Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a

Uygarlığın Öyküsü

James Harvey Robinson
James Henry Breasted
Emma Peters Smith

retorik

Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a
UYGARLIĞIN ÖYKÜSÜ

UYGARLIĞIN ÖYKÜSÜ kitapları

1. İlk Çağ'dan Orta Çağ'a Uygarlığın Öyküsü
2. Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a Uygarlığın Öyküsü
3. Yeni Çağ'dan Yakın Çağ'a Uygarlığın Öyküsü
4. Yakın Çağ'dan Günümüze Uygarlığın Öyküsü

Orta Çağ’dan Yeni Çağ’a
UYGARLIĞIN ÖYKÜSÜ

JAMES HARVEY ROBINSON
JAMES HENRY BREASTED
EMMA PETERS SMITH
ve
EDITH W. WARE’in yardımıyla

İngilizceden Çeviren:
İBRAHİM ŞENER

retorik

retorik

retorik / tarih

Kitabın Özgün Adı:
History of Civilization, Earlier Ages

Yazarlar:
James Harvey Robinson
James Henry Breasted
Emma Peters Smith

Çevirmen:
İbrahim Şener

Sayfa Tasarımı:
Çelebi Şenel

Kapak Tasarımı:
Doruk Can Koçak

ISBN: 978-975-553-815-0

Baskı: Kasım 2020

Baskı Cilt:
Ertem Basım Yayım
Sertifika No: 48083

Doruk Yayınları
info@dorukyayinlari.com
www.dorukyayinlari.com
Sertifika no: 43738

İçindekiler

Haritalar Listesi

Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a
UYGARLIĞIN ÖYKÜSÜ

Kısım Bir

AVRUPALILARIN DÜZENİ VE TİCARETİ RESTORE ETMEYE BAŞLAMASI, YUNANLAR VE ROMALILARIN BİLDİKLERİNİ YENİDEN ELDE ETMESİ VE KENDİLERİ İÇİN YENİ VE ÖNEMLİ OLAN ŞEYLERİ ORTAYA ÇIKARMAYA BAŞLAMASI

İngiltere ve Fransa kralları modern ulusları oluşturmada başarı kazanmıştı; etkin ticaret ve güzel binalarla kentler gelişmişti. Yunanlar ve Romalıların kitapları yeniden keşfedilmişti ve matbaa aracılığıyla kitapların ucuz bir şekilde çoğaltılmasının yeni bir yolu icat edildi. Yazarlar Latincenin yanı sıra modern dilleri kullanmaya başlamıştı. Barutun icat edilmesi savaş yöntemlerinde devrim yaratmıştı ve pusula antik dönemde yaşayanların dünya hakkında bildiklerinden daha fazlasını öğrenmek için cesur denizcileri teşvik etmişti.

IX. Louis Royaumont Manastırı'nda Vincent de Beauvais'in nezareti altında matematik çalışıyor (1223).

Sorbonne'da Chartran tarafından yapılan bir tablodan

BÖLÜM I • FRANSA'DA FEODALİZMDEN MONARŞİYE

FRANSA KRALLARININ BİR DÖNEM İÇİN GÜÇLERİNİ KAYBETMESİ • KRALLARIN KENDİ BÖLGELERİNİ YENİDEN ELE GEÇİRMELERİ • YÜZ YIL SAVAŞI • YÜZ YIL SAVAŞI SONRASINDA FRANSA'NIN GÜÇLENMESİ

Şarlman'ın imparatorluğunun parçalanmasından sonra Fransa yüzyıllar boyunca kendi mülklerine ekleyebilecekleri başka topraklar arayışında olan sayısız soylu arasında bölüşülmüştü. Fransa bir *feodal anarşi* içindeydi.

Yoksul Fransa krallarının önceki arazilerinden neredeyse hiçbir şey kalmamıştı ve Fransa'nın güçlü bir ulus olması için önünde muazzam bir görev vardı. Dahası, şimdi üstesinden gelinmesi gereken yeni bir zorluk vardı: Fransa'nın büyük bir kısmı bir *yabancı* hükümdarın eline geçmişti.

1066 yılında Dük Normandiyalı William İngiltere kralı olmuştu. Onun soyundan olanlar kendi Norman topraklarını miras almıştı ve evlilik aracılığıyla orta ve güney Fransa'da büyük bir bölgenin sahibi olmuşlardı. Daha sonra İngiliz krallarından biri Fransa tacında bile hak iddia etmişti.

Çok sayıda yıllar boyunca Fransa İngilizlerle savaş halinde olarak onları topraklarından çıkarmaya çalışıyordu. En sonunda bu başarılmıştı. Fransa kralları İngiliz krallardan Fransız topraklarını geri almakla kalmamış, ayrıca kendi Fransız vassallar tarafından elde tutulan arazilerin çoğunu da kurtarmışlardı. Kendi kural tanımaz tebaalarına yeni koşullar dayatılmış, merkezî hükümet güçlendirilmiş, hükümetin gelirleri artırılmış ve modern uygarlığın gelişiminde çok önemli bir rol oynayacak olan güçlü Fransız ulusu inşa edilmişti.

---

1. FRANSA KRALLARININ BİR DÖNEM İÇİN GÜÇLERİNİ KAYBETMESİ

Soyluların Toprak Mülkiyeti Elde Etmesi. Mersen Antlaşması (870) ile Şarlman'ın imparatorluğu bir doğu ve bir batı Frank krallığı ve İtalya krallığına bölünmüştü. Bizim daha sonra Fransa diye adlandıracağımız batı tarafı kısa süre içinde çok sayıda dük, kont ve başka soyluların eline geçmişti. Onlar sağlam kaleler inşa etmişlerdi, savaşçıların ordularını sürdürmüşlerdi ve daha önceden kral tarafından keyfi sürülen ayrıcalıkların çoğuna sahip olmuşlardı. Kralın kendisinin tacı dışında pek bir şeyi kalmamıştı.

Şarlman'ın geliri büyük ölçüde geniş arazilerinin kazançlarından ve yaptığı fetihlerden elde ettiği ganimetlerden gelmişti. Bunları kendi arazilerinin idaresinde ona yardımcı olan memurlara, düklere ve kontlara ikta etmişti. Onların hizmetlerinin karşılığını büyük topraklar ile ödemişti. Onların görevlerinden biri kendi savaşçı girişimleri için ordular oluşturmak ve desteklemekti. Sorun burada başlamıştı. Şarlman hükümranlığın yanı sıra kural koymak için yeterli gücü kendi ellerinde tutan güçlü ve dirayetli bir monark iken, onun güçsüz ardılları kısa süre içinde kendi en önemli vassallarından daha az güçlü hale gelmişti. Kralın az parası oldukça, krallığı sürekli olarak tehdit eden dış istilacılar veya başkaldıran vassalların saldırılarına karşı yardımlarının karşılığında gitgide daha fazla kendi toprağını vermeye zorlanmıştı. Toprakla birlikte gelirden de olmuştu ve gelirin kaybolmasıyla birlikte gücünü de yitirmişti. Doğrudan kendi denetimi altında hiçbir ordusu yoktu ve vassalları kendisine boyun eğmeye zorlayamıyordu. Daha önceden kraliyet makamına ödenen cezaları artık toplayamazdı ve kendi tebaasından vergi almaya zorlamak için çok güçsüzdü. Yollardan ve köprülerden elde edilen haraçlar artık toprağın sahibi olan feodal lordlar tarafından alınıyordu. Üstelik krallar artık savaş ganimetleri alamazdı. Kendi askerî hizmetine sahip olan vassallar yalnızca kendi çıkarlarına uygun olduğu zaman savaşacaklardı. Böylece birkaç yüzyıl boyunca Fransa krala çok az saygı gösteren soylular ve toprak sahipleri tarafından denetim altında tutulmuştu. Feodalizm en tepe noktasındaydı. Eğer kraliyet gücü yeniden tesis edilir ve ülke tek yönetim altında birleşirse, krallar kendi topraklarını yeniden ele geçirmenin bazı yollarını bulacak, böylece isyankâr tebaalarına karşı zor kullanma gücünü elde edeceklerdi.

Büyük İkta Topraklarının Uygulamada Bağımsız Devletler Olması. On birinci yüzyıl itibarıyla ülkenin çoğu, geniş ikta topraklarını elinde tutan birkaç büyük toprak sahibinin ellerinde birleşmişti. Bunlar Normandiya, Britany, Burgundy ve Akitanya dükleri ve Flanders, Champagne, Anjou ve Akitanya kontları idi. Bu soylular fetihler, satın alma veya büyük arazileri elinde tutan aile üyeleriyle evlilikler aracılığıyla kendi topraklarını artırmışlardır. Onlar kendi yükümlülüklerini yerine getirmeyenlerin kalelerini gecikmeden yıkarak vassalları üzerinde denetim sağlıyordu.

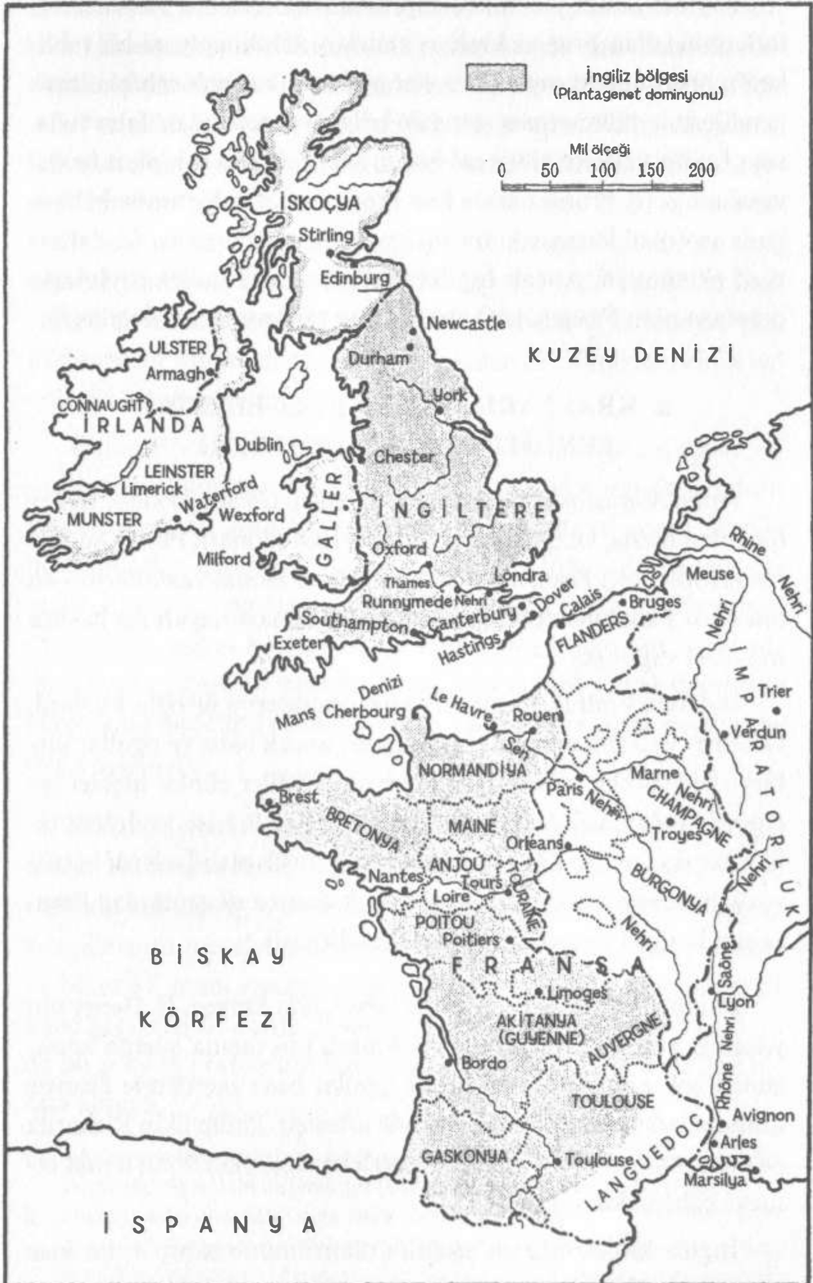
ŞEKİL 1. L'Abbaye-aux-Dames, Caen

Fatih William uzaktan akrabası olan Matilda adlı bir kadınla evlenmişti. Bu, kilisenin kurallarına aykırıydı ve evliliğini Papa'nın onaylaması için pek çok zahmete katlanmıştı. Ancak kendisi ve kraliçe evlenerek bir günah işlemiş olabilecekleri düşüncesi ile endişe içindeydiler; bu nedenle William bir kefaret olarak erkekler için bir manastır ve kadınlar için bir rahibe manastırı inşa ettirdi. Bu manastırların kiliseleri Norman Caen kentinde halen ayakta durmaktadır. William kendi kilisesine gömülmüştü. Resim Matilda'nın kilisesinin iç kısmını temsil eder ve Norman mimarlık stilinin iyi bir örneğidir (Bakınız, şek. 5).

Normandiya Dükü'nün İngiltere'yi Fethetmesi. Bu küçük uluslardan hiçbiri Normandiya'dan daha önemli veya ilgi çekici değildir. Kuzeyliler yıllar boyunca Kuzey Denizi yakınında yaşayanlara dehşet saçmıştı. En sonunda onların liderlerinden biri olan Rollo Fransa kralıyla anlaşma yapmış ve kendisinin ve takipçilerinin yerleşecekleri kuzey kıyısında bir bölge almıştı. Ayrıca Fransız bölgeleri üzerine baskın yapmayı durdurursa Bretonya'nın sahipliğini almasına izin verilmişti.

Rollo "Normanların Dükü" unvanını almış ve kendi halkına Hristiyan dinini tanıtmıştı. Bir süre boyunca yeni gelenler İskandinav alışkanlıkları ve dilini korumuştu. Ancak kademeli olarak kendilerinden daha gelişmiş olan komşularının yöntemlerini takdir ve taklit etmişti. On ikinci yüzyıl itibarıyla onların başkenti olan Rouen Avrupa'nın en güzel kentlerinden biriydi. Normandiya, 1066 yılında, Dük William'ın İngiliz tacında hak sahibi olduğunu iddia ederek ülkeyi istila ve feth edip ülkenin kralı olduğu zaman, Fransız kralları için sonsuz bir sıkıntı kaynağı olmuştur. Bu olayın hem İngiliz hem de Fransız ulusları için önemli sonuçları olmuştu. İngiltere çalışmasına döndüğümüzde, İngiliz uygarlığı üzerinde Norman fethinin etkilerini betimleyeceğiz. Biz burada yalnızca Norman fethinin etkilerinden bahsedeceğiz ancak bu cesur ve muktedir Norman dükünün maceralarının bir sonucu olarak yüzyıllar boyunca İngiltere ve Fransa meseleleri birbirine dolanmıştır.

Plantagenetlerin Fransız Toprakları. Fatih William'ın büyük torunu olan II. Henry'nin (1154-1189) dönemi itibarıyla, İngiliz kralının Fransız topraklarına sahipliği Fransız kralının kendisinden yaklaşık altı kat daha fazladır. Çünkü Henry Kral William'ın soyundan gelen biri olarak Bretonya'nın derebeyliğini ve Normandiya düklüğünü miras almıştır; ve annesi Anjou ve Maine Kontu ile evli olduğu için bu ikta toprakları da ona kalmıştır. Son olarak Akitanya soylusu Eleanor ile evlenmiş, böylelikle sahip olduğu Fransız topraklarını çoğaltmıştır. II. Henry ve ardılları babası Anjou Kontu'nun alışkanlığı nedeniyle miğferlerinde bir katırtırnağı filizi (Latince, *planta genista*) taşıdıkları için "Plantagenetler" diye bilinirlerdi.

Plantagenet Toprakları

Böylece kendi yurdunda toprakları hâlihazırda vassallarına terk etmiş olan Fransız kralları sınırları dâhilinde yeni bir tehlikenin ortaya çıkmasıyla karşı karşıya kaldılar; hak sahibi olarak kendilerinin hükmetmesi gereken bölgenin yarısından daha fazlasına İngiliz kraliyet ailesi sahipti. Bu toprakların sahipleri feodal yasalara göre, Fransız krala biat etmişlerdi, bu durumda hâlihazırda var olan karmaşık duruma yeni bir *uluslararası* feodalizm türü eklenmişti. Ancak İngiliz kralları artık Fransız soyluların derebeyi olan Fransız kralının gücünü tanımaya razı değillerdi.

2. KRALLARIN KENDİ BÖLGELERİNİ YENİDEN ELE GEÇİRMELERİ

Philip Augustus'un Fransız Monarşisini Güçlendirmesi. Henry ölmeden birkaç yıl önce, hırslı ve becerikli monark Philip Augustus (1180-1223) Fransız tahtına çıkmış ve feodal vassalların –en önemlisi Plantagenetlerin– denetimini almayı hayatının başlıca meselesi yapmıştı.

İngiltere kralı II. Henry Fransız topraklarını üç oğlu Richard, Geoffrey ve John arasında bölmüştür; ancak baba ve oğullar birbirleriyle sürekli olarak çekişme halindeydiler çünkü hiçbiri geçinmesi kolay biri değildi. Bu münakaşalar Fransa kralı için talihli bir durumdu. Eğer Plantanagetler birlik olabilselerdi batıda ve doğuda Fransız monarşisinin küçük alanına sıkışmış olan Fransa'nın kraliyet sarayını ona dar edebilirlerdi.

Philip'in Plantagenet Topraklarını Elde Etmesi. II. Henry'nin yaşadığı sürece Plantagenetleri Fransa'nın dışına sürme konusunda çok az umut vardı; ancak oğullar başa geçtiğinde Fransız kralının beklentisi müthiş derecede artmıştı. Philip ilkin Richard'ı ve daha sonrasında Richard'ın erkek kardeşi olan John'u mat etmeye çalışmakla meşguldü.

İngiliz krallarının en aşağılık olanı ününe sahip John kısa süre içinde Philip'e onun Fransız topraklarının büyük bir kısmını gasp etmiş olmasının maruzatını iletmişti. John gizli bir şekilde

(Geoffrey'in[1] oğlu olan) kuzeni Arthur'un vahşice öldürülmesine rıza göstermekle suçlanmıştı. O ayrıca kendi vassallarından birinin nişanlı olduğu bir kadını kaçırmak ve evlenmek şeklindeki daha az ciddi bir eylemden suçlu bulunmuştu. Philip Augustus, John'un süzeranı ve derebeyi olarak sonraki sorumluluklarını yerine getirmek için Fransız sarayında görünmesi üzerine onu davet etmişti. John'un, Fransa'daki toprakları için biat etmeyi veya çağrıya yanıt vermeyi reddetmesi üzerine, Philip İngiliz kralına yalnızca Fransa'nın güneybatı köşesini bırakarak neredeyse tüm Plantagenet topraklarının sahipliğini alan bir Kararname'nin yayınlanmasını sağlamıştır.

Philip Normandiya üzerinde başarı kazanmada zorluklar yaşadığından Plantagenetlerin yerine onu kabullenmede tereddüt göstermemiştir. John'un kral olmasından altı yıl sonra, İngiliz hükümdarlar neredeyse tüm Fransız ikta topraklarını kaybetmişti. Philip'in, atalarının aksine, artık aynı zamanda Normandiya dükü, Anjou kontu, Maine kontu vb olduğu not edilmelidir. Onun bölgesinin sınırları –yani, feodal lord olarak doğrudan kendisinin denetimi altında bulunan topraklar– artık denize kadar uzanmıştı.[2]

Philip Augustus'un Ulusal Yönetimi Geliştirmesi. Philip Augustus Plantagenetlerin önemli topraklarının çoğunu yeniden elde etmekle kalmamış, ayrıca feodal derebeyi olarak kendi Fransız vassallarının meselelerine müdahale etme hakkını kullanmıştır ve becerikli manevralarla bazen onların ikta topraklarını kendi eline geçirmiştir. Sahip olduğu saltanatın sonu itibarıyla, şu ya da bu şekilde Fransa'nın büyük bir kısmını kraliyet denetimi altına almıştı.

1 John'un kendisinden büyük kardeşi olan Geoffrey doğal bir şekilde Richard'ın yerine geçmiş ve 1186'da ölmüştür (Bölüm İki'deki soy tablosuna bakınız).

2 Philip'in ardılı olan Aziz Louis, (John'un ardılı) III. Henry ile, 1258 yılında İngiliz kralının Guyenne ve Gaskonya için ona biat etmesi ve Plantagenetlerin önceki mülklerinin tüm geri kalanı için her hak taleplerinden vazgeçmeleri gerektiği üzerine anlaşmaya varmışlardır. Böylelikle, İngiliz kralları, kayıplarına rağmen, birkaç yüzyıl boyunca Fransa'nın bir kısmını ellerinde tutmayı sürdürmüşlerdir.

Philip bölgenin toparlanmasıyla birlikte kralın gücünün merkezî yönetimin gelişmesi ve güçlendirilmesinde hissedilmesini sağlamıştı. Topraklarını yönetmek için çok sayıda yetkili görevlendirmişti fakat onları güven telkin etmeyen soyluların eline vermemek konusunda dikkatliydi. Soylular yerine –dönemin eğitimli sınıfı olan– ruhban üyelerine görev vermişti. Ruhban sınıfından olanlar Roma hukuku dersleri alıyorlardı ve kasabanın memurları onlara yardımcı oluyordu. O, ruhban sınıfından olanlar ve soyluların yanı sıra kendi topluluğu içindeki temsilcileri dâhil olmak üzere şehirlerin büyümesi ve ticaretin gelişmesi yönünde adımlar atmıştı. Gelişen kentler hem askerî güç hem de finansal kaynak açısından fetihlerin yapılmasına yardımcı oluyordu. Philip ruhban sınıfı ve soylular ile olan ilişkilerinde de başarılıydı. Kendi çıkarlarını ve mülklerini korumuştu fakat onların ayrıca zaman zaman yönetime azımsanmayacak katkılarda bulunduklarını görmüştü.

Philip'in Adil Vergilendirme Getirmesi. Philip'in ulusal yönetimi güçlendirme politikası, başta Aziz Louis denilen IX. Louis (1226-1270) ve Adil Philip (1285-1314) olmak üzere, onun ardılları tarafından gerçekleştirilmiştir. Krallar daha fazla güç kazandıkça kural tanımaz vassalları hizaya getirmek ve monarşiye karşı daha ileri başkaldırıları önlemek konusunda daha muktedir konuma geliyorlardı. Onlar, soyluların eski feodal mercileri yerine kraliyet mercilerinin veya *parlamenterlerin* üstünlüğünü tesis etmişlerdi. Bu, elbette kraliyet hazinesine harç ve ceza formunda kazanç getirmişti. Adil Philip armağanlar ve asla geri ödemediği borçlanma şeklinde gelirini artırmanın çeşitli yollarını bulmuştu. Ve mülkiyet, gelir ve hatta ticaret üzerine vergi topluyordu. Feodal lord olarak kendisine bağlı askerî hizmet talebinde bulunmuştu fakat sıklıkla hizmet yerine para kabul ediyordu.

Sınıflar Meclisi. Philip'in hükümranlığında, *Sınıflar Meclisi* adı verilen bir Fransız ulusal meclisi de tesis edilmişti (1302). Bu, ulus içindeki üç sınıftan –soylular, ruhban sınıfı ve tüccarlar veya kasabalılar– temsilcilerden oluşmuştu. Bazı yerel topluluklardan ziyade halkın bütününü temsil eden bir yapısı vardı.

Sınıflar Meclisi'nin tarihi İngiliz Parlamentosu ile çarpıcı bir karşıtlık oluşturur. Fransız kralı meclis üyelerini zaman zaman toplantıya çağırmaktadır. Bu, genellikle paraya ihtiyaç olduğunda, yeni vergilerin onaylanması ve bunların toplanmasını kolay kılmak için yapılıyordu. Ancak kendi tebaasına danışmaksızın vergi koymak hakkına sahip olmadığını asla kabul etmemişti.

Diğer taraftan İngiltere'de krallar, I. Edward döneminden beri, Parlamento onayı olmaksızın hiçbir *yeni* verginin konulmaması gerektiği hususunda defalarca mutabık kalınmıştı. I. Edward, göreceğimiz gibi, daha ileri gitmiş ve bölgenin refahını ilgilendiren tüm önemli meselelerde danışmanları olarak halkın temsilcilerini kabul etmişti. Sınıflar Meclisi hiçbir zaman İngiliz Parlamentosu kadar önemli veya güçlü olmazken, daha sonraki yıllarda 1789 Fransız Devrimi'ne yol açarak yönde ilk adım niteliğini taşımaktaydı.

3. YÜZ YIL SAVAŞI

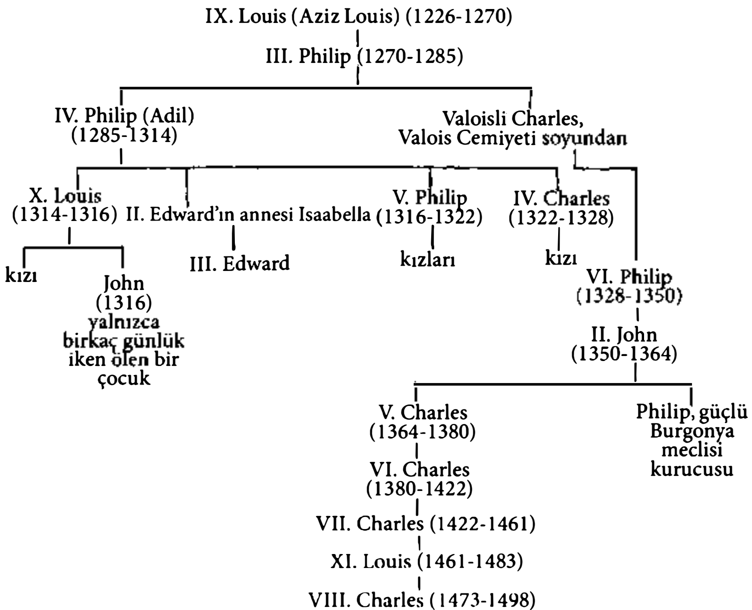
III. Edward'ın Fransız Tacında Hak İddia Etmesi. On dördüncü yüzyıl itibarıyla, Fransa kralı feodal lordların üstesinden gelmişti ve ruhban sınıfı ve soyluların yanı sıra kasabalıların temsil edildikleri bir parlamento oluşturulmuştu. Ancak güçlü bir ulusal devlete doğru giden bu ilerleme Yüz Yıl Savaşı olarak bilinen, 1346 yılında başlayan, İngiltere ile bir dizi uzun çatışmayla sekteye uğramıştı.

Nitekim, İngiltere ve Fransa arasındaki sorun yaklaşık yüz yıl sürmüştü. Bu süreç Normandiya Dükü William tarafından İngiltere'nin zapt edilmesiyle başlamıştı. Yüz Yıl Savaşı rekabetin yalnızca bir kısım idi. Diğer taraftan, gerçek savaş iki ülke arasında yüz yıl boyunca aralıksız bir şekilde devam etmeyecekti. Yüz yıl içinde hiç savaşın olmadığı uzun zaman aralıkları vardı. Bu süreçte iki düşman bir ateşkes anlaşması yapıyordu. Dönem içinde çatışmaları sonlandırmak umuduyla iki antlaşma yapılmıştı; ancak bunlar daha sonra yok sayılmış ve savaş yeniden başlamıştı.

İngiltere kralı John, Plantagenetlerin sahip oldukları neredeyse tüm Fransız topraklarını kaybetmişti. Ona kalan şey Fransa kralına biat etmek ve onun vassalı olmaktı. Bu düzenleme çok sayıda yıllar boyunca sürecekti; ancak III. Edward döneminde Fransız krallarının eski soyu sona ermişti (1328). Adil Philip'in oğullarından hiçbiri taht için bir erkek evlat sahibi olamamıştı. Edward bunun üzerine kendisini Fransa'nın hak sahibi hükümdarı ilan etmişti çünkü annesi Isabella Adil Philip'in bir kızı ve son Fransız kralın kız kardeşiydi.[3]

III. Edward'ın Fransa'yı İstila Etmesi. Ancak Fransız hukukçular tacın bir kadına veya onun soyundan olanlara geçemeyeceğine karar verdi. Bu durumda Adil Philip'in bir yeğeni seçilerek kendisine VI. Philip unvanı verildi. Ne olursa olsun, Edward Fransa kralı olma hakkına sahip olduğu konusunda ısrar ediyordu ve İngiliz giysisinin armalarına aslanın yanına Fransız zambak amblemini ilave etmişti. 1346'da bir İngiliz ordusuyla Normandiya'ya çıktı, bölgeyi yakıp yıktı ve Sen Nehri boyunca Paris'e doğru ilerledi. Crécy'de Philip'in birlikleriyle karşı karşıya geldi. Orada

3 On dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda Fransız kralları:

İngilizler uzun yayları ve hedefini şaşırmayan oklarıyla Fransız şövalyelerini bozguna uğratacaklardı. On yıl sonra İngilizler Fransa'ya bir saldırıda bulunmuş ve Fransız süvarilerini bir kez daha yenilgiye uğratmıştı (Poitiers, 1356). Fransız kralı II. John tutsak edilmiş ve Londra'ya götürülmüştü. Savaşın geçici olarak duracağı bir barış antlaşmasını Brétigny'de (1360) imzalamışlardı.

ŞEKİL 2. III. Edward'ın Kraliyet Armaları

Üst sol ve sağ alt çeyrekte Fransız zambakları vardır.

Sınıflar Meclisi Toplanması. Fransız kralı tutsak olarak İngiltere'de yaşarken ve genç oğlu Dauphin onun yerine ülkeyi yönetirken, Fransız soylular bunu kraliyet gücünü devirmeye çalışmak için fırsat olarak ele aldılar. Dauphin Sınıflar Meclisi'ni mücadeleyi gerçekleştirmek için vergi oylaması nedeniyle toplantıya çağırdığında Sınıflar Meclisi'nden hiçbir yardım alamamıştı. Bunun yerine kendisine bir reformlar listesi sunulmuştu. Meclisin kralın toplantıya çağırmadığı zamanlarda da düzenli olarak toplanmasını ve yönetimin para toplanması ve harcamasını artık tümüyle kralın kontrolü altında yapmaması gerektiğini talep etmişlerdi. Bunun yerine halktan temsilciler denetim görevini üstleneceklerdi. Reform gerginliği Paris'te düzensizliğe neden oldu. Eski sistemden en sonunda tümüyle vazgeçilmesi girişimleri vardı.

III. Edward'ın Fransa'yı İstila Etmede Başarısız Olması. Dauphin, 1364'te, V. Charles olarak kral olduğu zaman, monarşinin gücünü yeniden hâkim kıldı. Kendisini engelleyebilecek herhangi bir Sınıflar Meclisi üyesini görevde tutmadı. Onun tahta çıkmasından kısa bir süre sonra İngiltere ile savaş yeniden başladı.

III. Edward Fransa'yı işgal etmenin olanaksız olduğunu anlamıştı çünkü İngilizler çok sayıda zafer kazanmış olmalarına karşın tüm Fransız bölgesini tek seferde işgal edememişlerdi ve Fransızlar

savaştan vazgeçme ve bir yabancıyı kral olarak tanıma fikrine razı olmayacaklardı. V. Charles'ın Fransızlarla yaşadığı başarı altında ve III. Edward'ın hükümdarlığının sona ermesi (1377) itibarıyla, İngilizler Fransa'daki neredeyse tüm topraklarını kaybetmişlerdi. Ardından bir başka kırk yıl boyunca savaşa ara verildi.

Savaşın Son Aşamaları. Bu uzun ateşkes döneminde Fransa'da iç savaş devam ediyordu, çünkü Fransa zamanın en çılgın kralına sahipti. Bir kez daha soylular bölgeleri kendi aralarında bölüşme girişiminde bulunmuşlardı. Burgundlar olarak bilinen bir Fransız tarafı Fransız monarşisine karşı İngilizlerle müttefik olmuştu ve İngiliz kralı V. Henry 1415'te Fransa'ya tekrar saldırmaya cesaret etmişti. O, Crécy'de kazandığına benzer olarak Agincourt'ta bir başka büyük zafer kazanmıştı. Bir kez daha, İngiliz okçular çok sayıda Fransız şövalyesini katletmişti. İngilizler, on beş yıl sonra, Burgundların yardımıyla Loire Nehri'nin kuzeyindeki Fransa'nın büyük bir kısmını işgal etmede başarılı olmuşlardı. Buna karşın güneydeki hatırı sayılır bir bölge halen Fransız tahtının güçsüz varislerine aitti. VII. Charles İngiliz zaferlerini kontrol altına alabilecek hiçbir şey yapmıyordu. İngilizler büyük Orléans şehrini kuşatmışken en beklenmedik yerden Fransa'ya yardım ve teşvik gelmişti. Bir askerin zırhını giymiş olan bir köylü kızı bir ata binmiş ve cesaretsiz Fransız askeri birliklerini zafere taşımıştı.

Jeanne d'Arc. Ailesi ve arkadaşları Jeanne d'Arc hakkında onun sadece "kendi halinde iyi, basit bir köylü kızı" olduğunu düşünüyorlardı; ancak o ülkesinin yaşadığı felaketler üzerine kafa yormuştu ve "Fransa sevgisi" onun kalbini doldurmuştu. Rüyalar görmüştü ve aciz kralın yardım için onu çağırdığını düşünmüştü.

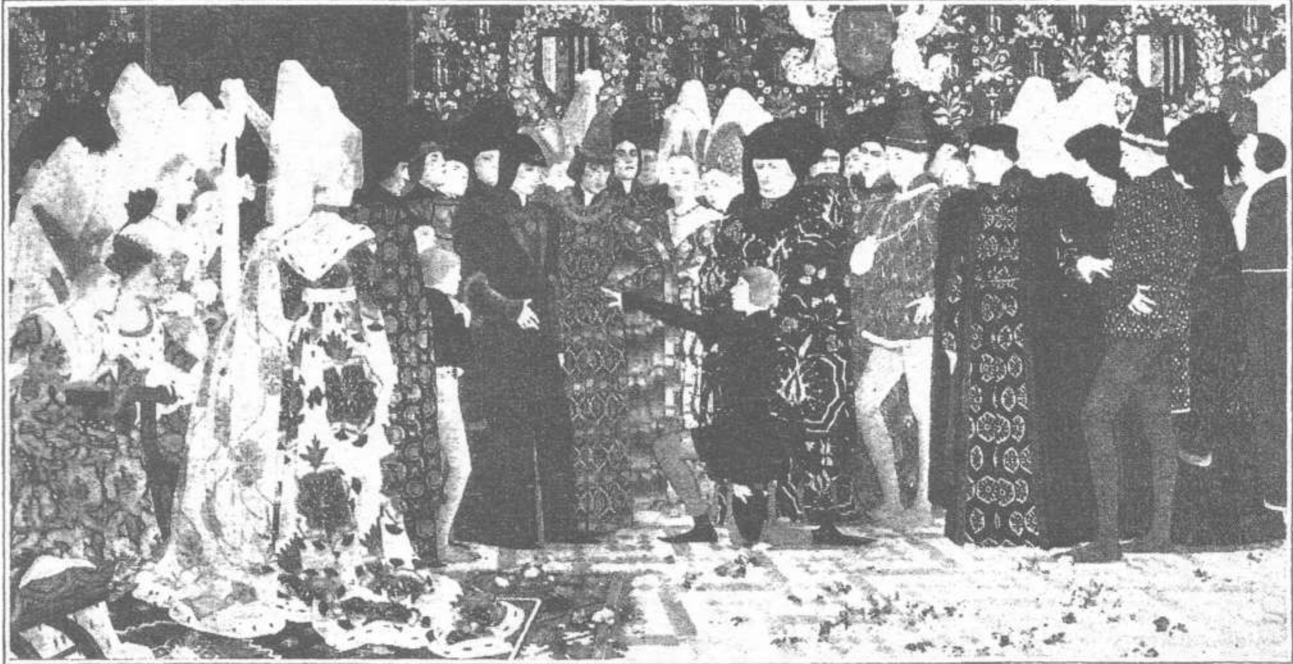
Kendisine verilen misyon hakkında herhangi birini inandırmada çok büyük zorluklar yaşamıştı. Ancak onun kendine olan inancı tüm kuşku ve engelleri aşacak bir ilahi yönlendirme içeriyordu. En sonunda kendisini Tanrı'nın gönderdiği bir lider olarak kabul etti ve Orléans'a gönderilen bazı askeri birliklerin başındaki kişi oldu. Bu şehir güney Fransa'nın geçiş kapısıydı ve birkaç aydır İngilizlerin

kuşatması altındaydı. Şehir artık teslim olma noktasına gelmişti. Birliğinin başında at binen Jeanne d'Arc bir erkek gibi zırh giymişti. Artık askerlerin ve halkın bir idolü haline gelmişti. Onun cesaretinin, dirayetinin ve alev alev yanan coşkusunun yönlendirmesi ve esinlendirmesi altında, Orléans kurtulmuş ve İngilizler tümüyle mağlup edilmişti. Bunun sonucu olarak daha sonra Orléans'ın Bakiresi diye adlandırılacaktı ve katedralde taçlandırılacaktı (17 Temmuz 1429).

Brétigny Antlaşması (1360)

III. Edward 1360 yılında İngiliz krallarının Fransız tacından bir zamanlar Plantagenetlere ait olan kuzeydeki topraklardan hak iddia etmekten vazgeçti. Karşılık olarak Poitou, Guyenne, Gaskonya ve Calais şehirlerini karşılıksız bir şekilde aldı. Edward ölmeden önce, Fransız kralı bu toprakların çoğunu geri almayı başarmıştı. Yarım yüzyıldan daha uzun bir süre sonra, Yüz Yıl Savaşı yeniden başladığında, İngilizler bir süreliğine tüm eski Plantagenet topraklarını işgal etmişti fakat göreceğimiz gibi kısa sürede onları temelli kaybedeceklerdi.

ŞEKİL 3. Chinon Sarayı'nda Jeanne D'Arc Onun Yardımını Tastik Eden Dauphin'in Huzurunda

Boutet de Monvel tarafından yapılan bir resim (Chicago Sanat Enstitüsü'nün izniyle).

Jeanne d'Arc artık görevini yapmış olduğunu düşünüyordu ve evine, kardeşlerine geri dönmek için izin istedi. Kral buna rıza göstermedi ve birliklerini yönetmeyi sürdürme görevi verdi. Ancak başka komutanlar ona karşı kıskançlık duyuyorlardı ve hatta dostları, askerleri bile bir kadın tarafından yönetilmekten utanıyorlardı. Mayıs 1430'da Compiègne'nin savunması sırasında Burgonya Dükü'nün ellerine düşmesine izin verildi ve dük onu İngilizlere sattı. İngilizler onları alt etmiş olan tuhaf bakireyi bir mahkûm olarak tutmaktan hoşnut değillerdi; onlar onun yapmış olduğu her şeyi küçümsemek istediler ve onun şeytandan yardım alan bir cadı olduğunu duyurdular. Ruhban mahkemesine çıkarıldı, suçlu bulundu ve 1431'de Rouen'de yakıldı. Onun cesareti ve vatanseverliği infazını gerçekleştiren cellâtlara bile dokunmuştu ve onun ölüm haberini duyan bir İngiliz askeri "Biz kaybettik—biz bir azizeyi yaktık!" demişti. Gerçekten de Fransa'da İngilizler üstünlüklerini kaybetmişti çünkü onun ruhu ve örnek oluşu Fransız ordularına yeni cesaret ve coşku vermişti.

İngiltere'nin Fransız Topraklarını Kaybetmesi. Daha fazla zafer kazanılmadıkça, İngiliz Parlamentosu para bağışlama konusunda gitgide daha isteksiz hale gelmişti. Bu zamandan itibaren, İngilizler sürekli olarak zemin kaybettiler. Onlar 1450'de Normandiya'dan kovulmuştu. Üç yıl sonra, güney Fransa'daki topraklarının son kalıntıları Fransız kralının eline geçmişti. Yüz Yıl Savaşı bitmişti ve İngiltere halen Calais'e el koymuş olmasına karşın İngiltere'nin Avrupa anakıtası üzerinde denetimini genişletmesinin gerekli olup olmadığı meselesi en sonunda sonuca bağlanmıştı.

4. YÜZ YIL SAVAŞI SONRASINDA FRANSA'NIN GÜÇLENMESİ

Savaşın Ülke Üzerindeki Etkileri. Fransa savaş nedeniyle İngiltere'den daha fazla acı yaşamıştı çünkü savaşın tümü onun toprakları üzerinde olmuştu. Fransız toprakları yıllar boyunca harap olmuştu ve ekinler zarar görmüştü. Dahası, ülke savunmasız halkı

yağmalayan, eziyet eden çeteler şeklinde dolaşan askerlerin yarattığı belalara maruz kalmıştı.

Kralın Bir Daimî Ordu Oluşturması (1439). Diğer taraftan, İngiltere ile uzun mücadele deneyimleri Fransa'nın monarşisi için kalıcı bir şekilde güçlenme eğilimi yaratan birçok değişiklik getirmişti. İlk etapta, kral düzenli bir daimî orduya sahip olmuştu. Bu, ödemesi yönetim tarafından yapılan ve her daim savaşmaya hazır olan bir orduydu. Feodal ordular uzun zamandan beri ortadan kaybolmuştu. Hatta Yüz Yıl Savaşı'nın başlamasından önce, soylular askerî hizmetler için ödeme yapmaya başlamışlardı ve ikta topraklarını elde tutmanın bir koşulu olarak artık askerî birlikler donatıyorlardı. Ancak askerler kendi işlerini yapıyorlardı ve onlara yapılan ödeme değişkendi ve böylece geçimlerini sağlamak için düşmanın yanı sıra köylüleri yağmalıyorlardı.

Sınıflar Meclisi 1439 yılında düzenli bir ordu oluşturmak için *uzunluk* adlı yıllık doğrudan bir vergi konusunda anlaşmaya varmıştı. Kral artık güvenebileceği bir daimî savaşma gücüne sahipti ve onun devamını sağlayarak para kaynağı elde etmişti. Artık yardım için vassallarına başvurması veya sıkıntılı dönemlerde çete üyeleri kiralaması gerekmiyordu. O, tek başına askerî birlikleri daimî kılma gücüne sahipti—bu durum uzun süreli genel barış dönemlerini sekteye uğratacak bir gelişmeydi. Fransız kralı kendi tebaasından bu şekilde bağımsızdı; çünkü vergi toplama hakkına sahipti ve İngiliz hükümdarı gibi sıklıkla kısa sürede biten bir para miktarı için Parlamento'nun onayını beklemek zorunda değildi.

Kralın Soyluları Denetim Altına Alması. Ancak Fransa kralının bir güçlü, birleşik devlet oluşturma umudunun olması için, bazıları neredeyse monarkın kendisi kadar güçlü olan hırslı vassallarını sindirmesi gerekiyordu. Bu, on üçüncü yüzyılda Philip Augustus'un ve ardıllarının bölgeyi feodal soyluların bazılarından ele geçirerek kraliyet gücünü büyük ölçüde artırmasını hatırlatmaktadır. Ancak bu dönemden beri, krallar kendi öncelleri

ile aynı hatayı yapmıştı: kraliyet ailesinin daha genç üyelerine büyük araziler bağışlamışlardı, ki onlar başka önemli toprak sahibi aileler ile evlilik yoluyla kendi bölgelerini daha da artırmışlardı. Büyük ikta topraklarının çoğu bundan dolayı bir kez daha kralın akrabaları tarafından elde tutulmuştu. Onlar tek hükmeden monark altında ülkenin birleşmesini önleyecek ve hükümdara karşı komplo kurmaktan çekinmeyecekti.

ŞEKİL 4. Fransa Kralı XI. Louis

XI. Louis'nin Başarısı. Fransa'yı birleştirme görevi VII. Charles'ın oğlu olan kurnaz ve becerikli XI. Louis'ye (1461-1483) kalmıştı. XI. Louis'nin en güçlü ve en tehlikeli vassalları uzun zaman boyunca monarşiyi sıkıntıya sokmuş ve hatta kendi kralına karşı İngilizler ile müttefiklik içinde olmuş Burgonya dükleri idi. Louis orta ve güney Fransa'daki vilayetlerin bazılarının –Anjou, Maine, Provence, vb– varislerine kalması gerektiğini ayarlamıştı—onların hükümdarlarının ölümüyle birlikte artık kralın hızla denetimi altına gireceklerdi (1481). Kendi hükümdarlığının ilk günlerinde kendisine karşı oluşturulan bir birlik halinde birleşmiş olan vassallardan çeşitli şekillerde intikamını almıştı. Louis, kendi ölümünde, Artois, Bretonya ve Burgonya idari bölgesi haricinde, bugün Fransa'ya dâhil olan neredeyse tüm bölgenin sahipliğini ele geçirmişti. 1491'de Louis'nin oğlu VIII. Charles bu vilayetin kadın varisiyle evlenerek Bretonya'yı kraliyet topraklarına eklemişti.

Yönetim tüm gücün kralın eline geçeceği şekilde çok fazla güçlenmişti. Soyluların kendi ordularını oluşturmalarını engellemek için para basmaları veya kendi tebaalarından vergi toplamaları

artık yasaklanmıştı. Üstelik kralın yargıçlarının otoritesi bölge boyunca hâkimdi. Ticaret ve endüstri insanların zenginliğini artırmıştı ve bu, yönetimin kendi masraflarını karşılamak için daha büyük bir gelir elde etmesinin yanı sıra krala sadık olan güçlü bir orta sınıf oluşturmuştu. Onlar krala sadıktı çünkü ancak bir barışçıl, birleşik yönetim altında ticaretin gelişebileceğinin farkına varmışlardı. Sözün kısası, Fransa güçlü bir modern devlet olma yolundaydı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Fransız kralları Orta Çağlar'da neden güçsüzdü? İngiltere'nin Normanların Fransa'yı istilasının sonuçları neydi? İngiliz kralı II. Henry bu kadar çok Fransız bölgesine nasıl sahip olmuştu?

2. Philip Augustus kendi gücünü nasıl artırmıştı? Plantagenet topraklarını nasıl ele geçirmişti? Sınıflar Meclisi'nde hangi sınıflar temsil ediliyordu? Adil Philip vergilendirme hakkında ne yapmıştı?

3. İngiliz kralı Fransız tahtı üzerinde hangi hakka sahip olduğunu iddia ediyordu? Yüz Yıl Savaşı'nın devam etmesinde İngilizlerin sahip olduğu avantajlar ve dezavantajlar nelerdi?

4. XI. Louis Fransa için neyi başarmıştı? Onun konumunu Şarlman'ı takip eden kralların konumuyla karşılaştırın. Daimî bir ordunun avantajları nelerdir?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *feodal anarşi, merkezî yönetim, iç savaş, Plantagenetler, Sınıflar Meclisi, Dauphin.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Güçlü ve merkezi yönetim nelerden meydana gelir? Bu koşulu Feodal Çağ'da Fransa'nın içinde bulunduğu koşullarla karşılaştırın.

2. Şehirler feodalizme karşı neden bir monarşiyi tercih etmişti?

3. İngilizler çok sayıda zafer kazanmış olmalarına karşın neden Fransa'yı fethedememişlerdi? Bir ulus bir başka ulusu nasıl fethedebilir?

4. Bir Fransızın İngiltere kralı olması ve bir İngilizin Fransa kralı olmaya çalışması bağlamında Fransız ve İngiliz meselelerinin yüzyıllar boyunca nasıl iç içe geçtiğini açıklayın.

TARTIŞMA KONULARI

1. Monarşi altında barış olması feodalizm altında olmasından daha fazla olasıdır.

2. İngilizlerin Fransız bölgesine sahip olma hakkı yoktu.

3. Yabancıların hiçbir koşul altında bir ülkeyi istila etme ve orada yaşayan halkı yönetmeye çalışma hakkı yoktur.

4. Jeanne d'Arc Kilisenin hükmettiği gibi bir kâfir mi, İngilizlerin inandığı gibi bir cadı mı, Kilisenin daha sonra söylediği gibi bir azize mi yoksa basit bir köylü kızı mıydı?

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt I, bölüm x, kısım i, Hugh Capet nasıl Fransa kralı olmuştur; bölümler ii-iii, Fransa'da Feodal anarşi; kısım iii, ss 202d, Bir ortaçağ Fransız kralının konumu ve görevleri; kısım iv, Philip Augustus krallığını nasıl düzene sokmuş ve inşa etmiştir; kısım vi, Aziz Louis, ideal hükümdar, CHEYNEY, *Readings in English History*, bölüm x, Yüz Yıl Savaşı; bölüm xi, kısım iii, Çağdaş bir tarihçi tarafından Jeanne d'Arc'ın betimlemesi.

2. Tamamlayıcı. On birinci yüzyıldaki büyük Fransız ikta topraklarının bir haritasını çizin. II. Henry'nin dönemindeki Plantagenet topraklarını bir harita üzerinde gösterin.

3. Fransız krallarının simgesi olan zambak çiçeğine bir ansiklopedide bakınız. Ezberden bir zambak çizebilir misiniz? Fransa adının geldiği Île-de-France nedir? “Britanya” ve “Bretonya”

isimleri neden birbirine benzer? Aralarında herhangi bir bağlantı var mıdır?

4. Konu Çalışmaları. Jeanne d'Arc'ın kısa bir öyküsünü yazın. Yukarıdaki referanslara bakınız; ayrıca GREEN, *Short History of the English People*, bölüm vi, kısım 1.

Fransız halkı Orta Çağlar'da nasıl yaşıyordu: JOAN EVANS, *Life in Medieval France.*

IX. Louis neden Aziz Louis diye adlandırılmıştı?

BÖLÜM II • İNGİLTERE'DE ÖZGÜR BİR HÜKÜMETİN KURULMASI

NORMAN KRALLARIN İNGİLTERE'DE DEVLET YÖNETİMİNİ GELİŞTİRMELERİ • İNGİLİZ ÖZGÜRLÜKLERİNİN KURULMASI: BÜYÜK SÖZLEŞME VE PARLAMENTO • TEK YÖNETİM ALTINDA BÜYÜK BRİTANYA OLUŞTURMANIN ÇABALARI • İNGİLTERE'DE BİR MUTLAK MONARŞİ DÖNEMİ

İngiltere, tıpkı Roma İmparatorluğu'nun başka kısımları gibi, kıyılarını yağmalayan ve adayı denetim altında tutma arayışında olan istilacılar için bir kurbandı. Cermen kabileler Avrupa'nın geri kalanında yaptıkları gibi İngiltere'ye yerleşmiş ve orada kendilerinin bir krallığını kurmuşlardı. Ancak on birinci yüzyılda İngiltere, Manş Denizi'nin ötesinden gelen, çok daha yüksek derecede uygarlaşmış bir halk olan Normandiyalılar tarafından fethedilmişti. Bu, Britanya'nın son istilası idi çünkü Norman krallar güçlü ve kalıcı bir monarşi tesis etmişti. Onlar yönetim konusunda bir yeteneğe sahipti ve soyluları hizaya getirme ve kendi bölgelerini kraliyet denetimi altında birleştirme konusunda başarılı olmuşlardı.

İyi organize olmuş bir devletin niteliklerinden biri yabancı istilacılara karşı ülkeyi korumak ve ayrıca bölge içinde düzeni sağlamak için yeterince güçlü olan bir merkezî yönetimdir. Bu, iş başa düştüğünde savaşmaya hazır olan bir *ordu* ve ülke boyunca huzuru sürdürme amacında olan *yetkililer* gerektiriyordu. Yöntem, askerlere para ödenmesini ve devlet işlerini gerçekleştirmek için çok sayıda yetkilinin desteklenmesini gerekli kılıyordu. Yönetim bunu karşılayabilecek olanlardan hükümetin tüm insanlar için sağladığı hizmetlerin bedelini ödeyecekleri bir *vergilendirme* sistemine sahip olmalıydı. Devlet ayrıca yönetimden sorumlu olanlara ve tebaa olanlara karşı adil olmalıydı. Bu ise *yasalar* yapmayı ve çekişmelerin ve şikâyetlerin çözüme kavuşturulacağı *mahkemeler* tesis edilmesini gerektiriyordu.

Norman kralların İngiltere'de yerleştirdikleri şey iyi yönetimin bu unsurlarının temelleri idi. Bir ulus devletini mükemmel hale getirmek birkaç yüzyıl almıştı; çünkü krallar bazen bilgelikten uzaktı ve çok fazla güç talebinde bulunmuştu. Ancak İngiliz halkı bir tiran egemenliğine karşı kendilerini nasıl koruyacaklarını öğrenmişti ve haklarının ellerinden alınmasına izin vermeyecekti. Onlar *Parlamento* adlı kendi temsilcilerinin büyük bir konseyini geliştirmişti. Bu yapı ülkenin yönetim meselelerini kralla birlikte çözecekti.

Bu süre zarfında ticaret, üretim ve zanaat artmıştı ve İngiltere bir güçlü, birleşik ve bağımsız çağdaş devlet meydana getiren ilk ülke idi.

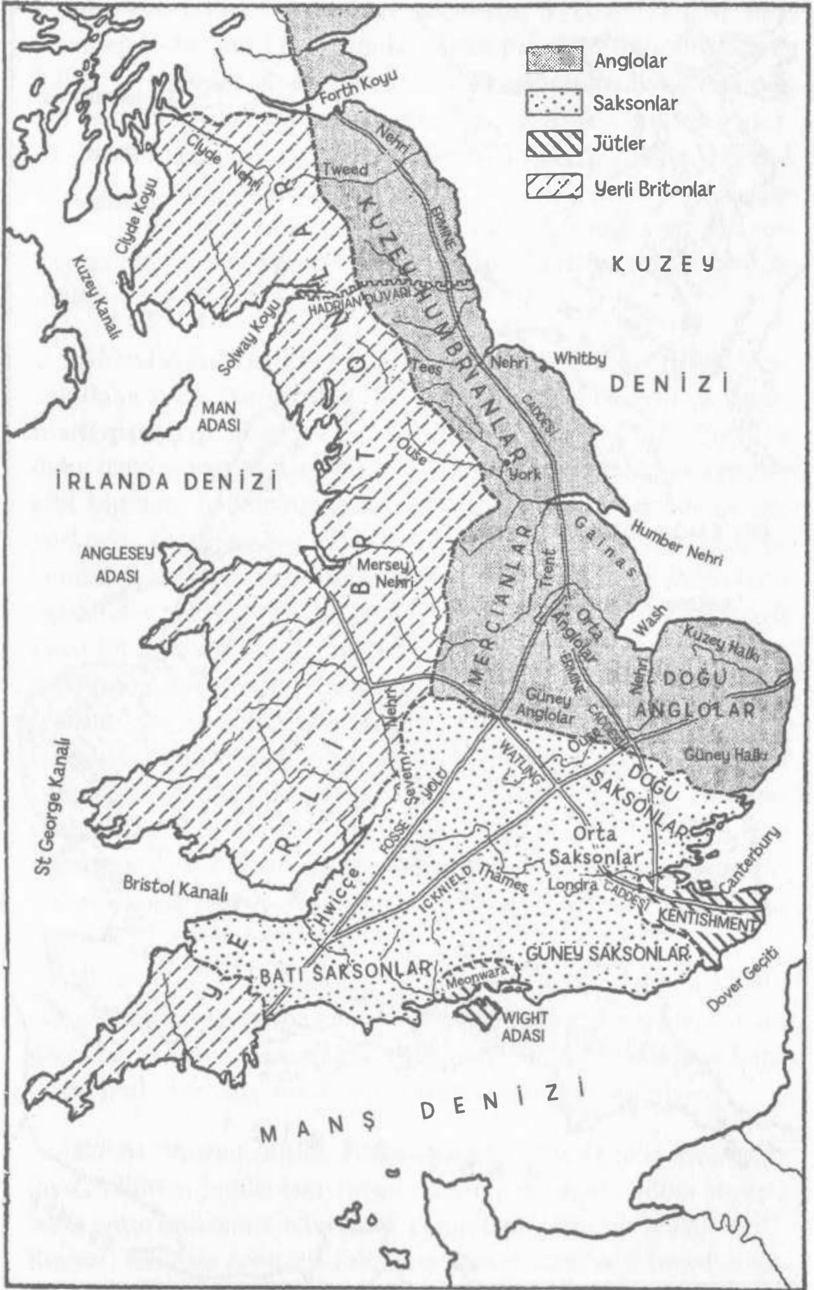
1. NORMAN KRALLARIN İNGİLTERE'DE DEVLET YÖNETİMİNİ GELİŞTİRMELERİ

İngiliz Tarihinin Önemi. Şimdiye kadar İngiltere'den çok az bahsettik. Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra Avrupa'nın öyküsünün anlatımında, ilkin kıta üzerinde gelişen çeşitli krallıklarda ortaya çıkan koşullarla ilgili olduk. İngiltere İmparatorluğun en uzak vilayetiydi ve imparator tarafından kaderine terk edildiği zaman yüzyıllar boyunca Avrupa'nın geri kalanları tarafından büyük ölçüde ilgisiz kalmıştı. Ancak 1066 yılında Normandiya Dükü'nün adayı fethetmesinden sonra, İngiltere Avrupa kıtası ile daha yakın bağlantılar geliştirmişti; İngiltere'nin Norman kralları Fransa'nın büyük kısmını elinde tuttuğu için, İngiltere ve Fransa'nın ilişkileri yüzyıllar boyunca büyük ölçüde iç içe geçmiştir. Daha sonraki günlerde, ticaret geliştikçe ve yeni topraklarda sömürgeler kuruldukça, Britanya küçük adası dünyadaki en önemli ülkeye dönüştü. İngiltere'nin gerçek büyüklüğü daha sonra anlatılacak olan gemilerinin öyküsüyle bağlantılıdır.

İngiliz tarihi dünya çapında İngilizce-konuşan halkların özel ilgi alanıdır; çünkü onlar İngiltere'den yalnızca dillerini değil, aynı zamanda düşünme şekillerini, yasalarının pek çoğunu ve yönetim ilkelerini ve hatta pek çok durumda kendi ülkelerini miras almışlardır.

İngiltere'nin Erken Dönem İstilaları. Britanya adasının Anglolar ve Saksonlar tarafından fethedilmesinin yanı sıra Augustine ve keşişleri tarafından bu paganların Hristiyan dinine döndürülmelerinden bahsedilmişti. İstilacılar tarafından kurulmuş olan çeşitli krallıklar Şarlman döneminde yaşamış olan Egbert (830) tarafından güney Wessex krallığının derebeyliği altına girmişti.

Danimarkalılar ve Büyük Alfred (871-901). Ancak Anglolar ve Saksonların uzun-süreli istilaları sona erer ermez ülke tek hükümdarın derebeyliği ile tanışmıştı. Bu istilacı halk Kuzeyliler (veya İngilizlerin ifadesiyle Danimarkalılar) idi. Onlar

İngiltere'de Erken Dönem Cermen Krallıkları

Büyük Alfred Döneminde İngiltere

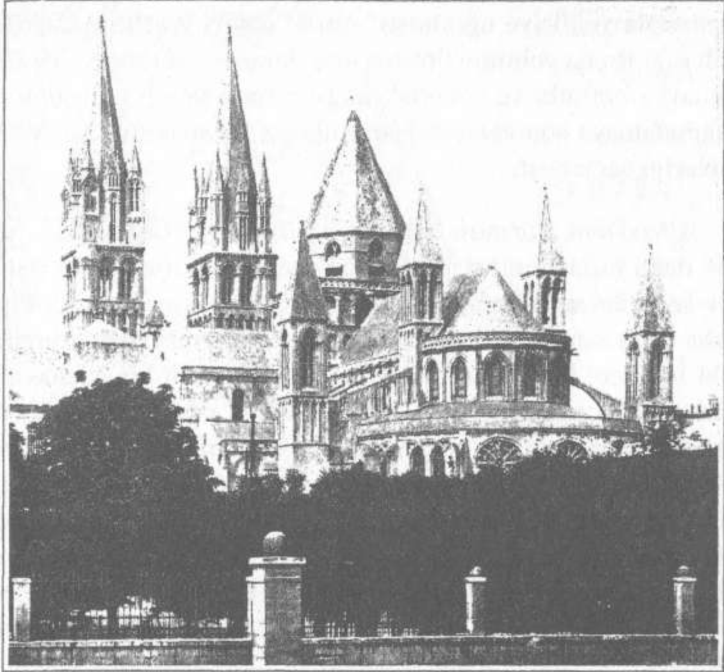
Fransa üzerinden İngiltere'ye geçmişlerdi. Uzun zaman önce Thames Nehri'nin kuzeyindeki büyük bir alanı fethetmişler ve kalıcı yerleşimler oluşturmuşlardı. Ancak onlar, hakkında çok şey bildiğimiz ilk İngiliz kralı olan Büyük Alfred'in bir dizi saldırılarıyla yenilgiye uğramıştı. Alfred onları Wattling Caddesi adlı eski Roma yolunun ötesine geri dönmeye zorlamıştı ve Danimarka kralının ve yönetici takipçilerinin kendi komşularını yağmalamaya son verecek işaret olarak Hristiyanlığı kabul etmelerini sağlamıştı.

Alfred'den Norman Fetihlerine İngiltere (901-1066). Ancak daha fazla Danimarkalı gelmeye devam ediyordu ve Danimarka istilaları Alfred'in ölümünden (901) sonra bir yüzyıldan daha uzun zaman boyunca sürmüştü. Bazen tıpkı başka vergiler gibi İngiltere halkından toplanan *Danegeld* adlı bir ödeme alıyorlardı. Ancak en sonunda bir Danimarka kralı (Cnut) 1017'de kendisini İngiltere kralı yapmayı başardı. Bununla birlikte Danimarkalılar yalnızca birkaç yıl hüküm sürebildi. Ardından ürkek fakat iyi niyetli Sakson kralı Aziz Edward yirmi dört yıl boyunca hüküm sürdü. Edward Normandiya'da yetişmişti. Danimarkalılardan oraya kaçmış olan babası Norman dükünün kızıyla evlenmişti. Edward ülke kralı olarak İngiltere'ye çağrıldığı zaman yanında Norman akrabalar, soylular ve takipçileri vardı. Hükümranlığı sürecinde kendi Norman dostlarından çokça etkilenmiştir fakat yönetim Godwin adında kabiliyetli ve güçlü bir soylu tarafından gerçekleştiriliyordu. Onun oğlu olan Wessexli Harold daha sonra İngiliz tacında hak iddia etmiştir.

Edward'ın ölümü üzerine tüm İngiliz tarihindeki en büyük olaylardan biri meydana gelmişti. Fransa kralının vassallarının en güçlü olanı Manş Denizi'ni geçerek İngiltere'yi fethetmiş ve kendisini kral yapmıştı. Bu, Normandiya Dükü William idi.

Bir Normanın İngiliz Tacında Hak İddia Etmesi. Normandiyalı William İngiliz tacı unvanına sahip olduğunu iddia etmişti fakat onun iddiasının temelinde karanlıkta kalan bir şeyler vardı. Kuzeni olan Aziz Edward'ın sarayını ziyaret ettiği ve Edward'ın çocuğu olmadan ölmesi durumunda William'ı kendi selefi ilan edeceğine dair bir öykü vardır. Ancak Edward'ın ölümü üzerine kral

seçilen kişi İngiltere'deki en güçlü soylu ve Edward'ın başdanışmanının oğlu olan Wessexli Harold olmuştur ve William'ın tacı devretmesi gerektiğine dair talebine kulak asmamıştır.

ŞEKİL 5. Fatih William Tarafından Caen'de Kurulmuş Olan L'Abbaye-aux-Hommes.

Şek. 1'deki yazıya bakınız.

Bunun üzerine William Roma'ya başvurarak İngiltere topraklarına sahip olması durumunda İngiliz ruhban sınıfının Papa'nın otoritesini tanıyacağı vaadinde bulunmuştur. Bunun sonucu olarak Papa II. Alexander Harold'ı suçlu ilan etmiş ve William'ın herhangi seferde önceden tahtını güvence altına alacağı şekilde onu kutsamıştır. Böylelikle İngiltere'nin fethi bir kutsal savaş niteliği taşımıştır; ve sefer geniş çaplı olarak Kilise tarafından müjdelenmiş ve onaylanmıştır. Bu, çok sayıda maceraperestin William'a katılmasını hızlandırmıştır. 1066 yılının ilkbahar ve yaz aylarında Norman limanlarının çoğunda

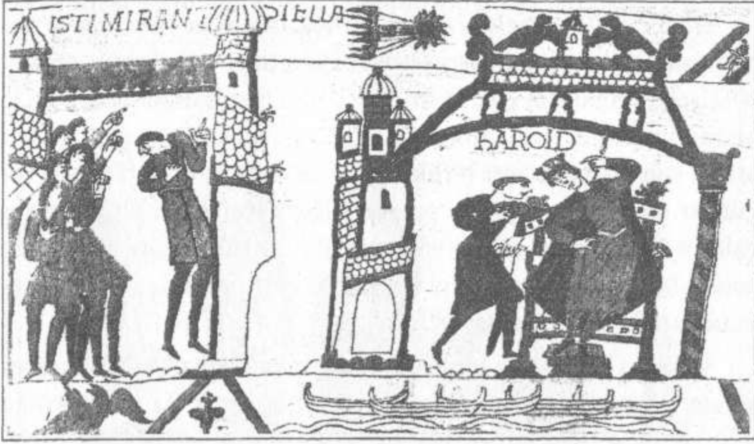
William'ın ordusunu Manş Denizi'nin karşı tarafına taşıması amacıyla gemiler inşa ediliyordu.

Hastings Muharebesi (Ekim, 1066). İngilizler Hastings'in batısındaki Senlac tepesi üzerinde konuşlanmıştı ve ordunun gelişini bekliyordu. Onların çok az atı vardı ve savaş baltalarıyla piyade olarak savaşıyorlardı. Normanlar gemilerle karşıya geçirdikleri atlara sahipti ve askerî birlikler yay ve oklarla donatılmıştı. İngilizler cesurca savaşarak tepenin diğer tarafına baskı kurmaya çalışan Normanları geri püskürtmüştü. Ancak İngiliz ordusu en sonunda şaşkınlığa uğramış ve Harold gözüne saplanan bir Norman okuyla öldürülmüştür.

William bu şekilde İngiliz ordusunu ünlü Hasting Muharebesi'nde yok etmiş ve meşru İngiliz kralı ölmüştür. Ancak Norman dük yalnızca bir fatih olarak İngiltere'nin sahipliğini ele geçirmekten tatmin olmamıştır. Birkaç hafta içinde güçlü soylularını ve birkaç piskoposu kendisini kral olarak kabul etmeleri konusunda ikna etmişti ve Londra ona kapılarını açmıştı. 1066 yılının Noel zamanı Westminster Abbey'deki bir konsey tarafından kral seçilmiş ve usule uygun olarak taç giymişti.

William'ın Güçlü Bir Monarşi Tesis Etmesi (1066-1087). William'ın otoritesi sıradan bir hükümdarınkinden çok daha büyüktü. O seçilmişti. İngiltere kralı olarak kutsanmıştı, toprakların askerî fatihi idi ve en önemli tebaaların feodal derebeyi idi. Anglo-Sakson kralların selefi olarak ilan edilmişti. İngiliz geleneklerini değiştirmeye niyetlenmemiş, yönetimi Aziz Edward'ın döneminde olduğu gibi gerçekleştirmişti. Aslına bakılırsa, William eski yönetimin belli başlı niteliklerini Norman gelenekleriyle birleştirip her ikisinin avantajlarını kullanarak güçlü ve etkileyici bir monarşi yaratmıştı. Önemli meselelerde Sakson krallara önerilerde bulunan piskoposlar ve soylular konseyini (*Witenagemot*) devam ettirmiş ve düzenli bir şekilde toplantılar ve büyük törenler yapmıştır. Ancak denetimi kendi ellerinde tutmak konusunda dikkatli idi. *Danegeld* yıllık toprak vergisini toplamayı sürdürmüştü. Artık Danimarkalılara para ödemek yükümlülüğü olmamasına rağmen kendi gelirini artırmada bundan faydalanmıştı. Daha önceki

kanunname üzerine temellenmiş olan bir kanunname yayınladı ve taşra ve yerel mahkemelerin varlığını sürdürdü.[4]

ŞEKİL 6. Bayeux Duvar Kiliminden Sahneler

Bu duvar kilimi, 1066 yılından kısa bir süre sonra yapılmıştır, (yetmiş santimetre uzunluğunda) bir keten şerididir. Norman Fethi'nden sahnelerin olduğu renkli yünlerle işlenmiştir. Bu panoda, solda bir grup adam bir kötücül kehanet olarak değerlendirilen tuhaf bir yıldızı işaret etmektedir. Biz şimdi bunun 1066'da görünmüş olan Halley kuyrukluyıldızı olduğunu biliyoruz. Sağda Kral Harold muhtemelen aşağıdaki kenar süsünde bulunan gemilere dair haber getiren bir haberciyi dinlemektedir (Bayeux Müzesi).

Ancak William feodalizmi İngiltere'ye tanıtmıştı; çünkü Norman şövalye ve baronlara kendisini desteklemeyi reddetmiş olan İngilizlerden almış olduğu toprakları vermişti. Neyse ki bu topraklar o kadar parçalanmıştı ki, hiçbir feodal kendisine karşı hızlıca bir ordu toplayamamıştı. Kendi saltanatının sonuna doğru krallıktaki tüm toprak sahipleri, bölgedeki tüm vassal ve altvassalları *doğrudan* kontrol edebilsin diye ona sadakat yemini etmişlerdi. William tüm krallık boyunca kiracı sayısını, toprakların ebadını ve değerini ve krallığa borçlu oldukları ödemeleri kapsayan denetimler yapan memurlara sahipti. Bu bilgiyi biz şimdi bir *envanter* diye adlandırıyoruz. O, *Tapu Kayıtları* olarak bilinen iki cilt halinde yazılmıştı.

---

4 William tarafından İngiltere'ye getirilen ilgi çekici bir gelenek sokağa çıkma yasağı idi. Bu, geceleyin bir yangın tehlikesinden kaçınmak için gerekli görülmüş bir yasaydı.

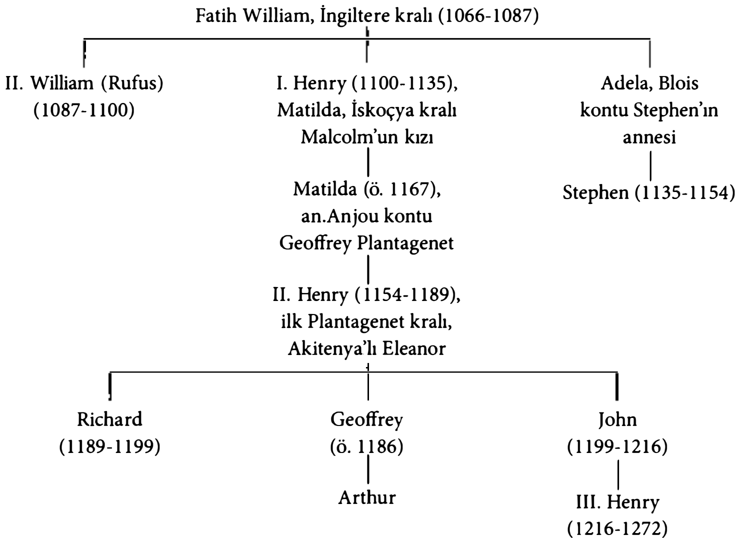
Fatih William bu ve başka yollarla güçlü ve birleşik bir ulusal yönetim temeli oluşturmuştu.

Kral I. Henry'nin Yönetimi Geliştirmesi (1100-1135). Monarşi ilkeleri William'ın oğlu I. Henry tarafından daha fazla geliştirilmişti. O, becerikli memurlarının çalışmaları aracılığıyla kraliyet gücünün ülke boyunca hissedilmesini sağlamıştı. Şimdiki bakan görevinde olan bu memurlar *curia regis* veya kralın konseyine katılarak yönetim meselelerini tartışırlardı. Toprağa ve kralı ilgilendiren başka meselelere dair tüm davalar bu konseyin veya mahkemenin önüne geliyordu ve kademeli olarak bölge boyunca önemli davaların çoğu kralın huzuruna gelmeye başlamıştı. Kralın konseyini temsil eden hâkimler davaları görmek üzere zaman zaman ülke boyunca dolaşıyorlardı, böylece kraliyet otoritesi yerel topluluklarda uygulanmış oluyordu.

İç Savaş'ın Yönetimi Zayıflatması. Henry öldüğünde ülke uzun bir iç savaş döneminden geçiyordu; çünkü soyluların bazıları taht için Fatih'in büyük oğlu Stephen'ı desteklerken bazıları Henry'nin kızı Matilda'yı destekliyordu.[5] Yaklaşık on dokuz yıl boyunca hükmetmiş Stephen'ın ölümünden sonra Matilda'nın

---

5

Fatih William Yönetimi Altındaki İngiltere ve Normandiya

oğlu II. Henry olarak tahta çıkmıştı. O, bir karmaşa içinde olan ve idaresi zor bir devletin başına gelmişti. Soylular genel düzensizlik halinden fayda sağlamışlardı ve Stephen'ın gevşek kuralları nedeniyle izin almaksızın şatolar inşa etmişler ve kendilerini neredeyse bağımsız hükümdarlar olarak yeniden konumlandırmışlardı. Daha önceki kralları tarafından elde edilen kazanımların pek çoğu kaybolmuştu ve kraliyet otoritesine olan saygı sona ermişti.

II. Henry'nin Görevi (1154-1189). Henry'nin ilk görevi düzeni sağlamak ve merkezî hükümeti yeniden düzenlemek idi. Konseyler oluşturuldu, kralın mahkemeleri yeniden canlandırıldı, devlet işlerini idare etmeleri için becerikli memurlar atandı ve ülke dışına göndermek için yabancı askerler kiralandı. Baronların tahkim edilmiş şatolarına el konuldu ve zorla sahiplerinden alınmış olan topraklar hak sahiplerine geri verildi. Bu değişikliklere direnen soylular bastırıldı ve kraliyet denetimi yenilendi.

Henry, bakanlarının yardımıyla, İngiliz yönetiminin gelişimine birkaç kalıcı katkıda bulundu. İlk etapta, kendi mahkeme organizasyonları içinde tüm vatandaşlara adil ve eşit muamelenin temellerini oluşturdu. Jüri sistemi getirildi ve İngiltere'nin eski yasaları *müşterek hukuk* adıyla tanındı.

Yıllar boyunca saygınlığını yitirmiş olan kralın mahkemeleri yeniden tesis edildi ve onların önemi kısa süre içinde arttı. Kralın adaleti ile her özgür bireyin toprak sahibi olma ayrıcalığına erişebileceği şekilde yasal mevzuatlar genişletildi. Henry, tebaası arasında ortaya çıkan güçlükler nedeniyle çatışmalardan kaçınmak için hâkimlerinin ülke boyunca düzenli görev seferlerine çıkmasını sağladı. Böylece yılda en azından bir kez belli noktalarda davalar görülmeye başlandı. Kralın hâkimlerinin kararları bir yerel mahkemenin kararlarından daha fazla saygı gördüğü için merkezî yönetimin mahkemelerinin önemi artarken feodal mahkemelerin önemi azaldı.

Jüri Sistemi. Henry ayrıca şimdi jürili dava olarak bilinen şeyin başlangıcını tesis etmişti. Ortaçağ mahkemelerinde zorlu sınama, tanıkların yeminiyle suçun aklanması, kişinin yeminli beyanı

ile karar veriliyordu. Henry'nin yargıçları jürili davalar görerek daha iyi kararlar alınmasını sağlamıştı. Yargıçlar belli bir sayıda –genellikle on iki– kişiyi davanın olgularını araştırmak, mahkemeye katılmak ve yemin edilmiş bir "jüri kararı" alarak hangi tarafın haklı olduğunu ortaya çıkarmakla görevlendiriyordu. Bu kişilere (Latince "yemin etmek" anlamına gelen *juare* sözcüğünden) *juror* adı verilmişti. Biz günümüzde görülen bir davada seçilmiş tanıkların söylediklerini dinleyerek davaya dair hangi tarafın kazanacağına karar verme yöntemini yaşarız. Daha sonraki dönemlere kadar modern bir davanın tüm nitelikleri işlememiş olsa da Henry'nin hükümranlığında eski yöntemler kademeli bir şekilde terk edilmiş ve hakikatin belirlenmesinin daha adil görünen bir yöntemi benimsenmiştir.

Henry tarafından tanıtılmış olan, günümüzde olana benzer bir başka nitelik *büyük* jüridir. Bu, her bir bölgeden seçilmiş olan insanlar topluluğudur. Onların görevi işlenmiş olan suçlar ve kabahatlere ilişkin olarak bilgi vermektir. Onlar yanlış yapanlar hakkında suçlamalarda bulunarak bu kişilerin adalet önüne çıkarılmasını sağlayacaklardır. Bu yöntem olmaksızın, suçlular bulunamayacak ve ceza alamayacaktır; çünkü hırsızların, katillerin ve başka kötücül suçlar işleyenlerin davranışlarından halkın korunması gerekmektedir. Bu sistem jüri üyelerinin karar verdikleri Roma davaları ve Tanrı adına karar verme girişiminde bulunulduğu ortaçağ sisteminde farklı olarak işlemektedir.

Müşterek Hukuk. Daha önceki dönemlerdeki kralın konseyi kralın hâkimlerinin kararlarının kayıtlarını tutmaktaydı. Onlar eğitimli kişilerdi ve genel olarak akıl ve adalet ilkeleri üzerine kendi fikirlerini temellendirirdi. Henry'nin hâkimleri, ülke boyunca gezdikleri zaman, bu daha önceki jüri üyelerinin ilkelerine göre kendi kararlarını oluştururlardı ve bu düşünce ve gelenek yapısı *müşterek hukuk*un temeliydi. Müşterek hukuk yazılı değildi. Bölgenin yazılı kurallarıyla birlikte İngiliz halkının yönetildiği yasa yapısını oluştururdu.

Bir Doğal Ordunun Oluşturulması. Henry kendi döneminin büyük bir kısmını savaşarak geçirmişti. Avrupa kıtası üzerinde *paralı askerler* tuttuğu zaman onun ticareti savaşmaktı. Henry, İngiltere'deki vassalların sunduğu askerî hizmeti yetersiz bularak, her özgür kişinin kralın hizmetine çağrıldığı zaman savaşmaya hazır olmasını gerektiren bir yasa yapmıştı. Şövalyeler tam zırhlı ve bir ata sahip olmak zorundaydı; daha düşük rütbedekilerin böylesine eksiksiz bir teçhizata sahip olması gerekmiyordu. Bu durumda kral yalnızca parayla tutulmuş askerler ve kendi vassallarının askerî gücü değil, bütün olarak halktan oluşan bir ulusal milis gücüne sahipti.

Kilise ve Yönetim Arasındaki İlişkiler. Henry kendi bölgelerini birleştirme girişiminde, feodal baronlarla baş etmenin yanı sıra bir başka probleme daha sahipti. Bu, Kilise idi. Tıpkı kıta üzerinde olduğu gibi, İngiltere'de dünyevî hükümdarların ve Kilise'nin başındaki kişinin güçlerine ilişkin aynı sorular ortaya çıkmıştı. Bölgenin huzuru böylece İngiliz tebaasına sadakatinin bölünmüş olduğu bir dış monarşinin hak sahipliği iddialarıyla tehdit edilmişti. William, Norman Fethi'nden sonra, her ne kadar Papa tarafından İngiltere'nin istilasına girişme ve kendisinin iyi bir Katolik olmasına teşvik edilmiş olsa da, Papa'nın talep ettiği şekilde VII. Gregorius'un boyunduruğu altına girme yönünde yemin etmeyi reddetmişti. Gregorius'un papalık gücüne dayanarak hak iddia etmesi William'ın kendi krallığı içindeki üstünlüğünü tehlikeye sokardı. William daha ileri gitti ve tebaasından herhangi birinin Papa'yı tanımasını, herhangi bir papalık talebini kabul etmesini veya ilkin kendi rızası olmaksızın herhangi bir konseye katılmasını yasakladı. Onun ardılları da Roma'nın etkisine karşı İngiliz tahtının gücünü teminat altına almada dikkatli olmuşlardır. Resmî elbise meselesi Avrupa kıtası üzerinde olduğu gibi İngiltere'de de tartışmalara neden olmuştur fakat en sonunda I. Henry ve onun başpiskoposu arasında barışçıl bir tarzda çözüme kavuşmuştur.

II. Henry'nin döneminde Kilise büyük miktarda mülke sahipti ve kendi yasaları, kendi mahkemeleri bulunuyordu. Ücret ve cezalar şeklinde büyük miktarda para toplamaktaydı. Ruhban

sınıfını etkileyen veya dinsel meselelerin dışında gitgide artan sayıda alanda söz sahibi olmaya başlamıştı; kilise mülkleri, evlilikler, vasiyet ve miras konularıyla ilgili çok sayıda dava dinsel mahkemelerde görülüyordu. Her zaman için ülke içindeki bu ayrı organizasyonun nasıl düzenlenmesi gerektiğine ve Kilise yetkililerinin kralın mı yoksa Papa'nın mı denetimi altında olması gerektiğine dair bir sorun vardı.

ŞEKİL 7. Thomas Becket'in Canterbury Katedrali'nde Öldürülmesi (Aralık, 1170).

Bir on üçüncü yüzyıl el yazmasından

Thomas Becket ve II. Henry. Henry'nin hükümranlığı Thomas Becket ile olan ünlü mücadelesi itibarıyla çok mutsuz bir dönem olarak ifade edilmiştir. Becket döneminin kilise insanlarının monarşinin bağımlılığından kurtulması yönünde uğraş vermiştir: O Londra'da doğmuştu ve bir rahip olmuştu; ancak kralın hizmeti içinde yetişmişti ve tahtı elde etmesinde Henry'ye yardımı dokunmuştu. İngiliz ruhban sınıfı içinde Henry'ye göre sadık Becket'ten daha iyi bir yetkili olamazdı; bunun sonucunda onu Canterbury Başpiskoposu yapmıştı.

Henry, Canterbury Başpiskoposu olarak Thomas Becket'in seçilmesini sağlayarak, İngiltere'de Kilisenin tüm denetimini kendi eline alma niyetindeydi. O, piskoposların kendi feodal yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamak ve Papa'nın otoritesinin kendi otoritesi üzerinde olma durumunu ortadan kaldırmak için suç işlemiş olan tüm kilise insanlarının cezalandırılmasını önermişti. Ancak Becket daha önce sahip olduğu keyifli yaşantıdan

hemen vazgeçmiş ve kralın Kilisenin bağımsızlığını azaltma yönündeki tüm çabalarına karşı çıkmıştır. Kilise insanlarının Papa'dan ziyade kralın denetimi altına girmesine yönelik girişimleri kabul etmemiştir. Becket, Henry ile yaptığı müzakerelerde bir son reddedişten sonra monarkın öfkeli ve hayal kırıklığına uğramış hiddetinden Fransa'ya kaçmış ve Papa'nın himayesi altına girmeye çalışmıştır. Henry Thomas'ın mülklerine el koymuş ve dört yüz kişiden oluşan taraftar, dost ve akrabalarını İngiltere'den sürgüne göndermiştir.

Altı yıl sonra Becket'in İngiltere'ye geri dönmesine ve bir görev yapmasına izin verilmişti. Bunun üzerine münakaşalar sırasında kralın tarafında yer almış olan İngiliz yüksek rütbeli rahiplerin bazılarını aforoz etmiştir. Henry'nin inanışına göre, tahtı ele geçirmeyi planlamaktadır. Henry bir öfke anında takipçilerine "Bu sefil kilise adamından benim intikamımı alacak hiç kimse yok mu?" diye seslenmiştir. Ne yazık ki Henry'nin şövalyelerinin bazıları aceleci bir şekilde bunu görev bilerek Becket'i onun geri dönerek görev yaptığı Canterbury Katedrali'nde öldürmüşlerdir. Kral aslında Becket'in öldürülmesini istediğini kast etmemişti ve onun korkunç ölümünü öğrendiği zaman yaşadığı üzüntü ve keder gerçekti. Ancak Henry nihayetinde İngiltere'ye gönderilmiş olan papalık yüksek rütbeli papazlar (veya elçiler) ile barış yapmıştı. Onlara resmî bir şekilde Thomas'ın ölümünü asla istemediğini ve kendi kullanımında olan tüm mülkleri Canterbury'ye iade etme vaadinde bulunmuştu. Ayrıca Kudüs'teki o dönemde Müslümanların elinde olan Kutsal Kabir Kilisesi'nin ele geçirilmesi ve Kutsal Topraklar'ın kendisine yapılacak bir seferi üstlenmek için para gönderme sözü vermişti.

Fransız Plantagenet Toprakları. Her ne kadar II. Henry İngiliz tarihindeki en önemli krallardan biri olsa da, döneminin büyük kısmını Manş Denizi'nin karşısındaki kendi Fransız topraklarında geçirmiştir. Bir önceki bölümde onun sahip olduğu alanların yarısından fazlasının Manş Denizi'nin güneyinde bulunmakta olduğunu görmüştük. Bu toprakların İngiliz kralları için oluşturduğu sıkıntıyı betimlemiştik.

John'un Papa'nın Bir Vassalı Olması. Normandiya ve daha önce başka Norman krallara ait olan bölgeleri kaybetmiş olan kişinin II. Henry'nin oğlu John olduğu akılda tutulmalıdır. İngiltere'nin Roma Kilisesi ile olan ilişkisi John'un Papa ile olan çekişmesinde iyi bir şekilde betimlenmiştir. O, aslında Papa'nın vassalı olma konusunda uzlaşmıştır. İngiltere'yi papalıktan bir ikta toprağı olarak almış ve Roma'ya haraç ödemiştir. Bu tuhaf mesele bu şekilde ortaya çıkmıştı. Canterbury Başpiskoposu 1205 yılında öldüğü zaman, ruhban sınıfı üyeleri krala danışmadan yeni başpiskopos olarak kendi içlerinden birini seçmişler ve onu Papa'nın onayı için Roma'ya göndermişlerdi. Buna çok fazla hiddetlenmiş olan John ruhban sınıfını bir başka seçim daha yapmaya zorlamış ve kendi bakanlarından birini başpiskopos yaptırmıştır. O dönemdeki Papa, ortaçağ hükümdarlarının en büyüklerinden biri olan III. Innocentius idi. Innocentius seçilmiş olan her iki kişiyi de reddetti. Canterbury'den temsilci olarak gönderilmiş olan Stephen Langton'u seçti. Langton çok kabiliyetli bir kişiydi. John Papa'nın atadığı kişiyi kabullenmeyi reddettiği zaman, Innocentius İngiltere'yi dinsel hizmetlerden yasakladı; bir başka ifadeyle ruhban sınıfına tüm kiliseleri kapatmaları ve kamusal hizmet yapmayı durdurmalarını emretti—bu, o dönemin insanları için çok korkunç bir şeydi. John aforoz edildi ve Papa onu isteklerine boyun eğmezse tahttan indirmekle ve tacı Fransa kralı Philip Augustus'a vermekle tehdit etti. Philip hızlı bir şekilde İngiltere'yi fethetmek için bir ordu toplama işine girişirken, John aciz bir şekilde 1217'de Papa'ya boyun eğdi. O, İngiltere'yi III. Innocentius'a devredecek ve bir ikta toprağı olarak geri alacak derecede ileri gitti. Böylelikle Papa'nın vassalı oluyordu. Ayrıca her yıl Roma'ya bir miktar para göndermeyi kabul etti.

2. İNGİLİZ ÖZGÜRLÜKLERİNİN KURULMASI: BÜYÜK SÖZLEŞME VE PARLAMENTO

Büyük Sözleşme'nin Yapılması (1215). Biz şimdi John'un hükümranlığındaki bir başka çok önemli olaya dönmeliyiz—İngiliz özgürlüklerinin Büyük Sözleşme'sinin kaleme alınması.

1213 yılında, John kendi vassallarına suyun öte tarafına geçerek Fransa'da kaybetmiş olduğu toprakları yeniden fethetmeleri önerisinde bulunduğunda, onlar kendi feodal yükümlülüklerinin ülke dışında savaşmak olmadığı şeklinde yanıt vererek ona katılmayı reddettiler. Üstelik, John'un gaddarlığına karşı memnuniyetsizliklerini net bir şekilde gösterdiler ve daha önceki Norman krallarının birkaçının resmî bir şekilde kabul etmiş olduğu krallık gücünün sınırlarını göz ardı ettiler. 1214 yılında, baronların bazıları toplandı ve gerekirse silah zoruyla kralın İngiliz geleneklerine göre bir kralın *yapamayacağı* şeylere dair bir sözleşme (bir yazılı anlaşma) imzalaması için dinsel bir yemin ettiler. John bu konuda uzlaşmazsa, bir ordu toplayıp ona karşı yürümek gerekli olacaktı. Kararlı soylular Londra'dan uzak olmayan Runnymede'de onunla bir araya geldiler. Burada, 1215 yılının Haziran ayının on beşinde dikkatli bir şekilde yazmış oldukları tebaanın haklarına ilişkin olarak onu yemin etmeye zorladılar.

Sözleşmenin Önemi. Büyük Sözleşme yönetim tarihindeki belki de en önemli belgedir. İlk kez olarak bir kral tebaasının belli başlı haklara sahip olduğunu kabul etmeye zorlanmıştı—yani yönetim yalnızca hükümdar için değil, ayrıca halk için vardı. Bir kralın seçilmesinde, halk itaat etme ve destek verme karşılığında, bir tür feodal sözleşme içine girmiş oluyordu. Kral onlara iyi yönetim vadediyordu. Eğer kral bu yükümlülükleri yerine getirmede başarısız olursa, halkın onu görevini yapmaya çağırma hakkı vardı. Bu monarşi bakış açısı John tarafından tümüyle göz ardı edilmişti.

Sözleşme ayrıca halkın istedikleri şekilde yönetilme konusunda bir krala dayatmada bulunma hakkına sahip olmalarının yanı sıra bu güçlerinin olduğunu göstermesi açısından önemliydi. Kral, halkın yardımı ve desteği olmaksızın, çaresizdi. Eğer halk kendisine karşı dönerse, tahttan indirilebilirdi. Daha sonraki bir kral olan I. Charles'ın kendi halkına karşı gelmeyi sürdürmesi ve nihayetinde onlara karşı savaşması sonucunda gerçekten kafası kesilmişti.

Sözleşme'nin Hükümleri. Sözleşme'nin hükümleri bugün bize sınırlı görünse de o dönemde sahip olan halk için büyük bir

ŞEKİL 8. Kral John'un Büyük Sözleşme'ye Mühür Basması.

başarıydı. O, kralın üç feodal bedel[6] dışında, ulusun Büyük Konseyi'nin rızası olmadıkça, hiçbir vergi dayatamayacağını kesin bir şekilde ifade ediyordu. Konsey yüksek rütbeli rahipleri, daha büyük baronları ve kralın tüm vassallarını içeriyordu.

Sözleşmede hiçbir *özgür bireyin* geçerli bir sebep olmaksızın tutuklanamayacağı, hapse atılamayacağı ve bir mahkemeye çıkmadan malları ve mülklerinden yoksun bırakılamayacağı teminat altına alınıyordu. Diğer taraftan Fransa'da 1789 yılına –yaklaşık altı yüzyıl sonrasına– kadar kral istediği kişiyi tutuklatmaya, hapse attırmaya, mahkemeye çıkmaksızın istediği süre boyunca hapiste tutmaya dair sınırsız bir güce sahipti.

Büyük Sözleşme kralın tebaasını daha fazla özgürlük ve koruma altına alıyordu, ülkeye gelen tüccarların güvende olmasına, ülke boyunca seyahat edebilmelerine ve hiçbir baskı görmeden geri dönebilmelerine dair teminat sağlıyordu. Ayrıcalığa kavuşmuş şehirler kendilerine müdahale edilmeyeceğine dair güvence almışlardı. Bir başka önemli hüküm kralın memurları üzerine konan kısıtlamalardı. Hiçbir güvenlik görevlisi veya icra memuru sahibinin izni olmaksızın özgür insanların mal ve araçlarını "veya tahıl ya da başka mahsullerini borçlarına karşılık" alamayacaktı. Tüm cezalar suçun önemi ile orantılı ve suçu işleyenin konumuna uygun olacaktı. Cezalar yalnızca "yörenin dürüst insanlarının yeminli ifadeleri" sonucunda tahsil edilecekti.

Ancak Sözleşme'yi imzalamaya kralı zorlayan baronların zihninde özellikle kendi çıkarlarının olduğunun hatırlatılması gereklidir. Soylular, kilise insanları, tüccarlar ve başka özgür insanlar nüfusun yalnızca yaklaşık altıda birini oluşturuyordu ve sözleşme o dönemde İngiliz halkının büyük kısmını oluşturan serflerin veya köylülerin haklarına ilişkin hiçbir şey sunmuyordu. Tımar bölgesinin efendileri, lordları tarafından onlara daha önceden olduğu gibi kötü muamele edilmesi sürdürülebilirdi. Bununla beraber, daha sonraki yüzyıllarda, Sözleşme hükümdarın baskı altına alma

6 Bu üç düzenli feodal bedel derebeyinin en büyük erkek çocuğunun şövalyelik töreninde, en büyük kızının evliliğinde veya tutsak düştüğünde ve fidye talep edildiğinde yapılan ödemelerdi.

girişimlerine karşı serflerin özgür bireylere dönüşmesiyle halktan insanların destek için başvurabilecekleri bir yapıya kavuşmuştur.

Sözleşme'nin Daimî Değeri. John, resmî mutabakat olmasına karşın, olağan kalleşliği ile, Sözleşme'deki vaatlerini ihlâl etme yönünde başarısız bir çaba içinde olmuştur; ancak ne kendisi ne de ardılları belgeden kurtulmada başarılı olabilmişlerdi. Daha sonra İngiliz krallarının onun hükümlerine aldırmadığı ve mutlak monarklar olarak hükmetmeye çalıştıkları dönemler olmuştu. Ancak insanlar er ya da geç her zaman kendi Sözleşme'lerini hatırlamıştır. Böylece Sözleşme İngiltere'de herhangi kalıcı baskıya karşı koruma sağlamasını sürdürmüştü.

Parlamento'nun Başlangıç Evreleri. Büyük Sözleşme hükümdarın rıza göstermek zorunda olduğu halka haklar veren bir ifade idi. On üçüncü yüzyıl sürecinde İngiltere'de gelişmiş olan Sözleşme'den daha önemli hiçbir şey yoktu; çünkü o insanlara bölgenin gündelik yönetiminde gerçek bir pay vermişti. Bu *Parlamento* idi.

Norman krallarının Büyük Konseyi, tıpkı Sakson günlerinin daha eski *Witenagemot* yapısı gibi, soyluların, piskoposların ve başkeşişlerin bir toplantısı idi. Kral zaman zaman bu kişileri toplantıya çağırarak önemli meseleler hakkında onların tavsiyesini alıyor ve yardım ve onaylama bekliyordu. I ve II. Henry hükümranlıkları döneminde kralların bakanları gitgide artan ölçüde devlet işleyişinde aktif görev alıyordu.

John'un ve oğlu III. Henry'nin hükümranlığı sırasında ortaya çıkan zorluklara bağlı olarak konsey çok sık olarak toplanıyordu ve *parlamento* yavaş yavaş bu şekilde benimsendi (bir Fransızca sözcük olan *parler* "konuşmak" veya "tartışmak" anlamına gelir). III. Henry'nin kötü yönetiminin onaylanmaması durumu içinde parlamentoda çok daha fazla dobra konuşmalar yapılmaya başlandı ve kral kendisinden talep edilen reformları hayata geçirmeyi reddettiği zaman, parlamento üyelerinin bir kısmı kendi egemenlikleri için savaşa tutuşmuştur.

İngiltere'nin İngiliz Olması. I. Edward'ın tahta çıkmasıyla birlikte (1272-1307) ulus bilge ve uzak görüşlü bir kralın liderliği altında bir araya gelmiş oldu. Bu, tıpkı daha önceki Norman krallarının bazılarının ülkeyi birleştirerek büyük bir ilerleme yapması gibiydi. İngiltere, ilk kez olarak gerçekten İngiliz olduğu bir döneme girmişti. Daha önceki Norman kralları, bilge hükümdarlar olmalarına karşın, Fransız olarak doğmalarının yanı sıra ruhen de Fransızlardı ve zamanlarının çoğunu kendi krallıklarının uzağında geçirmişlerdi. Aslanyürekli Richard gibi bazıları ülkeye yalnızca bir gelir kaynağı olarak bakmışlardı. Ancak I. Edward İngiltere'yi sevmişti ve onun döneminden itibaren ada bir bağımsız ulusal karaktere bürünmüştü. Krallıktaki birlik ve gücün gelişimindeki en belirleyici niteliklerden biri Parlamento'nun öneminin artması idi. Yönetim hükümdar ve yönetilenlerin bir ortak girişimi olmaya başlamıştı. Kral, halkının onay ve desteğine sahip olmayı akıllıca bulmuştu ve halk yönetim içinde pay edinme ve her şeyden önemlisi kendi paralarının nasıl harcanması gerektiğini söyleme hakkına sahip olmuştu.

I. Edward'ın "Model Parlamentosu." En uzak görüşlü ilerleme Parlamento'ya yeni bir üye sınıfının –orta sınıf veya avam– kabul edilmesiydi. Daha önceleri konseye katılanların yalnızca soylular ve üst düzey kilise adamları olduğunun anımsanması gerekir ve Sözleşme'de en çok onların çıkarları korunmuştu.

1295 yılında, tüm gelecek toplantılar için standart oluşturması amacıyla toplantıya çağrılan bir Parlamento "Model Parlamento" diye adlandırılmıştır. Kral bu toplantıya yalnızca soyluları ve üst düzey din adamlarını değil, ilave olarak her bölgeyi temsilen iki şövalye ve her şehri temsil eden iki tüccarı davet etmişti. Yönetim konseylerinde bu yeni üyelerin dâhil edilmesinin çok sağlam bir gerekçesi vardı. Soylular ve üst düzey ruhban sınıfı, zenginlik açısından bakınca ülkedeki tek güçlü sınıflar değildi. Ticaretin artmasıyla birlikte, soyluların rütbesi altında olmalarına karşın yine de zengin, aktif ve zeki olan bir özgür insanlar grubu –toprak sahipleri, tüccarlar ve şehir halkı– gelişmişti. Kralın kendi rızaları olmaksızın artık halktan vergi alamamasından beri bir

Parlamento'yu toplantıya çağırmanın başlıca gerekçelerinden biri para bağışları elde etmekti. Krallar kısa süre içinde onların böylesine önemli bir zenginlik kaynağını bırakamayacaklarını anladılar ve yalnızca toprağa sahip olanlardan ziyade paraya sahip olanları göz ardı edemeyeceklerini gördüler.

Edward, "Model Parlamento"yu toplantıya çağırarak bugün çağdaş temsilî hükümetin köşetaşı olan bir ilkeyi tanıtmıştı. O zamandan beri 1295 Model Parlamentosu, avam tabaka veya "özgür insanlar"ın temsilcileri, İngiltere'nin ulusal konseyi toplantıya çağrıldığı zaman, soylular ve ruhban sınıfıyla birlikte yer almıştır ve onlar olmaksızın hiçbir Parlamento toplanmamıştır.

Parlamento'nun Güçlerinin Gelişimi. Parlamentonun herhangi bir para bağışında bulunmadan önce "sıkıntılı durumun tazmin edilmesi" konusunda kral ile aynı fikirde olması gerekiyordu. Kralın Parlamento'yu toplantıya çağırmasından önce kendisinin veya memurlarının herhangi bir eylemine karşı çare bulacağına dair vaatte bulunması zorunluydu. Ancak bu durumda Parlamento vergilerin artırılmasına razı olacaktı. Dahası, Parlamento kralın bu konudaki isteğini takip etmek ve onun istediği yerde toplanmak yerine I. Edward'ın döneminden beri şimdi Londra'nın bir parçası olan Westminster şehrinde oturumlarını yapmaya başlamıştı. 1327'de Parlamento yetersiz bir kral olan I. Edward'ın tahttan indirilmesini gerçekleştirerek ve onun oğlu III. Edward'ı İngiltere'nin hak sahibi hükümdarı diye duyurarak gücünü göstermişti.

Parlamento'nun Bir Yasa Koyucu Yapıya Dönüşmesi. III. Edward'ın yönetimi altında (1327-1377) Parlamento kendi gücünü büyük ölçüde genişletebildi. Kral halkın çok az ilgi gösterdiği çok pahalı bir savaş (Yüz Yıl Savaşı) gerçekleştiriyordu. Onunla elde edilebilecek hiçbir şey görünmüyordu ve yurttan bu denli uzak bir savaşın sonucunda kralın girişimini karşılayacak bir sonuç yoktu. Fransa'da savaşan ordular büyük ölçüde paralı askerlerden oluşuyordu; bu durumda kral sürekli olarak para ihtiyacı içindeydi. Bu sebeple Parlamento ilave fonları onaylamak için neredeyse her yıl

toplantıya çağrılıyordu. Bu, Parlamento'ya kendi fırsatını yaratmıştı; çünkü kral talepte bulunduğu zaman, Parlamento'nun meselelerini dinlemek ve onun tavsiyesini almak zorundaydı. Parlamento, her bir tahsisatın karşılığında bazı yeni yasa veya reformlar için rıza göstermek durumundaydı. Parlamento bu ortamda pazarlık yaparak yalnızca yönetimdeki etkinliğini geliştirmekle kalmıyordu, aynı zamanda kendisini bir yasa yapıcı olarak konumlandırmıştı. Krallığın etkin adamları ve avam tabakasının rızası olmadan hiçbir yeni yasa geçmiyordu. Bu gelenek gözlemlenmeye devam edilmiştir ve krallığın her yasasında "halktan insanlar" ve "tinsel ve dünyevî lordlar"ın rızasının onayı gerekmektedir.

Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası. III. Edward'ın hükümranlığı sürecinde, Parlamento iki bölüme veya Kamara'ya ayrılmıştı. Küçük toprak sahipleri ve eyalet ve şehir temsilcilerinin müşterek olan pek çok şeyi vardı ve birlikte tek yapı olarak davranma noktasına gelmişlerdi. Soylular ve ruhban sınıfından olanların rütbe açısından farklılığı tek salonda "tinsel ve dünyevî lordlar" olarak toplanmayı tercih etmelerine yönlendirmişti. Parlamento bu şekilde Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası'na bölünmüştü.

Zaman geçtikçe, Avam Kamarası daha fazla gelişmiş ve daha önemli hale gelmişti ve nihayetinde Daha Üstteki Kamara'dan daha fazla güç sahibi olmuştu. Bugün, Lordlar Kamarası'nın isteği ne olursa olsun, Avam Kamarası'nın onayı olmaksızın hükümet tarafından hiçbir para harcanamaz. Dahası Avam Kamarası Lordlar Kamarası'nın vetosu olsa bile bir yasayı geçirebilir. Büyük Britanya Parlamentosu geçmişi on dördüncü yüzyıla dayanan, alçakgönüllü bir başlangıca sahip olan güçlü bir yapıdır.

3. TEK YÖNETİM ALTINDA BÜYÜK BRİTANYA OLUŞTURMANIN ÇABALARI

I. Edward'dan Önce İngiltere Kralı'nın Krallığını Genişletmesi (1272-1307). Norman kralları İngiltere yönetimini güçlendirmekle

kalmamıştı, ayrıca tüm Büyük Britanya adasını kendi denetimi altına alma arayışındaydı. Ancak I. Edward'ın başını çektiği İngiliz kralları adanın yalnızca bir kısmının üzerinde egemenliğe sahipti. Onların krallıklarının batısında Galler'in dağlık bölgesi uzanıyordu. Burası Anglo ve Saksonlar tarafından fethedilememiş bir yerdi. Burada özgün Britonlar ikamet ediyordu. İngiltere'nin kuzeyinde İskoçya krallığı vardı. Burası oldukça bağımsız bir yerdi. Bunun istisnası arada sırada bir İskoç kralının bir İngiliz kralını kendi feodal lordu olarak tanıması idi. Ancak I. Edward Galler'i temelli olarak ve İskoçya'yı bir süre için fethetmede başarılı olmuştu.

I. Edward'ın Galleri Fethetmesi. Yüzyıllar boyunca İngilizler ve Gallerliler arasında bir sınır savaşı gerçekleşmişti. I. Edward tahta çıktığında, (Galler kabilelerinin başı olarak anılan) Galler Prensi Llewellyn'den kendisine biat etmesini talep etmişti. Kudretli ve bağımsız bir kişi olan Llewellyn kralın çağrısını reddetmiş ve Edward Galler'e doğru ilerlemişti. Galler'in nihayetinde yenilgiye uğramasından önce iki sefer yapılması gerekmişti. Llewellyn öldürülmüştü (1282) ve onunla birlikte Galler halkının bağımsızlığı sona ermişti. Edward ülkeyi eyaletlere bölmüş ve İngiliz yasa ve geleneklerini tanıtmıştı fakat onun yeni tebaasının güvenini kazanma yöntemi öylesine başarılı olmuştu ki tüm yüzyıl boyunca ülke çapında yalnızca tek başkaldırı girişiminde bulunulmuştu. Daha sonra, halka açık bir törende, oğlunu Galler'e prens olarak sunmuştu ve bu tarihten itibaren "Galler Prensi" unvanı genellikle İngiliz tahtının mirasçılarına verilmiştir.

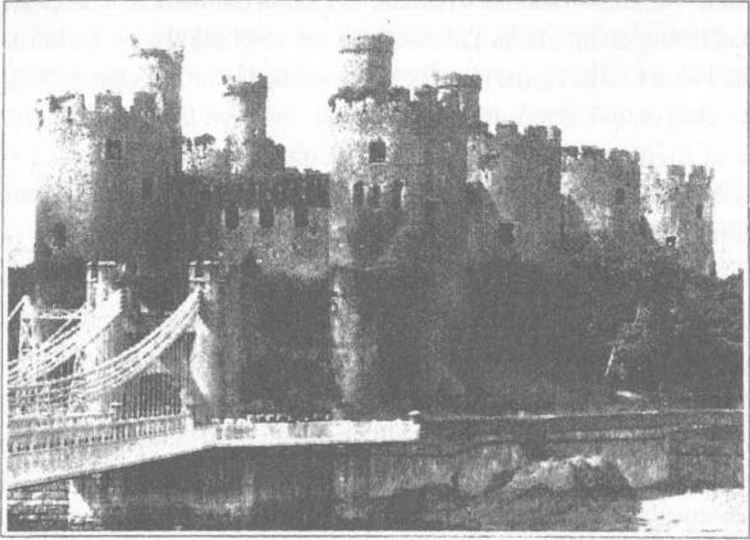
Edward'ın İskoç Meselelerine Müdahalesi. İskoçya'nın fethedilmesi Galler'in fethedilmesinden çok daha zorlu bir mesele olmuştu. Anglolar ve Saksonlar Britanya'yı fethettikleri zaman onların bazıları Forth Koyu kadar uzak kuzeye gitmişler ve İskoçya Düzlükleri diye anılan yeri işgal etmişlerdi. Kuzeye doğru olan dağlık arazi vahşi kabileler tarafından ele geçirilmeye devam edilmişti. Bu vahşi kabileler kendilerine benzer bir dilde, yani Galce

konuşan Galler veya İrlandalılar ile ilintili olan kişilerdi. Daha eski yerleşimcilerin kendi arasında sürekli bir savaş hali vardı. Onlar ve Anglo-Sakson istilacılar arasında da devam eden çatışmalar oluyordu; ancak Yüksek Araziler ve Düzlükler en sonunda bir İskoç kralları soyu altında birleşmişti. Onlar saraylarını başkentleri olacak Edinburg'a taşımışlardı. İskoçya Düzlüklerinin dilinin İngilizce olması doğaldı fakat dağlık Yüksek Arazilerde günümüze kadar onların kendi ataları tarafından konuşulan antik dönem Galce kullanılmaya devam edilmiştir.

I. Edward dönemine kadar İngiltere ve İskoçya arasındaki sorunların uzun dizisi başlamamıştı. İskoç krallarının eski soyu sona erdiğinde, 1290'da taht için birçok hak sahibi ortaya çıkmıştı. Edward iç savaştan kaçınmak için kimin kral olması gerektiğine karar verilmesini istemişti. İngiliz kralından bir *ikta toprağı* olarak İskoçya'yı elinde bulunduracak kişinin seçilmesi için koşullar oluşturulması konusunda uzlaşıldı. Bu düzenleme benimsendi ve taç John Baliol'e verildi. Ancak Edward öfkesine yenik düşerek İskoçlardan akılsızca bir talepte bulundu ve onların kralı İngiltere kralına biatından feragat etti. Dahası İskoç John Baliol Edward'ın düşmanı olan Fransa kralı Adil Philip ile bir müttefiklik kurdu; o zamandan beri İngiltere ve Fransa arasındaki tüm zorluklarda İngiliz krallar her zaman için İngiltere'ye karşı Fransızlara yardım etmekten memnuniyet duyarak kendilerine düşmanca davranan İskoçları hesaba katarlar.

Edward'ın İskoçya'yı Fethetme Girişimleri. Edward İskoç'a karşı şahsen yola çıktı (1296) ve hızlı bir şekilde onu bir asi olarak ilan etti. Baliol'un hain olduğu için ikta toprağından atıldığını duyurmuştu ve sonuç olarak İngiliz kralı İskoçya'nın gerçek hükümdarı olmuştu. O iddiasını yüzyıllar boyunca İskoçya krallarının üzerinde taç giydikleri (şimdi Westminster Abbey'de bulunan) ünlü Scone Taşı'nı alıp götürerek vurgulamıştı. İskoç ona karşı direnişini sürdürürken, Edward Galler'e davrandığı şekilde İskoçya'yı İngiltere'nin bir parçası yapma girişiminde bulunmuştu. Ancak yiğit bir lider olan Robert Bruce İngiliz kralına

karşı İskoçya'yı savunmak için öne atılmıştı ve Edward bu ülkeyi fethedememişti.

ŞEKİL 9. Conway Kalesi

Edward 1284 yılında Galler'i kontrol altında tutmak için Galler'in kuzey kıyısı üzerine bu mükemmel kaleyi inşa etmişti. Onun duvarları üç buçuk ila dört buçuk metre kalınlığındaydı. İçeride kırk metre uzunluğunda büyük bir ziyafet salonu vardır.

Yaşlı ve bitkin olan Edward 1307'de öldüğünde Bruce yönetimi altında bir direniş gücünü bastırma yolundaydı. Kendisinden sonra bu görevi yetersiz oğlu II. Edward'a geçecektir. İskoçlar Bruce'u kendi kralları olarak tanıdı ve Bannockburn Savaşı'nda (1314) II. Edward'ı kesin bir şekilde yenilgiye uğrattı. Bu, İskoçya tarihindeki en ünlü çarpışmadır. Ancak İngilizler halen İskoçya'nın bağımsızlığını tanımayı reddediyordu. Yaklaşık üç yüzyıl boyunca İngiltere ve İskoçya zaman zaman birbirleriyle savaşa tutuşmuştur. İskoçya'nın keskin direnişi ancak bir İskoç kralı olan VI. James'in 1603 yılında I. James adıyla İngiltere tahtına çıktığı zaman sona ermiştir.

İskoç Ulusunun İngilizlerden Ayrılıkları. İskoçya Düzlüklerinde yaşayan halkın İngiltere ile olan mücadelelerinin sürecinde

aralarındaki bağ gitgide daha yakın olmuştur. Çok fazla kan dökülmesine neden olmasına karşın, İskoçya'nın uzun bağımsızlığı küçük İskoç ulusu ile İngiliz ırkının geri kalanı arasında belli başlı kalıcı farklılıkların gelişmesine hizmet etmiştir. Günümüze dek hiçbir İskoç bir İngiliz ile karıştırılmaktan hoşlanmaz. İskoçya'nın kuzey halklarının dilinin ve alışkanlıklarının özellikleri Sir Walter Scott ve Robert Louis Stevenson'ın romanları ve Robert Burns'ün şiirleri ile iyi edebiyatın tüm okuyucuları için bilindik hale gelmiştir.

4. İNGİLTERE'DE BİR MUTLAK MONARŞİ DÖNEMİ

Parlamento'nun Gücünün Azalması. Kral III. Edward ve ardıllarının Fransa'ya karşı yürüttükleri Yüz Yıl Savaşı sürecinde savaşların maliyetini karşılayan Parlamento güç açısından olağanüstü kazanımlar elde etmişti. Yalnızca toplanacak vergilere karar verme hakkını elde tutmakla kalmamış, ayrıca yasa yapma ve zaman zaman kralın politikalarına karşı memnuniyetsizliğini açıkça ifade etme hakkını kullanmıştı.

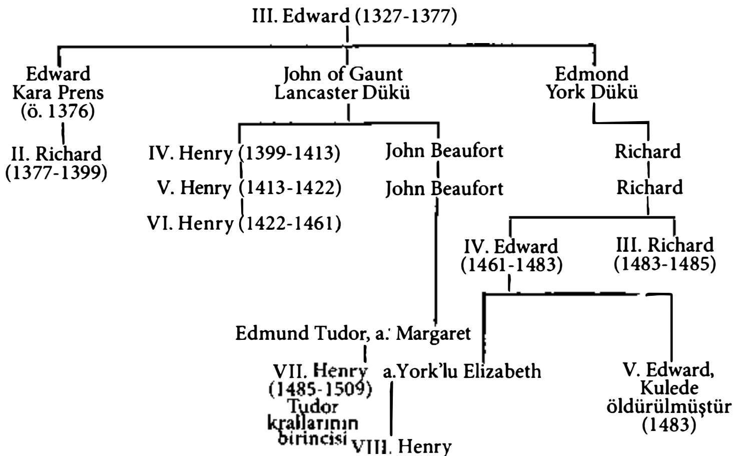
Ancak parlamenter gücün bu gelişimi devam etmemişti. Her ne kadar, on yedinci yüzyılda, Parlamento en sonunda İngiliz yönetimi içindeki büyük güç olarak kendisini kalıcı bir şekilde tesis etmiş olsa da, kralların idareyi tek başına ele aldığı ve Parlamento'yu yalnızca kendi isteklerini gerçekleştirmek için kullandığı mutlak monarşi altında geçen yaklaşık iki yüz yıllık bir dönem vardı. Bu, Tudorların ve erken dönem Stuartların dönemiydi. Parlamentonun gücünün azalması İngiltere'deki genel koşulların bir sonucu olarak meydana gelmişti.

Güller Savaşı (1455-1485). Fransa ile olan savaş sona erdiği zaman, İngiltere bir barış dönemine girmemişti çünkü krallığın kendi içinde otuz yıllık bir iç savaş bunu takip etmişti. Bu, güçlü soylular ve onların uşakları tarafından gerçekleştirilmişti. Taraflar

kraliyet ailesinin rakip kollarının üyeleri tarafından, Lancaster Meclisi ve York Meclisi tarafından yönlendirilmişti.[7] York Meclisi'nin amblemi beyaz bir gül idi; bu nedenle Lancaster Meclisi rozet olarak bir kırmızı gül benimsemişti ve aralarındaki uzun mücadeleye *Güller Savaşı* adı verilmişti. Ardından kıskançlık ve hırs dışında hiçbir sebep olmayan bu çatışma hainlik, cinayet ve yenilgiye uğramış rakiplerin infazının utanç verici bir kaydıdır. İngiltere'nin büyük soylularının çoğu öldürülmüş ve mallarına el konulmuştur. Nihayetinde Lancaster soyunun son muzafferi olan Henry Tudor VII. Henry olarak tahta çıkmıştır.

Tudorlar Altında Mutlakiyetçilik. Tudor Meclisi'nin göreve gelmesiyle birlikte, mutlak monarşi dönemi başlamıştır. İlk etapta, yeni kral için sorun yaratmış olan soyluların hemen hepsi savaş meydanında veya infaz edilerek can vermiştir. Kral el konmuş olan büyük arazilerin sahibi olmuştur ve onun zenginliği kendisini öncellerinin çoğundan çok daha bağımsız kılmıştır. Dahası, yabancı savaşlardan kaçınarak Parlamento'dan para istememiştir ve böylece onun onayından kendisini bağımsız kılmıştır. Onu

7 Lancester ve York rakip meclislerinin soy ağacı ve kralların Tudor soyunun başlangıcı:

tamamen dışta tutamasa bile, Parlamento kralın kararlarını engelleyemiyordu.

Her ne kadar Tudorlar despotik bir anlayışa sahip olsalar da, Parlamento üyeleriyle nasıl geçinebileceklerini bildikleri ifade edilmelidir. Dahası, uzun savaş dönemlerinde, yeni ticaret şekilleri ve çıkarlar İngiltere'de gelişmişti. Daha fazla güç arayışında olan soylular gitmişti ve yönetim konusunu başka meselelerden daha fazla özümsemiş olan orta sınıflar ortaya çıkmıştı.

ŞEKİL 10. Lancester ve York Taraflarının Simgelerinin Kökeni

Kavga eden soylular Tapınak Bahçeleri'nde yürümektedir. Büyük York Dükü Richard Plantagenet (sol önde) Somerset Dükü (sağda) ile tartışmasında onu destekleyenlere meydan okur. Rekabetin simgesi "fidanından beyaz bir gül koparmak" üzerinedir. Solda solgun ve açmamış filiz (York'un beyaz gülü) vardır. Somerset'in tek takipçisi (Lancester tarafının simgesi olan) bir kırmızı gül koparır (İngiliz Lordlar Kamarası'nda bulunan Henry A. Payne tarafından yapılmış bir resimden Fine Arts Yayıncılık Şirketi'nin izniyle yeniden üretilmiştir).

ŞEKİL 11. İngiltere Kralı VII. Henry

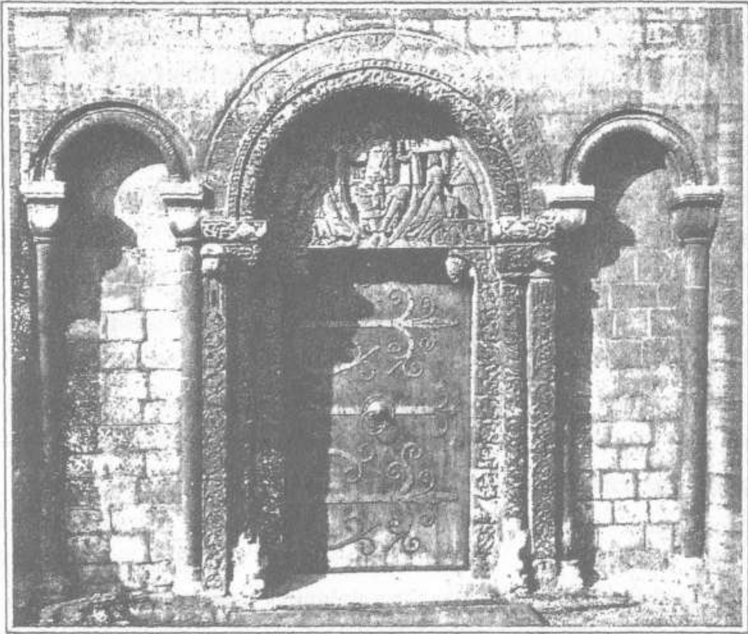
Victoria ve Albert Müzesi'nde bulunan, Torrigiano tarafından yapılmış bir büst

On Beşinci Yüzyılda Şehirlerin Gelişimi. Bu, orta sınıflar için bir refah dönemiydi. İngiliz şehirleri gelişiyordu. Daha iyi binalar inşa ediliyordu, caddeler taşlarla döşeniyordu ve rıhtımlar ve pazarlar çoğalmaktaydı. Tüccarlar kendi ticaretlerini koruyan yasalar ve kentler için ayrıcalıkları güvence altına alıyordu. Şehirlerin gelişimi İngiltere'de gerçekleşen üretimin artmasıyla sonuçlanmıştı. Yabancı ülkelerle yapılan ticaret seviyesinde de artış olmuştu. Gemiler Avrupa ülkelerinden ve Doğu'dan ürünler getiriyordu ve İngiliz kumaşı ve dokunmuş maddeler götürüyordu. Yabancı işçiler İngiltere'ye gelmişti ve İngilizler kendi üretimlerini geliştirme ve çok sayıda yeni sanat ve zanaat ürünü oluşturmanın pek çok yolunu onlardan öğrenmişti. Ticaret yapan sınıf güçlü bir şekilde savaşa karşıydı çünkü yalnızca barış döneminde ticaret ilerleyebilirdi.

Normanların İngiliz Uygarlığı Üzerinde Etkileri. Tanınan bir tarihçi Norman Fethi'nin İngiliz tarihindeki "en önemli tek olay" olduğunu söylemiştir. Bu konuyu bitirirken İngiltere'nin bu unutulmaz istila ile kalıcı bir şekilde etkilenmiş olduğunun hatırlanması iyi olacaktır.

İlk etapta, William'ın gelişi yalnızca bir krallar değişimi değil, ayrıca İngiliz ulusuna yeni bir halkın tanıtılmasıdır. Fatih ve onun eşlikçileri Fransızlar idi. Yüzyıllar boyunca, Fransızlar İngiltere'ye hükmetmişti; soylular, piskoposlar, başkeşişler ve yönetim yetkilileri temel olarak Fransızdı. Bunların yanı sıra, kaleleri, hisarları, katedralleri ve manastırları inşa eden mimarlar Normandiya'dan gelmişlerdi ve bugün bu dönemin Norman mimarisinin örnekleri İngiltere boyunca görülebilir. Rouen ve Caen'den

tüccarlar Fatih'i takip etmişlerdi ve Flanders'ten dokumacılar İngiltere'ye yerleşmişti. Tüm bu yabancıların ticaret, üretim, yönetim, din ve sanat üzerindeki etkisi sayılamayacak kadar çoktur. Yeni meslekler, ticaretler, ilgi alanları ve fikirler İngiliz uygarlığına eklenmişti. Bu, dil konusuna da yansımıştı; Fransızca sarayın ve soyluların dili iken, Anglo-Saksonların dili köylülerin kullandığı dil olarak kalmıştı. Latince Kilise tarafından kullanılıyordu ve daha sonra hukuk alanında kullanılacaktır. Bu kombinasyon nihayetinde İngilizce'yi çok zengin bir dil haline getirecekti; Latince ve Fransızca'da türetilmiş çok sayıda sözcük ve ifade çağdaş İngilizce'nin bir parçasına dönüşmüştür.

ŞEKİL 12. Ely Katedrali. Geç Dönem Norman Dekorasyonunu Gösteren Ön Kapı

Norman kralları kendi ülkelerinin gelecek yönetimlerinin temellerini kurmuşlardır. Onlar halkı güçlü bir monarşi yönetimi altında birleştirmiştir; jüri sistemini getirerek mahkemelerde herkes için adalet sağlamanın araçlarını geliştirmiş; feodal mahkemelerin yerine kralın mahkemelerini getirmiş ve "müşterek hukuk"

için bir saygı yaratmışlardır. Adalet ilkeleriyle eğitilmiş olan halk nihayetinde İngiliz halkının o zamandan beri gurur duyduğu büyük özgürlükler ayrıcalığını acımasız hükümdarına baskı kurarak elde etmiştir. Temsilî yönetim ulusal konseyde "avam" kesim dâhil edilerek geliştirilmişti ve bu yönetim sisteminin başarısı İngiltere'ye "Parlamentoların Anası" adını vermiştir.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. İngilizce-konuşan halklar için İngiliz tarihinin önemi nedir? William'ın İngiliz tahtı için hak iddia ettiği konular neydi? Kendi kuvvetini güçlendirmek için hangi ölçümlerde bulunmuştu? II. Henry'nin İngiliz yönetimine yaptığı kalıcı katkılar nelerdi? Jüri sistemini açıklayın.

2. Büyük Sözleşme'nin başlıca hükümlerini anlatın. İngiliz Parlamentosunun çıkış noktası nasıldı? Onun krallar üzerindeki gücünü betimleyin. Lordlar Kamarası'nda kimler bulunuyordu? Peki ya Avam Kamarası'nda?

3. İngiliz kralları Galler ve İskoçya'yı nasıl denetim altında tutmuştu?

4. Tudor monarklarının soyunun çıkış noktası nasıldı? VII. Henry'nin politikası neydi? Norman Fethi'nin daha sonraki İngiltere üzerindeki etkilerinin bazılarını özetleyin.

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *Senelik toprak vergisi, Witenagemot, Tapu Kayıtları, curia regis, adalet, el koyma, jüri, jüri kararı, dava açma, emsal, müşterek hukuk, sözleşme, piskopos, aforoz etmek, harç, ceza, tinsel lordlar, dünyevî lordlar, avam tabakası, sanatlar ve zanaatlar.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Bir nüfus sayımı nedir? Hükümetler bugün nüfus sayımı yapar mı? Fatih William yapmış mıdır?

2. Fatih William ve VII. Henry dönemleri arasında İngiltere'de gelişmeye başlayan bir güçlü, birleşik yönetimin niteliklerinden bazılarını yazınız.

3. Adillik açısından ortaçağ davaları ile jürili davaların karşılaştırmasını nasıl yaparsınız? Bugün Birleşik Devletler'in vatandaşları nasıl yargılanmaktadır?

4. Temsilî yönetim nedir? Bu bakış açısından Fatih William, I. Edward, VII. Henry ve bugün İngiltere'deki yönetim durumunu karşılaştırın.

5. Bir başpiskopos nedir? İngiltere'de kaç tane başpiskopos vardır? Bu düzenleme tarihte ne kadar geriye gider?

6. "Galler Prensi" unvanının kökeni nedir ve bu unvan kime aittir?

TARTIŞMA KONULARI

1. İngilizce-konuşan halklar İngiltere'den çok fazla şey miras almıştır.

2. Bir istila fethedene bir fayda sağlar.

3. Latince bilgisi İngilizce anlama ve kullanmada yardımcı olur (birkaç örnek "verdict" [jüri kararı], "jüri", "excommunicate" [aforoz etmek], "justice" [adalet] gibi sözcüklerdir. İlave sözcüklerle kendi konumunuzu destekleyin).

4. On iki kişilik bir jüri fikri olasılıkla tek kişilik olandan daha adildir. Eğer on iki eğitimsiz ve bir yüksek derecede eğitimli jüri üyesi varsa bu durum doğru mudur?

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt I, bölüm xi, kısım i, Büyük Alfred eğitimi nasıl geliştirmeye çalışmıştır; bölüm ii, Hastings muharebesi; s. 227, Norman Fethi öncesi İngiltere'nin konumu; kısım iii, Tapu Kayıtları; bölümler iv-v, Büyük Sözleşme ve Hükümleri; bölüm vi, Piskoposlar, baronlar ve halktan insanlar "Model Parlamento"ya nasıl çağrılmıştır. CHEYNEY, *Readings in English History*, bölüm vii, kısım i,

Fatih William'ın İngiltere'ye gelişinin sonuçları; bölüm viii, kısım i, II. Henry'nin reformları; bölüm x, kısım ii, III. Edward'ın Garter Düzenini tesis etmesi.

2. Tamamlayıcı. Büyük Sözleşme'de İngilizler tarafından elde edilen önemli hakların bir listesini yapın. Bu yasalar halen yürürlükte midir?

3. Konu Çalışmaları. Norman Fethi'nin İngiliz uygarlığı, dili, yasaları, üretimi, vb üzerindeki etkileri: CHEYNEY, *Short History of England;* QUENNELL, *The Making of Everyday Things in England*. İngiliz halkı nasıl yaşamıştır: SALZMANN, *Life in Medieval England*; BOISSONADE, *Life and Work in Medieval Europe*. İngiltere'de Parlamento nasıl gelişmiştir: CHEYNEY, *Short History of England*; C. P. ILBERT, *Parliament*.

4. Bir ansiklopedide Robert the Bruce maddesine bakınız. GREEN, *Short History of the English People,* bölüm iv, kısım vi.

BÖLÜM III • BATI DOĞU'DAN ÖĞRENİYOR: HAÇLI SEFERLERİ

DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NUN SIKINTILARI • HAÇLI SEFERLERİ'NİN YÜZ ELLİ YILI • HAÇLI SEFERLERİ'NİN BAŞLICA SONUÇLARI

Başkenti Konstantinopol olan eski Roma İmparatorluğu'nun doğu kısmından bahsetmek için az gerekçemiz vardır. Bu bölge de barbar halklar tarafından defalarca istila edilmişti fakat Yunanlar ve Romalıların Batıda yaptığından daha fazlası sürdürülmüştür. Bir batılı imparator yeni düşmanlara karşı yardım göndermesi için Papa'ya başvurduğunda ve batı Avrupalılardan oluşan çok sayıdaki askerler doğuya Konstantinopol'e geldikleri zaman kendi köylerinde ve küçük batılı kasabalarında hiç duymadıkları pek çok şeyi keşfetmişlerdi. Bu, bizim öykümüzü Haçlı Seferleri adlı seferlere getirmeyi önemli kılar.

Doğu Roma İmparatorluğu'nu tehdit eden yeni düşmanlar Asya'nın iç kısmından gelmiş olan Selçuklu Türkleri idi. Onlar Kutsal Topraklar'ı istila etmiş ve Hristiyan hacılara büyük zalimlikler yapmışlardı. Çaresizlik içindeki imparator bu hiddetli gâvurları geri püskürtmek konusunda Papa'ya ve tüm Hristiyanlara müracaat etmişti. Batılı Hristiyanların hayret verici karşılığı kendi inançlarından olmayanların ellerinden Kutsal Topraklar'ı geri almak amacıyla yola çıkmak için yaygın bir coşku idi. Her yaştan ve her yaşam koşulundan on binlerce kişi Kudüs'e doğru uzun hac yolculuğuna koyulmuştu. Onların çektiği acılar korkunçtu; çoğu evine hiç dönemedi ve bazıları hedeflerine bile ulaşamadılar.

Bu hareketin en çarpıcı niteliklerinden biri tüm Avrupa'dan Hristiyanların ilk kez olarak bir müşterek girişimde bulunmak için birleşmeleridir. Birbiriyle savaşan soylular çekişmelerini sonlandırmış ve zenginler ve yoksullar ve basit halk Hristiyanlığı kutsal olmayanların elinden kurtarmak için kendilerini adayacakları büyük bir gerekçeye sahip olmuşlardı. Avrupa uygarlığın kalıcı olarak önde gelen dini olması için Hristiyanlığın savunulmasında birleşmişti.

Haçlı Seferleri'nin bir başka önemli sonucu batılı Avrupa ve Doğu arasında yeni ve kalıcı ilişkiler kurulmasıydı. Binlerce Avrupalı, Arapların uygarlığı dâhil olmak üzere, kendilerinden daha yüksek seviyede olan uygarlıklar ile temas halinde olmuştu. Onlar yeni topraklar ve aşina olmadıkları gelenekler görmüşler ve hayalini bile kuramadıkları konforlardan haberdar olmuşlardı. Tüm bu fikirler ve deneyimler Batı'nın halklarını Doğu'da bulmuş oldukları incelikler ve bilgiyi kendileri içinde elde etmenin yollarını arama konusunda harekete geçirmişti.

---

1. DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NUN SIKINTILARI

İmparatorluğun Her Yere Saldırması. Her ne kadar Doğu'daki İmparatorluk Roma İmparatorluğu'nun batılı kısmından bin yıl daha uzun bir süre varlığını sürdürmüş olmasına rağmen çok tehlikeli deneyimleri olmuştu ve eyaletlerinin pek çoğunu kaybetmişti. Dışardaki halkı Batı'da yaşayan halkı gibi tehdit edilmişti ve toprakları istila edilmişti. Bazen kendi sınırları içinde yerleşilmişti fakat bazı zamanlarda ise kendilerine karşı gönderilmiş olan orduları yenmişler ve imparatorluktan koparılan toprakları geri almışlardı. Konstantinopol'ün kendisi birden fazla kez kuşatılmıştı fakat onun güçlü doğal savunmaları düşmanlarını her zaman uzak tutmuştu. İyi ve kötü çok sayıda imparator gelip gitmişti ve yönetim anlaşmazlıklar, komplolar ve cinayetler ile sıklıkla zayıflamıştı, ancak antik başkent eski Roma İmparatorluğu'nun geleneğini sürdürmüştü.

Kuzey sınırları için sürekli olarak tehlike yaratan barbar kabilelerin öyküsünü anlatmak buraya sığmaz. Bunlar arasında uzun zaman boyunca ciddi tehdit oluşturan ve İmparatorluğa zaman zaman akınlar yapan güney Rusya'dan bir kabile olan Avarlar vardı. Ardından Avarlar tarafından topraklarından sürülen Slavlar İmparatorluğu istila etmiş ve kalıcı olarak yerleşecekleri Balkan Yarımadası'na baskı kurmuşlardı. Doğu Roma İmparatorluğu daha doğrudan bir şekilde Batı'dan ziyade Asya'dan gezgin kabilelere maruz kalmıştı ve biz onun topraklarını yağmalayan ve istedikleri yere yerleşenler arasında Bulgarlar, Ruslar ve Macarlar olduğunu görürüz.

İmparatorluk halen Pers ile yaptığı uzun savaşların etkilerinden muzdarip iken, onun doğu kısımları Müslümanlara kurban gitmişti. Birkaç yıl içinde, Pers krallığı Müslümanların ellerine geçmişti. Tek yüzyıl içinde Suriye, Kutsal Topraklar, Mısır, kuzey Afrika ve İspanya'nın sahipliği alınmıştı. Onlar Konstantinopol'ü alma girişiminde bulunmuşlardı fakat başkenti ele geçirememişlerdi. Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki mücadele iki yüzyıl boyunca devam etmişti. 1000 yılına kadar imparatorlar

Anadolu'yu özgür kılmış ve kendi hükümranlığını Antakya'ya kadar genişletmişti.

Türklerden Gelen Yeni Tehlike. Uzun zaman önce yeni ve güçlü bir düşman imparatorluğun topraklarını tehdit etmişti. Bu, (adını liderinden alan) *Selçuklular* adlı Türkistan'dan gürbüz bir halktı. Onlar Pers krallığını fethedip İslamiyet'i benimsedikten sonra, Muhammedci fetihlerin yeni bir dönemi başlamıştı. Yedinci yüzyılda Kudüs şehri Arapların eline geçtiği zaman Hristiyanların ziyaret etmesine izin veriliyordu. Müslümanlar İsa'nın hayatına ilişkin yerlerin ziyaret edilmesi konusunda sorun çıkarmıyorlardı. Ancak Selçuklu Türklerinin gelişiyle birlikte, hacılar kendi yurtlarına büyük zorluklar ve gaddarca muamele haberleriyle geri dönmeye başlamıştı. Dahası Doğulu İmparator 1071 yılında Türkler tarafından yenilgiye uğratılmış ve Anadolu'yu kaybetmişti. Konstantinopol'ün hemen karşısında bulunan İznik kalesinin sahipliğini almış olan Türkler artık Doğu Roma İmparatorluğu için ciddi bir tehlike idi. İmparator Alexius kendisi onları püskürtemeyince Papa II. Urbanus'tan yardım istemişti.

Batılı (Latin) Kilise ve Doğulu (Yunan) Kilise. Doğulu ve Batılı kiliseler birbirlerinden uzaklaşmışlardı. Doğulu Kilise Papa'nın liderliğini tanımayı reddetmişti ve doğrudan doğruya imparatorun denetimi altındaydı. Yunan kilisesinin başı olan "patrik" kraliyetin yalnızca bir temsilcisi idi ve Roma'da papaların yaptığı şekilde hiçbir güce veya etkinliğe sahip değildi. Dahası, Doğu ve Batı kiliseleri belli başlı öğretilerde ciddi bir uzlaşmazlığa düşmüşlerdi ve 1054 yılında birbirlerinden tümüyle ayrılmıştı. Roma Katolik Kilisesi Yunan Kilisesi'ne Batı'daki dost Hristiyanlara katılmayı reddetmiş olan bir *hizipçi* yapı olarak bakıyordu.

Bu koşullar altında, Papa Urbanus'un zaman kaybetmeden imparatorun müracaatına karşılık vermesi şaşırtıcı görünebilir. Ancak kendi dost Hristiyanlarını koruma arzusu bir tarafa, hiç kuşkusuz onu etkilemiş olan başka pratik değerlendirmeleri vardı. İlk etapta, resmî görev üzerine mücadele halen sürüncemede kalmıştı ve böylelikle bunu papalığın önemini büyük ölçüde

artırabilecek olan tüm Hristiyanların birleştirilmesi hareketinin başına kendini konumlandırmak için fırsat olarak görmüştü. Papa ayrıca Haçlı Seferleri'ni finanse etmenin Yunan Kilisesini bir kez daha denetim altında tutmasını sağlayacağını umuyordu. O Kutsal Topraklar'ı ve Doğu'yu kesinlikle Latin Kilisesi'nin etkisi altına getirecekti. Ayrıca, eğer durdurulmazsa, Türklerin Doğu Roma İmparatorluğu'nu aşabileceği ve ardından Avrupa'yı istila edebileceğine dair korku vardı.

2. HAÇLI SEFERLERİ'NİN YÜZ ELLİ YILI

II. Urbanus'un Birinci Haçlı Seferi Çağrısı (1095). Urbanus imparatorun yardım çağrısına Fransa, Clermont'ta toplanan kilise konseyinde olumlu karşılık verdi (1095). Papa, tarihsel kayıtlarda kayda değer anında sonuç verecek şekilde, tüm rütbelerden şövalyelere ve askerlere kendi Hristiyan kardeşlerine yardım çağrısında bulundu. Eğer denetim altına alınmazsa Türklerin Tanrı'nın inançlı hizmetkârları üzerinde daha geniş ölçekli hüküm sahibi olacakları konusunda uyarmıştı. Ayrıca Fransa'nın tüm halkını desteklemede aşırı yoksul iken Kutsal Topraklar'ın üzerinde süt ve bal aktığını ileri sürmüştü. "Kutsal Kabir Kilisesi'nin yoluna girin; lanetli ırktan toprakları geri alın ve onları kendinize tebaa yapın."

Papa konuşmasını bitirdiği zaman, orada hazır bulunan herkes hep bir ağızdan "Bu Tanrı'nın isteğidir" diye haykırdı. Papa Haçlı seferine çıkanların göğsünde bir haç olan giysi giyeceğini duyurdu. Bu, onların kutsanmış görevinin bir kutsal işareti olacaktı. Üzerlerinde taşıdıkları haç (Latince *crux*) simgesi nedeniyle bu seferlere "Haçlı Seferleri" adı verilmiştir.

Haçlı Seferleri'ne Katılmak için Çok Sayıda Gerekçe. Haçlı Seferleri Orta Çağlar'da var olan basit inanç ve dinsel coşkunun çarpıcı bir örneklemesidir. Binlerce hevesli Hristiyan Kutsal Kabir Kilisesi'ni inanmayanların elinden özgür kılmak için tek yardımcı nesne ile Kudüs'e tehlikeli yolculuğa çıkmıştı. Ancak daha az soylu sebeplerle Haçlı Seferleri'ne katılanlar da vardı. Böylesine büyük kalabalıkları çeken bir hareket içinde, çok sayıda farklı

insanı, zihinlerinde kendi çıkarlarına sahip olarak, bağlayıcı ögeler vardı. Yalnızca maceracı bir şekilde uzak yolculuklara gitmek isteyen ve yaygın rağbet gören bir girişim deneyimi yaşama arzusunda olanlar vardı. Kendisine ait hükmedebileceği bir toprak parçasının hayalini kuran çok sayıda soylu bulunuyordu; yeni ticaret alanları için fırsat gören tüccarlar vardı; ve evinden ve sorumluluklarından kurtulmak isteyen memnuniyetsiz ve kayıtsız kişiler ve hatta Kilise'nin vaatlerini kendi geçmiş kabahatlerinden kaçmanın bir yolu olarak gören suçlular bile vardı.

ŞEKİL 13. Zırh İçinde Bir Haçlı

Paris, Musée de l'Armée'deki bir modelden

Urbanus ünlü hitabetinde "kendi kardeşleri ve akrabalarına karşı çarpışan" kişilere ve "şimdiye kadar soyguncu olup şimdi İsa'nın askerlerine dönüşen" kişilere seslenmişti. Haçlıların yabancı topraklara ulaştıkları zamanki davranışı onların çoğunun Papa'nın ifadeleriyle uyumlu olarak savaşçı ve hatta suçlu olduklarını göstermiştir.

Papa sıradan insanları özendirmek için yönlendirmelerde bulunmuştu. İnançlı Haçlı geçmiş günahlarına dair tüm cezalandırmalardan muaf olacaktı; ona tövbekâr bir şekilde ölürse doğrudan cennete girmesi yönünde vaatte bulunulmuştu. Daha sonra, Kilise ticarî sözleşmelere müdahale edecek kadar ileri gitmişti; yolculuğa katılanlar bunu "saf bir kalp ile" yapmıştır. Bu nedenle kendi borçlarının ödenmesinden özgür kılındıklarını söylemeye cüret etmişti. Ayrıca kendi feodal lordların isteğine karşı iş anlaşmaları

gerçekleştirmelerine izin verilmişti, böylelikle vassallar olarak kendi resmî yükümlülüklerinden özgürleşmiş oluyorlardı.

Basit İnsan Kalabalıklarının Haçlı Seferleri'nin Önünde Yer Alması. Clermont Konseyi Kasım ayında toplanmıştı. Bu toplantıdan sonra, Urbanus güney Fransa'da başka bir yerde Haçlılara vaaz verdi ve başkaları onu örnek aldı. En ünlüsü bir katırın üzerinde insanlara vaaz ederek ve öğüt vererek oradan oraya gezen Pierre L'Ermite idi. Onun ayakları çıplaktı, çok az yemek yerdi ve dindaşlarını tövbekârlığa sevk etmek için yolculuklar yapan tuhaf-görünüşlü bir kişilikti. Kısa süre içinde Tanrı tarafından gönderilmiş bir aziz olarak saygı görmüş ve basit halktan binlerce kişiyi peşinden yürütmüştü. 1096'nın sonbaharı itibarıyla, halktan insanlardan –köylüler, işçiler, serseriler ve hatta kadınlar ve çocuklar– oluşan büyük bir ordu yola koyulmak için sabırsızdı. Binlerce mil uzaklıktaki Kutsal Kabir Kilisesi'ni kurtarma niyetiyle körü körüne yola çıkacaklardı. Yolculuğun bezdiren milleri sürecinde Tanrı'nın onları esirgeyeceğinden eminlerdi ve Kutsal Topraklar'a ulaştıkları zaman inançsızlara karşı hızlı bir zafer kazanacaklarını düşünüyorlardı. Her ne kadar Papa İlk Haçlı Seferi'nin çıkış zamanı olarak Ağustos ayını belirlemiş olsa da, basit halktan oluşan heyecanlı kalabalıklar beklemeye istekli değillerdi ve Pierre L'Ermite, Walter Sans Avoir ve disiplinsiz bir insan kalabalığını başarılı bir şekilde idare etmeye hiç de uygun olmayan başka basit şövalyelerin liderliği altında birkaç farklı kümeye ayrılarak yola koyulmuşlardı. Bu "Haçlılar"ın pek çoğu kendi ülkelerinin içinden geçişlerinde bu karman çorman sürünün yağmalarından kendilerini korumak için ayağa kalkmış olan Macarlar tarafından katledilmişti. İznik kadar uzak bir yere erişen onların bir kısmı Türkler tarafından katliama uğramışlardı. Bu, ilk büyük faciadan sonra yüz yıl kadar devam eden şeyin yalnızca bir örneğidir. Münferit hacılar ve maceraperestler ve bazen Haçlı grupları uzaklardaki Kutsal Topraklar'a ulaşmak için ısrarlı gayretlerinde açlığın, köleliğin, hastalığın ve ölümün pençesine düşmüşlerdi.

ŞEKİL 14. Bir Haçlı Seferi için Bir Grup Şövalyenin Ayrılışı

Bir on dördüncü yüzyıl minyatüründen

Birinci Haçlı Seferi (1096). Haçlı Seferleri'nin uzun döneminin en göze çarpıcı kişilikleri Pierre L'Ermite'in rütbece aşağı takipçileri arasında değil, esnek zırhlı uzun giysileri içindeki şövalyeler arasında bulunuyordu. Clermont'taki çağrılardan yaklaşık bir yıl sonra Batı'dan toplanmış seçkin liderlerin yönetimi altında büyük savaşçılar ordusu yola çıkmaya hazırdı. Papa üç yüz bin askere hitap ediyordu. Konstantinopol'de toplanacak olan çeşitli kümeler arasında aşağıdakiler en önemlileriydi: güney Fransa'dan, Toulouse Kontu Raymond ve papalık elçisi altındaki gönüllüler; Almanya, özellikle Lorraine'de Bouillonlu Godfrey ve kardeşi Baldwin yönetimi altındaki yerleşimciler, onlar daha sonra Kudüs'ün hükümdarları olmuştur; ve son olarak, Bohemond ve Tancred yönetimi altında güney İtalya'nın Normanlarının ve Fransızların bir ordusu.[8]

Haçlıların Konstantinopol'e varmalarında, onların "Yunanlar" ile müşterek yönlerinin Türklerle olandan hiç de fazla olmadığı

8 Haçlı seferine çıkan farklı ordular tarafından izlenen yol için 78 ve 79. sayfalardaki haritalara bakınız.

açığa çıkmıştı.[9] İmparator Alexius askerlerine Godfrey'in ordusuna saldırmaları emrini vermişti. Godfrey'in ordusu kendi başkentinin banliyölerinde kamp kurmuştu çünkü onların şefi ilkin ona feodal biat yemini etmeyi geri çevirmişti. İmparatorun kızı Anna, dönemlerin kendi tarihi içinde Kutsal Topraklar'a giden yol üzerindeki Haçlıların ölçüyü aşan davranışının hüzünlü bir resmini verir. Onlar, diğer taraftan, Yunanları hain, korkak ve yalancı diye suçlamışlardır.

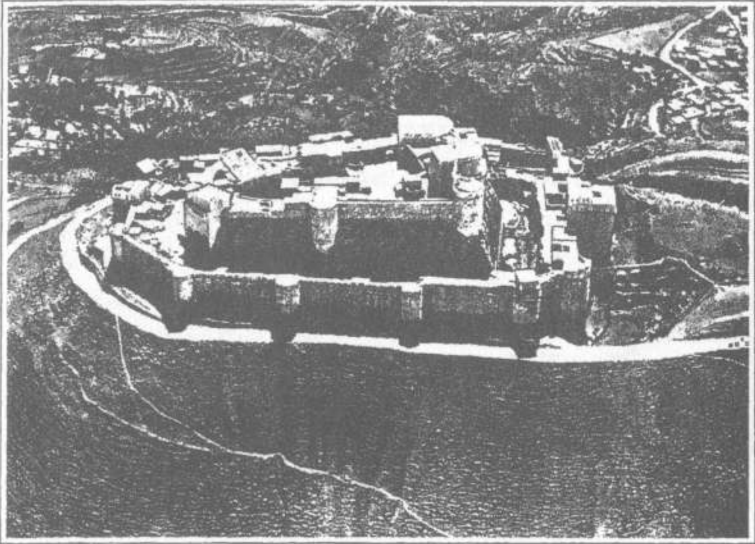
Doğulu imparator kendi Batılı müttefiklerinin Anadolu'nun yeniden fethedilmesi ve Türkleri geri püskürtmek için kullanılacağını ummuştu. Tersine olarak, önde gelen şövalyeler imparatorun planlarına çok az ilgiye sahiplerdi fakat bunun yerine imparatorun daha eski egemenlik alanı içinde kendileri için oluşturdukları bölgelerin ve fethetme hakkı olarak oraların kendi denetimleri altında tutulmasının hayalini kuruyorlardı. Daha sonra biz hem Yunanların hem de Batılı Hristiyanların birbirlerine karşı Müslümanlar ile utançtan yoksun bir şekilde müttefiklik içinde olduklarını görürüz.

Haçlıların Kudüs'ü Alması. Haçlıların bir araya geldikleri ilk gerçek müttefikler Hristiyan olan Ermenilerdi ve Anadolu boyunca kendi dehşet verici ilerlemelerinden sonra onlara yardımda bulunmuştu. Baldwin onların yardımıyla kendisini prens ilan edeceği Edessa'nın sahipliğini ele geçirmişti. Şefler Kudüs'e ilerleyişi ertelemek için Haçlıların büyük kısmını ikna etmişti ve bir yıllık bir süreç zengin ve önemli bir şehir olan Antakya'nın alınmasıyla uğraşılarak geçmişti. Ardından Toulouselu Raymond işe girişmiş ve Tripoli yakınındaki kıyı üzerinde kendisi için bir prenslik fethetmişti.

1099 yılının ilkbaharında, yaklaşık yirmi bin savaşçı en sonunda Kudüs'e doğru eyleme geçebilmişti. Onlar şehrin sağlam surlarla çevrili olduğunu görmüştü. Şehir ıssız bir bölgenin ortasındaydı. Ne yiyecek, ne su, ne de Kutsal Kent'i ele geçirmek için gerekli kuşatma düzeneğini oluşturmak için maddeler vardı. Ancak Cenova'dan gönderilen kadırgaların Yafa'ya şanslı bir şekilde

9 Doğu Roma İmparatorluğu'nun halkı Yunanlar diye adlandırılıyordu çünkü Yunan dili Konstantinopol'de kullanılmaya devam ediliyordu.

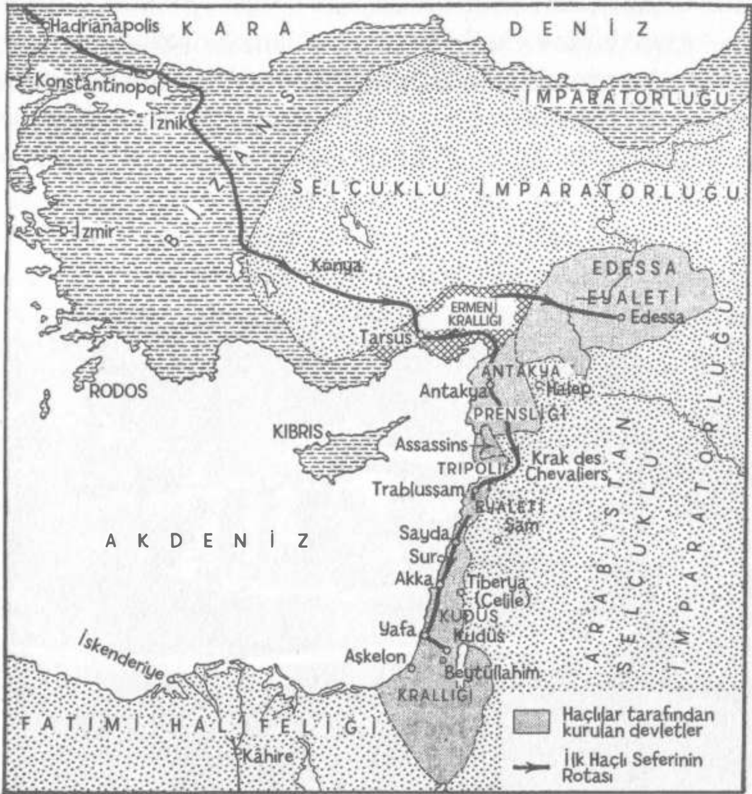
varışı kuşatmacılara tedarik sağlamıştır ve tüm zorluklara rağmen iki ay içinde bölge ele geçirilmiştir. Haçlılar şehir halkına hiç merhamet göstermemiş, yerleşimcileri dehşet verici barbarlıkla katletmişlerdir. Bouillonlu Godfrey Kudüs'ün hükümdarı seçilmiştir ve "Kutsal Kabir Kilisesi Muhafızı" alçakgönüllü unvanını almıştır. O kısa süre sonra ölecektir ve kardeşi Baldwin Kudüs krallığının bağlarını genişletme görevini üstlenmek için 1100 yılında Edessa'yı terk ederek bu konuda başarılı olmuştur.

ŞEKİL 15. Krak des Chevaliers

Bu, Haçlıların Suriye'de inşa etmiş olduğu güçlü bir kale örneğidir. O, burada göründüğü şekilde yaklaşık 1200 yılında tamamlanmıştır ve Antakya ile Şam arasında orta noktada bulunur. Bir kalenin içinde bir kale olduğu dikkat çekicidir. Görüntü havadan alınmıştır.

Franklar Tarafından Suriye'de Krallıklar Kurulması. Müslümanların tüm Batılı toplumu nitelendirmek için kullandığı "Frank"lar dört prensliğin merkezini tesis etmişlerdir. Bunlar Edessa, Antakya, Raymond tarafından fethedilen Tripoli yakınındaki bölge ve Kudüs krallığıdır. Sonuncusu, Venedikli ve Cenovalı denizcilerin yardımıyla Baldwin tarafından Akka, Sayda ve birçok daha küçük kıyı kasabalarının sahipliğinin ele geçirilmesiyle daha fazla artırılmıştır.

Suriye'de Haçlıların Devletleri

Bu Hristiyan zaferlerinin haberleri hızlı bir şekilde Batı'ya ulaştı ve 1101 yılında on binlerce yeni Haçlı doğuya doğru yola çıktı. Onların çoğu Anadolu'yu geçerken kaybolmuştu ve çok azı varış yerine ulaşabildi. İlk fatihler sonuç olarak Müslümanlara karşı toprakları tutmak için kalmıştı ve ellerinden geldiğince iyi bir şekilde fetihlerini organize etmişlerdi. Bu çok zorlu bir görevdi—bu koşullar altında başarılması çok zordu.

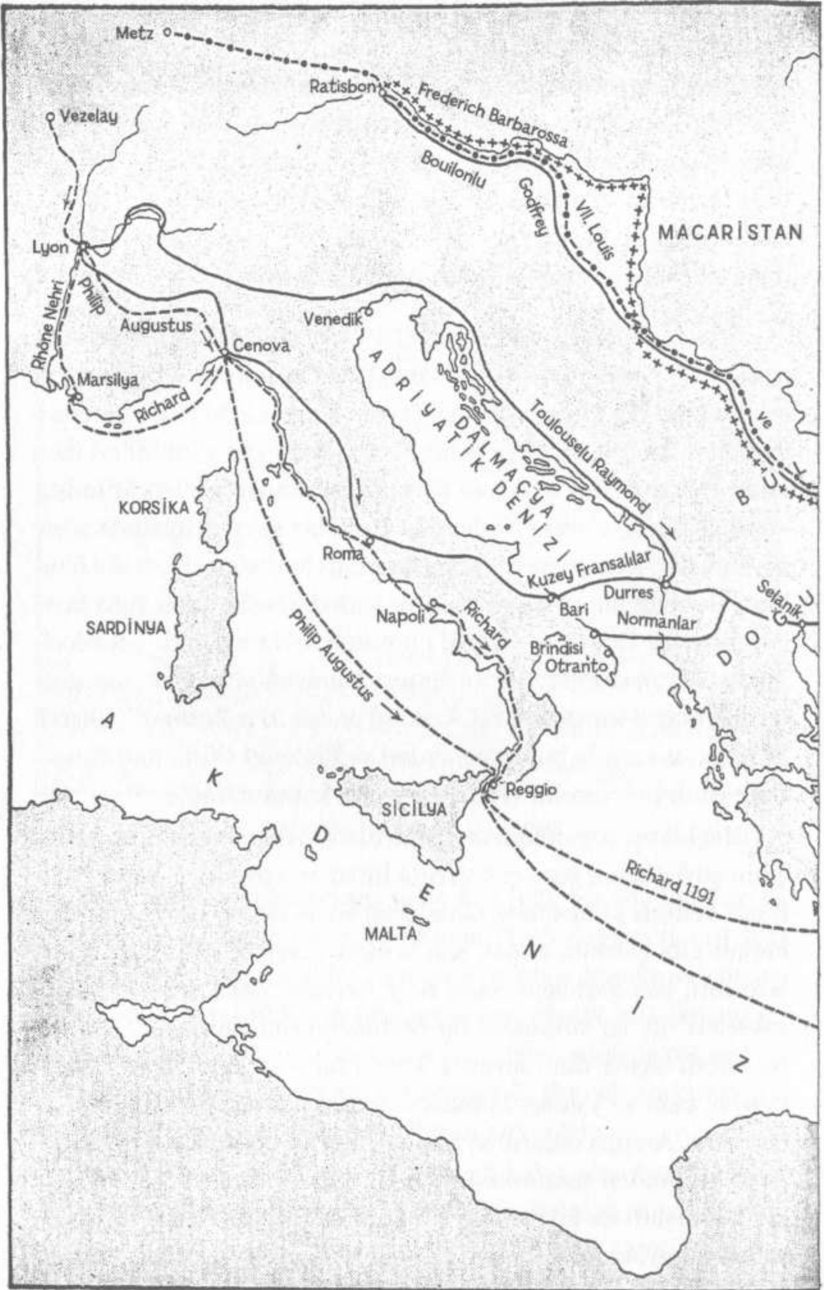
Akdeniz'in doğu sınırını Frankların kalıcı olarak zaptetmesi çeşitli prenslerin tesis edebildiği sömürgelerin gücüne bağlıydı. Batıdan gelen kaç tane hacının yeni prensliklerde kendilerine kalıcı yurt oluşturabildiklerini öğrenmek olanaksızdır. Kesinlikle Filistin'i ziyaret etmiş olanların daha büyük kısmı kendi adaklarını

–Kutsal Kabir Kilisesi'nde diz çökme– yerine getirdikten sonra yurtlarına geri dönmüştü.

Yine de, prensler kalmak ve Müslümanlar ile savaşmak isteyen belirli bir sayıya güvenebiliyordu. Dahası Türkler birbirleriyle savaşmakla öylesine meşgullerdi ki fethetmiş oldukları (yaklaşık beş yüz mil uzunluğunda ve elli mil genişliğinde olan) dar bir şerit şeklindeki bölgeden Frankları sürme girişiminde beklenenden daha az enerjiye sahip olabildiklerini göstermişti.

İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferleri. Birinci Haçlı seferinin vaazından elli yıl sonra, Hristiyanların Doğu'daki önemli bir ileri karakolu olan Edessa'nın düşüşü (1144) ikinci bir büyük sefere neden olmuştu. Bu, Haçlıların haçlarını almak için gönüllüleri ikna etmeye girişen ünlü vaiz Aziz Bernard tarafından yönlendirilmişti. Tapınak Şövalyeleri'ne seslendiği ateşli bir savaş ilahisinde şöyle söylemiştir: "Kutsal Savaş'ta inançsızları katleden Hristiyan ödülünü alacağından emin olsun, eğer katledilirse bundan daha fazla emin olsun. Hristiyan kâfirin ölümüne sevinir çünkü İsa yücelmiştir." Fransa kralı haç koruması konusunda hemen rıza göstermişti fakat imparator III. Conrad ancak Aziz Bernard'ın kendi huzurunda vaazda bulunmasından ve Kıyamet Günü'nün dehşetinin canlı bir resmini verdikten sonra kabul etmişti.

Haçlıların çoğunluğuna ilişkin olarak, döneme dair bir tarihçinin söylediğine göre çok sayıda hırsız ve soyguncu ancak Tanrı'nın kendisi konusunda olabilecek böyle bir heyecanı hisseden herkes gibi çarmıhı almak için aceleci davranmıştı. Ancak haçlı seferinin baş destekçisi olan Aziz Bernard daha sonra "İsa'nın askerleri"nin en kötüleyici bir betimlemesini yapmıştı. "Son derece kötü huylu, dine saygısız, kutsal bir şeye karşı saygı göstermeyen, cani ve yalancı tanıkların sefere gitmesi bir çifte kazanç olacaktır. Avrupa onların ayrılmasından hoşnuttur ve Filistin onların gelişinden memnundur; hem burada olmayışları hem de orada oluşları ile fayda elde edilecektir." Bu düzensiz Haçlıların yapısının eylemleri ve yazgısını betimlemek gereksizdir. Bir askerî bakış açısından sözümona İkinci Haçlı Seferi kesinlikle bedbaht bir başarısızlık idi.

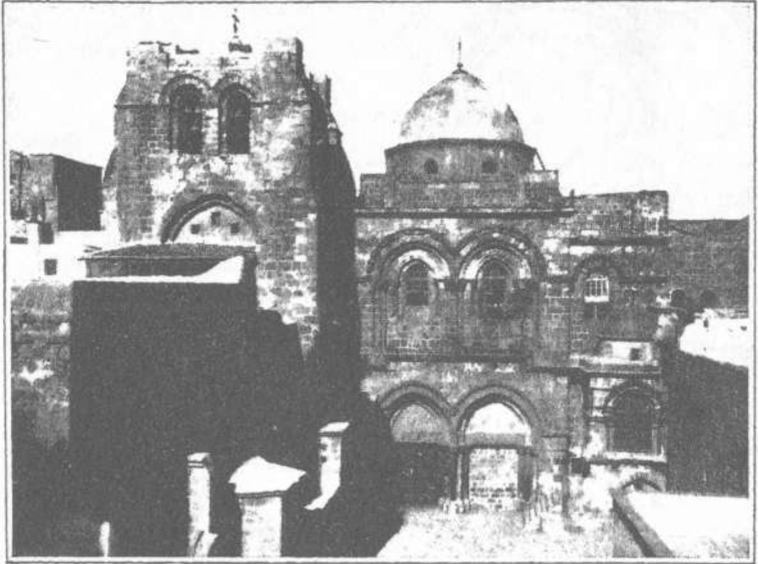

Haçlı Seferleri'nin

HAÇLILARIN YOLLARI
Birinci Haçlı Seferi
İkinci Haçlı Seferi
++++++ Frederick Barbarossa
Richard ve
Philip Augustus
Üçüncü Haçlı Seferi
Mil ölçeği
0 50 100 150 200 250 300
KARADENİZ
Tuna Nehri
GARİSTAN
III. Conrad
Hadrianapolis
Konstantinopol
ROMA İMPARATORLUĞU
İznik
ANADOLU
EGE DENİZİ
VII. Louis
ERMENİSTAN
Edessa
Seleukia
Antakya
RODOS
KIBRIS
Trablussam
Richard
III. Conrad
GİRİT
Beyrut
Şam
Sayda
Sur
Akka
SURİYE
Philip Augustus 1191
AKDENİZ
Yafa
Aşkelon
Kudüs
Dimyat
İskenderiye
MISIR

Rotaları

Kırk yıl sonra, 1187 yılında Kudüs bu dönemin en yiğit ve seçkin Müslüman hükümdarı olan Selahattin Eyyubi tarafından yeniden ele geçirilmişti. Kutsal Kent'in kaybedilmesi Kutsal Topraklar'a yapılan tüm askerî seferlerin en ünlüsüne neden olmuştu. Bu seferde İmparator Frederick Barbarossa, İngiltere kralı Aslanyürekli Richard ve onun rakibi Fransa kralı Philip Augustus yer almıştı. Frederick Asya'da bir nehri geçerken boğuldu ve ordusu dağıldı. Bu Üçüncü Haçlı Seferi'nin değerlendirmesi Hristiyan liderlerin birbirlerinden aşırı derecede nefret ettiklerini gösterirken, Hristiyanlar ve Müslümanların birbirlerine karşı saygılı olma noktasına geldiklerini ortaya koymuştur. Biz muhalif dinlerin temsilcileri arasında en nezaketli ilişkilerinin örneklerini görürüz. 1192'de Richard Hristiyan hacıların kutsal yerleri güvenli ve konforlu bir şekilde ziyaret etmelerine olanak tanınması koşuluyla Selahattin Eyyubi ile bir ateşkes yapmıştı.

ŞEKİL 16. Kudüs'te Bulunan Kutsal Kabir Kilisesi

Daha Sonraki Haçlı Seferleri. On üçüncü yüzyılda, Haçlılar Müslüman gücün merkezi olarak Mısır'a doğru seferlerini yönlendirmeye başlamıştı. Bu girişimlerin ilki olağanüstü bir tarzda

dikkatleri başka yöne çevirmişti. Gemiler inşa edebilmiş ve girişimi karşılayabilecek güce sahip olan Venedikliler kendi yardımlarıyla Haçlıları Konstantinopol'e saldırmaya ikna etmişti. Şehir ele geçirilmiş, sanat eserleri tahrip edilmiş ve hazineleri istilacılar arasında bölünmüştü. Ancak bu utanç verici seferin bir sonucu olarak kurulmuş Latin İmparatorluğu yalnızca kısa bir süre varlığını sürdürmüştü.

İmparator II. Frederick ve Fransa kralı Aziz Louis'nin daha ileri seferlerinin betimlenmesine gerek yoktur. Kudüs 1244 yılında temelli olarak kaybedilmişti; ve her ne kadar kentin kurtarılması umudu yitirilmemiş olmasına karşın, on üçüncü yüzyılın sonundan önce buna bir yaklaşma noktasına gelinmişti.

3. HAÇLI SEFERLERİ'NİN BAŞLICA SONUÇLARI

Askerî Dinsel Tarikatlar. Haçlı seferleri hareketinin kayda değer sonucu birkaç tarikat veya topluluğun kurulmasıydı. Bunların en önemlileri Hastane sahipleri ve Tapınak şövalyeleri idi. Bu tarikatlar dönemin iki büyük nüfuzuna sahip keşişlerin ve askerin ilgisini toplamıştı. Onların aynı anda ikisinin tek kişide olmasına olanak tanınmıştı: şövalye zırhlı giysisinin üzerine bir keşiş elbisesini giyebilirdi.

Hastaneciler hacılar arasında yoksul ve hasta olanlara yardımcı olmak için Birinci Haçlı Seferi'nden önce oluşturulmuş olan bir manastır iştirakinden doğmuştu. Topluluk daha sonra soylu şövalyeleri üyeliğe kabul etmiş ve bir askerî tarikata dönüşmüştü. Aynı zamanda hasta olanların bakımı sürdürülüyordu. Bu hayırsever iştirakler, tıpkı daha önceki manastırlar gibi, Batı Avrupa'daki toprakların cömert armağanlarını almıştı ve Kutsal Topraklar'da çok sayıda tahkim edilmiş manastır inşa edip denetim altında tutmuştu. Hristiyanların on üçüncü yüzyılda Suriye'yi terk etmesinden sonra, Hastaneciler kendi merkezlerini Rodos Adası'na ve daha sonra Malta'ya taşımıştır. Tarikatlar halen varlığını devam ettirmektedir ve Malta haçı amblemi takma ayrıcalığına sahip olan üyeleri vardır.

Tapınak Şövalyeleri. Hastaneciler bir askerî tarikata dönüşmeden önce, küçük bir Fransız şövalyeleri grubu hacıları Kudüs yolunda düşman saldırılarından korumak için 1119 yılında bir araya gelmişti. Bu şövalyelere daha önceki Süleyman Tapınağı'nın yerleşim yerinde Kudüs'teki kralın sarayında karargâh verilmişti; bunun sonucu olarak "Tapınakçılar" ismi ünlü olmuştu. "Tapınağın yoksul askerleri" Kilise tarafından coşkuyla onaylanmıştı. Onlar bir kızıl haç ile süslenmiş beyaz bir pelerin giyerdi ve itaat, yoksulluk ve bekârlık yemini ile bağlı oldukları çok sıkı bir manastır nizamı altındaydı. Tarikatın ünü Avrupa boyunca yayılmıştır ve en yüksek rütbelere sahip kişiler, hatta dükler ve prensler dünyadan feragat etmek ve bu seçkin tarikatın siyah beyaz sancağı altında İsa'ya hizmet etmek için hazırdı.

İlkin tarikat aristokrat bir yapıya sahipti ve o kısa sürede çok varlıklı ve bağımsız olmuştu. Avrupa'nın her tarafından üye toplayıcıları vardı. Onlar Kudüs'teki Büyük Efendi'ye "zekâtlar" gönderiyorlardı. Tarikata büyük para miktarlarının yanı sıra kasabalar, kiliseler ve mülkler veriliyordu. Papa Tapınakçılar için ayrıcalıklar yağdırmıştı. Onlar vergilerden muaf tutulmuştu ve onun doğrudan koruması altına alınmıştı; onlar feodal yükümlülüklerden serbest bırakılmıştı ve piskoposların onları aforoz etmesi yasaklanmıştı.

Tevekkeli değil, onlar prensler ve ruhban sınıfının kıskançlık ve nefretini kazanmıştı! On dördüncü yüzyılın başlarında, Papa ve Fransa kralı Adil Philip'in birleşik çabalarına karşın, tarikat korkunç bir sona sürüklenmişti. Onun üyeleri putlara tapmak ve İsa ve dininin sistematik aşağılanması gibi, en menfur uygulamalardan dolayı suçlanmıştı. Çok sayıda seçkin Tapınakçılar kâfir olarak yakılmıştı; başkaları zindanlarda çürümüştü. Bir zamanlar güçlü olan tarikat lağvedildi ve mülklerine el konuldu.

İtalyan Tüccarların Yerleşimleri. En azından bir sınıf için, başta Cenova, Venedik ve Pisa'dan gelen İtalyan tüccarlar için Kutsal Topraklar'da büyük ve kalıcı cazibeler vardı. Onların erken dönemde ilgi alanları ve kendi gemilerinden tedarikler aracılığıyla Kutsal Topraklar'ın fethedilmesi hedefleri olanaklı olmuştu. Tüccarlar her zaman hizmetleri için kendilerine iyi ödeme yapılmasını

garantilemişti. Kentin başarılı bir şekilde kuşatılmasına yardımcı oldukları zaman, ele geçirilmiş yerde kendi pazarlarına, limanlarına, kiliseye ve işletmelerine kalıcı bir merkez için gerekli olan her şeye sahip olabilecekleri belirli bir karargâhın tahsis edilmesini ayarlamışlardı. Bu bölge tüccarların gelmiş oldukları şehirlere aitti. Hatta Venedik Kudüs krallığındaki vatandaşlarına ayrılmış yerlerde yaşamaları için valiler göndermişti. Marsilya ayrıca Kudüs'te bağımsız bölgelere sahipti ve Cenova'nın Trablusşam vilayetinde kendi payı vardı.

ŞEKİL 17. Konstantinopol'de Tüccarların Mallarını İnceleyen Haçlılar

Doğulu Konforlu Yaşamın Avrupa'ya Tanıtılması. Doğu ile olan bu yeni ticaret Batı'nın Doğu ile kalıcı ilişkiler kurmasında en önemli etki olmuştu. Hindistan ve başka yerlerden doğuya özgü ürünler –ipek, baharat, kâfur, misk, inci ve benzerleri– Müslümanlar tarafından Doğu'dan Filistin ve Suriye'nin ticari şehirlerine getirilmişti; ardından İtalyan tüccarlar aracılığıyla onlar Fransa ve Almanya'ya gitmenin yolunu bulmuştu. Böylelikle halen yarı-barbar olan Frankların şimdiye kadar rüyalarında bile göremeyeceği lüks tüketim malları bu ülkelere gelmiş oluyordu.

Haçlı Seferleri'nin Savaş Üzerine Etkileri. Dahası Haçlı Seferleri savaş yöntemleri üzerine büyük bir etkiye sahipti; çünkü Batı'dan gelen askerler Yunanlardan kalelere ve surlu kasabalara saldırmak için makine kullanmada eski Roma yöntemlerini öğrenmişti. Bu, batı Avrupa'daki ilkin kare kuleleri ve daha sonra yuvarlak kuleleri olan taştan kalelerin inşa edilmesine neden olmuştur. Bu kaleler Fransa, Almanya, İngiltere ve başka ülkelerde halen görülebilen kalıntılara sahiptir. İlave olarak, Haçlı Seferleri hanedanlık armaları veya "hanedan arması" kullanımını oluşturmuştu. Bunlar tek başına olan şövalyelerin veya şövalye gruplarının kendilerini diğer insanlardan ayırmak için benimsedikleri işaretlerdi.

Haçlı Seferleri'nin Başka Sonuçları. Haçlı Seferleri'nin batı Avrupa üzerindeki etkilerinin bazıları, bu çok kısa açıklamalardan bile, kolaylıkla görülebilir. Binlerce ve binlerce Fransız, Alman ve İngiliz kara veya deniz yoluyla Şark'a yolculuk etmişti. İster basit hanelerden isterse kalelerden gelmiş olsun, onların çoğu kendi yörelerinin veya vilayetlerinin sınırlarının ötesindeki dünyanın ne denli büyük olduğunu öğrenebilmişlerdi. Onlar kendilerini birdenbire büyük şehirlerde ve aşina olmadıkları insanların ve geleneklerin ortasında bulmuşlardı. Bu, düşünmek ve yeni fikirleri evlerine taşımaktan geri kalamayacakları bir şeydi. Haçlı Seferleri bir eğitimdi. Haçlılar, kendilerinden daha fazla bilgiye sahip olan kişilerle (her şeyden önce Araplar) temas kurmuşlardı ve onlarla birlikte kendilerinkinden başka olan yeni konfor kavramları ve yaşam tarzlarını geri getirmişlerdi.

Ancak Haçlı Seferleri'nin Batı üzerindeki doğrudan etkilerinin keşfedilmesi girişiminde, çok sayıda yeni şeyin Konstantinopol'den veya Müslümanlar aracılığıyla Sicilya ve İspanya'dan gelmiş olduğunun, bunun Suriye'ye yapılan silahlı seferlerden tümüyle bağımsız bir şekilde gerçekleştiğinin akılda tutulması gereklidir. Batı Avrupalılar Arap sayıları, simya, cebir ve kâğıdın kullanımı gibi çok sayıdaki önemli fikri İspanya'daki Müslümanlardan elde etmişti. Dahası, on ikinci ve on üçüncü yüzyıllar sürecinde Avrupa'daki hızlıca büyüyen şehirlerde, ticaret ve üretim gelişiyordu ve üniversiteler kuruluyordu. Haçlı Seferleri olmaksızın bu

gelişmenin meydana gelmeyeceğini varsaymak saçma olacaktır. Bu durumda, uzak seferlerin ve yabancılarla ve yüksek derecede gelişmiş halklarla temas kurmanın sonucunda, daha fazlası olmasa bile, en azından Urbanus'un Clermont'ta belleklerden hiç silinmeyen hitabeti yapmasından önce hâlihazırda başlamış olan gelişmeyi hızlandırmıştı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Doğu Roma İmparatorluğu hangi istilacılardan zarar görmüştür? Doğu ve Batı Hristiyan kiliseleri birbirinden nasıl ayrılmıştı? Haçlı Seferleri'nden önce Türkler Konstantinopol'e ne kadar yaklaşmışlardı?

2. II. Urbanus'un bir haçlı seferine katılma yönünde teşvik etmesinin gerekçeleri nelerdi? İnsanların Kutsal Topraklar'a gitmek için hangi başka gerekçeleri vardı? Birinci Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdi? İkinci Haçlı Seferi için hangi gerekçeler gösterilmişti? Üçüncü Haçlı Seferi'ne katılmış olan yüksek derecede önemli hükümdarlar kimlerdi?

3. Askerî dinsel tarikatlar hakkında bilgi verin. Hangi Şehirler Haçlı Seferleri'ni kendi ticaretlerini artırmak için kullanmıştı? Batılı insanların Doğu ile temas halinde olmasının Batı uygarlığı üzerindeki etkilerinin bazıları nedir?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *patrik, vilayet, hac yolculuğu, konsey, kabir, esneyebilen zırh, prenslik, zekât, cani, yalancı tanık.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Hac yolculuğu Haçlı Seferleri döneminde yeni bir fikir miydi?

2. Bir Haçlı, eğer Lorraine'den, Toulouse'dan, kuzey Almanya'dan geliyorsa kabaca ne kadar uzağa bir yolculuk yapmıştı?

3. Doğu Roma İmparatorluğu Orta Çağlar'da bir koruma olarak Batı'ya nasıl hizmet etmişti?

4. Haçlı Seferleri döneminde bir batı Avrupalıya yeni görünecek Doğulu ve Saracen uygarlığının herhangi birinin adını verebilir misiniz?

TARTIŞMA KONULARI

1. Haçlı Seferleri tümüyle bir dinsel girişim değildi.

2. Doğu Roma İmparatorluğu Roma uygarlığının korunmasına yardımcı olmuştu.

3. Avrupa uygarlığı Haçlı Seferleri'nden etkilenmişti.

4. Doğu uygarlıkları on birinci yüzyılda Batı uygarlığından daha yüksekti.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt I, bölüm xv, kısım i, Papa Urbanus'un Clermont'taki hitabetinin bir raporu; bölüm ii, on ikinci yüzyılın bir tarihçisi tarafından yazılmış Birinci Haçlı Seferi değerlendirmesi; 125, "bir haçlı seferine katılan prensin kötü tutumlarını betimleyen bir Yunan prenses"; bölüm iii, Haçlılardan Mektuplar; bölüm iv, Aziz Bernard'ın İkinci Haçlı Seferi'ni teşvik etmesi; bölüm v, Udalrich'in hac yolculuğu; bölüm vi, Papa tarafından Haçlılara tanınan ayrıcalıklar; bölüm vii, Konstantinopol'deki sarayın konforlu yaşantısının bir değerlendirmesi (949).

2. Tamamlayıcı. Birinci ve İkinci haçlı seferlerinin rotalarını gösteren bir harita yapın. Bir ansiklopedide "haç" sözcüğüne bakınız. Latin haçı, Malta haçı, haç patée ve gamalı haç arasındaki farkı gösteren resimler çiziniz.

Bu dönem ile ilgili olan Scott'un romanlarının herhangi birini biliyor musunuz? Üçüncü Haçlı Seferi'nde yer alan kraliyet şövalyeleri kimdi?

3. Konu Çalışmaları. Orta Çağlar'daki hacılar: CUTTS, *Scenes and Character of the Middle Ages*, Kısım III; SALZMANN, *English Life in the Middle Ages,* ss. 274d; J. J. JUSSERAND, *English Wayfaring Life*, Kısım III, "Religious Wayfarers." Arapların uygarlığı; MUNRO ve SONTAG, *The Middle Ages*, bölüm xix. Haçlı Seferleri anekdotları: *Memoirs of the Crusades*, Villehardouin ve Joinville (Everyman baskısı).

BÖLÜM IV • KENT HAYATININ GELİŞİMİNİN UYGARLIĞI İLERİ TAŞIMASI

KENTLERİN YENİDEN ORTAYA ÇIKMASI • TİCARETİN GELİŞMESİ • TİCARETE DAİR ZORLUKLARIN AŞILMASI • İTALYAN KENTLERİ VE RÖNESANS • TİCARÎ GİRİŞİMLERİN YENİ TOPRAKLARIN KEŞFİNE YOL AÇMASI • KENTLERİN GOTİK KİLİSELERİ İNŞA ETMESİ

Feodal Çağ sürecinde Avrupa halklarının neredeyse tümü soyluların mülkleri üzerindeki serflerdi. Bir tımar üzerindeki ailelerin sayısı büyük ölçüde değişiklik göstermekteydi; ancak onların tümü dış dünya ile pek bir bağa sahip olmaksızın kendi gıdalarını ve başka gereksinimlerini kendileri karşılardı. Atalarının yapmış olduğu şeyi yapar ve onların sahip olduğu aynı düşünceyi düşünürlerdi.

Yaklaşık 1000 yılından sonra, kasabalar gelişmeye başlamıştı. İnsanlar çiftlik yaşantısından imalat ve ticarete dönmeye başlamıştı. Onlar bir şeyin ödemesini emekle veya çiftçilik ürünleriyle yapmak yerine bir kez daha para kullanmaya başlamışlardı. Eğer bir serf çalışmasının karşılığında para alıyorsa, daha önce hiçbir zaman sahip olmadığı şeyleri satın alabilir ve hatta çiftlikten temelli olarak kaçabilirdi.

Kasabaların ve daha sonra büyük şehirlerin gelişimi uygarlığın öyküsündeki en önemli gelişmelerden biridir. Çok sayıda insan birbirine yakın yaşadığı zaman, olasılıkla hiçbir köyün karşılayamayacağı şekilde güvenlik avantajlarına sahip olabilirdi. Ticaret gelişmiş ve genişlemişti. Ticaret tüccarlar tarafından veya onların diyar diyar gezen temsilcileri tarafından gerçekleştiriliyordu. İtalyan şehirleri ticaret ve yaşam zenginliği konusunda öncüydü; ancak kuzeydeki kasabalar kısa sürede onları örnek almıştı. Ticarî girişimler okyanusu aşma ve Yunanlar ve Romalılar için bilinmeyen toprakları keşfetme cüretkâr girişimlerine yol açmıştı. Kasabalar zenginleşmemiş olsaydı insanoğlunun birleşik gücüyle yaratılan en güzel yapılar arasında bulunan katedral adlı muazzam kiliseler hiçbir zaman inşa edilemezdi.

---

1. KENTLERİN YENİDEN ORTAYA ÇIKMASI

Bir Düzensizlik Çağı'nda Olanaksız Olan İlerleme. Erken dönem Orta Çağlar'ın karışıklık ve düzensizlik sürecinde uygarlık

alanında ilerleme şansı yoktu ve gördüğümüz gibi insanoğlunun daha önceden elde etmiş olduğu pek çok şey unutulmuş veya kaybolmuştu. Ancak krallar kendi isyancı ve savaşan vassallarının denetimini ele geçirdiği ve krallık bölgesinde düzeni adil bir şekilde sürdürebildiği zaman pek çok alanda gelişmelerin sağlanabileceği ve yeni sanatların teşvik edilebileceği koşullar oluşuyordu.

İngiltere'de Norman kralları düzeni sağlamış ve bir güçlü, birleşik devletin temellerini atabilmişlerdi ve bundan sonra temsilî yönetimin ilkeleri kademeli olarak gelişmişti. Fransa'da çok daha sonrasına kadar krallar kendi krallık bölgelerinin tümünü ele geçirmeye çalışmakla öylesine meşgullerdi ki başka bir şeye çok az zaman vardı.

Kentlerin Yeniden Ortaya Çıkmasının Bir İlerleme İşareti Olması. Düzensizlik Çağı'ndan sonra ilerlemenin ilk kanıtlarından biri kasabaların yeniden ortaya çıkışı ve gelişimiydi. Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından Fatih William dönemine kadar Avrupa'da hiçbir büyük, gelişmiş kasaba yoktu. Kasabalar veya şehirler insanların büyük sayılarda birbirine yakın yaşamak zorunda olması basit nedeniyle ilerleme ve aydınlanmanın başlıca merkezi olmuştur. Çok sayıda kişinin birbirine yakın yaşaması okulların ve üniversitelerin tesis edilmesine, hastanelerin ve müzelerin inşa edilmesine, ticaretin büyük ölçekte gelişmesine veya uzaktaki bir ülke ile ticareti organize etmesine neden olmuştur.

Roma Kentlerinin Ortadan Kalkması. Roma kentleri Cermen istilalarından önce nüfus bakımından zaten küçülmekteydi. Göçleri takip eden değişiklikler ve karmaşa onların tümüyle ortadan kaybolmalarını, zayıflamalarını hızlandırmıştı. Varlığını sürdürebilmeyi başarabilenler erken dönem Orta Çağlar sürecinde az öneme sahip olanlardı. Altı yüzyıldan daha uzun bir süre boyunca İngiltere, Almanya ve kuzey ve orta Fransa halkının açık ara daha büyük kısmı taşrada, feodal lordların, başkeşişlerin ve piskoposların büyük arazileri üzerinde yaşıyorlardı.

Kasabaların Nasıl Geliştiği. 1000 yılı itibarıyla bazı sınırlı kayıtlara sahip olmaya başladığımız ortaçağ kasabalarının çoğu feodal tımarların üzerinde veya bir kale ya da manastır etrafında oluşmaya başlamıştı. "Kasaba" sözcüğünün Fransızca karşılığı olan *ville* Latince bir mülk veya tımar anlamına gelen *villa* sözcüğünden türetilmiştir. Biz –Abbeyville, Harrisville ve Jacksonville gibi– "ville" ile biten kasabalara neden bu ismin verildiğini artık anlayabiliriz.

ŞEKİL 18. Vilaine Nehri Kıyısında Bir Ortaçağ Kasabası Olan Vitré'de Bir Sokak, Fransa

Dar, eğri sokaklar tablo gibidir. Eski evlerin bazılarının ikinci katları aşağısındaki kaldırımın üzerine gelecek şekilde çıkıntı oluşturur.

Küçük kasabalar, hiçbir surette komşu feodal lordların saldırılarına karşı güvenli değildi, bu nedenle taşra halkının tehlike zamanında korunabileceği bir sur sıklıkla inşa ediliyordu. Kendi suru içine sıkışmış olan ortaçağ kasabasında yapılar birbirine çok yakın bir şekilde inşa edilmek zorundaydı. Sokaklar sıklıkla yalnızca dar yol şeklindeydi. Daha yüksek binaların üst katları dar sokağın üzerine doğru sarkıyordu. Bu, sokağa güneş ışığı gelmesini neredeyse önleyecek bir durumdu. Pazar yerinin kenarında az sayıda açık alan vardı ve Roma kasabalarının sahip olduğu gibi amfitiyatrolar veya hamamlar yoktu. Dahası, yüksek kalın sur kasabanın, bizim kasabalarımızda şimdi olduğu gibi, kolayca gelişmesini önlemişti.

Ortaçağ Kasabalarında Ticaretin Gelişmesi. İtalya'nın dışındaki tüm kasabalar on birinci ve on ikinci yüzyıllarda küçüktü ve üzerlerinde geliştikleri tımarlar gibi, dış dünya ile çok az ticarete sahipti. Komşu köyden gelen tarım ürünleri dışında yerleşimcilerinin gereksinim duydukları hemen hemen her şey kendi içinde üretilmişti. Kasaba halkı yavaş yavaş daha geniş bir piyasa için bir şeyler yapmayı öğrenmişti. Herhangi bir alanda beceri elde etmek için veya hammadde temin etmek için daha geniş alanda ticaret faaliyeti başlıyordu. Güney'den ve Doğu'dan yeni ve çekici mallar getirilmeye başlandığı zaman, kasaba halkı uzak bölgelerden gelen ürünleri satın alabilmek için bir komşu fuara gönderebilecekleri ve satabilecekleri nesneler yapmakla ilgili olmuşlardı.

Kasabaların İmtiyaz Elde Etmeyi Gerekli Bulması. Başta ticarette başarılı olanlar olmak üzere kasabalar kısa süre içinde kendi üretim alanlarında daha fazla özgürlük elde etmelerine olanak tanıyan tımar lordu ile bazı anlaşma formları oluşturmayı gerekli bulmuştu. Kasaba, üzerine yerleşmiş olduğu manastırın veya lordun mutlak denetimi altında kaldığı sürece, gelişmeye veya büyümeye dair çok az olasılık vardı. Kasaba halkı serflerden biraz daha iyi durumdaydı. Korunaklı bir topluluk içinde yaşıyorlardı. Çiftçi değil, işçi veya tüccar idiler. Onlar taşra serfleri gibi ödeme hakkına sahiptiler.

Dahası, kasaba halkı dış dünya ile imalat ve ticaret alanında meşgul olmaya başladığında kendi toprak lordlarının kâr konusunda paylaşım yapmak için onları ağır bir şekilde vergilendirebileceğini anlamıştı. Sonuç olarak, on ikinci yüzyıl sürecinde kendi lordlarına karşı kasabaların çok sayıda başkaldırısı vardı. Ve lordların kasabalılara ayrıcalıklar tanıması gerektiğine dair genel bir talep vardı. Hem lordun hem de halkın haklarının açık bir şekilde ifade edildiği *sözleşmeler* olması gerekiyordu.

Bu sözleşmeler lord ve kasaba yönetimi arasında, kasabanın nasıl yönetileceğine dair kuralları içeren yazılı mukavelelerdi.

Kasaba halkının serfler olarak borçlu oldukları eski vergi ve hizmetler ya feshedilmiş ya da para ödemelerine dönüşmüştü.

Özgür kasabalarda bir gözetleme kulesi olan yüksek bir binada genellikle bir çan vardı. Tehlikenin yaklaşması durumunda çanı çalarak halkı uyarabilmesi için burada gece gündüz muhafızlar bulunurdu. Binada kasabayı yönetenlerin toplantı yapabilecekleri bir toplantı salonu ve bir hapishane bulunuyordu. On dördüncü yüzyılda, katedraller ve başka kiliseler haricinde genellikle en ilgi çekici binalar kasaba salonları için görkemli bir şekilde dikilen yapılardı. Gezginler bu binaları bugün Avrupa'nın eski ticarî şehirlerinde görebilirler.

ŞEKİL 19. Nürnberg

Solda 1377'de Nürnberg halkı tarafından inşa edilmiş, dört köşe tareti olan taştan bir gözetleme kulesi vardır. Hemen bitişiğinde 1494-1495 yıllarında inşa edilmiş, çok sayıda çatı penceresi olan uzun çatısıyla Mahzen bulunur. Bu bina imparatorun ziyaretleri sırasında bir ahır olarak kullanılmıştı ve bu nedenle Kaiserstallung (İmparatorluk Ahırları) adını almıştı. Orta Çağlar'da bile "Eski Nürnberg" olarak bilinen sağdaki kule kasabadaki en eski yapıdır; o olasılıkla Romalı kökenlidir. Üst kısmı Orta Çağlar'da yıkılmıştır ve yerine tuğla döşemesi yapılmıştır. Ön kısımda şehir surunun ve hendeğin, ağaçlarla ve çalılıklarla doldurulmuş bir kısmı vardır.

2. TİCARETİN GELİŞMESİ

Düzensizlik Çağı'nda Ticaretin Zayıflaması. Kasabaların gelişmesinin ve zenginliklerini artırmanın başlıca nedeni batı Avrupa boyunca ticaretin büyük bir gelişimidir. Ticaret –yani kapsamlı ticaret– Romalıların yollarının bozulması ve barbar istilaları nedeniyle oluşan genel düzensizlik ile büyük ölçüde ortadan kaybolmuştu. Orta Çağlar'ın erken döneminde antik Romalı yollarını onaracak hiç kimse yoktu. Pers'ten Britanya'ya kadar yayılan karayollarının büyük şebekesi bağımsız soylular veya zayıf yerel topluluklar bir dünya imparatorluğunda yer almaya başladığı zaman dağılmıştı. Tüm ticaret zayıflamıştı; çünkü güneyden lüks tüketim mallarını elde etmeye alışmış olan kuzeydeki Romalı yerleşimlerden bu tür mallar için çok az talep vardı. Ayrıca konforlu yaşam şeklinde düşünülebilecek şeyleri satın almak için çok az para vardı—soylular bile kaba saba döşenmiş kalelerde konfordan uzak bir şekilde yaşıyordu.

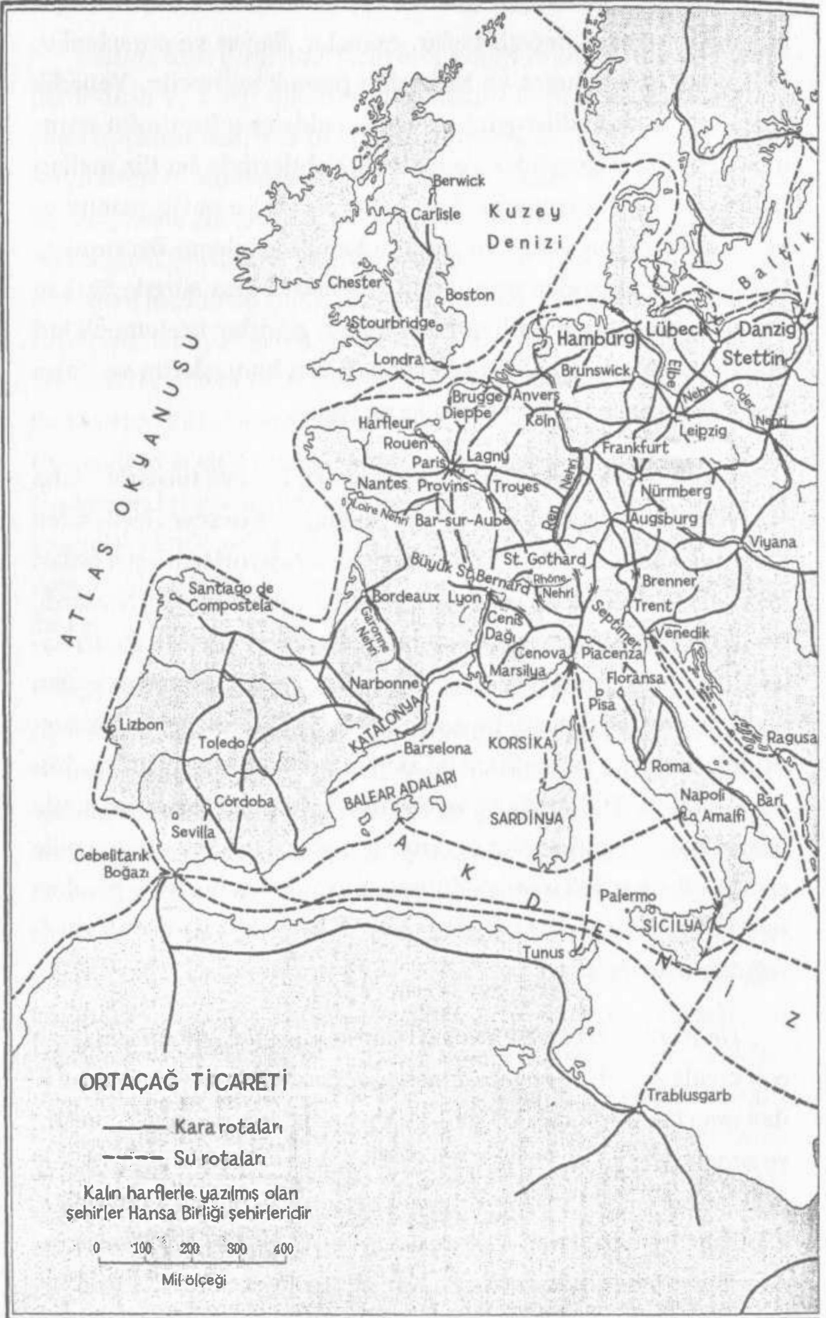
Şark ile Ticaret Yapan İtalyan Kentleri. Ancak İtalya'da ticaret bütünüyle sona ermiş görünmüyordu. Venedik, Cenova, Amalfi ve başka şehirler Haçlı Seferleri'nden önce bile kayda değer bir şekilde Akdeniz ticaretini geliştirmiş görünüyordu. Onların tüccarları, görmüş olduğumuz gibi, muhtaç Haçlılara Kudüs'ü fethetmek için gerekli olan malzemeleri sağlamıştı. Hac yolculuğu coşkusu İtalyan tüccarları Şark'a yolculuk yapmak için teşvik etmişti; çünkü onlar Kutsal Topraklar'a hacıları taşımışlardı, geri dönerken Doğu'dan ürünler getirmişlerdi. İtalyan şehirleri Doğu'da ticaret istasyonları kurmuştu ve Arabistan, Pers, Hindistan ve Baharat Adaları'nın mallarını kervanlarla Akdeniz kıyıları kadar uzak bölgelere taşıyarak bir doğrudan ticaret gerçekleştiriyorlardı. Güney Fransız kasabaları ve Barselona kuzey Afrika'daki Müslümanlar ile ticarî ilişkilere girmişti.

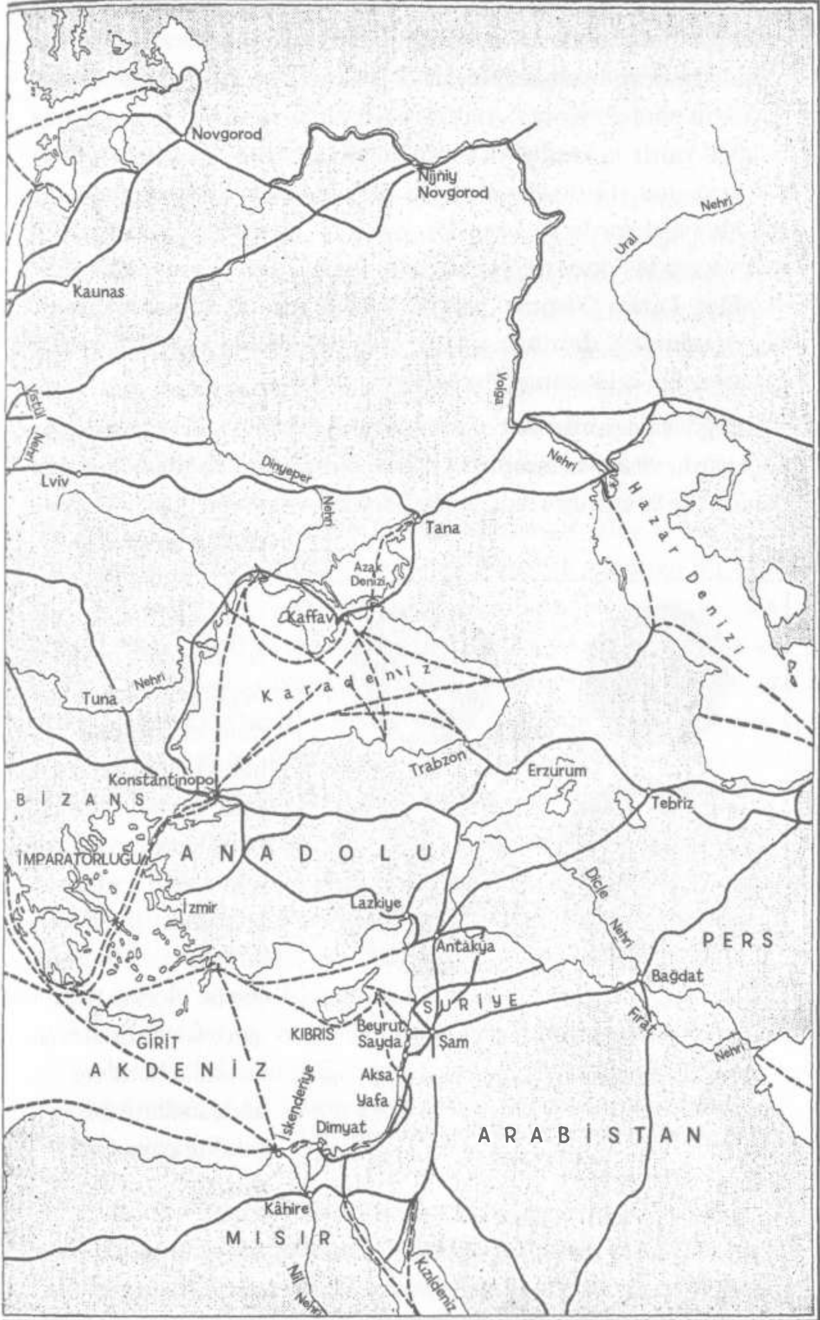
Doğu'nun Lüks Tüketim Mallarının Avrupa'ya Tanıtılması. On ikinci yüzyıl öyküleri Doğu'nun lüks tüketim mallarının Batı'da

hoşnutlukla karşılandığını gösterir—Çin'den ipek ve başka zengin kumaşlar, halılar, değerli taşlar, esanslar, ilaçlar ve porselenler, Hindistan'dan baharat ve Mısır'dan pamuk geliyordu. Venedik Doğu'nun ipek endüstrisini ve cam maddelerin üretimini tanıtmıştır. Nitekim gezginler Venedik dükkânlarında bu tür malları halen satın alabilmektedir. Batı halkı parlak ve puslu pamuk ve keten kumaşların yanı sıra ipek ve kadife yapılışını öğrenmişti. Doğu'ya özgü boyalar getirilmişti ve Paris'te kısa sürede Şark'ın duvar halıları taklit ediliyordu. Flaman şehirler üretemedikleri bu lüks malların karşılığı olarak kendi yün kumaşlarını ve İtalya kendi şaraplarını Doğu'ya gönderiyordu.

Kuzey Ülkelerdeki Ticaret Merkezleri. Kuzeyli tüccarlar daha çok Venedik ile ilgiliydiler ve kendi mallarını Brenner Geçiti'nden karşıya geçiriyor ve Ren Nehri üzerinden taşıyorlardı veya onları Flanders'te değiştokuş yapmak için deniz yoluyla gönderiyorlardı. On üçüncü yüzyıl itibarıyla önemli ticaret merkezleri, bazıları halen dünyanın en önde gelen ticarî kentleri sıralamasında üstte olan yerlerde ortaya çıkmıştı. Bremen, Lübeck ve Hamburg Baltık üzerindeki ülkelerle ve İngiltere ile aktif ticaret gerçekleştirmişti. Güney Almanya'daki Ausburg ve Nürnberg İtalya ve kuzey arasında ticaret hattı üzerinde olma konumu nedeniyle büyük önem elde etmişti. Brugge ve Gent kendi imalat ürünlerini her yere göndermişti. İngiliz ticareti Akdeniz'in büyük limanları ile karşılaştırıldığında nispeten önemsizdi.

Ticaret Zorlukları. Ortaçağ ticareti günümüzde var olmayan çok sayıda zorluk ile engellenmişti. Çağdaş ticaret yönetim tarafından onaylanmış, teşvik edilmiş ve korunmuştur. Bu, ulusun refahı ve zenginliği için elzemdi. Orta Çağlar'da ise ticaret büyük ölçüde özel bir meseleydi ve ticaret insanları, başarılı olmak istiyorlarsa, kendi çıkarlarını kendileri korumaları gerekiyordu. Biz günümüzdeki durumlarıyla karşılaştırırsak, erken dönem kasaba tüccarlarının karşı karşıya kaldıkları zorlukları daha iyi anlayabiliriz.

Berwick
Carlisle
Kuzey Denizi
Chester
Boston
Stourbridge
Londra
ATLAS OKYANUSU
Baltık
Hamburg
Lübeck
Danzig
Stettin
Brunswick
Elbe Nehri
Oder Nehri
Brugge
Anvers
Dieppe
Köln
Harfleur
Rouen
Paris
Lagny
Leipzig
Frankfurt
Nantes
Provins
Troyes
Loire Nehri
Bar-sur-Aube
Ren Nehri
Nürmberg
Augsburg
Viyana
St. Gothard
Büyük St. Bernard
Rhône Nehri
Brenner
Trent
Santiago de Compostela
Bordeaux
Lyon
Garonne Nehri
Cenis Dağı
Septimer
Venedik
Cenova
Piacenza
Marsilya
Narbonne
Floransa
Pisa
Lizbon
KATALONYA
Ragusa
Toledo
Barselona
KORSİKA
Roma
BALEAR ADALARI
Napoli
Bari
Amalfi
Córdoba
Sevilla
SARDİNYA
Cebelitarık Boğazı
AKDENİZ
Palermo
SİCİLYA
Tunus
Trablusgarb
ORTAÇAĞ TİCARETİ
Kara rotaları
Su rotaları
Kalın harflerle yazılmış olan şehirler Hansa Birliği şehirleridir
0 100 200 300 400
Mil ölçeği

Novgorod
Nijniy Novgorod
Ural Nehri
Kaunas
Volga
Vistül Nehri
Lviv
Dinyeper Nehri
Nehri
Tana
Azak Denizi
Hazar Denizi
Kaffa
Karadeniz
Tuna Nehri
Trabzon
Erzurum
Konstantinopol
BİZANS İMPARATORLUĞU
ANADOLU
Tebriz
İzmir
Lazkiye
Dicle Nehri
Antakya
PERS
Bağdat
SURİYE
Fırat Nehri
GİRİT
KIBRIS
Beyrut
Sayda
Şam
AKDENİZ
Aksa
Yafa
İskenderiye
Dimyat
ARABİSTAN
Kâhire
MISIR
Nil Nehri
Kızıldeniz

Para Kıtlığı. İlk etapta, daha önce görmüş olduğumuz gibi, az miktarda para vardı ve insanlar yalnızca takas veya barter yaptığı müddetçe ticaret gelişmeyecekti. Büyük ölçekte satın almak ve satmak için para gerekliydi. Batı Avrupa'da az sayıda altın ve gümüş madeni vardı ve krallar ve feodal lordlar madenî para için yeterli miktarda metal elde edemezlerdi. Bu tür madenî paralar kaba bir şekilde basılıyordu ve kenarları öylesine kabaydı ki insanlar parayı vermeden önce değerli metalin bir kısmını yontma eğilimindeydiler. Parayı "kırpma" sert bir şekilde cezalandırılmıştı; ancak bu, uygulamayı durdurmamıştı. Çağdaş madenî paralar çentikli kenarlarıyla mükemmel derecede yuvarlaktır.

Çağdaş dönemlerde ticareti gerçekleştirmek için bol miktarda para vardır ve ayrıca insanların dürüst olduklarına dair bir üne sahip olmaları ve faturalarını daha sonra ödeyeceklerine dair güven ve uzlaşı olması durumunda bir *kredi* sistemi işlemektedir. Kredi kullananlar yalnızca bireyler değildir, iş insanları da elverişli olması sebebiyle mal satın almak ve yükümlülüklerini yerine getirmek için kredi kullanır. Hiç nakit para kullanmaksızın her gün büyük ölçekte ticaret gerçekleştirilir. Ancak bankalar herhangi bir anda kullanılabilecek şekilde para depolamıştır.

ŞEKİL 20. Ortaçağ Madenî Paraları

Fatih William döneminin bir gümüş parasının ön ve arka yüzü a kısmında; III. Edward döneminin bir gümüş parası ise b kısmında gösterilmiştir (Amerikan Nümizmatik Topluluğu'nun izniyle).

Adil Fiyata Karşı Kâr Sistemi. İkinci etapta, bütünlüklü kâr meselesi –yani iş insanının girişimini idare etmek için gerekli olan şey– bugün olduğundan tümüyle farklı idi. Evrensel olarak her

şeyin bir "adil" fiyatının olduğuna inanılıyordu, ki bu onun üretiminde kullanılan malzemenin bedeli ve onun işçiliğini yapan kişiye yapılan ödemeden ibaretti. Satın alacak olan kişi ürünü satın almaya ne denli hevesli olursa olsun bu bedelden daha fazlasını istemek fahiş fiyat olarak değerlendiriliyordu.

Bugün herhangi bir maddenin adil fiyatını belirlemek çok zordur çünkü ticaret yöntemleri Orta Çağlar'da olduğundan çok farklıdır. Çok sayıda insan normal olarak ürünler yapar ve birileri onu satın alır ve bu süreçte etiket fiyatına işletme, pazarlama ve reklam maliyetleri ilave edilmiştir. İş insanları genel olarak mümkün olduğunca büyük kârlar elde etmek için girişim oluştururdu ve ortaçağın bir "adil fiyatı" düşüncesi onların uğraşları ve riski için son derece küçük ödül olduğu anlamına gelecekti.

Hiçbir Toptan Ticarete İzin Verilmemesi. Her imalatçının yapmış olduğu tüm ürünleri perakende olarak sunacağı bir dükkâna sahip olması gerekiyordu. Bir kasabaya yakın yerde yaşayanların surlar içindeki pazar yerinde ürünlerini doğrudan müşterilere satmalarına izin veriliyordu. Onların tüm ürünlerini bir satıcıya vermelerine izin yoktu çünkü bir ticarî ürünün hepsine sahip olmasının tek kişinin fiyatları yükseltebileceği endişesi yaşanıyordu. Toptan ticareti oluşturan bu fikirler çok zordu.

Bugün toptan ticaret olmaksızın ticaretin sürdürülmesi olanaksız görülür çünkü her şey, genellikle makine kullanılarak, büyük ölçekte üretilir. Çok sayıda insan küçük ortaçağ kasabalarında hayalini bile kuramayacağı pek çok şeyi artık edinebilmektedir. Büyük mal ve hammadde stoklarının bir araya getirilmesi ve perakende satıcılarına ve imalatçılara dağıtılması gerekiyordu. Bir zamanlar toptan ticaret üzerine dayatılan üretimi kısıtlar içinde tutma yönündeki herhangi girişim tüm çağdaş ticaret sistemini yok edecektir.

Para Üzerine Faiz Konmasının Yasaklanması. Tüm ticarete karşı bu önyargılara dair aynı kökene sahip olan şey ödünç para vermeye karşılık *faiz* yüküne karşı idi. Paranın ölü ve verimsiz olduğuna inanılıyordu ve onu ödünç vermeye karşılık herhangi

bir faizi talep etme hakkı olmadığı düşünülüyordu. Eğer bu görüş günümüzde geçerliliğini devam ettirseydi hiçbir banka ve kredi kuruluşu olmazdı ve çağdaş uygarlığa katkı sunan tüm ticaret ve finansal işlemlerin büyük bir kısmı bir anda ortadan kaybolurdu. Ödünç para vermenin uygunluğu artık ödünç verenin kişi ya da kuruluşu hatır için tazmin edemeyeceği büyüklüktedir. Ancak Orta Çağlar'da faiz günah olarak düşünülüyordu çünkü sıklıkla bir tarafa avantaj sağlarken başkaları için para sıkışıklığı yaratıyordu. Elbette bu halen geçerlidir, ancak belki de ortaçağ dönemlerinde olduğundan biraz daha düşük derecede böyledir. Faiz yüklemek şeklinde değişen bakış açısı tümüyle farklı bir ticaret sistemi nedeniyledir. Bu uygulamada borç verme koşullarının düzenlenmesi ve paranın kullanımı için makul bir faiz büyük ölçüde yardımcı olmaktadır.

O dönemde ölçülü ve makul bir faiz oranı almak bile "tefecilik" diye adlandırılıyordu ve Kilise yasalarınca katı bir şekilde yasaklanmıştı. Böylelikle tüm büyük işletme girişimleri için gerekli olan kredi verme işi Yahudilere bırakılmıştı. Onların Hristiyan Kilisesi tarafından kendi üyeleri için konulan kurallara itaat etmeleri gerekmiyordu.

Yahudilerin Ödünç Veren Kişiler Olması. Bu bahtsız insanlar Avrupa'da ticaretin gelişiminde en önemli bir rolü oynamıştı; ancak onlar Hristiyanlar tarafından korkunç derecede kötü muamele görmüştü. İsa'nın öldürülmesi büyük suçundan onlar sorumlu tutulmuştu. On üçüncü yüzyıldan önce Yahudilere eziyet edilmesi yaygın hale gelmişti. Bu dönemden itibaren kendilerine özgü bir takke veya rozet takmaları kolayca tanınabilmeleri açısından zorunluluk haline gelmeye başlamıştı. Daha sonraları onlar bazen kentin belli bir kısmına kapatılıyordu. Bu yerler Yahudi mahallesi veya getto diye adlandırılıyordu. Loncalardan uzak tutulmaları Hristiyanların uygulama yapamayacağı ödünç para verme işinde yoğunlaşmalarına yol açmıştı. Hiç kuşkusuz bu işle meşgul olmaları onların popüler olmama nedenlerine çok katkıda bulunmuştur. Krallar onların, bazen çok yüksek oranlarda kredi vermelerine olanak tanıyordu; Philip Augustus yüzde oranında kredi

vermelerine izin tanımıştı fakat kraliyet hazinesi boşaldığı zaman onların kazançlarına zorla el koymak hakkını saklı tutmuştu. İngiltere'de bir pound'un olağan faizi her bir hafta için bir peni idi.

On üçüncü yüzyılda İtalyanlar tüccarların kendi borçlarını daha elverişli bir şekilde ödemelerine yardımcı olacak bir tür bankacılık işine girmeye başlamıştı. İngiltere'de bu İtalyan bankerlere Lombardlar deniyordu ve bugün İngiltere'de birkaç bankanın binasının olduğu bir Lombard Caddesi vardır.

Haraçlar ve Başka Sıkıntı Kaynakları. Ortaçağ tüccarlarının göğüs germek zorunda kaldıkları bir başka ciddi dezavantaj rotaları kendi mülklerinden geçen lordların talep ettikleri sonsuz sayıdaki haraç ve vergilerdi. Bunlar yol, köprü ve nehir geçidi gibi yapılarda kullanmak için alınan miktarlarla sınırlı değildi. Bir nehir kenarında kaleye sahip olan baronlar rüçhan hakkı ödememesi durumunda bir tüccarın deniz aracının geçişini engelleyebilecek şekilde akıntı üzerinde bant oluşturması durumu söz konusuydu.

Ücretler genellikle küçüktü fakat onların toplanma yöntemi ve yinelenen gecikmeler tüccarlar için bir ciddi kızgınlık ve kaybetme kaynağı oluyordu. Örneğin, Paris ve deniz arasında bulunan belirli bir manastır taze balıklarını kente götürmek için acele edenleri durdurup üç pens değerinde olduğunu düşündükleri şeyi seçen keşişler onların içinde bulundukları koşullara dair çok az saygıya sahipti. Sen Nehri üzerinden Paris'e giden şarap yüklü bir tekne geçtiğinde, Poissy lordunun temsilcileri bulunan üç fıçının hepsini açtıktan sonra en çok hoşlarına gideni alacaklardı. Pazar yerlerinde tüm vergilerin ödenmesi gerekiyordu. Bu, lordun ölçü cetveli aracılığıyla yapılıyordu. Bundan başka feodal Avrupa'da mevcut olan çok çeşitli madenî paralar sonu gelmez kafa karışıklığı ve zaman kaybına neden oluyordu.

Bütün bunlar bir iş insanına sanki her şeyin yaptığı işlemlere müdahale etmek için ayarlanmış olduğunu ve kendisi için herhangi bir kâr elde etme şansına sahip olmadan önce herkesin ondan bir şeyler koparmak istediği şeklinde görülmüş olmalıdır. Toplumun daha eski sınıfları –Büyük Alfred'in onları adlandırdığı

şekliyle "dua insanları, savaş insanları ve çalışma insanları"– yeni ticaret sınıfına karşı kıskançtı. On üçüncü yüzyıl tarihli bir vaazda vaizin "Tanrının ruhban sınıfını, şövalyeleri ve emekçileri fakat şeytanın tüccarları ve tefecileri yarattığını" ifade ettiği söylenir.

Çağdaş iş insanının, bazıları ona mantıksız gelen, ödeyecek çok sayıda vergisi vardır: ancak onlar yasalarla belirlenmiştir ve tüm vatandaşlar aynı durumda aynı vergiyi öder. Diğer taraftan, hükümetler bazen kendi imalatçılarına yardımcı olan bir bakış açısıyla (başka ülkelerden gelen mallar üzerine vergiler koyan) *tarifeler* tesis eder. Onlar ayrıca –başta taşımacılık olmak üzere– belli başlı işletmelere halkın faydasına teşvik oluşturmak amacıyla *destekleme* yapar.

Korsanlar. Deniz yoluyla ticaretin kendine özgü zorlukları vardı. Bunlar rüzgâr ve dalgaların, kayalık ve sığ yerlerin yarattığı tehlikelerle sınırlı değildi. Kuzey Denizi'nde çok sayıda korsan vardı. Onlar sıklıkla organize olmuşlardı ve bazen üst düzey insanlar tarafından yönlendirilirdi. Sahiller tehlikeliydi ve deniz fenerleri ve işaret kuleleri azdı. Dahası, onları yağmalamak isteyen kişiler tarafından gemilerin sahillere çekilmesi için sahte işaret kullanılmasıyla artan doğal tehlikeler vardı.

3. TİCARETE DAİR ZORLUKLARIN AŞILMASI

Ortaçağ İş İnsanlarının Organizasyonun Faydalarını Keşfetmesi. Ortaçağ kasaba halkı, emekçiler ve tüccarlar çağdaş emekçiler ve işverenlerin çok iyi bildikleri birlikten kuvvet doğduğunu erkenden keşfetmişti; kendi özel çıkarlarını artırmak veya reform sağlamak için organize olmak ve birleşmek yönünde değişiklik isteği gerekliydi. Orta Çağlar'ın kasaba halkı, kendilerini feodal lordların baskısı altında buldukları zaman, kendi hak ve özgürlüklerinin ifade edilmesi gereken bazı belirli anlaşmalar yapılması yönünde lordlarına baskı kurma amacıyla *komünler* organize etmişlerdir.

Meslek Loncaları. Koruma altına almak için bir başka organizasyon formu *loncalar* idi. Kasabanın içindeki tüccarlar kendi

belirli ticaretlerine göre gruplara bölünmüştü. Bu gruplara lonca ismi verilmişti. Onlar, örneğin, fırıncılar, kasaplar, dokumacılar, kılıç yapıcılar ve şapkacılardı. Bu organizasyonlar her bir belli ticaretin çıkarlarını korumak için oluşturulmuştu ve uygun bir loncanın bir üyesi oluncaya kadar hiç kimsenin bir ticareti gerçekleştirmesine izin verilmezdi. Paris'teki bir loncanın en eski mevzuatı veya kuralları 1061 yılına kadar geri giden mum yapıcılarınkiydi.

ŞEKİL 21. On Beşinci Yüzyılda Cam İşçiliği

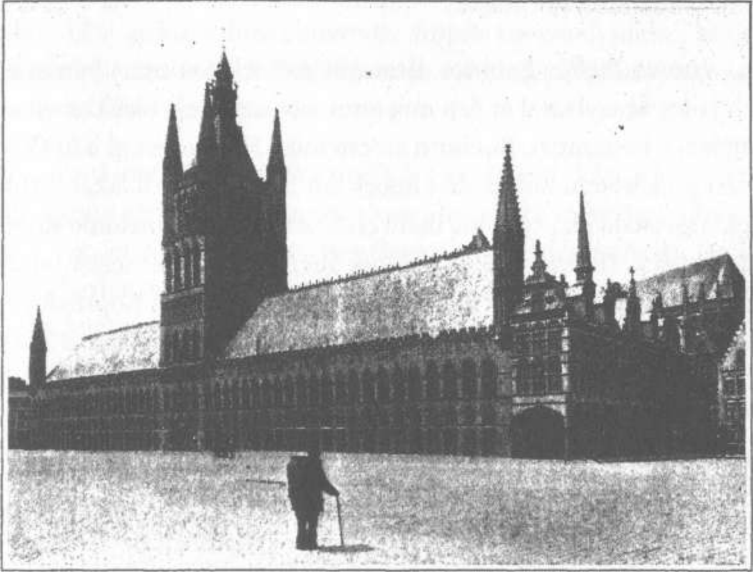
Kurallar her bir belirli loncanın mallarının imalatını ve satışını düzenlemişti. Çalışma saatleri, malzemelerin kalitesi, ustalık türü ve malların fiyatları ayarlanmıştı. Bu şekilde loncalar kendi imalatlarının standardını sürdürmekle kalmıyor, ayrıca tüm ayrıntıları insanların bilgisine sunarak işçilik veya malzeme konusunda veya ürünün fiyatına dair herhangi bir zanaatkârın bir diğerine karşı üstünlük sağlamasının önüne geçilmiş oluyordu. Farklı kasabalardaki ticaret alanı sayısı büyük ölçüde farklıydı fakat loncalar bir nesne ile organize olmuştu—bu, loncaya kabul edilmemiş olan kişiyi bir ticareti uygulamaktan alıkoyuyordu.

Genç bir kişi kendi işini öğrenmede birkaç yıl geçirmek zorundaydı. Bu zaman sürecinde bir "çırak" veya "acemi" olarak bir "usta emekçi"nin evinde yaşardı fakat hiç para almazdı. Ardından bir "kalfa" olurdu ve halen doğrudan insanlar için değil, yalnızca usta emekçi için çalışmasına izin verilirdi ve ücret alabilirdi. Basit bir meslek üç yılda öğrenilebilirdi fakat bir sarraf olabilmek için on yıl boyunca bir çırak olunması gerekiyordu. Bir usta emekçinin işe alabileceği çırak sayısı, çok fazla kalfa olmaması için, kati bir şekilde sınırlanmıştı.

Loncalar ve Sendikaların Karşılaştırılması. Loncaların katı mevzuatları daha sonra gelişmeler ışığında müdahaleye uğramıştı; ancak başlangıçta onlar üyelerini kendi lordlarının baskılarından korumuştu. Loncalar ayrıca bir tür hayır kurumuydu. Harçlar hazineye ödeniyordu ve talihsiz olanlara yardım etmek için hastalık ve başka sorunlu dönemlerde kullanılabiliyordu.

İlk bakışta loncaların bizim çağdaş sendikalara pek çok açıdan benzer olduğu görülebilir, fakat onlar aslında oldukça farklıydı. Makineleşmenin büyük ölçekte başlamasından beri tüm ticaret durumu büyük ölçüde değişmişti. Loncaları oluşturanlar kendi dükkân ve malzemelerine sahip olan işçilerdi. Çıraklar ve kalfalar bile usta veya işyeri sahibi olmayı iple çekiyorlardı. Makineler kullanıma girdiği zaman, büyük fabrikalar bireysel sermayedarlar veya şirketler tarafından inşa edilmişti. Binalara, makinelere, malzemelere ve ürünlere sahip olan ve kâr elde eden veya zararı

karşılayan bunlardı. Çalışanlar veya işçiler günümüzde genellikle tümüyle kendi maaşlarına bel bağlar ve işletme sahipleri gibi haklara sahip değildir. Onlar kendi işverenleri tarafından "adil olmadığına inanılan" muameleleri önlemek için kendi kendilerine birlik oluştururlar ve maaşlar, çalışma saatleri ve çalışma koşullarına dair toplu bir şekilde pazarlık edebilirlerdi.

ŞEKİL 22. Belçika, Ypres'teki Ünlü Kumaş Atölyesi

1201'de üretime başlamıştır. 1916'da Birinci Dünya Savaşı'nda yıkılmıştır.

Tüccar Loncaları. Şehirler gelişmeden önce bile gezgin tüccarlar veya tacirler vardı. Bu tüccarların sayısı arttıkça, onlar kendi özel çıkarlarını korumak için bir araya gelmişler ve loncaları oluşturmuşlardı. Rekabet sıkı sıkıya düzenlenmişti; çünkü grubun çıkarları herhangi tek üyenin çıkarından daha önemli olarak görülmüştü. Loncalar ürünü kapatmayı (yani, piyasaya çıkmadan önce tüm ürünleri satın almayı), eksik ağırlıkta satmayı veya belirlenmiş fiyattan daha fazlasını istemeyi yasaklamıştı. Onlar başka şehirlerde satmak için mallar satın almış, zanaat loncalarına hammaddeler sağlamış ve girdilerin fiyatlarını sabitlemişti. Onlar

ofisler ve depolar tesis etmiş, ticaret rotalarını denetim altına almış, limanları geliştirmiş, gemiler ve rıhtımlar inşa etmiş ve zarara karşı üye tüccarları sigorta altına almışlardı.

Grupların kendi toplanma yerleri veya oturumlarını yaptıkları lonca salonları vardı. Üyeler topluluk içindeki genellikle en etkili kişilerken, yönetimler kısa süre içinde organizasyonların ayrıcalıklı olduklarını görmüştü.

Hansa Birliği. Şehirler, ticaretin zorluklarını aşma yönünde bir bakış açısıyla, erkenden müşterek savunma için birlikler oluşturmaya başlamıştı. Bunların en önemlisi Hansa Birliği adlı Cermen şehirlerinin birliğiydi. Lübeck her zaman liderdi fakat Birlik içine şu ya da bu zamanda dahil olan yetmiş şehir arasında Köln, Brunswick, Danzig ve başka büyük öneme sahip merkezler bulunuyordu. Birlik Londra'da yerleşim yerleri –Londra Köprüsü yakınındaki Steelyard adlı bölgeyi– satın almış ve denetim altında tutmuştu. Wisby, Bergen ve çok uzaktaki Novgorod (Rusya'da) için de aynı durum söz konusuydu. Ya anlaşmalar ya da nüfuz gücü aracılığıyla Baltık ve Kuzey Denizi üzerindeki neredeyse tüm ticareti denetim altına almayı başarmışlardı.

Birlik korsanlarla savaş yürütmüş ve seyrüseferin tehlikelerini büyük ölçüde azaltmıştı. Münferit ve savunmasız tüccarlar göndermek yerine bir savaş gemisi koruması altında filolar halinde gemiler yelken açmıştı.[10] Bir olayda, Birlik Danimarka kralına karşı başarılı bir savaş gerçekleştirmişti. Bir başka zamanda İngiltere'ye savaş ilan etmiş ve koşullarını kabul ettirmişti. Birlik, Amerika'nın keşfedilmesinden iki yüz yıl önce, batı Avrupa'nın ticarî meselelerinde büyük bir rol oynamıştı; ancak ticarette devrim yaratan Doğu ve Batı Hint Adaları'nın yeni rotalarının keşfedilmesinden önce bile bir zayıflama başlamıştı.

Ticaretin Şehirler Tarafından Değil Uluslar Tarafından Gerçekleştirilmesi. On üçüncü, on dördüncü ve on beşinci yüzyıllar sürecinde ticaretin *uluslar* arasında değil, Venedik, Lübeck, Gent,

10 Hansa Birliği'nin gemileri çok küçüktü.

Brugge ve Köln gibi çeşitli *kentler* arasında gerçekleştirildiğinin bilinmesi gerekir. Bir tüccar bağımsız bir birey olarak değil, belirli bir tüccar loncasının bir üyesi olarak ticaret yapıyordu ve kendi şehrinin ve düzenlenmiş anlaşmaların gereğini yerine getiriyordu. Eğer belirli bir şehirden olan bir tüccar bir borcu ödemede başarısız olursa, bir dost tüccar bunu üstlenebilirdi. Londra'dan bir yerleşimci Köln veya Anvers'te kendisini Bristol'de olduğundan daha yabancı hissetmiyordu. Ancak kademeli olarak şehirler kendi ait oldukları halkların ulus oluşturacak şekilde kaynaşmasına tanık olmuştur.

Toplumda Yeni Bir Sınıfın Ortaya Çıkması. Tüccarların zenginliğinin artması daha önceki ticaret insanlarının keyfini süremediği bir önem derecesine çıkmalarını engelleyemeyecekti. Onlar güzel evler inşa etmeye ve batı Avrupa'ya gelecek yol bulabilmiş olan konfor ürünlerini ve çeşitli lüks tüketim mallarını satın almaya başlamışlardı. Onlar çocuklarının eğitim görmesini istiyorlardı ve böylece ruhban sınıfının yanı sıra başka insanlar da okuma yazmayı öğrenmeye başlamışlardı. On dördüncü yüzyıl kadar erken bir dönemde çok sayıda kitap ticaret sınıfının gereksinimini karşılamak ve okuma keyfi yaratmak için yazılmış görünüyordu.

Şehirlerin temsilcileri kralların konseylerine –İngiliz Parlamentosu'na ve Fransız Sınıflar Meclisi'ne– çağrılıyordu (yaklaşık 1300 yılı); çünkü monarklar kendi yönetimi ve savaşlarını gerçekleştirmek için para talep ettiği zaman onların önerilerini almak zorundaydı. Ruhban ve soylu sınıfının eski yapısıyla birlikte ticaret sınıfının yükselişi on üçüncü yüzyılın en önemli değişikliklerinden biridir.

4. İTALYAN KENTLERİ VE RÖNESANS

Rönesans. Şimdiye kadar on ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda kuzey Avrupa'daki kent yaşantısından bahsettik. Şimdi takip eden iki yüzyılda İtalyan kentlerinin bir zenginlik derecesine nasıl eriştiklerini ve Alplerin kuzeyi için hayal edilemez olan bir incelikli yapıya nasıl ulaştıklarını göreceğiz. Onların surları içinde eğitim

ve sanat olağandışı bir ilerleme kaydetmişti. Bu döneme özel bir isim –Rönesans[11] veya "yeniden doğuş"– ismi verilmişti. İtalyan şehirler, tıpkı antik dönem Yunanistan şehirleri gibi, her birinin kendi münferit hayatı ve yönetimi olan küçük devletlerdi. Roma, Milano ve Pisa gibi onların bazıları Roma İmparatorluğu döneminde önemli olmuştu; Venedik, Floransa ve Cenova gibi başkaları yaklaşık Haçlı Seferleri dönemine kadar öneme sahip olmamıştı.

On dördüncü yüzyılın başlangıcında İtalya haritası, Hohenstaufenler döneminde olduğu gibi, halen üç bölgeye bölünmüştü. Güneyde İki Sicilya krallığı (Napoli) bulunuyordu. Ardından köşegen olarak yarımada boyunca uzanan Kilise Devletleri gelmişti. Kuzeyde ve batıda şimdi dikkatimizi çevireceğimiz şehir-devletleri grubu uzanmaktaydı.

ŞEKİL 23. Venedik'te Bir Cadde Manzarası

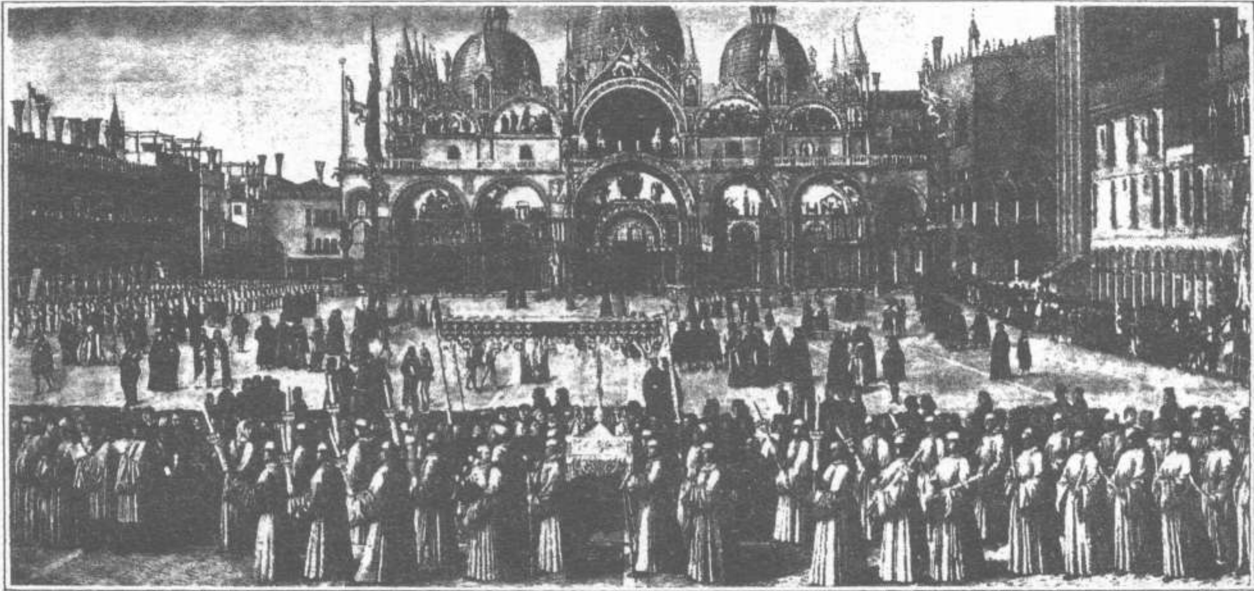
Gondol adı verilen tekneler Venedik'te ulaşım araçları yerine kullanılmıştı; caddelerin yerini alan çok sayıda kanallar aracılığıyla şehirde herhangi bir noktaya ulaşılabilir. Kanallar boyunca orada burada onların üzerinden geçen köprüler ve dar yollar vardır. Böylelikle şehir boyunca yaya olarak yürünebilir.

11 Bu sözcük, köken olarak Fransızca olmasına karşın, sanki İngilizce imiş gibi telaffuz edilmeye oldukça olanak tanıyan böyle bir ortak kullanıma sahiptir — *rē-nā'sans.*

Venedik ve Onun Doğu ile Olan Ticareti. Bu şehir-devletlerinin hiçbiri, Avrupa tarihinde Paris ve Londra ile önem açısından aynı düzeyde olan Venedik'ten daha ünlü değildi. Venedik anakıtadan yaklaşık iki mil uzaklıkta, Adriyatik Denizi'nde bulunan bir grup kumlu adacık üzerinde inşa edilmişti. O, bir uzun, dar kum seti ile dalgalardan korunmuştu. Böyle bir konum normalde büyük bir kentin yerleşim alanı için seçilmeyecektir; ancak o balıkçılar için iyi bir yerdi ve onun ıssızlığı ve uzaklığı barbarların istilaları sırasında anakıta üzerindeki evlerinden kaçan yerleşimcilere cazip gelmişti. Zamanla konum ticari olarak avantajlı olduğunu kanıtlamıştı ve Haçlı Seferleri'nden bile önce Venedik dış ticaret yapmaya başlamıştı. Onun ticareti kenti doğuya doğru taşımıştı ve erken dönemde Adriyatik ötesinde ve Doğu'da egemenlik bölgesi elde etmişti. Doğu ile olan bu ticaretin etkisi İtalya'dan ziyade Konstantinopol tarzını yansıtan kubbe ve dekorasyonu taşıyan Aziz Markus Kilisesi'nde açıkça gösterilmiştir (şek. 24).

Venedik'in Anakıta Üzerinde Denetimini Genişletmesi. On beşinci yüzyılın başlarına kadar, Venedik hükümdarları İtalyan anakıtası üzerinde kendi denetimini genişletmeye başlamamıştı. Hiç kuşkusuz Venedik'in rakibi olan Milano kuzeye giden Venedik malları Alpleri geçerken buna izin vermede tehlike yaratmış görünüyordu. Onları Alplerden geçirmek yerine Adriyatik Denizi üzerinden ulaşımını sağlamak daha güvenliydi. Dahası, tüm başka İtalyan şehirleri hâlihazırda etraflarındaki arazilerin büyük veya küçük bir bölümünü denetim altında tutuyordu.

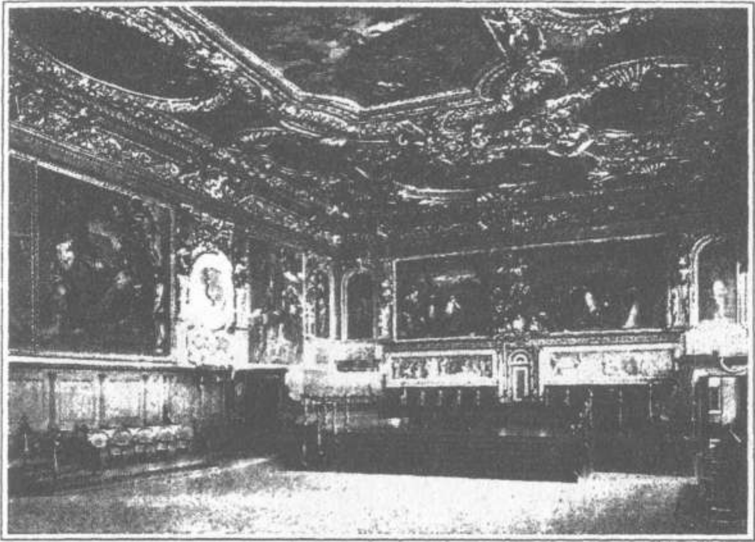
Yaklaşık bu dönemde Venedik kendi zenginliğinin en üst noktasına ulaşmıştı. Onun iki yüz yıllık bir nüfusu vardı. Akdeniz'de Doğu ve Batı arasında mallar taşıyan üç yüz deniz aracına sahipti. Cumhuriyet'in savaşlarında savaşmaya hazır on bir bin denizcisi olan kırk beş kadırgalık bir savaş filosu vardı. Ancak Konstantinopol Türklerin eline geçtiği zaman (1453) ve daha sonra deniz yoluyla Hindistan'a giden rota keşfedildiği zaman Venedik Doğu ile olan ticareti denetim altında tutmasını sürdürememişti ve önemli bir kent olarak kalmasına karşın artık daha önceki etki ve gücünün keyfini süremiyordu.

ŞEKİL 24. Piazza di San Marco'da Bir Tören Alayı

Konstantinopol'deki bir kiliseden model alınarak yapılmış olan Aziz Markus Kilisesi Birinci Haçlı Seferi'nden önce planlanmıştı. O, Doğu'dan getirilmiş çok sayıda levha ve renkli mermer sütunlarıyla süslenmişti. İç kısımlar bazıları on ikinci ve on üçüncü yüzyıllara kadar geri giden mozaikler ile kaplanmıştı. Ön cephe ayrıca parlak mozaiklerle süslenmişti. Aziz Markus Kilisesi "hiçbir yerde olmayan malzeme ve dekorasyon konusunda dünyanın saygın binaları arasında yegânedir" (Venedik, Kraliyet Akademisi'nde G. Bellini tarafından yapılan bir resimden).

Venedik'in Yönetimi. Venedik her ne kadar bir cumhuriyet olarak ifade edilse de, aslında çok küçük bir insan grubu tarafından yönetilmişti. Bir isyan sonrasında, 1311 yılında, ünlü On'lar Konseyi, bir tür kamu güvenliği komitesi olarak, oluşturulmuştu. Yönetim onun kılavuzluğu altında konumlanmıştı ve cumhuriyetin başı olarak eylemde bulunan senato ve doc (dük) görüşleriyle şekilleniyordu. Yönetim böylece Floransa'da egemen olduğu gibi çok az kişiye güvenilerek gerçekleştiriliyordu. Venedik'te hiç duyulmamış olan çok sayıda devrim Floransa'da oluyordu. Venedikli tüccar kendisine müdahale edilmeksizin görevlerini yerine getirirken yönetim kademesi idari işleri gerçekleştirmekteydi.

ŞEKİL 25. Doc'un Sarayında Senato Salonu

Doc'un Sarayı Senato ve On'lar Konseyi toplantılarının yapıldığı muazzam salonlar ve yönetim makam odaları içeriyordu. Saray yaklaşık 1350 yılında başlamıştı ve Gotik mimari biçeminin etkisini gösteriyordu. Venedik sanatçılarıyla ünlü olduğu zaman, sarayın duvarları on altıncı yüzyılda ünlü ressamlar tarafından süslenmişti.

Venedik başta Cenova olmak üzere, başka rakip kentlerle sık sık karşı karşıya kalıyordu; ancak kentin askerleri düşmanlarıyla savaşırken vatandaşları Senato'nun, On'lar Konseyi'nin ve doc'un yönetimi altında evinde sessiz sedasız yaşıyordu. Dönemin

çoğunda birbiriyle savaşan başka İtalyan kentleri yok değildi fakat onların yönetimi, sıklıkla eski Yunan tiranlarının benzeri olan despotların ellerindeydi.

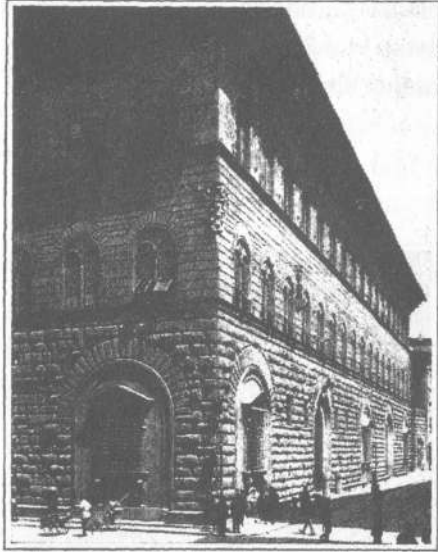
İtalyan Despotların Konumu. İtalyan despotları tarafından gerçekleştirilen inanılmaz gaddarlıkların çok sayıda öyküsü vardır. Kendi gücünü ancak tebaasını denetim altında tuttukça koruyabileceği düşüncesine sahip dayatmacı despotlar komşu kentlerdeki eşit derecede kanun tanımaz gaspçılara karşı kendilerini savunmuştur. Bu durum yüksek derecede bir açıkgözlülük geliştirmişti ve despotların pek çoğu kendi saltanatlarına itibar kazandırmak için sanatçı ve edebi insanlara olumlu yaklaşmıştır. Ancak despotlar genellikle çok sayıda amansız düşman edinmiş oldukları için onlar hakkında hain olabileceklerine dair kuşku içinde idiler.

ŞEKİL 26. Floransa'da Katedral ve Çan Kulesi

Kilisenin yapımına 1298'de başlanmış ve 1436'da tamamlanmıştı. Mimar Brunelleschi tarafından inşa edilen büyük kubbe onun ismini ünlü yapmıştır. O doksan metre yüksekliğindedir. Ön cephe moderndir fakat bir eski tasarımın üzerine yapılmıştır. Çan kulesinin yapımına ressam Giotto tarafından 1335 yılında başlamıştır ve yaklaşık elli yıl sonra tamamlanmıştır. Heykeller ve renkli mermerler ile zengin bir şekilde süslenmiştir ve türünün dünyadaki en incelikli yapısı olarak değerlendirilmektedir.

Condottieri. İtalyan kentleri birbiriyle olan savaşlarını büyük ölçüde paralı askerler aracılığıyla gerçekleştiriyordu. Bir askerî sefer niyeti yapıldığı zaman gerekli yardımcıları sağlayan profesyonel liderlerin (*condottieri*) biri ile bir pazarlık yapılırdı. Askerler karşılarında olan kişilerden çatışmalarda daha fazla çıkarları olmadığı için savaşlar genellikle çok kanlı değildir; çünkü her bir tarafın hedefi diğerlerini mutlaka kaba muamele olmaksızın ele geçirmekti.

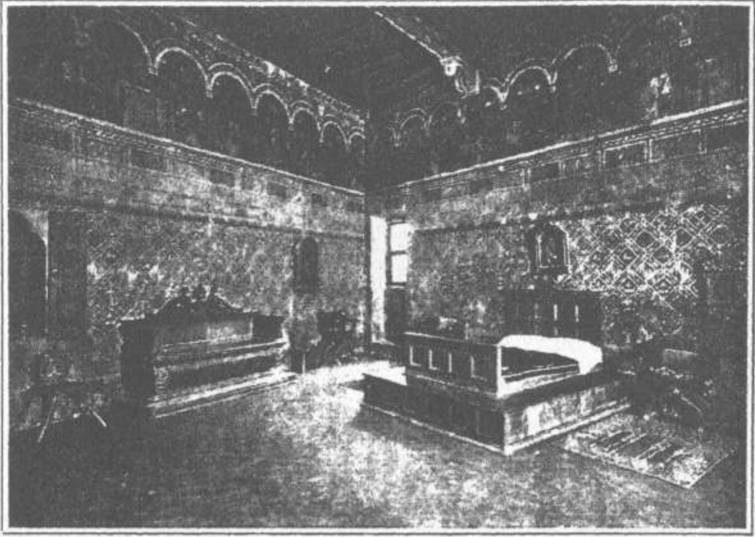
ŞEKİL 27. Floransa'da Medici'nin Sarayı

Bu saray yaklaşık 1435 yılında Casimo de' Medici tarafından dikilmiştir ve içinde Muhteşem Lorenzo Floransa yönetimine kılavuzluk etmiştir. O, işbirliği yapmaktan en fazla hoşnut olduğu sanatçılar ve edebiyat insanlarıyla vakit geçiriyordu. Saray sahibini saldırıdan korumak için tasarlanmış bir Floransa sarayının kale-gibi alt kısmını örnek almıştır.

Floransa. İtalyan kentlerinin belki de en önemlisi olan Floransa'nın tarihi pek çok açıdan Venedik'in tarihinden ve bir örnek olarak Milano'nun despotizminden ayrılır. Floransa, tüm sınıfların yönetimde yer alma hakkına sahip olduğu bir cumhuriyet idi. Bu, yapısında sürekli değişikliklere ve yönetimi denetim altına almak için farklı taraflar arasında sıklıkla mücadelelere neden olmuştu. Bir taraf üstünlük elde ettiğinde genellikle şehirdeki başlıca rakiplerini kovardı. Sürgün edilmek doğup büyüdüğü şehrini seven biri için korkunç bir cezalandırma idi.

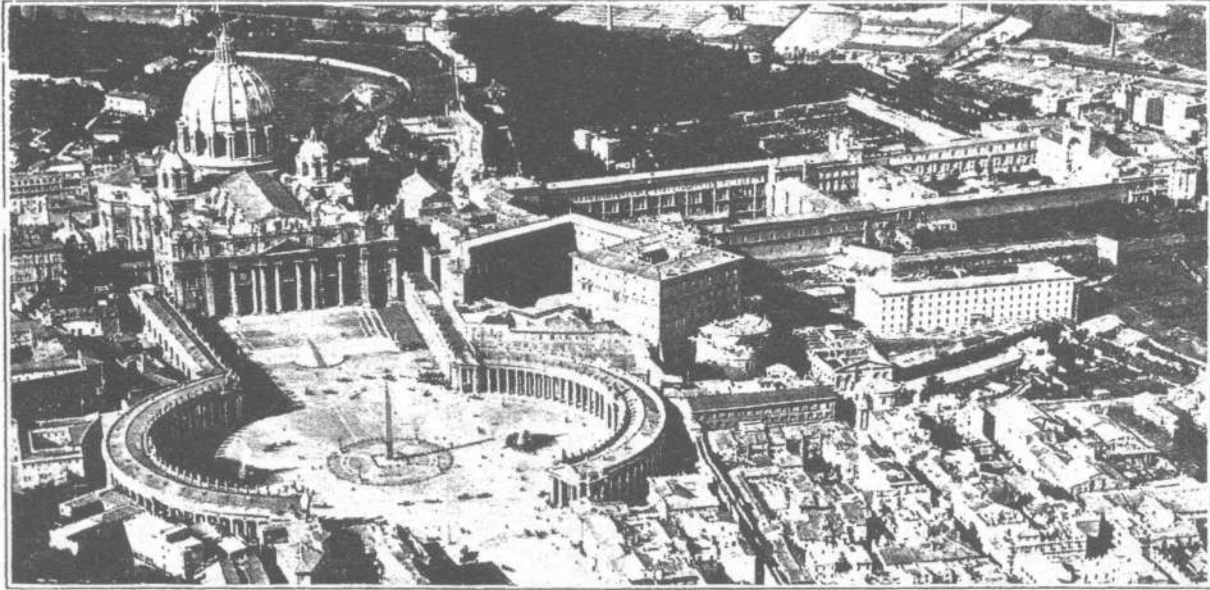
Medici; Muhteşem Lorenzo. Floransa, on beşinci yüzyılın ortası itibarıyla büyük Medici ailesinin denetimi altına girmişti. Aile üyeleri münevver politik hamiler rolü oynamıştı. Onlar, seçimleri sessizce izleyerek ve kent memurlarının seçimini gizlice denetim altında tutarak güçlerini kaybetmiş olanların kuşkulanmasına

olanak tanımaksızın yönetmişlerdi. Medici meclisinin en seçkin üyesi Muhteşem Lorenzo (ö. 1492) idi. Floransa, onun hükümranlığı altında sanayi ve ticaret alanında refah düzeyinin artmasıyla kalmamış, ayrıca sanat ve edebiyat eseri üretiminde görkeminin en yüksek noktasına ulaşmıştı çünkü Lorenzo dehâların içten hayranı ve cömert hamisi idi.

ŞEKİL 28. Floransa, On Dördüncü Yüzyıl Davanzati Sarayı'nda Bir Yatak Odası

Bugün Floransa'da dolaşan biri Rönesans döneminin karşıtlıklarıyla etkilenir. Caddelerde soylu ailelerin sarayları dizilmiştir. Sürekli olarak kargaşaya bağlı olarak birbirine rakip olanların bıraktığı binalar yan yana bulunur. Bu binaların alt katları kale gibi büyük taşlardan inşa edilmiştir ve onların pencereleri bir hapishane pencereleri gibi parmaklıklı idi (şek. 27); ancak bina içi en iyi tarz ve lüks ile döşenmişti. Çünkü karmaşaya rağmen zenginler kendi evlerini müstahkem mevkiler gibi inşa ederek koruma sağlamışlardı. Güzel kiliseler, gösterişli kamu binaları ve şimdi müzeleri dolduran çok sayıda sanat eseri insanoğlunun böylesine bir karmaşa döneminde güzel sanatlar alanında yüksek bir mükemmellik derecesine ulaştıklarını gösterir.

ŞEKİL 29. Aziz Petrus Kilisesi ve Vatikan Sarayı

Dünyadaki en büyük kilise olan Aziz Petrus Kilisesi yaklaşık iki yüz on metre uzunluğunda ve yüz otuz beş metre genişliğindedir. Yeniden inşa edilmesi 1450 kadar erken bir dönemde başlamıştır. Birkaç büyük mimar –Bramente, Rafael, Mikelanj ve başkaları– çalışmada yer almıştır. Yeni kilise nihayetinde 1626 yılında kutsanmıştır. Kilisenin sağ tarafında bulunan papaların geniş sarayı aynı dönemde inşa edilmiştir. Odaların bazılarındaki freskler Rafael, Mikelanj ve İtalya'nın en büyük sanatçılarının bazıları tarafından yapılmıştır.

Roma'nın Bir Kez Daha Papalığın Başkenti Olması. Aynı dönemde Venedik ve Floransa zenginlik ve incelikli eserlerde lider konumuna gelirken, papaların başkenti olan Roma benzer bir şekilde büyük bir değişim yaşıyordu. Papalar Fransa ve Avignon'da yetmiş yıllık ikametlerinden geri döndükten sonra Roma'yı yıkık dökük bir halde bulmuştu. Yıllar boyunca kenti restore etmek için çok az şey yapabilmişlerdi. Papalık Avignon'da yaşamayı sürdüren bir rakip papalar soyunun varlığıyla zayıflamıştı. Onlar gerçek papalar olduklarını iddia etmişlerdi. Ancak "Büyük Hizip" (bölünme) bittiği zaman tüm Avrupa ulusları bir kez daha Roma'daki Papa'yı Kilisenin gerçek lideri olarak tanımıştı (1417). Böylece kentin gelişmesi ve antik dönem görkeminin bir kısmını yeniden canlandırması mümkün olacaktı. Mimarlar, ressamlar ve edebiyatçılara Papa tarafından Vatikan Sarayı'nda büyük bir kütüphane oluşturulması ve mükemmel binaların inşa edilmesi ve süslenmesi için cömertçe ödemeler yapılmıştı.

Aziz Petrus Kilisesi ve Vatikan. Aziz Petrus Bazilikası papaların hırslarını artık tatmin etmiyordu. O yavaş yavaş yıkılmaya başlamıştı ve çok sayıda plan değişikliğinden sonra mevcut ünlü kilise inşa edilmişti. Onun heybetli bir kubbesi ve etkileyici bir görünümü vardı (şek. 29). Bin yıl boyunca papaların yönetim işlerinin gerçekleştirildiği eski Lateran Sarayı Avignon'dan geri dönüldükten sonra terk edilmiş ve Aziz Petrus Bazilikası'nın sağına Vatikan'ın yeni sarayı inşa edilmişti. Daha sonra gelen papalar bu saraya eklemeler yapmıştır. Onun, bazıları en saygın İtalyan ressamlar tarafından bezenmiş binlerce odası vardır. Ayrıca çok sayıda salon, avlu ve bahçe bulunur. Onun sanat hazineleri Rafael, Mikelanj, Botticelli ve başkalarının çalışmalarının muhteşem örneklerini içerir. Onun müzesi Yunan ve Greko-Romalı heykellerinin en seçkin koleksiyonuna sahiptir; engin Vatikan kütüphanesinde yalnızca binlerce cilt kitap değil, ayrıca çok sayıda paha biçilemez el yazmaları vardır.

Bugün Venedik, Floransa ve Roma ziyaret edildiğinde, ele aldığımız döneme dair bina, resim ve anıtların en incelikli olanlarının

pek çoğunun neredeyse mükemmel bir şekilde korunmuş oldukları halen görülebilir.

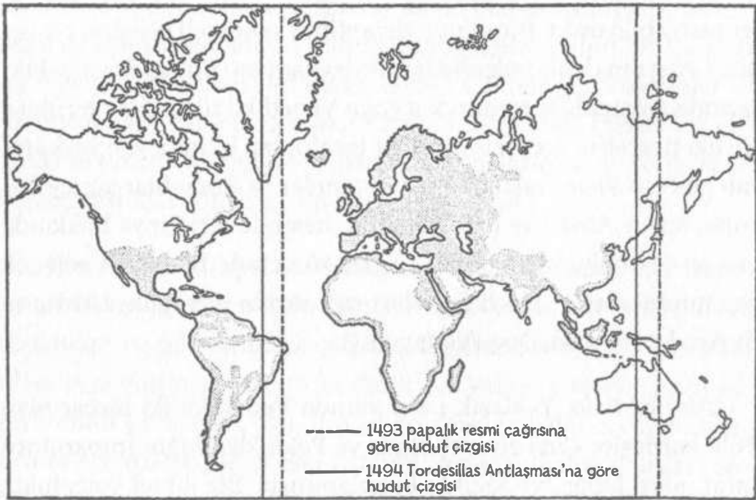
5.TİCARÎ GİRİŞİMLERİN YENİ TOPRAKLARIN KEŞFİNE YOL AÇMASI

Küçük Çapta Ortaçağ Ticareti. Ortaçağ şehirlerinin ticareti bize neticede nispeten küçük çaplı görünecektir. Buhar gücünün ve makinelerin kullanıldığı hiçbir büyük fabrika yoktu ve Akdeniz ve Kuzey Denizi'nde yelken açan gemiler küçüktü ve modern ticarî deniz araçlarıyla karşılaştırıldığında yalnızca çok hafif yükler taşıyabiliyordu. Bir *dünya* ticaretinin kademeli gelişimi on beşinci yüzyılın deniz yolculukları ile başlamıştı. Bu deniz yolculuklarında Avrupalılar tarafından çoğu Venedikli tüccarlar ve Hansa Birliği ticaretini gerçekleştirenler tarafından bilinmeyen yerkürenin pek çok kısmı keşfedilmişti. Yunanlar ve Romalılar güney Avrupa, kuzey Afrika ve batı Asya'nın ötesinde bir dünya hakkında çok az şey biliyordu ve Orta Çağlar sürecinde bildikleri pek çok şey unutulmuştu. Haçlı Seferleri çok sayıda Avrupalıyı Mısır ve Suriye kadar uzak Doğu'ya taşımıştı.

Marko Polo. Yaklaşık 1260 yılında Venedikli iki tüccar olan Polo kardeşler Çin'i ziyaret etmiş ve Pekin'de Moğol İmparatoru tarafından kibar bir şekilde karşılanmıştı. Bir ikinci yolculukta onlardan birinin oğlu olan Marko Polo da yanlarında gitmişti. Onlar 1295 yılında, yirmi yıllık bir yolculuktan sonra, Venedik'e geri döndükleri zaman, Marko okuyucuların merakını cezbederek deneyimlerini kaleme almıştı. Onun Jipangu'da (Japonya) bol miktarda bulunan altın ve Maluku ve Seylan'ın baharat pazarlarına dair harikulade betimlemelerinden Batı'yı daha fazla heyecanlandıran bir şey olmamıştır.

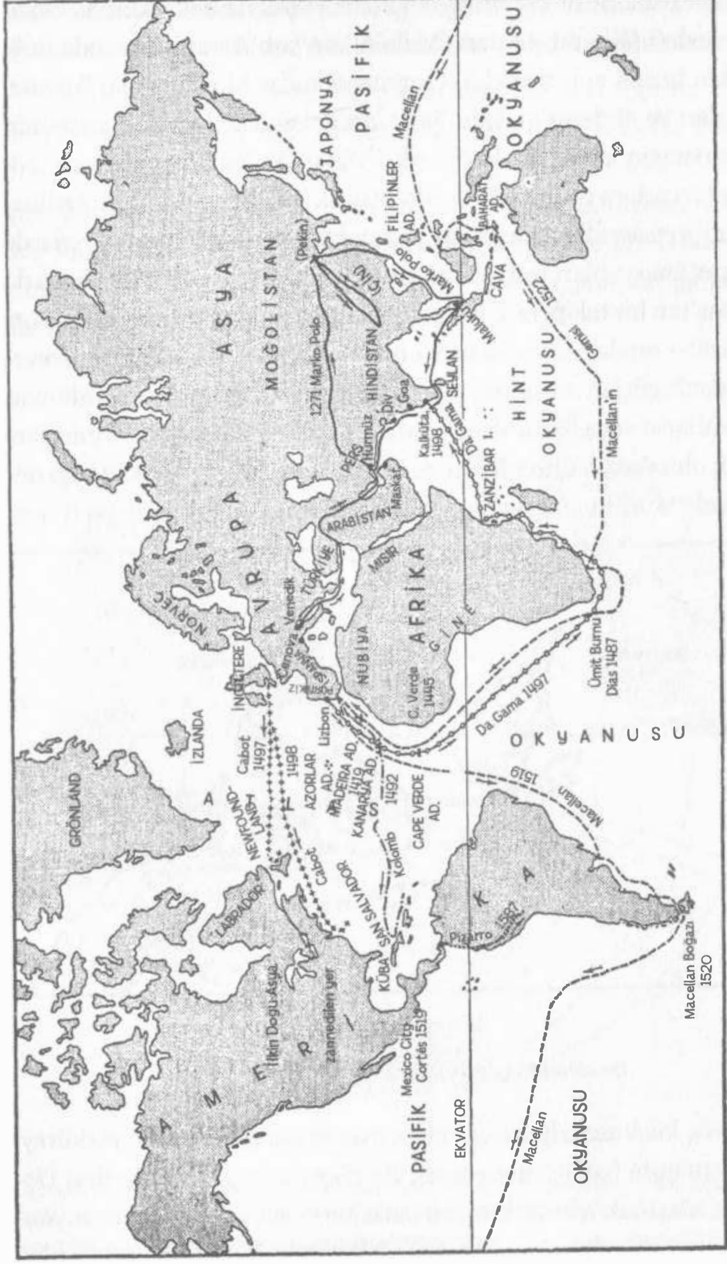
Portekiz'in Keşifleri. Yaklaşık 1318 yılında Venedik ve Cenova Hollanda'nın şehirleri ile deniz yoluyla doğrudan iletişim kanalı açmıştı. Lizbon limanına ulaşmış olan Venedik ve Cenova filoları Portekiz'le ticaret yapmaya başlamıştı. Portekizliler kısa süre

içinde gitgide daha büyük denizcilik keşifleri yapmaya girişmişti. On dördüncü yüzyılın ortalarında Portekizli denizciler Kanarya Adaları, Madeira ve Azorlar'ı keşfetmişti. Bu zamandan önce hiç kimse Afrika'nın kıyısı boyunca uzanan Sahra çöl bölgesinin ötesine gitmeye cesaret etmemişti. Ancak 1445 yılında bazı maceraperest denizciler çölün ötesinde bir dağlık burunla karşılaştılar ve onun tropikal ağaçlarının bereketli gelişimiyle çarpılarak buraya Cape Verde ("yeşil burun") adını verdiler. Onun keşfi güneye doğru yalnızca kavrulmuş çöller olduğuna dair bir zamanlar sahip oldukları tüm düşünceleri sona erdirmişti.

Avrupalıların 1550'de Bildiği Şekliyle Dünya

Bir nesil boyunca Portekizliler kıyı boyunca gitgide daha fazla ileri gitme cesaretini gösterdiler. Bunu yaparken deniz yoluyla Hindistan'a ulaşabilecekleri umudunu taşıyorlardı. En sonunda, 1487 yılında, Bartolomeu Dias Ümit Burnu'nun etrafını dolaştı. On bir yıl sonra (1498) Vasco da Gama, Kolomb'un büyük keşfini teşvik edecek şekilde, Ümit Burnu'nun etrafına yelken açmıştı. Zanzibar'ın ötesinde bir noktaya ulaşacak şekilde kuzeye doğru ilerledi ve oradan bir Arap kılavuzun yardımıyla doğuya doğru dümen kırarak Hint Okyanusu boyunca dosdoğru ilerledi ve deniz yoluyla Hindistan, Kalküta'ya ulaştı.

Keşif Yolculukları

Baharat Ticareti. Vasco da Gama ve maceracı denizcileri Müslüman baharat tüccarlarına doğal bir kuşkuyla bakıyorlardı. Onların hedefi Baharat Adaları (Maluku) ve batı Avrupa arasında doğrudan ticaret geliştirmekti. O zamana kadar Müslümanlar Maluku Adaları ve Akdeniz'in doğu limanları arasındaki baharat ticaretinin tüm denetimine sahip olmuşlardı. Ürünler Akdeniz limanlarında İtalyan tüccarlara teslim ediliyordu. Ancak Müslümanlar Portekizlileri Hint prensleri ile anlaşmalar yapmaktan ve Goa ve başka yerlerde ticaret istasyonları tesis etmekten alıkoyamamıştı. 1512'de Vasco da Gama'nın bir takipçisi Cava'ya ve Maluku Adaları'na ulaşmıştı. Portekizliler orada hızlıca bir kale inşa etmişti. 1515 yılı itibarıyla, Portekiz deniz güçleri arasında en büyüğü olmuştu; ve baharat Müslüman tüccarların veya başta Venedik olmak üzere İtalyan kentlerinin yardımı olmaksızın düzenli olarak Lizbon'a ulaşmıştı. Bu, yarattığı değişimle Müslümanların ticaretine kaçınılmaz şekilde zarar vermişti.

Malay Takımadası

On altıncı yüzyılın başlarında Portekizlilerin keşif alanı

Hiç kuşkusuz, baharat elde etme arzusu o dönemde yerküreyi keşfetmenin başlıca nedeniydi. Bu güdü Avrupalı denizcileri Doğu'ya ulaşmak için birbiri peşi sıra her olası yolu denemeye yönlendirmişti: Afrika'nın etrafını dolaşarak; Batı Hint Adaları'na ulaşma umuduyla batıya doğru yelken açarak (onların Amerika

kıtalarının varlığını bilmedikleri dönemde); ardından Amerika keşfedildikten sonra, kuzeye ve güneye doğru onun etrafından dolaşarak ve hatta Avrupa'nın etrafından kuzeyden yelken açarak.

Günümüzde pek önem vermediğimiz baharat için bu coşkuyu anlamak bizim için zordur. Baharatın daha eski bir kullanımı gıdaları korumak içindi. O dönemde gıdalar şimdi olduğu gibi taşınamıyordu. Bir yerden başka yere nakledilirken halen taze kalması bazı baharat türlerine bağlıydı. Buz kullanılarak uygun şekilde korunması olanaklı değildi. Dahası, baharat gıdaları daha lezzetli hale getiriyordu.

Kolomb Döneminde Yerkürenin Bir Haritası

1492 yılında, bir Alman denizci Behaim Nürnberg'de halen korunan bir yerküre yapmıştı. O Amerika kıtaları veya engin Pasifik Okyanusu'nun varlığından haberdar değildi. Meksika'nın bulunduğu yerde Japonya (Cipango) olduğu dikkatinizi çekecektir. Reprodüksiyonda çok sayıda isim boş bırakılmıştır ve Kuzey ve Güney Amerika'nın ana hatları Kolomb'un dönemindeki yanlış yorumlamaları netleştirecek şekilde taslağı çizilmiştir.

Batıya Doğru Yelken Açarak Baharat Adaları'na Ulaşma Fikri. En sonunda bu konuda kafa yoran insanlar Doğu Hint Adaları'na *batıya doğru* yelken açarak ulaşılabileceğini düşünmüştü. Orta Çağlar sürecinde olunmasına karşın, çok sayıda bilgili insan dünyanın bir küre olduğunu biliyordu. Yerkürenin formu ve ebatı üzerine baş otorite yaklaşık MS 150 yılında yaşamış olan antik dönemin gökbilimcisi Batlamyus'un görüşleri varlığını sürdürmüştü. O dünyanın gerçekte olduğundan yaklaşık altı kez daha küçük olduğunu tahmin etmişti; ve Marko Polo doğuya doğru yolculuğun mesafesine dair abartılı bir fikir ortaya koymuş ve hiç kimse Amerika kıtalarının varlığına dair kuşku içinde olmamıştır. Bunun Avrupa'dan Atlas Okyanusu boyunca Japonya'ya yapılan çok uzun bir yolculuk olamayacağı farz edilmiştir.[12]

Kolomb'un Amerika'yı Keşfetmesi (1492). Hepimizin bildiği gibi, Cenovalı bir denizci olan Kolomb (d. 1451) deniz üzerinde çok miktarda deneyime sahip biri olarak –altın ülkesi– Zipangu'ya üç küçük gemi ile batıya doğru 1492'de yol almıştır—oraya beş hafta içinde ulaşacağını umuyordu. Kanarya Adaları'ndan ayrıldıktan otuz iki gün sonra San Salvador adasına denk gelmişti ve buranın Doğu Hint Adaları olduğuna kendisini inandırmıştı. Oradan yoluna devam ederek Küba adasını keşfetmişti. Buranın Asya anakıtası olduğuna inanıyordu ve ardından Haiti'yi uzun zamandır ulaşmayı arzuladığı Zipangu zannetmişti. Her ne kadar daha sonra üç sefer daha yapmasına ve Güney Amerika kıyıları boyunca Orinoco kadar uzak bölgelere yelken açmasına karşın, keşfettiği yerin Asya kıyıları olmadığının farkına varmadan ölmüştü.

Macellon'ın Dünya Etrafındaki Seferi. Vasco da Gama ve Kolomb'un cesurca yolculuklarından sonra Portekizli Macellan'ın başında olduğu bir keşif seferi yerkürenin etrafını dolaşmada başarılı olmuştu (1520-1522). Artık yeni toprakların Avrupalı uluslara neden gitgide daha fazla bilindik olmaması gerektiğine dair hiçbir gerekçe yoktu. Kuzey Amerika'nın kıyısı yüz yıldan daha uzun zaman önce kuzeye doğru giden İngiliz denizciler tarafından

12 Bir önceki sayfadaki Behaim'in yerküresinin reprodüksiyonuna bakınız.

keşfedilmişti. Onlar da boşu boşuna Baharat Adaları'na bir kuzeybatı geçiti bulma umudu içindeydiler.

İspanyolların Amerika'yı Fethetmesi. Hernán Cortés 1519 yılında Meksika'daki Aztek İmparatorluğu'na boyun eğdirerek batı dünyasında İspanyol fetihlerini başlatmıştı. Birkaç yıl sonra, Francisco Pizarro Peru'da İspanyol gücü tesis etmişti. İspanya şimdi bir deniz gücü olarak Portekiz'in yerine geçiyordu ve onun on altıncı yüzyıldaki önemi büyük ölçüde Yeni Dünya'daki sahipliklerinden gelen zenginliğiyle açıklanmıştır.

Yüzyılın sonu itibarıyla, İspanyol Main –yani, Güney Amerika'nın kuzey kıyısı– maceraperest denizciler tarafından sıkça gelinen uğrak yerler olmuştu. Denizcilerle birlikte tüccarlar, köleler ve korsanlar eşit oranda bulunuyordu. Bunların pek çoğu İngiliz limanlarından gelmişti ve İngiltere kendi ticarî büyüklüğünün başlangıcını onlara borçludur.

Avrupalıların temas halinde olduklarıyla insan hakları bağlamında bir saygı göstermekten uzak olduklarını ve sıklıkla onlara karşı acımasızca bir gaddarlık gösterdiklerini söylemeye gerek yoktur. Yerküre'nin keşfedilmesi ve okyanusun ötesindeki halkların Avrupalı uluslar tarafından fethedilmesi nihayetinde pek çok savaşa neden olmuş ve Avrupalı fikirlerin dünya çapında yayılmasına hizmet etmiş olan modern zamanların engin sömürgeleşmesine kaynaklık etmiştir.

6. KENTLERİN GOTİK KİLİSELERİ İNŞA ETMESİ

En Önemli Ortaçağ Binaları Olan Kiliseler. Ortaçağ kentlerinin ticareti artarken ve topluluğa daha fazla zenginlik getirirken, onlar kendi binalarını geliştirmeye ve kendi kentlerine bir refah havası verme konusunda birbirleriyle rekabet etmeye başladı. Her bir kasaba veya şehirde dikilen en önemli ve etkileyici binalar elbette kentin ana kilisesi idi; çünkü kilisede grubun gerçek yaşantısı merkezlenmişti. Büyük bir zenginliğe bir kurum olarak sahip olan yalnızca Katolik Kilisesi değildi, her bir toplulukta yerel kilise kendi hazinesine üyelerinin düzenli katkıları kayda değerdi.

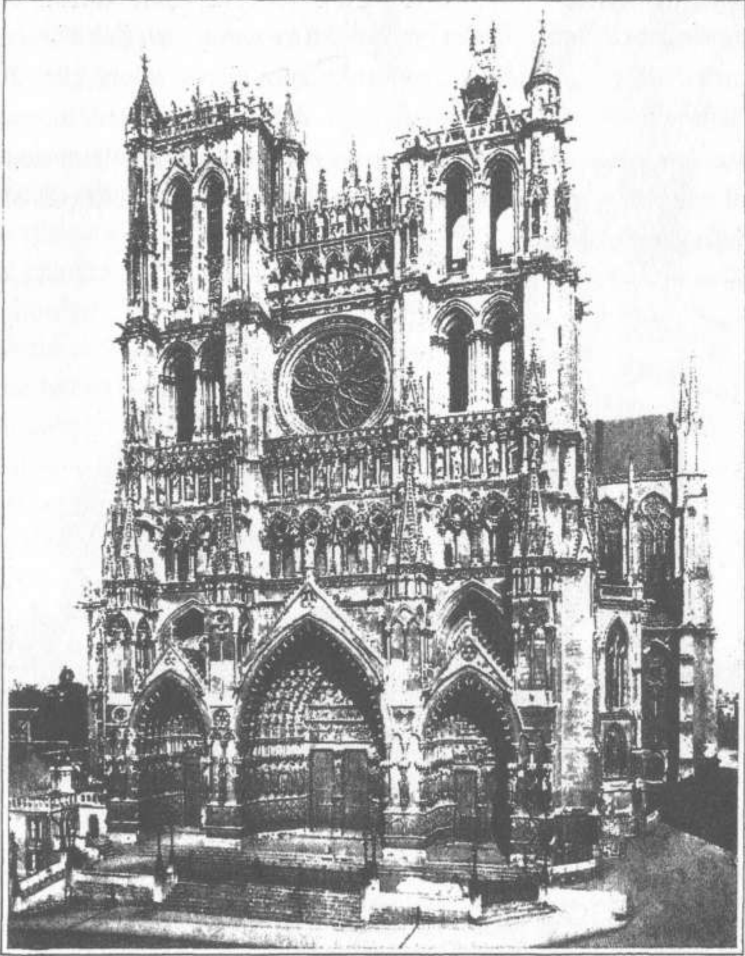
Bu durumda kilise binaları zenginlik ölçütüydü ve her bir topluluğun değerini gösteriyordu.

Kiliseler haricinde, ortaçağ şehirlerinin binalarının çoğu uzun zaman önce ortadan kaybolmuştu. Onlar tahtadan inşa edilmiş olarak ya parçalara ayrılmış ya da yıkılmıştı. Bir kent olarak önemi arttıkça, koruma için artık surların gereği kalmamıştı. Surlar kaldırılmış ve onların yerini yeni caddeler ve bulvarlar almıştı. Şehrin evleri eski dar sınırlarının çok ötesine taşınmıştı. Eski binalar caddeleri doğru hale getirmek ve genişletmek için ve daha modern meskenlere boşluk yaratmak için temizlenmişti. Böylece günümüzde çok az surlu kent kalmıştır.

Taş Kiliseler ve Katedrallerin Halen Ayakta Kalması. Ancak kiliselerin çoğu taştan inşa edilmişti ve seyredenlerde halen hayranlık bırakmaktadır. Güzellik ve görkemde hiçbir modern kilise onlara denk değildir. On ikinci ve on üçüncü yüzyılların kentleri günümüzün şehirleriyle karşılaştırıldığında ne çok büyük ne de çok zengin olduğu için kiliselere ödeme yapmaya yetecek para bulmak olanaklı görünmüyordu. Paris'teki Notre Dame Katedrali'nin yeniden yapılması milyonlarca dolar değerindedir ve Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya ve Almanya'da çok sayıda başka katedral vardır. Onlar Orta Çağlar'ın kent gururu ve dinsel ruhunun en çarpıcı abidesidir.

Katedrallerin İnşa Edilmesi. Elbette, ancak büyük kasabalarda bir piskopos ikamet ediyordu. Katedraller ortaçağ kiliselerinin en incelikli ve pahalı binalarıdır. Bir katedral inşa edilmesi bazen iki yüz veya üç yüz yıl sürebiliyordu. Çalışma yavaş ilerliyordu çünkü paranın kuruş kuruş toplanması gerekiyordu. Herkes bir Büyük Katolik Kilisesi'ne bağlı olduğu için, bir kilise binası tüm topluluğu –piskoposun kendisinden işçilere ve köylülere kadar her seviyeden insanı– ilgilendiren bir meseleydi. Bu durumda katedraller çok sayıda kalbin ilgisi ve adanmasını ve çok sayıda el emeğinin yanı sıra yoksulların tasarruflarını ve zenginlerin bağışlarını temsil ediyordu; çünkü taş ve cam alanında becerikli

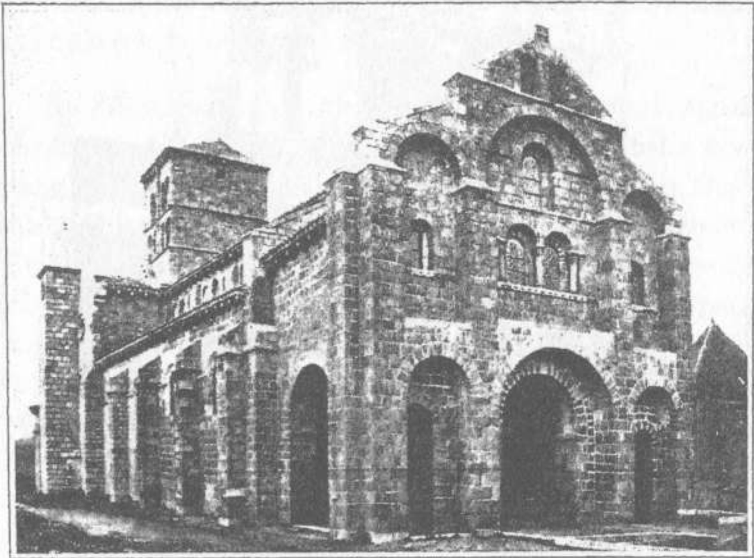
zanaatkârların loncaları bu muhteşem binaların yapımına kendi gündelik emeklerinden daha fazla bir şey katmıştır.

ŞEKİL 30. Amiens Katedrali

Erken Dönem Orta Çağlar'ın Romanesk Biçemi. On ikinci yüzyıla kadar, kiliseler Romanesk, veya Romalı-gibi, adı verilen bir biçemde inşa edilmişti. Bu romanesk kiliselerin taş tavanları vardı ve onları desteklemesi için duvarların çok kalın ve sağlam yapılması gerekliydi. Ortada *nef* adı verilen bir ana koridor ve her

bir tarafta neften masif taş sütunlar ile ayrılmış daha dar bir koridor vardı. Bunlar ağır tavanı taşımaya yardımcı oluyordu. Bu sütunlar üzerlerindeki yuvarlak taş kemerlerle bağlanmıştı. Küçücük pencerelerin tepeleri yuvarlaktı ve tavan yuvarlak kemerlerden veya *tonozlardan* oluşturulmuştu, bir taş köprü gibiydi; böylece *yuvarlak* kemerin kullanımı daha sonraki Gotik biçemden onu ayıran Romanesk biçemin etkileyici bir niteliğini temsil eder. Duvarların zayıflamaması için pencerelerin küçük olması gerekiyordu.

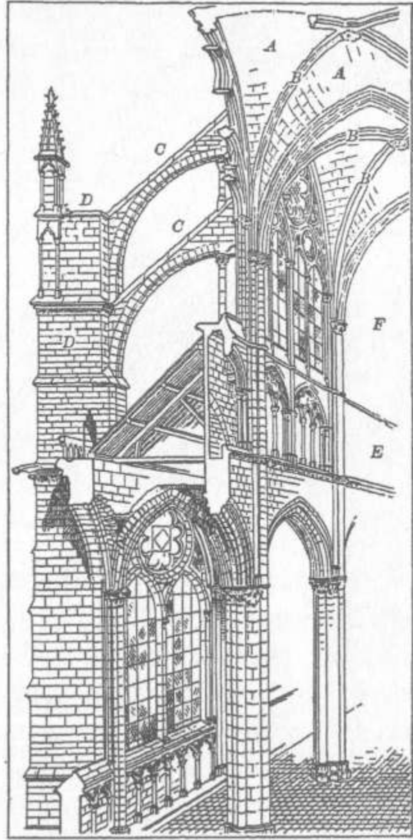

ŞEKİL 31. Fransa, Allier Bölgesindeki Châtel-Montagne Romanesk Kilisesi

Daha sonraki bir biçemde hiçbir değişim yaşanmamış bir arı Romanesk bina: Duvarları ağır olduğu için kenarlar boyunca payandalarla güçlendirilmişti. Tüm kemerler yuvarlaktır.

Gotik Biçem. Ancak Fransa'nın mimarları bu inşaat yönteminden tatmin olmamışlardı ve on ikinci yüzyılda ağır duvarlı ve yüksek, geniş ve zarif pencerelerin olduğu bir yapıyı olanaklı kılan kiliseler ve başka binaların yeni ve mükemmel bir yolunu icat etmişlerdi. Bu mimari biçem *Gotik* olarak bilinir. Onun altında yatan ilkeler eşlik eden çizimin üzerinde çalışılmasından kolaylıkla anlaşılabileceği

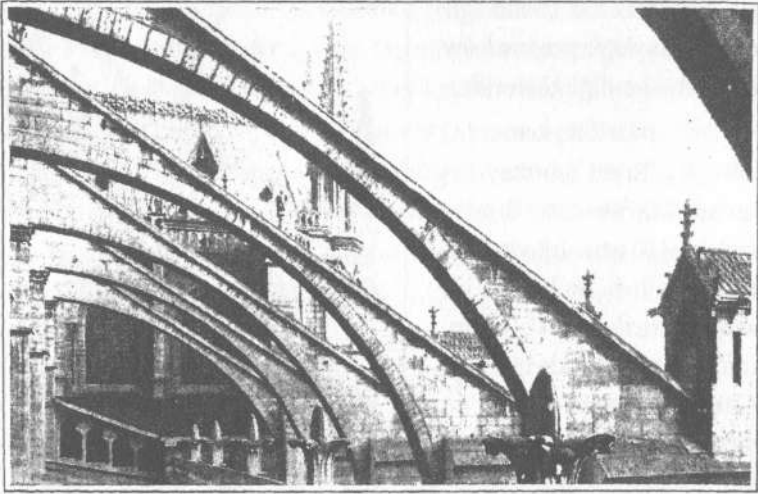
gibi bir Gotik katedralin ağır duvarlarla değil, *payandalar* ile desteklendiği gösterilir.

ŞEKİL 32. Amiens Katedrali'nin Enine Kesiti

Koridorun çatısının altına açılan oldukça düşük bir pencereler sırası olduğu dikkati çekecektir. Bu yapı üçüz kemer (E) diye adlandırılır. Onların üzerinde pencereli üst kısım (F) vardır. Pencereler payandalar arasında bulunur. Böylelikle bir Gotik kilisenin duvarları esas olarak pencerelerdir. Bunlar mozaik camdan yapılmıştır ve güzel bir ışık sağlar. Pencereli üst kısım tekniğini ilk icat edenler Mısırlılar idi.

Mimarlar ilkin kemer (A) olarak bilinen içbükey taş tavanı keşfetmişti. Bunlar kirişler (B) aracılığıyla desteklenebilirdi. Bu kirişler bir araya getirilebilir ve kilisenin zemini üzerinde bulunan sütunların tepesi üzerinden destek olabilirdi. Şimdiye kadar her şey yolunda! Ancak inşaatçılar gayet iyi bilir ki sütunlar ve kirişler, dış taraftan sıkı bir şekilde desteklenmedikçe taş tonozların ağırlığı ve dışa doğru "baskısı" ile yıkılacaktır. Bu desteği vermek için ağır duvarların dikilmesi yerine payandalar (D) icat edilmiştir. Kilise duvarlarının dış kısmına "kemerli" payanda (C) aracılığıyla bağlanmıştır. Bağlantı noktaları sütunların ve kirişlerin dışarı doğru en fazla itme eğilimi yaptığı noktalardır. *Böylece tanozlu bir taş tavan bir masif duvar olmaksızın desteklenebilirdi.* Duvarlar yerine payandaların bu akıllıca kullanımı Gotik mimarinin temel ilkesidir. O, ortaçağ kentlerindeki mimarlar tarafından keşfedilmişti ve olasılıkla daha önceki inşaatçılar tarafından bilinmiyordu.

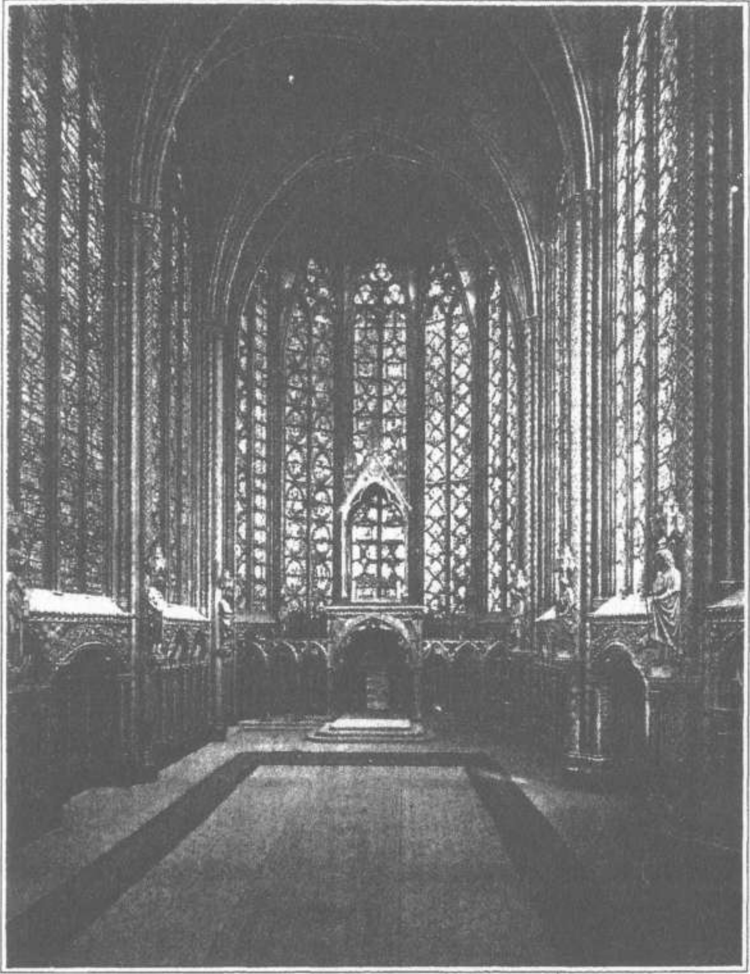

ŞEKİL 33. Kemerli Payandalar

Artık tavanı desteklemesi gerekmeyen duvar yalnızca binanın etrafını çevirmekte kullanılıyordu ve pencereler mimarın istediği şekilde yüksek ve geniş yapılabilirdi. *Yuvarlak* kemerler yerine *sivri uçlu* olanların kullanımıyla pencereler ve tonozlar konusunda çok çeşitlilik olası hale gelmişti. Böylece sivri uçlu kemerler genel kullanıma girmişti; ve Gotik sıklıkla bu sebepten "sivri uçlu" diye adlandırılmıştır. Oysa kirişlerin ve payandaların kullanımı onun başlıca özelliğidir.[13]

Renkli-Camlı Pencereler. Kocaman pencerelerden (ki Beauvais'te on beş metre yüksekliğindedir) gelen ışık mozaik cam tarafından yumuşatılamayacak derecede aşırı yoğun olacaktır. Başta Fransa'da olmak üzere, ortaçağ katedrallerinin vitray camları katedrallerin başlıca görkemi idi. Cam ustaları kendi sanatlarını mükemmel hale getirmişti. Bu eski camların çok büyük bir kısmı doğal olarak yok olmuştu; ancak halen dikkatli bir şekilde koruma

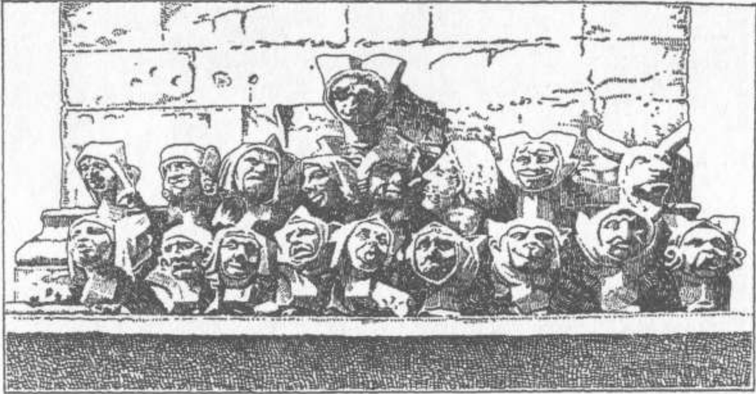
13 Yanıltıcı isim "Gotik" on altıncı yüzyılın İtalyan mimarları tarafından kuzeyin güzel kiliselerine verilmiştir. Bu mimarlar kiliselerden hoşlanmamıştı ve antik Romalıların biçeminde kilise yapılmasını tercih ediyorlardı. "Klasik" üsluba sahip olan İtalyanlar yalnızca Cermen barbarların –ki onlar düşüncesizce ve bilgisizce Gotlar diye adlandırılıyordu– bir Gotik katedrale hayranlık duyabileceği şeklinde bir varsayım içinde bulunuyorlardı.

ŞEKİL 34. Paris'teki Sainte-Chapelle'in İç Kısmı

altında tutulan her parça onların son derece değerli olduğunu göstermektedir. O zamandan beri bu değere denk olan bir cam işçiliği olmamıştır. Çılgınca bir yamalı örtü gibi bir araya getirilen farklı parçalardan bir pencere seti en incelikli modern çalışmalardan, canlı ve mücevher-gibi renklere sahip olarak, daha güzeldir.

Gotik Heykelcilik. Mimarların becerileri arttıkça gitgide daha cesurca kiliseler inşa etmişlerdir. Bunlar oran güzelliği ve saygınlık

ŞEKİL 35. Grotesk Kafalar, Reims Katedrali

Bir Gotik katedralde tek tük olarak taş oymacıların grotesk ve gülünç figürler ve yüzler yerleştirdikleri görülür. Reims'teki katedralin restorasyon sürecinde bu kafalardan birkaç tanesi bir araya getirilmiştir ve çekilen bir fotoğraf temel alınarak bu çizim yapılmıştır.

özverisi olmaksızın süsleme inciliği ve hafiflik mucizesi bulunan binalardı. Amiens'teki katedralin ön cephesi on dördüncü yüzyılda bitirilmişti (şek. 30). Onun üç güzel girişi ve on bir metre yükseklikte bir gül penceresi vardır. Paris'te bulunan Sainte-Chapelle Aziz Louise döneminde inşa edilmiştir. Onun duvarları neredeyse tümüyle pencereler ile yer değiştirmişti (şek. 34).

ŞEKİL 36. Paris, Notre Dame'daki Figürler

Bunun gibi grotesk figürler Gotik binaların süslemelerinde çok yaygındır. Onlar sıklıkla fıskiye olarak kullanılmıştır ve yağmur suyunu püskürten yaratıklar şeklindedir. Burada temsil edilen ikisi kilise kulelerinin birinin korkuluğu üzerine tünemiştir.

Bir Gotik binanın cazibelerinden biri bol miktarda oymacılık içermesidir—azizlerin ve hükümdarların heykelleri ve İncil'den sahneler taşlara oyulmuştur. Binanın inşaatında ve heykel

yapımında aynı taş türü kullanılmıştır; böylece onlar mükemmel derecede uyumludur. Zaman zaman Gotik taş-oymacıları gülünç yüzler ve komik hayvanlar yapacaktır (şek. 35, 36).

On dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda kiliselerden başka Gotik binalar inşa edilmişti. Bunların en etkileyici ve değerli olanı önemli kasabaların yerel halkı ve tüccar ve zanaatkârların işbirliği ile dikilen lonca salonlarının olduğu binalardı. Ancak Gotik biçem her zaman özellikle kiliseler için uygun görünmüştür. Onun azametli koridorları ve açık zemin boşlukları, bakışları gökyüzüne doğru yönlendiren yüksek kemerleri ve cennetin görkemini akla getiren parlayan pencereleri ortaçağ Hristiyanının inancını güçlendirmiştir (insanlara çocukluk yıllarından itibaren eğer bir sofu hayat yaşarlarsa öldükleri zaman böyle bir yere gidecekleri öğretilmiştir).

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Orta Çağlar'ın erken döneminde şehirler neden ortadan kaybolmuştu? Şehirler nasıl gelişmişti? Kent halkının yaşantısı ile serflerin hayatını karşılaştırın. Uygarlığın gelişmesi için şehirler neden gerekli idi?

2. Şark'a özgü lüks tüketim mallarının gelmesinin ortaçağ ticareti üzerine etkisi ne olmuştur? Bizim şimdiki koşullarımız ile karşılaştırıldığında daha eskiden karşı karşıya kalınan engelleri sıralayın ve tartışın.

3. Zanaatkâr loncalarının organizasyonunu betimleyin. Tüccar loncalarının amaçları nelerdir? Loncaları modern meslek birlikleri ile karşılaştırın. Hansa Birliği tarafından sunulan hizmetler nelerdi? Bir ticaret sınıfının ortaya çıkması ortaçağ yönetimini nasıl etkilemiştir?

4. İtalyan kentleri zenginlik ve binalarının güzelliği bakımından kuzeydeki kentleri neden gölgede bırakmıştır? Venedik'i tasvir edin. Medici yönetimi altındaki Floransa hakkında bir şeyler söyleyin. Roma, dönemin papalarının yönetimi altında nasıl gelişmişti?

5. Ticaret için arayışta olunması yerkürenin keşfine neden sebebiyet vermiştir? Kolomb öncesindeki başlıca keşifleri betimleyin; Kolomb sonrasındakileri betimleyin.

6. Romanesk kiliselerin karakteristik özellikleri nelerdir? Gotik binaların dikilebilmesinden önce yapılan büyük keşif neydi?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *villa, ville, villerin; amfitiyatro, çan kulesi, duvar kilimleri, tahsisat, tefecilik, para üzerine faiz, kredi, lonca, çırak, kalfa, "adil fiyat", doc, Rönesans, tarife, imtiyaz, ticaret, komün, topluluk*.

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. "Kâr sistemi" ile ne kast edilmiştir?

2. Çağdaş ticaret paradan faiz almayı nasıl gerekçelendirmiştir?

3. Toptan satış büyük ticareti nasıl teşvik eder? O, Orta Çağlar'da neden yasaklanmıştı?

4. Yalnızca bir kasaba veya şehirde yer bulabileceğini düşündüğünüz girişimler nelerdir?

5. Romalılar dönemlerinde var olan ticaret yolları nelerdir?

6. Ticaret uygarlığın gelişmesinin bir aracı olarak maddesel konforlardan başka nasıl hizmet etmişti?

TARTIŞMA KONULARI

1. "Adil fiyat" kâr sisteminden daha adildir.

2. Amerika'nın keşfi bir tesadüf idi.

3. Sanatlar ve edebiyat baskıcı bir yönetim formu altında gelişir.

4. Herhangi bir girişimin başarı sırrı organizasyondur. Örnekler Orta Çağlar'dadır.

5. Ticaretin gerçekleşmesi için para gereklidir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt I, bölüm xviii, kısım i, 157. Bir tımarın betimlemesi ve serfleri

gerekli kılan hizmetler; 158, Bir İngiliz tımar evinin betimlemesi; 160, Bir serfin yasal olarak nasıl özgür kaldığı; bölüm ii, zanaatkâr loncaları kurallarının örnekleri; kısım iii, Tüccarların koruma kazanması; bölüm iv, 169, Bir on üçüncü yüzyıl şövalyesinin öyküsü; 170, "On üçüncü yüzyılda bir Cermen hayatının bir resmi"; bölüm v, Yahudilere nasıl muamele edildiği.

2. Tamamlayıcı. Mimaride bildiğiniz Romanesk veya Gotik biçemlerinin etkisine dair örnekler bulabilir misiniz? Bir ansiklopedide "korsanlar" ve "korsanlık" maddelerine bakınız. Bir giysi veya mobilya maddesi seçin ve hammadde ve tamamlanmış ürün arasında kaç adımla işlem yapıldığını bulmaya çalışın.

3. Konu Çalışmaları. Bir ortaçağ kentinde yaşam: SALZMANN, bölüm iii; ABRAM, *English Life and Manners in the Later Middle Ages,* bölüm iii; TICKNER, *Social and Industrial History of England,* bölümler iv-vi; COULTON, *The Medieval Village,* Taşrada hayat: SALZMANN, bölüm ii; LIPSON, *Economic Introduction to the History of England,* bölüm iii; TICKNER, bölümler ii-iii. Ortaçağ pazarları ve fuarlar: LIPSON, bölüm vi; THOMPSON, *Social and Economic History,* bölüm xxii. Ortaçağ insanlarının çalışma hayatı: HARTLEY ve ELLIOT, *Life and Work of the People of England in the Fifteenth Century; Life and Work of People of England in the Sixteenth Century:* QUENNELL, *A History of Everyday Things in England,* 1066-1499. Erken dönem gezginler ve kâşifler. SYNGE, *A Book of Discovery,* bölüm xvii (Marko Polo), bölüm xx (Portekiz Prensi Henry), bölüm xxiii (Büyük Bir Yeni Dünya); *The Travels of Marco Polo* (Everyman Edition): OLIVERA, *The Golden Age of Prince Henry the Navigator.*

BÖLÜM V • AVRUPALILARIN KAYIP BİLGİLERİ YENİDEN ELDE ETMESİ VE YENİ KEŞİFLER YAPMASI

ÇAĞDAŞ BATI DİLLERİNİN GELİŞMESİ • ORTAÇAĞ BİLİMİNİN ŞİMDİ BİR GARABET OLMASI • BATILI KOLEJ VE ÜNİVERSİTELERİN KÖKENİ • RÖNESANS • ÇAĞDAŞ BULUŞLARIN BAŞLANGIÇLARI • MATBAANIN DERİNLİKLİ ETKİLERİ • RÖNESANS SANATI • BİLİMSEL ÇAĞIN BAŞLANGIÇLARI

Son bölümde, insanların daha önce olduğundan çok daha büyük ölçekte ticareti bir kez daha gerçekleştirebilecekleri şehirlerde yaşamaya başladıklarını görmüştük. Onlar güzel binalar diktiler, ticaretlerini uzak bölgelere genişlettiler ve Yunanlar ve Romalıların haklarında hiçbir şey bilmedikleri toprakları keşfettiler. Bu bölümde, Yunan ve Romalı yazarların en önemli kitaplarının bazılarının nasıl araştırıldığını, kopyalandığını ve dikkatli bir şekilde üzerlerinde çalışıldığını göreceğiz. Böylelikle insanoğlunun antik dönemlerde keşfetmiş oldukları şeyleri bir kez daha yakalamışlardı. Çağdaş batı dilleri gelişmekteydi—İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Almanca olarak yeni kitaplar yazılabiliyordu ve eski Yunanca ve Latince çalışmalar tercüme edilebiliyordu. Akademisyenler, başka herhangi birinden daha fazla bildiğine inandıkları Aristoteles başta olmak üzere, eski yazarlar hakkında çalışma yapmak için üniversitelerde toplanmışlardı.

Bazı derinlikli düşünen insanlar daha eski zamanlardan devretmiş olan bilgilerle yetinmekten tatmin olmuyordu; böylelikle onlar kendi kendilerine araştırmalar yapmaya başlamıştı ve daha önce hiç kimsenin bilmediği şeyleri ortaya çıkarmışlardı. Böylece daha önce hiç olmadık bir şekilde insanların yaşam şekillerini değiştirecek olan çağdaş bilim ve icatlar başlamıştı. En erken dönem icatlar arasında mercekler bulunuyordu. Onlar daha sonraları mikroskoplar ve teleskoplar için kullanılmıştı. Bu aletler bilim insanlarına onlar olmaksızın büyük ölçüde sahip olamayacakları bilgileri olanaklı kılıyordu. Pusula ile birlikte, karadan uzakta uzun yolculuklar güvenli olacaktır; matbaa ucuz kitaplar aracılığıyla bilgiyi yaymıştı. Barut savaşmanın eski yöntemlerini değiştirmişti. Sanatçılar antik dönemlerde olduğundan daha güzel resimler üretmeye başlamıştı. Heykeltıraşlar ve mimarlar yeni ve özgün heykel ve binalar yapmak için eski modeller kullanmıştı. Böylece yaklaşık 1100 yılından itibaren Avrupalılar öncellerinin önceden bildikleri her şeyi yeniden edinmekle yetinmeyip kendileri de mükemmel ilerlemeler yapmışlardır.

---

1. ÇAĞDAŞ BATI DİLLERİNİN GELİŞMESİ

Yaşayan ve Ölen Diller. Bugün biz konuşurken ve yazarken aynı dili kullanırız ve onun hakkında düşünmeyiz. Bu bize gayet doğal gelir. Ancak çok yaygın olarak, konuşulan dil yalnızca *konuşma* için kullanılmıştır ve kitapların yazıldığı dil konuşulan dilden farklı olmuştur. Çin'de yaşanan durum halen budur. İsa döneminde Yahudilerin gündelik konuşması artık İbranice değildi fakat İncil ve antik yasalar bu eski dilde yazılmıştı. Konuşma dili sürekli olarak değişiyordu; yeni sözcükler dile giriyordu ve eski sözcükler düşüyordu. Kitapların dili uzun zaman boyunca aynı kalma eğilimi gösteriyordu. Eğer bir üniversite profesörü Latince bir söylev yazarsa, Cicero'nun iki bin yıl önce yazmış olduğu yöntemi taklit etmeye çalışacaktı. Daha eski günlerde insanların konuşmaları "ana" dil veya "yerel" dil diye adlandırılmıştı. Bu, eğitimsiz olanların konuştuğu dildi ve eğitimli kişiler tarafından soylu Latince ile karşılaştırıldığında çok düşük ve aşağı dereceye ait görülüyordu. Az sayıda akademisyen halen Latince ve Yunancayı herhangi çağdaş bir dilden çok daha üstün görüyordu. Ancak İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca ve Rusça dillerinde artık çok sayıda mükemmel kitap vardı. Yaşayan dillerin en sonunda ölü olanlar üzerinde zafer elde etmiş oldukları söylenebilir. Latince ve Yunanca öğrenme zahmetine katlanan kişiler böyle yaptıkları için genellikle memnuniyet içindeydi; ancak İngilizce olarak çok sayıda güzel eski kitap vardı ve ilgi çekici olan yenileri sürekli olarak ortaya çıkıyorlardı.

Orta Çağlar'da Latince'nin Kullanımı. Latince, elbette Roma İmparatorluğu boyunca kullanılmıştı. İmparatorluğun dağılmasından sonra, Kilise kendi hizmetlerinde ve resmi iletişimlerinde Latince'yi kullanmaya devam etmişti. İncil'in standart versiyonu Latince idi. Eğitim konusunda iddialı olan her kitap Latince idi ve yüzyıllar boyunca böyle olmaya devam etmişti. Yaklaşık 1700 yılına kadar Almanya'da ana dilde yazılanlardan daha fazla Latince kitap yayınlanmıştı. İngiltere'de Lord Bacon, Milton ve Newton gibi ünlü kişiler Amerika'da erken dönem yerleşimler yapıldığı

zaman, kendi kitaplarının bazılarını halen Latince yazıyorlardı. Tüm bu yazarlar aslında güzel İngilizce yazabilirlerdi ve böyle yapmaktan utanç duymuyorlardı. Biz hukuk ve tıp alanında halen çok sayıda Latince terimi muhafaza ederiz ve bilim insanları Latince ve Yunanca sözcüklerden yeni terimler türetirler. Roma Katolik Kilisesi hizmetlerinde halen Latince kullanır. Her eğitimli kişinin doğuştan gelen dilinin yanı sıra Latince'den faydalanma kabiliyeti çeşitli uluslar arasında iletişim kurmak için çok sayıda engel olduğunda büyük bir avantajdır. Örneğin batı Hristiyanlığının tüm ruhban sınıfı ile temas halinde olduğu zaman Papa'nın ifadelerini açıklamasına yardımcı olur ve öğrenci, keşiş ve tüccarların bir ülkeden diğerine gezdikleri zaman insanlarla anlaşabilmesinde kolaylık sağlayacaktır. Çeşitli Avrupalı ülkelerdeki insanların dillerinin antik dilleri kademeli olarak bir kenara itmeleri ve akademisyenlerin bile artık Latince kitap yazmayı çok nadir düşünmelerini getirecek şekilde tutum içinde olmalarından daha ilgi çekici veya önemli bir devrim yoktur.

Cermen Dilleri. Doğuştan gelen dillerin yazılmaya ve Latince'ye rakip olmaya başlaması on ikinci ve on üçüncü yüzyıldır. Bu konuşulan diller farklı kökenleri olan iki farklı gruba aitti. Roma İmparatorluğu'nun *dışında* yaşamayı sürdürmüş olan bu Cermen halkları doğal olarak her zaman kullanmış oldukları dilleri korumuşlardı. Yani, kendi atalarının sayısız kuşaklar boyunca konuşmuş olduğu belli başlı Cermence diyalekt veya Cermen dilinin yerel formunu muhafaza etmişlerdi. Çağdaş İngilizce, Almanca, Flamanca, İsveççe, Norveççe, Danimarkaca ve İzlandaca büyük ölçüde Cermen barbarların kullandıkları çeşitli dillerden türemiştir.

Romalı Dilleri. İkinci diller grubu Roma İmparatorluğu'nun bir kısmını oluşturan bölge *içinde* gelişmiştir ve çağdaş Fransızca, İtalyanca, İspanyolca ve Portekizce'yi içerir. Bu Romalı diller *konuşulan* Latince'den türetilmiştir, genel olarak askerler, tüccarlar ve halk tarafından kullanılmıştır. Bu, örneğin Cicero ve Sezar tarafından kullanılan incelikli ve zarif *yazılı* Latince'den kayda değer bir şekilde farklıdır. O, dilbilgisi açısından çok daha basitti ve

farklı bölgelerde epeyce değişiklik gösteriyordu; örneğin bir Gal-yalı sözcükleri bir Romalı gibi telaffuz edemezdi. Üstelik, konuşmada insanlar kitaplarda kullanılan sözcüklerle aynı olanları her zaman kullanmazdı. Örnek olarak, bir at yaygın olarak *caballus* şeklinde söylenirken, bir yazar *eqous* sözcüğünü kullanacaktır; İspanyolca, İtalyanca ve Fransızca'da "at" için sözcükler (*caballo, cavallo, cheval*) *caballus* sözcüğünden türetilmiştir.

Zaman ilerledikçe, *konuşma* dili *yazılı* dilden gitgide daha fazla farklılaşmıştır. Latince, karmaşık dilbilgisi bakımından meşakkatli bir lisandır ve ancak çok zahmetli bir çalışma sonrasında ustalaşılabilir. Daha uzak Roma vilayetlerinin halkı ve yeni gelen barbarlar doğal olarak dilbilgisi inceliklerine çok az dikkat göstermiş ve istedikleri şeyi söylemenin kolay yollarını bulmuşlardır.[14]

Ancak bu konuşma dilinde herhangi bir şey yazılmasından önce yüzlerce yıllık Cermen istilaları gerçekleşmişti. Eğitimsiz olanların, okunduğunu veya söylendiğini işittikleri zaman kitapların doğru Latince'sini anladığı sürece, onların kendi bilindik gündelik konuşmalarında herhangi bir şeyi yazmaları için hiç gereklilik yoktu. Ancak Şarlman'ın tahta çıktığı zamana kadar, sözlü ve yazılı dil arasındaki boşluk öylesine büyük olmuştu ki, o vaazların bundan sonra artık Latince'yi takip edemeyen halkın dilinde verilmesini tavsiye etmişti. Şarlman döneminden önce, herhangi Cermen dilinde yazılı çok az şey varken, Cermenler hiç kuşkusuz bir yazılı-olmayan literatüre sahiplerdi. Herhangi bir şeyi yazıya dökmeden önce birkaç yüzyıl boyunca sözcükler ağızdan ağıza söylenerek daha sonraki nesillere aktarılıyordu.

Eski İngilizce veya Anglo-Sakson dilleri. İngilizce'nin en eski formu yaygın şekilde Anglo-Sakson dilleri diye adlandırılmıştı. Bu, şimdi Amerikalıların kullandıkları dilden çok farklıdır. Okunması için onun bir yabancı dil gibi öğrenilmesi zorunludur. Biz

14 Orta Çağlar'da Latince yazan keşişler ve başkaları bile sıklıkla dilin kurallarını sıkı sıkıya takip etmelerine yetecek bilgiye sahip değillerdi. Dahası, dönemin yeni koşulları ve gereksinimlerini karşılamak için çok sayıda yeni sözcük tanıtmışlardı: "to imprison" için *imprisonare*; "to outlaw" için *utlagare*; "to baptize" için *baptizare*; "forest" için *foresta*; "fief" için *feudum* şeklinde; vb.

Şarlman'dan bir yüzyıl önce yaşamış olan Venerable Bede'nin dönemi kadar erken bir tarihte bir İngiliz şairinin olduğunu işitiriz. *Boewulf* adlı bir Anglo-Sakson destanının bir elyazması belki de sekizinci yüzyılın sonlarına aittir. Kral Alfred İngiliz diline büyük ilgi göstermiştir. O, birkaç Latince eseri bilfiil tercüme etmiştir ve İngiltere'nin bir tarihi olan *Anglo-Sakson Kronik* kitabını yazmıştır. İngilizce'nin bu eski formu Norman istilalarından sonrasına kadar egemen olmuştur; yazımı 1154 yılına kadar devam eden *Anglo-Sakson Kronik* arı Anglo-Sakson dilinde yazılmıştır. Burada bir örnek verelim:

"Here on thissum geare Willelm cyng geaf Rodberde eorle thone eorldom on Northymbraland. Da komon tha landes menn togeanes him & hine ofslogen, & ix hund manna mid him."[15] Çağdaş İngilizce'de bu şöyle okunur: "Bu yıl içinde, Kral William kont Robert'e Northumberland kontluğunu verdi. Ardından taşra insanları ona karşı çıktı ve onunla birlikte dokuz yüz kişiyi katletti."

On üçüncü yüzyılın ortaları itibarıyla, Norman Fethi'nden iki yüzyıl sonra, İngilizce, aşağıdaki örnekte görülebileceği gibi, bir dereceye kadar bilindik görünmeye başlar:

And Aaron held up his hond
To the water and the more lond;
Tho cam thor up schwilc froschkes here
The dede al folc Egipte dere;
Summe woren wilde, and summe tame,
And tho hem deden the moste schame;
In huse, in drinc, in metes, in bed,
It cropen and maden hem for-dred

Çağdaş İngilizcede bu şöyle söylenir:

And Aaron hold up his hand
To the water and the greater land;

15 Anglo-Sakson dilinde yazmada, iki tuhaf harf *th* için kullanılır. Onların biri "thin" sözcüğündeki gibi (þ) ve diğeri "father" sözcüğündeki gibi (ð) sesidir.

Then came there up such host of frogs
That did all Egypt's folk harm;
Some were wild, and some were tame,
And those caused them the most shame;
In house, in drink, in meats, in bed,
They crept and made them in great dread.

ŞEKİL 37. Chaucer Tarafından Şiirlerinin Birinde Betimlenen Canterbury Hacıları

Chaucer (yaklaşık 1340-1400) bazen telaffuzu zor ve artık kullanılmayan belli başlı sözcükler nedeniyle kafa karışıklığına yol açsa bile eserleri şimdilerde keyifle okunan ilk büyük İngiliz yazarı idi. Bu, onun öykülerinin birinin açılış yöntemidir:

A poure wydow somdel stope in age
Was whilom dwellyng in a narwe cotage,
Bisyde a grove, stondyng in a dale.

This wydwe of wichh I telle yow my tale,
Syn thilke day that sche was last a wif,
In pacience ladde a ful symple lyf.

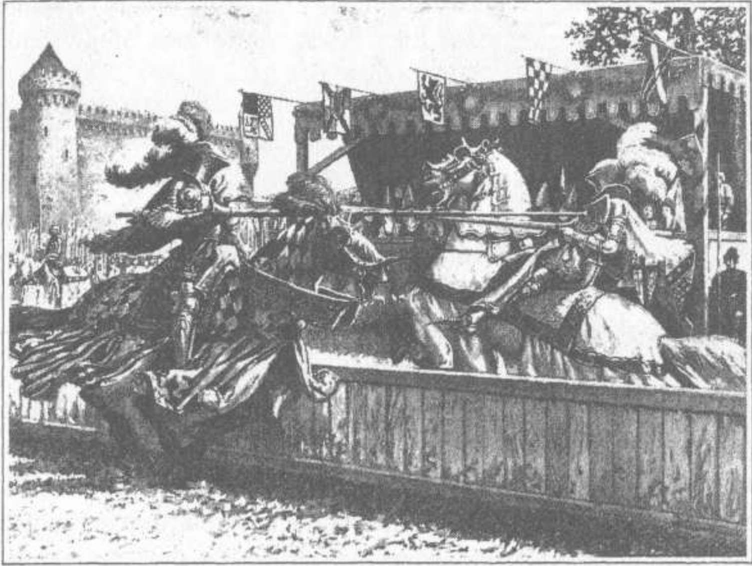
Fransızca ve Provençal. Ancak Orta Çağlar'ın daha sonraki döneminde İngilizce değil, Fransızca batı Avrupa'nın ulusal dillerinin en önemli olanıydı. Fransa'da halkın dilinde üretilen geniş literatür İtalya, İspanya, Almanya ve İngiltere'deki yazılı kitaplar üzerinde büyük bir etkiye sahipti.

Her ikisi de Roma İmparatorluğu'nun sözlü Latince'sinden türetilmiş iki oldukça farklı dil Fransa'da gelişmişti. Kuzeyde modern Fransızca'nın bir erken dönem formu konuşulmuştu. Bu *langue d'oïl* diye adlandırılmıştı, yani "evet" sözcüğü *oïl* (çağdaş *oui*) idi. Provençal dilinin kullanıldığı güneyde "evet" için *oc* kullanılmıştı ve buna uygun olarak lisan *langue d'oc* olarak biliniyordu.

En Erken Dönem Fransız Şiirleri. 1100 yılından önce yazılmış antik Fransız dilinde çok az şey korunmuştur. Batı Franklar hiç kuşkusuz kendi kahramanlarının –Clovis ve Çekiç Charles'ın büyük tutumlarını– söylemeye çok daha önce başlamıştı. Ancak bu ünlü hükümdarlar daha sonra ortaçağ şiirinin ve öyküsünün rakipsiz kahramanı olan Şarlman tarafından gölgede bırakılmıştı. Onun yüz yirmi yıl hüküm sürdüğüne inanılırdı ve en müthiş davranışlar ona ve şövalyelerine atfedilmiştir. Örneğin onun Kudüs için bir haçlı seferini yönlendirmiş olduğu farz edilirdi. Bunun gibi bazı konular –tarihten ziyade efsaneler– uzun destanlara veya kahramanlara ilişkin şiirlere örülmüştü ve Frank halkının ilk yazılı edebiyatı idi. Tüm bu uzun kahramanlık destanlarının en ünlüsü (Şarlman'ın generallerinden biri olan) Roland'ın öyküsü ve muhteşem başarılarıdır. Macera öyküleri ile birleşmiş olan bu şiirler Tanrı'nın özel inayeti olarak onu "haklı Fransa" yapan Fransızlar arasında bir vatanseverlik heyecan ruhu gelişmişti.

Roland'ın Destanları gibi uzun ve incelikli destanlar ve nazım ve nesir koşukların yanında dörtlükler halinde yazılmış sayısız kısa öykü vardı. Bunlar genellikle başta gülünç hadiseler olmak üzere gündelik hayatın vakaları ile ilintiliydi.

Şövalyeliğin Kökeni. Amerikan uygarlığının öyküsünü takip eden öğrenciler için, modern dillerdeki bu erken dönem eserlerin başlıca ilgi alanı feodalizm yönetimi altında gelişmiş olan davranış ve karakter ideallerinin bize verdiği bilgidir. Bunlar genellikle günümüzde halen üstün ve soylu eylemler anlamına gelen *yiğitlik* ve *şövalyelik* terimleri altında özetlenir. Bu şövalyeler, hakkında konuştuğumuz ortaçağ romanslarının kahramanları idi. Kadınları ortaçağ köylüleri ve felaketlerden kurtarmak için harikulade davranışlar sergileyen yeni tür şövalyelerin kendi popülerliğini borçlu oldukları çok sayıda modern öykü ve hareketli resim vardır. Böylelikle biz yüzlerce yıl önce gelişen yiğitlik ve şövalyelik ideasının nasıl oluştuğunu görebiliriz.

ŞEKİL 38. Ortaçağ Şövalyeleri Düellosu

Mızrak dövüşü at üzerindeki iki şövalye arasında geçen bir eğlence idi. Onlar uçları köreltilmiş silahlarla kuşanmış olarak hünerlerini sergiliyorlardı. Yaralanma tehlikesini azaltmak için kullanılan silah türleri ve kurallar, spor müsabakalarında olduğu gibi oluşturulan sıkı talimatlar vardı. Bu kuralların biri rakiplerin ilerleme yollarının (ilkin kumaş, daha sonra tahta olan) bir bariyerle ayrılmış olmasıydı. Şövalyelerin mızrakları birbirlerine doğrultmaları gerekiyordu. Her bir tarafta belli bir sayıda rakibin yer aldığı turnuva Orta Çağlar'da sevilen bir eğlence şekliydi.

Şövalye oluşturma geleneğinin hiçbir kurucusu yoktu fakat dönemin fikirlerini karşılamak için batı Avrupa'da gelişmiş olduğu görülür. "İyi" bir aileden genç bir adam at binmek, kılıç kullanmak ve becerikli bir şekilde avlanmak konularında özenli bir şekilde eğitim aldığı zaman bu onu bir *şövalye* yapabilirdi. Kilise onu kutsamıştı ve yeni ve onurlu görevinde doğru ve inançlı olmaya sevk ederdi. Ancak gerçek şövalyelik diz çökmüş genç adamın omuzlarının üzerine kılıcın dokunulmasıyla bahşedilirdi.

Yiğitlik Davranışı İdealleri. Şövalye bir Hristiyan askerdi ve kendi sınıfına uyan yüce davranış ile ayrı bir tertip içinde görülüyordu. Ancak şövalyelik subaylar ve belirli bir kurum ile ilintili olan bir üyelik değildi. O, bir ideal, yarı-hayali topluluktu—kralın veya dükün ait olmaktan gurur duyduğu unvanın keyfini sürenlerin bir topluluğu. Bir dük veya kont olarak doğulabildiği halde bir şövalye olarak doğulamazdı ve ancak yukarıda belirtilenler aracılığıyla bir şövalye olunabilirdi. Her ne kadar çoğu şövalye soylular sınıfına ait olmasına karşın, bir soylu olup şövalyelik tertibine ait olunmayabilirdi ve diğer taraftan, bazı yiğitlik eylemlerine mahsuben şövalyelik unvanına erişilebilirdi.

Şövalye ilk etapta bir Hristiyan olmak ve tüm koşullarda Kilise'ye boyun eğmek ve savunmak zorundaydı. Fiziksel zayıflığın tüm formlarına saygı göstermeli ve bulabildiği çaresizleri savunmalıydı. O gâvur olarak bildiği Müslümanlarla ara vermeksizin, merhametsizce savaşmalı ve düşmanına geçit vermemeliydi. Tüm feodal görevlerini yerine getirmeli, Tanrı'ya dair her şeye karşı inançlı olmalı, asla yalan söylememeli veya sözünden dönmemeliydi. Cömert olmalı ve ihtiyaç sahiplerine karşılıksız bir şekilde bonkör olmalıydı. Eşine karşı sadık olmalı ve ne pahasına olursa olsun onu ve onurunu savunmak için hazır olmalıydı. Her yerde adaletsizlik ve baskıya karşı haklı olanın savunucusu olmak zorundaydı. Yiğitlik idealiydi ve Hristiyan askeri ve centilmenlik kurallarına göre yaşamalıydı.

Ozanlar. Şimdi güney Fransa'ya yüzümüzü çevirirsek, ozanların Provençal dilinin görkemini yansıtan güzel ilahileri birçok

feodal prensinin saraylarında neşeli ve gösterişli bir topluluğunu ortaya koymuştur. Hükümdarlar ozanları korumak ve teşvik etmekle kalmamıştı—onlar bilfiil ozan olmak ve ozanlık mertebesine erişmek istiyorlardı. İlahiler, her zaman genellikle kopuz olan bazı müzik enstrümanları eşliğinde söyleniyordu. Ozanlar yalnızca Fransa değil, ayrıca Almanya'nın kuzeyi ve İtalya'nın güneyinde, yanlarında güney Fransa'nın şiir sanatını ve geleneklerini taşıyarak, sık sık saraydan saraya yolculuk ediyorlardı. 1100 yılından önce birkaç Provençal örneğine sahibiz; ancak bu zamandan itibaren iki yüzyıl boyunca, sayısız ilahi yazılmıştır ve ozanların çoğu çok yaygın bir şöhretin keyfini çıkarmıştır.

ŞEKİL 39. Bir Ortaçağ Kalesindeki Bir Ozan

Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri. Ünlü *Roland'ın Destanları* Birinci Haçlı Seferi'nden önce yazılmıştı. On ikinci yüzyılın son kısmında Kral Arthur ve onun Yuvarlak Masa Şövalyeleri'nin öyküleri inkişaf etmişti. Bunlar yüzyıllar boyunca tüm batı Avrupa'da büyük bir popülerliğin keyfini sürmüşlerdi ve onlar henüz hiçbir suretle unutulmamıştır. Tarihsel varlığından hiç kimsenin tam olarak emin olmadığı Arthur'un Saksonların adada

bir tutunma noktası elde etmesinden kısa bir süre sonra Britanya kralı olduğu farz edilmiştir.

Yüz Yıl Savaşı'nın sonuna doğru Fransa'da savaşan bir İngiliz olan Sir Thomas Malory, Kral Arthur ve şövalyeleri hakkında öyküleri anlatan bir "Frensshe Booke" (Fransızca Kitap) bulmuştur—kitapta Tristan ve Lancelot ve Büyücü Merlin ve bayan Gereneve'nin öyküleri yer almaktadır. Malory onu albenili bir İngilizce ile yazmıştır. Kitabına "Arthur'un Ölümü" adını verecektir. Şövalyeliğin erken dönem kavramlarına ilişkin bazı fikirleri elde etmenin en kolay yolu, bulması zor olmayan Malory'nin ünlü kitabını edinmektir.

Cermen Lirik Ozanları. Cermenler ayrıca şövalyelik literatürüne kendi katkılarını sunmuştur. On ikinci ve on üçüncü yüzyılların Cermen ozanları *lirik ozanlar* diye adlandırılır. Onlar geniş ölçüde hayranlık duydukları ozanlar gibi genellikle aşk ilahileri söylerlerdi. Cermen dilinde *minnesingers* denilen lirik ozanların isimlerindeki *minne* aşkın şiirsel adıdır. Lirik ozanların en ünlüsü şarkıları kendi Cermen baba ocağına dair coşku ve cazibe ile dolu olan Walther von der Vogelweide (ö. yakl. 1228) idi.

Ortaçağ Öykülerinin Varlığını Sürdürmesi. Bu ortaçağ öykülerinin bu denli uzun süre varlığını sürdürmesi mükemmeldir. On dokuzuncu yüzyılda Tennyson Arthur'un şövalyelerinin öykülerinin bazılarını yeniden canlandırmıştır ve bir Amerikalı şair olan Edwin Arlington Robinson aynı tema üzerine yazmıştır. Wagner'in en ünlü operalarının bazıları sekiz yüzyıl önce ozanları ve lirik şairleri dinleyenlere anlatılan eski öyküleri yeniden canlandırmıştır.

İtalyanca'nın Yazılmaya Başlanması. Biz Fransızca ve Provençal dillerinin ilkin ünlü kahramanlar hakkında uzun şiirler yazmada kullanıldığını görmüştük. Bir başka Romans dili olan İtalyanca'nın farklı bir başlangıcı vardı. O, İtalya dışındaki dillerden ziyade neredeyse Latince'yi anımsatıyordu ve bu denli erken bir dönemde yazılmamıştı. Çok ünlü bir şair olan Dante (1265-1321), Latince'yi gayet iyi yazabilmesine karşın, anadili olan İtalyanca'yı

kullanmaya karar vermişti. Ölümsüz eseri *İlahi Komedya* İtalyanca yazılmıştı. Bu eserinde kendisini cehennemden, araftan geçerek cennete çıkan biri olarak temsil etmişti; o geçmişin büyük insanlarını görmüş ve onlarla konuşmuştur. Ayrıca çağdaş diller üzerine ilk tezi yazmıştır. Eski kitaplara karşı büyük bir coşkusu bulunan Petrarca (1304-1374) çoğunlukla Latince yazmıştır fakat çok sayıda albenili şiiri kaleme almıştır. Dostu olan Boccaccio Latince'nin yanı sıra İtalyanca yazmıştı ve bu üç ünlü yazarın himayesi altında İtalyanca kendi kariyerine başlamıştı.

Bizim kendi dönemimizin ulusal devletleri geliştikçe, onlar kendilerine özgü konuşmalarının kullanımını teşvik etmişti. Aynı dili konuşmaktan gelen birlik duygusu ulusçuluğu güçlendirmede pek çok şey yapmıştı. Bizim uygarlığımızın halkları kendi çağdaş lisanlarına karşı antik Yunanca veya Latince'yi daha üstün olarak görmez.

2. ORTAÇAĞ BİLİMİNİN ŞİMDİ BİR GARABET OLMASI

Çağdaş ve Ortaçağ Biliminin Karşılaştırılması. Bizim okul ve üniversitelerimizdeki en önemli çalışmalardan biri *bilim*dir. "Bilim" (science) aslında bilgi (Latince "bilmek" anlamında *scire* kökünden *scientia*) anlamına gelen geniş bir terimdir; ancak onun doğa ve dünyaya ilişkin belli başlı branşlara uygulanması geleneksel hale gelmiştir—örneğin bizim yıldızlara ilişkin bilgimiz (astronomi), yerküreye ilişkin bilgimiz (jeoloji), bitkilere ilişkin bilgimiz (botanik), hayvanlara ilişkin bilgimiz (zooloji), maddeyi oluşturan elementlere ilişkin bilgimiz (kimya). Son iki yüzyıl içinde bu ve ışık, elektrik, atomlar ve moleküller gibi çok sayıda başka konuda güvenilir bilgilerin çoğu sabırla toplanmıştır. Bizim bugünkü uygarlığımız bu bilgi üzerine inşa edilmiştir veya ondan derinlemesine etkilenmiştir. Bu, çağımızın Bilgi Çağı diye adlandırılmasına yol açacaktır.

Orta Çağlar'dan gelen bilgilerin çoğu şimdi yalnızca bir garabettir. O, gözlemlenmiş, test edilmiş ve denenmiş olan olgular

üzerine temellenmiş olmak yerine büyük ölçüde rivayet, folklor, batıl inanış ve kulaktan dolma yanlış bilgilere dayanmıştır. Onlar genellikle iyi niyetli fakat bilgisiz kişiler tarafından aktarılmaktadır. Popüler inanışlar bir korku, batıl inanış ve büyüye, mucizelere ve şeytanın gücüne inançtı. Böyle bir atmosferde öğrenme çok az ilerleme sağlayabilmişti.

Geçmişin Genel Bilgisizliği. Kitaplar elle çoğaltılmak zorunda olduğu sürece, onlar elbette çok az bulunuyordu ve elde edilmeleri zordu. İnsanoğlunun geçmişte ortaya çıkarması gereken şeyler ve yazılı olanlar bile az sayıdaki eğitimli kişiler haricinde bilinmiyordu. İnsanların bildikleri şeylerin çoğu *duydukları* idi. Büyük Yunan ve Romalı yazarların –Homeros, Platon, Cicero veya Titus Livius'un– hiçbir çevirisi yoktu; böylece yalnızca Latince veya Yunanca'ya aşina olanlar geçmiş hakkında pek çok şey öğrenebilirdi.

ŞEKİL 40. Bir Açık Deniz Canavarı

On altıncı yüzyılın ortaları kadar geç bir dönemde genel olarak Atlas Okyanusu'nda tuhaf canavarlar olduğuna ve şiddetli rüzgârlarla sürüklendiklerine inanılırdı. Ancak erkekler ve kadınlar kendi evlerini bir yabanıl doğada yapmak için ufak teknelerle bilinmeyen suları geçme girişiminde bulunma cesareti göstermişlerdir (Olaus Magnus, Historia de Gentibus Septentrionalibus, *Roma, 1555).*

Ozanların ve lirik şairlerin gezdikleri yerlerde, onların şarkılarını ve öykülerini dinleyenler bundan keyif alıyorlardı; çünkü

tüm bu sıradan halk geçmişe dair bazı şeyleri onlardan öğrenebilirlerdi. Bu fantastik romansların temaları Büyük İskender, Aeneas ve Sezar'a atfedilen oldukça olanaksız eylemlerinden türetilmiştir. Kendi geçmişlerine gelince, destanlar Fransa ve Avrupa'nın geri kalanındaki olayların tarihine ilintili olarak umutsuz bir şekilde karmaşıktı. Örnek olarak, yazarlar Clovis'ten Pepin'e Frank krallarının eylemlerine dair Şarlman'a atfedilmiş bilgi veriyordu.

Bilimsel bilgi alanında ilerleme sağlanması için gerekli olan pek çok şeye Orta Çağlar'da sahip olunmadığını göreceğiz. İlk etapta, bilgiye yönelik tamamen farklı bir tutum takınılması gerekli idi. Neyin yanlış ve neyin doğru olduğu arasında ayrım yapmak için bazı çabaların gerçekleştirilmesi gerekiyordu. İnsanoğlunun etraflarındaki şeyleri kendi kendilerine gözlemlemeleri, karşılaştırma yapmaları, ölçüm yapmaları ve kendi zekâlarını kullanmaları gerekliydi. Ancak bunun için gerekli olan ekipman henüz yoktu.

Ortaçağ Popüler Bilimi. Bizim bilimsel kitaplar diye adlandırdığımız şeyin uygulama açısından hiçbir geçerliliği yoktu. Genel olarak şeyler hakkında çok sayıda yanlış bilgi veren dizeler halinde yazılmış bir tür ansiklopedi olduğu doğrudur. Yunanlar ve Romalıların yapmış oldukları gibi, herkes tek boynuzlu at, ejderha ve anka kuşuna inanmayı sürdürüyordu ve gerçek hayvanların daha tuhaf alışkanlıklarına halen inanılıyordu. Bir tek örnek on üçüncü yüzyılda zooloji alanında kabul görmüş şeyi göstermek için yeterli olacaktır.

"Bir kertenkele gibi yapılmış olan küçük bir hayvan vardır ve onun ateşin içine düşmesi alevi söndürecektir. Hayvan öylesine soğuktur ki ateş böyle bir niteliği yakamayacaktır." Bu hayvan inançla yaşayan kutsal insana işaret eder ki o "ateşte asla yanmayacağı için cehennem onu yakmayacaktır. . . . Biz bu hayvana bir başka isim, semender ismini veririz. O elma ağaçlarına çıkmaya alışkındır, elmaları zehirler ve düştüğü kuyuda suyu zehirleyecektir."

Hayvanların alışkanlıklarının bazı ahlakî ve dinsel anlamlara sahip olduğu ve onlarla birlikte insanoğlu için bir ders taşıdıkları

dikkat çekecektir. Buna yüzlerce yıllık benzer öyküler eklenebilir ve onlar Romalıların ansiklopedilerinde bulunur. En olasılıksız şeyler onda herhangi bir doğruluk payı olup olmadığı sorgulanmadan nesilden nesile tekrarlanmıştır.

Orta Çağlar Romalı ve erken dönem Hristiyan yazarlardan çeşitli türlerde insan-benzeri yaratıklar ve insanların tuhaf yarışlarına dair fikirler edinmişti. Biz on üçüncü yüzyıldan bir ansiklopedide aşağıdaki ifadeleri buluruz:

Satirler bir dereceye kadar insan gibidirler ve çarpık çurpuk burunlara, alında boynuzlara sahiptir ve ayakları keçi ayağı gibi olanlar vardır... Av köpeği gibi kafası olan mükemmel yaratıklar ve insandan ziyade hayvan gibi görünenler; ve yalnızca alnının ortasında tek gözü olduğu için Tepegöz adı verilenler; ve bazıları tümüyle başsız ve burunsuzdur ve onların gözleri omuzlarındadır; ve bazıları burun deliklerine sahip olmaksızın düz yüzlere sahiptir ve onların düşük dudakları güneş ısısına maruz kaldığı zaman yüzlerini örtmeleri için gergindir. Ayrıca İskit'te büyük ve geniş kulakları olan bazıları vardır. Onların kulakları yayılmıştır ve tüm bedenleri onlarla kaplanmıştır ve bunlara Panchios adı verilmiştir.

Astroloji. İki antik çalışma konusu on üçüncü yüzyıldan günümüze kadar Avrupa'da yeniden canlanmıştır ve büyük dikkat çekmiştir. Bunlar *astroloji* ve *simya*'dır. Astroloji yıldızların insanın doğası üzerine ve bunun sonucu olarak yazgısı üzerine etkileri inancına dayanmıştı. Başta Aristoteles olmak üzere Yunan filozofların her şeyin "dört element"in –toprak, hava, ateş ve su– bileşiği olduğuna dair teorisi de kabul edilmişti. Her bir kişi bu dört elementin belirli bir karışımıydı ve onun doğumu döneminde gezegenlerin konumunun onun karışımını veya "huyu"nu –yani karakterini– etkileyeceği farz edilmiştir.

Örnek olarak, eğer biri Venüs'ün etkisi altında –yani, Venüs'ün gökyüzünde yükseldiği zaman– doğmuşsa şiddetli bir aşka karşı kendisini korumalıdır ve giysi veya takı ile bağlantılı bir şeyin ticareti için seçim yapması gereklidir; eğer Mars'ın etkisi altında

doğmuşsa zırh veya at nalı alabilir veya bir asker olabilir. İngilizce'de bulunan çok sayıda yaygın sözcük gezegenlerin isimlerinden türetilmiştir; "ill-starred" (bahtı kara), "disastrous" (korkunç), "jovial" (neşeli), "saturnine" (asık suratlı), "mercurial" (değişken), vb. Astroloji üniversitelerde öğretilmişti çünkü yıldızların tıbbî tedavinin belirli türleri için elverişli olduğunda doktorların zamanları seçmesi için gerekli olduğu farz edilmişti.

Simya. Simya kurşun ve bakır gibi daha bazik olan metalleri altın ve gümüş gibi madenlere dönüştürecek bir maddeyi keşfetme umudu ile çeşitli kimyasallarla deneyler yapmayı içermektedir. Bu aynı maddenin veya *iksirin* gençliği geri getireceği ve hayatı süresiz olarak uzatacağına inanılıyordu. Simyacılar, temel hedeflerinde başarılı olamasalar bile, kendi laboratuvarlarında tesadüfi olarak pek çok şey öğrenmiştir ve nihayetinde bizim çağdaş kimyamız simyadan gelişmiştir. Nasıl ki astroloji daha sonraları astronomiye dönüştüyse, simya da antik dönemlere geri gidecektir. On üçüncü yüzyıl insanları kendi fikirlerinin çoğunu, konular üzerine Yunanca kitaplardan bilgi edinen Müslümanlardan almıştır.

3. BATILI KOLEJ VE ÜNİVERSİTELERİN KÖKENİ

Üniversitelerin Kökeni. Batı uygarlığı şimdi mükemmel okullar, kolejler ve üniversitelere sahiptir. Bunların başlangıcı Orta Çağlar'ın son dönemlerine dayanır. Barbar Cermenlerin gelişi ve Roma İmparatorluğu'nun dağılmasıyla birlikte eğitim büyük ölçüde ortadan kaybolmuştu ve yüzlerce yıl boyunca İtalya ve İspanya dışında üniversite ve kolejlere karşılık gelecek hiçbir şey yoktu. Öğrenmeye dair ne varsa ruhban sınıfının ellerindeydi.

Ancak on ikinci yüzyılın sonu itibarıyla Paris'te çok sayıda öğretmen vardı. Onlar kendi çıkarlarını korumak ve desteklemek için bir birlik veya lonca oluşturmuştu. Bu öğretmenler birliği Orta Çağlar'da *universtes* adıyla adlandırılıyordu; "üniversite" sözcüğü buradan türetilmiştir. Kral ve Papa üniversiteye karşı ayrıcalıklı davranıyordu ve ruhban sınıfının çok sayıda imtiyazlı

öğretmenleri ve öğrencileri vardı—öğrenmeye dair konular yüzyıllar boyunca ruhban sınıfı ile sınırlı kalmıştır.

Paris'te başlangıcı bulunan öğretmenler loncasının olduğu yaklaşık aynı zamanda Bolonya'da bir başka büyük eğitim kurumu vardı. Burada temel dikkat teolojiye –yani din çalışmalarına– verilmişti. Paris'te ise hem Roma hem de kilise (dinsel nizam) hukuku eğitimi yapılıyordu. Bolonya'ya gitgide daha büyük sayılarda öğrenci sel gibi akıyordu. Onlar yabancı olarak görüldükleri bir şehirde kendilerini korumak için bu tür güçlü birlikler oluşturmuşlardı. Öğretmenler bu birlikler aracılığıyla bazı kurallara uymak zorunda bırakılıyordu.

Oxford Üniversitesi II. Henry'nin döneminde, olasılıkla Paris'te hoşnutsuz olan İngiliz öğrenci ve öğretmenler tarafından kurulmuştu. Fransa, İtalya ve İspanya'daki çok sayıdaki üniversitenin yanı sıra on üçüncü yüzyılda Cambridge Üniversitesi kurulmuştu. Alman üniversiteleri çok daha sonra, çoğu on dördüncü yüzyılın ikinci yarısında ve on beşinci yüzyılda kurulmuştu. Kuzeydeki kurumlar kendilerine model olarak Paris'teki büyük ana üniversiteyi almışlardı. Güney Avrupa'da olanlar ise normal olarak Bolonya yöntemlerini benimsemişti.

Üniversite Dereceleri. Birkaç yıllık öğrenimden sonra, hocalar tarafından sınava alınan bir öğrenci, eğer başarılı ise, öğretmenler loncasına veya kurumuna katılır ve kendisi de bir hoca olurdu. Bugün bir *derece* diye adlandırdığımız şey başlangıçta, ortaçağ üniversitelerinde, öğretme hakkından başka bir şey değildir; ancak on üçüncü yüzyılda kelimenin bizim bildiğimiz anlamında profesör olmayı önemsemeyen çok sayıda kişi *doktor* veya *master* saygın unvanını arzu etmeye başlamıştı (on üçüncü yüzyılda "master", "doktor", "profesör" aynı anlama geliyordu).[16]

16 Günümüzde kolej sürecinin sonunda gelen lisans derecesinin kökeni aşağıdaki gibi açıklanabilir; on üçüncü yüzyılda lisans mezunu olan kişi o zamanki kolej sürecindeki "sanatlar"da sınavlardan bir bölümünü geçmiş olan bir öğrenciydi ve tam-donanımlı öğretmen olmadan önce belli başlı temel konuları öğretmesine izin verilmişti. Bu durumda A. B. (Bachelor of Arts) o zamanlar şimdi olduğu gibi A. M. (Master of Arts) unvanının alt derecesiydi.

Öğretimin Basit Yöntemleri. Ortaçağ üniversitelerindeki öğrenciler on üçten kırka ve hatta daha ileri yaşlara kadar tüm yaşlara sahipti. Hiçbir üniversite binası yoktu ve Paris'te dersler Straw (Hasır) Caddesi'nde Latin Bölgesinde yapılıyordu (caddenin böyle anılmasının nedeni öğretmenlerin ders kitaplarını açıklarken öğrencilerin kiralanmış odaların zeminlerindeki hasırlar üzerinde oturmaları idi).[17] Laboratuvar yoktu çünkü hiç deney yapılmıyordu. Gereken tek şey bir ders kitabı nüshasıydı. Dersi veren kişi ders kitabını cümle cümle açıklıyordu ve öğrenciler dinliyorlar ve bazen notlar alıyorlardı.

ŞEKİL 41. Bir Ortaçağ Üniversitesi'nde Kendi Sınıfında Oturumu Yöneten Öğretim Üyesi

Bir on dördüncü yüzyıl minyatüründen

Aristo ve En Yüce Otorite. Ortaçağ üniversitesindeki eğitimin en çarpıcı tuhaflığı Aristo'ya kayıtsız şartsız güvenme idi. Derslerin

17 Sen Nehri'nin sol kıyısı üzerine konumlanmış olan Latin Bölgesi Paris'te üniversitelerin ve başka eğitim kurumlarının olduğu bir bölgeydi. Günümüzde halen bu özelliğini sürdürür.

çoğu onun çok sayıdaki eserinin birinin açıklamasına adanmıştı. Latince çeviriler kötü ve zorlu idi ve ders veren kişi onlara bazı anlamlar vermek ve onları Hristiyanlık öğretilerine uyumlu hale getirmek için elinden geleni yapıyordu.

On üçüncü yüzyıl öğretmenleri onun mantığından (yani, uslamlama yönteminden) öylesine büyülenmişler ve dönemin büyük dinî yazarları Albertus Magnus (ö. 1280) ve Thomas Aquinas (ö. 1274) onun bilgisine öylesine hayret etmişlerdi ki Aristo'nun tüm eserleri üzerine açıklamalar ve yorumlar kitapları, incelikli açıklamalar hazırlamışlardı. O "Filozof" diye adlandırılmıştı; ve akademisyenler İncil, Kilise Babaları, dinî nizam ve Roma hukuku ile birlikte kayıtsız şartsız bir otorite olarak çok saygılı bir şekilde her bilgi branşında son sözü Aristo'nun söylemesine izin vermenin Tanrı'yı hoşnut ettiğine ikna olmuşlardı.

Eğitim Süreci. Tarihin büyük konularına ortaçağ üniversitelerinde hiç önem verilmemiştir ve Yunanca öğretilmemiştir. Her türlü öğretiyi gerçekleştirmek için Latince'nin öğrenilmesi gerekiyordu; ancak Roma klasiklerine, yani Romalı yazarların en iyi eserlerine az zaman ayrılmıştı. Yeni çağdaş diller tümüyle öğrenmeye değmez olarak düşünülüyordu. Elbette bizim klasik diye değerlendirdiğimiz İngilizce, Fransızca, İtalyanca veya İspanyolca büyük klasik kitapların hiçbirinin henüz yazılmış olmadığının akılda tutulması gerekiyordu.

Skolastisizm. "Skolastisizm" ismi bizim hakkında konuştuğumuz ortaçağ profesörleri tarafından benimsenmiş öğreti ve uslamlama yöntemlerine ve inanışlarına verilen ortak isimdir. Onlar Tanrı'nın doğasını, insanoğlunun ruhunu, şeylerin özünü, Hristiyan dininin gizemlerini ve incelikli ayrışımlar ve uzun çekişmelerle dolu sıkıcı tezlerle başka derin meseleleri tartışmıştı. Skolastik hareket on üçüncü yüzyılda en tepe noktasındaydı. Bu döneme Skolastisizmin Altın Çağı ismi verilmişti.

Onun en güçlü olduğu dönemde seçkin öğretmenleri arasında Anselmus, Peter Lombard, Halesli İskender, Albertus Magnus, John Duns Scotus ve Ockhamlı William sayılabilir. Skolastik

düşüncenin bilimsel deneyleriyle ilgili olanlar olasılıkla yanıt veremedikleri soruları tartışıyor görünüyorlardı. Yunan ve Romalı literatüre hayranlık duyanlar Skolastik düşünceyi Aristo'ya aşırı önem verme konusunda suçlamıştır ve felsefi ve dinsel önermelere dair kapsamlı tartışmalara çok az değer verildiğini düşünmüştür. Skolastisizm halen tüm dünyadaki Romalı Katolik kolejler ve üniversitelerde öğretilmektedir. O artık Protestan üniversitelerinde kullanımda değildir.

4. RÖNESANS

Petrarca'nın Yunanca Öğrenmeye Çalışması. Her ne kadar ortaçağ profesörleri Yunan filozof Aristo'ya büyük saygı göstermelerine ve kolej kursu temelinde onun eserlerinin Latince tercümelerini yapmalarına karşın, onların çok azı Yunanca okuyabilirdi ve hiçbiri Homeros veya Platon veya Yunan oyun ve tarih yazarları hakkında bir şeyler biliyordu. On dördüncü yüzyılda bir İtalyan şair olan Petrarca (1304-1374) geniş ölçüde hayranlık duyduğu Romalıların tüm yazılarını dikkatli bir şekilde toplayarak İtalya'da örnek olmuştu. O, Yunanca öğrenmek için başarısız bir girişimde bulunmuştu; çünkü Cicero ve başka Romalı yazarların çok şey borçlu oldukları Yunan kitaplarına sürekli olarak coşkuyla başvurduklarını anlamıştı. Petrarca kısa süre içinde anlatmaya başlayacağımız Rönesans veya Öğrenmenin Yeniden Canlanması adı verilen yeni hareketi başlatmada büyük bir etkiye sahipti.

Chrysoloras'ın Floransa'da Yunanca Öğretmeye Başlaması (1396). Petrarca'nın Yunanca'da ustalaşmak için ne sabrı ne de fırsatı olmuştu; ancak onun ölümünden yirmi yıl sonra Chrysoloras adlı Konstantinopol'den eğitimli bir Yunan yüksek rütbeli papazı Floransa'ya gelmiş ve Yunanca kitaplar okuyabilmek için onun dilini öğrenmeye hevesli olan öğrenciler bulmuştu. Kısa süre içinde İtalyan akademisyenler tıpkı Romalıların Cicero'nun zamanında Atina'ya gittikleri gibi, kendi çalışmalarını gerçekleştirmek için Konstantinopol'e gidiyorlardı. Onlar bulabildikleri tüm antik

yazarların kopyalarıyla geri dönmüşlerdi ve 1430 yılı itibarıyla, unutulmasından bin yıl sonra, Yunanca kitaplar bir kez daha Batı'da bilinir olmuştu.

Hümanistler. Batı Avrupa bu yolla antik dönemleri yakalamıştı: akademisyenler bir kez daha Yunan ve Romalıların bildikleri hemen hemen her şeyi biliyorlardı ve Homeros, Sofokles, Platon, Aristo, Demosthenes ve başka filozoflar, tarihçiler ve oyun yazarlarının eserlerini özgün Yunanca olarak okuyabilirlerdi. Hayatlarını Yunanistan ve Roma'nın literatürünü çalışmaya adayanlar *Hümanist* diye adlandırılıyordu. İsim "kültür" anlamına gelen Latince *humanitas* ifadesinden türetilmişti. Zamanla, kolejler ayrıcalıklı olarak Aristo'yu çalışmaktan vazgeçmiş ve Yunanca ve Latince literatürün daha geniş bir çalışmasını bunun yerine koymuştu. Bu yolla "klasik" çalışmalar olarak bildiğimiz eserler oluşmaya başlamıştı.

Rönesans'ın Abartılı Önemi. Latince ve Yunanca'ya olan ilginin canlanması bazen Öğrenmenin Yeniden Canlanması diye adlandırılmıştır. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında *Rönesans* veya "yeniden doğuş" sözcüğü Petrarca'nın Latince ve Yunanca kitapları toplamaya başlamasıyla Avrupa'nın bir bilgisizlik kış uykusundan uyandığına inanan tarihçiler tarafından kullanılmaya başlanmıştı. "Rönesans" terimi resim, mimarî ve heykeltıraşlık alanlarında yapılan tüm ilerlemeleri içerecek şekilde genişletilmişti. Bu terime rastlamaksızın çok fazla tarih okunamaz. O, –1325'ten 1525'e– geç Orta Çağlar ve modern zamanlar arasındaki dönemi kaplar. Bu iki yüzyıllık süreçte kesinlikle çok sayıda önemli ilerlemeler olmuştur fakat Latince ve Yunanca literatürüne olan ilginin yeniden canlanmasının onların tümünden sorumlu olduğunu farz etmek bir hatadır. Antik dönemlerin eserlerine olan coşku yeni keşifleri teşvik etmemişti. Bunlar Aristo ve eski otoritelere rağmen yapılmıştı. Ölü dillerin savunucuları tapındıkları Yunanların kendi zekâlarını keskinleştirmek için hiçbir ölü dile sahip olmadıklarını unutmuştur; ne de Romalıların ölü dilleri vardı. Cicero, Vergilius ve Horatius döneminde, Yunanca

çağdaş ve yaşayan bir dildi. Romalılar, bu dillerde yazılmış edebi ve bilimsel eserlerden fayda sağlamak için bizim sıklıkla Fransızca veya Almanca öğrenmemiz gibi, kitapların içinde yazılanları öğrenmeyi önemli bulmuşlardı.

5. ÇAĞDAŞ BULUŞLARIN BAŞLANGIÇLARI

Roger Bacon'ın Eski Kitaplara Olan Güveni Sorgulaması. Entelektüel insanlar kendilerini Yunanistan'ın ve Roma'nın eski kitaplarını çalışmayla sınırlandırdıkları sürece, Yunanlar ve Romalıların biliyor oldukları şeylerin ötesinde ilerleme yapamayacaklardı. Çağdaş keşifler ve buluşları açıklamak için, Aristo'nun bilgisiz olabileceği ve çok sayıda önemli meseleler üzerine hatalı olabileceğine dair kuşku duymaya başlayan kişilerin hesaba katılması ve dünya hakkında daha önce hiç kimsenin bilmediği bilgileri bulma umuduyla etraflarını incelemek için işe koyulması ve başkalarını sevk etmesi gerekliydi.

On üçüncü yüzyılda bile tüm bilgiler için Aristo'ya güvenme alışkanlığını eleştiren az sayıda akademisyen vardı. En mümtaz hata bulucu bir İngiliz Fransisken olan Roger Bacon (ö. yakl. 1290) idi. O, Aristo'nun çok bilge olsa bile, yalnızca bilgi ağacının tohumunu ekmiş olduğunu ve bunun "ne tüm dalları ne de tüm meyveleri üreten şey olduğu" anlamına geldiğini ilan etmişti.

Eğer sonsuz yüzyıllar boyunca yaşamayı sürdürseydik, biz ölümlülerin hiçbir zaman her şeyin tam ve eksiksiz bilgisine ulaşma umudumuz olamazdı. Tek bir sineğin özelliklerini ve onun renginin nedenini ve neden bu denli çok ayağının olduğunu az ya da çok betimlemek için doğayı bütünüyle hiç kimse yeterince bilemez.

İnsanoğlu sürekli olarak geçmişe doğru baktığı sürece, ilerlemenin ne idealarda ne de buluşlarda kesinlikle yapılamayacağını Bacon işaret etmişti. İnsanların kendi eski ve sahte inanışlarda neden ısrarcı olduklarını net bir şekilde ifade etmişti:

Hemen hemen tüm akademisyenler için, gizlenmiş hakikati kavramak için . . . dört temel ayak bağı vardır; zayıf ve değersiz otorite örneği, uzun-zamanda-yerleşmiş gelenek, bilgisiz kalabalık duygusu . . . ve bilgelik gösterişi altında bizim bilgisizliğimizi saklaması. Hayatın her eyleminde veya ticarette veya çalışmada bu üç en kötü önerme aynı sonuç için kullanılmıştır: şöyle ki, bu bizim atalarımızın yöntemidir, bu gelenektir, bu ortak görüştür; bu nedenle onun zaptedilmesi gerekir. Ancak bu sonucun tersi, otorite, deneyim ve us aracılığıyla kanıtlayacağım gibi, öncüllerden çok daha iyi takip edilir.

Roger Bacon'ın Büyük Buluşları Öngörmesi. Bacon, eğer insanoğlu antik dönemlerin kitaplarını okumak yerine kendi etraflarındaki müşterek, gündelik şeyleri çalışmakla yetinirse, bilim onun döneminin insanlarının büyü ile üretilebileceğini düşündükleri mucizelerden üstün gelecektir. O, zaman içinde insanoğlunun uçabileceğini, atlara gereksinim duymayan taşıma araçları olacağını ve küreği olmadan süratle hareket edebilen gemiler ve onları destekleyen payandaları olmaksızın köprüler inşa edilebileceğini söylemişti.

ŞEKİL 42. Solda Ortaçağ Doktorunun Tavsiye Vermesi:
Sağda Doktorun Katarakt Ameliyatı Yapması

Cambridge, Trinity College Kütüphanesi'ndeki bir erken dönem on beşinci yüzyıl el yazmasından.

Tüm bunlar ve çok daha fazlası gerçek olmuştur fakat mucitler ve çağdaş bilim insanları bunun için Yunanların ve Romalıların

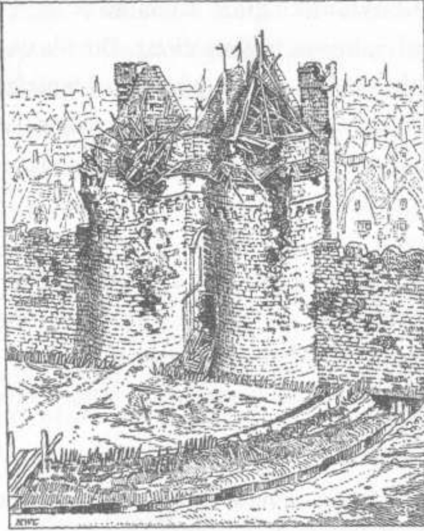
kitaplarına az şey borçludur. Her ne kadar Yunan filozoflar *doğa bilimine* kayda değer bir ilgi göstermiş olsalar da, mikroskop veya teleskop gibi kendilerine yardımcı olacak herhangi bir şeyi icat etme veya uzun ve dikkatli deneyler yapma eğiliminde değillerdi. Aristo güneşin ve tüm yıldızların yerkürenin etrafında döndüklerini ve göksel yapıların mükemmel ve değişmez olduğunu düşünmüştü. Ağır yapıların ışıktan daha hızlı döndüğüne ve tüm dünyevî şeylerin dört elementten –toprak, hava, su ve ateş– oluştuğuna inanmıştı. Yunanlar ve Romalılar pusula, barut, matbaa veya buharın nasıl kullanıma sokulabileceğine dair hiçbir şey bilmiyordu. Gerçekten de, onlar bizim bir makine diye adlandırmamız gereken herhangi bir şeye henüz sahip değillerdi.

Batı Uygarlığının Müslümanlara Olan Borcu. On üçüncü yüzyıldan bu yana batı Avrupa'da yaşayanlar bilgi ve buluş alanında kendi büyük ilerlemelerini gerçekleştirmeye başladı. Batılı halklar insanoğlunun hayatlarına dokunan bilimsel keşifler alanında devrim yaratmada öncülük etmiştir. Onlar İspanya'da ve Haçlı Seferleri sürecinde temas halinde oldukları Müslümanlardan yardım görmüşlerdi. Müslümanlar da başka halklara pek çok şey borçludur ve Avrupalılara Hindistan ve Çin'den öğrenmiş oldukları şeyleri devretmişlerdi. Bunun iyi bir örneği her gün kullandığımız sayılarda bulunur. Her ne kadar "Arapça" rakamlar diye adlandırılsa da, onlar gerçekte Hindistan'da keşfedilmiş görülürler ve bazen "Hindu" rakamlar diye adlandırılır. Sayılar için harflerin kullanıldığı eski Roma yöntemi ile karşılaştırıldığında onların uygunluğu müthiştir. Herhangi biri cxliv sayısını viii ile nasıl bölebilir? Ancak hepimiz 144'ü 8'e bölebiliriz. Arapça sayıların başlangıcından önce insanlar bir abaküs üzerindeki boncuk dizilerini veya işlem yapmak için hesap tahtasını kullanmak zorunda olacaktı. Bu yöntem Japonya ve Çin'de halen yaygındır. "Cebir" bir Arapça sözcüktür ve bu adı taşıyan matematik branşı, bu birimdeki başka gelişmelerin yanı sıra, Müslümanlardan gelmiş görünür.

İnsanoğlunun Gözlerine Yardımcı Olma. Aynalar ve mercekler on üçüncü yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Biz ilk kez görme sıkıntısı yaşayanlara bir yardım olarak gözlükleri işitiriz. Zaman geçtikçe mercekler teleskop, mikroskop, spektroskop ve fotoğraf makineleri yapmak için kullanılmıştı. İnsanoğlu daha önceleri görülemez olan milyarlarca yıldızı keşfedebiliyordu; küçük hayvanları ve bitkileri çalışmak sıklıkla hayatlarımızda çok önemlidir fakat onlar çıplak gözle algılanamayacak kadar küçüktür. Ancak teleskoplar ve mikroskoplar on yedinci yüzyıldan önce gelmemişti ve bizim en ustaca yapılmış optik aletlerimiz on dokuzuncu yüzyılda icat edilmiştir. Mercekler olmaksızın, bugün bildiğimiz çok az şey keşfedilebilirdi.

Denizde Yolun Bulunması. Avrupa halkları tarihteki en büyük gezginler olduklarını kanıtlamıştı ve kendi uygarlıklarını beraberlerinde taşıyarak ve onu başkalarına öğreterek yaşanabilir kürenin her parçasını ziyaret etmişlerdi. Çinlilerin pusula hakkında bilgi sahibi oldukları görünmektedir fakat hareket serbestliği olduğu zaman manyetize iğnenin kuzeyi göstermesi olgusu batı Avrupalılar tarafından keşfedilmiş olabilir. Her halükarda, pusula on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda kullanılmaya başlandı ve denizde daha önce olduğundan çok daha cesur girişimler teşvik edildi çünkü denizciler, bütün yıldızlar gizlendiği zaman, en karanlık gecede bile gittikleri *istikameti* söyleyebilirdi. Usturlabın (modern seksantın atası) kullanılması itibarıyla, ki onlar büsbütün yeni değildi, denizciler kendi gemilerinin konumunu, onun enlemini ve boylamını güneş veya yıldızları gözlemleyerek söyleyebilirlerdi. Böylelikle insanlar karadan yüzlerce mil uzakta kendilerini evlerinde hissetmişlerdir çünkü onlar kendi rotalarını yönlendirebilirler ve kendi konumlarını hesaplayabilirlerdi.

Barutun Etkileri. Oldukça farklı türde bir yenilik, korkunç etkileri ile, barutun savaşa katılımıdır. Bu patlayıcı (sülfür, güherçile ve odun kömürünün bir bileşimi) kademeli olarak tanıtılmıştı. Her ne kadar Floransa'da 1326 yılında top yapımının bir kaydı ve kısa bir süre sonrasında Fransa ve Almanya'daki birkaç şehirde

ŞEKİL 43. Bir Ortaçağ Kalesi Üzerinde Topun Etkileri

baruta ilişkin kayıt olmasına karşın, yay, ok, balta ve mızraklarla savaşma eski yönteminden bu yeni saldırı formuna geçmek için yaklaşık yüz elli yıl daha geçmesi gerekiyordu. Barutun yıkıcı gücünün farkına varıldığı zaman, tüm eski savunma yöntemlerinin terk edilmesi şarttı. Yeni mermilerin kuvvetine karşı demir zırhın hiçbir kullanımı görünmüyordu ve böylece ıskartaya çıkarılmıştı. Feodal taş kaleler top mermilerine karşı korunaklı olmadığı için onlar artık inşa edilmiyordu. Krallar ve soylular artık korunmasız saraylarda yaşıyorlardı. Şehirlerin tahkim edilmesinin eski yöntemleri bile faydasızdı ve yeni korunma araçlarının keşfedilmesi gerekiyordu. Barutun tanıtılması sayesinde büyük ulusal ordular inşa edilmişti ve savaş nedeniyle yıkım büyük ölçüde artış göstermişti. Bazı modern patlayıcılarla karşılaştırıldığında barut nispeten zayıf idi. Sürekli-gelişen yıkıcı araçlar ile insanoğlu bir gün savaştan tümüyle vazgeçme noktasına gelecektir. Savaşın uygarlık için korkunç ve tehlikeli olması nedeniyle zorlukları çözmenin yeni bir yönteminin icat edilmesi gerekiyordu.

6. MATBAANIN DERİNLİKLİ ETKİLERİ

Matbaanın Öğrenmeyi Uzak ve Geniş Alanlara Yayması. İnsanlığa en geniş ölçekli faydası olduğunu kanıtlamış buluş hareketli tipo matbaa idi; çünkü matbaa tüm diğer buluş ve keşifleri bütün dünyada bilinir kılmıştı. Matbaanın icat edilmesinden ve kitapların çok miktarda basılmasından sonra, daha fazla insan okumayı öğrenmiş, böylelikle insanoğlunun genel zekâ seviyesi

artmıştır. *Okuryazar* olmayan bir kişi eğitimin en temel kısmından yoksun kalan kişidir.

Matbaanın icadından sonra insanlar artık gezgin halk ozanlarının şarkılarını dinleyerek veya herhangi bir kişi tarafından tekrarlanan öyküleri duyarak bilgi edinmek zorunda değillerdi; onlar yapılan veya düşünülen şeye dair daha doğru açıklamalar okuyabilirdi. Çok sayıda insan aynı şeyleri okudukça pek çok alanda bir ortak bilgi yapısı gelişti. Bu, insanlara daha ileri bilgi için bir temel teşkil edecekti. Yıllar geçtikçe, bu bilgi kaynağı hayal edilebilir her konu üzerine yüz binlerce kitabın olduğu büyük kütüphaneler olana dek muazzam şekilde artış göstermiştir. Bu bilgi uygarlığın en temelidir; çünkü o en uzak dönemden düne kadar geçmiş hakkında bilinen şeylerin yazılı kaydıdır.

Tüm çalışma ve ilerleme mümkün kılınmıştır çünkü kitaplar bize herhangi bir konuda denenmiş ve sınanmış olan bilgiyi verir. Tarih veya matematik veya tıp veya hukuk öğrencisi bu konularda en iyi kitapları bulmaya çalışır. Bu arka plan ile, yeni sorgulayıcı kendi gözlem, deney veya uslamlaması ile devam edebilir ve hâlihazırda anlamış olduğu şeye ilave yapabilir.

Matbaa, ayrıca, milyonlarca insanın geçmişin ve şimdinin bilgisine dair başka türlü asla sahip olamayacakları kitabı sunmaktadır. Kitaplar aracılığıyla gençlere ve yaşlılara bilgi veren, geliştiren ve eğlendiren resimli mecmualar, dergiler ve gazeteler artık okuyuculara ulaşmaktadır.

Matbaanın İcadından Önce Kitapların Nasıl Yapıldığı. Matbaa icat edilmeden önce yazılı kayıt oluşturmak istenen her şey el ile yazılıyor veya diziliyordu. Eğer bugünün bir gazetesinin bir kopyasını elle yapmanın ne kadar uzun zaman alacağını düşünürseniz bir kitabın tamamını yazmanın ne denli yavaş ve zahmetli olacağını kolayca anlayabilirsiniz. Aynı makalenin nüshasını yapan çeşitli insanlar olduğunda kaç tane hatanın araya sızabileceğini ve aynı kişinin farklı zamanlarda kaç tane hata yapabileceğini tahmin edebilirsiniz. Hiçbir iki nüsha *tamı tamına* aynı olmayacaktır. Bu yavaş çalışmanın günümüzde ne kadar paraya mal olacağını göz önünde bulundurduğunuz zaman, makinelerin

insanoğlunun öğrenmesinde devrim yaratacak derecede kısa bir zaman içinde hızlı, hassas ve otomatik olduğunu ve binlerce nüsha çoğaltabildiğini görebilirsiniz.

Ortaçağ Kopyacılarının Güzel Çalışmaları. Katiplerin kopyalama yaptıklarında hata yapmamaları olanaksızken ve dikkatsiz biri çok sayıda hata yapabilirken, en iyi kopyacıların kitapları sanat eserleridir. Profesyonel kopyacılar kendi mızraplarını kullanmada inanılmaz derecede becerikliydi. Şekil 44'te on üçüncü yüzyıla ait İncil'den bir sayfa özgün ebatında verilmiştir. Harfler sanki baskı yapılmış gibi net, küçük ve düzgündür. Eski ve Yeni Ahitleri içeren tüm cilt yaklaşık olarak bu kitabın ebatındadır. Yazman çalışmasını bitirdikten sonra, cilt müzehhip adı verilen kişiye devredilirdi. Müzehhip ilk harflere ve bazen sayfa kenarlarına hem tasarım hem de renk açısından hoş süslemeler yapardı. Onlara sıklıkla uygulanan "minyatür" sözcüğü Latince favori renklerden biri olan morçiçeği rengi anlamına gelen *minium* sözcüğünden türetilmiştir. Daha sonra sözcük küçük olan her şeye uygulanagelmiştir. Kilise hizmetlerinde kullanılmak için tasarlanmış olan kitaplar süslü baş harfler ve dekoratif kenarlıkların yanı sıra resimlerle süslenmiştir.

Yazılı kitaplar sıklıkla hem kompakt hem de güzeldi fakat onlar asla ucuz veya kolaylıkla büyük sayılarda üretilmiş değildi. Muhteşem Lorenzo'nun babası Cosimo, matbaanın icat edilmesinden hemen önce, bir kütüphane oluşturmak istediği zaman kırk-beş kopyacı bulunduran bir üstleniciye başvurmuştu. Onlar yeni kütüphane için yalnızca iki yüz cilt üretebilmek amacıyla yaklaşık iki yıl boyunca sıkı çalışmışlardı.

Kâğıdın Batı Avrupa'ya Tanıtılması. Papirüs –Mısırlı, Yunan ve Romalıların kâğıdı– tedarikinin Mısır'ın Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle Avrupa'da ortadan kaybolmasından sonra, Orta Çağlar'ın halkları kuzu ve keçilerin derilerinden yapılmış *parşömen* kullanılmıştı. Bu, baskı açısından çok pahalıydı ve kullanımı azdı. Araplar kâğıt yapımının bilgisini Çinlilerden elde etmiş görünüyordu. Kâğıt on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda yaygınlaşmaya başlamıştı ve matbaanın icadından önce hâlihazırda pahalı parşömenlerin yerine geçiyordu.

ŞEKİL 44. On Üçüncü Yüzyılda Yapılmış İncil'in Bir Kopyasından Sayfa, En İyi Çalışmanın Mükemmelliğini Göstermektedir.[18]

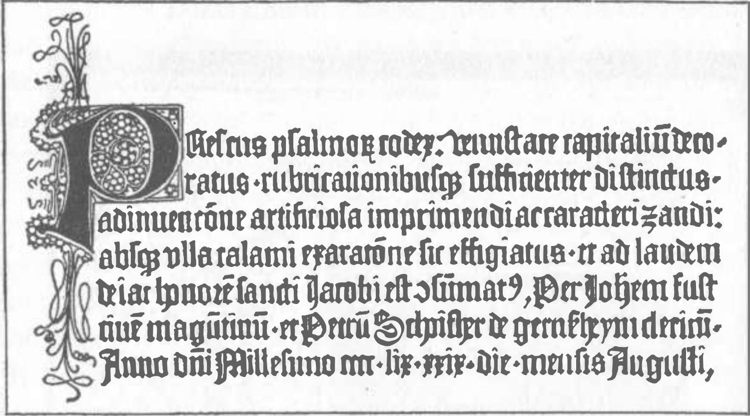
18 Şek. 44 Columbia Üniversitesi kütüphanesine ait olan (Latince) bir on-üçüncü-yüzyıl elyazmasındaki bir sayfanın tamı tamına özgün ebatında bir reprodüksiyondur.

En Erken Dönem Basılı Kitaplar. Biz kitaplara olan ilginin nasıl arttığını görmüştük. Hümanistler her yerde mızrapları ile dikkatlice kopyalanmış ve düzeltilmiş olan antik Yunanca ve Latince eserler arıyorlardı; gitgide daha fazla kullanılan yeni kitaplar ayrıca çağdaş dillerde yazılıyordu. Ustaca yapılmış düzenek sayesinde bir kitabın sayfaları zahmetlice dolmakalem ve mürekkeple yazılmak yerine kurşun tipolar içinde bir pres altında kâğıda mürekkep baskısı yapılmaktadır. Düşünülebilecek her ebatta basılan ilk kitap İncil'di. Mainz'de 1456 yılında tamamlanmış görünüyordu. Bir yıl sonra Ünlü Mainz Mezmurlar Kitabı'nın ilk baskısı bitmişti. Bu, bir tarih taşıyan en erken dönem kitaptı (şek. 46). Ancak oymalı bloklarla ve hatta hareketli tipolarla basılmış küçük kitapların daha erken dönem örnekleri vardı. Sanatın hızlıca yayıldığı Alman şehirlerinde matbaa makineleri yazmanların kendi mızrapları ile yapmayı daha uygun bulduğu aynı harf stilleri kullanılmıştı—bunlar *Gotik* veya siyah harf diye adlandırılmıştır. Ancak ilk baskı makinesinin 1466'da kurulduğu İtalya'da antik Romalı kitabelerde kullanılan harfleri anımsatan bir yazı karakteri benimsenmişti. Bu, bugün yaygın bir şekilde kullanılan yazı karakterine oldukça benzerdir. İtalyanlar ayrıca yana yatık *italik* yazı karakterini icat etmişti. Bu, bir sayfa üzerinde çok sayıda sözcük yazılmasına ve kâğıdın ekonomik olarak kullanılmasına olanak tanır. Tüm ciltler artık italik olarak basılmaktadır ve yazı karakteri artık bu kitapta olduğu gibi bir sözcüğü vurgulamada veya başlıklarda kullanılmaktadır. O ayrıca kitap başlıklarında kullanılmıştır. Erken dönem baskı makineleri işlerini çok özenli bir şekilde yapmış ve mükemmel mürekkep ve güzel kâğıt kullanmıştı; böylece en erken kitapların bazıları Kolomb'un okyanusa açılmasından önce yapılmıştı. Onlar günümüze kadar varlığını sürdürmüştür ve yeni kitaplardan çok daha taze görünüyordu.

Temsil edilen sayfa 1 Maccabess i, 56-ii, 65'ten alınmıştır (genellikle Protestan İncillerde dâhil edilmeyen Kutsal Yazıların bir kısmıdır). O şöyle başlar: ". . . ditis fugitivorum locis. Die quintadecima mensis Chalen, quinto quadragesimo et centisimo anno edificavit rex Antiochus obhominandum ydolum desolationis super altare Dei; per universas civitates Jude in circuitum edificaverunt aras et ante januas domorum, et in plateis incendebantur thura, et sacrificabant et libros Dei legis combusserunt." Yazmanlar, gelenek olduğu üzere, çok sayıda kısaltma kullanmıştır ve burada kopyası yazılan kısım el yazmasının beş satırından biraz fazlasını doldurur.

ŞEKİL 45. Parşömen Üzerine Bir On-Beşinci-Yüzyıl Elyazması, *Horae Beatae Mariae Virgini cum Calendaria*'dan

Presens psalmorū codex: venustate capitaliū deco·
ratus ·rubricacionibusqꝫ sufficienter distinctus·
adinuentōne artificiosa imprimendi ac caracterizandi:
absqꝫ vlla calami exaratōne sic effigiatus ·et ad laudem
dei ac honorē sancti Jacobi est ꝯsūmatꝰ, Per Johēm fust
ciuē maguntinū ·et Petrū Schoiffer de gernszheym clericū·
Anno dñi Millesimo cccc·lix·xxix·die·mensis Augusti,

ŞEKİL 46. 1459 Tarihli Mezmurlar Kitabı'nın Kapanış Satırları

Burada gösterilmiş Mezmurlar Kitabı'nın ikinci baskısının (künye adı verilen) kapanış satırları özsel olarak birinci baskınınkiler ile aynıdır. Onlar şu şekilde tercüme edilebilir: "Hoş büyük harflerle süslenmiş olan Mezmurlar Kitabı'nın mevcut cildi bir dolmakalem ile değil, basılı yazılı karakterlerin ustalıklı bir icadı ile üretilmiştir; ve Tanrı'nın görkemi ve Aziz John'un onuruna 29 Ağustos 1459'da Mainz'in bir vatandaşı John Fust ve Gernsheimli Peter Schöffer tarafından tamamlanmıştır."

ŞEKİL 47. Bir Eski-moda Baskı Atölyesi

On dokuzuncu yüzyıla kadar, baskı çok küçük makinelerle gerçekleştirilmişti. Matbaa harfine elle mürekkep konuyordu; ardından kâğıt seriliyordu ve bir manivela aracılığıyla elle işlem gören bir ahşap pres altına kaydırılıyordu.

Baskı makinesinin yarım yüzyıldan daha az zamandır kullanımda olduğu 1500 yılı itibarıyla, Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda ve İngiltere'nin çeşitli şehirlerinde en az kırk baskı makinesi vardı. Bu baskı makinelerinin hâlihazırda sekiz milyon cilt bastığı tahmin edilmiştir. Böylelikle eski kitapların bir kez daha kaybolmasına dair herhangi bir tehlike yoktu ve yeni kitaplar yazma ve yayınlama yönündeki teşvik büyük ölçüde artmıştı. Bu tarihten itibaren bizim tarih için kaynaklarımız dünyanın önceki tarihi için var olandan sayı bakımından çok daha büyük hale gelmiştir.

7. RÖNESANS SANATI

İtalya'da Sanatın Gelişimi. Biz hâlihazırda ortaçağ mimarlarının çalışmalarını kısaca betimlemiştik ve Gotik katedralleri süsleyen güzel oymalara atıfta bulunmuştuk. Vitray camlardaki azizler ve meleklerin resimleri büyük kilise pencerelerini doldurmuştu. Ancak on dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda sanat İtalya'da şaşkınlığa uğratacak bir tarzda gelişmişti ve batı Avrupa'nın tümü için yeni standartlar oluşturmuştu.

ŞEKİL 49. Mikelanj'ın Yaptığı Muhteşem Lorenzo'nun Oğlu ve Papa X. Leo'nun kardeşi Giuliano de' Medici Heykeli

O burada Roma giysisi içinde temsil edilmiştir. Heykel kişinin kendisinden çok daha ünlüdür.

Floransa on beşinci yüzyıl süresince sanatsal aktivitenin büyük merkeziydi. En önde gelen heykeltıraşlar ve neredeyse dönemin en ünlü ressamları ve mimarları Floransa'nın yerel halkıydı veya en iyi çalışmalarını orada yapan kişilerdi. Yüzyılın ilk yarısı sürecinde heykeltıraşlık bir kez daha başı çekmişti. Floransa'da Ghiberti tarafından yapılan vaftizhanenin bronz kapıları Rönesans sanatının en güzel ürünleri arasındadır (şek. 48). Eser 1452'de tamamlanmıştır.

Floransa Muhteşem Lorenzo hükümranlığı sürecinde bir sanat merkezi olarak kendi görkeminin zirve noktasına ulaşmıştır. Adanmış bir sanat hayranı olan Lorenzo sanatçılara yardımcı olmuş

ŞEKİL 48. Floransa'da Ghiberti'nin Kapıları

Floransa'daki katedralin (şek. 26) karşısında antik vaftizhane bulunur. İncil'den on sahnenin yer aldığı kuzey bronz kapıları yapraklar, kuşlar ve hayvanların çok sevecen bir kenarlığı ile çevrelenmiştir. Kapı sahneleri 1452'de Lorenzo Ghiberti tarafından tamamlanmıştır. Mikelanj onların cennetin kapılarına eş değer olduğunu ilan etmişti.

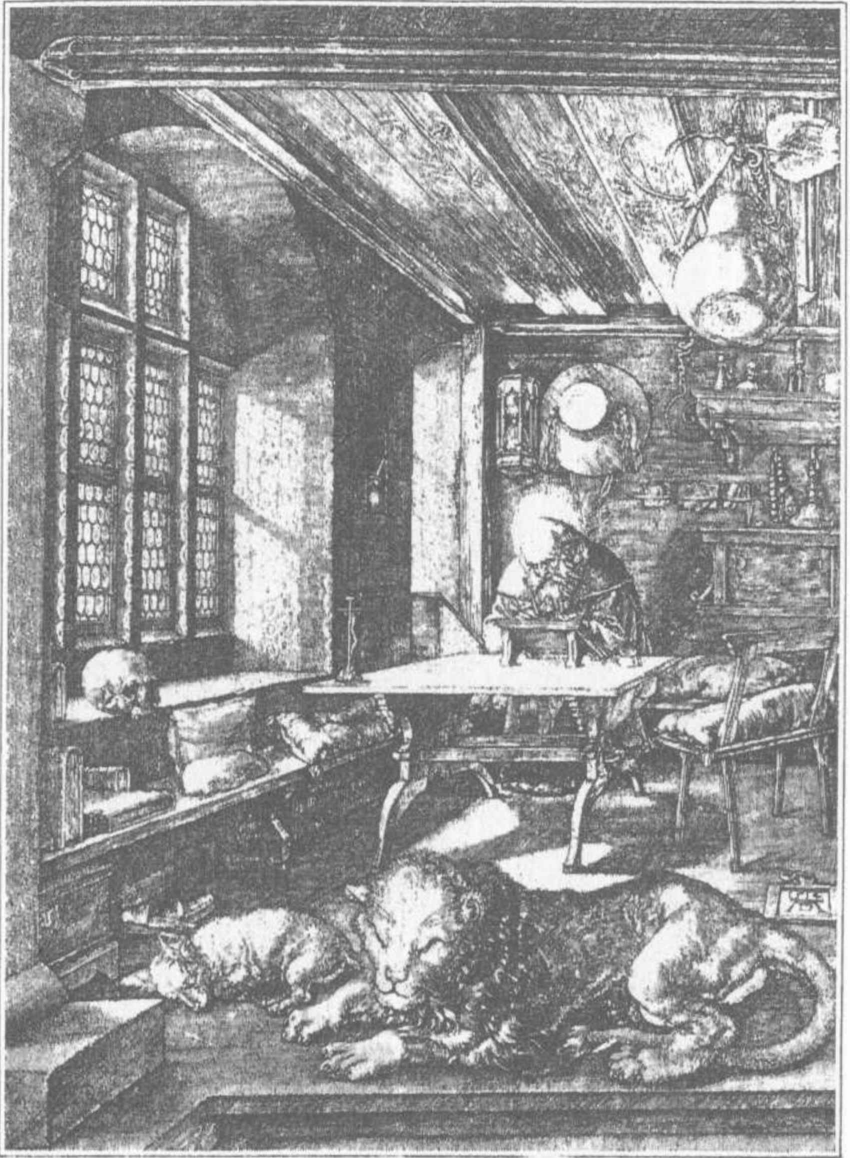
ve onları teşvik etmiştir. Onun ölümüyle (1492) birlikte, bir kez daha Avrupa'nın büyük başkentlerinden biri olan Roma aynı zamanda sanat alanında lider olmuştur. Papa X. Leo'nun yanı sıra Papa II. Julius aralarında Rafael ve Mikelanj'ın da bulunduğu dönemin en seçkin ressamları, heykeltıraşları ve mimarlarının hizmetlerini güvenceye almak için uğraş vermişlerdir. Bu sanatçılar Aziz Petrus Bazilikası (Papalık Kilisesi) ve papaların ikametgâhı olan Vatikan Sarayı'nın binasını da yapmışlardı. Vatikan'da bulunan Sistine Şapeli'nin tavan resimleri, Mikelanj'ın eserlerinin en iyileri arasındadır.

ŞEKİL 50. Bir Hollanda Evinin İç Kısmı

Pieter de Hooch (1632-1681) tarafından yapılan bir resimden. Bu, ressamın Hollanda ev hayatının çok sayıdaki çekici resminden biridir.

Rönesans Sanatı'nın Zirve Noktası—Da Vinci, Mikelanj, Rafael. On altıncı yüzyıl sürecinde Rönesans sanatı en yüksek gelişimini elde etmiştir. Bu dönemin tüm seçkin sanatçıları arasında

ŞEKİL 51. Aziz Jerome Çalışma Sırasında

Albrecht Dürer (1471-1528) tarafından yapılan bir kabartma eserden

üçü öne çıkmıştır: Leonardo da Vinci, Mikelanj ve Rafael. İlk ikisi mimarlık, heykeltıraşlık ve resim alanlarında ustaydı ve Leonardo bunların yanı sıra bir mühendis ve mucit idi. Bu büyük dehâların eserlerinin kalitesi ve güzelliğine dair herhangi bir fikri birkaç satırda vermek olanaksızdır. Hem Rafael hem de Mikelanj arkalarında bu tür mükemmel freskler ve resimler bırakmıştır ve Mikelanj ayrıca çok sayıda heykel yapmıştır. Diğer taraftan Leonardo çok az tamamlanmış eser bırakmıştır. Onun döneminin sanatı üzerine etkisi, olasılıkla diğer ikisinden daha büyük olarak, çok-yönlü olmasından, özgünlüğünden ve yeni yöntemlerin keşfi ve uygulamasına yönelik sonu gelmez ilgisinden gelir. O, bitmiş resimlerinin yanı sıra deneyleri aracılığıyla sanat dünyasına katkıda bulunmuştur.

Her ne kadar Floransa artık İtalya'nın sanat merkezi olmaktan gurur duyamasa da, tanınmış sanatçılar ürün vermeye devam ediyordu. Onlar arasında Andrea del Sarto'dan özellikle bahsedilmesi gerekir. Ancak, Roma dışında, on altıncı yüzyıldaki en önemli sanat etkinliği merkezi Venedik idi. Venedikli resimlerin ayırt edici karakteristik özelliği onların parlak renkleridir. Bu, tüm Venedikli ressamların en ünlüsü olan Titian'ın resimlerinde çarpıcı bir şekilde resmedilmişti (şek. 54).

Kuzey Avrupa'da Resim Sanatı. Kuzey ülkelerinde yaşayan sanatçılar için büyük ustaların ünü tarafından İtalya'ya cezbedilmeleri doğaldı. İtalya'da eğitim aldıktan sonra sanatını kendi tarzıyla devam ettirmek

ŞEKİL 52. Genç İspanyol Prensi Don Balthazar Carlos At Üzerinde

Velásquez tarafından yapılan bir resimden

için geri dönebilirdi. İtalya'da resmin gelişmeye başlamasından yaklaşık bir yüzyıl sonra adları Van Eyck olan iki Flaman kardeş kendi dönemlerinin İtalyanları gibi mükemmel resimler yapabilmekle yetinmemişler, ayrıca İtalya'da kullanılandan daha üstün nitelikli bir şekilde renkleri karıştırmanın yeni bir yöntemini keşfetmişlerdi. Daha sonra, resim İtalya'da kendi zirve noktasına ulaştığı zaman Almanya'da daha genç yaştaki Albrecht Dürer ve Hans Holbein kendi sanatlarının ustalığında Rafael ve Mikelanj'la bile aşık atabiliyordu. Dürer, bir ressam olmasına karşın, kendi mükemmel gravürler ve bakır plaka oymaları ile ünlüydü. Ancak bu alan onun hiçbir zaman baskın olduğu bir uğraş alanı değildi. Holbein, tıpkı Dürer gibi, çok sayıda çizim yapmıştı fakat daha çok mükemmel portre resimleriyle tanınıyordu (şek. 62, 67).

On yedinci yüzyılda, resim Alplerin güneyine düştüğü zaman, –başta Rubens ve Rembrandt olmak üzere– Hollandalı ve Flaman ustalar yeni ve hayranlık yaratan bir resim ekolü geliştirmişti. Bir başka flaman usta olan Van Dyck'a biz tarihsel olarak önemli kişilerin çok sayıda göze çarpıcı portrelerini borçluyuz (şek. 72 ve 78). İspanya on yedinci yüzyılda İtalya'nın en büyük ressamlarından bile daha yüksek rütbede bir ressam olan Velásquez'i (1599-1660) dünyaya tanıtmıştır. Onun dehâsı, tıpkı Van Dyck'inki gibi, özellikle portrelerinde dikkat çekicidir (şek. 52).

8.BİLİMSEL ÇAĞIN BAŞLANGIÇLARI

Bilimde Yeni Bir Çağ. Bizim çağdaş bilimimiz yaklaşık on yedinci yüzyılda başlamıştı. Onun başlangıçları Aristo'nun sözcüklerini körü körüne takip edenler ve Yunan filozofun vargılarını ortaçağ Kilisesi'nin teolojisi ile birleştirmeye çalışarak vakitlerini geçirenler sayesinde değil, etraflarındaki doğanın dünyasını sabırla gözlemleyen insanlar sayesindeydi. Biz yeni bir bilime yaptıkları ilk katkılar ve bilgiye yönelik yeni bir tutumu onlara borçluyuz.

Yeni Bir Öğrenme Şekli. Ortaçağ bilimi denilen şey bir miktar hakikat ve çok fazla batıl inanç ve folklorün bir karışımı idi.

Orta Çağlar'da dünya veya insanoğlu hakkında aşırı saçma olarak kabul edilen hiçbir şey yoktu. Eğitimli sınıftan insanlar bile gerçekte hiçbir temeli olmayan çok sayıda şeye inanıyordu. Roger Bacon antik yazarların eserleri için gereğinden fazla hürmetten esef duymuştur; her ne kadar bunlar üniversitelerde ders kitapları olarak kullanılsa da, doğru olduğu kanıtlanamayacak ifadelerle dolulardı. Bacon daha önceki nesillerin inanmış oldukları şeylere güvenmek yerine, insanoğlunun kendileri hakkındaki dünyayı incelemeleri ve yeni ve önemli hakikatleri keşfetmek ve onun yasalarını belirlemek için yöntemlerin gözlenmesi gerektiğini beyan etmişti. Bu, eski kitapları okuyarak değil, neler olup bittiğini görmek için, gözlemleme, inceleme, ölçüm yaparak, şeylerin nedenlerini sorgulayarak, sonuçları analiz ederek ve deney yaparak başarılabilirdi. Bacon insanoğlunun kendi çalışmalarına bu şekilde devam etmesi durumunda şaşırtıcı keşiflerin yapılacağına inanıyordu. Bacon haklıydı; çünkü bunlar bilim insanlarının evren hakkında gitgide daha fazlasını öğrenmek için kullandıkları yöntemlerdi.

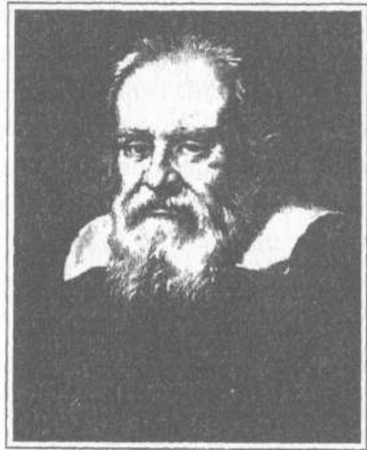
Kopernik'in Keşfi. Polonyalı gökbilimci Nikolas Kopernik 1543 yılında güneşin ve yıldızların bir merkez olarak Yerküre etrafında döndüğüne dair o dönemde tüm üniversitelerde öğretilen eski düşünceyi reddetti. Tersine olarak, Yerküre'nin ve gezegenlerin geri kalanının güneşin etrafında döndüğünü ve bu nedenle yıldızların kendi ekseninde dönen küremizin her gün etrafında dönüyormuş gibi göründüğünü göstermişti. Her ne kadar Kopernik kendi kitabını yazması için bir kardinal tarafından teşvik edilmesine ve kitabı Papa'ya ithaf etmesine karşın, Protestan teologların yanı sıra Katolik din adamları da yeni teorinin İncil'in öğretileriyle çeliştiğini ilan etmişler ve bundan dolayı onu kötü bir kitap olarak nitelendirmişlerdir. Ancak biz şimdi Kopernik'in doğru ve din adamları ve üniversitelerin yanlış olduğunu biliyoruz.

Bilim insanları Kopernik'in teorisini desteklemiştir ve matematiğin gelişimi ve kullanımı astronomi bilgisine büyük katkıda bulunmuştur. Bu kişiler arasında olan Johannes Kepler (1571-1630) göksel yapıların hareketini betimleyen birkaç önemli yasayı

formülleştirmiştir. Alman vatandaşı olan Kepler gezegenlerin güneş etrafında bir dairesel değil elips şeklinde yörünge izlediğini ve onların güneşe olan uzaklıkları ve dönüşleri arasında sabit bir ilişki olduğunu göstermişti.

Galileo ve Teleskobu. Bacon bazı araştırma türlerini gerçekleştirmek için özel aparatların gerekli olduğunun farkına varmıştı. On üçüncü yüzyıl kadar erken bir dönemde merceklerin nesnelerin ebatını büyük gösterebildiği keşfedilmişti. Bu bilgi mikroskobun daha yakında bulunan küçük nesneleri büyütmek ve teleskobun uzaktaki yapıları görmek için geliştirilmesi amacıyla kullanılmıştır. İtalyan bilim insanı Galileo (1564-1642) mükemmel hale getirdiği bir teleskobu kullanarak daha önce hiçbir zaman görülmemiş olan çok sayıda göksel yapıyı gözlemleyebilmiştir; o, Ay'ın dağlarını ve vadilerini keşfedebilmiş ve Jüpiter'in etrafında dönen uydularını gözlemlemiştir. 1611 yılında, güneşin üzerindeki lekeleri keşfetmişti. Dönen küre üzerindeki bu noktaları izlerken, Aristo'nun açıkladığı şekilde güneşin bir mükemmel, değişmeyen yapı değil, Kopernik'in söylediği gibi, kendi ekseni etrafında dönen bir yapı olduğunu biliyordu.

Galileo eğik Pisa kulesinden nesneleri aşağı bırakarak özenli deneyler yapmıştı. O, yüz kilo ağırlığında olan bir yapının yalnızca bir kilo ağırlığında olan bir yapıdan yüz kat daha hızlı düşeceğini söyleyen Aristo'nun bu konuda yanıldığını kanıtlamıştı. Latince'nin yanı sıra İtalyanca yazıyordu. Ancak yazılarını Latince okuyabilenlere yönelik sınırlandırma içinde yazmıştır: Yeni fikirleri bütün ayrıntılarıyla halka yönelik yazmanın çok tehlikeli olduğunu düşünmüştü. Ancak teologlar

ŞEKİL 53. Dünyanın En Büyük Bilim İnsanlarından Biri Olan Galileo

Floransa, Pitti Galerisi'ndeki bir resimden

nezdinde ve üniversitelerde yankı bulan yazıları nihayetinde Engizisyon mahkemesinin önüne çıkmasına sebep olacaktı; teorilerinden bazıları mahkûm olmuştu ve kilise otoriteleri tarafından hapse atılmasına neden olacaktı.

Newton ve Yerçekimi Yasası. Galileo'nun öldüğü yıl ünlü İngiliz matematikçi Isaac Newton doğmuştu (1642-1727). Newton büyük matematik bilgisini kullanarak daha önceki gökbilimcilerin çalışmalarını devam ettirmişti. Onun ismi evrensel *yerçekimi* yasasını betimlemesi aracılığıyla ünlü olmuştur. Yerçekimi yapıların düşmesine ve gezegenlerin yörüngelerinde kalmalarına neden olan çekim gücü anlamına gelir. O, iki göksel yapının aralarındaki uzaklığın karesine ters orantılı olarak çekim gücünü bulmuştu.

Harvey'in Kan Dolaşımını Keşfetmesi. Saray doktoru olan bir başka İngiliz William Harvey 1628'de kan dolaşımını bulduğunu duyuran keşfini ilan etmişti. Harvey yapıtına bu konuda daha eski otoritelerle çeliştiği için bir özür ile başlamıştı fakat yaptığı deneyleri açıklamış ve kendi cüretkâr teorileri için çok sayıda kanıt sunmuştu.

Mikroskobun Ortaya Koyduğu Şey. Teleskop gökbilimcilerine yardımcı olurken, mikroskop insanoğlunun daha öncesinde hiç görmediği çok küçük şeylerin bir büyük dünyasını göstermişti. Kaba ve basit mikroskoplar on yedinci yüzyıl kadar erken bir dönemde kullanılmıştı. Hollandalı bir tüccar olan Leeuwenhoek kendi merceklerini kandaki hücreleri keşfedecek ölçüde (1665) ilerletmişti ve havuz suyu veya başka yerlerde bulunan çeşitli türden ufak organizmalar veya "mikroskobik hayvancıkları" görebilecek kadar geliştirmişti. Bu, mikroskobun insanoğluna sunduğu şeyin mükemmel öyküsünün yalnızca bir başlangıcıydı.

Bilimsel Toplulukların Kurulması. İtalya'da bilimsel çalışmaları teşvik etmek için en erken dönem topluluklar meydana gelmişti. Daha sonra İngiliz Kraliyet Topluluğu ve Fransız Enstitüsü kurulmuştu, ayrıca Almanya'da benzer kurumlar ortaya çıktı. Onlar, İskenderiye'deki antik dönem Museum haricinde

belki de dünya tarihindeki bu türden ilk topluluklardı. Onların amacı, eski Yunan felsefe okullarında ve ortaçağ üniversitelerinde olduğu gibi, temel olarak geçmişten elde edilmiş bilgiyi kuşaktan kuşağa devretmek ve açıklamak değil, daha önce hiç bilinmeyen şeyleri ortaya çıkarmaktı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Latince'nin Orta Çağlar'da neden eğitimli sınıfların dili olduğunu açıklayın. Batı Avrupa'da neden iki çağdaş dil grubu olduğunu açıklayın. Her biri için temel örnekler verin. Yazılı çağdaş dillerin en erken dönem örnekleri nelerdir? Bir şövalyelik açıklaması yapın. İtalyanlar hangi koşullar altında yazı yazmıştır? İngilizce bizim için ne zaman kolaylıkla okunabilir olmuştur?

2. Popüler ortaçağ biliminin karakteristik özelliği nedir? Örnek verin. Ortaçağ'ın bilim ideası ile kendinizinkini karşılaştırın. Astroloji hakkında bir şeyler anlatın. Ortaçağ kimyası ne diye adlandırılıyordu ve onun amaçları neydi?

3. Ortaçağ üniversiteleri nasıl gelişmişti? Öğrenciler kendi çalışmalarını nasıl sürdürmüştü? Aristo'nun eserleri neden böylesine önemliydi? "Skolastisizm" sözcüğünün anlamı nedir?

4. "Rönesans" sözcüğü ne anlama gelir? Hümanistler kimlerdi ve onların büyük ilgi alanları neydi? Rönesans'ın önemi abartılmış mıdır?

5. Roger Bacon'ın skolastisizme karşı hangi itirazları vardı? Başlıca erken dönem icatları tartışın ve onların insanoğlunun yaşamı ve tutkusunda nasıl değişikliklere yol açtığını açıklayın.

6. Kitap yapmanın daha eski yöntemlerini betimleyin. Matbaacılık nedir? Matbaanın icadının bilgi üzerine hangi etkileri olmuştur?

7. İtalya'da çağdaş sanat neden gelişmişti? En ünlü İtalyan sanatçılarının bazılarının ve kuzeydeki ülkelerde bulunanların bazılarının isimlerini söyleyin.

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *Yüksek rütbeli papaz, şövalye, epik, fabllar, astroloji, simya, pusula, mızrap, minyatür, parşömen, klasik, hümanizm, liberal sanatlar, doğal bilim, skolastisizm, ortaçağ lirik şairi, usturlap.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. İcatlar hayata dair nasıl devrim yaratmıştı?

2. Çağdaş üniversitelerin ortağ üniversitelerine karşı hangi avantajları vardı?

3. Lisanı nesilden nesile değiştiren şey nedir?

4. Erken dönem Orta Çağlar'da bilgi ilerleme kaydetme konusunda neden başarısız olmuştu?

5. Hangi mesleklerde Latince dili halen fayda sağlar?

6. Bugün insanlar hayvanlar hakkındaki fantastik öykülere neden inanmazlar?

TARTIŞMA KONULARI

1. Klasik soru.

2. Lisan canlı, gelişen bir şeydir (George Washington döneminde bilinmeyen kaç tane gündelik sözcüğün listesini yapabilirsiniz?).

3. Matbaa öğrenme konusunda devrim yaratmıştır (Gazete ve kitapların basılmak yerine elle yazılmak durumunda olmasını hayal etmeye çalışın).

4. Araştırma yapmak bilgi elde etme konusunda birinin otorite olarak kabul edilmesinden daha sağlam bir temeldir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt I, bölüm xix, kısım i, "Çağdaş Dillerin Gelişimi"; 176-179, Ozanlar ve şarkıları; bölüm ii, Ortaçağ bilimsel ideaların örnekleri; kısım iv, Abelard, bir büyük ortaçağ eğitmeni; 191-192, Paris Üniversitesi'nde öğrenci hayatı; kısım v, Orta Çağlar'da Aristo'ya Hürmet;

kısım vi, “Roger Bacon ve Çağdaş Deneysel Bilimin Başlangıcı”; bölüm xxii, kısım i, “İtalyan Despotlar”; kısım ii, Hümanizm – Dante ve Petrarca; kısım iii, “Rönesans Sanatçıları.”

2. Konu Çalışmaları. Ortaçağ ozanları: CUTTS, Kısım V; JUSSERAND, *English Wayfaring Life.* Chivalry: TAPPAN, *In Feodal Times;* CUTTS, Kısım VI, bölüm ix. Turnuvalar: CUTTS, a.g.e., ve ABRAM, ss. 232d. Ortaçağ üniversiteleri. HASKINS, *Rise of the Universities.* Heraldry: H. W. C. DAVIS (ed.), *Medieval England,* bölüm vi; TICKNER, bölümler iii - iv; ayrıca bir ansiklopediye bakınız. Basılı kitapların yapılması: TICKNER, bölüm xiv ve bir ansiklopedide “Basım” makalesi. Ortaçağ şiir sanatının örnekleri: CHAUCER, *The Canterbury Tales; The Song of Roland; The Nibelungenlied.* Kendi operaları için konu olarak ortaçağ literatürünü kullanmış olan büyük besteci kimdir? Bir ansiklopedide Kutsal Kâse maddesine bakınız.

BÖLÜM VI • ÇAĞDAŞ ULUSLARIN GELİŞİMİ

ÇAĞDAŞ ULUSLARIN BAŞLANGIÇLARI • GEÇİT TÖRENİNİN ARDINDAKİ ALMANYA • İTALYA'NIN YABANCI GÜÇLER İÇİN SAVAŞ ALANINA DÖNÜŞMESİ

Bu kitapta uluslar ve onların yönetim şekilleri hakkında pek çok şey söylenmiştir. Onlar uygarlığın en çarpıcı sonuçlarıdır ve hepimiz için büyük önem taşımaktadır. Yunanların tartışmaya başladıkları uygarlaşmış insanoğlunun başlıca sorunlarından biri onlara mutluluk, güvence ve zenginlik getirecek bir şekilde nasıl yönetileceklerididir. Yunanlar ve Romalılar yönetim konusunda pek çok deney yapmışlardır. Düzensizlik Çağı'nda Kilise ve bazı açılardan feodalizm belli bir güvenlilik ve otorite sağlamıştı. Şehirler ortaya çıktığı zaman, onlar vatandaşlarını korumak ve ticaretlerini genişletmek için kendi kendilerine yönetim yöntemleri keşfetmişti. Fransa ve İngiltere feodalizmi çok geniş egemenlik alanları olan monarşiye ve muktedir krallara dönüştürmüştü.

Bu bölümde yaklaşık beş yüz yıl önce ulusal devletlerin oluşumundaki ilerlemenin öyküsünü anlatacağız. Biz 1500 yılından kısa bir süre sonra Avrupa'nın nasıl göründüğüne dair bir harita oluşturmalıyız—o dönemde Avrupa halkları toprak, ticaret ve güç için yönetimler tarafından sürdürülen mücadele içindeki rakipler konumundaydılar. Almanya ve İtalya'ya dönüşecek olan topraklar dünya meselelerinde az öneme sahip olma durumu sürerken on dokuzuncu yüzyılın ikinci kısmında önem kazandığını akılda tutmalıyız. On altıncı yüzyıldaki Avrupa devletleri hakkında bilgi edinmenin bir başka nedeni Protestan Reform hareketi adı verilen Roma Katolik Kilisesine karşı yapılan büyük başkaldırının takip edilebilmesidir. Uzun ve keskin bir mücadele içinde krallar ve diğer hükümdarlar bu süreçte önemli bir rol oynamıştır.

---

1. ÇAĞDAŞ ULUSLARIN BAŞLANGIÇLARI

Orta Çağlar'a Olan Borcumuz. Görmüş olduğumuz gibi çağdaş dönemlerdeki ilerleme daha önceki yüzyıllar sürecinde yapılan ilerlemeler temeli üzerine kurulmuştur. Konuştuğumuz dil [İngilizce], takip ettiğimiz çalışmalar, eğitim aldığımız üniversiteler, bugün keyif aldığımız edebiyat, mimarî ve sanat—tüm bunlar bizim uygarlığımızın ögeleridir ve çok daha fazlası geç dönem

Orta Çağlar'da gelişmeye başlamıştı. Matbaa, barut ve pusula gibi bizim en önemli icatlarımızın bazıları bu dönemin insanları tarafından yapılırken dünya ticareti ve sömürgeşme on beşinci yüzyılın mükemmel keşiflerinin sonucuydu.

Bu şeylerden başka insanoğluna politik hayatta deneyim kazandıran yönetim şekilleri de görürüz. Güçlü ve zengin olanların denetimden muaf olmasının gerekip gerekmediğine dair sürekli bir mesele vardı ve nüfusun geri kalanının belirli bir bölge içinde tek hükümdar tarafından denetim altında tutulup tutulmaması konusunda tartışmalar yapılıyordu. Zengin ve yoksul halkı bir büyük "ulus" ailesi içinde, aynı yasalar ile yönetmek ve onların merkezî yönetimin hazinesine katkıda bulunması düşüncesi yerleşiyordu. Görmüş olduğumuz gibi, Avrupa'nın bazı ülkelerinde çok yavaş bir şekilde, feodal sistem monarşiye yol vermişti ve güçlü bir ulusal devlet ideali gelişmişti.

Yönetimlerin Tarihini Çalışmak için Sebepler. On altıncı yüzyıldaki Avrupalı yönetimler üzerine çalışma yapmak ilk etapta gereksiz ve nahoş görünebilir. Ancak, ne olursa olsun, o önemlidir; çünkü Avrupa ülkelerinin gelişimine dair bir anlayışın bugünün uygarlığının sorunlarında bir doğrudan etkisi vardır. Örnek olarak, Almanya ve İtalya, ulusal devletler olarak, Fransa ve İngiltere'den ve hatta Hollanda, İspanya ve Portekiz'den çok daha gençtir. Onlar ancak on dokuzuncu yüzyılın son yarısında birleşmiştir. Keşifler ve sömürgeleşme çağı sürecinde keşif seferleri yalnızca merkezî hükümeti olan ülkeler tarafından yaptırılıyordu. Bu ülkeler –başta İngiltere ve Fransa olmak üzere– engin sömürge toprakları elde etmişlerdi. Almanya ve İtalya büyük güçler haline gelmeden önce, yaşanabilir toprakların çoğu alınmıştı ve bu uluslar, kendi kısa varlıkları sırasında deniz-aşırı bölgelere çok az ilave yapabilmişti.

1935 yılında başlamış olan İtalya'nın Etiyopya ile olan savaşı bir genişleme hamlesiydi ve sömürge hakkına sahip olması yönünde kendini meşru kılma zemini üzerine oturtulmuştu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge topraklarından yoksun kalan

Almanya onları geri alma umudunu yitirmemişti ve Avrupa barışı için bir sürekli tehdit olmuştu. Güçler arasında kendi uzun geçmişlerine dayalı rekabet dünyayı diken üzerinde tutuyordu. Ve bizim anlamamız gereken, en azından kısmen, bu tarihtir.

İngiltere ve Fransa'nın Güçlü Ulusal Yönetimler Tesis Etmesi. On altıncı yüzyılın başlarında, İngiltere VII. Henry'nin ellerinde güçlü bir monarşi idi. Güller Savaşı soyluların sayısını öylesine azaltmıştı ki kral karşı konulmaz bir güç elde edecekti. Fransa, anlaşmazlık yıllarından sonra, nihayetinde birleşik bir ülke olmuştu ve onun sınırları bugün sahip olduğu sınırlara yaklaşmaktaydı. XI. Louis büyük vassallarının çoğu üzerinde hâkimiyet kurmuş ve onların ikta topraklarını kraliyete eklemişti. Oğlu VIII. Charles ise Bretonya'nın varisi ile evlenmişti.

Hem İngiltere hem de Fransa'daki merkezî yönetim gitgide daha güçlü hale geliyordu; ticaret halkın zenginliğini artırmıştı ve bir daimî orduyu desteklemek için yeterli geliri monarşiye sağlamıştı. Böylelikle monarşi artık sadık vassalların yardımına bağlı olmayacaktı.

İspanya'da Arap Uygarlığı. Müslüman fethi İspanya tarihine Avrupa'nın diğer ülkelerinin tarihinden çok farklı şekilde hizmet etmiştir. Yabancı ırktan ve dinden büyük bir kalabalığın yarımada üzerindeki varlığı İspanya'nın birleşme görevini iki misli daha zor hale getirmişti; çünkü onun ayrıca Fransa ve İngiltere gibi hırslı soyluları zaptetme sorunu vardı. Avrupa tarihinde biraz daha geri gidildiğinde, onuncu yüzyılda, İspanya'daki Arap uygarlığı en yüksek gelişim noktasına ulaşmıştı. Yarım milyon yerleşimcisi, görkemli sarayları, üniversitesi, üç bin camisi ve üç yüz hamamıyla Cordova belki de tüm dünyada bu dönemde rakipsizdi.

İspanya'da Yeni Hristiyan Kralların Yükselişi. Ancak Hristiyanlar en sonunda yarımadayı yeniden fethedebilmişlerdi. 1000 yılı kadar erken bir dönemde birkaç küçük Hristiyan krallığı – Kastilya, Aragon ve Navarra– kuzey İspanya'da vücut bulmuştu. Özellikle Kastilya Müslümanları geri püskürtmeye başlamıştı ve

1085 yılında Toledo'yu yeniden fethetmişti. 1250 yılı itibarıyla, İspanya'nın ortaçağ kayıtlarını dolduran, Hristiyanların Müslümanlara karşı uzun savaşı öylesine başarılı bir şekilde gerçekleşmişti ki Kastilya güney kıyılarına kadar uzanmış, Cordova ve Sevilla büyük kentlerini içine almıştı.

Mağribiler, yani İspanyol Müslümanlar, iki yüzyıldan daha uzun bir süre boyunca yarımadanın güney kısmında yer alan dağlık Granada krallığını elinde tutmuştu. Ancak uzun bir kuşatma sonrasında, 1492 yılında, Granada şehri Hristiyanlar tarafından ele geçirilmiş ve Müslüman idarenin son kalıntıları kaybolmuştu.

İspanya'nın Bir Avrupa Gücü Olması. Burada adının anılması gereken ilk İspanyol monarkı Kastilyalı Kraliçe Isabella'dır. O, 1469'da Aragon krallığının varisi olan Ferdinand ile evlenmiştir. Kastilya ve Aragon krallıklarının bu birleşmesiyle Avrupa tarihi içinde İspanya'nın büyük önemi başlamıştı. Sonraki yüz yıl boyunca İspanya herhangi başka Avrupa devletinden daha fazla askerî güce sahip olmanın keyfini sürmüştür.

1492 yılı İspanya tarihi içinde mükemmel bir andır; çünkü yalnızca yarımadanın fethedilmesi tamamlanmamış, ayrıca Kraliçe Isabella'nın himayesi altında Kolomb tarafından yapılan keşifler okyanusun ötesinden hayal edilmeyecek bir zenginlik kaynağının kapılarını açmıştı. İspanya'nın on altıncı yüzyıldaki büyüklüğü büyük ölçüde onun Amerika topraklarından elde edilmiş zenginliklere bağlıydı. Cortes ve Pizarro tarafından Meksika ve Peru şehirlerinin utançtan yoksun ve gaddarca yağmalanması ve Yeni Dünya'nın gümüş madenleri İspanya'nın bir süre boyunca Avrupa içinde sıradan kaynaklarla asla elde edemeyeceği bir konuma gelmesini sağlamıştı.

Ne yazık ki, İspanya'nın yerleşimcileri arasında en çalışkan, becerikli ve tutumlu olanları –yani kendi krallıkları tarafından sıkı çalışmaları nedeniyle desteklenen Mağribiler ve Yahudiler– Hristiyanlar tarafından acı şekilde zulme uğramıştı. Isabella kendi dininden olmayanları bölgeden temizlemek konusunda kararlı olarak Engizisyon mahkemesini yeniden canlandırmıştı. Birkaç on

yıl boyunca onun mahkemeleri sapkınlıkla suçlanan sayısız insanı tutuklamış ve mahkûm etmişti ve binlercesi bu dönemde kazıklara bağlanarak yakılmıştı.

İspanya, 1250 - 1492

Bir Deniz Gücü Olarak Portekiz. Hristiyan Portekiz Krallığı hâlihazırda bugün olduğu kadar büyüktü. Komşularıyla karşılaştırıldığında küçük olsa da, mükemmel keşif seferleri ve keşiflerine bağlı olarak önemli bir devlete dönüşmüştü. On altıncı yüzyılda, Portekiz serpilen bir ticaret geliştirmişti ve bir süre boyunca Avrupa'da önde gelen deniz gücü olmuştu.

Hollanda. Hollanda veya Çukureller yüz mil boyunca uzanan ve şimdi Hollanda ve Belçika'nın olduğu Kuzey Denizi boyunca olan on yedi vilayete yayılıyordu. On dördüncü yüzyıl itibarıyla bu bölgede imalat ve ticaret merkezleri olan önemli şehirler gelişmişti: kuzeyde Haarlem, Leiden, Amsterdam ve Rotterdam; güneyde Gent, Brugge, Brüksel ve Anvers. Uygulamada bağımsız

olan bu vilayetlerin ticareti Çukureller bölgesine büyük zenginlik getirmişti.

1384 yılında, Hollanda'da bulunan Flandre yöresi evlilik aracılığıyla Burgonya Dükü'nün eline geçmişti ve vilayetler teker teker Burgonya topraklarına eklenmişti. Cesur Charles'ın ölümünde bu bölge İmparator Maksimilian ile evlenmiş olan kızı Mary'ye miras kalmıştı. Hollanda bu şekilde Avusturyalı Hapsburg Birliği'nin eline geçmişti.

Türklerin Doğu Roma İmparatorluğu'nu Sona Erdirmesi (1453). Görmüş olduğumuz gibi Haçlı Seferleri başarısızlıkla sona ermişti ve Müslümanlar bir kez daha Filistin ve Doğu Akdeniz topraklarını ele geçirmişti. Hristiyanların geri kalanı 1291'de Suriye'ye sürülmüştü. Haçlı Seferleri'ndeki çatışmalarla zayıflamış olan Doğu Roma İmparatorluğu Çin'in kuzeybatı bölgesinden olan yeni ve korkunç düşman Moğolların tehdidi altında kendini bulan Selçuklu Türkleri sonrası kolay bir av durumuna düşmüştü. Moğollar Hunlar ve Türkler ile akraba idi. Kuzey Çin'i fethetmiş olan Moğollar Asya ve Rusya üzerinden batıya doğru ilerleyerek Avrupa'ya baskı kurmuştu. Ancak Polonyalılar onları üç yüzyıl boyunca kalacakları Rusya'ya geri püskürtmüştü. Bu Asyalı istilacılar Anadolu'daki Türk bölgelerini ele geçirmişler ve Türklerin Konstantinopol'ü zaptetmesine engel olmuşlardı.

Ancak on beşinci yüzyılda, Osman adlı bir Türk boyu, daha sonrasında Osmanlı Türkleri diye adlandırılmıştır, Çanakkale'yi geçmiş ve Balkan bölgelerini fethetmişti. İmparatorluk bölgesi başkenti etrafındaki toprakları ele geçirmişti ve 1453'te artık kuşatmaya daha fazla direnemeyen başkent en sonunda teslim olmuştu. Böylece Konstantin'in kenti, bin yıldan daha uzun bir süre sonra, Asyalı istilacıların eline düştü ve eski Roma İmparatorluğu'nun son kalıntısı olan Doğu Roma İmparatorluğu ortadan kaybolmuştu. Ancak Türkler onu fethetmekle yetinmeyerek yüzyıllar boyunca doğu ve güney Avrupa'yı tehdit etmişler ve onların başına bela olmayı sürdürmüşlerdir.

2. GEÇİT TÖRENİNİN ARDINDAKİ ALMANYA

Cermen Krallarının Güçlü Bir Devlet Kuramamalarının Nedenleri. Cermen krallar Fransa'da XI. Louis ve İngiltere'de VII. Henry'nin sahip olduğu gibi güçlü bir krallık oluşturmada başarısız olmuşlardı. Onların "İmparator" unvanları görmüş olduğumuz gibi başlarına pek çok belâ açmıştı ve onlara fayda sağlamamıştı. Almanya'nın yanı sıra İtalya'yı da elde tutma girişimleri ve Roma'nın güçlü piskoposunun onların düşmanlarıyla müttefiklik içinde olması neredeyse yıkılmalarına neden olmuştu. Onların konumu makamlarının sorgusuz sualsiz babadan oğula geçmemesi nedeniyle, sıkı kalıtsal yasaların olmaması sebebiyle zayıflamıştı. Her ne kadar imparatorların yerine sıklıkla oğulları geçse de, her bir yeni imparatorun *seçilmesi* gerekiyordu ve seçimi denetim altında tutan bu büyük vassallar doğal olarak adayları kendi ayrıcalıkları ve bağımsızlıklarına müdahale etmemeleri yönünde yasal vaatlerle bağlıyorlardı. Hohenstaufenlerin yıkılışından sonra ortaya çıkan sonuç Almanya'nın uygulamada bağımsız olan çok sayıda eyalete ayrılmış olmasıydı. Onların hiçbiri çok büyük değildi ve bazıları son derece küçüktü.

"Almanyalar." Fransızların "Almanyalar" diye adlandırdığı iki veya üç yüz eyalet vardı. Bunlar ebat ve karakteristik yapı açısından büyük ölçüde farklı idi. Onların birinde bir dük, başka birinde bir kont başı çekerken başkaları başpiskopos, piskopos veya başkeşiş tarafından yönetiliyordu. Bavyera, Württemberg ve Saksonya büyük dükalıkları kadar bağımsız olan Nürnberg, Frankfurt ve Köln gibi çok sayıda kent vardı. Diğer taraftan, sağlam bir tek kalenin etrafında geniş bir alana yayılan toprağı olan şövalyeler vardı.

İmparatora gelince, onun artık vassalları denetim altında tutabilecek herhangi bir gücü yoktu. Ne paraya ne de askere sahipti. Luther'in doğduğu dönemde, yokluk-çeken III. Frederick (Maksimilian'ın babası) manastırdan ücretsiz yemek alırken veya tarla süren sığırların arkasında yavaşça ilerlerken görülebilirdi. Almanya'nın gerçek gücü daha önemli vassalların ellerinde bulunuyordu. Onların yedisi *seçiciler* diye adlandırılmıştı çünkü on üçüncü yüzyıldan beri onlar imparatoru seçme hakkının keyfini sürmüşlerdi.

Ticaretin canlanması ve on üçüncü yüzyılda paranın kullanılmasından beri gelişmiş olan şehirler, İtalya'nın güneyinde olanların yanı sıra, Avrupa'nın kuzeyindeki kültür merkezleriydi. Kentlerin bazıları doğrudan imparatorun vassalları idi ve sonuç olarak konumlandıkları bölge içindeki prensten bağımsızlardı. Bunlar *özgür* veya *emperyal* kentler diye adlandırılmıştı ve Almanya'nın eyaletleri gözüyle bakılmak zorundaydı.

Alman bölgelerinin en küçükleri üzerinde hüküm süren şövalyeler daha önceden çok önemli bir sınıf oluşturmuştu; ancak barutun bulunması ve yeni savaş yöntemleri onlar için dezavantajdı çünkü onlar ortaçağ alışkanlıklarını sürdürüyorlardı. Onların ufak arazileri desteklemek için sıklıkla aşırı küçüktü ve onlar geçimlerini sağlamak için sıklıkla soygun yapıyorlardı. Tüccarlar ve kasaba halkı onların zaman zaman yağma yapmasına alışmıştı.

Komşuluk Savaşı. Bu eyaletlerin ister küçük isterse büyük olsun, sık sık çekişme içinde oldukları aşikârdı. İmparator düzeni sürdürmek için yeterince güçlü değildi ve her bir hükümdar saldırı durumunda kendi kendisini savunmak zorundaydı. Komşular arasında savaş, ancak bazı centilmenlik kurallarına uyulursa, izin verilen bir şeydi. Örneğin, bir prens veya şehrin İmparatorluğun bir başka üyesine saldırmadan üç gün evvel önceden uyarıda bulunması gerekiyordu.

Almanya'nın bir ulusal meclisi vardı. *Kurultay* adı verilen bu meclis farklı şehirlerde düzensiz aralıklarla toplanırdı; çünkü Almanya'nın başkenti yoktu. 1487 yılına kadar şehirlerin delege göndermesine izin verilmiyordu. Bu, Fransa ve İngiltere'de kent halkının temsil edilmeye başlamasından çok sonrasına denk gelmektedir. Huzursuz şövalyeler ve başka tımar soyluları hiçbir surette temsil edilmiyordu ve sonuç olarak kurultayın kendisine dayattığı kararlarla karşı karşıya kalıyordu.

İmparatorluk Unvanının Avusturya Meclisi'nde Kalıtsal Hale Gelmesi. İmparator unvanının keyfini sürenler arasında on üçüncü yüzyılın sonuna doğru, Hapsburglu Rudolph vardı. Avrupa meselelerinde böylesine büyük bir rol oynayan Hapsburg'un ilk merkezi kuzey İsviçre'de idi. İlk kalenin yıkıntıları halen görülebilir.

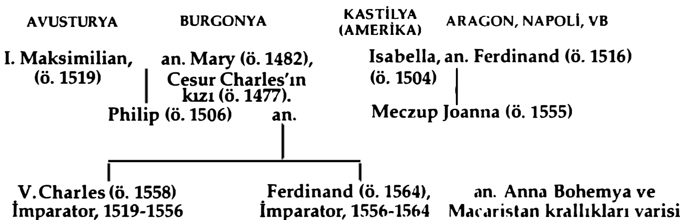
Rudolph ailenin ilk seçkin üyesiydi; o, Avusturya ve Steiermark dükalıklarını ele geçirerek kendi konumunu ve etkinliğini tesis etmişti. Steiermark dükalığı daha sonra geniş Avusturya topraklarının merkezine dönüşecekti.

Rudolph'un ölümünden yaklaşık yüz elli yıl sonra, Alman prensleri Avusturya topraklarının hükümdarını düzenli olarak kendi imparatorları olarak seçmeye başlamıştı. Böylelikle miras yoluyla Hapsburg soyu üyeleri imparator unvanı alıyorlardı. Ancak Hapsburg bir bütün olarak Alman İmparatorluğu'nun çıkarlarını gözetmekten ziyade kendi ailesinin mülklerine toprak eklemek konusuyla daha fazla ilgiliydiler.

I. Maksimilian'ın Hapsburg Gücünün Temelini Atması. Güç elde etmek için bazı aileler kendi yöntemleriyle savaşırken başkalarının kendi tarzlarında entrika çevirdikleri eski bir özdeyiştir: Hapsburgların yöntemleri *evlenmekti*. Hapsburg gücünün temelini atan genç I. Maksimilian bunu bir dizi kârlı evlilik gerçekleştirerek yapmıştı. Bir genç adam olarak kendisi Burgonyalı Mary ile evlenip bunun sonucunda Burgonya topraklarını elde etmişti. Oğlunun İspanya kraliçesi Isabella ve Ferdinand'ın kızı ve varisi ile evlenmesini ayarlamıştı. Böylelikle ailenin büyük mülklerine daha da geniş bölgeler ilave edilmiş oluyordu.

V. Charles'ın Engin Toprakları. 1506 yılında Philip öldüğü zaman, bir sonraki Hapsburg varisi olan onun oğlu Charles büyükbabaları Avusturyalı Maksimilian ve Aragonlu Ferdinand'ın aklının hayalinin alamayacağı ihtişamlı unvanlar elde ediyordu.[19] O, kısa süre içinde Brabant Dükü, Anvers Uçbeyi, Hollanda Kontu,

19

Avusturya Arşidükü, Tyrol Kontu ve Kastilya, Aragon, Napoli[20] kralı ve Amerika'daki engin İspanyol mülklerinin sahibi olmuştu—burada onun daha önemli unvanlarının birkaç tanesi belirtilmiştir.

Ferdinand 1516 yılında öldü ve şimdi on altı yaşında bir delikanlı olan Charles Hollanda'da doğmuş ve büyümüştü. İspanyol topraklarına ilk ayak basışında biraz şaşkınlık içindeydi. Beraberinde getirdiği Burgonyalı danışmanları, doğal olarak onları yabancı gören İspanyollara antipatik gelmişti. Sahip olduğu birkaç İspanyol bölgesinin her birinde kendini bekleyen muhalefet ve kuşku nedeniyle hiçbir surette bir birleşik İspanya oluşturamamıştı. Her bir krallık kendi haklarının ayrıcalıklı tanınmasını istiyordu ve Charles'ı kral olarak tanımadan önce önemli reformlar öneriyordu.

ŞEKİL 54. V. Charles Kırk Sekiz Yaşında

Münih'te Titian tarafından yapılan bir resimden

Charles'ın İmparator Olarak Seçilmesi (1519). İlk etapta küçük bir çocuğa ilk "İspanya kralı" unvanının verilmesi otorite sahibi olması açısından tuhaf görünmüştü; ancak daha dayatmacı ve daha da kafa karıştırıcı bir unvan yirmi yaşından önce onun omuzlarına binecekti. Uzun zamandan beri Maksimilian'ın ihtirası torununun imparatorluk tahtı üzerine oturmasıydı. O 1519'da öldü ve seçiciler en sonunda

20 Napoli ve Sicilya bu dönemde Aragon kralının elindeydi (bir sonraki dipnota bakınız).

Charles'ı imparator olarak seçtiler—rakip aday Fransa kralı I. Francis'in yerine V. Charles olarak seçilmişti. Henüz Almanya'da bulunmamış ve onların dilini hiç öğrenmemiş biri olarak, İspanya kralı seçilmesi itibarıyla o dönemde karmaşık olan Alman bölgelerinin hükümdarı olmuştu. Bu sırada Luther eski düzensizliklere yeni türden bir sıkıntı ekleyecek öğretilerini oluşturuyordu (Bölüm VIII'e bakınız).

3. İTALYA'NIN YABANCI GÜÇLER İÇİN SAVAŞ ALANINA DÖNÜŞMESİ

Fransa Kralı VIII. Charles'ın İtalya'yı İstila Etmesi. V. Charles'ın Avrupası'nı ve onun tüm ömrünü kaplayan sürekli savaş halini anlamak için, geriye dönmeli ve kendisinden önce tahta çıkan kralların dikkatini meşgul eden meseleleri gözden geçirmeliyiz. Özellikle net bir şekilde görülmesi gerekli olan şey İtalya'nın nasıl birdenbire kargaşa merkezine –İspanya, Fransa ve Almanya için bir savaş alanına– dönüştüğü idi.

Fransa kralı VIII. Charles (1483-1498) babası XI. Louis'nin açıkgözlülüğünün çok az kısmına sahipti. O, Türklere ve Konstantinopol'ün fethini yapanlara karşı güçlü bir sefer yapmanın hayalini kuruyordu. İlk adım olarak, İtalya'ya bir ordu göndermeye karar vermişti. Bu hak iddiasını Aragon Meclisi elinde olan Napoli krallığının sahibi babasından miras almıştı.[21] İtalya güneyde bir tutunma noktası edinmek için güçlü bir yabancı monark tarafından izin verilerek her şeyini kaybederken, çeşitli İtalyan devletlerinin kendi savaşımlarını bir kenara bırakmaları ve istilacıya

21 Papaların II. Frederick ve Hohenstaufenler ile yaptıkları mücadelede nihayetinde Aziz Louis'nin kardeşi olan Anjoulu Charles'ı çağırdıklarının ve ona hem Napoli'yi hem de Sicilya'yı verdiğinin akılda tutulması gerekir. Sicilya 1282'de başkaldırdı ve Aragon krallığı ile birleşti. V. Charles İspanya tahtına çıktığında bu durum devam ediyordu. Napoli ayrıca Aragon kralı tarafından fethedilmişti ve VIII. Charles kendi İtalya seferini yaptığı zaman onun ailesi içindeydi. XI. Louis her ne kadar Napoli'nin yönetilmesinin Fransa'nın hakkı olduğunu iddia etmiş olsa da, kendi yurdunda yapacak yeterince şeyi olan biri olarak Aragonlu gaspçıların defedilmesi girişimini ölçülü bir biçimde reddetmişti.

karşı birleşmelerine dair hiçbir olasılık yoktu. Tersine olarak, VIII. Charles İtalyanların bazıları tarafından gelmesi için kışkırtılmıştı.

Fransız kralın başarısı fevkalade görünür; o, direnişle karşılaşmaksızın İtalyan yarımadasının aşağı kısmına ilerledi. Floransa'ya yaklaştığında, ünlü bir Dominiken rahip olan Savonarola'nın verdiği vaazla Medici hükümranlığına karşı isyan çıktı ve bir cumhuriyet tesis edildi. Ancak Fransız kralın önemsiz ve çirkin figürü derinlemesine hayal kırıklığı yaratmıştı. Böylece kısa sürede güneye doğru yoluna devam etmenin akıllıca olacağına hükmetti. Napoli'yi süratle ele geçirdi. Ancak kendisi ve askerî birlikleri şaraplar ve güneyin başka hazları nedeniyle demoralize olmuştu ve düşmanları en sonunda ona karşı bir birlik oluşturmaya başladı. Aragonlu Ferdinand Sicilya'yı kaybedeceğinden dolayı korku içindeydi ve İmparator Maksimilian Fransa'nın İtalya'yı denetim altında tutmasına itiraz etmişti. Charles'ın durumu öylesine tehlikeli bir hal almıştı ki, tek bir savaşı kaybettikten sonra, fethetmeyi umduğu ülkeden 1495'in sonunda kaçabildiği için kendisini şanslı hissetmişti.

Charles'ın Seferlerinin Sonuçları. VIII. Charles'ın seferlerinin sonuçları ilk bakışta ehemmiyetsiz görünür; gerçekte ise çok önemlidir. İlk etapta, İtalyanların hiçbir gerçek ulusal duyguya sahip olmadıkları, Alplerin kuzeyinde yaşayan "barbarları" hakir gördükleri artık aşikârdır. Bu zamandan on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar İtalya, başta İspanya ve Avusturya olmak üzere, yabancı ulusların boyunduruğu altında olmuştur. İkinci etapta, Fransızlar İtalya'nın sanatına ve kültürüne hayran olmayı öğrenmiştir. Soylular kendi feodal kalelerini konforlu saraylar ve taşra evleriyle değiştirmeye başlamıştı çünkü barutun icat edilmesi kale inşa etmeyi faydasız hale getirmişti. İtalya'nın derin bilgi birikimi ayrıca bilinir olmuştu ve yalnızca Fransa'da değil, aynı zamanda İngiltere ve Almanya'da serpilmişti ve Yunanca İtalya dışında çalışılmaya başlanmıştı. Sonuç olarak, tıpkı İtalya'nın yabancı istilacıların kurbanı olması gibi, Latince ve Yunanca literatürüne olan ilginin yeniden canlanmasından beri

keyfini sürmüş oldukları öğrenme konusundaki liderliği kaybetmişler ve bir daha asla yeniden kazanamamışlardı.

I. Francis ve Onun Kuzey İtalya'yı Fethetme Girişimi. Fransızların kuzey İtalya'da bir tutunma noktası elde etme girişimini takip etmeleri bıktırıcı ve kârsız hale gelmişti. Yalnızca şu kadarını söylemek yeterli olacaktır ki, VIII. Charles kısa süre içinde ölmüştür ve onun ardılı olan XIII. Louis güneydeki Napoli'nin yanı sıra kuzeydeki Milano dükalığında hak iddia etmiştir. Ancak Napoli'deki hakkını Aragonlu Ferdinand'a satmış ve dikkatini Milano'yu elinde tutmaya odaklamıştır. Oysa büyük ölçüde Papa nedeniyle bu hedefinde başarılı olamamıştır. Papa 1512'de Fransızları İtalya'nın dışına püskürtmede başarılı olmuştur.

1515 yılında, yirmi yaşındayken Fransız tahtına çıkmış olan I. Francis krallarının en ünlü olanlarından biridir. Davranışlarında kibar ve merttir ve en gurur verici unvanı "Centilmen Kral"dır. Tıpkı kendi çağdaşları Lorenzo de' Medici'nin oğlu olan Papa X. Leo ve İngiltere kralı VIII. Henry gibi, sanatçılara ve edebiyatçılara yardımcı olmuş ve şek. 56'da çarpıcı bir örneğinin gösterildiği gibi, güzel binalarla ilgilenmiştir.

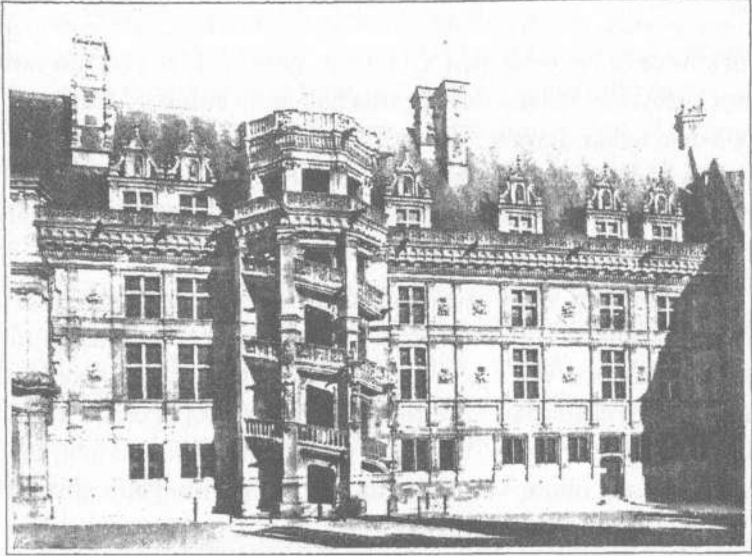
Francis kendi hükümranlığını çok şaşırtıcı bir zafer ile açmıştı. O askeri birliklerini İtalya'ya, o zamana dek süvariler için aşırı dik olduğuna inanılan bir dağı aşacak şekilde yönlendirmiş ve Marignano'da –Papa'nın ödenekli askerleri olan– İsviçrelileri yenilgiye uğratmıştı. Ardından Milano'yu işgal etti ve muzaffer genç kralla anlaşma yapmaya istekli olan X. Leo ile iletişim kurdu. Papa Milano'nun Francis tarafından elde tutulması gerektiği konusunda

ŞEKİL 55. I. Francis

Louvre Müzesi'nde bulunan Clovet tarafından yapılmış bir resimden

uzlaştı ve Francis kendi adına Leo'nun Floransa'yı bir kez daha Papa'nın ait olduğu aile olan Medici'lere devretme planını onayladı. Bu şekilde yapıldı ve birkaç yıl sonra, bu mükemmel cumhuriyet, daha önceki zaferlerini asla yenileyemeyen bir prensler soyu tarafından yönetilen Toskana büyük dükalığına dönüştü.

ŞEKİL 56. Blois'teki Saray Binası

VIII. Charles'ın İtalya'ya yaptığı sefer Fransız mimarlarının dikkatini orada kullanılmış olan güzel Rönesans biçemine çekmişti. Bu dönemde toplar kalın duvarlı ve kuleli eski türden kaleleri bir savunma aracı olarak gereksiz hale getirmeye başladığı için, Fransız kralları bazıları halen varlığını sürdüren güzel saraylar inşa etmeye başlamıştı. VIII. Charles'ın ardılı olan XII. Louis Loire Nehri'nin kıyısında, Blois'te güzel bir yapı inşa ettirmeye başlamıştı ve I. Francis iç kısmı burada yeniden yapılmış olan bir kanat ilave etmiştir. Onun muhteşem açık merdivenleri ve geniş, yüksek pencereleri feodal dönemlerin eski burçlarında olanlarla çok az ortak özelliğe sahiptir.

Fransa ve Hapsburglar Arasındaki Sorunun Kaynakları. İki genç hükümdar olan I. Francis ve V. Charles arasında ilkin dostça ilişkiler mevcuttu fakat daha sonraları onlar arasında neredeyse aralıksız bir dizi savaşa yol açacak birkaç koşul gelişti. Fransa Charles'ın kuzey ve güney toprakları arasında sıkışmıştı ve o dönemde bir nehir veya sıradağlar gibi hiçbir doğal sınır yoktu. Charles ayrıca büyükbabası Maksimilian aracılığıyla Fransız krallarının elde

tutmak için yüreklerini ortaya koydukları Milano'da hak sahibi olduğuna inanıyordu. Bir kuşak boyunca, rakipleri bu ve başka meseleler üzerine savaşmıştı ve Charles ile Francis arasındaki savaşlar Fransa ve Hapsburg Meclisi'nin çok gelişmiş gücü arasında iki yüzyıldan daha fazla süren bir çatışmanın başlangıcı idi.

V. Charles'ın Almanya'ya Gitmesi. 1520 yılında, V. Charles Almanya adına Aix-la-Chapelle'de imparator olarak tacını giymek için yola çıktı. Yoldayken İngiltere'de VIII. Henry ile görüşerek Francis ile bir müttefiklik kurmaması yönünde ikna etmek için konuştu. Daha sonra Hollanda'ya gitmek için yelken açtı. Orada Romalıların Kralı olarak usulüne uygun şekilde taç giydi. Oradan ilerleyerek ilk kez olarak Almanya'ya, çağrıldığı yer olan ilk ulusal meclise veya kurultaya gitti. Bu meclisin en önemli işi inanışa ters düşen kitaplar yazmakla suçlanan üniversite profesörü Martin Luther'in davasının değerlendirilmesiydi. Luther güçlü ortaçağ Kilisesine karşı ilk başarılı başkaldırıyı başlatmış olan kişiydi.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Orta Çağlar'da Batı uygarlığına yapılmış olan bazı önemli katkıları anımsayın. İngiltere ve Fransa on altıncı yüzyılda nasıl güçlü monarşiler geliştirmişti? İspanya bir birleşik devlet geliştirmede hangi güçlüklerle karşılaşmıştı?

2. Almanya neden feodal lordlar arasında bölünmüş şekilde kalmıştı? Hapsburg gücünün temelleri nelerdi? Kutsal Roma İmparatorluğu neden bir fiyasko idi? İmparatorlar nasıl seçiliyordu?

3. On altıncı yüzyılda İtalya nasıl bölünmüştü? İtalya'nın birleşmesi neden zordu? Fransız kralları ve Hapsburglar arasındaki sorunlar nelerdi?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *seçiciler, şövalyeler, kurultay, cami, Engizisyon, Feodalizm,*

monarşi ve *demokrasi arasındaki; Selçuklu ve Osmanlı Türkleri arasındaki ayrımları* ortaya koyun.

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir gerçeklikten ziyade bir hayal olduğunun söylenmesinde ne kast edilmiştir?

2. Bir ulusal devlet ile bir imparatorluğu karşılaştırın. Bir imparatorluğun halkının tümü aynı dili mi konuşur?

3. Daha önce bir dünya imparatorluğu yönetmeye heveslenmiş hükümdarlar olmuş mudur?

4. Şarlman'ın ve V. Charles'ın imparatorluklarını karşılaştırın.

TARTIŞMA KONULARI

1. İlerleme feodalizm altında olmaktan ziyade bir monarşi altında daha olasıdır.

2. Ortaçağ yönetimi çalışması günümüz Avrupası'nın anlaşılmasında önemlidir.

3. "Kutsal Roma İmparatorluğu ne kutsal ne Romalı ne de bir imparatorluktu" – VOLTAIRE

4. 1492 yılı İspanya tarihinde çok önemlidir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

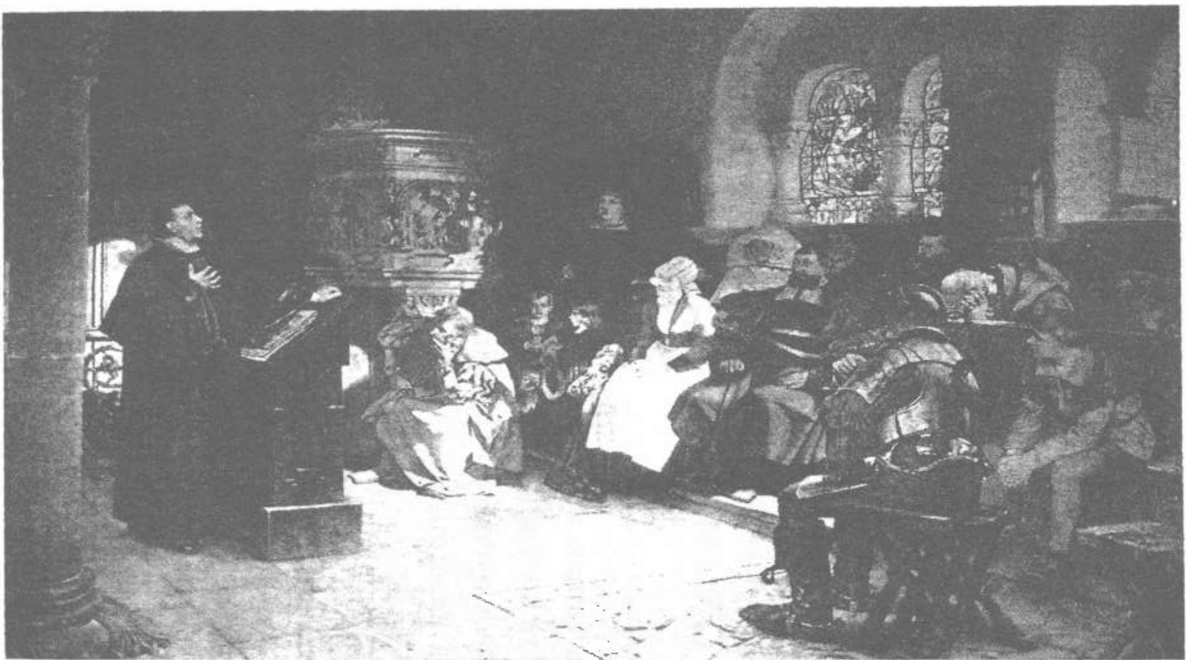
1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt II, bölüm xxii, kısım i, "VIII. Charles'ın İtalya'ya Seferleri"; 231 a, "Floransa ve Medici"; kısım ii, On altıncı yüzyılda İtalya'daki sorunların Makyavel tarafından betimlenmesi; kısım iii, İyi Şövalye Bayard'ın öyküsü; 233 a. I. Francis XII. Louis'yi nasıl takip etmiştir; 233b, Marignano Muharebesi ve I. Francis'in cesareti; s. 21, İyi Şövalye ve atı Carmen'in maceraları; ss. 22-23, not, I. Francis nasıl şövalye oldu; kısım iv, 234, "On altıncı yüzyıl başında İspanya"; bölüm xxiv, "I. Maksimilian döneminde Almanya."

2. Konu Çalışmaları. On altıncı yüzyılın başında Avrupa: HAYES, *Political and Cultural History of Europe,* Cilt I, bölüm i. V. Charles'ın daha sonraki yılları: WELLS, *The Outline of History,* Cilt II, ss. 207d. İspanya'daki Müslümanlar: THOMPSON, *The Middle Ages,* bölüm xxiii.

Kısım İki

AVRUPA'NIN BAZI HÜKÜMDARLARININ KENDİ ATALARININ KİLİSESİNE BAŞKALDIRMASI VE PROTESTANLARIN VÜCUT BULMASI; "DİN SAVAŞLARI" DİYE ADLANDIRILAN DÖNEMDE MEYDANA GELEN ÇEŞİTLİ ÖNEMLİ DEĞİŞİKLİKLER

Din her zaman uygarlığın çok önemli bir parçası olmuştur ve bu konudaki düşünce farklılıkları çok sayıda acı mücadeleye sebep olmuştu. Luther ve Calvin daha önceleri Papa'nın başkanlığı altında bir uluslararası kurum olarak var olan Kiliseden kopmuştu. İngiltere kralı VIII. Henry de Papa'dan bağımsız olduğunu ilan etmişti. Güçlü bir Protestan zümresi Fransa'da gelişmişti. İspanya'nın Katolik hükümdarı İngiltere ve Hollanda'daki Protestanları hizaya getirmeye çalışmıştı. Tüm bunlar din savaşlarına ve Hristiyan Kilisesinde önemli değişikliklere yol açmıştı.

Martin Luther'in Wartburg'da Vaaz Vermesi

Hugo Vogel tarafından yapılan bir resimden

BÖLÜM VII • PROTESTAN BAŞKALDIRISINDAN ÖNCE KİLİSE

KİLİSE VE BİR DEVLET ARASINDAKİ BENZEŞİM • KİLİSENİN HAİNLERLE BAŞA ÇIKMASI • KİLİSE İÇİNDEKİ REFORMCULAR: FRANSİSKENLER VE DOMİNİKENLER • KİLİSE VE DEVLET ARASINDAKİ ÇATIŞMANIN KAYNAKLARI • REFORMDAN ÖNCEKİ REFORMCULAR

Biz Orta Çağlar'daki Hristiyan Kilisesinin pek çok açıdan bugün İngilizce-konuşan ülkelerde aşina olduğumuz kiliselerden çok farklı olduklarını hâlihazırda görmüştük. Bir sonraki bölümde Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından beri batı Avrupa'da yaşayanların bu kiliseye karşı isyanını göreceğiz. Bazı ülkeler Papa'nın hükümdarlığından kopmuş ve Protestanlığı benimsemiştir; diğerleri Papa'ya karşı sadık kalmışlar ve kendi atalarının kilisesini savunmuşlardır. Protestanların "Reform" diye adlandırdıkları bu başkaldırı ile meşgul olmadan önce Kutsal Roma Katolik Kilisesinin ne denli güçlü olduğunu görmemiz gerekir. Bugün Birleşik Devletler'de Protestan mezhebinden olanlardan çok daha fazlası Katolik Kilisesine sadıktır.

Din Savaşları'nı anlamak için ilkin Reform hareketinden önce *tek* kilisenin mevcut olduğunu göz önünde bulundurmalıyız. Batı Avrupa'daki herkes ona ait olmaya ve destekleriyle ona katkı vermeye zorlanıyordu. Kilisedeki din adamlarının pek çoğu çok zengin ve güçlüydü ve Kilise bir günümüz kilisesinden ziyade bir devlet gibiydi. Şimdi hükümetlerin yaptığı görevlerin pek çoğunu gerçekleştiriyordu. Biz reformcuların öğretilerden ve Kilisenin eylemlerinden neden şikâyetçi olduklarını ve nihayetinde Papa'ya olan biatlarını üzerinden atan ve kendi kiliselerini kuran birkaç hükümdarın bunu neden yaptığını anlamalıyız. Bazı çağdaş Protestan mezhepler bu eylemlerden kaynaklanmıştır. Katolik Kilisesinin insanların kendine ait olduğunu dayatma gücü kaybolduğu zaman, dinî liderler ortaya çıkmış ve her biri gerçek Hristiyan inancını temsil ettiği iddiasında bulunan çok sayıda mezhep tesis etmiştir.

---

1. KİLİSE VE BİR DEVLET ARASINDAKİ BENZEŞİM

Ortaçağ Kilisesinin Önemi. Katolik Kilisesi Orta Çağlar boyunca açık ara en güçlü ve önemli kurumdu. Onun papaları, piskoposları ve başkeşişleri neredeyse her büyük projenin ruhuydu. Her ne kadar biz onun erken dönem gelişiminden bahsetmiş olsak

da, ortaçağ Avrupası'nın yaşantısını meşgul eden baskın konumun ne olduğunu değerlendirmeden Batı uygarlığının tarihini doğru bir şekilde anlayamayız.

Çağdaş Kiliseler ile Karşılaştırma. İlk etapta, ortaçağ Kilisesi bugün çok sayıda kilisenin yaptığından çok daha fazla yollarla insanların hayatını etkilemişti. Nasıl ki biz şimdi belli bir ulusa ait olmak zorundaysak, herkesin ona ait olması gerekiyordu. Çocukken herkes vaftiz ediliyordu. Tüm batı Avrupa tek bir dinsel iştirak oluşturmuştu ve ona başkaldırmak bir suçtu. Kiliseye sadık olmayı reddetmek veya onun otoritesini sorgulamak sapkınlık veya Tanrıya karşı ihanet anlamına geliyordu ve ölümle cezalandırılıyordu.

İkinci olarak, başta Protestan organizasyonları olmak üzere çağdaş kiliseler gönüllü katkılarla destekleniyordu, yani üyeleri katkıda bulunuyordu. Ancak ortaçağ Kilisesi yalnızca engin topraklarından gelen kazanç ve hizmetleri karşılığında çeşitli ücretlere sahip değildi, ayrıca herhangi bir geliri olan herkesten *öşür* (veya onda birlik) adı altında düzenli vergi alıyordu.

Üçüncü olarak, ortaçağ kilisesi yalnızca dinsel bir yapı değildi. İnsanların ruhlarını kurtarma görevlerinin yanında bugün başka kurumlarca gerçekleştirilen çok sayıda hizmeti yerine getiriyordu. O dönemde hiçbir yardım veya hayırseverlik kurumu yoktu, ayrıca hiç kamusal eğitim kurumu da bulunmuyordu. Kilise yoksullara, hastalara ve kimsesizlere bakıyordu; yardıma muhtaç olanlara barınak sağlıyordu; ve şimdi hükümet ve başka dinsel-olmayan organizasyonlar arasında dağılmış olan çok sayıda işi gerçekleştiriyordu.

Son olarak, Kilise, Protestan kiliselerinden farklı olarak tüm dinsel faaliyetlerden sorumlu olan bir resmî başkana –Papa– sahipti. İster İtalya, Almanya, Fransa, İspanya ve isterse İngiltere'de olsun her kilise makamı gerçekte Roma'daki Yüce Papa tarafından denetim altında tutuluyordu. Dahası, Kilise'nin bir resmî dili, Latince, vardı. Bu dil ruhban sınıfının üyeleri tarafından biliniyordu; ve tüm iletişimler ve dinsel hizmetler bu lisanda yapılıyordu.

Bir Uluslararası Monarşi Olan Ortaçağ Kilisesi. Ortaçağ Kilisesi, sözün kısası, bir uluslararası monarşi idi—Hristiyanlar olarak Avrupa ülkelerinin hükümdarlarının bağlı oldukları bir devletti. Onun resmî dili ve tek başkan altındaki organizasyonundan başka, kendi yasaları –dinsel kanunname– ve kendi mahkemeleri vardı. Bu mahkemelerde günümüz idari mahkemelerinde yerleşik olan çok sayıda dava görülürdü.[22] Bir din adamını veya Kilise ile bağlantılı herhangi birini ilgilendiren tüm davalar bu mahkemelerde yapılırdı. Keşişler, öğrenciler, haçlılar, dullar, yetimler ve kimsesizler özel bir koruma altındaydı. Daha sonraları, evlilikler, vasiyetnameler, yeminli sözleşmeler dine hakaret ve kâfirlik davaları da dâhil olacaktı. Hatta Kilisenin suçluları cezaya çarptırabilecekleri hapishaneleri bulunuyordu.

Kilise Organizasyonu: Papa. Bu uluslararası monarşinin başında tüm gücü elinde bulunduran ve mutlak hükümdar olan Papa vardı. O yüce kanun yapıcıydı. Kutsal Yazılar ve Doğa tarafından buyrulduğuna inandığı sürece ne denli antik döneme ait olursa olsun Kilise'nin herhangi bir yasasını reddedebilir veya yürürlükten kaldırabilirdi. Haklı olarak yalnızca insanî olan yasalara istisnalar yapabilirdi; örneğin kuzenlerin evlenmesine veya bir keşişin yemininden özgür kılınmasına izin verebilirdi.

Papa yalnızca yüce kanun yapıcı değil, ayrıca yüce yargıçtı. İster ruhban sınıftan isterse bu sınıfa yabancı olsun, Avrupa'nın herhangi bir kısmından ona başvurulabilirdi. Elbette bu sistemin çok sayıda mahzurları vardı. Edinburg veya Köln'de görülmesi gereken bir davanın Roma'ya taşınması adaletsizlikler doğurabiliyordu. Dahası, zenginlerin her zaman avantajı vardı. Onlar bir davayı böylesine uzak bir mahkemeden Roma'ya taşımak için zamana ve paraya sahipti.

Papanın tüm Hristiyan Kilisesi üzerine denetimi gönderdiği *elçileri* tarafından gerçekleştirilirdi. Hristiyan dünyasının her

---

22 Kilise yasaları *dinsel kanunname* diye biliniyordu. Üniversitelerin çoğunda öğretiliyordu ve çok sayıda avukat tarafından uygulanıyordu. O, İznik'teki konseyden (MS 325) beri çeşitli kilise konseylerinin eylemleri üzerine dayanıyordu ve bilhassa papaların buyruk ve kararlarına göre şekilleniyordu.

köşesine özel haberciler veya temsilciler gönderirdi. Bu papalık elçileri büyük güçlere sahipti. Onların mağrur tarzı Papa'nın otoritesini taşımalarından kaynaklanıyordu—örneğin elçi Pandulf İngiltere Kralı John'un tüm tebaasını özgür bırakması ve kendisine sadakat yemini etmesini sağlayacaktır.

Papa'nın tüm batı dünyasını yönetme görevi doğal olarak çeşitli işler gerçekleştirilmesi ve sayısız hukukî belgelenin hazırlanması ve gönderilmesini gerektiriyordu.[23] Kardinaller ve Papa'nın resmî yetkilileri papalık mahkemesi veya mahkeme diye adlandırılan yapıyı oluşturmuştu.

Papaların Gelir Kaynakları. Papa kendi yönetim işlerini gerçekleştirmek ve sarayın ve memurlarının masraflarını karşılamak için büyük bir gelire ihtiyaç duyardı. Bu, çeşitli kaynaklardan temin edilirdi. Karar verilmesi için onun mahkemesine getirilen davalardan yüklü ücretler alınırdı. Başpiskoposlar, piskoposlar ve başkeşişlerin seçilmeleri onaylandıkları zaman cömert katkılarda bulunmaları beklenirdi. On üçüncü yüzyılda Papanın kendisi tüm Avrupa boyunca çok sayıda maaşlı papazlık makamı doldurmaya başlamıştı ve geleneksel olarak atadıkları kişilerin ilk yıl kazançlarının yarısını alırlardı. Protestanların nihayetinde Papaya olan bağlılıklarını koparmadan önceki birkaç yüzyıl boyunca, hem din adamları hem de halktan insanlar için harçların ve vergilerin çok fazla olmasından dolayı geniş çaplı bir şikâyet söz konusuydu.

Başpiskopos ve Piskopos. Kilisenin başındaki kişinin altında başpiskoposlar ve piskoposlar bulunuyordu. Bir başpiskopos kendi piskoposluk bölgesinde ve kendi vilayetindeki tüm piskoposlar üzerinde gücünün sınırları nispetinde belirli bir denetim uygulayabilen bir piskopostu. Belki de ortaçağ döneminde konumu piskoposunki gibi anlaşılması gerekli olan hiçbir kişiler sınıfı yoktu. Onlar havarilerin ardılları olarak tanınıyordu. Güçleri onlara ilahi olarak devredilmişti. Onlar kendi ayrı piskoposluk bölgelerinde Evrensel Kilise'yi temsil ediyordu. Bunu "kıdemli birader" Roma

23 Papaların buyrukları, fermanları ve kararları mühür anlamına gelen (Latince) *bulla* sözcüğünden kaynaklanmıştır.

piskoposu Papa'nın yüce başkanlığı altında yapıyorlardı. Papa'nın Havarilerin başının ardılı olduğu düşünülmekteydi. Onların makam simgeleri olan taç ve piskopos asası herkes için bilindik idi. Her bir piskoposun bir katedral adlı özel kilisesi vardı. Bu, ebat ve güzellik açısından piskoposluk bölgesinin diğer kiliselerini genellikle aşan bir yapıydı.

ŞEKİL 57. Bir İngiliz Piskoposunun Bir Papaza Unvanını Vermesi

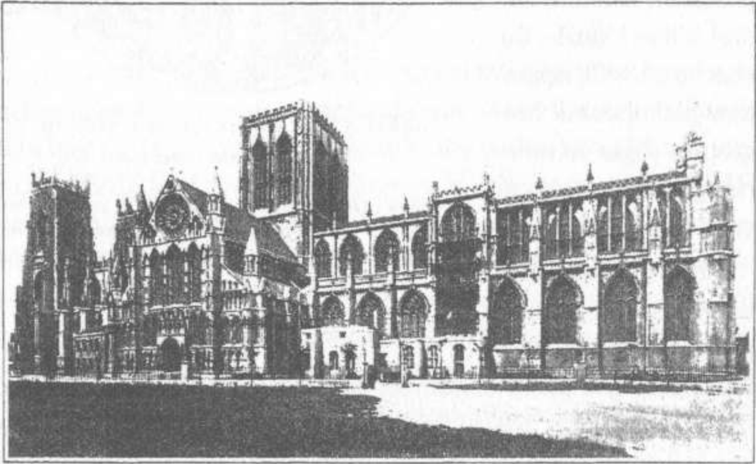
Bu resim II. Henry'nin döneminden bir el yazmasından alınmıştır. Piskopos tacını veya kepini giymekte ve pastoral asasını sol elinde tutmaktadır, sağ elini ise papazın başının üzerinde tutarak onu kutsamaktadır.

Piskopos kendi piskoposluk bölgesine ve piskoposluğa ait başka topraklara göz kulak olmalıydı. Son olarak, piskopos genellikle bir feodal lord idi. Vassalları ve altvassalları olabilirdi ve sıklıkla kendisi de, yalnızca kralın değil, aynı zamanda bazı komşu lordların bir vassalı idi.

Papazlık Bölgesinin Papazı ve Görevleri. Kilisenin en küçük birimi papazlık bölgesi idi. Papazlık bölgesinin başında kilise hizmetlerini gerçekleştiren papazlık bölgesi papazı vardı. Kendi bölgesindeki vaftiz, evlilik ve defin işlemlerinden sorumluydu. Papazlar kiliseye ait toprakların gelirleri ve öşür vergileri ile destekleniyordu. Ancak bu gelir kaynaklarının her ikisi de sıklıkla rahip olmayan kişilerin veya komşu manastırın ellerindeydi. Tüm bu hizmetleri gerçekleştiren yoksul papaz genellikle ruhunu ve bedenini bir arada tutmaya güç belâ yetecek kadar ücret alırdı.

Kendine Özgü ve Güçlü Bir Sınıf Olan Ruhbanlar. Ruhban sınıfı kilise üyelerinden oldukça ayrı bir sınıftı. Onların giysileri

sıradan vatandaşlarınkinden farklıydı. Büyük piskoposlar ve başkeşişler feodal lordlar olarak kendileri için savaşacak vassallara sahiplerdi. Onların evlenmelerine izin verilmemişti. Emir alma konusunda ruhban sınıfı "silinmez karakteristik özelliklere" sahipti. Tinsel zarafet ve güç gösterirlerdi, rahip olmayan kişilerin sahip olmadığı bir kutsanma onlara bahşedilmişti. Onlar Tanrı ve insan arasındaki uzlaştırıcı gibi davranma gücüne sahipti ve insanları günahlarından arındırmak, dinî törenleri gerçekleştirmek, Aşai Rabbani ayinini yönetmek şeklinde resmî görevlere sahipti.

ŞEKİL 58. İngiltere, York'taki Katedral

Piskoposun kilisesi bir katedral diye adlandırılırdı çünkü piskoposun koltuğu veya tahtı (Latince, cathedra) orada dururdu. O genellikle papazlık bölgesinin kiliselerinden çok daha etkileyiciydi. Ancak bazen manastır kiliseleri zengin manastırlara aitti ve onlar güzellikte piskoposun kilisesiyle aşık atıyordu.

Ruhban Sınıfının İmtiyazı. Onların ilk biat ettikleri kişi ülkelerinin hükümdarı değil, Papa idi. Vergi vermekten muaftılar. Suç işleme veya kanunsuz eylemlerle suçlandıkları zaman kilise mahkemelerinde yargılanma hakkına sahiplerdi. Bu ayrıcalığa "ruhban sınıfı imtiyazı" adı verilirdi.

Ruhban sınıfının etkisi onların eğitimli olan tek grup olmalarından dolayı büyük ölçüde artmıştı. Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra altı veya yedi yüzyıl boyunca ruhban sınıfı

dışında çok az kişi eğitim alabiliyordu ve hatta okumayı ve yazmayı öğrenebiliyordu. On üçüncü yüzyılda bile ruhban sınıfına mensup biri yanlış bir şey yaptığında halen kilise mahkemesinde yargılanıyordu.

2. KİLİSENİN HAİNLERLE BAŞA ÇIKMASI

Dinsel İnançlara Aykırı Olma Suçu. Kilisenin gücüne ve mükemmel organizasyonuna rağmen, neredeyse başlangıçtan itibaren onun öğretilerine inanç konusunda farklılaşan kişiler vardı. Zaman geçtikçe ve Kilise daha güçlü hale geldikçe, onun öğretilerine ve uygulamalarına itiraz edenlerin sayısı artmıştı. Başkaldıranlar iki türlü idi: bazıları yalnızca kilisenin belli başlı uygulamalar ve öğretilerine itiraz ederken Hristiyan kalıyorlardı. Başkaları Hristiyan dininin kendisinin doğrularını inkâr etmişti. Kilisenin gözünde her iki sınıf dinsel inançlara aykırı olma yüksek suçundan dolayı günahkâr idi; ve dine aykırı düşünce Tanrı'ya karşı bir günahtı ve Hristiyan ülkelerinin yasalarına göre bir suçtu. Cezası ise ölümdü. Kilise bu suça karşı en katı tavrını alıyordu. Kiliseyi ve Hristiyanlık hakikatlerini açık bir şekilde suçlayanlar silahlı kuvvetler ile karşılaşabilirdi. Ancak gizli itirazcıları keşfetmek daha zorluydu. Onlar hain olarak değerlendiriliyordu ve ceza almaya layıklardı.

Katarcı Haçlı Seferleri. On üçüncü yüzyılda (adlarını güney Fransa'daki Albi şehrinden alan) Albigensianlar (Katarcılar) vardı. Onlar Hristiyan dininin öğreti açısından sahte olduğunu öğretmişti. Papa III. Innocentius bu talihsiz insanlara karşı 1208'de bir haçlı seferi vaazı vermişti. Fransa'nın kuzey kısmından bir ordu ölüme mahkûm edilmiş bölgeye ilerledi ve kanlı bir savaştan sonra dinsel inanca aykırı düşünenler topluca katledildiler.

Engizisyon. Papa, Kiliseye karşı gizli suçluları bulmak ve mahkeme önüne çıkarmak için özel bir mahkemeler sistemi tesis etmişti. Tüm dikkatini kâfirlerin keşfedilmesi ve mahkûm edilmesine adamış olan bu mahkemeler *Kutsal Engizisyon* diye

adlandırılmıştı. Bu sistem Albigensian Haçlı Seferi'nden sonra yavaş yavaş büyümüştü. Mahkemelerin adaletsizliği ve kâfir olmakla suçlananların maruz kaldıkları gaddarca muamele –uzun süreli hapis veya kendi suçlarını itiraf ya da başkalarını suçlamaları için işkenceler– "Engizisyon" adını kötüye çıkarmıştı. Ne sebeple olursa olsun kullanılan yöntemleri savunma girişiminde olmaksızın, engizisyon mahkemesi üyeleri sıklıkla coşkulu ve dik duran kişiler olarak dikkat çekebilirdi ve Engizisyonun yöntemleri dönemin idare mahkemelerinde kullanılan yöntemlerden daha gaddarca değildi.

Kâfir olmayan biri de suçlanabilirdi; çünkü bir kişi dışsal eylemleriyle yargılanırdı. Sonuç olarak bir kâfir ile yalnızca tesadüfî bir konuşmayla Engizisyonun ellerine düşebilirdi. Bazı maksatlı olmayan ihmaller sonucu suçlananlar veya komşusunun kötücül suçlamasıyla karşı karşıya kalanlar olabiliyordu.

Eğer suçlanan kişi kendi günahını itiraf ederse ve kâfir olmaktan feragat ettiğini ilan ederse, affedilir ve kiliseye geri alınırdı; ancak yine de hapse girerek bunun kefaretini ödemek zorundaydı. Kâfir olmakta ısrar edenler ise kan dökmeyi yasaklayan kilise yasaları nedeniyle canlı canlı yakılmak uygulamasıyla karşı karşıya kalabilirdi.

3. KİLİSE İÇİNDEKİ REFORMCULAR: FRANSİSKENLER VE DOMİNİKENLER

Kilisenin Zenginliğinin Cazibesi. Kilisenin zenginliği ve gücü kendi içinde büyük bir tehlike oluşturmuştu. Onun engin toprakları, zenginliği, muazzam hazinesi, yüksek konumu ve ayrıcalıklarının keyfi önemli memurları tarafından çıkarılıyordu. Tüm bunlar kiliseyi dünyevî ve entrikacı kişiler için bir kurban haline getirmişti. Onlar kilisenin atamalarını kendileri, aileleri veya dostlarına güvence sağlamak için kullanıyorlardı. Krallar ve soylular bile böylesine güçlü bir kurum ile bağlantı halinde olmaktan nasıl fayda elde edebilecekleri görmek için tetikte bekliyorlardı ya da onların politikasını kendi avantajları için kullanmak

istiyorlardı. Organizasyonun kendi içinde onun kaynaklarını kendi kişisel faydası için kullanmak isteyenler vardı.

Dilenci Tarikatlarının Kurulması. Ancak Kilise içinde bir reform gereksinimi olduğunu gören çok sayıda mütedeyyin kişi vardı. Onlar ruhban sınıfının daha basit hayatlar yaşamaları ve kendilerini tümüyle iyi işlere adamaları gerektiğini düşünüyordu. Ruhban sınıfının görevleri yerine getirmeleri konusunda başarısızlığı ve ihmalkârlığı temelde dönemin kötülüklerinden sorumlu tutuluyordu. Bu durum Kilise içinde Fransiskenler ve Dominikenler olarak iki organizasyonun oluşmasına sebebiyet vermiştir. İki tarikatın kurucuları olan Aziz Francis ve Aziz Dominic yeni bir tür ruhban sınıfı icat ederek kendi döneminin gereksinimlerini karşılama uğraşısı içinde olmuşlardır. Onlara dilenen kardeş veya "dilenci rahip" denmiştir. Onların böyle adlandırılmalarının nedeni hayatlarını sürdürmelerini hayırseverlik konusunda aldıkları desteğe bağlamış olmalarıdır. Piskoposların ve papazlık bölgesi rahiplerinin sıklıkla yapmakta başarısız oldukları kendini adayan bir yaşam onlar tarafından gerçekleştirilecektir.

ŞEKİL 59. Assisili Aziz Francis'in Kuşlara Vaaz Vermesi

Aziz Francis'in bir defasında kendisini dikkatlice dinleyen kuşlara vaaz verdiğine dair hurafe vardır. Bu, bir on beşinci yüzyıl ressamının yorumudur (İtalya, Montefalco'daki Aziz Francis Kilisesi'nde Benozzo Gozzoli tarafından yapılan bir freskten alınmıştır)

Bu anlayışta olanların yaşantısı Kiliseyi kâfir olanların saldırısından korumak ve insanları yeni bir dinsel hayata yöneltmek içindir. Dilenci tarikatlarının kurulması Orta Çağlar'ın en ilgi çekici olaylarından biridir.

Assisili Aziz Francis (1182?-1226) ve Tarikatı. Tarih içinde Aziz Francis'ten daha sevecen ve daha etkileyici kimse yoktur. O (olasılıkla 1182'de) orta İtalya'da küçük bir kasaba olan Assisi'de doğmuştur. Hali vakti yerinde bir tüccarın oğluydu ve erken gençlik döneminde çok hovarda bir hayat yaşamıştı ve paranın satın alabileceği her şeye sahipti. Ancak hassas ve mert bir doğası vardı ve kendisinin konforlu hayatı ile yoksulların üzüntü verici durumu onun için sıkıntı kaynağı olmuştu. Hovarda hayatına ara vermesine yol açan ve onu düşünmeye sevk eden uzun ve ciddi bir hastalıktan sonra, yaklaşık yirmi yaşındayken birdenbire eski hazlara olan ilgisini kaybetmiş ve yoksul ve –başta cüzzamlılar olmak üzere– kimsesizleri ziyaret etmeye başlamıştır. Babası oğlunun tuhaf fikirlerine karşı çıkmıştır. Nihayetinde genç adam tüm miraslık hakkından vazgeçmeye karar vermiş ve gösterişli kıyafetlerini bir kenara bırakarak yıpranmış bir bahçıvan giysisi giymiş ve yardımlarla yaşayan evsiz bir gezgin olmuştur. Kısa süre içinde basit bir şekilde vaaz vermeye başlamış ve uzun zaman önce zengin bir tüccar hayatı yaşarken varını yoğunu yoksullara veren bir kişiye dönüşmüştür. Kısa zamanda başkaları da ona katılmıştır ve bu insanlar dünyevî yüklerden özgür bir şekilde yalınayak ve beş parasız bir halde İncil'i vaaz ederek orta İtalya etrafında dolaşmışlardır.

Fransiskenlerin Misyonerlik İşleri. Papa, biraz tereddüt içinde, Fransisken kardeşlerin çalışmasına onay vermişti (1210). Yedi yıl sonra, Francis'in takipçi sayısı sayı bakımından büyük ölçekte arttığında, misyonerlik çalışmaları büyük ölçekte başlamış ve kardeşler Almanya, Macaristan, Fransa, İspanya ve hatta Suriye'ye gönderilmişti. Bir İngiliz yazar bu yalınayaklı, yamalı cübbeli ve bellerinde ip bulunan adamların kendi ülkelerine gelişindeki mucizeden bahsetmiştir. Hristiyan inancına göre onların Göksel

Babasının ihtiyaçları olan şeyi bildiğine inanarak yarın düşüncesine sahip olmamaları benimsenmiştir.

ŞEKİL 60. Assisi'de Aziz Francis Kilisesi

Assisi yüksek bir tepelik üzerine konumlanmıştır ve Fransiskenlerin manastırı bir çıkıntı üzerine inşa edilmiştir. Manastırın birinin diğerinin üzerinde olduğu iki kilisesi vardır. Aziz Francis'ten geriye kalanların bulunduğu daha aşağıdaki kilisenin yapımına 1228'de başlanmıştı ve azizin hayatına dair resimler ve mucizeler içermektedir. (1253 yılında tamamlanmış olan) daha üstteki kiliseye ulaşmak için merdivenlerden yukarıya çıkılır, girişin sağında daha alçaktaki kilise görünür.

Fransiskenlerin Güçlü Bir Tarikat Haline Gelmeleri. Papa onların misyonerlik çalışmalarının başarısını gördüğü zaman, Fransiskenlere pek çok ayrıcalık bahşetmişti. Ancak Francis İsa'nın basit yaşantısını izlemesine son vermemesi için büyük ve güçlü işbirlikçiler zümresi istemiyordu. Aziz Francis'in ölümünden

sonra üyelerin pek çoğu yoksulluk hayatını sürdürmeyi istemişti fakat tarikatın yeni başkanı zenginlikle yapabilecekleri çok fazla iyi şey olduğuna inanıyordu. Hemen azametli bir kilise Assisi'de inşa edilmişti. Tarikatın alçakgönüllü kurucusundan geriye kalanlar bu kiliseye konmuştu ve Fransiskenlerin çalışmasına katkıda bulunmayı arzulayanların sunularını almak için büyük bir sandık yerleştirilmişti. Çok sayıda güzel kilise ve manastır inşa edilmişti.

Dominiken Tarikatının Kurulması. Diğer büyük dilenci tarikatının İspanyol kurucusu olan Aziz Dominic (d. 1170) Francis gibi basit bir ruhban sınıfından olmayan kişi değildi. O bir kilise adamıydı ve bir İspanya üniversitesinde on yıl boyunca din eğitimi almıştı. Daha sonra (1208) Albigensian Haçlı Seferleri arifesinde güney Fransa'da piskoposuna eşlik etmiş ve kaç kişinin kâfir olduğunu gördüğünde derin bir şekilde şaşkınlık yaşamıştı. Onun Toulouse'ta kaldığı yerdeki ev sahibi şans eseri bir Albigensian idi ve Dominic geceyi onu bu düşüncesinden döndürmek için konuşarak geçirmişti. Daha sonrasında hayatını dince kabul olunmuş inançlara aykırı düşüncelere sahip olanlarla savaşmaya adamıştı.

1214 yılı itibarıyla, Avrupa'nın çeşitli kesimlerinden az sayıdaki sempatizan takipçi Dominic'e katılmıştı ve Papa III. Innocentius'tan yeni tarikatlarını onaylamasını istemişti. Papa bir kez daha tereddüt etmişti fakat rüyasında büyük Roma Lateran Kilisesi'nin tökezlediğini ve eğer Dominic onu omuzuyla desteklemezse düşeceğini görmüştü. Bunu yeni organizasyonun papalığa büyük bir yardımı olabileceği anlamına geldiği şeklinde yorumlamıştı ve onu kutsamıştı. Dominic mümkün olduğunca çabuk bir şekilde yalnızca on altı yaşında olan takipçilerini vaaz vermeleri için kendi ilk misyoner yolculuklarına göndermişti. 1221 yılı itibarıyla Dominiken tarikatı tümüyle organize olmuştu ve batı Avrupa'ya yayılmış altmış manastırları vardı.

Dilenci Rahiplerin Çalışmaları. "Avrupa boyunca yakan güneşin veya dondurucu rüzgârların altında yaya olarak gezinerek, parayı reddederek fakat sıradan yemekleri şükranla kabul ederek, açlığa sabırla tahammül ederek, yarın düşüncesine sahip olmadan

fakat ruhu şeytanın ele geçirmesinden sonsuz olarak kurtararak ve insanları gündelik hayatın menfur hayat kaygılarından arındırarak" Fransiskenler ve Dominikenler insanların sevgisini ve saygısını kazanmıştır.

Dominikenler "Vaaz Veren Rahipler" veya Kara Rahipler diye adlandırılıyordu ve dine aykırı düşünceye sahip olanların önermelerine daha iyi yanıt vermek için özenli bir şekilde dinsel tartışma eğitimleri alıyorlardı. Papa onlara özellikle Engizisyon yürütme görevinde güveniyordu. Onlar erken dönemde üniversiteler üzerinde etkilerini genişletmeye başlamıştı ve on üçüncü yüzyılın iki en seçkin dinsel eğitmeni olan Albertus Magnus ve Thomas Aquinas Dominiken idi.

4. KİLİSE VE DEVLET ARASINDAKİ ÇATIŞMANIN KAYNAKLARI

Kilise ve Devlet Arasındaki Zorluklar. Kilisenin gücü ve zenginliğinin Kilisenin kendisi için bir cezbedicilik ve tehlike yaratması kaçınılmazdı. O büyüyen ulusal devletlerin çıkarları ile çatışma içinde oluyordu.

1. Onların bölgeleri içinde, yeni monarşilerin hükümdarları kendi tebaaları olmasına karşın kilise adamlarının büyük bir yapısına dikkatle bakıyordu. Ne olursa olsun onların ilk sadakatleri Papa'ya karşıydı ve kendi hayatları ve ilerlemeye dair tüm meselelerde yardım konusunda ulusal yönetimden ziyade Roma'ya bağlılardı. Krallar ayrıca kendi sınırları içindeki engin toprak parçalarının Kiliseye ait olması nedeniyle denetimleri dışında olduğunu anlamıştı. Onlar bundan hiçbir kazanç umamıyorlardı çünkü kilise topraklarını vergiye tabi kılamazlardı. Her ne kadar kilise adamları vergiden muaf olsa da, Kilise kendi özgür iradesi ile büyük gereklilikler olduğu zaman krala hediyeler sunmada özgürdü. Ancak bu armağanlar gelir kaynağı açısından çok belirsizdi. Bu engin zenginlik kaynağı artmaya devam edecek ve Kilise yönetimin masraflarının hiçbir kısmını karşılamayacak mıydı? Kilise insanları genellikle kilise hizmetlerini gerçekleştirmek için tüm paralarına

gereksinimleri olduğunu, kiliseleri ve manastırları devam ettirmeleri, okulları muhafaza etmeleri ve yoksullara yardım etmeleri için bunun gerekli olduğunu iddia etmiştir; çünkü devlet tüm bu gerekli yükümlülükleri yerine getirme görevini onlara bırakmıştı.

2. Çatışmanın bir başka nedeni atanma meselesi idi. Zengin manastırların başkeşişleri ve piskoposları seçme avantajına sahip kişi kral mı yoksa Papa mı olmalıydı? Doğal olarak her ikisi bu önemli makamlara kendi dostları ve destekçilerini yerleştirmeye can atıyordu. Dahası, Papa, tıpkı kral gibi, atamış olduğu kişiden hatırı sayılır bir katkı talep edebilirdi ve kral doğal olarak ondan parayı esirgeyebilirdi.

3. O zamanlar kilise mahkemelerinde görülen dava sayıları hakkında sıkıntı vardı. Kralın mahkemesi tarafından toplanmış olabilen ücretler Kilisenin hazinesine gitmenin yolunu bulabiliyordu; çünkü kilise adamlarını ilgilendiren davalar kilise mahkemesine gidiyordu, daha önce görmüş olduğumuz gibi, vasiyetnameler ve miraslara ilişkin çok çeşitli meseleler anlaşmazlığı halletme için kilise mahkemesine taşınıyordu.

4. Son olarak, Hristiyan Kilisesinin başı olarak Papa'nın bir kralın eylem tarzını beğenmediği zaman belirli bir devletin yönetimine müdahale etme hakkına sahip olmaktan ne denli uzak olduğu meselesi vardı. Papanın sahip olduğu güçleri çok büyüktü; ancak en dindar Katolikler bile ne denli büyük olduklarına dair bir dereceye kadar farklılaşıyordu.

"Babil Tutsaklığı." Adil Philip önce yüzde bir, daha sonra on beşte bir oranında ruhban sınıfı ve din adamı olmayanların sahip olduğu toprağı vergi olarak talep etme kararı almıştı. Bu, yaklaşık 1300 yılında Fransız Kralı ve Papa VIII. Bonifacius arasında keskin bir çatışmaya yol açtı. Papa ilkin tüm bu ödemeleri yasakladı fakat sonunda ruhban sınıfının feodal harçlarını ve krala olan yükümlülüklerini yerine getirmelerine izin vermek zorunda kalmıştı.

Bonifacius'un ölümünden (1303) sonra Kral Philip papalar ile daha fazla sorunlara sahip olmadığını öne sürmüştü. O Kilisenin başı olarak bir Fransız başpiskoposunu, Papayı Roma'dan Fransa'ya getirme anlayışı ile, seçmişti. Yeni Papa V. Clemens olarak

taç giymişti ve tüm başpiskoposluk dönemini Fransa'da geçirmişti. V. Clemens'in ardılları o günlerin Fransız sınırının hemen dışında Avignon'da görkemli bir saray inşa etmişti ve altmış yıl boyunca büyük bir debdebe ile orada yaşamıştı. Papaların Roma'dan uzun sürgünü "Babil Tutsaklığı" diye adlandırılmıştır. Her ne kadar bu dönemin papaları esas itibarıyla iyi ve coşkulu insanlar olsa da, onların tümü Fransızdı; ve onların mahkemelerinin Fransa'ya olan yakınlığı Fransız krallar tarafından denetim altında tutulduklarına dair kuşkuya yol açmıştı. Bu, başka ülkelerde papalığın etkisinin zayıflaması eğilimini getirmiştir.

Papaların Gelirlerini Artırması. Eleştiri oklarını papaların üzerine çeviren bir başka öge onların kendi şatafatlı papalık saraylarını desteklemek için parayı güvence altına alma yöntemleriydi. Onlar Avignon'da yaşayarak doğal olarak Roma'da yerleşmiş oldukları zaman kendi İtalyan topraklarından dolayı keyfini sürdükleri gelirlerin bazılarından yoksun kalmıştı. Bu noksanlığı kazanca dönüştürmek için kilise mahkemelerindeki davalar için daha yüksek harçlar talep edildi ve önemli kilise makamlarına dağıtımlar ve atamalar amacıyla daha büyük katkılar istemişlerdi. Onlar mümkün olduğunca çok sayıda zengin arpalığın (kilise makamlarının) denetimini ele geçirmeye başlamıştı. Bir makam boşalır boşalmaz bu konuda kendi destekçilerini bu makama getiriyorlardı. Bu şekilde atanmış olan insanlar çok sevilen kişiler değildi; çünkü onlar sıklıkla yabancılardı ve onların aday gösterilmelerinin tek yolu kazançlarının bir kısmını Papa'ya aktarma sözü vermelerinden geçiyordu.

Kilisede "Büyük Hizip" (1378-1415). Kilisenin başına gelen daha ileri bir talihsizlik papaların Roma'ya geri dönmesinden sonra, yeni bir Papanın seçilmesiydi. Romalı halk kitleleri bir İtalyanın atanması için yaygara koparmıştı; ve yeni Papa bir dizi reformlar gerçekleştirme girişiminde bulunduğu zaman, kardinaller Papa VI. Urbanus'un seçilmesi gerektiğini iddia ederek, toplanıp Avignon'daki papalığı yeniden tesis etmiş olan VII. Clemens'i ikinci bir papa seçmeye zorlamıştı. Bundan sonraki kırk

yıl boyunca her biri makam hakkına sahip olduğunu iddia eden iki papa vardı. İki kardinaller konseyi vardı ve tüm Katolik Avrupa Kilisenin gerçek başkanı olduğunu kabul ettikleri birine sadık olma konusunda bölünmüşlerdi. İtalya Urbanus'u desteklerken, Fransa Clemens'e itaat etmişti; ve Fransa'nın hasımı olan İngiltere Roma'daki Papayı kabul etmişti. Biz bu sıradışı durumun tüm zorluklarını anlatamayız. 1415 yılında Konstanz Konseyi'nde barış nihayet yeniden sağlandığı zaman yeni Papa olarak V. Martinus seçilmiş ve Kilisedeki uzun hizipçilik nihayet sona ermişti.

5. REFORMDAN ÖNCEKİ REFORMCULAR

Koşullara Bağlı Yasalar: John Wycliffe. Kilisede belli başlı kötülükler olduğunu hisseden çok sayıda sadık Katolik reform yönünde bazı adımların atılması gerektiğini savunmuştur. Erken dönem reformcuların en ünlülerinden biri Oxford'da profesör olan John Wycliffe (y. 1320-1384) idi. O, papaların adil olmayan taleplerine karşı merkezî yönetimi savunma yoluna gitmiştir. Papalık vergileri İngiltere'de en büyük muhalefet ile karşılaşmıştır çünkü papaların İngiltere'nin savaşta olduğu bir ülke olan Fransa'yı kayırdıkları düşünülmektedir. 1351 yılında Parlamentodan Papa tarafından İngiltere'deki bir kilise makamına yapılan tüm atamaların iptal edilmesi yönünde bir yasa geçmişti. Yasanın gerekçesi onların kralın ve onun krallığının düşmanı olmasıydı. Bu Koşullara Bağlı Yasalar[24] İngiliz maaşlı papazlık makamını doldurmaktan alıkoymuştu. İngiliz kralı kendi bölgesinin parasının Avignon'a akmasını engelleyememişti ve İngiliz Parlamentosunun 1376 yılındaki bir oturumunda bir rapor İngiltere'de vergilerin Papa tarafından beş kat artırılması durumu ile sonuçlanmıştı.

Papa V. Urbanus İngiltere'nin Kral John tarafından vadedilen miktarı ödemesi gerektiğini talep ettiği zaman o Papa'nın vassalı konumuna gelecektir. Parlamento John'un halkın rızası olmadan bunu ödemeye mecbur etme hakkının olmadığını ilan etmiştir. Wycliffe papalığa muhalefet kariyerine John'un anlaşmasının

24 Papa bir kilise makamı boş olduğu zaman bir tarikattan oraya atama yapardı.

geçersiz olduğunu kanıtlamaya çalışarak başlamıştı. Yaklaşık on yıl sonra biz Papa'nın Wycliffe'in öğretilerine karşı buyruk yayınladığını görürüz. Wycliffe, eğer yanlış amaçlarla kullanılmışsa devletin Kilisenin mülküne el koyabileceğini iddia etmiştir. Papa'nın ise İncil'in öğretilerine göre hareket etmek dışında hiçbir yetkisinin olmadığını belirtmiştir.

Kısa süre içinde Wycliffe daha ileri gitmiş ve kilise uygulamalarının pek çoğunun yanı sıra papalığın kendisine cesurca saldırmıştır.

ŞEKİL 61. Wycliffe'in İncil Çevirisinden Bir Sayfa

Bu John'a göre İncil'in ilk sayfasıdır ve 1-30 ayetlerini içerir. Harfleme bir mızrap ile yapılmıştır ve dönemin hattatı y ve th işaretlerini bir nebze aynı şekilde yapmıştır. Sayfa şu ifadelerle başlar: "In the bigynnyge was the word that is goddis love. And the word was at God. Alle thingis ben maad bi him and wtouten him is maad noght. That thing that is maad was lif in him. And the lif was the light of men." Telaffuz bugünün İngilizce'sinden bir nebze farklı iken, Wycliffe tarafından kullanılan dil, iki yüz elli yıl sonra yapılmış olan Yeni Ahit'in Resmî Versiyonu'nda kullanılan dili adeta andırmaktadır.

Wycliffe'in halka öğretme kaygısı onun İncil'i İngilizce'ye tercüme etmesine neden olmuştur. İlave olarak, İngilizce dilinde

çok sayıda vaazlar ve kitapçıklar hazırlamıştır. O İngilizce düzyazının babası olarak bilinir; çünkü onun döneminden önce şiir haricinde çok az İngilizce düzyazıya sahiptik.

Wycliffe'in Etkisi: John Huss. Lollardlar diye adlandırılan Wycliffe'in takipçileri onun öğretilerini devam ettirmiştir fakat bunu daha uç noktada yapmışlardır ve bu kısa süre içinde zulüm gösterilerek bastırılmıştır. Ancak Wycliffe'in öğretileri bir başka coşkulu reformcu olan John Huss tarafından Bohemya'nın dışına yayılmıştır. O, ruhban sınıfının pek çoğunun kendilerinin günahkâr olduğunu, insanların onlara boyun eğmeye mecbur bırakılmaması gerektiğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Kilise doğal olarak bu teoriyi tüm tarikat ve otoriteler için tehlikeli görmüştür. Huss 1415'te Konstanz Konseyi'nde bir kâfir olarak yargılanmış ve suçlu bulunmuştur. O dünyevî yönetime teslim edilmiş ve kazığa bağlanarak yakılmıştır.

ŞEKİL 62. Erasmus

Hans Holbein (1497-1543) tarafından yapılan bu mükemmel resim Paris'te Louvre Müzesi'nin resim galerisinde asılıdır. Biz bunun mükemmel bir portre olduğunu farz etmek için her sebebe sahibizdir çünkü Holbein ömrünün hatırı sayılır bir bölümünü Basel'de geçirmiştir ve Erasmus'u iyi tanımaktadır. Dahası, ressam insan yüzünü resmettiği zaman benzerlik yakalama becerisiyle tanınmaktadır. Daha sonra aralarında VIII. Henry ve küçük oğlu VI. Edward olmak üzere birkaç çok tanınan İngilizi resmetmiştir.

Erasmus (1466?-1536). V. Charles'ın hükümranlığının ilk günlerinde Kilisenin eleştirmenleri arasında en ünlü ve etkin olanı Erasmus idi. O doğma büyüme bir Hollandalıydı fakat ömrünü çeşitli başka ülkelerde –Fransa, İtalya, İngiltere ve Almanya– geçirmişti. O, Avrupa'nın farklı kesimlerindeki edebiyatçılara sürekli olarak yazıyordu ve bu mektuplardan dönemin duygusuna dair mükemmel bir fikir elde ederiz. Yunanca ve Latince yazan yazarlarla çok ilgiliydi; ancak onun hayattaki başlıca amacı gereksiz

inanış ve uygulamalarla boğulmuş olduğuna inandığı Kilisenin daha iyi hale getirilmesiydi.

Konseylerin Kilisede Reform Yapmada Başarısız Olması. Reform önerileri 1409 yılında Pisa'daki kilise konseyinin önüne getirilmişti ve daha sonra Konstanz Konseyi'ne sunulacaktı. Konstanz Konseyi Kilisenin bir düşmanı addedilen Büyük Hizip durumunun aşılmasında başarılı olmuştu ve kurum içinde gelişmiş olan kötülüklerin bazılarını düzeltme görevini üstlenmişti. Oysa müzakerelerin üçüncü yılından sonra onun üyeleri umudunu kaybetmişti. Ancak onlar her on yılda kilise konseylerinin düzenli bir şekilde toplanmasını sağlamıştır. Bu şekilde Papa'nın mutlak gücünün denetim altında tutulabileceği umut edilmişti. Çünkü o önemli meseleler üzerine karar verme sorumluluklarından bazılarını konseyler ile paylaşacaktı.

Bir yüzyıl sonra, Konstanz Konseyi'nin reform için talepleri öylesine genel bir hal almıştı ki, Almanya'da bir başkaldırı başladığı zaman müzakerede yer alan çok sayıda kişi vardı. "Evrensel" Kilisenin bölünmesinden uzun zaman önce Hristiyanlık daha eski kurumlara sadık kalan Romalı Katolikler ve Kilisenin başı olarak Papa'ya saygı göstermeyi artık reddeden ve atalarının inanışlarının pek çoğunu yadsıyan Protestanlara ayrılmıştı. Bir tek güçlü Kilise yerine, farklı liderler altında çok sayıda tarikat gelişmişti. Bunların tümü İncil'de keşfettiklerine inandıkları gerçek inancı kendilerinin temsil ettikleri iddiasındaydılar.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Ortaçağ Kilisesi modern kiliselerden nasıl ayrışmaktadır? Bir devleti temsil eden organizasyon nitelikleri nelerdi? Hangi açılardan o bir *uluslararası* monarşi idi? Kilise kendisini nasıl desteklemişti? Ruhban sınıfı neden güçlü bir sınıftı? "Ruhban sınıfı imtiyazları" ifadesinin anlamına açıklayın.

2. Kilise dine aykırı düşünenlerle nasıl başa çıkmıştır? Engizisyonun amacı neydi? Albigensianların görüşleri neydi?

3. Onun zenginliği Kiliseye karşı nasıl bir tehlike olmuştur? Aziz Francis'in hayatına dair küçük bir açıklama yapın. Fransisken tarikatı kendi kurucusunun arzularını takip etmeyi sürdürmüş müdür? Dominiken tarikatının kurulmasıyla bağlantılı öyküyü hatırlatır mısınız?

4. Kilise ve Devlet arasındaki uzlaşmazlıkların başlıca konusu neydi? "Babil Tutsaklığı"na yol açan olaylar nelerdi? Büyük Hizip nasıl meydana gelmişti?

5. John Wycliffe'in kiliseden talep ettiği reformlar nelerdi?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *öşür, aykırı düşünce, muafiyet, elçi, maaşlı papazlık makamı, papazlık bölgesi, kiliseye dair, tinsel ve geçici, kilise kanunu, dilenci rahip, bölünme, günah çıkarma.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Kilise tarafından gerçekleştirilen hangi kamu hizmetleri bugün kamu kurumları tarafından üstlenilmektedir?

2. Dilenen rahiplerin hayatı Kilisenin idealleri içinde reform için nasıl işe yaramıştır?

3. Fransiskenlerin hayatını seküler ruhban sınıfındakilerin hayatlarıyla karşılaştırın.

4. Papaların Fransa'da geçici olarak kalması neden "Babil Tutsaklığı" diye adlandırılmıştır?

TARTIŞMA KONULARI

1. Kiliselerin büyük bir zenginliğe sahip olmaması daha iyidir.

2. Muhtaç durumda olanlara Kiliseden ziyade hükümetin sahip çıkması gerekmektedir.

3. Kilise mülkünün vergiye tabi olmaması gerekir (başka hangi mülkler vergiden muaftır).

4. İnsanların yönetim müdahalesi olmaksızın kendi dinsel inanışlarını yaşamalarına izin verilmelidir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt I, bölüm xvi, kısım i, "Kilisenin üstünlüğü"; kısım iv, "Ruhban Sınıfının İmtiyazları"; kısım v, "Kilise ve Manastırlar Nasıl Desteklenmiştir"; bölüm xvi, kısım vi ve bölüm xvii, kısım v, Kâfirlere karşı tutum; bölüm xvii, kısım vi, "Aziz Francis'in Hayatı ve Karakteri"; bölüm xxi, kısım i, Kilise mülkünü vergilendirme sorunu; bölüm iii, John Wycliffe ve onun öğretileri; kısım iv, Avignon'da Papalar.

2. Konu Çalışmaları. Orta Çağlar'ın dinsel tarikatları: CUTTS, *Scenes and Characters of the Middle Ages*, Kısım I, bölüm ii (Benedict Tarikatları), bölüm iv (Askerî Tarikatlar), bölüm v, (Frer Tarikatları); JESSOPP, *The Coming of the Friars*; HEATH, *Pilgrim Life in the Middle Ages*, Aziz Francis'e dair kısa bir açıklama: *The Little Flowers of St Francis of Assisi* (Alger tarafından tercüme edilmiştir); *The Writings of St Francis* (P. Robinson tarafından tercüme edilmiştir). Aziz Dominic ve Dominiken Tarikatının Kurulması. Erasmus çalışması: P. SMITH, *Erasmus*, John Huss'un öyküsü.

3. Büyük bir devleti andıran ortaçağ Kilisesinde yapılanların bir listesini oluşturun.

BÖLÜM VIII • ORTAÇAĞ KİLİSESİNİN BÖLÜNMESİ

MARTIN LUTHER'İN ALMANYA'DA BAŞKALDIRIYI BAŞLATMASI • ALMANYA'NIN KATOLİK VE PROTESTAN YÖRELERE AYRILMASI • İSVİÇRE'DE ZWINGLI VE CALVIN • İNGİLTERE'NİN PAPALIĞI TERK ETMESİ • İNGİLİZ KİLİSESİNİN SIKINTILARI

Ortaçağ Kilisesi zengin ve güçlüydü ve Papa'ya karşı ilk başarılı başkaldırı öncesinde düşmanlarının saldırılarına karşı yüzyıllar boyunca kendisini koruyabilmişti. Hükümdarlar Kiliseye karşı ihanet edebilecek olanları ölüme mahkûm etmeye istekli oldukları süre boyunca hiçbir isyan başarılı olamamıştı. Ancak on sekizinci yüzyılın başlarında, V. Charles halen genç iken, Almanya, Wittenberg Üniversitesi'nde güvenilir bir profesör olan Luther Kilisenin inanış ve uygulamalarının bazılarının Hristiyanlığa-aykırı olduğu suçlaması yapma cesaretini gösterdi. Bu protesto onun hayatını tehlikeye atmasına karşın Alman hükümdarlar Kiliseye karşı onu desteklemeye karar vermişti. Bu şekilde Kutsal Roma Apostolik Kilisesine karşı ilk başarılı isyan başlamıştı.

Başka reformcular İsviçre, Fransa ve İskandinavya'da ortaya çıktı. İngiliz kralı Papa'nın otoritesinden kurtulmaya karar vermişti ve kendisini krallığının dinsel başı yapmak istiyordu. Kendilerini adlandırdıkları şekilde tüm bu "protestanlar" kabul görmüştü. Onlar daha eski Kilisenin inanışlarının çoğunu reddediyorlardı ve kendi Kiliselerinin başı olarak Roma'daki Papa'ya daha fazla saygı göstermeyi reddediyorlardı.

Bugün, İngiltere başta olmak üzere, çok sayıda Avrupa ülkesinde ve (Birleşik Devletler ve Kanada gibi) İngilizce-konuşulan ülkelerde Katolikler, Protestanlar ve Yahudiler kendilerine özgü Tanrı'ya tapınma şekillerine müdahale edilmesine dair herhangi bir korku olmaksızın birbirleriyle geçinmekteydi. Dinsel meseleler üzerine münakaşalar günümüzde bize şoke edici görünür. Ancak Luther'in döneminden sonra yüzyıldan uzun bir süre boyunca insanlar birbirleriyle savaş halinde olmuşlardı ve şimdi yerleşmiş olan dinsel özgürlükten önce çok fazla kan dökülmüştü.

---

1. MARTIN LUTHER'İN ALMANYA'DA BAŞKALDIRIYI BAŞLATMASI

Kilisenin Katolikler ve Protestanlar Olarak Bölünmesi. On altıncı yüzyılda açık ara en önemli olay Batı Avrupa'nın büyük bir bölümünün Ana Kilise'den ayrılmasıydı. Çeşitli Avrupa ülkelerinde, kendilerinin Papa'dan tümüyle bağımsız olduklarını ilan eden *Protestan* gruplar vardı ve onlar daha eski Kilisenin kutsal kabul ettikleri pek çok dinsel inanışı reddetmişti. İngiltere'nin istisnasıyla, Roma İmparatorluğu'nun antik dönem sınırları içinde uzanan tüm bu ülkeler –İtalya, Fransa, İspanya, Portekiz'in yanı sıra güney Almanya ve Avusturya– Papa'ya ve Roma Katolik Kilisesi'ne sadık kalmayı sürdürmüştü. Diğer taraftan, kuzey Alman eyaletleri, İngiltere, Hollanda, Danimarka, Norveç ve İsveç hükümdarları er ya da geç Protestan olmuştu. Avrupa bu şekilde iki büyük dinsel gruba ayrılmıştı ve onlar arasındaki düşmanlık on altıncı ve on yedinci yüzyılların tarihini dolduracak korkunç savaşlar ve gaddarca zulümlere neden olmuştu.

Almanların Papalığa İlişkin Kusurlar Bulması. Başkaldırı Almanya'da başladı. Almanlar, iyi Katolikler olmasına karşın, yabancılar gözüyle baktıkları papalara karşı kuşkuluydular. Papaların Alplerin kuzeyindeki basit insanlardan mümkün olduğunca çok para elde etme kararlılığı içinde olan kişiler olduğu düşünülüyordu. Almanya'dan papalara akan kazanç çok büyüktü. Mainz, Treves ve Köln'ün başpiskoposları gibi büyük rütbeli Alman papazları Roma'daki kilise otoriteleri tarafından seçilmelerinin onaylanması üzerine papalık hazinesine on binden az olmayan altın gulden katkıda bulunmaları bekleniyordu. Papa Almanya'daki çok sayıda önemli kilise makamını doldurma hakkına sahip olmanın keyfini sürüyordu ve sıklıkla Almanya'ya gitmeden gelir toplayan veya kendi makamlarına eklemlenmiş görevleri yerine getiren İtalyanları atamıştı. Bir kişi sıklıkla birkaç kilise makamını dolduruyordu.

Ancak ilkin hiç kimse Kiliseden ayrılmayı veya Papa'nın gücünü yok etme girişiminde bulunmayı düşünmemişti. Almanların

istediği tek şey Roma'ya doğru akan paranın kendi yurtlarında kalması ve ruhban sınıfının kendi dinsel görevlerini hakkıyla yerine getiren dürüst, coşkulu insanlar olması gerektiğidir.

Luther'in Erken Dönem Yılları. Martin Luther 1483'te doğmuştu. O yoksul bir madencinin oğluydu ve sıklıkla çocukluk yıllarının sefalet ve batıl inanış içinde geçmesinden bahsetmiştir. Ancak babası oğlunun bir avukat olmasına karar vermişti ve böylelikle Martin Erfurt Üniversitesi'ne gönderilmişti. Hukuk eğitimi aldığı kendi üniversite sürecinde çok dindar olmuştu ve bir keşiş olmaya karar vermişti. Manastırda kendisini İncil çalışmasına ve Kilise Babalarını yazmaya adamıştı. İyi bir akademisyen olduğunu kanıtlamıştı ve yeni Wittenberg Üniversitesi tarafından bir profesör olarak seçilmişti. Genç profesörün dinbilim üzerine derslerini dinlemek için üşüşmüş büyük bir takipçi öğrenci kitlesi vardı. Çünkü Luther Kilise tarafından öğretilenden ziyade Hristiyanlığın daha basit bir formunun idealarına sahipti ve eski sisteme ilişkin yaptığı eleştirilere ilgi uyanmıştı.

Luther otuz yaşına geldiğinde birdenbire büyük bir şöhrete kavuşmuştur; çünkü kendisini yönetimin kısa süre içinde rol oynayacağı Katolik Kilisenin liderleri ile bir ihtilaf içinde bulmuştu. O bu şekilde meydana gelmişti.

Luther'in Günah Çıkarma Bağışlarına İtiraz Etmesi. Luther'in daha genç olduğu günlerde papalar Aziz Petrus Bazilikası'nın yeniden inşa edilme işine girişmişti. Hristiyanlığın Roma'daki devasa merkezi olan kilisenin masrafları muazzamdı. Papa X. Leo bu amaçla para edinmek için özel günah çıkarmalar veya halkın nitelendirdiği şekilde "tövbeler" almak karşılığında katkı payı alıyordu.

Kilisede, günahkâr doğalarına rağmen insanlar öldüğü zaman henüz cennete girmeye hazır olmadığı öğretilmişti. Onların ilkin uzun bir dönemi arafta (yeryüzü ve cennet arasında bir yer) geçirmeleri gerekiyordu. Orada bazı cezalandırma türlerinin ıstırabını yaşayarak günahlarından arındırılabilecekti.

Bir günah çıkarma genellikle Papa Tarafından çıkarılmış bir tövbe idi. *Bu, kişiyi araftaki ıstıraplarının bir kısmından veya tümünden* yaptığı bağışlarda *özgür kılıyordu.* O, günahlarını affetmiyordu veya tam bir tövbe ve itirafın yerine hiçbir surette geçmiyordu; o, yalnızca gerçekten tövbekâr olan bir günahkârın öbür türlü cennete kabul edilmeden önce ya bu dünyada ya da arafta katlanmak zorunda kalacakları cezayı sadece azaltmış olacaktı.[25]

Günah çıkarma karşılığında Kiliseye katkıda bulunmak büyük ölçüde değişiklik gösterir: zenginlerin büyük miktarlar vermeleri gerekirken çok yoksul olanlar bu ödemeyi yapmaksızın bu bağışlanmayı elde edecekti. Papanın temsilcileri doğal olarak mümkün olan tüm parayı toplama konusunda kaygılıydılar ve herkesin bir günah çıkarmasını sağlamak için ikna etme konusunda ellerinden gelenin en iyisini yapmışlardı. Bunu kendisi için ya da arafa düşmüş bir dostu için yapabilirdi. Kendi açgözlülükleri içinde onlar günah çıkarmanın değerine ilişkin çok sayıda farklı talepte bulunabiliyorlardı.

ŞEKİL 63. Papa X. Leo

Lorenzo de' Medici'nin bir oğlu olan Leo 1513'ten 1521'e kadar Papa idi. Leo kendi döneminin sanatçılarıyla ve Aziz Petrus Bazilikasının yeniden inşa edilmesiyle çok ilgili olmuştur (Rafael tarafından yapılmış bir resimden).

Luther'in Günah Çıkarma Üzerine Tezleri. Bir Dominiken keşiş olan Tetzel, Ekim 1517'de, Wittenberg mahallelerinde günah çıkarma hakkında vaazlar vermeye ve Hristiyanlığın öğretilerine tümüyle karşı olanlara karşı Luther'de görülmüş olan şeylere dair taleplerde bulunmaya başlamıştı. Bu durumda,

25 Protestanların yaygın şekilde hata yaptıkları şey günah çıkarmanın kişinin gelecekte işleyeceği günahlar için önceden affedilmiş olduklarına dair inanışlarıdır. Bu ideanın kesinlikle hiçbir temeli yoktur. Günah işlemeye niyet eden bir kişi Kilisenin gözünde pişman olamayacaktı ve bir günah çıkarmayı gerçekleştirmiş olsa bile, Kilisenin anlayışına göre bunun hiçbir kıymeti olmayacaktı.

dönemin gelenekleriyle uyum içinde olarak, günah çıkarmaya dair doksan-beş ifadelik bir dizi yazmıştı. Adlandırıldıkları şekilde, bu *tezleri* kilisenin kapısının üzerine çivilemişti ve konu üzerine kendisiyle bir tartışmaya girmesi için meseleyle ilgili olan herkesi davet etmişti. Luther bu tezleri ilan ederek Kiliseye saldırma niyetinde değildi ve bir sansasyon yaratma beklentisi yoktu. Tezler Latince idi ve ilgili makama hitaben yazılmıştı, bu durumda yalnızca eğitimli insanlara hitap ediyordu. Ancak her sınıftan herkes, eğitimliler ve eğitimsizler günah çıkarma hakkında konuşmaya hazırdı.

Bu tezler derhal Almanca'ya tercüme edilmiş, baskısı yapılmış ve bölge boyunca dağıtılmıştı. Bu Doksan-beş tezde, Luther günah çıkarmanın çok önemsiz olduğunu ve yoksul insanların kendi parasını kendi ev halkının gereksinimleri için harcamasının daha iyi olacağını ilan etmişti. Gerçekten tövbekâr olanın cezalandırmadan kaçınma arayışında olmayacağını, fakat kendi üzüntüsünün işareti içinde onu kendi isteğiyle taşıyacağını belirtmişti. Tanrıya olan inanç, tövbe etmeyi gerektirmeden bağışlanmayı getirir ve günahları için gerçek üzüntü hisseden her Hristiyan suçluluktan olmasının yanı sıra cezalandırma olmasından dolayı bütün rahatlamayı alacaktı. Luther Papanın kendi temsilcilerinin halkı nasıl yanlış yönlendirdiğini bilip bilmediğini sormuştur. Yalan yanlış numaralar ile elde edilen parayla Aziz Petrus bazilikasının inşaa edilmesinden ziyade onun küle dönüşeceğini ifade etmiştir. Luther daha sonra uygunsuz sorular soracak insanlar için tehlike olduğunu ilave etmiştir. Örneğin, "Eğer Papa para için araftan ruhları serbest bırakıyorsa, bunu neden hayırseverlik adına yapmıyordu?" veya "Papa Harun kadar zengin olduğu için, neden Aziz Petrus bazilikasını yoksul insanlardan para almak yerine kendi parasıyla yaptırmıyordu?"

Luther'in Saldırısını Genişletmesi. Almanya'da papalığa sadık olan çok sayıda insan vardı; fakat, diğer taraftan çok sayıda kişi Kilisedeki meselelere dair öfkeliydi ve Luther'in fikirlerine sempatiyle yaklaşıyordu. Luther'in gitgide daha fazla açık sözlü olduğu bir münakaşa artık başlamıştı. O kısa sürede sert ifadelerle

papalığa saldırdı ve hatta kendi tarzlarında reform yapmayı reddeden kilise adamlarını cezalandırmaları yönünde Alman hükümdarlara öneride bile bulundu.

Luther *Alman Soylularına Hitabet* (1520) eserinde, görevlerini yapmak için atanmış olan kilise adamlarının özellikle kutsanmış olduklarına dair herhangi bir şeyi reddetmişti. Eğer o görevini yapmıyorsa, yoksul bir terzi veya çiftçi gibi bu makamdan yoksun kalması olanaklı olmalıydı. Bu durumda bir kez daha basit bir ruhban sınıfından olmayan kişiye dönüşmeliydi.

ŞEKİL 64. Martin Luther

Lucas Cranach tarafından yapılan bir resimden. Philadelphia, John G. Johnson Sanat Koleksiyonu sahibinin izniyle

Luther'in *Alman Soylularına Hitabet* kitabı Almanya'nın müreffeh olabilmesinden önce yapılması gereken uzun bir kötülükler listesi ile bitmişti. Luther, kendi din görüşünün, eğer benimsenirse, çok sayıda değişiklik getireceğini anlamıştı. O, mevcut manastır sayısının onda birine düşürülmesini ve geçimini bu işten kazanan keşişlerin ayrılmalarına izin verilmesini tavsiye etmişti. O, hacıların kötülüklerine ve çok sayıdaki kilise tatillerinin gündelik çalışmaya müdahale etmesine işaret etmişti. Ruhban sınıfının diğer vatandaşlar gibi evlenmesine ve aile kurmasına izin verilmesi gerektiği konusunda ısrar etmişti. Üniversitelerin reform edilmesi gerekiyordu ve "lanetlenmiş kâfir Aristo" üniversite bilgilerinden uzaklaştırılmalıydı.

Luther'in Aforoz Edilmesi; Papalık Fetvasının Yakılması. 1520 yılında, Papa nihayetinde Luther'i aforoz etmiş, ona karşı bir fetva yayınlayarak onu *yasaklılar* listesi arasına almıştır. Bir kâfir olarak onun bir an önce yönetim yetkililerine teslim edilmesi

gerekiyordu. Ancak hiç kimse onun tutuklanmasını düşünmemişti. Tersine, fetva Alman prenslerini sinirlendirmişti. Papanın onlara buyrukta bulunmasına içerlemişlerdi. Luther, ifadelerini geri almak yerine, bir "dindar dinsel garip davranış" diye nitelendirdiği şeye tanıklık etmeleri için öğrencilerini çağırmış ve halkın önünde Kilise yasalarının bir nüshası ile birlikte özellikle hoşlanmadığı bir skolastik teolojinin ders kitabını yakmıştı.

Worms'taki Kurultay'dan Önce Luther (1521). Luther'in düşmanları arasında olanların hiçbiri genç imparatordan daha önemli değildi. 1520 yılının sonuna doğru Charles ilk kez Almanya'ya gelmişti. Aix-la-Chapelle'de Romalıların taç giymesinden sonra, Papanın rızası ile, büyükbabası Maksimilian'ın yaptığı gibi, "Seçilmiş-İmparator" unvanını almıştı. O daha sonra Worms kasabasına hareket etmişti. Orada ilk kurultayını toplamıştı ve Alman durumu ile karşı karşıya gelmişti. Kilisenin reforma ihtiyacı olduğunun farkına varmıştı fakat dinsel inanışın herhangi bir değişimine karşı hiçbir sempati duymuyordu. O, kendi atalarının yapmış olduğu gibi mütedeyyin bir Katolik hayatı yaşanmasını önermiştir. Luther'in kurultay öncesi ortaya çıkması ve ona karşı ileri sürülen ciddi suçlamalara yanıt vermesi emredilmişti. Burada, İmparatorun, soyluların ve ruhban sınıfının huzurunda, yazılarını tastik etmişti ve yazmış olduklarının doğru olduğunu inkâr etmesinin vicdanen yapamayacağı bir şey olduğunu ilan etmişti.

Worms Buyruğu (1521). Kilisenin buyruklarına karşı gelmiş olan Luther'i yasadışı ilan etmekten başka artık imparatorun yapabileceği hiçbir şey yoktu. Bunun sonucu olarak Luther'in bir kanun kaçağı olduğunu ilan eden aşağıdaki zeminlerde bir buyruk yayınladı: Papa'nın hor görülmesi ve tahkir edilmesi, din adamlığının küçümsenmesi ve ruhban sınıfından olmayanların ruhban sınıfına karşı kışkırtılması, özgür iradenin inkâr edilmesi, serbest yaşantının öğretilmesi, otoritenin hakir görünmesi, yabani bir mevcudiyetin savunulması ve Kilise ve Devlet için bir tehdit oluşturması. Kâfir olanlara yiyecek, içecek veya barınma

yeri verilmesi yasaklanmıştı ve onun yakalanıp imparatora teslim edilmesi gerekiyordu.

Dahası, buyruk "adı geçen kişi Martin Luther'in herhangi bir kitabının satın alınması, satılması, okunması, muhafaza edilmesi, kopyalanması, basılması veya çoğaltılmasına vesile olunması konularında, ayrıca Almanca veya Latince olarak herhangi başka yazılarının, onların kurallara aykırı, ahlak bozucu, kuşkulu ve adı kötüye çıkmış ve dik kafalı bir kâfir tarafından yazılmış olması nedeniyle yasaklanmış olmasını" beyan ediyordu.

Buyruğun insanlar tarafından onaylanmaması öylesine genel bir durumdu ki, çok az insan ona herhangi bir ilgi göstermeye istekliydi. V. Charles kısa süre içinde Almanya'dan ayrılmıştı ve yaklaşık on yıl boyunca İspanya yönetimi ile birbirini takip eden savaşlar yaşanacaktı.

Luther'in İncil'in Yeni Bir Tercümesine Başlaması. Luther Worms'tan kendi evine doğru giderken yolda dostları tarafından kaçırılmış ve Saksonya seçicisine ait bir şatonun olduğu Wartburg'a götürülmüştü. O burada imparator veya kurultayın eyleminden kaynaklanan herhangi bir tehlike geçinceye kadar saklanmıştı. Saklandığı aylar boyunca başlıca meşguliyeti İncil'in Almanca'ya yeni bir tercümesini yapmaktı. Mart 1522'de Wartburg'dan ayrılmadan önce Yeni Ahit'i bitirmişti. Bu zamana kadar Kutsal Yazıların Almanca tercümeleri kötüydü ve anlaşılması zordu. Luther'in görevi zorluydu. Her şeyden önce İncil'in sıradan insanlar için mükemmel derecede net ve doğal görünecek bir dile tercüme edilmesi konusunda kaygılıydı. Böylece annelere, çocuklara ve çalışanlara sorular soruyordu. Onlardan kendi çalışmasında faydalı olabileceği yanıtlar almayı umuyordu. Luther'in İncil çevirisi bir Alman klasiği olarak değerlendirilmiştir. Yaklaşık doksan yıl sonra İngilizce'ye tercüme edilerek (Kral James Versiyonu) İngiliz klasiklerinin en önde gelen yapıtlarından biri olmuştur.

2. ALMANYA'NIN KATOLİK VE PROTESTAN YÖRELERE AYRILMASI

Lutherci Fikirlerin Yayılması. Sonraki birkaç yıl içinde Luther'in öğretileri Almanya boyunca yayılmıştı. Öğretiler pek çok sınıfı kendine çekmişti: Katolik Kilisesi'nin dininden daha basit bir din arzusunda olan mütedeyyin insanlara; Kilisenin sahip olduğu topraklara el koymak isteyen Alman hükümdarlara; Roma'nın müdahalesine öfkelenen vatansever Almanlara; ve Kilisede meydana gelen istismarlar nedeniyle şoke olanlara cazip gelmişti. Köylüler Luther'in fikirlerinde kendi bedbaht kaderlerinden kaçmanın umudunu görmüştü. Onlar daha üst sınıflar ve daha yüksek ruhban sınıfı tarafından kendi güçlerinin ötesinde vergiye tabi olmuşlardı. Zaman zaman çeşitli yerlerde başkaldırılar oluyordu. Bundan dolayı köylüler Luther'in ruhban sınıfını suçlamasından ve prenslerin kilise topraklarına el koymasından memnuniyet duyuyordu. Onlar feodal sistem altında muzdarip oldukları yanlışların bu şekilde düzeltilebileceğini düşünmüştü.

Başkaldırının Başlaması. Luther, sessiz sedasız bir şekilde İncil'in tercümesini yaparak Wartburg'da yaşarken, insanlar onun öğretilerini uygulamaya başlamıştı. Keşişler ve rahibeler kendi kasabaları olan Wittenberg'teki manastırlarını terk etmişlerdi. Onların bazıları, bekâr kalacaklarına dair dinsel vaatlerde bulunmalarına karşın, evlenmişlerdi ve bu, eski inanışlara sahip olanlar için çok kötücül bir şeydi. Öğrenciler ve vatandaşlar kiliselerdeki azizlerin imgelerini parçalamışlar ve hatta başlıca Katolik dinsel tören olan Aşai Rabbani kutlamasına karşı çıkmışlardı.

Luther reforma dair bu karmaşa haberleri nedeniyle büyük ölçüde sıkıntı yaşamıştı. O beklenmedik ve şiddet içeren değişiklikleri onaylamamıştı ve bunu protesto etmek için saklandığı yerden ayrılmıştı. O, Wittenberg'de bir dizi vaazda bulunmuştu. Bu vaazlarda dinsel hizmetler ve uygulamalardaki tüm değişikliklerin *insanların* kendileri tarafından değil, *yönetim* tarafından başlatılması gerektiğini öne sürmüştü. Ancak bu öneri dikkate alınmamıştı.

Köylü Savaşı (1525). Serfler 1525 yılında kendilerine yapılan haksızlıkların intikamını almak için "Tanrı'nın adaleti" adına isyan çıkarmıştı. Bunu takip eden iç savaştan Luther sorumlu değildi fakat hoşnutsuzluğu kışkırtmaya kesinlikle yardımcı olmuştur; çünkü Alman feodal lordlarının tek bildikleri şeyin yoksulları dolandırmak olduğunu iddia etmişti. "Böyle adamlar daha önceden serseri diye adlandırılırken artık onları 'Hristiyan ve saygın prensler' diye adlandırmak zorundayız." Ancak prensler hakkında bu sert konuşmaya rağmen, Luther gerçekte kendi hareketini ilerletmeye bel bağlamıştı ve haklı olarak Papa'nın otoritesine saldırarak ve onun yönetime dair her şeyde ruhban sınıfını bağlı kılarak gücünü büyük ölçüde artırdığını iddia etmişti.

Köylüler, pek çoğu mükemmel derecede makul olan kendi taleplerini efendilerine çeşitli şekillerde ifade etmişlerdi. Bu ifadelerin en ünlüsü "On İki Madde" ismiyle yüceltilmişti. Bu ifadelerde İncil'in lordların onlardan talep ettikleri haraçların hiçbirinden bahsetmediğini iddia etmişti ve onlar kendi lordları gibi Hristiyan oldukları için artık serf olarak görülmemeleri gerekiyordu. Onlar tüm eski ve köklü vergileri ödemeye isteklilerdi fakat lord tarafından talep edilen fazladan hizmetler için uygun bir şekilde kendilerine ödeme yapılmasını istiyorlardı. Onlar her bir topluluğun kendi papazını seçme ve eğer görevlerini aksatırsa onu görevden alma hakkına sahip olması gerektiğini düşünmüştü.

Ancak daha şiddetli olan ve "tanrısız" din adamları ve soyluları öldürmeyi öneren liderler vardı. Yüzlerce kale ve manastır çılgına dönmüş köylüler tarafından yok edilmişti ve soyluların bazıları şoke edici gaddarlık ile öldürülmüştü. Luther –kendisi de bir köylü çocuğu olarak– köylüleri ikna etmeye çalışmıştı. Ancak onun uyarıları beyhude idi ve isyan orta ve güney Almanya üzerinde yayıldı. Luther köylülerin en korkunç cinayetlerden suçlu olduklarını ilan etmişti ve yönetime başkaldırıyı bastırmak için acımasızca davranmalarını önerdi.

Köylü Başkaldırısının Büyük Gaddarlıkla Bastırılması. Luther'in önerisi Alman hükümdarlar tarafından korkunç bir tarzda

takip edildi ve soylular köylülerden dehşetli bir şekilde intikam aldı. 1525 yılının yaz mevsiminde köylülerin şef lideri yenilgiye uğratıldı ve öldürüldü ve tahminen on bin köylü, pek çoğu en gaddar şekilde, ölüme mahkûm edildi. Hükümdarların ve toprak lordlarının çok azı reform başlatmıştı ve köylülerin mülklerinin yıkımına bağlı olarak yaşadıkları çaresizlik ve talihsizlikleri hayal edilebilenin ötesindeydi. İnsanlar yeni İncil'in kendilerine göre olmadığına kanaat getirmişti ve Luther'den bahsederken yalancı anlamına gelecek şekilde "Dr Lügner" demeye başlamışlardı. Tımar arazilerinin lordlarının eski talepleri hiçbir şekilde hafiflememişti ve büyük başkaldırıyı takip eden yüzyıllar boyunca serflerin durumu daha iyi olmaktan ziyade daha kötü hale gelmişti.

Kuzey ve Güney Almanya'nın Dinsel Bölünmesi. Köylü Savaşı'ndan uzun olmayan bir süre sonra Alman hükümdarların Luther'in fikirlerini takip ettikleri ve Papa'nın rızası olmaksızın kendi bölgelerindeki kilise adamlarının mallarına ve mülklerine el koydukları net hale gelmişti. Başka prensler ve şehirler, başta papalık vergilerinin azaltılması gibi belli başlı reformlar başlatılırsa Papa'ya sadık kalacakları yönünde uzlaşı içinde olmuşlardı. Güney Almanya Papa yönünde karar vermişti ve günümüze kadar Katolik kalacaktır. Diğer taraftan, kuzeyli hükümdarların pek çoğu yeni öğretiler benimsemiş ve nihayetinde onların hepsi papalıktan uzaklaşmış ve Protestan olmuştur. Almanya'nın tümü için büyük meseleye karar vermeye yetecek kadar güçlü hiç kimse olmadığı için, kurultay 1526'da Speyer'de toplandı. Burada her bir hükümdarın "Tanrıya ve Onun İmparatorluk Görkemine yanıt verme isteğine göre yaşaması, hükmetmesi ve davranması" gerektiği çağrısında bulunmuştu. O zaman için, şimdilik çeşitli Alman yönetimleri kendi tebaalarının dinini belirleme hakkını bırakmıştı.

"Protestan" Teriminin Kökeni. Bir süre boyunca Alman meselelerine katılma konusunda kendini özgür bulan imparator 1529'da bir kez daha Speyer'de toplanan kurultayı kâfirlere karşı Worms Buyruğu'nu dayatmak için komuta etmiştir. Lutherci prensler ve şehirler buna karşı bir *protesto* düzenlemiştir. Bu

gösteride Speyer'deki daha önceki kurultayın buyruğunun oybirliği ile geçmesi konusunda çoğunluğun böyle bir hakkı olmadığı vurgulanmıştır. Resmî olarak yemin ederek buyruğa karşı geldiklerini beyan edenler kendi eylemleri nedeniyle *Protestanlar* diye adlandırılmıştır. Böylece Roma Katolik Kilisesi'nin hükümlerini ve öğretilerini kabul etmeyen Hristiyanlara genel olarak bu isim verilmiştir.

Luther Döneminde Kutsal Roma İmparatorluğu ve Papalık Devletleri

Augsburg İtirafı. Ertesi yıl (1530) gerçekleştirilen Augsburg Kurultayında, Luther'in can dostu olan Melanchthon tarafından

hazırlanan Lutherci inanışların bir ifadesi imparatora sunulmuştu. Daha sonra adlandırıldığı şekilde Augsburg İtirafı bu dönemin Protestan konumunun en önemli manifestosudur ve genel olarak bugünün Lutherci kiliselerinin resmî öğretisidir. Melanchthon eğitimli biriydi ve ılımlı, makul bir mizaca sahipti. İtiraf bilgi dolu ve ılımlı bir tarzda ifade edilmişti, reformcuların başlıca inanışlarını yansıtıyordu. Katolik Kilisesi ile uzlaşan ve ayrışan noktalar belirtiliyordu. O, Protestan Başkaldırı öğrencileri için büyük öneme sahip olan tarihsel bir belgedir.

Augsburg Barışı (1555). İmparator Ausburg'dan ayrılmasından on yıl sonra, güney Avrupa'da yeni savaşlarla meşguldü; ve Protestanların desteğini sağlamak için onları din konusunda serbest bırakmıştı. Bu sırada Luther'in öğretilerini kabul etmiş olan hükümdarların sayısı yavaş yavaş artmıştı. Nihayetinde Charles ve Protestan prensler arasında kısa bir savaş olmuştu. Hatta imparator kendi İspanyol askerlerini Almanya'ya getirmişti ve hem Saksonya'dan John Frederick hem de onun müttefiki Hesseli Philip'i tutsak etmişti. Onlar Lutherci ülkülerin başlıca liderleriydi ve birkaç yıl boyunca mahkûm olarak tutulacaklardı. Luther'in kendisi 1546 yılında ölmüştür.

1555 yılında, dinsel Augsburg Barışı imzalandı. Onun hükümleri kayda değerdir. Her bir Alman prensi ve imparatorun doğrudan yönetimi altındaki her bir şehir ve şövalye saygı değer Katolik Kilisesinin inançları ve Augsburg İtirafı'nda yer alan inançlar arasında bir seçim yapmakta özgür olacaktı. Ancak eğer bir başpiskopos, piskopos veya başkeşiş kendisini bir Protestan olarak beyan ederse, sahip olduğu her şeyi Kiliseye teslim etmek zorundaydı. Her Alman ya kendi belirli devletinin dinsel uygulamalarına ayak uyduracak ya da ayrılacaktı. Herkes ya bir Katolik ya da bir Lutherci olarak farz edilecekti ve herhangi başka bir inanış için hiçbir hüküm yoktu.

Bu anlaşma hükümdarlar haricinde hiçbir surette dinsel özgürlük tesis etmemişti. Hükümdarların gücünün büyük ölçüde artmış olduğu akılda tutulmalıdır. Buna göre onlar yönetim

meselelerinin yanı sıra dinsel denetimi de ele almış oluyorlardı. İmparatora kendi bölgesinin dinini belirlemesine izin veren düzenleme bugün olduğundan daha doğal görülüyordu çünkü Kilise ve yönetim yüzyıllar boyunca birbiriyle yakından ilintiliydi. Henüz hiç kimse her bireyin herhangi bir dinsel ritüel uygulama ve istediği dine inanma konusunda serbest bırakılmış değildi.

3. İSVİÇRE'DE ZWINGLI VE CALVIN

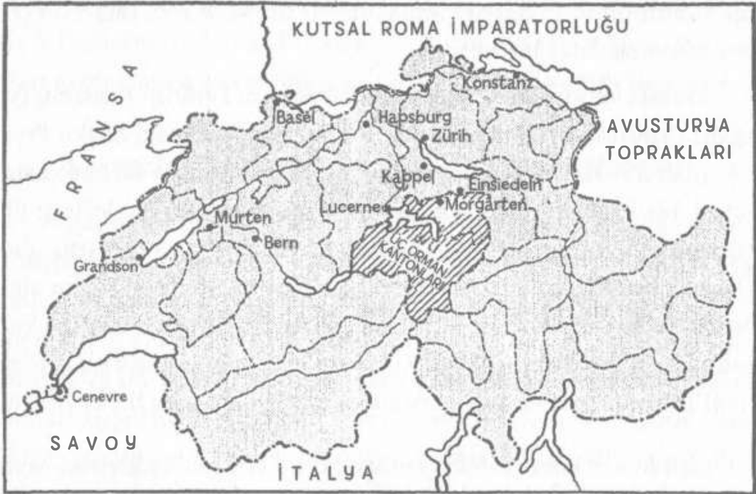
İsviçre'nin Ortaya Çıkışı. Luther'in ölümünden en azından bir yüzyıl sonra, Katolikler ve Protestanlar arasındaki büyük mücadele İtalya ve İspanya dışında bütün Avrupa ülkelerinin tarihini doldurmaktadır. İtalya ve İspanya'da ise Protestanlık hiçbir zaman kalıcı kök salmamıştır. İsviçre, İngiltere, Fransa ve Hollanda'da, ortaçağ Kilisesine karşı başkaldırı uyumsuzluk, savaş ve derinlemesine değişiklikler üretmiştir. Bu ülkelerin daha sonraki gelişimini anlamak için bunların iyi anlaşılması gerekir.

Orta Çağlar sürecinde, daha sonra İsviçre olacak bölge Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir parçasıydı ve güney Almanya'nın geri kalanından güç belâ ayırt edilebiliyordu. On üçüncü yüzyıl kadar erken bir dönemde üç bölge –veya küçük İsviçre devletlerinin ifade edildiği şekilde *kanton*– komşuları Hapsburgların ilerlemelerine karşı kendilerini korumak için bir birlik oluşturdukları rüzgârlı Dört Kanton Gölü'nün kıyıları üzerinde bulunuyordu. İsviçre bu ufak merkezden yavaş yavaş gelişmişti. Lucerne Gölü ve özgür Zürih ve Bern kısa süre içinde birleşerek İsviçre birliğini oluşturdu. İsviçreliler, cesurca savaşarak kendilerini denetim altına almaya çalışan Hapsburgların çeşitli çabalarını yenilgiye uğratabilmişlerdi. Birkaç komşu bölge İsviçre birliğine katılmıştı ve hatta Alplerin İtalyan yamaçları üzerinde bulunan bölge bile gruba katılmıştı. Kademeli olarak, İsviçre birliği üyeleri ve İmparatorluk arasındaki bağlar kırılmıştı. Nihayetinde, 1499'da, onlar imparatorun denetiminden özgür kaldı ve İsviçre pratik olarak bağımsız bir ülkeye dönüşmüştü. Her ne kadar ilk birlik Almanca-konuşan insanlardan oluşsa da, bazı bölgeler İtalyanca veya Fransızca konuşanlar tarafından ilhak edilmişti.[26] Bu durumda İsviçre tek dil

26 Bu koşullar değişmemiştir; tüm İsviçre yasaları halen üç dilde basılmaktadır.

konuşulan birleşik bir ulus oluşturmamıştı ve sonuç olarak birkaç yüzyıl boyunca onların küçük ülkesi gevşek bir şekilde bir arada tutulmuştu ve yönetim zayıf bir şekilde organize edilmişti.

Zwingli'nin Eski Kiliseye Karşı Başkaldırıyı Yönetmesi. İsviçre'de, Kiliseye karşı başkaldırının ilk lideri Luther'den bir yıl daha genç olan Zwingli adındaki genç bir din adamıydı. O, Zürih Gölü'nün yakınındaki Einsiedeln'de iyi bilinen bir manastırda yaşıyordu. Burası hacıların olağanüstü başarılı bir şekilde oluşturulmuş imgeleri ziyaret ettikleri merkezdi. "Burada" demiştir Zwingli "ben 1516 yılında, henüz benim bölgemde Luther'in ismi pek duyulmamışken, İsa'nın İncil'ini vaaz etmeye başladım." Üç yıl sonra, Zwingli Zürih katedralinde bir vaiz olarak saygın bir konum elde etmişti ve onun büyük çalışması gerçekten başlamıştı. O, daha sonra Kilisedeki kötülükleri ihbar etmeye başlamıştı. Ayrıca uzun zamandan beri ülkenin üzerinde bir leke olarak görünen askerlerin kiralanması konusunda suçlamalar yapıyordu.[27]

On Altıncı Yüzyılda İsviçre Konfederasyonu

27 İsviçre, Fransa kralı VIII. Charles'ın İtalya'yı istila ettiği dönemden beri askeri birliklerin sağlanması yönünde ticaret yapıyordu—özellikle Fransa ve Papa için başka ülkelerle savaşması amacıyla paralı askerler bulunuyordu. I. Francis'i Marignano'da yenilgiye uğratan İsviçreli paralı askerlerdi ve İsviçreli muhafızlar Papa'nın Vatikan'daki sarayını halen korumaktadır.

Ancak Lucerne Gölü'nün etrafındaki ilk kantonları küçük ebatlı olmalarına karşın sahip oldukları büyük etkiyi kaybedebileceklerine dair korku içinde olsalar da eski inanışlar için savaşmaya her zaman hazır olmuşlar, şimdiye kadar bunun keyfini sürmüşlerdir. İsviçreli Protestanlar ve Katolikler arasındaki ilk silahlı isyan 1531'de Kappel'de meydana gelmişti ve Zwingli savaşta ölmüştü. Çeşitli kantonlar ve şehirler dinsel meselelerde asla uzlaşıya varamamıştı ve İsviçre halen kısmen Katolik ve kısmen Protestandır.

Calvin (1509-1564) ve Presbiteryen Kilisesi. Başta İngiltere ve ABD için olmak üzere Zwingli'nin öğretilerinden çok daha önemli olan Calvin'in çalışmalarıdır. Calvin eserlerini İsviçre birliğinin civarında, Cenevre antik kentinde gerçekleştirmişti. Presbiteryen Kilisesi'ni organize eden ve onun inançlarına dair ifadeleri kaleme alan Calvin idi. O, 1509'da kuzey Fransa'da doğmuştu ve Fransa'ya girmenin yolunu bulan Lutherci öğretilerden erken dönemde etkilenmişti. I. Francis yönetimi altındaki Protestanların zulmü onun ülkeden çıkmasına ve bir süre için Basel'e yerleşmesine neden olmuştu.

Burada kendi büyük eseri olan *Hristiyan Dininin Kurumu* (y. 1536) yapıtını yayınlamıştı. Bu, din üzerine herhangi başka Protestan araştırmasından çok daha yaygın bir şekilde tartışılmıştı. Kitap, bir Protestan bakış açısından Hristiyanlığın ilkelerinin ilk eksiksiz ve iyi-düzenlenmiş ifadesiydi ve çalışma ve tartışma için elverişli bir kitap olmuştu. Eser Kilise'den ziyade İncil'in din alanında başlıca kılavuz ve otorite olması gerektiği temeli üzerine kurulmuştu; çünkü Papa'nın ve Kilisenin hata yapabilmesi olası iken İncil Tanrı'nın sözleri olarak tümüyle güvenilebilecek bir kaynaktı.

Calvin'in Cenevre'deki Çalışması. Calvin yaklaşık yirmi-yedi yaşındayken Cenevre'deki Protestan liderler kendi reform çalışmalarında onlara katılma önerisinde bulunmuştu. Calvin nihayetinde Cenevre'de yaşamaya razı olmuştu; ancak kendisini zorlu bir görevle karşı karşıya bulmuştu çünkü Cenevre halkı Katolik Savoy dükünden kurtulmak için daha çok Protestanlığı benimsemişti çünkü onlar hareketin dinsel anlamını çok iyi anlamışlardı.

Calvin İsviçre'deki başka dini liderlerle, Hristiyan yaşantısının nasıl olması gerektiğine dair kendi özgün görüşleri ve katı fikirleri nedeniyle, çok sayıda tartışma yaşamıştı. O katedralde bir vaiz idi ve halka kılavuzluk edecek bir ilmihal yazıyordu. Pek çok yıl boyunca Cenevre'deki reform hareketini yönlendirmekle kalmamış, ayrıca yönetim meselelerinde aktif rol oynamıştır. Dinsel soruların yanı sıra hukuk, güvenlik, ticaret ve imalat meseleleri üzerine ona danışılmıştır. Calvin devletin her bir üyesinin Kilisenin disiplini altında olduğuna ve bundan dolayı yönetimin kılavuzluk konusunda Kiliseye bakması gerektiğine inanıyordu. O ayrıca Cenevre Üniversitesi'nin kurucusuydu.

Calvin'in adı belki de kilise yönetimine dair fikirleri aracılığıyla çok ünlü olmuştur. O, Yeni Ahit'e göre, Kilisenin piskoposlar tarafından değil, bakanlar ve yaşlılar veya *presbiterler* tarafından yönetilmesi gerektiğine inanıyordu. O bundan dolayı Presbiteryen Kilisesinin kurucusu olarak görülür. Bu Kilise halen serpilmeye devam etmektedir. Fransa'ya, İskoçya'ya ve İngiltere ve Birleşik Devletler'in büyük bir kısmına girmenin bir yolunu bulmuş olan Protestanlık Luther'in değil, John Calvin'in Protestanlığıdır.

4. İNGİLTERE'NİN PAPALIĞI TERK ETMESİ

Papalıkta Fikir Ayrılığı. Lutherci prenslerin Speyer'da kendi protestolarını kaleme almalarından beş yıl sonra, Parlamento (1534 yılında yürürlüğe girmiş olan) Egemenlik Yasası'nda İngiliz kralın İngiltere'deki Kilisenin yeryüzündeki yüce başkanı olduğunu ilan etmişti ve bu ve başka yasalar ulusu papalık ile olan tüm bağlarından koparmıştı. İngiltere'nin Katolik Kilisesi ile bağının tam olarak kopmasına neden olan özel koşullar VIII. Henry'nin Papa'nın onaylamamasına rağmen kendi yönetim şeklini belirlemesinin sonucuydu. Ancak İngiltere'deki pek çok insan krallık bölgesinin Roma'dan bağımsız olduğunu görme konusunda hevesliydi ve bu kararında kralı destekliyordu.

Papaların İngiltere'nin iç işlerine daha erken dönemlerde müdahalesi ile çok fazla hayal kırıklığı yaşanmıştı ve krallıktan

Roma'ya gönderilen zenginlik miktarı bir sorun teşkil ediyordu. İnsanlar ayrıca Kral John'un krallık bölgesini Papa III. Innocentius'a devretmeye zorlanmış olduğu onur kırıcı olayı ve papaların bundan sonra bu dönemin bir sonucu olarak talep ettikleri hak iddia etmelerini unutmamıştı. Fatih William'ın döneminden beri yönetim Roma'nın müdahaleleri ve taleplerinden krallığı koruyan yasaları geçirmeyi zaman zaman gerekli bulmuştu. Görmüş olduğumuz gibi, 1351 yılında, Geçici Düzenlemeler Yasası geçmişti. Bununla birlikte, Papa İngiliz kilise mevkilerine atama yapmaktan men edilmişti. Wycliffe gibi reformcular kötülüklerin Kilisede geliştiğine işaret etmişti. Erasmus gibi hümanistler yalnızca Papa'nın emirlerini kabul etmek yerine İncil'e güvenmenin önemini vurgulayarak Kiliseye karşı eleştirel bir tutum içinde olmuşlardı. Luther'in yazıları Avrupa anakıtasından İngiltere'ye gitmenin bir yolunu bulmuştu ve Oxford Üniversitesi'nde ciddiye alınmıştı. Bundan dolayı kral ve Papa kendi ünlü münakaşalarıyla meşgul olduklarında fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştı. Pek çok kişi Katolik Kilisesine sadık kalırken, başkaları, kralın eylemlerini özel olarak onaylamasalar bile, İngiltere'yi yabancı bir otoritenin denetiminden özgür kılma şansının olduğunu görerek, kralı desteklemişlerdi.

VIII. Henry'nin Boşanma Davası. Henry ve Papa arasındaki ihtilafın nedeni buydu. VIII. Henry yalnızca on sekiz yaşındayken tahta çıkmıştı. O, V. Charles'ın teyzesi olan Aragonlu Catherine ile evlenmişti. Onların çocuklarının yalnızca biri, Mary, büyüyecek kadar yaşamıştı. Zaman geçtikçe, Henry bir oğlu ve varisi olması konusunda kaygılıydı; çünkü bir kadının tahta çıkmasına izin verilmeyebileceğinden korkuyordu. Dahası, kendisinden epeyce yaşlı olan Catherine ile yaşadığı sorunlardan bıkmıştı.

Catherine ilkin Henry'nin büyük kardeşi ile evlenmişti. O evliliğinden kısa bir süre sonra ölmüştü. Kilise ağabeyinin dul karısının başka bir adamla evlenmesini yasaklamış olduğundan Catherine'yi kendi eşi olarak tuttuğu için bir günah işlediğine dair korkularını açıklamıştı ve hiçbir zaman meşru olmayan evliliğinden boşanmayı talep etmişti. Catherine'den kurtulma konusundaki kaygısı

kralın âşık olduğu Anne Boleyn adındaki on altı yaşında olan siyah gözlü bir kızın sarayda görünmesiyle büyük ölçüde artmıştı.

Ne yazık ki onun durumunda, Catherine ile olan evliliğinin bir *muafiyet* (Papa'nın özel bir durumda Kilise yasalarından birini hariç tutması yönünde özel bir yasa) ile bir önceki Papa tarafından izin verilmesi söz konusuydu; bu durumda Papa VII. Clemens, kraliçenin yeğeni V. Charles'ı kızdırma pahasına olsa bile Henry'nin isteğini yerine getirmeyerek evliliği fesh edecekti. Henry parlamentoyu ikna ederek Papanın İngiltere'den alacağı kazançtan kesinti yapılmasını sağladı; ancak bu yaptığı VII. Clemens'i istediğini yapma noktasına getirmese de, Catherine'den daha sonra boşanacak olmasına güvenerek sabrını kaybetti ve Anne Boleyn ile gizlice evlendi. Ardından bir İngiliz kilise yetkilisini huzuruna çağırarak Catherine ile olan evliliğinin hükümsüz ve geçersiz olduğunu beyan etti. O, Parlamentoyu tüm davaların krallık toprakları içinde görülmesi gerektiğine dair ikna etmişti ve bu şekilde kraliçenin Papa'ya başvurma olasılığını ortadan kaldırmıştı.

VIII. Henry'nin istediği şeyi yapmış olan Parlamento ayrıca Henry'nin Catherine ile evliliğinin gayrimeşru ve Anne Boleyn ile evliliğinin meşru olduğunu ilan etmişti. Bunun sonucu olarak 1533 yılında Anne'in kızı olarak doğan Elizabeth, Catherine'nin kızı Mary yerine babasının halefi olacaktı.

VIII. Henry'nin Papalık Otoritesini Başından Atması. Parlamento bir dizi yasa ile (1530-1535) papalığı İngiltere'den tümüyle ayırmış ve bir ulusal (Anglikan) Kilise tesis etmiştir. Krala tüm yüksek rütbeli din adamlarını atama yetkisi verilmiştir ve kral daha önce Roma'ya giden gelirin keyfini sürmüştür. Parlamento, Egemenlik Yasası'nda kralın "İngiltere Kilisesi'nin yeryüzündeki tek yüce başkanı" olduğunu ifade etmiştir; ve unvanın doğal olarak kendisi ile birlikte taşıdığı tüm güçlere sahip olduğunu ilan etmiştir. İki yıl sonra, krallıktaki her din yetkilisinin Roma'nın piskoposunun otoritesini reddettiğine dair yemin etmesi gerekiyordu. Bu yeminin reddedilmesi yüce ihanet şeklinde beyan edilmişti. Çok sayıda İngiliz yalnızca kral ve Parlamento reddedilmesini istiyor

ŞEKİL 65. VIII. Henry

Portre Henry'yi genç bir adam olarak gösterir (Napoli, Kraliyet Sarayı'nda bulunan Hans Holbein tarafından yapılmış bir resimden)

diye Papa'nın Kilisenin başı olduğunu inkâr etmeye gönüllü değildi; ve bu yasa krala karşı bir ihanet adına, din adına gerçekleştirilenden bile daha korkunç bir zulme yol açmıştı.

VIII. Henry'nin Bir Protestan Olmaması. Her ne kadar VIII. Henry İngiltere ve Roma arasındaki her bağı koparmış olmasına ve Parlamento onu İngiliz Ulusal Kilisesi'nin başı ilan etmiş olmasına rağmen o bir Protestan *değildi.* O, eski Kilisenin öğretilerinin çoğuna inanmayı sürdürmüştü ve Luther, Zwingli veya Calvin'in öğretilerini asla kabul etmemişti. Dahası, Henry'nin anakıta üzerindeki Katolik monarkların ve hatta onun sadık Katolik tebaasının nefretini kazanma gibi bir düşüncesi yoktu. Kişisel meselelere kendi tarzında karar verirken, aynı zamanda kendisini güvenilir bir Katolik olarak ispat etme konusunda hevesliydi. Özellikle manastırların mülküne el koyduktan ve azizlerin kutsal emanetlerini süsleyen altın ve mücevheratı aldıktan sonra, kendisinin Ana Kilisenin kutsanmış geleneklerine saygı göstermeyen bir yağmacı Protestan olmadığını ortaya koymanın akıllıca olduğuna inanmıştı. O Zwingli'nin takipçilerinin birinin davasında kişisel olarak başkanlık yapmıştı ve Zwingli'nin öğretilerinin yanlış olduğunu göstermek için Kutsal Metinler'den alıntı yaparak tartışmanın içine dâhil olmuştu. Mahkûm suçlu bulunmuş ve bir kâfir olarak yakılmıştı.

ŞEKİL 66. VIII. Henry

Elinde yeni İncil bulunan ve Papa'nın üzerine ayaklarını koyan kralı gösteren simgesel bir resim (John Foxe'nin Ecclesiastical History *eserinden, 1576).*

Henry, diğer taraftan, Protestan tebaasını hoşnut kılmak için İncil'in İngilizce'ye yeni bir tercümesini emretmişti. Kilisede olandan ziyade Kutsal Metinler'de bulunan inanca dair iyi bir baskı 1539 yılında yayınlamıştı ve her papazlık bölgesindeki kilisede bir kopyasının bulunması emredilmişti. Böylelikle oraya gelen tüm insanlar ondan faydalanabilecekti. Henry İncil'de papalardan bahsedilmemiş olmasının bilinmesini istemiş olabilirdi.

VIII. Henry'nin Despotik Karakteri. VIII. Henry dinsel görüşlere sahip olmasına karşın acımasız ve despotik biriydi. O günlerde pek de sıra dışı olmayan bir barbarlıkla Egemenlik Yemini etmemesi nedeniyle eski dostu ve danışmanı olan Sir Thomas

ŞEKİL 67. Sir Thomas More

Uffizi Galerisi'nde bulunan Holbein tarafından yapılmış bir resimden

More'un başını kesmişti. More eğitimli ve dindar bir adamdı ve Henry onun kraliyete sadık olduğunu biliyordu fakat iyi bir Katolik olarak Parlamentonun ruhban sınıfından olmamasına karşın kralı Kutsal Kilisenin başı yapmasının Tanrıya karşı bir günah olduğuna inanıyordu. Henry kendisine karşı gelen başka masum insanlara yaptığını yineleyerek onun başının kesilmesine izin vermişti. O, dönemin iğrenilecek derecede pis olan hapishanelerinde insanları ölüme ve açlığa terk etmek konusunda tereddüt etmezdi.

Henry'nin Manastırları Yağmalaması. Kral para istiyordu. İngiliz manastırlarının bazıları zengindi ve keşişler kendilerine getirilen yükümlülükler konusunda kendilerini savunamazdı. Henry manastırları incelemek için komisyon üyeleri göndermişti. Kuşkusuz bazılarının doğru olduğu çok sayıda skandal yaratan öykü duyulmaya başlanmıştı. Keşişlerin bazıları hiç kuşku yok ki tembel ve bazen kötü huyluydu. Ancak ne olursa olsun onlar bir tür toprak lorduydu, yabancılara karşı konukseverdi ve yoksullara karşı iyi davranıyorlardı. Kraliyet komisyon üyeleri manastırların sahipliğini alıyorlar ve çanlar ve hatta çatıdaki kurşunlar dâhil olmak üzere ellerine geçirebildikleri her maddeyi satıyorlardı. Büyük manastır kiliselerinin bazılarının pitoresk kalıntıları İngiltere'de gezginlere ilgi çekici gelen başlıca nesneler arasında olma özelliklerini sürdürürler. Manastır topraklarına elbette kral tarafından el konuyordu. Onlar yönetimin menfaatine satılıyor veya kralın himayesi altındaki soylulara veriliyordu.

Mabetlerin ve Resimlerin Yıkılması. Manastırların yıkılmasıyla birlikte kiliselerdeki altın ve mücevherlerle süslenmiş olan mabet ve resimlere saldırılar düzenlenmişti. Canterburyli Aziz Thomas'nın türbesi yok edilmişti ve azizin kemikleri yakılmıştı. Bu eylemler Almanya, İsviçre ve Hollanda'da meydana gelen resimlere yapılan Protestan saldırılarını anımsatıyordu. Kralın ve taraftarlarının ana amacı olasılıkla hazine elde etmekti; ancak kalıntıların ve resimlerin yok edilmesi için onları teşvik eden sebep halen dindar olan Katoliklerin bunlara karşı batıl inanış şeklinde derin saygı duymalarıydı.

Henry'nin Üçüncü Evliliği ve VI. Edvard'ın Doğumu. Henry'nin ailevi sıkıntıları Anne Boleyn ile yaptığı evlilikle hiçbir surette sona ermemişti. Ondan kısa sürede bıkmıştı ve evliliklerinden üç yıl sonra bir dizi ölçüyü aşan davranışlarda bulunmuştu. Henry kısa süre içinde oğlu ve ardılı VI. Edward'ın annesi Jane Seymour ile evlenmişti. Jane oğlunun doğumundan birkaç gün sonra öldü ve daha sonra Henry birbiri peşi sıra üç kadınla daha evlendi. Ancak kraliyet tacında hak iddia edecek hiçbir çocuk olmadığı için tarihsel açıdan onlar önemsizdir—Mary, Elizabeth ve Edward bir dönem hükümdarlık kurarak Parlamentonun miras soyu içinde bir yer edinmişlerdir.[28] Onun 1547'de ölümü ile oğlu ve kızları tarafından çözülmesi gereken Protestanlık ve Katolik öğreti büyük sorunu kalmıştı.

İngiltere'nin VI. Edward Yönetimi Altında Protestan Olması. Papalığa karşı İngiltere başkaldırısının gerçekleştiği zamanda ulusun büyük bir çoğunluğu halen Katolik idi. Ancak coşkulu ve heyecanlı Protestanlar VIII. Henry'nin hükümranlığında artmaya devam etmişti. 1547'de tahta çıkan Henry'nin oğlu Edward döneminde ciddi bir muhalefet ile karşılaşmadan Kilisenin dinsel

---

28 VIII. Henry, an.

(1) Catherine	(2) Anne Boleyn	(3) Jane Seymour
Mary (1553-1558)	Elizabeth (1558-1603)	VI. Edward (1547-1553)

Burada oğlan çocuk tahta çıkmayı başarmıştır. Varis olmaksızın ölüm durumunda Mary ve ardından Elizabeth onu takip etmiştir.

öğretileri ve hizmetlerinin karakterini değiştirebilecek derecede yeterli bir Protestan taraf vardı. Çocuk Edward'ın hükümranlığının altı yılı boyunca (o, on altı yaşındayken 1553 yılında ölmüştür) yönetimden sorumlu olanlar Protestanları kayırmış ve anakıtadaki üniversitelerden eğitmenler olarak reformcular getirerek onları güçlendirmek için pek çok şey yapılmıştır.

Kralın eski seçim formlarını takip etme zahmetine girmeksizin piskoposları ataması gerektiğine karar verilmişti ve Protestanlar Kilisenin yüksek makamlarına yerleştirilmeye başlanmıştı. Parlamento cenazeler için yapılan Aşai Rabbani ayinlerinin gerçekleşmesi amacıyla ayrılmış olan fonlara el koymuştu. Daha sonraları ruhban sınıfının evlenmesine onay veren buyruk açıklanacaktı. Katolikliğe karşı hissedilenler öylesine güçlüydü ki tüm kutsal imgelerin genel imhası emredilmişti; güzel vitray pencereler, katedrallerin görkemi bile fanatik Protestanlar tarafından yok edilmişti çünkü onlar sıklıkla azizler ve melekleri temsil ediyordu.

ŞEKİL 68. VI. Edward

Holbein tarafından yapılan bu ilgi çekici taslak Edward kral olmadan önce çizilmiştir; Holbein 1543 yılında öldüğünde o henüz altı yaşındaydı (Windsor Şatosu'ndaki bir çizimden)

Hristiyan Hizmetlerinin Protestan Olması. Latince gerçekleştirilmiş olan eski Katolik hizmetler kaldırılmıştı ve onun yerine İngilizce yazılmış olan, bugün kullanılandan pek farkı olmayan bir dua kitabı geçmişti. İnancın kırk-iki makalesi hazırlanmış ve ulusal Kilisenin resmî inancını temsil edecek şekilde Parlamento tarafından onaylanmıştı.[29]

Kilisedeki değişiklikler daha eski inanış ve hizmetlere halen sadık bir şekilde bağlı olanlar için şoke edici olmalıdır. Edward'ın

29 Elizabeth döneminde bunlar Otuz-dokuz Makale'ye indirilmiştir ve İngiltere Kilisesinin inancının resmi ifadesi olarak kalmıştır.

yönetiminden hoşnut olmayan coşkulu Katolikler Protestanların kendi yeni inanışlarını Kiliseyi yağmalamak için bir bahane olarak kullandıklarını hissetmiş olmalıdırlar. Dengelenmemiş coşkulu kişilerin büyük şevki çok fazla karmaşa ile sonuçlanacaktı. Biz Edward'ın "kiliselerde kavgaların ve arbedenin" yasaklandığını ve "sanki bir ahır veya han gibi Tanrının evine atların ve katırların getirildiğini" biliyoruz. Her ne kadar yakın tarihli değişikliklerle bunların pek çoğu iyi niyetle düzeltilmiş olsa da, Edward'ın ölümünden sonra eski dine geri dönme yönünde bir eğilim olduğuna hiç kuşku yoktur.

Kraliçe Mary'nin (1553–1558) Katolikliği Yeniden Düzenlemesi. VI. Edward'ın yerine 1553 yılında Katolik inancıyla büyümüş ve ona sıkı sıkıya bağlı olan Catherine'nin kızı Mary geçmişti. O, krallığa bir kez daha kendi dinini getirmenin coşkulu umudu içindeydi; çünkü insanların çoğunluğu halen kalben Katolik idi ve Katolik olmayanların pek çoğu Edward'ın yöneticilerinin politikasını onaylamamışlardı. Onların "parçalara ayırarak şeytanın yolundan gittiklerini" düşünüyorlardı.

ŞEKİL 69. Kraliçe Mary

Madrid koleksiyonunda bulunan bu canlı gibi görünen portre Mary'nin kocası II. Philip'in favori ressamı olan Antonio Moro tarafından yapılmıştır. Yaklaşık 1554'te resmedilmiştir ve portreden Mary'nin karakterine ilişkin izlenim elde edilebilmektedir. Moro yüzleri resmetmede Holbein'in becerisine sahipti.

Dahası Mary'nin Romalı Katolik V. Charles'ın oğlu İspanyol prens Philip ile evlenmesiyle Katolik haklı nedeni güçlenmişti. Ancak Philip İspanya'nın kralı olmasına karşın, daha sonra göreceğimiz gibi, kendi krallığı içinde dine aykırı

düşünceleri bastırma konusunda merhametsizce davranmasına karşın, İngiltere'de hiçbir zaman büyük bir etki elde etmemişti. Mary ile evlenerek "Kral" unvanı elde etmişti fakat İngilizler onun ne yönetimde yer almasını istemişler ne de herhangi bir şekilde tahta çıkmasına onay vermişlerdir.

Mary İngiltere ve Roma Kilisesi arasında barışı sağlamada başarılı olmuştu. Papa'dan af dilenmesi için özel bir elçi gönderilmişti. 1554 yılında bir papalık elçisi, tüm ulusu temsil eden "Diz Çöken" Parlamento karşısına çıkmak için İngiltere'ye gelmişti. Mary'nin hükümranlığının son dört yılında ciddi bir dinsel zulüm meydana gelmişti. İki yüz yetmiş yediden az olmayan Protestan kendi inançlarından vazgeçmeyi reddettikleri için ölüm cezasına çarptırılmıştı; yüzlerce daha fazlası ömürlerini sefalet içinde mahkûm olarak geçirmişlerdi. Kurbanların çoğunluğu mütevazı emekçilerdi. En göze çarpan çilekeşler Anglikan Kilisesinin yetkilileri olan Başpiskopos Cranmer ve Piskoposlar Latimer ve Ridley olmuştu. Onlar Katolikliği kabul etmemiş ve Oxford'da yakılmıştı.

ŞEKİL 70. Kraliçe Elizabeth

British Museum'ın izniyle.

Elizabeth'in İngiltere'de Bir Protestan Kilise Tesis Etmesi. Mary öldüğünde, Anne Boleyn'in kızı Elizabeth tahta çıkmıştı. Böylece İngiltere'nin resmî Kilisesi bir kez daha Protestan olmuştu. Kraliçe Elizabeth (1558-1603) çok dindar bir kişi değildi ve kendi tebaasının en büyük sayısının kabul edebileceği bir din

formunu benimseme isteğindeydi. Sonuç İngiliz (Anglikan) Kilisesinin, Parlamento tarafından nihayetinde tesis edildiği şekilde, Katolik Kilisesi ve Protestan reformcuların Kilisesi arasında bir orta yolu takip etmesiydi. Ilımlı politika aracılığıyla ulusal kilisenin tüm İngiliz halkının beğenisini ve sadakatini elde edeceği umuluyordu. Anglikan Kilisenin dışa dönük formu eski Kilise gibi kalmıştı. O, başpiskoposlar ve piskoposlar tarafından idare ediliyordu ve onun hizmetleri ve seremonileri pek çok açıdan daha eski organizasyonun hizmet ve seremonilerini anımsatıyordu. Ancak öğretiler ve inanç konusunda Anglikan Kilisesi Protestan yapıya sahipti. O Luther'i takip etmemişti fakat Calvin ve İsviçreli reformcular tarafından büyük ölçüde etkilenmişti. VI. Edward'ın dua kitabı, İngilizce hizmeti ile birlikte, geliştirilmişti ve kilise hizmetleri için resmî rehbere dönüşmüştü. Artık sayı olarak otuz-dokuz tane olan inanç makaleleri ise ulusal Kilisenin konumunu net bir şekilde ifade ediyordu. Tüm İngiliz tebaanın yönetimin resmî dinini kabul etmesi gerekiyordu.

Kraliçe Mary yönetimi altında mevkiler elde etmiş olan Roma Katolik kilise adamları doğal olarak azledilmişti ve yerlerini Elizabeth'e itaat edecek ve onun dua kitabını kullanacak olanlara bırakmıştı. Onun ilk Parlamentosu İngiltere Kilisesinin yüce başkanının *güçlerini* vermişti ancak babası VIII. Henry'ye verilmiş olan unvan yeniden canlandırılmamıştı.

Presbiteryen Kilisesinin İskoçya'da Tesis Edilmesi. İngilizler din meselelerinde bir orta yol benimserken, İskoçlar Presbiteryen olmuşlardı ve bu durum Elizabeth'in hiç de küçük olmayan sorunlar yaşamasına sebep olmuştu. İskoçya'daki antik dönem Katolik Kilisesi lağvedilmişti çünkü soylular piskoposların topraklarını kendi topraklarına katmak ve onlardan gelen kazancın keyfini sürmek istiyorlardı. Kendi inatçı enerjisiyle ikinci bir Calvin olan John Knox inancın Presbiteryen formunun tanıtımını sağlamıştı ve İskoçya'da halen yürürlükte olan kilise yönetiminin oluşmasını güvence altına almıştı.

5. İNGİLİZ KİLİSESİNİN SIKINTILARI

Dinsel Uzlaşıların Barışı Sağlamada Başarısız Olması. Ne yazık ki, kraliçe ve Parlamentonun din konusundaki uzlaşıları tüm halk için umulan barış ve uyumu getirmemişti. İlk etapta, halen çok sayıda olan Katolikler İngiltere'nin Roma'nın liderliğine geri dönmeleri konusunda istekliydi. İkinci etapta, Protestanlar kendi içlerinde kısa sürede ayrışmaya başlamıştı ve resmî Kilise için sorun teşkil ediyorlardı. Bazıları Anglikan Kilisesini desteklemişlerdi fakat başkaları bunun eski Katolik organizasyona aşırı derecede benzer olduğunu ve reformların yeterince ileri gitmediğini hissetmişti. Onlar ruhban sınıfı tarafından giyilen resmî elbiselerin yürürlükten kaldırılmasını ve halen devam eden ayrıntılı dinsel törenlerin sadeleşmesini istiyorlardı. Daha sonraları başpiskoposlar ve piskoposlar tarafından idare edilen Kiliselerin artık yöneticiler ve *presbiterler* tarafından yönetilmesi konusunda ısrarcı olmuşlardı. Böylece Calvin'in kilise yönetimi fikirleri takip edilmiş olacaktı. Bu muhalifler *Püritenler* olarak bilinegelmiştir çünkü onlar Kilise içinde büyük ölçüde basitliği savunmuştur. Bunun yanı sıra gündelik hayat içinde kurallara çok bağlı bir davranışı benimsemişlerdir. Daha sonraları Kiliseden ayrışmış olan çok sayıda başka mezhep gelişmiştir ve onlar İncil'in nasıl yorumlanması ve dinsel yaşantının nasıl olması gerektiği konusundaki kendi fikirlerini birbiri peşi sıra açıklamışlardır.

Katoliklerin Umudu Olan Mary Stuart. Püritenlerin sürekli şikâyet etmeleri yönetimi çok kızdırırken, Katoliklerin husumeti yalnızca İngiliz Kilisesi için değil, aynı zamanda taht için de bir tehlike idi. 1561'de İskoç kraliçe Mary Stuart, Fransız olan kocası II. Francis öldüğünde, Leith'e ayak basmıştı. O yalnızca on dokuz yaşındaydı, güzelliğe ve cazibeye sahipti ve Katolik inancı ve Fransız eğitimi nedeniyle tebaası için neredeyse bir yabancı idi. Onun büyükannesi VIII. Henry'nin bir kızkardeşi idi ve Mary, Elizabeth çocuk sahibi olmadan öldüğü için, İngiliz tahtında hak iddia etmişti. Bunun sonucu olarak, güzel İskoç Kraliçesi İngiltere ve İskoçya'yı Roma Katolik inancına geri döndürmek isteyen

herkesin umudu oldu. Bunların başında İspanya kralı II. Philip ve Mary'nin Fransa'daki akrabaları olan Guise'ler vardı.

Mary davranışlarıyla kısa sürede hem Protestanların hem de Katoliklerin gözünden düşmüştü. İkinci kuzeni olan Lord Darnley ile evlendikten sonra, onun karaktersiz olduğunu anladı ve hakir görmeye başladı. Daha sonra Bothwell adlı gözü kara bir soylu ile bir ilişki yaşadı. Darnley'in hasta yattığı Edinburg yakınındaki ev bir gece barutla havaya uçuruldu ve Lord Darnley öldü. Halktan insanlar hem Bothwell'in hem de kraliçenin cinayet hakkında en azından bilgiye sahip olduklarından kuşkulanmışlardı. Mary'nin kocasının ölümünden ne denli sorumlu olduğu konusunda kimse emin olamazdı. Kesin olan şey onun daha sonra Bothwell ile evlenmiş olması ve kızgın tebaanın bir katil olduğu iddiasıyla daha sonra onu tahttan indirmesidir. Mary, gücünü tekrar elde etmek için başarısız bir girişimde bulunduktan sonra küçük oğlu VI. James lehine tahttan çekilmiştir ve ardından Elizabeth'e sığınmak için İngiltere'ye kaçmıştır. Elizabeth onun kraliçelikten alınması yönünde İskoçların bir hakkı olduğunu inkâr ederek temkinli davranmasına karşın, rakiplerinin hak iddiası nedeniyle korkmuş ve bir mahkûm olarak ona iyi muamele yapılmasıyla yetinmiştir.

Kuzeydeki Başkaldırı (1569) ve Elizabeth'in Tahttan İndirilmesi için Katolik Planlar. Zaman geçtikçe, Elizabeth'in Katoliklere karşı ılımlı davranılması politikasını sürdürmesi gitgide daha zor hale gelmiştir. İngiltere'nin kuzeyinde bir kalkışma (1569) Katolik inancın yeniden tesis edilmesini memnuniyetle karşılayacak çok sayıda insan olduğunu göstermişti. Onlar Mary'nin serbest kalmasını ve İngiliz tahtına çıkmasını istiyorlardı. Bu başkaldırıyı Elizabeth'in Papa tarafından aforoz edilmesi takip edecekti. Elizabeth için mutluluk verici olan şey, asilerin ne II. Philip'ten ne de Fransız kralından umdukları yardımı alamamasıydı. İspanyolların işi başından aşkındı çünkü Hollanda'daki savaş yeni başlamıştı; ve Fransa kralı IX. Charles o dönemde kalben Protestanlar ile uyum halindeydi. Kuzeydeki kalkışma bastırılmıştı fakat İngiliz Katolikleri yardım için Philip'ten medet ummayı sürdürmüştü. Onlar İspanyol Alva Dükü'ne açık mektup yazmışlar ve Elizabeth'in

tahttan indirilmesi ve onun yerine Mary Stuart'ın İngiltere kraliçesi yapılması için askeri birlikler ile gelmesi yönünde davet etmişti. Alva tereddüt etmişti; çünkü Elizabeth'i öldürmenin veya en azından tutsak etmenin daha iyi olacağını düşünmüştü. Bu sırada plan ortaya çıkmış ve sonuçsuz kalmıştı.

İngiliz Denizcilerinin İspanyol Gemilerini Ele Geçirmesi. Her ne kadar Philip kendisini İngiltere'ye zarar verme konusunda muktedir görmese bile, İngiliz denizciler İspanya'nın büyük kayıplar yaşamasına neden olmuştu. İspanya ve İngiltere'nin resmen savaşta olmamalarına karşın, Elizabeth'in denizcileri kendi operasyonlarını Batı Hint Adaları kadar uzak bölgelere genişletmişler ve İspanyol hazine gemilerini ele geçirmişlerdi. Onlar Philip'i soyarak Tanrı'ya hizmet ettiklerine dair sıkı bir kanaate sahipti. Gözü pek Sir Francis Drake şimdiye kadar yalnızca İspanyolların ulaşmış olduğu Pasifik açıklarına gitme cesaretini bile göstermişti. O, biri hariç tüm gemilerini kaybetmiş olmasına karşın, kendi ufak deniz aracında çok fazla ganimet getirebilmişti.

İngiltere ve Katolik İrlanda Arasındaki İlişkiler. Katoliklerin bir umudundan henüz bahsedilmemiştir, şöyle ki, İngiltere ile ilk dönemlerden beri ilişki halinde olan İrlanda yakın zamana kadar Avrupa tarihinin en iç karartıcı sayfalarından birini oluşturmuştur. Nüfus çok sayıda kabileye bölünmüştür ve onların şefleri İngilizlerin yanı sıra birbirleriyle sürekli savaş hali içinde olmuşlardır. Onlar adanın hâkimiyetini ele geçirmek için beyhude bir çaba içinde olmuştur. Katolik liderler tarafından İngiltere üzerinde bir saldırı için adayı üs olarak kullanma amacıyla askerî birliklerinin İrlanda'da karaya ayak basacakları birkaç girişimde bulunulmuştu. Elizabeth'in subayları bu girişimleri engelleyebilmiştir fakat bunun yarattığı yıkımlar İrlanda'nın sefaletini büyük ölçüde artırmıştır. 1582'de otuz binden az olmayan sayıda insan temel olarak açlıktan ölmüştür.

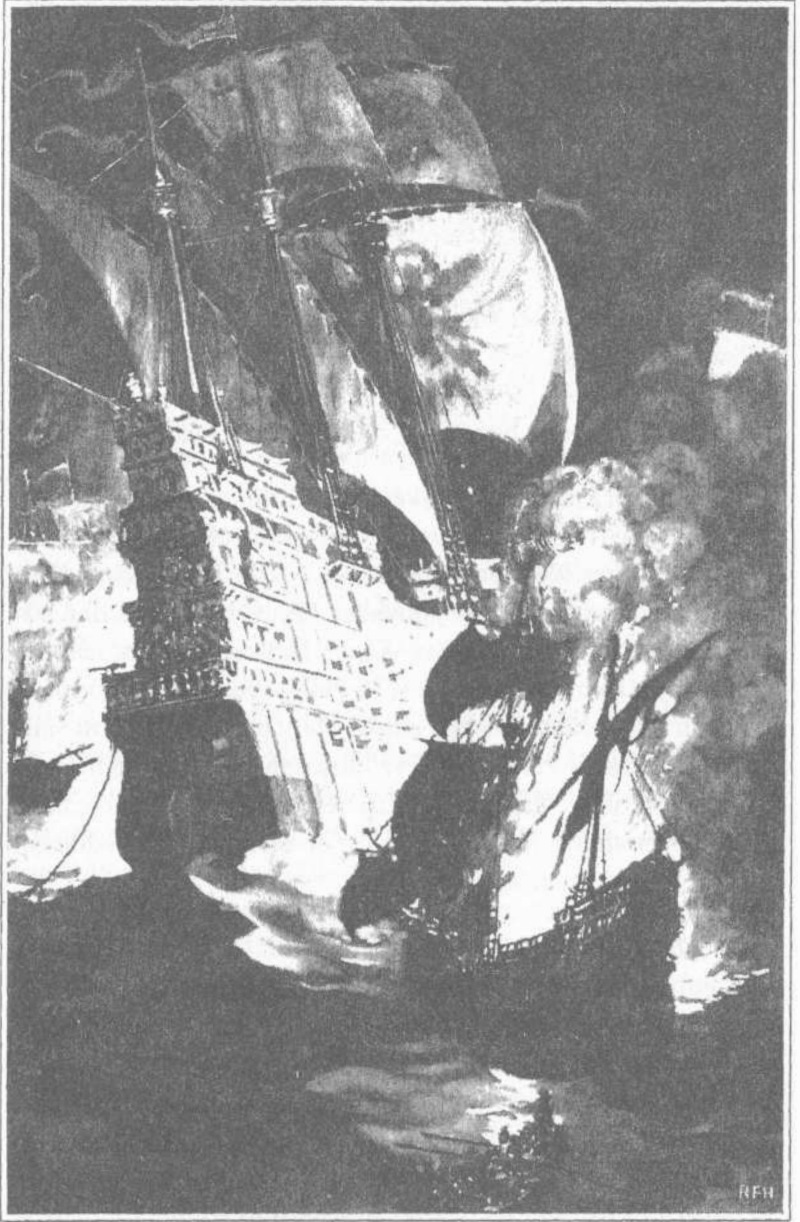
İngiliz Katoliklerin Zulümleri. Philip'in askerî birlikleri güney Hollanda'da karşı koymayı daha iyi hale getirmeye başlamışken,

İngiltere'ye bir İspanyol ordusunun gönderilmesi olasılığı artmıştı. 1850 yılında iki Cizvit İngiltere'ye Katolikleri kışkırtmak ve İspanyollar geldiğinde kendi kraliçelerine karşı yabancı kuvvetlere yardım etmeleri yönünde teşvik etmişti. Parlamento artık gitgide daha müsamahasız davranıyor ve İngiliz hizmetine katılmayı reddedenlere para ve hapis cezaları veriyordu. Cizvit din adamlarından biri gaddarca işkenceye maruz kalmış ve vatan hainliği nedeniyle infaz edilmişti; diğeri anakıtaya kaçmıştı.

1582'nin sonbaharında Katolikler tarafından kâfir kraliçenin suikaste kurban gitmesi yönünde ilk girişim Philip'in önerisiyle yapılmıştı. Elizabeth aradan çıkarıldığında Katoliklere destek olması için İngiltere'ye bir ordu gönderilmesi önerilmişti.

İskoçların Kraliçesi Mary'nin İnfaz Edilmesi (1587). İskoçya Kraliçesi Mary Philip'in saldırısına tanıklık edecek kadar yaşamamıştı. O, Elizabeth'e suikast yapılması için bir başka plana dâhil olmuştu. Parlamento Mary yaşadıkça Elizabeth'in hayatının sürekli bir tehdit altında olduğunun artık farkına varmıştı; hâlbuki eğer Mary etkisiz hale getirilirse, II. Philip Elizabeth'i öldürmeye bu denli ilgi göstermeyecekti çünkü Mary'nin oğlu İskoçya veliahtı VI. James bir Protestan idi ve Elizabeth'ten sonra İngiliz tahtına çıkacaktı. Bundan dolayı Elizabeth nihayetinde danışmanlarının önerisinden ikna olarak, 1587'de Mary'nin infaz edilmesi için bir belge imzaladı.

İspanyol Donanmasının İmha Edilmesi (1588). Ancak II. Philip, ne pahasına olursa olsun, Protestan İngiltere üzerinde hak iddia etmekten vazgeçmemişti. 1588'de en iyi ve en büyük savaş gemilerinin dâhil olduğu büyük bir filoyu bir araya getirmişti. İspanyollar bu donanmaya gururlu bir şekilde "Yenilmez Armada" (veya filo) adını vermişlerdi. O, Manş Denizi üzerinden Hollanda'ya ulaşması ve oradaki İspanyol kumandan ve deneyimli askerlerin Elizabeth'in tecrübesiz milislerinin sonunu getirmesi umuluyordu. İngiliz gemileri sayı bakımından olmasa bile ebat açısından İspanyol gemilerinden aşağı derecede idi; ancak onlar Francis Drake ve Hawkins gibi deneyimli komutanlara sahipti.

ŞEKİL 71. İspanyol Donanması

Bu resim geceleyin karaya oturmuş olan büyük bir İspanyol gemisinin Calais Körfezi'ndeki küçük bir İngiliz ateş gemisinden kaçmaya çalışmasını gösterir

Bu ünlü kaptanlar uzun zamandır "İspanyol Anakarasında yelken açmıştı" ve kısa-menzilli silahlarından zarar görmemek için İspanyollara çok yaklaşmadan kendi toplarını nasıl kullanacaklarını biliyordu. Donanma yaklaştığı zaman daha sonra bir fırtınaya dönüşecek olan güçlü bir rüzgârdan önce İngiliz filosunun Manş Denizi'nden geçmesine izin verilmişti. Daha sonrasında İngiliz gemiler onu takip etmişti ve her iki filo Flanders kıyılarından geçmişti. Yüz yirmi İspanyol gemisinden yalnızca kırk dördü yurda geri dönmüştü; geri kalanlar Elizabeth'in zaferi üzerine alacağı şekilde İngiliz silahlarıyla veya fırtına nedeniyle yok edilmişti. Donanmanın imha edilmesiyle, İspanya'dan gelen tehlike sona ermişti ve İngiltere kalıcı bir şekilde bir Protestan ülke olarak kalmıştı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Almanya'da Kilise ile hoşnutsuzluğun kaynakları nelerdi? Günah çıkarma satışı konusunda Luther hangi itirazlarda bulunmuştu? Luther'in görüşlerinin bazılarını Doksan-beş Tez içinde ifade edildiği şekilde veriniz. Onun *Alman Soylularına Hitabet* yapıtındaki ana noktalar neydi?

2. Luther'in görüşlerinin nasıl böylesine hızlı bir şekilde yayıldığını ve etkili olduğunu açıklayın. "Protestan" teriminin kökeni nedir? Luther'in öğretileri köylülerin başkaldırısını nasıl kışkırtmıştır? Augsburg Barışı'nı betimleyin.

3. İsviçre birliği nasıl oluşmuştu? Zwingli'nin vaazları hangi reformları yapmıştı? Kilisenin hangi organizasyonu Calvin'i tavsiye etmişti? Calvin'in Cenevre'deki çalışmalarını betimleyin. Hangi ülkelerde Calvin'in öğretileri Luther'inkilerden daha önemli olmuştur?

4. Hangi koşullar altında İngiltere papalık ile olan ilişkilerini koparmıştı? İngiltere'de papalık ile memnuniyetsizliğin daha erken dönem örnekleri nelerdi? VIII. Henry hangi yasal adımlarla İngiltere'nin Kilisesini tesis etmiştir? Henry tarafından Kilisede

hangi değişiklikler yapılmıştı? Anglikan Kilisesi öğreti bakımından ne zaman Protestan olmuştu? Nihayetinde Elizabeth tarafından tesis edilinceye kadar Kilisenin doğasındaki değişiklikleri kısaca ele alın. Elizabeth dönemi Kilisenin karakteristik özelliği neydi? Katolik inancının sürmesini sağlayan hangi nitelikleri vardı? Protestan inancın nitelikleri nelerdir? Elizabeth'in uzlaşısı neden tüm tebaası için tatminkâr değildi? Püritenlerin başlıca yakınmaları hangi konulardaydı?

5. Katolikler Roma Kilisesinin restore edilmesi için hangi planları geliştirmişti? Mary Stuart'ın İngiltere tahtında hak iddia etmesinin nedeni neydi? Katoliklerin memnuniyetsizlikleri neden Püritenlerinkinden daha tehlikeli idi?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *tezler, günah bağışlama, araf, yüksek rütbeli papaz, gulden, aforoz etmek, kanun kaçağı, papalık fetvası, buyruk, kantonlar, Presbiteryen, muafiyet, kutsal emanetler, papalık elçisi, denizciler, donanma.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Eğer Alman prensleri Luther'i desteklemiş olmasa Wittenberg profesörünün fikirlerinin bu denli etkin olabileceğini düşünür müsünüz? V. Charles Luther'i baskı altına alma konusunda neden bu denli hevesli idi?

2. Köylülerin şikâyetlerinde haklılık payına sahip olduklarını düşünüyor musunuz? Onlar Luther'in fikirlerini istismar etmede haklılar mıydı?

3. İngiliz halkı Papa'nın Henry'ye muamelesine karşı neden başkaldırmamıştı? Tudor monarşilerinin Parlamento üzerindeki gücüne dair örnekler verin.

4. Anglikan Kilisesi hangi bakımdan nihayetinde ılımlı bir kilise olarak kurulmuştu?

TARTIŞMA KONULARI

1. Protestan Başkaldırısı tümüyle dinsel bir hareket değildi.
2. Dinsel birlik ulusal mutluluk için gerekli değildir.
3. Dinsel hoşgörü mantık üzerine kurulmuştur.
4. Luther ve Calvin'i reformcular olarak karşılaştırın.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt II, bölüm xxv, "Martin Luther ve onun Kiliseye karşı Başkaldırısı"; bölüm xxvii, "İsviçre ve İngiltere'de Protestan Başkaldırı," CHEYNEY, *Readings in English History,* bölüm xii, "Erken Tudor Dönemi."

2. Konu Çalışmaları. Alman prenslerin papalığa karşı başkaldırıya neden olmaları: ROBINSON, *Readings*, Cilt II, bölüm xxv, kısım vi, 245; kısım vii; PRESERVED SMITH, *The Age of the Reformation*; McGIFFERY, *Martin Luther*. Kraliçe Elizabeth'in kişisel özellikleri: ROBINSON, *Readings*, Cilt II, bölüm xxviii, kısım vii, 288; kısım viii, 291; CHEYNEY, *Readings*; bölüm xiii, kısımlar, i, v-vi, Drake'in dünya etrafında keşif seferi, 1577-1580: CHEYNEY, *Readings*, bölüm xiii, kısım iii, 229; *Short History of England*, ss. 358-359; PAYNE, *Voyages of Elizabethan Seamen*, Cilt I, ss. 196-230. Elizabeth dönemi İngiltere'sinde hayat: CHEYNEY, *Short History of England,* ss. 383-390; HARRISON, *Elizabethan England*, bölüm ix; SAINTSBURY, *Elizabethan Literature*; DAVIS, *Life in Elizabethan Days*; QUENNELL, *The Making of Everyday Things in England.*

BÖLÜM IX • İNSANLARIN TOPRAK İÇİN OLDUĞU GİBİ DİN İÇİN SAVAŞMALARI

KATOLİK REFORMASYON: CİZVİTLER • II. PHILIP VE HOLLANDA'NIN BAŞKALDIRISI • FRANSA'DAKİ PROTESTANLARIN YAZGISI • ALMANYA'DA OTUZ YIL SAVAŞI

Bu bölüm neşe veren bir bölüm değildir. İnsanların din adına mücadele ettiği bir yüzyıldan daha fazla süren uzun ve yıkıcı savaşları anlatmaktadır. İnsanların gündelik yaşantılarını yönetme (mutlakçılık) ve dinsel inanışlarını denetim altında tutma (dinsel hoşgörüsüzlük) arzusu kralların kendi tebaaları ile savaşmalarına neden olmuştur. Bununla da kalmamıştır. Hristiyan prensler birbirleriyle savaşmış, kendi halkının yaşamlarını kurban etmiş ve toprağı kan içinde bırakmıştır.

Bu karanlık yılların yarattığı korku nihayetinde insanlara özgürlük ve barışın tesis edilmesinin gerekliliğini öğretmişti. Bu bölümde kayıtları tutulan olaylar bize "dinsel ve sivil özgürlük" için ödenen korkunç bir bedel olduğunu çok canlı bir şekilde gösterir.

Dünya şimdi II. Henry'nin Fransa kralı olduğu veya II. Philip'in döneminde olduğundan yaşamak için daha iyi bir yerdir. Protestanlar ve Katolikler pek çok ülkede birlikte huzur içinde yaşamaktadır ve yapılan her girişim dinsel meseleleri devlet meselelerinden ayırmak için yapılmaktadır.

---

1. KATOLİK REFORMASYON: CİZVİTLER

Katolik Kilisenin Kendisini Reforma Tabi Tutmaya Karar Vermesi. Kuzey Almanya, İngiltere ve İsviçre'nin bazı kesimleri Katolik Kiliseden ayrılırken, batı Avrupa'nın büyük bir kısmı Papa'ya ve yüzyıllardır kabul görmüş olan eski inanışlara sadık kalmıştır. Kilise içinde meydana gelen kötülüklere dair şikâyetler, görmüş olduğumuz gibi, onun denetiminden ayrılmak isteyen kişilerle sınırlı olmamıştır. Organizasyon içinde mevcut olan kötü uygulamaları eleştiren çok sayıda iyi Katolik vardır ancak onlar Kilisede reform yapılmasını ve ondan ayrılmak yerine birliğinin sürdürülmesini arzulamaktadır. Bundan dolayı Katolik Kilisesi güney Avrupa boyunca papalık monarşisine sadakati koruyacak şekilde kendi yöntemleri açısından etkili oldukları kanıtlanmış

büyük bir reform görevini belirlemiş ve Roma Katolik Kilisesinin etkisini denizlerin ötesinde tesis etmiştir.

Program papalık yönetimi ve ruhban sınıfının uygulamaları ve karakteristik yapısı için yalnızca bir reform değil, Kilise üzerine eleştiri oklarının çevrilmesine neden olan kötü davranışlı kişilerin cezalandırılması ve Katolik öğretilerinin yeniden ifade edilmesi amacıyla büyük bir kilise konseyinin toplanması için bir reformdur. Ayrıca dinsel bir tarikat kısa süre içinde oluşturularak papalığı savunmakla yetinmemiş, aynı zamanda gençlere hakiki inancı ve yabancı topraklarda misyonerlik çalışmalarının nasıl gerçekleştirileceğini öğretmiştir. Kilise tüm bu yöntemlerle kendisini güçlendirmek ve düşmanlarının saldırılarını karşılamak için işe koyulmuştur.

Reformun Papalar Tarafından Başlatılması. III. Paul'ün tahta çıkması (1534-1549) ile birlikte muktedir ve dürüst hükümdarların bir soyu Kilisenin başına gelerek yüksek makamlar için yalnızca dindar ve eğitimli kişilerin atanmasının önemini anlamıştır. Onlar ayrıca papazlık makamlarına dair mevki ve zenginlik için yapılan çekişmeler nedeniyle ortaya çıkan skandalları en aza indirmiştir. Zaman içinde, bu reform hareketinin etkisi Papa'dan en alt seviyedeki papaza kadar ruhban sınıfının karakteristik yapısında mükemmel bir dönüşüm sağlamıştır.

Trent Konseyi (1545-1563). Papa, dinsel inançlardaki farklılıkları uzlaştırmak ve Kilisenin düşmanlarını bertaraf etmek için, 1545 yılında Almanya ve İtalya sınırında bulunan Trent'te büyük bir konseyin toplanması için çağrıda bulunmuştur. Trent Konseyi birkaç oturum sonrasında yarıda kalmıştır ve yaklaşık yirmi yıl boyunca görevini tamamlayamamıştır. Konseyin çalışmaları iki türlü idi; (1) Roma Katolik Kilisesinin gerçek öğretilerinin ifade edilmesi ve dinsel inanışa ters düşen ve hatalı olduğu değerlendirilen Protestan inanışlarının kınanması; (2) uzun zamandır var olan kötülüklerin yok edilmesi ve Kilisedeki makamlar için alicenap ve mütedeyyin kişilerin seçilmesini sağlamak amacıyla çok sayıda resmî buyruğun geçirilmesi. Çürütebilmek için, Protestan öğretilerinde görülen hataların belirlenmesi ve eleştirilere karşı

Kilisenin savunulması amacıyla konsey Katolik Kilisesinin dogmalarını yeniden ifade etmiştir. "Gelenek" olan bilindik öğretiler ve papaların ve konsüllerin kararlarının yeniden ifade edilmesinin yanı sıra İncil Hristiyan dininin temeli olarak oluşturulmuştur ve bireylere değil Kiliseye ait olan Kutsal Metinlerin yorumlamaları teyit edilmiştir. Aşai Rabbani ayini, azizlerin zikirleri, imgelere ve kutsal emanetlere olan hürmet, araf ve günahın bağışlanması fazileti dâhil olmak üzere Protestanlar tarafından reddedilmiş olan öğretilere dair Katolik inancı yeniden ifade edilmiştir ve Papa'nın tinsel yüceliği bir kez daha ileri sürülmüştür. Katolik Kilisesinin inancından ayrışan Protestan inancı "lanetlenmiş" olarak kınanmıştır.

Konsey Kilisedeki kendine özgü reformları etkin kılmak için disiplin kuralları kitabı yayınlamıştır. Buna göre kilise makamlarının satılması ve Dinsel Ayinlerin yönetilmesi için ücret alınması yasaklanmıştır; kural kitabı piskoposları ve yüksek rütbeli papazları kendi görevlerini ifa ettikleri yerde ikamet etmeye zorlamıştır; ve ruhban sınıfını kendi kutsanmış makamları dışında para kazanmaya çalışmalarına karşı uyarmıştır. Eğitimsiz olanların da anlayabilmesi için zaman zaman halkın konuştuğu dilde vaaz verilmesi yönünde emir sunulmuştur. Gençlerin eğitimi için seminerler düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Ruhban sınıfından olmayanların faydalanması için yeni bir ilmihal hazırlanmıştır ve Katolik İncil'in yeni bir baskısı, Vulgata, yayınlanmıştır.

Bunlarla ve başka tedbirlerle Katolik organizasyon içinde kalıcı bir reform yapılmıştı; ancak şüpheye düşen kişilere korkunç ızdıraplar getiren Engizisyon diriltilmişti.

Yasaklanmış Kitaplar İndeksi. Konsey Papa'nın memurlarına inançlı Katoliklerin okumaması gereken tehlikeli kitapların bir listesini yapmalarını önermişti. Buna uygun olarak, konseye ara verildikten sonra, Papa ilk "indeks"i veya artık basılmayacak ve dağıtılmayacak kitaplar listesini yayınladı. Bunun nedeni onların yanlış dinsel öğreti içermesi idi. Daha sonra zaman zaman başka listeler yayınlanacaktı. Bu "Yasaklanmış Kitaplar İndeksi" konseyin eylemlerinin en ünlüsü idi. Bu şekilde dinsel inanışa

aykırı öğretiler ve ahlakdışı fikirlerin yayılmasının denetim altına alınması umut ediliyordu.

Loyolalı Ignatius (1491-1556), Cizvitlerin Kurucusu. Konseyin son oturumları sırasında, Papa'nın yüceltilmiş gücünün herhangi bir şekilde azaltılması yönündeki her girişime azimle karşı koyan yeni dinsel cemaat üyeleri vardı. Onlar Avrupa'daki Katolik organizasyonun en güçlülerine dönüşecek olan Cizvit tarikatının temsilcileri idi. Cizvit tarikatı bir İspanyol olan Loyolalı Ignatius tarafından kurulmuştu. O, gençlik döneminde bir askerdi ve kralı olan V. Charles için savaşırken bir top mermisi ile yaralanmıştı (1521). Haftalar boyunca hareketsiz bir şekilde yatmak zorunda kalarak, zamanını azizlerin hayatlarını okuyarak geçirmiş ve onların amellerine denk olmak için yanan bir arzu ile dolmuştur. İyileşmesi sonrasında kendisini Kilisenin hizmetine adamış, bir dilenci giysisi giymiş ve Kudüs'e hac ziyaretinde bulunmak için yola koyulmuştur.

Daha sonraları Paris'e gitmiş ve üniversite öğrencileri üzerinde etki bırakma arayışında olmuştur; ve son olarak, 1534'te yedi müridi onu İtalya'ya kadar takip etme konusunda anlaşmıştır ve kendilerini Papa'nın hizmetine adamışlardır. Hangi tarikata bağlı oldukları sorulduğunda "İsa Cemaatine" yanıtı vermişlerdir.

Cizvit Tarikatının Çok Sıkı Disiplini. 1538'de Loyolalı Ignatius takipçilerini Roma'ya çağırmıştır ve orada kendi tarikatlarının kuralları üzerine çalışma yapmışlardır. Bu yapıldığı zaman, Papa onları yeni bir tarikat olarak kutsamıştır. Ignatius bir askerdi ve mutlak ve sorgusuz sualsiz itaat konusunda büyük bir baskı kuruyordu. Papa'yı İsa'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak görerek, tüm üyeleriyle itaat ediyorlardı ve emredildiği zaman ne denli uzak veya tehlikeli olursa olsun, herhangi bir yolculuğa hiç tereddüt etmeksizin çıkıyorlardı. Her bir üye bu emrin kişi olarak İsa'dan gelmiş olduğuna inanıyordu. Kendilerinin hiçbir iradesi veya tercih hakkı yoktu. Bu hayranlık uyandıran organizasyon ve tarikat üyelerinin almak zorunda oldukları uzun ve sıkı eğitim Cizvitlerin daha sonraki başarılarının ve etkili oluşlarının büyük sırrı idi.

Eğitmen Olarak Cizvitler. Cemaat'ın amacı, özellikle üyelerinin örnek olmasıyla, dindarlığı ve Tanrı sevgisini teşvik etmekti. Cizvitler arı bir yoksulluk ve adanma yaşantısı sürdürmek için kendi kendilerine yemin etmişlerdi. Üyelerin büyük bir kısmı vaaz veren, günah çıkarmaları dinleyen ve ibadetle ilgili uygulamaları gerçekleştiren din adamlarıydı. Ancak Cizvitler din adamları ve günah çıkaran papazlar olmanın yanı sıra eğitmendi. Onlar genç insanları kendi etkileri altına almanın avantajını net bir şekilde görmüşlerdi; okullar açmışlar, seminerler düzenlemişler ve kısa süre içinde Katolik Avrupa'nın okul yöneticilerine dönüşmüşlerdi. Onların eğitim yöntemleri öylesine başarılıydı ki, Protestanlar bile bazen çocuklarını bu okullara gönderiyordu.

Cizvitlerin Misyonerlik Çalışmaları. Loyolalı Ignatius'un ölümünden önce binden fazla kişi cemaate katılmıştı. Ardıllarının yönetimi altında bu sayı üçe katlanmıştı ve iki yüzyıl boyunca tarikat ebat açısından büyümeye devam etmişti. Cemaatin kurucusu, görmüş olduğumuz gibi, başlangıçtan itibaren misyoner çalışmaları içinde olmuştu ve Cizvitler hızlı bir şekilde, yalnızca Avrupa üzerinde değil, tüm dünya boyunca yayılmıştı. Ignatius'un ilk çekirdek ekibinin bir üyesi olan Francis Xavier Hindistan'a, Maluku Adaları'na ve Japonya'ya gitmişti. Brezilya, Florida, Meksika ve Peru kısa sürede, Protestanlar Hristiyanlığı kâfirlerin ayağına götürmenin henüz hayalini bile kuramazken, aktif misyoner çalışmalarının alanları olmuştu. Biz Amerika'nın durumu hakkındaki bilgilerimizi büyük ölçüde Cizvitlerin raporlarına borçluyuz. Beyaz adamın Kanada ve Mississippi'yi keşfetmeye başladığı zamanlarda bu raporlar tutuluyordu; Loyolalı Ignatius'un takipçileri Avrupalılar için bilinmeyen bölgelere cesurca nüfuz etmişler ve yerlilere İncil'i getirme amacıyla onların arasında yaşamaya başlamışlardı.

Cizvitler erken dönemde kendi enerjilerini Protestanlığa karşı yönlendirmişti. Onlar Almanya'ya ve Hollanda'ya kendi üyelerini göndermiş ve hatta İngiltere'yi kendi inanış çizgilerine getirmek için ciddi çabalarda bulunmuşlardı. Onların başarıları güney Almanya'da ve Avusturya'da en aşikâr durumda idi. Oralarda günah çıkaran papazlar ve hükümdarların güvenilir danışmanları olmuşlardı. Onlar Protestanlığın ilerlemesini denetim altında tutmada başarılı

olmakla kalmamışlar, ayrıca eski inanışın terk edilmiş olduğu bazı bölgelerde Katolik Kilisesinin yeniden keşfedilmesini sağlamışlardır.

2. II. PHILIP VE HOLLANDA'NIN BAŞKALDIRISI

Savaş İçin Bir İlave Gerekçe Olan Din. Ne Protestanların papalıktan kendi bağımsızlıklarını kazanması, ne de Katolik Kilisesinin devam eden reformları Avrupa'daki dinsel sorunları sona erdirebilmişti. Tersine olarak, takip eden yüzyılda dinsel farklılıklar toprak ve güç için prenslerin eski mücadelelerine daha büyük bir husumet eklemişti. İçinde bulunulan çağ insanların kendi amaçlarını elde etmek için gaddarlık, katliam ve savaş yapmaya hazır oldukları bir dönemdi ve dinsel gerekçe onların eylemlerini meşru kılmak yönünde teşvik ediyordu.

On altıncı yüzyılda din olgusu huzur değil garez doğuruyordu. Protestanlar inanç konusunda en küçük farklılığın üzerine keskin bir şekilde mücadele ediyorlardı. Katolikler ve Protestanlar birbirlerine karşı açık bir düşmanlık hali içindeydiler.

Hapsburg Topraklarının Bölünmesi. V. Charles gut hastalığı ve vaktinden önce yaşlanma ile muzdarip olarak, 1555-1556 yıllarında yönetimi devretmişti. Charles, Macaristan ve Bohemya krallıklarının birleşmesiyle elde edilmiş toprakları kardeşi Ferdinand'a devretmişti. Hapsburg'un Alman toprakları daha önceden kardeşine aktarılmıştı. Oğlu II. Philip'e (1556-1598) İspanya ile birlikte onun büyük Amerikan sömürgeleri, Milano, İki Sicilya krallığı ve Hollanda'yı vermişti.[30]

30 Hapsburg topraklarının İspanyol ve Alman kolları arasında bölünmesi:

I. Maksimilian (ö. 1519), an. Burgonyalı Mary (ö. 1482)

Philip (ö. 1506), an. Joanne (ö. 1555)

V. Charles (ö. 1558)
İmparator, 1556-1564

II. Philip (ö. 1598)
İspanya, Hollanda ve
Hapsburg'un İtalyan
topraklarının mirasçısı

Ferdinand (ö. 1564)
İmparator, 1556-1564

An. Bohemya ve Macaristan
krallıklarının varisi

II. Maksimilian (ö. 1576)
İmparator ve Bohemya,
Macaristan ve Hapsburg'un
Avusturya topraklarının varisi

Bu zamandan itibaren biz Hapsburg ailesinin iki kola ayrıldığını görürüz; "İmparator" soyundan gelen Avusturyalı ve II. Philip'in soyundan gelenlerin oluşturduğu İspanyol. Ferdinand ve Avusturya bölgelerinin üzerine, bizim bu noktada oyalanmamıza gerek yoktur. Biz dikkatimizi II. Philip'e çevirmeliyiz çünkü o on altıncı yüzyılın Avrupası'ndaki en önemli olayların birkaçından sorumludur.

Philip'in İspanya'yı Büyük Bir Güç Yapmada Başarısız Olması. Philip dürüst ve vefalı bir adamdı; fakat o otokratik bir hükümdardı ve kafasında tasarladıklarını gerçekleştirme konusunda merhametsizdi. Bir monarkın kendi uygun gördüğü şekilde hükmetmesi için mutlak hakka sahip olduğuna inanıyordu. O, İspanya yarımadasını birleştirmeye ve İspanya'yı Avrupa'daki en büyük ülke yapmaya karar vermişti. Kilise on altıncı yüzyılda Protestanlık inancına karşı savaşta Philip'ten daha sadık bir müttefike sahip değildi. Onun Katolik inancına sadakati fanatiklik noktasına ulaşmıştı ve Protestan düşmanlarına karşı Kiliseyi desteklemeyi ve onu her yerde muzaffer kılmayı kendine amaç olarak belirlemişti. Philip bu el üstünde tuttuğu tasarıların her ikisinde de başarısız olmuştu; çünkü onun yöntemleri gaddarca ve acımasızdı ve onun için başa çıkması çok zor olan güçleri galeyana getirmişti. Öldüğünde, en ümit vadeden bölgelerinden birini

ŞEKİL 72. II. Philip

Cenova, Rosso Sarayı'nda bulunan Van Dyck tarafından yapılmış bir resimden

–Hollanda– kaybetmişti ve İspanya'nın zenginliği ve önemi büyük ölçüde azalmıştı.

Philip'in İspanya'daki Politikası. Philip, İspanya yarımadasını denetim altında tutma ve kendisi için güçlü bir krallık oluşturma girişiminde çok sayıda akılsızca şey yapmıştı. Yerel yönetimi lağvetti, soyluların istek ve önerilerini gözardı etti, parlamentoyu umursamadı ve ülkeyi uçurumun kenarına getirecek ezici vergileri halka dayattı. Aragon'un asi krallığını hizaya getirdi ve güney İspanya'daki Mağribilerin başkaldırısını büyük bir gaddarlıkla bastırdı. Bölgeden kâfirlerin kökünü kazımak ve tebaasını despotizm ile yıldırmak için Engizisyonu yeniden canlandırdı.

Philip'in Hollanda'ya Karşı Tutumu. Philip'in en büyük başarısızlığı Hollanda ile baş etme politikasının bir sonucu idi. Babası V. Charles'tan miras kalmış olan bu bölge yerleşimcilerin sabrı ve üretimi sayesinde zengin ve müreffeh bir hale gelmişti. Geniş alçak araziler daha önce su altında kalmıştı. Buralar suyolları inşa edilerek denizden korunaklı hale getirilmişti. Toprak çiftçilik yapmak için verimli ve mükemmeldi. Şehirlerde, başta iplik dokuması ve yün eğirmesi olmak üzere imalat gelişmişti. Ürünler Avrupa'nın her kesimine gönderiliyordu. Kuzey vilayetlerin halkı Flaman idi. Bu, Almanlar ve İngilizlere akraba olan bir tötonik halk idi. Güney vilayetlerin nüfusu köken olarak esasen Gallik idi. İki bölge arasında (Flanders'te) bulunanlar Hollandaca'nın bir lehçesi olan Flamanca konuşuyordu.

Philip'in Hollanda Halkı Tarafından Sevilmemesi. Philip'in kibirli tavrı Brüksel'deki insanlar üzerinde uzlaşılmaz bir izlenim bırakmıştı. Burası babasının geleceğin hükümdarı olarak kendisini ilk tanıttığı yerdi. O bir İspanyol ve bir yabancı olarak görülüyordu ve İspanya'ya geri döndükten sonra onları bu şekilde yönetmişti. Makul taleplerini karşılayarak onları kazanma girişiminde bulunmak yerine, Burgonya bölgesindeki tüm sınıfları kendine düşman etmek ve onların İspanyollara karşı nefret ve kuşku hissetmesi için her şeyi yapmıştı. V. Charles tarafından

dayatılmış olan ağır vergiler Philip tarafından artırılmıştı. Ticarete İspanyol tüccarların çıkarlarını gözetecek şekilde müdahale ediliyordu. İspanyollar Hollanda'ya gönderilmişler ve yönetim bürolarının başına yerleştirilmişlerdi. Daha öncesinde bu makamlarda köklü Hollanda ailelerinin üyeleri ve yerel soylular bulunuyordu. İnsanlara İspanyol askerlerin konaklamaları için evlerini açma dayatması yapılıyordu ve bu askerler ev sahiplerine karşı saygısızca davranıyorlardı.

ŞEKİL 73. Hollanda Zuider Zee'nin Kıyıları Boyunca Bir Suyolu Manzarası

Daha da kötüsü, Philip'in Engizisyonun kendi işini şimdiye kadar olduğundan çok daha etkin bir şekilde gerçekleştirmesi gerektiğini önermesi ve kendi bölgesinde görülen dine aykırı eylemleri sona erdirme girişimlerinde bulunması idi. Engizisyon vilayetler için yeni bir şey değildi. V. Charles Luther, Zwingli ve Calvin'in takipçilerine karşı en gaddarca yasaları çıkarmıştı. 1550 tarihli bir yasaya göre, ısrarlı bir şekilde fikrini değiştirmeyi reddeden kâfirler canlı canlı yakılacaktı. Hatalı olduklarını itiraf eden ve kendi inançsızlıklarından vazgeçmiş olsalar bile, eğer erkeklerse, kellelerini kaybediyorlardı; eğer kadın iseler canlıyken

yakılıyorlardı. Her durumda onların mülkleri ceza olarak ellerinden alınıyordu. Charles'ın hükümranlığı sürecinde Hollanda'da infaz edilenlerin en düşük tahmini sayısı elli bin idi. Her ne kadar bu korkunç yasalar Protestanlığın gelişimini denetim altına alamasa da, Charles'ın buyruklarının hepsi onun hükümranlığının ilk ayında Philip tarafından bir kez daha resmî bir şekilde yürürlüğe girmişti. On yıl boyunca halk Philip'in hükümdarlığının mağduru olmuştu; bütün bunlara rağmen onların kralları, liderlerin protestolarını dinlemek yerine, kendisi oldukça coşkulu bir Katolik olarak, toprağın yıkımı üzerine kararlı görünmüştür. Böylelikle, 1566 yılında, yaklaşık beş yüz soylu Philip'in yönetimine karşı protesto etmeyi göze almışlardı.

Alva'nın Gaddarlığı (1567-1573). Bunun üzerine Philip nihayetinde Hollanda'da başkaldırı yaşanmasına neden olacak bir adım atmıştı. Çukurellere acımasız Alva Dükü'nü göndermeye karar vermişti. Onun eylemleri isminin duygusuz ve ölçüsüz bir zalimlikle anılmasına neden olacaktır. Alva'nın geldiğine dair haberler başta onun yaklaşımından korku duyan kişilerin çoğunun kaçmasına neden olmuştu. İspanya'ya karşı savaşta lider olan Oranjlı William Almanya'ya gitmişti. Binlerce Flaman dokumacı Kuzey Denizi'nin karşısına, İngiltere'ye, kaçmıştı.

Alva beraberinde sayıları on bin olan ve muhteşem derecede donanımlı İspanyol askerlerinin iyi bir ordusunu getirmişti. Memnuniyetsiz olan vilayetleri susturmanın en akıllıca ve en hızlı yolunun sadık bir hizmetkâr olma onuruna sahip "kralların en iyisi"ni eleştirmeye cüret eden herkesi öldürmek olduğunu düşünmüştü. Buna uygun olarak Philip'e sadakatinden şüphe ettiği herkesi hızlıca yargı önüne çıkarmak ve mahkûm etmek için özel bir mahkeme tesis etmişti. Bu, Kan Konseyi diye biliniyordu çünkü onun amacı adalet değil katliam idi. Alva Hollanda'da kaldığı müddetçe (1567-1573) kan akıtma ve dehşet vardı.

Oranjlı William'ın Suskun Diye Adlandırılması (1533-1584). Hollanda liderini Oranj prensi ve Nassau kontu olan William'da bulmuştu. O ulusal bir kahramandı. Uzaktaki bir kralın baskıcı

yönetiminden kendi halkını özgür kılmayı umutsuz görünen görev olarak üzerine almıştı. İspanyollara göre, dünyadaki en zengin bölgenin hükümdarına karşı çıkmaya cesaret eden bir avuç köylü ve balıkçının başındaki yoksul bir soylu olarak görünüyordu.

ŞEKİL 74. Suskun William

Mierevelt tarafından yapılan bir resimden

William V. Charles'ın sadık bir tebaası olmuştu ve onun oğlu Philip'e memnuniyetle hizmet etmeyi sürdürecekti. Onun adaletsizliği ve baskısı henüz dayanılmaz hale gelmemişti. Ancak Alva'nın politikası Philip'e daha fazla serzenişte bulunmanın faydasız olacağı konusunda onu ikna etmişti. Buna bağlı olarak 1568 yılında küçük bir ordu toplamış ve İspanya ile uzun bir mücadeleye girişmişti. William ana desteğini Holland'ın başta olduğu kuzey vilayetlerinde bulmuştu. Büyük bir kesimi Protestan olan Dutch bölgesi kan açısından ari Almandı. Güney vilayetlerin halkı ise Roma Katolik inancına bağlı olmayı sürdüren kişiler olarak kuzey Fransa'nın halkına daha benzerdi.

İspanyol askerleri William'ın topladığı askerî birlikleri yenilgiye uğratmada çok az sıkıntı yaşamıştı. O neredeyse her muharebeyi kaybetmiş görünüyordu ve henüz hiçbir zafer elde edememişti. Dutch'ların ilk başarısı William'ın düşman gemilere saldırması için tutmuş olduğu denizciler tarafından elde edilmişti. Adlandırıldıkları şekilde bu "deniz dilencileri" çok sayıda İspanyol gemiyi ele geçirebilmişti ve onları Protestan İngiltere'ye satmıştı. Bundan cesaret alarak, Holland ve Zeeland'ın kuzey vilayetlerindeki

şehirlerin çoğu kendi valileri olarak William'ı seçme cesaretini göstermişlerdi. Ancak Philip'e olan bağlarını koparmamışlardı. Bu şekilde bu iki vilayet Birleşik Netherlands'ın kalbi olmuştu.

Hem Kuzey Hem Güney Vilayetlerin İspanya'ya Karşı Birleşmesi (1576). Alva başkaldıran birkaç şehri yeniden ele geçirmişti ve onların yerleşimcilerine kendi olağan gaddarlığı ile muamele etmişti; kadınlar ve çocuklar bile soğukkanlılıkla katledilmişti. Ancak başkaldırıyı sona erdirmek yerine Katolik güney vilayetlerinde de isyan çıkmasına neden olmuştu.

Onun acımasız ve hatalı politikalarının yaşandığı altı yıldan sonra Alva İspanya'ya geri çağrılmıştı. Onun ardılı kısa sürede öldü ve geriye daha kötüleşmiş meseleler bıraktı. Lidersiz kalan askerler, Alva'nın örneğini takip ederek vahşice toplu soygunlar ve cinayetlere bulaştılar; onlar yağma yaptılar ve zengin Anvers kentini yakıp kül ettiler. Bu isyana adı verilen "İspanyol öfkesi" nefret uyandıran vergilerle birlikte, İspanyol zulmünün sona ermesi için birleşme amacıyla 1576 yılında Gent'te bir araya gelen Philip'in Burgonya vilayetlerinden temsilcilerde böylesine acı duygular yaratmıştı.

Bu birlik yalnızca kısa bir süre devam etmişti. Philip Hollanda'ya daha akıllı ve daha makul yöneticiler gönderdi. Onlar kısa süre içinde güney veya Katolik vilayetleri geri kazanmada başarılı olmuştu. Böylece kuzey vilayetleri kendi yollarına gitmişlerdi. Suskun William tarafından kılavuzluk edilen kuzeyliler Philip'in kralları olarak bir kez daha tanınma ideasını değerlendirmeyi reddettiler. 1579'da tümü Ren ve Schelde nehir ağızlarının kuzeyinde uzanan yedi vilayet yeni ve daha sıkı Utrecht Birliği oluşturdular. Bu birliğin sözleşme maddeleri –daha sonra Hollanda diye adlandırılan– Birleşik Vilayetler için bir anayasa olarak hizmet etmişti. Birlik en sonunda (1581) İspanya'dan bağımsızlığını elde edecektir.[31]

31 (Şimdi Belçika diye adlandırılan) güney vilayetleri iki yüzyıldan daha uzun süre Hapsburg'un sahipleri olarak kalmışlardır. Onlar "İspanyol Hollandası" ve daha sonra "Avusturya Hollandası" diye adlandırılmıştır.

1581'de Hollanda

Suskun William'ın Suikaste Uğraması. Philip William'ın başkaldırı ruhunun farkına varmıştı ve o olmazsa isyanın bastırılabileceğine inanmıştı. Bundan dolayı bu vatansever Hollandalıyı kendi yolundan çekecek kişiye bir soyluluk unvanı ve büyük miktarda para teklif etmişti. Önceden Birleşik Vilayetlerin harediter valisi seçilmiş olan William'ın hayatına kast eden birkaç başarısız girişiminden sonra Delft'teki evinde vurulmuştu (1584). O, Lordunun "bu zavallı halkın" ve kendi ruhunun üzerine acıma duygusuna sahip olmasına dua ederek ölmüştü.

Birleşik Vilayetlerin Bağımsızlığı. Dutch bölgesi uzun zamandır Kraliçe Elizabeth'den veya Fransızlardan medet umuyordu fakat bu zamana kadar hayal kırıklığına uğramıştı. Nihayetinde İngiliz kraliçesi yardımlarına askerî birlikler göndermeye karar vermişti. İngilizler yalnızca çok az yardımcı olabilmişken, Elizabeth'in eylemi Philip'i öylesine öfkelendirmişti ki, en sonunda İngiltere'yi fethetme girişiminde bulunmaya karar vermişti. İngiltere'ye karşı gönderdiği büyük filonun, İspanyol Donanmasının, imha edilmesi Birleşik Vilayetleri fethetme yönündeki daha ileri girişimleri engellemişti.

Philip'in Politikasının İspanya'nın Çöküşünü Hızlandırması. Dahası, İspanya'nın kaynakları hızla tükeniyordu ve okyanus ötesinden gelen zenginliğe rağmen devlet iflasın eşiğindeydi. Ancak İspanya kaybettiği vilayetleri geri kazanma umudunu yitirmesine karşın, 1648 yılına kadar (Vestfalya Antlaşması) onların bağımsızlığını resmî olarak kabullenmeyi reddetmişti. İspanya'nın kendisi Philip'in hükümranlığı döneminin çoğunda büyük kayıplar vermişti. Onun yurt içindeki politikası ve maliyeti yüksek savaşları ülkeyi acı bir şekilde zayıflatmıştı. Okyanus ötesinden gelen gelirler madenlerin tükenmesine bağlı olarak azalmıştı. II. Philip'in ölümünden sonra İspanya bir ikincil Avrupa gücü sıralamasına düşmüştü.

3. FRANSA'DAKİ PROTESTANLARIN YAZGISI

Fransız Kralların Papalar ile İyi Geçinmesi. Fransa'da Protestan fikirlerin yayılması İngiltere, İsviçre, Hollanda, Almanya'nın bazı kesimleri ve İskandinavya'da olduğu gibi bir ulusal reform görmüş din gelişimine neden olmamıştı. Fransa'daki insanların çoğunluğu Katolik inanca sadık kalmıştı ve (IV. Henry haricindeki) Fransız hükümdarlar daha eski inancın istikrarlı savunucuları olmuşlardı. Fransa, on altıncı yüzyıl mücadeleleri içinde, dinsel ve politik açıdan muhafazakâr tarafta kalmıştı.

Protestan fikirlerin, bazı başka ülkelerde olduğu gibi, Fransız halkı üzerinde böyle tutunma noktası elde etmemesinin birkaç nedeni vardı. İlk etapta, Katolik İtalya'nın dili, gelenekleri ve kültürü kuzey ülkelerin halklarına olduğundan daha uygundu ve İtalyanlar yabancı olarak görülüp nefret edilen kişiler değildi. Dahası, Fransız hükümdarlar, mahkeme ve soylular güçlü bir şekilde Katolik inanca sempati duyuyordu. Tüm bunlar devletin resmî dininin karakteristik yapısını belirlemişti. Fransa kralları papalık ile İngiltere imparatoru veya kralının yaptığından çok daha tatminkâr ilişkiler tesis etmişti. Adil Philip'in döneminden beri Fransız monarklar kendilerinin papalık denetiminden bağımsızlıklarını korumuştu. Papaların Avignon'da yaşadığı uzun dönem sürecinde onlar Fransız hükümdarlara karşı çıkacak konumda değillerdi. 1438'de, Bourges Pragmatik Onaylama'da Fransız monark (VII. Charles) Fransa'da papaların gücünü sınırlamıştı. Galikan Kilisesi özgürlükleri bu belgede açık bir şekilde ifade edilmişti; Papa ne kilise seçimlerine müdahale etmiş ne de Fransa'daki vergileri toplamıştı. Bunun ötesinde kilise konseyi güç açısından Papa'dan daha üstün olduğunu ilan etmişti. 1516 yılında, yeni bir düzenleme piskopos ve başkeşişlerin adaylıklarına serbestiyet vermişti ve maaşlı papazlık makamını düzenleme yetkisi tanımıştı. Fransa'da Kilisenin zenginliğinin idaresini bilfiil kontrollü bir şekilde yapan I. Francis'in (1515-1547) bundan dolayı papalığa karşı hiçbir yakınması yoktu.

Fransa'da Reform Hareketinin Kökeni. Fransa'da reform hareketi Kilisenin oldukça dışından bir kuvvetten gelmişti. İngiltere'de olduğu gibi, hümanizm hareketi Kutsal Metinlerin özgün dilinde bir çalışmasına neden olmuştu. Fransız Hümanistlerinin en ünlüsü olan Lefèvre, 1512'de Yeni Ahit'in tercümesine başladı. Kendi yorumunda Tanrı'nın inayeti olmaksızın insan çalışmalarında hiçbir erdem olmadığı yönündeki Lutherci öğretiyi (yani, inanç ile Protestan meşrulaştırma teorisini) iddia etmişti. O ayrıca Alman reformcunun adını bile duymadan önce Lutherci Komünyon görüşlerini taşıyordu. Daha sonra (1519) Luther'in yazıları Fransa'da yayıldığı zaman, coşkulu bir hareket başlamıştı ve Fransa'nın güneyinde bir grup Protestan yeni öğretileri vaaz ediyordu. 1521 itibarıyla, Sorbonne (Paris Üniversitesi'nin teolojik okulu) bu yerleşik dine aykırı idealarын tehlikesini artırmış olarak, Luther'in çalışmalarını mahkûm etmişti ve Fransız reformcular aranmaya ve eziyet görmeye başlanmıştı. Protestanlar Katolik inanç için saygısızlıklarını açık bir şekilde gösterdiği zaman, I. Francis, dinsel meselelere hiç ilgi göstermemiş olmasına karşın, Protestan kitapların dağıtımını yasaklamış ve reformcuları baskı altına almak için tedbirler almıştı. Ancak, Francis Alman prensler ile bir müttefiklik oluşturma konusunda hevesli olmasına karşın, Protestanlara hoşgörü gösterdiği zamanlarda ve Engizisyonunun yeniden canlandırılması aracılığıyla yeni inanca sahip olan insanların cezalandırılmasını teşvik ettikleri başka zamanlarda, politikasında yalpalamalar gerçekleşiyordu. Sonuç olarak, yüzlerce Protestan sürgüne gönderilirken pek çoğu yakılmıştı. Calvin ünlü *Hristiyan Dininin Kurumu* kitabına bir tür önsöz olarak yayınlamış olduğu inancının bir savunmasını hazırladığı yer olan Basel'e kaçmıştı.

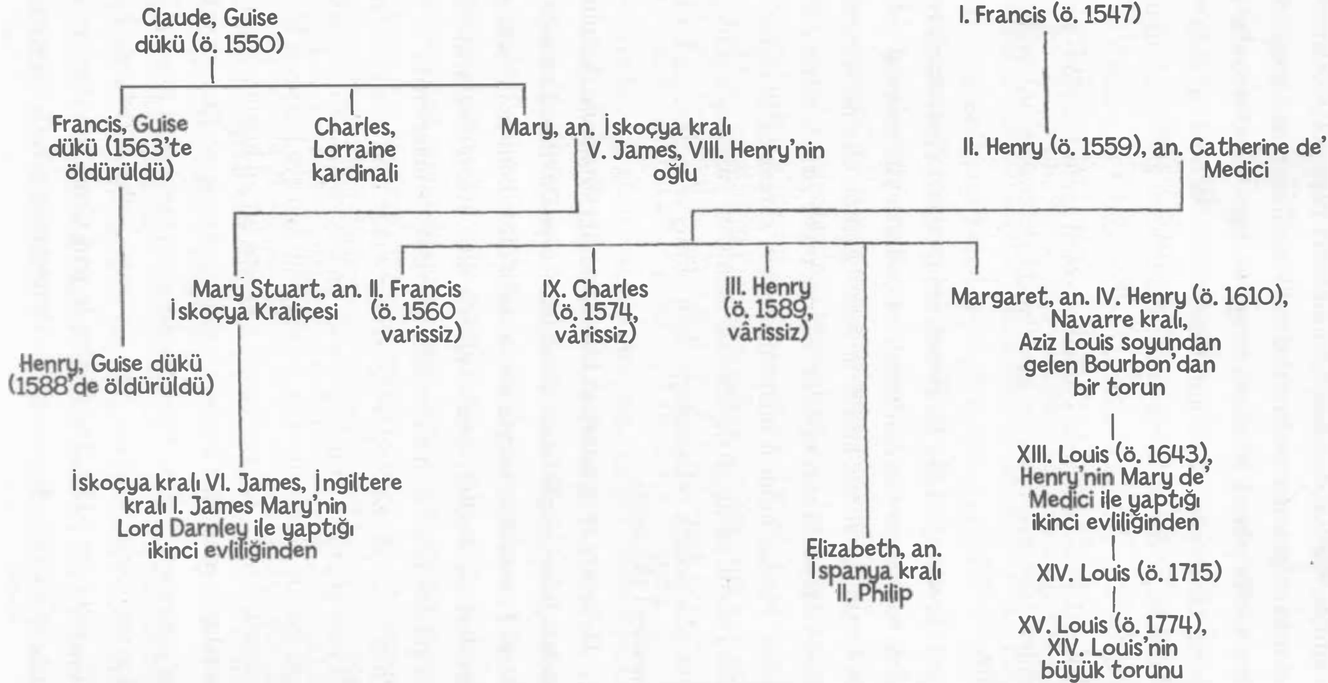
Onun ölümünden önce, Francis öylesine hoşgörüsüz olmuştu ki, Alplerin yamaçları üzerinde yerleşmiş olan üç bin savunmasız köylünün ve Waldensian'ların basit öğretilerini takip edenlerin katledilmesini emretmişti. Bu mezhep yaklaşık 1170 yılında Lyonlu Peter Wolde tarafından kurulmuştu. Onun takipçileri din

adamları ve kiliseler olmaksızın dinlerini yaşayabileceklerine inanıyordu ve ruhban sınıfının kötücül taraflarını suçlamıştı. Kilise onları kâfir olarak nitelendirmişti ve uzun süre boyunca Engizisyon tarafından eziyet görmüşlerdi. Ancak baskı altında tutma politikası, reformcuların kendi inançlarını gizlice uygulamalarına iterken, yalnızca onların coşkunluğunu artırmıştır ve Protestanlık Fransa boyunca ve hatta teoloji profesörlerinin yeni öğretileri öğretmeye cesaret edebileceği yerler olan üniversitelerde bile yayılmıştı.

I. Francis'in oğlu II. Henry (1547-1559) Protestanların kökünü kazımaya yemin etmişti ve onların yüzlercesini yakmıştır. Onun ölümünde krallık üç zayıf oğlunun ellerine düşmüştür. Valois Ailesinin son varisleri olarak onlar sırayla tahta çıkacaklardır. Fransa onların hükümranlıkları sürecinde korkunç bir iç savaş ve din savaşları döneminin ızdırabını yaşamıştı; çünkü Protestanlık politik çekişmelerle ilgili olmuş ve çatışmaya bir başka meseleyi eklemişti.

II. Henry ve oğullarının hükümranlığı sürecinde, Katolikliğin başlıca lideri güçlü Guise ailesi idi. Guise Dükü ve Lorraine Kardinali Fransa'daki yalnızca en zengin din adamı ve inancın şevkli savunucusu değildi, ayrıca yerleşik dine aykırı olanların şiddetli bir şekilde baskı altına alınması gerektiğine inanıyordu. II. Francis'in tahta çıkması (1559-1560) ile yönetim esas itibarıyla onların ellerine geçmişti. Francis yalnızca on beş yaşında bir çocuk olmasına karşın, Guise ailesinin yeğeni olan İskoçya Kraliçesi Mary ile evlendirilmişti. Ancak Francis yalnızca bir yıl hükümdarlık yaptı ve tahtı kardeşi IX. Charles'a bıraktı (1560-1574). Charles yalnızca on yaşındayken ünlü Floransa ailesinin üyesi olan annesi Catherine de' Medici oğlunun reşit olmasına kadar yönetimde hak sahibi olduğunu iddia etmişti. Orada artık Guise'lerin başını çektiği Katolik ülkünün destekçileri ve Protestanlar arasında korkunç bir mücadele bunu izleyecekti.

Guise'ler, Mary Stuart, Valois ve Bourbon'ların akrabalıkları

Fransız Protestanları ve Onların Hırsları. Bu dönem itibarıyla, Fransa'daki Protestanlar güçlü bir taraf olmuşlardı. Onlar *Huguenotlar* diye biliniyordu (ismin kökeni kesin değildir) ve kendi memleketlileri olan Calvin'in dinsel öğretilerini kabul etmişlerdi. Onların pek çoğu, büyük liderleri Coligny dâhil olmak üzere, soylulara aitti. Fransa'nın güney sınırında bulunan Navarre küçük bölgesinin kralı nezdinde güçlü bir desteğe sahiplerdi. O, daha sonra Fransız tahtını işgal edecek olan Bourbonlar olarak bilinen Fransız kraliyet evinin bir yan soyuna aitti. Huguenotların yönetimi denetim altına almaya çalışmaları doğaldı ve bunun sonucu olarak *dinsel* bir taraf olmanın yanı sıra *politik* bir taraf oluşturmuşlardı ve dünyevî hedeflerle sıklıkla savaşıyorlardı.

Catherine ilkin hem Katolikler hem de Huguenotlar ile dostluklar kurmayı denemişti ve bir Hoşgörü Buyruğu (1562) yayınlamıştı. Daha önceden Protestanlara karşı buyruklar geri çekilmişti ve gündüz vakti ve şehirlerin dışında onların tapınmak için toplanmalarına izin verilmişti. Protestanlara gösterilen bu sınırlı hoşgörü bile daha fanatik Katolikler için katlanılamaz görünmüştü ve Guise Dükü'nün zalimce eylemleri iç savaş yaşanmasına neden olmuştu.

Vassy Katliamı. Dük bir Pazar günü Vassy şehrinden geçerken bin Huguenot'un ibadet etmek için bir ahırda toplanmış olduğunu anlamıştı. Dükün takipçileri tapınmaya kaba bir şekilde müdahale etti ve savunmasız yığınlar içinde çok sayıda kişinin öldüğü bir arbede çıktı. Bu katliam haberleri Huguenotların ayaklanmasına neden oldu ve yalnızca kısa ateşkesler ile otuz yıldan fazla devam eden bir savaşın başlangıcı oldu. Savaş Valois Ailesinin son zayıf torununun hükümdarlığının sona ermesine kadar sürecekti. Dönemin başka din savaşlarında olduğu gibi, her iki taraf da insanlık dışı zalimlik sergiledi. Fransa bir nesil boyunca şiddet, yağma ve barbarlık ile dolu bir dönem yaşadı. Fransız krallarının ikisi gibi, hem Katolik hem de Protestan tarafının liderleri suikastçiler tarafından öldürülmüştü.

Coligny'nin Etkisi. 1570 yılında, kısa bir barış yapılmıştı. Huguenotlara karşı hoşgörü gösterilmişti ve bazı şehirler onlara verilmişti. Oralarda Katoliklerin saldırısından korunaklı bir şekilde yaşayabileceklerdi. Bir süre boyunca, hem IX. Charles hem de annesi Catherine de' Medici Huguenot lideri Coligny'ye karşı dostane bir tutum içindeydi. O bölgede bir tür başbakan olmuştu. Ancak Katolikler ve Protestanların Fransa'nın eski düşmanı İspanya'ya karşı büyük bir ulusal savaşa katılması yönünde kaygılar vardı.

ŞEKİL 75. Admiral De Coligny'nin Zırhı

Paris'te bulunan Musée de l'Armée'deki bir modelden

Aziz Bartholmeo Katliamı (1572). Guise ailesinin katı Katolik tarafı bu planı en korkunç bir tasarı ile altüst etti. Onlar Catherine de' Medici'yi Coligny tarafından kandırıldığı yönünde kolayca ikna etmişlerdi ve onun huzurunu kaçırmak için bir suikastçi göndermişlerdi; ancak hain kişi amacını gerçekleştiremedi ve kurbanını yalnızca yaralayabildi. Coligny'ye karşı dürüst olan genç kral cinayet girişiminde bulunan kişinin bulunması yönünde çaba sarf ederken, Catherine büyük bir Huguenot komplosu öyküsü uydurdu. Gerçeklerden habersiz olan kral kandırıldı ve Paris'teki Katolik liderler yalnızca Coligny'nin değil, tüm Huguenotların kralın kız kardeşinin Navarralı Protestan Henry ile evlenmesine tanıklık etmeleri için şehirde toplandı. Aziz Bartholmeo Günü'nün arifesinde (23 Ağustos 1572) katliam yapılacaktı.

İşaret verildiği zaman iki binden az olmayan kişi gün bitmeden Paris'te gaddarca öldürülmüştü. Bu saldırı haberi vilayetlere yayılmıştı

ve en azından on bin Protestan daha başkentin dışında katledilmişti.

ŞEKİL 76. Fransa Kralı IV. Henry

Louvre Müzesi'ndeki Pourbus tarafından yapılan bir resimden

IV. Henry'nin (1589-1610) Katolik İnancını Kabul Etmesi. İç savaş tekrar patlak vermişti ve aynı zamanda Fransa tahtı için üç hak sahibi arasında bir mücadele vardı. Sonuçta, Navarralı Huguenot Henry 1589'da IV. Henry olarak tahta çıktı. Yeni kralın çok sayıda düşmanı vardı ve krallığı yıllar süren savaşlar nedeniyle harabeye dönmüştü. O, kısa süre içinde, eğer halkına hükmetmek istiyorsa, onların çoğunluğunun dinini kabul etmesi gerektiğini anlamıştı. Buna bağlı olarak, din değiştirmiş olması nedeniyle affını isteyerek Katolik Kilisesi'ne yeniden kabul edilme talebinde bulundu (1593). Ancak o eski dostlarını unutmamıştı ve 1598'de Nantes Buyruğu'nu yayınladı.

Nantes Buyruğu (1598). Calvincilere karşı hoşgörü içeren bu buyruk itibarıyla daha önce elde tuttukları tüm kasaba ve köylerde ibadet etmelerine izin verilmişti fakat Paris'te ve çok sayıda başka şehirde tapınmalar yasaklanmıştı. Yönetim konusunda Protestanlara Katolikler ile aynı haklar tanınmıştı. Başta La Rochelle, Montauban ve Nimes olmak üzere tahkim edilmiş kasabaları denetim altında tutma hakkı Huguenotlara bağışlanmıştı.

ŞEKİL 77. Kardinal Richelieu

Philippe de Champagne tarafından yapılan bir resimden

Sully'nin Bakanlığı. IV. Henry kendi en yüksek rütbeli yöneticisi olarak dürüst ve becerikli bir Calvinci olan Sully'yi seçmişti. Sully ilk iş olarak Valois Ailesinin son üç kardeşi yönetimi altında büyük ölçüde sıkıntı yaşamış olan kralın gücünü artırmaya çalışmıştı. Ülke üzerine baskı oluşturan muazzam borç yükünü azaltma işini görev edinmişti. Yeni yollar ve kanallar yapmıştı ve çiftçiliği ve ticareti teşvik etmişti; faydalı olmayan soyluları ve memurları yönetim kademesinden çıkarmıştı. Kısa süre içinde kesintiye uğramayan yönetimi sayesinde Fransa'ya daha önce hiç keyfini sürememiş olduğu bir güç ve refah kazandırmıştı; ancak dinsel fanatizm onun reformlarını sona erdirecekti.

IV. Henry 1610 yılında, tıpkı Suskun William gibi, ülke için en çok faydasının olduğu bir dönemin ortasında suikaste kurban gitmişti. Sully Henry'nin dul eşi olan saltanat vekili ile uzlaşı içinde değildi ve böylece mevkisinden vazgeçti ve emekli oldu.

Kardinal Richelieu'nun Huguenotlara Karşı Monarşiyi Koruması. Fransa'nın görmüş olduğu belki de en büyük bakanlardan biri olan Kardinal Richelieu 1624'ten öldüğü 1642'ye kadar IV. Henry'nin oğlu XIII. Louis (1610-1643) için gücü kullanmıştı. Richelieu'nun tutkusu monarşinin mutlak gücünü inşa etmekti. Kısa süre içinde Huguenotlar üzerinde baskı kurmaya karar vermişti.

Bunu yalnızca dinsel düzlemde değil, aynı zamanda yönetim alanında da yapacaktı. Bundan dolayı onları silah gücünden, tahkim edilmiş kasabalardan yoksun bıraktı ve Fransa'da Protestan taraftan gelebilecek tüm silahlı muhalefet tehdidini ortadan kaldırdı.

4. ALMANYA'DA OTUZ YIL SAVAŞI

Aslında Bir Savaşlar Dizisi Olan Otuz Yıl Savaşı. Katolikler ve Protestanlar arasındaki dinsel ve politik farklılıklardan kaynaklanan son büyük çatışma on yedinci yüzyılın ilk yarısı sırasında Almanya'da meydana gelmişti. O, genel olarak Otuz Yıl Savaşı (1618-1648) diye bilinmesine karşın, aslında bir dizi savaş vardı; ve muharebe Alman bölgesi üzerinde yapılmasına karşın, İsveç, Fransa ve İspanya mücadelede çeşitli Alman eyaletleri kadar önemli bir rol oynamıştır.

V. Charles'ın tahtan çekilmesinden hemen önce, Lutherci prensler imparatoru kendi dinlerine dair haklarını ve ele geçirmiş oldukları kilise mülklerini tanımaya zorlamıştı. Ancak dinsel Augsburg Barışı, görmüş olduğumuz gibi, iki büyük zayıflığa sahipti. İlk etapta, yalnızca Lutherci inanca sahip olan Protestanlara hoşgörü gösteriliyordu. Sayı bakımından artan Calvinciler barış içine dâhil edilmemişti. İkinci etapta barış, Protestan prensler tarafından kilise mülklerine el konulmasını sonlandırmamıştı.

Ancak Protestanlık hızlı bir ilerleme sağlamıştı ve hepsinden önemlisi Bohemya olmak üzere Avusturya topraklarına yayılmıştı. Böylece, bir süre boyunca, Katolik Hapsburglar bile kendi bölgelerinin büyük bir kısmında eski kiliselerinden kopmuş gibi görünmüşlerdi. Ancak Katolikler Cizvitlerde olduğu gibi etkin ve becerikli bir misyonerler zümresine sahipti. Onlar vaaz verme ve okullar açma ile yetinmiyor, ayrıca Alman prenslerinin bazılarının baş danışmanları olacak kadar güven kazanıyorlardı. Katolikler, on yedinci yüzyılın başlarında kaybettikleri mülklerin bir kısmını yeniden elde etmek için koşulların çok elverişli olduğunu düşünüyorlardı.

Otuz Yıl Savaşı'nın Başlaması (1618). Uzun savaş 1618'de Bohemya'da başladı. Avusturya topraklarının bu kısmı güçlü bir şekilde Protestan idi ve en iyi politikanın onun Hapsburg'dan bağımsızlığının ilan edilmesi ve kendi kralının belirlenmesi olduğuna karar verilmişti. Palatinate seçici kurulu bir Calvinci olacak olan Frederick'i seçmişti. Onun İngiltere kralı olan kayınpederi I. James'in desteğini alması umut edilmişti. Böylelikle, Frederick ve onun İngiliz eşi Heidelberg'den Prag'a taşınmıştı. Ancak orada kısa süre kalacaklardı; çünkü Hapsburg imparatoru (II. Ferdinand) Bavyera hükümdarı ve birkaç yıl önce kurulmuş olan Katolik Birliği'nin yardımıyla, zavallı kralın "Kış Kralı" diye anılmasına neden olacak şekilde yalnızca tek mevsim hükümdarlık yapması mümkün olacaktı. Hapsburg gücü Bohemya'da yeniden tesis edilmişti ve Protestan dini yasaklanmıştı. Bavyera krallığı Palatinate'ye verilirken zavallı Frederick ne para ne de toprak alarak sürgüne gönderilmişti.

Protestanlar Katoliklerin bu zaferiyle öylesine paniğe kapılmıştı ki, Danimarka'nın Protestan kralı IV. Christian el uzatmaya karar vermişti. Danimarka kralı yalnızca dost Protestanları savunmakla yetinmiyor, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir üyesi olan Holstein dükü olarak, Hapsburg egemenliğinden kurtulmak istiyordu. Dahası, Kuzey Denizi boyunca bulunan limanlar üzerindeki etkinliğini genişletmeyi arzuluyordu. IV. Christian, bu farklı güdülerle, Alman prensler tarafından desteklenen savaşa girmişti. Böylece o maceraperest fakat becerikli bir asker olan Wallenstein tarafından toplanarak çok sayıda ulustan oluşmuş büyük bir orduyla kendisini karşı karşıya bulmuştu. Wallenstein yenilgiye uğramış Bohemya'yı yağmalayarak zenginlik elde etmişti. İmparator ancak savaşın yıkımlarıyla ödüllendirilebilecek bu karman çorman yığın ile korkunç bir şekilde yenilgiye uğramıştı ve 1629'da savaştan çekilmişti.

Tanzimat Buyruğu (1629). İmparator Bohemyalı ve Danimarkalı Protestan ordularını yenilgiye uğratan Katolik ordularının başarısından cesaret alarak aynı yıl bir Tanzimat (yani restorasyon) Buyruğu yayınladı. Bunda Almanya boyunca olan Protestanlara

dinsel Augsburg Barışı (1555) döneminden itibaren el koymuş oldukları tüm kilise mülklerini geri vermelerini emretti. Dahası, yalnızca Luthercilerin dinsel toplantılara katılabileceğini buyurdu; Calvinciler dahil olmak üzere tüm diğer "mezhepler" dağılacaktı. Sonuç olarak, Katolikler yaklaşık otuz kasaba ve yüzden fazla manastır içeren çok sayıdaki piskoposluk bölgesini kurtarmışlardı.

Wallenstein'ın Azledilmesi; İsveç Kralı Gustavus Adolphus (1594-1632). Bu dönemde Wallenstein'ın gücü ile etekleri tutuşmuş olan Katolik Birliği, Wallenstein'ın askerî birliklerinin inanılmaz zalimliği ve korkunç gaspları nedeniyle her yerden gelen yakarışlara katılmıştı. Bundan dolayı imparator becerikli bir komutan olmasına karşın bu en insanlık dışı kişiyi azletmeye razı oldu. Böylece Katolikler zayıflarken, onların şimdiye dek karşı karşıya geldiklerinden çok daha tehlikeli olduğunu kanıtlayan yeni bir düşman, yani İsveç Kralı Gustavus Adolphus, sahneye çıkacaktı.

İsveç Krallığı. Şimdiye kadar, yaklaşık Şarlman'ın döneminde kurulmuş olan Norveç, İsveç ve Danimarka'nın İskandinav krallıklarından bahsetmek için fırsatımız olmadı; ancak onlar artık orta Avrupa meselelerine karışmaya başlamışlardı. Kalmar Birliği (1397) daha önceden ayrı olan bu üç krallığı tek bir hükümdar yönetimi altında bir araya getirmişti. Yaklaşık olarak Almanya'da Protestan başkaldırısının başladığı dönemde, birlik bağımsız bir krallık olan İsveç'in geri çekilmesiyle dağılmıştı. Bir İsveç soylusu olan Gustavus Vasa harekete önderlik etti ve daha sonra İsveç kralı seçildi (1523). Aynı yıl Protestanlık tanıtılmıştı. Vasa kilise topraklarının mülkiyetini almış, –daha önceden krallar için çok fazla sorun yaratan– aristokrasiyi düzene sokmuş ve İsveç'i ulusal büyüklüğe doğru kendi yoluna yöneltmişti.

Gustavus Adolphus'un Güdüleri. Gustavus Vasa'nın torunu olan Gustavus Adolphus samimi ve coşkulu bir Protestan idi ve döneminin açık ara en gönlü zengin ve çekici kişiliğiydi. İki nedenle Almanya'yı istila etmeye ikna olmuştu. İlk etapta Protestan kardeşlerinin yaşadığı talihsizlikler onu derinden üzmüştü ve

onlara yardım etme isteği içindeydi. İkinci olarak, bu istila ile birlikte, hiç kuşkusuz imparatorun ve Katolik Birliği'nin baskısı altında olan dost Protestanları özgürleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda İsveç için bir Alman bölgesi şeridi elde edecekti.

Gustavus ve Wallenstein'ın Yazgısı. Gustavus ilkin kuzeyin Protestan prenslerinden çok sıcak bir karşılama görmüştü fakat General Tilly yönetimi altındaki Katolik Birliği'nin askerleri tarafından Magdeburg'un korkunç yıkımından sonra duyguları değişmişti. Magdeburg kuzey Almanya'nın en önemli kenti idi. İnatçı ve zorlu bir kuşatmadan sonra, nihayet teslim olduğu zaman, yerleşimcilerinin yirmi bini öldürülmüştü ve kent yakılıp kül edilmişti. Her ne kadar Tilly'nin zalimlikteki ünü Wallenstein'ın ününe oldukça eşit olsa da, muhtemelen yangından o sorumlu değildi. Gustavus Adolphus Leipzig yakınında Tilly ile karşılaştıktan ve Birliğin ordusu bozguna uğradıktan sonra, Protestan prensler yabancılara daha iyi gözle bakmaya başlamıştı.

Bir sonraki ilkbaharda, Gustavus Bavyera'ya girdi ve (savaşta ölümcül derecede yaralanmış olan) Tilly'yi bir kez daha yenilgiye uğrattı. Münih'i teslim olmaya zorladı. Şimdi Viyana'ya doğru ilerlemesini sürdürmemek için hiçbir sebep görünmüyordu. Ancak İmparator, mutlak komutasını arz ettiği yeni bir orduyu toplamış olan Wallenstein'ı geri çağırmaya karar vermişti. Gustavus birkaç günlük gecikmeden sonra Kasım 1632'de Lützen arazisi üzerinde Wallenstein ile karşılaştı. Şiddetli bir mücadeleden sonra, İsveçliler zaferi elde etmişti. Ancak onlar kendi liderini ve Protestanlık kendi kahramanını kaybetmişti; çünkü İsveç kralı düşman hattına çok yaklaşmıştı ve etrafı sarılarak öldürülmüştü. Ancak İsveçliler Almanya'dan vazgeçmeyip savaşta yer almayı sürdürmüşlerdi. Savaş artık liderler tarafından yapılan bir dizi baskına, toprakların yağmalanmasına ve insanların acımasızca katledilmesine dönüşmüştü. Katoliklerin bile uzun zamandan beri iğrendiği bir kişi olan Wallenstein, herkes için büyük bir rahatlama getirecek şekilde, askerleri tarafından terk edilmiş ve (1634'te) öldürülmüştü.

Richelieu'nun Hapsburglara Karşı Fransa Mücadelesini Yenilemesi. Tam bu anda, XIII. Louis için Fransa politikasını yönlendiren Richelieu Hapsburg ile olan eski mücadeleyi yenilemenin bir avantaj olacağına karar vermişti. Fransa halen, V. Charles döneminden beri olduğu gibi, Hapsburg toprakları, Avusturya ve İspanya ile kuşatılmıştı. Okyanusa doğru olan tarafı haricinde, onun sınırları esasen yapay sınırlardı ve büyük nehirler ve dağlar tarafından belirlenmiş olan sınırlar değildi. Bundan dolayı güneyde Roussillon'u alarak düşmanını zayıflatmaya ve kendisini güçlendirmeye ve böylece Pireneler sıradağlarının zirvesini Fransa ve İspanya arasında sınır hattı yapmaya karar vermişti. Ayrıca Burgonya bölgesi (yani, sıklıkla ifade edildiği şekilde Franche-Comté) ve İspanyol Hollandası'na karşı koruma sağlayabilecek birçok tahkim edilmiş kasaba ilave edilerek Ren Nehri'ne doğru denetimi genişletme hayaline sahipti.

ŞEKİL 78. Gustavus Adolphus

Van Dyck tarafından yapılan bir resimden

Richelieu hâlihazırda Avusturya Meclisi'nin baş düşmanları ile bir müttefiklik ayarlamıştı ve Protestan prenslerine para ve destek sağlamıştı. Mayıs 1635'te İspanya'ya karşı savaş ilan etti. İlkin Fransızlar ciddi bozgunlarla karşılaştı; fakat onlar askerlerini artırmaya ve onları her yöne –Hollanda, Alsace, Franche-Comté ve Roussillon'a– göndermeye devam ettiler. On yıldan uzun bir süredir zaten tükenmiş bir ülkeyi yağmalamayı sürdüren İsveçli, İspanyol ve Alman askerlerine Fransız askerî birlikleri katılmıştır. Kıtlık koşulları öylesine büyüktü ki, açlıktan sakınmak için

orduların bir yerden başka bir yere hızla hareket etmeleri gerekiyordu. İmparator (III. Ferdinand, 1637-1657), İsveçliler tarafından ciddi bir yenilgiye uğratıldıktan sonra, Katolik Avusturya'ya karşı Alman ve İsveçli kâfirlere yardım ederek suç işlediği için Kardinal Richelieu'yu protesto etmek amacıyla bir Dominiken keşiş göndermişti.

Askerî Üstünlükte Fransa'nın İspanya'yı Geçmesi. Ancak kardinal kendi diplomasisinin sonuçlarından kuşkusuz gayet memnun bir şekilde kısa süre içinde (Aralık, 1642) ölmüştü. Fransızlar Roussillon'un ve Lorraine ve Alsace'ın sahibi olmuşlardı.

Richelieu'nun dış politikasını devam ettiren Kardinal Mazarin'in yönetimi altında, savaş muhteşem bir liderlikle devam etmişti. XIV. Louis'nin (1643-1715) hükümdarlığının başlangıç yıllarında, başta Turenne ve Condé olmak üzere Fransız generallerinin askerî başarıları İspanya'nın askerî ve politik üstünlüğünün Fransa'nınkilere boyun eğmeye başlamış olduğunu göstermişti.

Otuz Yıl Savaşı'nın Bitişi (1648). Savaştaki ülkeler artık çok sayıda olduğundan ve onların itirazları çok çeşitli ve çelişkili bulunduğundan dolayı barış koşullarının sağlanmasının, herkes buna hazır olmasına karşın, birkaç yıl alması tuhaf değildir. Fransa ve imparatorluğun Münster'de ve İspanya İmparatoru ve İsveçlilerin Osnabrück'te müzakere etmesi yönünde uzlaşı sağlanmıştı (1644). Her iki şehir de Vestfalya'da bulunuyordu. Dört yıl boyunca, birkaç gücün temsilcileri herkesi memnun etme zorlu problemi üzerinde çalışmıştı fakat en sonunda Vestfalya Antlaşması 1648 yılında imzalamıştı.

Vestfalya Antlaşması Hükümleri. (1) Almanya'daki dinsel sıkıntılar Luthercilerin yanı sıra Calvincileri de kapsayacak şekilde Augsburg Barışı'ndaki hoşgörü sınırlarına genişletilecekti. (2) Protestan prensler 1624 yılında sahip oldukları toprakları, Tanzimat Buyruğu hükümlerine bağlı olmaksızın, ellerinde tutacaklardı ve her bir hükümdar kendi devletinin dinini belirleme hakkına sahip olacaktı. (3) Kutsal Roma İmparatorluğu'nun dağılması

uygulama açısından kendi kendileri ve yabancı güçler arasında yapılan anlaşmalara bağlı olarak münferit devletlere izin verilerek tanınacaktı; aslına bakılırsa, bu onların uzun zamandan beri keyfini sürdükleri gerçek bağımsızlığın tanınması anlamına geliyordu. (4) Kuzey Almanya'nın bazı kesimleri İsveç'e verilmişken, bu bölge imparatorluğun bir kısmını oluşturmada son nokta değildi çünkü İsveç bundan sonra Alman kurultayında üç oy hakkına sahip olacaktı. (5) İspanya imparatoru ayrıca Fransa'ya üç önemli şehir –Metz, Verdun ve Toul– verecekti ve Alsace'daki kendi haklarını devredecekti. Ancak Strasburg Şehri İmparatorlukta kalacaktı. (6) Son olarak, hem Birleşik Hollanda hem de İsviçre'nin bağımsızlığı tanınacaktı.

Almanya'da Savaşın Yıkıcı Sonuçları. Almanya'nın Otuz Yıl Savaşı'ndan kaynaklanan sefaletini anlatmak zordur. Binlerce köy tümüyle yok olmuştur; bazı bölgelerde nüfus, çatışmaların başlangıcında olduğunun yarısına, başkalarında üçte birine ve hatta daha azına düşmüştür. Gelişmekte olan Augsburg şehrinde seksen bin yerine yalnızca on altı bin insan kalmıştır. Her çeşitten ulusların askerlerinin zulmüyle ve çekilen yokluk ve ızdıraplarla insanların ruhsal dünyaları çöküntüye uğramıştır. On sekizinci yüzyılın sonuna kadar Almanya Avrupa kültürüne hatırı sayılır bir katkıda bulunamayacak kadar aşırı yoksul halde kalmıştır.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Kilise hangi reform programını benimsemişti? Trent Konseyi tarafından gerçekleştirilen şey neydi? Cizvit tarikatının esasen bilinen etkinlikleri nelerdir? Yasaklanmış Kitaplar İndeksi'nin amacı neydi?

2. II. Philip'in başlıca hedefleri nelerdi? Philip'in Hollanda'daki politikasını betimleyin. İspanya'ya ait olan Hollanda'da ne olmuştu? Philip'in projeleri neden başarısız olmuştu?

3. Fransa neden bir Katolik ülke olarak kalmıştı? Fransız krallarının papalık ile olan ilişkileri neydi? Huguenot tarafının

yükselişini betimleyin. Huguenotlar yönetime neden tehlikeli görünmüştü? Guise ailesi Fransa'da iç savaşı nasıl kışkırtmıştı? Richelieu'nun Huguenotlara karşı tutumunu betimleyin.

4. Augsburg Barışı'ndaki zayıf noktalar nelerdi? Gustavus Adolphus'un Otuz Yıl Savaşı'na girmesine neden olan şey neydi? Richelieu'nun çatışmadaki çıkarı ve rolünü betimleyin. Vestfalya Antlaşması'nın hükümleri nelerdir?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *gelenek, dinsel tören, fanatizm, yağma, ittifak, hoşgörü, dogmatik, seminer, İndeks, Huguenotlar, tanzimat, tahkim edilmiş kasabalar.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Katolik reform hareketi neyi başarmıştı?

2. Bir Yasaklanmış Kitaplar İndeksi halen yürürlükte midir? Eğer öyleyse, buna eklemeler yapılmakta mıdır?

3. Daha sonraki zamanlara ilişkin olarak Vestfalya Antlaşması'nın en önemli hükümlerini değerlendirin.

4. Tanzimat Buyruğu yalnızca bir tedbir miydi?

TARTIŞMA KONULARI

1. Din Savaşları asla haklı gerekçelere sahip değildir.

2. II. Philip Hollanda ile savaşında öngörüsüzdü.

3. Okumanın kilise otoritesi tarafından sansürlenmesi gerekli miydi?

4. Din savaşları insanoğluna dinsel özgürlüğün gerekliliğini öğretmiştir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt II, bölüm xxvii, kısım i, Trent Konseyi; kısım iv, II. Philip; kısım

vi, "Fransa'da Din Savaşları"; bölüm xxix, kısım i, Otuz Yıl Savaşı; kısım iii, "Vestfalya Antlaşması."

2. Konu Çalışmaları. Cizvit Tarikatı: *Readings*, bölüm xxvii, kısım ii; SMITH, *The Age of the Reformation*; HAYES, *Political and Cultural History of Modern Europe*, Cilt I. ss. 188d. Hollanda Başkaldırısı ve Suskun William: *Readings*, bölüm xxviii, kısım v; HAYES, Cilt I, s. 245; PUTNAM, *William the Silent*; GRIFFIS, *Brave Little Holland*. Gustavus Adolphus: *Readings*, bölüm xxix, kısım ii; C. R. L. FLETCHER, *Gustavus Adolphus*; HAAREN ve POLAND, *Famous Men of Modern Times*, bölüm xiii; HAYES, Cilt I, ss. 268d. Huguenotlar: ADAMS, *The Growth of the French Nation:* WAKEMAN, *The Ascendancy of France*.

Kısım Üç

AVRUPALILARIN ÇAĞIMIZ İÇİN HAZIRLANMALARI

Bu kısımda monarşinin en tepe noktasına çıktığını göreceğiz. Güçlü ulusal devletlerin tesis edilmesinde biz onun başarıya ulaştığını görürüz; fakat ayrıca krallık gücünün kötüye kullanımının kendi bozulmalarını da beraberinde getirdiğini göreceğiz. Çünkü o baskıcı bir otokrasi idi. Halktan insanların kendi haklarını elde etmeleri için uyanış yaşaması gerekiyordu. Bunun için sürekli olarak artan bir yönetimde pay sahibi olma ve daha adil bir muamele görme talebi vardı. Bu kısımda ayrıca Avrupalı idealların okyanuslar ötesine nasıl taşındığı ve Birleşik Devletler'in nasıl kurulduğu anlatılacaktır—Yeni Dünya'daki özgür bir ulus batı uygarlığının varisi olarak uygarlığın öyküsünü devam ettirecektir.

Fransız Sarayında Büyük Pedro

Saint-Simon kendi Anılar *kitabında genç XI. Louis'yi kollarıyla kaldırmasının sarayda nasıl şaşkınlık yarattığını anlatır*

BÖLÜM X • ÇAĞDAŞ İNGİLTERE'NİN TEŞEKKÜLÜ

KRAL VE PARLAMENTO ARASINDAKİ MÜCADELE • İNGİLTERE'NİN BİR CUMHURİYET REJİMİNİ DENEMESİ • İNGİLİZLERİN KRALLARINI GERİ ÇAĞIRMASI • İNGİLTERE'NİN BİR MEŞRUTİ MONARŞİ OLUŞTURMASI • 1688 DEVRİMİ'NDEN SONRA İNGİLTERE

On yedinci yüzyıl İngiltere tarihi içinde önemli bir dönemdir çünkü yönetimin o zamandan itibaren Büyük Britanya'da takip ettiği form ve ilkeleri benimsemesi bu dönemde olmuştur. Parlamentonun gelişimi, jüri sisteminin, mahkemelerin tesis edilmesi ve adanın güçlü bir monarşi yönetimi altında birleşmesi ile hâlihazırda pek çok şey başarıyla gerçekleştirilmişti. Ancak iki rakip yönetim teorisi arasındaki bir mücadele on yedinci yüzyılda İngiltere'de ciddi tartışmalara neden olmuştu. Ancak İngiltere *ilahi hak* ile tahtta hak sahibi olduklarını iddia eden ve bundan dolayı kendi eylemlerinden yalnızca Tanrı'ya karşı sorumlu olan monarklar tarafından mı yönetilmeliydi yoksa iktidar gücünü Parlamentoya seçilmiş olan tebaa temsilcileri ile paylaşan ve aynı zamanda halka karşı sorumlu olan monarklar tarafından mı yönetilmeliydi? İngiltere, bu ikinci "meşruti monarşi" ilkesinin zafer kazanmasıyla Avrupa'da öncü güç ve ilk modern devlete dönüşerek aydınlatılmış bir yönetim formu elde etmiştir.

Bu yüzyıl sürecinde İngiltere ayrıca kendi dinsel problemlerini yerli yerine oturtmuş ve kendi ulusal Kilisesini kalıcı bir şekilde tesis etmiştir. 1688 Devrimi halkın yalnızca *medeni* haklarını tanımlamakla kalmamış, ayrıca dinsel özgürlüğe dair bazı tedbirleri teminat altına almıştır. İngiltere kendi Devlet Kilisesini bulundurmasına karşın, buna "muhalif" olanlar istedikleri şeye inanma ve kendi istedikleri kilise hizmetini alma meşru hakkına sahiplerdi.

On yedinci yüzyıl aynı zamanda İngiltere'nin denizler üzerinde üstünlük elde etmeye başlamasının ve kendi geniş sömürgesel İmparatorluğunu kurmasının işaretini taşımaktadır.

---

1. KRAL VE PARLAMENTO ARASINDAKİ MÜCADELE

Stuartların İngiltere Tahtına Çıkması. 1603 yılında Elizabeth'in ölümüyle İskoçya kralı VI. James, I. James olarak İngiltere kralı olmuştu. O, İskoçya Kraliçesi Mary Stuart ve Lord

Darnley'in oğluydu. James'in tahta çıkmasıyla birlikte İngiltere tahtına yeni bir aile olan Stuart Ailesinden üyeler gelmişti ve İngiltere aynı hükümdar yönetimi altına girmişti. Stuart ailesi, iki kısa ara kesinti ile, yüz yıldan daha uzun bir süre İngiltere'yi yönetmişti. İlk dört Stuart otokratik idi ve mutlak monarklar olarak yönetme girişiminde bulunmuştu. Onlar yönetimi denetim altında tutmak için Parlamento ile sürekli ve kaybettikleri bir mücadele içinde olmuşlardı. Büyük soru Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri olduklarını iddia eden Stuart krallarının ülkeyi uygun gördükleri şekilde mi yönetecekleri yoksa Parlamentonun onları denetleme ve ülkeyi yönetme haklarının olması gerektiği miydi?

Tudorların Parlamentoyu İdare Etmeleri. Parlamentonun tesis edildiği zaman olan I. Edward döneminden beri, İngiltere hükümdarları Parlamentonun isteklerini göz önünde bulundurmaya zorlanmışlardı çünkü genellikle ihtiyaç içinde olan krallara parayı veren oydu. Parlamento parayı onaylamadan önce bunun karşılığında hükümdarı gerekli olan bazı reformları yapması yönünde zorlamak için bir fırsata sahipti. Parlamento ayrıca kralı tahttan indirmeye kadar bile gidebilen başka yöntemlerle gücünü ortaya koyuyordu.

Ancak Tudorlar Parlamentonun kraliyetin istekleri doğrultusunda bütün olarak devre dışında bırakabilindiği monarşinin bir mutlak formunu geliştirebilmişlerdi. Tudor hükümdarlarının ilki olan VII. Henry, çeşitli gelir kaynaklarının kurnazca idaresi ve masrafların kısılması ile, kendini finansal açıdan Parlamentodan bağımsız kılabildi ve hükümdarlığı sürecinde yalnızca birkaç kez Parlamentoya çağrı yaptı. Parlamento toplandığı zaman hükümdarın isteklerini karşılamaya çoktan hazırdı. VIII. Henry, acımasız ve gaddar olmasına karşın, uzun bir süre boyunca en zorlu durumlarda bile isteklerini yerine getirebilmişti. Otokratik ve bildiğini okuyan biri olan Elizabeth de kurnaz ve ince zekâlıydı. Parlamento ile arasını iyi tutarak istediklerini elde edebiliyordu. Kendine olan güveni, genel popülerliği ve ulus içindeki gördüğü büyük alaka onun lehine olan unsurlardı. Tudorlar monark

olarak kendi haklarına dair *konuşmayacak* ve onları rıza ile *uygulatacak* kadar zeki kişilerdi.

I. James'in Düşüncesizliği. Diğer taraftan, Stuartlar, başta I. James olmak üzere, kendi haklarını kullanma konusunda çok rahatsız edici bir tarza sahipti ve bunu İngiltere'nin ilahi olarak atanmış hükümdarları ve tek başına olarak kullanma yönünde eğilimleri vardı. "Tanrı'nın yapabileceği şeyi tartışmak" diye beyan etmişti James, "ateizm ve dine karşı küfürdür; . . . böylelikle bir kralın neyi yapabileceği neyi yapamayacağını tartışmak veya şunu veya bunu yapamayacağını söylemek bir haddini aşma ve itaatsizliktir." James eğitimli bir adamdı ve kitap yazmaya düşkündü. Onlar arasında kralın Parlamentoya danışmaksızın istediği herhangi yasayı yapabileceğini iddia ettiği, monarklar üzerine bir çalışma vardır; şöyle ki, yüksek veya düşük, kendi tebaasının her birinin efendisi olduğunu ve istediği zaman onları ölüme mahkûm edebileceğini düşünüyordu. İyi bir kralın yasalara göre davranacağını söylemişti fakat bunun bir mecburiyet olmadığını ve kendi uygun gördüğü herhangi zamanda yasaları değiştirme gücüne sahip olduğunu eklemişti.

ŞEKİL 79. I. James

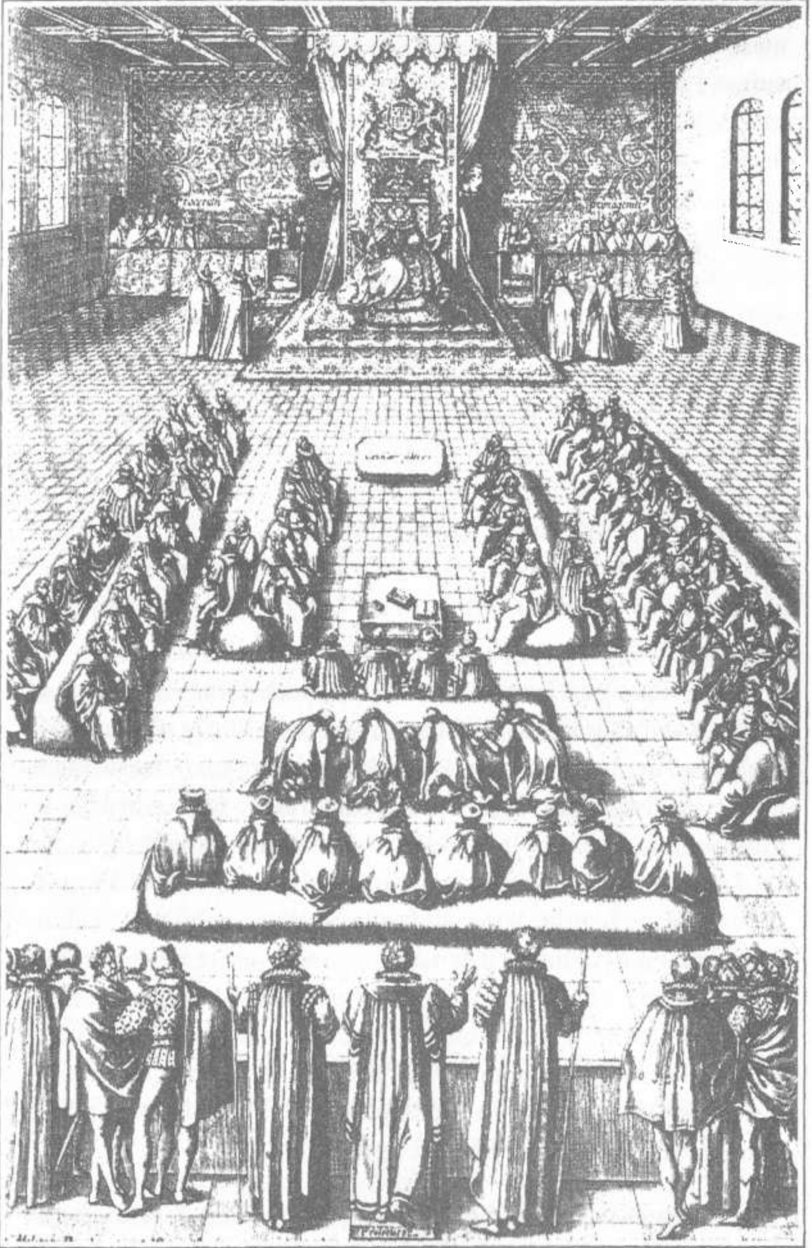
Dulwich Üniversitesi Resim Galerisi'nde Marcus Geeraerts tarafından yapılan resimden

"Kralların İlahi Hakkı." Bu fikirler bize tuhaf ve mantıksız görünebilir; ancak James sadece Tudor monarklarının fiilen uyguladıkları güçlerini savunuyordu ve Fransa kralları 1789 Fransız Devrimi'ne kadar bunun keyfini

çıkaracaklardı. "Kralların ilahi hakkı" ideasının göre, Tanrı monarkları, halkının babası olarak atamıştı ve Tanrı'nın isteği olarak onlara sorgusuz sualsiz itaat edilmesi gerekiyordu. Kral yalnızca gücünü aldığı Tanrı'ya karşı sorumluydu—Parlamento veya ulusa karşı sorumlu değildi. Bu kavramların İncil'in öğretileri üzerine temellendikleri farz edilmişti.

James'in Parlamentoya Karşı Çıkması. I. James ve Parlamento arasındaki sorunları takip etmek gereksizdir; çünkü onun oğlu I. Charles'ın yaşadığı sorunlarla karşılaştırıldığında hafif kalacaktır. Yine de, Stuartlar ve onların yönetimleri arasında ölümcül münakaşaların temelini atan kişi James idi. James krallık güçlerine ilişkin kibirli bir şekilde konuşuyordu fakat onun görünümü ve davranış tarzları hiçbir surette halkının saygı duymasına veya korkmasına yol açacak türden değildi. Yürüyüşündeki hantallık ve paytaklık, belli belirsiz konuşması, bir İskoç aksanı ve kulağa hoş gelmeyen sesi, hırçın ve sinir bozucu tarzı ile, birer çocuk gibi azarladığı Parlamento üyelerini bıktırmıştı. Onların "devletin derin meseleleri"ne karışma konusunda hiçbir hakka sahip olmadıklarını öne sürüyordu. James sonu gelmez tartışmalara giriyor, sakinliğini kaybediyor ve kızgın bir şekilde Parlamentonun sona erdiğini ilan ediyordu.

Parlamentonun Misilleme Yapması. Başlangıçtan itibaren Parlamentonun yanı sıra halkla da anlaşmazlık içindeydi. Püritenlere ve onların temsilcilerine karşı uzlaşmaz ve adil olmaktan uzak bir tarzda düşmanca davranıyordu. Oysa Püritenler sayı ve güç olarak genişliyor, Parlamentoda sandalyeler elde ediyor ve yönetim eleştirilerine karşı açık sözlü bir şekilde karşılık veriyorlardı. James'in para konusunda Parlamento ile büyük sıkıntıları vardı, müsrifçe harcamalar yapıyordu veya gözdelerine para akıtıyordu. Onun para konusundaki tartışmaları, Parlamento taleplerine yönetimde yapılması istenilen bir reformlar listesi ile yanıt verdiğinde, 1621'de zirve noktasına çıkmıştı. Otuz Yıl Savaşı'nın başlangıcında anakıta üzerindeki Protestanlara yardım etmesi ve Romalı Katoliklere karşı yasalar dayatması önerilmişti.

ŞEKİL 80. I. James Döneminde Parlamento

British Museum'un izniyle.

Varisinin bir Katolik yerine bir Protestan ile evlenerek tahta çıkması ve masraflarını kısması ısrarla tavsiye edilmişti. James son derece kızgındı; Parlamentonun bu tür meselelerden bahsetmesini yasakladı ve üyelerini cezalandırmakla tehdit etti. Bu, Parlamentonun haklar, ayrıcalıklar ve yargılamalar konusunda Büyük Protestosu'nun kayda geçmesine neden olmuştu. Ancak James kendisine gönderilen muhtıra kâğıdını yırttı ve Parlamentoyu lağvetti. O, oğlunun başına mal olacak çok ciddi bir sorun için zemin hazırlamıştı.

James'in Hükümranlığının Büyük Yazarları. James'in hükümranlığının yazarları onun başlıca zaferini oluşturmuştur. Onlar herhangi başka Avrupa ülkesinin yazarlarını gölgede bırakmıştır. William Shakespeare genellikle dünyanın yetiştirdiği en büyük oyun yazarı olarak kabul edilmiştir. Elizabeth'in ölümünden önce çok sayıda oyun yazmış olmasına karşın, en iyi oyunlarının bazıları –örneğin Othello, Kral Lear, Fırtına– I. James dönemine aittir.

Aynı dönemde Francis Bacon, 1605'te I. James'e ithaf ettiği *Öğrenmenin İlerlemesi* kitabını yazıyordu ve bu yapıtta insanoğlunun Aristoteles'in kitapları gibi eski metinlere güvenmesini sona erdirmesi gerektiğini söylüyordu. İnsanların hayvanlar, bitkiler ve kimyasalları dikkatli bir şekilde incelemelerini ve böylelikle elde ettikleri bilgileri insanlığın koşullarını geliştirmek için kullanmalarını salık veriyordu. Bacon'ın İngilizce yazma kabiliyeti Shakespeare'inkine denktir fakat o nazım yazmak yerine nesir yazmayı tercih etmiştir. İncil'in resmî İngilizce tercümesi James'in hükümranlığı döneminde yazılmıştır ve İngilizce konuşulan tüm ülkelerde halen kullanılmaktadır. Bu, Kral James Versiyonu diye bilinir. VIII. Henry'nin döneminde ve Wycliffe tarafından yapılmış daha önceki tercümeler üzerine temellenmiştir.

I. Charles'ın (1625-1649) Parlamento ile Yaptığı Münakaşalar. James'in ardılı olan I. Charles yakışıklı bir adamdı ve görünüm açısından babasından daha asil ve azametliydi; ancak başına buyruk davranma konusunda eşit derecede inatçı ve dik kafalıydı.

Aynı yüce yetkili fikirlerine sahipti ve bir kralın, halkının arzuları ne olursa olsun, istediği şekilde hükmedebileceğine inanıyordu. Buna bağlı olarak, babasının hükümranlığının uzlaşmaz izlenimlerini düzeltmek için hiçbir şey yapmadı ve hemen Parlamento ile münakaşa etmeye başladı.

James'in en sevdiği kişi olan Buckingham Dükü Charles'ın yakın bir dostuydu ve gücünü korumuştu. O ve yeni kral kısa sürede ülkeyi Hollanda, Fransa ve İspanya ile savaşa sokmuştu ve tüm bu maceralar yalnızca pahalı değildi, aynı zamanda bedbaht bir başarısızlığa dönüşecekti. Bunun sonucu olarak Charles fon amacıyla Parlamentoya başvurduğunda, ilkin Buckingham dükünün makamından azledilmesi önerisiyle karşılaşmıştı. Ancak Charles bu öneriye çok sinirlendi ve onların isteklerini yerine getirmek yerine Parlamentoyu ikinci kez azletmişti. Yönetimden para alamayacağını anlayarak, kuralsız bir şekilde onların sayısını artırma girişiminde bulunmuştu.

Charles'ın Despotik Tedbirleri. Yasa kralın halktan armağanlar istemesini yasaklamıştı; fakat onlardan borç para almasını yasaklamamıştı. Bunun geri ödeneceğine dair hiçbir olasılık olmamasına karşın durum böyleydi. Bundan dolayı Charles'ın memurları tarafından halktan zorla borç alınıyordu. Birkaç öne çıkan kişi böylesine borçları vermeyi reddettiği zaman, onların kralın emriyle tutuklaması ve hapse atılması söz konusu oluyordu. Halkın bir başka yakınması savaştan dönen çok sayıda askerin kendilerini desteklemek zorunda oldukları ailelerin yanına yerleştirilmiş olmasıydı.

Haklar Dilekçesi (1628). Charles'ın özgürlükler ve insan hakları üzerine saldırıları –toprak yasalarına meydan okuması– Parlamentoyu ayağa kaldırmıştı. 1628'de Parlamento ünlü *Haklar Dilekçesi'ni* sunmuştu. Bu, İngiliz anayasasının tarihi içindeki en önemli belgelerden biridir. Bu dilekçede Parlamento tebaadan gayrimeşru yollarla zorla alınan para konusunda kralın dikkatini bu yöne çekmişti. Parlamento bu durumda kendi yapısının onayı olmaksızın kralın hiç kimseden "herhangi hediye, borç,

bağış, vergi ve benzer şeyler" alamayacağına dair "alçakgönüllü bir şekilde ricada" bulunmuştu; Büyük İmtiyaz maddelerinde sunulan krallık bölgesi yasa ve hükümlerine göre suç işleyenlerin dışında hiç kimsenin hapsedilemeyeceği veya cezaya çarptırılamayacağı ortaya konmuştu; ve gerekçesi ne olursa olsun askerlerin halktan insanların evlerinde konaklamaya zorlanmamaları gerektiği belirtilmişti.

Charles çok isteksiz bir şekilde, İngiliz kralının yapabileceklerini sınırlayan ifadeleri net bir şekilde söyleyen bir belgeyi imzalamaya razı olmuştu; çünkü Charles kendi gücünün krallık içinde mutlak olduğuna ve olmak zorunda olduğuna sıkı sıkıya inanmıştı. Hem Haklar Dilekçesi hem de Büyük İmtiyaz keyfi davranan hükümdarları İngiliz halkının belli başlı temel haklarını güvence altına almaya zorlamıştı. Onlar net bir şekilde ulusun sorgusuz sualsiz makul olmayan bir monarka teslim olmayacağını göstermişti. Kraliyet yasalarının büyük ve özgür bir ortak zenginliği amaçlamaktan sorumlu olacağı belirtilmişti.

Dinsel Sorunların Meseleyi Daha Sıkıntılı Hale Getirmesi. Ancak Haklar Dilekçesi, hiçbir surette, Charles'ın sorunlarını gidermemişti. Kral ve Parlamento arasındaki uyuşmazlık dinsel meselelerde birbirlerine karşı çok daha ciddi sorunlar ortaya çıkmasına neden olmuştu. Kral bir Fransız Katolik prenses ile evlenmişti ve Katolikler anakıtada dinsel savaşları kazanıyor görünüyorlardı. Danimarka kralı kısa süre önce Wallenstein tarafından yenilgiye uğratılmıştı ve Richelieu Huguenotları kendi tahkim edilmiş şehirlerinden yoksun bırakmada başarılı olmuştu. Hem I. James hem de Charles İngiltere'deki Katolikleri korumak için Fransa ve İspanya ile anlaşmalar yapmaya hazır olduğunu göstermişti. Kendi üyeleri içindeki Püritenlerin ağırlığının güçlü bir şekilde arttığı Parlamento kralın Romalı Katolikleri desteklemekte daha da ileri gitmeyi planlayabileceğinden endişe etmeye başlamıştı; çünkü İngiltere'de Kilisenin daha eski ayinlerinin bazılarını değiştirmek yönünde artan bir eğilim olmuştu. Bu, Avam Kamarası'nın daha katı Protestan üyelerini öfkelendiren ve endişeye sevk eden bir olguydu. Kral Katolik eğilimlerinde Anglikan

Kilisesinin doğrudan arkasında olduğu için, kral ve tebaasından çok sayıdaki kişi arasındaki gedik gitgide daha fazla büyüyordu.

Charles'ın Parlamentoya ve Yasaya Karşı Gelmeyi Sürdürmesi. Charles yönetim meselelerinde Parlamentonun önerilerine uymadıkça fonları onaylamayacaklarını anladığında, gelirini artırmanın başka yollarını aramaya başlamıştı. Kazancının bir antik dönem kaynağı "tonaj ve puantaj" adı verilen bir gelirdi. Bu, ülkeye giren ve ülkeden ayrılan gemilerin taşıdığı şarap, yün ve başka maddeler üzerine konmuş olan ihracat ve ithalat vergisiydi. Charles tahta çıktığı zaman, Parlamento, Buckingham'ın savurganlığından korkarak, bu kazancı tek seferde yalnızca bir yıl için onaylamaya istekli olmuştu. Bu, Parlamentoyu kendi haklarını elinden alma girişiminde bulunmakla suçlayan kralı büyük ölçüde kızdırmıştı. Parlamento buna Haklar Dilekçesi'ne göre kendi onayı olmadan hiçbir verginin yasal olmadığı şeklinde yanıt vermişti. Charles tonaj ve puantajın bir *vergi* olmadığını, bir *gelenek görevi* olduğunu iddia etmiş ve onu toplamayı sürdürmüştü. Parlamento bu büyük miktarda parayı elde etmeyi sürdürmesi durumunda, Charles'ın bağımsız olacağının farkına vararak, bu vergiyi ödemeyi reddedenlerin mallarına el koyan gümrük memurlarını mahkemeye çağırmıştı. Ancak Charles kendi gümrük memurlarının Parlamento önüne çıkmasını yasaklamıştı. Birkaç fırtınalı oturumdan sonra kral Parlamentoyu feshetti ve onların yardımı olmaksızın ülkeyi yönetmeye karar verdi.

Charles'ın Parlamento Olmaksızın Yönetimi Sürdürmesi. Charles'ın yalnızca kendi memurları yardımıyla hüküm sürmeye karar vermesi kral ve Parlamento arasında uzun ve sert bir rekabetin başlamasına işaret eder. Acaba kral yönetmeyi başarabilecek ve gücünün ne denli yüce olduğunu kanıtlayabilecek midir yoksa nihayetinde Parlamentoyu yardıma çağırmak zorunda kalacak ve onun gücünün kendi gücünden daha üstün olduğunu kabul etmek zorunda mı kalacaktır?

Charles on bir yıl boyunca İngiltere'yi Parlamento olmadan yönetmiştir ve başlangıçta onun yönetimi bir başarı gibi görünmüştür.

ŞEKİL 81. I. Charles

Louvre Müzesi'nde yer alan Van Dyck tarafından yapılan bir resimden

Onun üst düzey memurları becerikli kişilerdi. Akıllıca bir yönetimle masraflar azaltılmış ve gelirler artırılmıştı. Ülke barış halindeydi ve yabancı topraklarda savaşması için askerî birliklerin olması hazinenin içini boşaltmıyordu. Parayı arttırmak için pek çok plan denenmişti fakat onlar kralı ve danışmanlarını hiç sevilmeyen kişiler yapacaktı. Eski feodal harçlar yeniden canlanmıştı, böylece mülkü elde tutanların bazıları birdenbire özel vergiler ödemeye zorlanmış olduklarını ve uzun zamandır göz ardı edilen antik dönem yasaları ihlâl edilerek cezaların toplandığı anlaşılmıştı. "Gemi harcı" adında çok rahatsız edici bir vergi vardı. Bu, liman şehirlerinin donanmalarının sürdürülmesine yardımcı olmak için konulan bir vergi olmuştu. O şimdi tüm şehirlere genişletilmişti ve insanlar protesto ettikleri zaman, onun bir vergi değil, tebaanın ülke savunması için ödemeye mecbur olduğu bir harç olduğu söyleniyordu. Aslına bakılırsa, para gemi inşa etmeye gitmiyordu. Kralın keyfine göre başka amaçlarda kullanılıyordu. İmtiyaz almak için iyi miktarda bir ödeme ile belli başlı ticaret alanlarını gerçekleştirmek için bazı oluşumlara tek yetki verilerek tekeller oluşmaya başlamıştı.

Charles'ın Dinsel Durumla Başa Çıkması. Bu arada dinsel durum gitgide kötüleşiyordu. Canterbury başpiskoposu William Laud Kilise ile bağlantılı tüm meselelerde kralın danışmanıydı. O

becerikli ve işine bağlı bir adamdı fakat otokratik ve katıydı. Laud, Yerleşik Kilisenin itibarı ve otoritesini savunma konusunda coşkulu bir şekilde, krallık boyunca kilise kurallarına uymayı dayatmak için her türlü çabayı göstermişti. Ancak Püritenler sayı bakımından büyük ölçüde artmıştı ve onların Yüce Kilise tarafına olan nefretleri gitgide daha yaygın hale geliyordu. Püritenler Parlamentonun özgürlük ve haklar konusundaki güçlerine kendi güçlerini katmanın faydalarına olacağını düşünme noktasına gelmişlerdi. Bu süreçte kral, piskoposlar ve üst düzey yöneticiler Yüce Kilise tarafını desteklemekte güçlü idiler.

Laud, Devlet Kilisesi tarafından emredilen hizmetlerin karşılanması için, ister ruhban sınıfından isterse din dışı mesleklerden olsun, kendisi için yandaş bulabilmek amacıyla kendi vilayeti boyunca papazlık bölgelerine bir dizi *ziyaretler* yapmaya başlamıştı. Dua kitabını kullanmayı reddeden veya kilisenin doğu ucuna komünyon masası koymaya karşı çıkan ya da tanrı adına olsa bile Anglikan ibadetinin herhangi başka formlarına itiraz eden her din adamı başpiskopos tarafından disiplin soruşturmasına tabi tutuluyordu. Eğer bu kişi ısrarcı olursa yargılanıyordu ve papazlık bölgesini kaybetmeye mahkûm oluyordu. Uç noktadaki davalar Yüksek Komisyon Mahkemesi'nin önüne getiriliyordu. Bu mahkeme piskoposlardan ve Kilisenin başka görevlilerinden oluşuyordu. Mahkemede işler öylesine keyfi bir şekilde yürütülüyordu ki, bir kurban dava görülmeden önce uygulamada mahkûm oluyordu. Yıldız Salonu –kral ve onun üst düzey yöneticilerinden oluşan bir mahkeme– ve Yüksek Komisyon Mahkemesi verdiği cezaların şiddetiyle ünlüydü ve insanlara baskı kurmanın bir simgesine dönüşmüştü. Bizim çağdaş görüş açımızdan bakıldığında, bu mahkemelerin verdiği cezalar afallatıcı görünmekteydi. Onlar kırbaçlama, boyundurukla teşhir etme, kulak kesme, ağır para cezası veya hapis cezası gibi yaptırımları kapsıyordu.

Protestan Mezheplerin Gelişimi. Sözünü sakınmayan ve zorlu Püritenlerin pek çoğu tutuklanmış ve yazıları ve konuşmaları nedeniyle mahkemenin huzuruna çıkarılmıştı. Ancak onların katlandıkları acılar davalarına duydukları coşkuyu azaltmaktan ziyade

artırmış görünüyordu. Protestanlar bu dönemde birçok ayrı mezhebe bölünmüştü. Presbiteryenlerin yanı sıra Kuveykırlar ve Vaftizciler ve çok sayıda az bilinen grup vardı. Ayrıca Bağımsızlar ve Ayrılıkçılar gitgide artan bir sayıya sahipti. Onlar ne İngiltere Kilisesine ne de Presbiteryenlere katılmak istiyordu ve her bir dinsel topluluğun bağımsız bir şekilde kendi kendini yönetmesi gerektiğine inanıyordu. Kilise ve Devletin tümüyle birbirinden ayrı olması gerektiğini hissetmişlerdi. Böylece yönetim kademesi kendi yöntemlerinde tapınma hakkına sahip olduklarını hisseden mütedeyyin, vicdanlı bir yapının gitgide artmasıyla yüz yüze gelmişti. Onlar İngiltere Kilisesinin savunucularının ve piskoposların kendilerine müdahale etmesini istemiyorlardı.

İskoçya'da Başkaldırı. Charles'ın kişisel yöneticileri, her ne kadar İngiltere halkının büyük bir kesimi tarafından sevilmemesine ve zalim görünmesine rağmen, İskoçya'da ortaya çıkan bir sorunu sona erdirmişti. Orada John Knox tarafından Elizabeth'in döneminde kurulmuş olan Presbiteryen din formu vardı. Ne James ne de Charles İskoçya Kilisesini tek başına bırakmaktan hoşnut olmuştu. Onlar kademeli olarak piskopos ataması yapmışlar ve eski güçlerinin bir kısmını geri kazanmışlardı. İskoçya Kilisesinin İngiliz organizasyonu gibi olmasını arzulayan Charles İngiltere Yerleşik Kilisesinde kullanılana çok benzer olan yeni bir dua kitabını tanıtmaya çalışmıştı. Ancak, İskoçya Kilisesine yeni bir kitabı kullanmaları yönünde dayatma girişimi olduğu zaman bir başkaldırı patlak vermişti. Karşı koyma hızla yayılmıştı ve bir yıl içinde (1638) İskoçların pek çoğu İncil'in saflığı ve özgürlüğüne dair yeniliklerin sağlanması için bir Ulusal Uzlaşı imzalamıştı. Bu, *Uzlaşıcıların* pek çoğu için, Presbiteryenlik anlamına geliyordu. Bir İskoç topluluğu ülke için tüm dinsel meseleleri düzenleme hakkı olduğunu iddia etmişti. Kral tarafından gönderilen komisyon üyelerine karşı koymuş ve kendi ibadet formunu yeniden düzenlemişti.

Charles'ın Parlamentoyu Bir Kez Daha Toplamaya Zorlanması. Bu eylem başkaldırı anlamına geliyordu. Charles bir ordu

ile İskoçya'ya giderek onu hemen ezmeye kadar vermişti. O şimdi Parlamentoyu toplantıya çağırmaya mecbur kalmıştı çünkü para olmadan İskoçya'da bir savaşı gerçekleştiremezdi. O ilkin Doğu Hindistan Şirketi'nin gemileriyle yurda varmış olan büyük bir biber kargosunun yük bedelini kredi ile satın alarak ve bunu nakit olarak satarak fon oluşturmaya çalışmıştı. Ancak tutmuş olduğu askerler dinsel meselelerde aynı duygulara sahip oldukları İskoçlarla savaşmak istemiyorlardı. Charles, birkaç başarısız girişimden sonra, kendisini durumu idare edemez halde bulmuştu ve Parlamentoyu toplantıya çağırma utandırıcı durumuna düşmüştü. Ancak Parlamentonun geri dönmesi kralı destekleyeceği anlamına gelmiyordu. Bu, daha çok Anglikan Kilisesinin çökmesi ve kralın infaz edilmesiyle sona erecek olan büyük bir trajedinin başlangıç aşamasıydı.

Uzun Parlamento (1640-1653). On üç yıl devam ettiği için böyle adlandırılan Uzun Parlamento halkı ezmiş olanları mahkeme huzuruna çıkarmaya başlamıştı. Onlar Parlamento tarafından vatan hainliği ile suçlanıyorlardı. Üst düzey yöneticilerin bazıları kaçmıştı fakat Charles'ın baş finans danışmanı ve Başpiskopos Laud Londra Kulesi'ne gönderilmişti. Charles'ın onları kurtarmak için her şeyi yapmasına rağmen her ikisi de yargılandı ve infaz edildi. Parlamento artık kendi rızası olmaksızın feshedilemeyeceğini güvenceye alan bir kanun taslağını yasalaştırdı ve kralın Parlamentoyu toplantıya çağırmada başarısız olması durumunda bile her üç yılda bir Parlamentonun toplanmasını gerekli kılan Üç Yıllık Yasa'yı kabul etti. O, Yıldız Salonu'nu ve Yüksek Komisyon Mahkemesi'ni feshetti, "gemi parası"nın yasa dışı olduğunu ilan etti ve insanların ödemeye mecbur bırakıldığı tonaj ve puantaj ve başka vergilerin toplanmasını yasakladı. Parlamento bunlar ve başka tedbirlerle Charles'ın kişisel hükümdarlığının despotik yönetimini tümüyle feshetti ve bunun yerine kalıcı anayasal reformları hayata geçirdi. Dahası, kendi gücünün İngiliz halkının özgürlükleri ve haklarını korumada kraliyetin gücünden daha üstün olduğunu kanıtladı.

Büyük Paylama. Kralın bir şekilde ordunun kontrolünü ele geçirip cebir kullanarak Parlamento'yu lağvetmesi korkusuyla, Charles'ın yaptığı hataların ve kabahatlerin tümünün taslağının çizildiği bir "Büyük Paylama" yazısı cesurca ve tam olarak ifade edildi ve çok sayıda reform önerildi. Bu belge basıldı ve Parlamentonun eylemi için insanların sempatisini kazanma düşüncesi ile ülke boyunca dağıtıldı. Charles, Avam Kamarası'nın eylemine öfkelenerek en etkili yöneticilerinin beş tanesini tutuklama görevini üstlenmiş olan grubu korkutma girişiminde bulundu. Onları vatan haini olarak ilan etmişti. Ancak Avam Kamarası'na girdiği zaman onların Londra'da güvenli bir yere götürülmüş olduğunu anlamıştı. Vatandaşlar daha sonra onları Parlamentonun toplantılarını gerçekleştireceği yer olan Westminster'e zafer kutlaması eşliğinde geri getirilecekti.

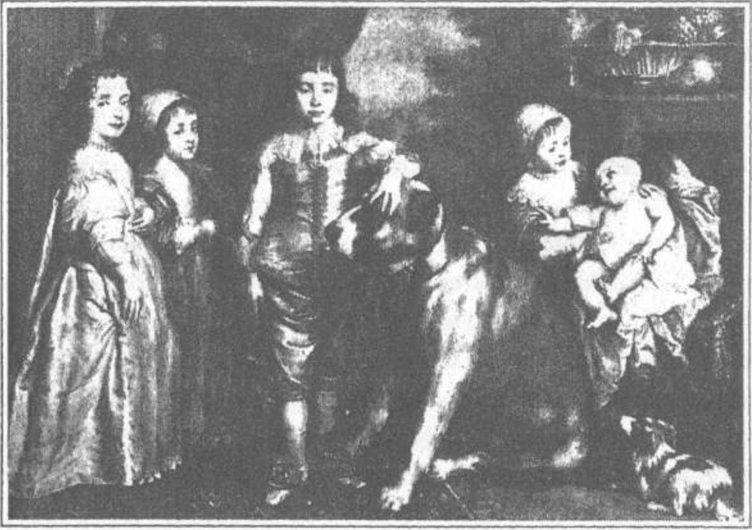
İç Savaşın Başlaması (1642): Şövalyeler ve Yuvarlak Kafalılar. Hem Charles hem de Parlamento artık kaçınılmaz olan çatışma için askerî birlikler toplamaya başlamıştı ve iç savaşa gömülmüştü. Charles'ı destekleyenlere *Şövalyeler* deniyordu. Onlar aristokrasinin çoğu ve Katolik tarafı içermekle kalmıyordu, aynı zamanda Presbiteryenlerin İngiliz Kilisesini kaldırmada başarılı olmasından korku duyan Avam Kamarası'ndan çok sayıda üyeyi kapsıyordu. Parlamentoya dair kısım popüler bir şekilde *Yuvarlak Kafalılar* diye biliniyordu çünkü onların bazıları daha aristokratik ve dünyevî düşmanlarının uzun saç topuzlarından hoşlanmadıkları için kendi saçlarını kısa kestirmişlerdi. Şövalyeler ise, iyi zaman geçirmeye çalışmak yerine toplanıp ilahiler söylemekten hoşlandıkları için iki yüzlü oldukları yönünde Yuvarlak Kafalıları hakir görüyorlardı.

Anglikan Kilisesinin Yıkılması. Bu dönem itibarıyla Parlamento keskin bir şekilde büyük dinsel sorunlar üzerine bölünmüştü. Ilımlı üyelerin bazıları yalnızca piskoposların gücünün sınırlandırılması ve Kilisenin yönetimin denetiminden çıkmasını istiyordu. Ancak daha coşkulu Presbiteryenler yeni bir ulusal Kilisenin organizasyonu, öğretileri ve hizmetleri için bir plan

oluşturmak amacıyla Püriten ruhban sınıfının bir toplantısını gerçekleştirmişlerdi. Westminster Kongresi diye adlandırılan bu toplantının raporu Parlamento tarafından kabul edilmişti ve İngiliz Kilisesinin *Presbiteryen* yapılması konusunda her iki meclis tarafından onaylanan bir yasa yürürlüğe girmişti. Elizabeth döneminden beri varlığını sürdüren Anglikan organizasyonu yıkılmıştı. Artık hiçbir piskopos ve Kilise yetkilisi Genel Kurul içinde söz sahibi değildi. Dua kitabının kullanımı yasaklanmıştı ve daha eski ibadet formlarının yerini basit bir ibadet alacaktı. Anglikan Kilisesinin tüm mobilyaları ve dekorasyonu kaldırılmıştı. Ancak dinsel hoşgörü bu değişim ile elde edilmemişti. Protestanların bir kısmı bir başkasıyla yer değiştirme konusunda başarılı olmuştu fakat dinsel düşünce önceden olduğu gibi bölünmüştü.

Oliver Cromwell; Charles'ın Ordularının Marston Moor ve Naseby'de Yenilgiye Uğraması. Yuvarlak Kafalılar kısa süre içinde Oliver Cromwell (d. 1599) adında sıra dışı bir lider bulmuşlardı. O, taşralı bir centilmen ve Parlamento üyesiydi. Daha sonra yaşadığı dönemin en güçlü hükümdarı olacaktır. Oliver Cromwell Tanrı-korkusu-olan insanlardan bir ordu organize etti. Onların, askerlerin alışkın oldukları şekilde kutsal şeylere karşı saygısızca konuşmalarına izin verilmemişti. Bunun yerine yalnızca düşmanlarına karşı ilahiler okunuyordu. Kral kuzey İngiltere'nin desteğine sahipti ve ayrıca kraliyet ve Katolik ülkülerin popüler olduğu İrlanda'dan yardım beklentisi içindeydi.

Savaş birkaç yıl devam etmişti ve ilk yıldan sonra birçok muharebe genel olarak şövalyelere karşı yapılacaktı. Bunların en önemli olanları 1644'teki Marston Moor Muharebesi ve ertesi yıl yapılan Naseby Muharebesi idi. Kral bu muharebelerde tümüyle yenilgiye uğrayacaktı. Fransa ve İrlanda'dan orduların İngiltere'ye gelişi durumu değiştirmemişti. Bu, Parlamentoyu daha fazla enerjisini savaşa ayırması yönünde kışkırtmıştı. Kral her cephede yenilgiye uğradı ve Parlamentonun yardımıyla İskoç ordusunun eline geçti (1646) ve İskoçlar kısa sürede onu Parlamentoya devretti. Sonraki iki yıl boyunca Charles hapishanede tutulacaktı.

ŞEKİL 82. I. Charles'ın Çocukları

Bu çok ilgi çekici resim Flaman ressam Van Dyck tarafından 1637 yılında yapılmıştır. Eli köpeğin başında olan çocuk gelecekte İngiltere kralı II. Charles olacaktır. Sol yanında olan kişi daha sonra II. James olacak prenstir. En soldaki kız çocuğu Prenses Mary Birleşik Hollanda'nın valisi ile evlenmiştir ve onun oğlu 1688 yılında İngiltere kralı III. William olmuştur. Sağdaki iki prenses çocukluk döneminde ölmüştür.

Pride'ın Tasfiyesi. Ancak Avam Kamarası'nda halen kralın yanında olan çok sayıda kişi vardı ve 1648 yılının Aralık ayında bu yapı Wight Adası'nda güvenli bir şekilde hapiste tutulan monark ile barış yapılması girişiminde bulunmuştu. Ertesi gün orduyu temsil eden Albay Pride –ki artık kendisi bir taraftı ve kral ve Avam Kamarası arasındaki tüm müzakerelere karşı çıkmıştı– askerleriyle birlikte Meclisin kapısının önündeydi ve kralın tarafında olduğu bilinen tüm üyeleri dışarıda tutmuştu. Bu ölçüyü aşan eylem tarihte "Pride'ın Tasfiyesi" olarak bilinir.

Charles'ın İnfaz Edilmesi (1649). Avam Kamarası bu şekilde krala karşı en düşmanca hisleri besleyenlerin tümüyle denetimi altına girmiş oluyordu. Onlar anında kralın yargılanmasını önermişti. Avam Kamarası, halk tarafından seçilmiş olduğu için, gücün kaynağı olarak nitelendirilmişti ve bunun sonucu olarak ne kralın

ne de Lordlar Kamarası'nın gerekli olduğu ifade edilmişti. Meşru Avam Kamarası'nın bu bakiyesi özel bir Yüksek Adalet Mahkemesi atamıştır. Mahkeme Charles'ın en katı düşmanlarından oluşturulmuştur. Kralı yargılamaktan memnuniyet duyan mahkeme üyeleri 30 Ocak 1649 tarihinde Charles'ı Londra'da Whitehall sarayının önünde kafasının kesilmesi yönünde cezalandırmıştır. Ancak Charles'ın ölüm cezasına çarptırılmasını talep edenlerin halkın büyük bir çoğunluğu değil, ulusu temsil ettiklerini iddia eden küçük bir aşırı uç grubu olduğu bilinmelidir.

2. İNGİLTERE'NİN BİR CUMHURİYET REJİMİNİ DENEMESİ

İngiltere'nin Bir Uluslar Topluluğu veya Cumhuriyet Olması. 19 Mayıs 1649'da Avam Kamarası'nın geri kalan kısmı olarak "Bakiye Parlamento" kibirli bir şekilde İngiltere'nin artık bir "komonvelt", yani bir kral veya Lordlar Kamarası olmaksızın bir cumhuriyet olduğunu ilan etti. Yetki Parlamentonun elindeydi fakat kısa süre içinde ordunun başı olan Cromwell yine de İngiltere'nin gerçek hükümdarı idi. O esasen Bağımsızlar tarafından destekleniyordu; ve İngiliz halkının küçük bir kısmının bu mezhebin dinsel fikirlerine sempati duyması ve krallığın yürürlükten kaldırılmasını onaylaması göz önünde bulundurulduğunda onun bu denli uzun süre bu konumunu koruması çok şaşırtıcıdır. Presbiteryenler bile tahtın meşru varisi olan I. Charles'ın oğlu II. Charles tarafındaydı. Cromwell coşkulu ve becerikli bir devlet adamıydı ve onun komutasında iyi organize olmuş beş bin kişilik bir ordu vardı; diğer türlü cumhuriyet zar zor birkaç ay sürebilirdi.

İrlanda ve İskoçya'ya Baş Eğdirilmesi. Cromwell kendisini her türden zorlukla yüz yüze bulmuştu. Üç krallık dağılmıştı. İrlanda'daki soylular ve Katolikler II. Charles'ı kral ilan etmişti ve uluslar birliğini bozan bir görüşe sahip olan İrlandalı Katolikler ve İngiliz Kralcı Protestanlardan kurulu bir ordu meydana getirmişlerdi. Buna bağlı olarak Cromwell "barbar alçaklar" diye nitelendirdiği iki bin kişiyi acımasızca katlettiği Drogheda'yı aldıktan

ŞEKİL 83. Oliver Cromwell

sonra İrlanda'ya doğru yola çıktı. Şehirler peş peşe Cromwell'in ordusuna teslim oldu ve 1652 yılında, çok fazla gaddarlıktan sonra, ada bir kez daha fethedildi. Onun büyük bir kısmı İngilizlerin eline geçmişti ve Katolik toprak sahipleri dağlara sürülmüştü. Bu sırada (1650) Fransa'ya sığınmış olan II. Charles İskoçya'ya ayak basmıştı ve bir Presbiteryen kral olması üzerine uzlaşılarak tüm İskoç ulusu onu desteklemeye hazırdı. Ancak İskoçya, İrlanda'nın olduğundan daha kısa süre içinde hizaya getirilmişti. Böylece İskoç ordusu bir kez daha Britanya Adaları'nda kılıç çekmeye olanak bulamayacak şekilde yok edilmişti.

Denizcilik Yasası (1651). Her ne kadar Cromwell ülke içinde yeterince meşgul görünse de, Hollanda ile bir savaşla da uğraşıyordu. İngiltere ve Hollanda Avrupa ve okyanus ötesinde ticaretini artırıyordu fakat girişimcilik, beceri ve yönetim desteği Hollandalıları tehlikeli bir rakip durumuna getirmişti. Amsterdam ve Rotterdam'dan çıkan gemiler dünyadaki en iyi ticarî deniz araçlarıydı ve Avrupa ve sömürgeleri arasında gerçekleşen ticareti denetim altında tutuyordu. İngiliz Parlamentosu buna bir son vermek için İngiltere'ye yalnızca İngiliz deniz araçlarının mal taşımasına izin veren, yoksa deniz araçlarıyla gelen malların onları üretmiş olan ülkeye ait olacağını belirleyen Denizcilik Yasası'nı (1651) geçirdi. Bu, Hollanda deniz araçlarını boşa çıkardı ve onları yalnızca kendi ülkesinin ürünlerinin ticaretini yapan araçlar konumuna düşürdü. Hollanda buna karşı çıktı ve nihayetinde Hollanda ve İngiltere arasında bir savaş patlak verdi. Bir dizi muharebe İngiliz ve Hollandalı filolar arasında gerçekleşti ve birkaç yıl içinde Hollanda Denizcilik Yasası'nı tanıdı. Bu savaş daha önceki dönemin

dinsel çatışmalarının yerini ticaret üzerine mücadelelerin almasının güzel bir örneğidir.

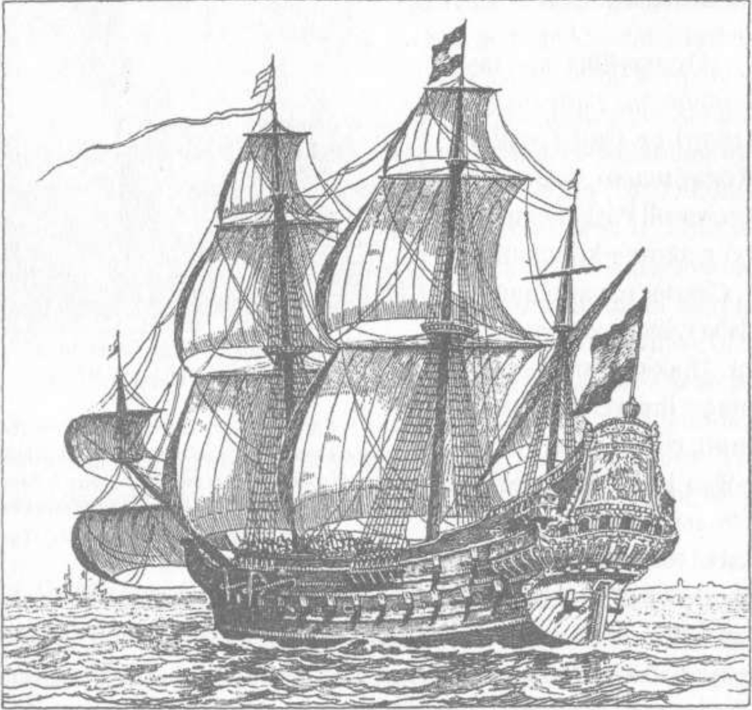

ŞEKİL 84. Hansa Birliği Tarafından Kullanılan Gemi

Bu görsel 1409'da yapılmış bir resimden alınmıştır. Dönemin diğer resimleri gibi, Cromwell'in Hollanda ile savaştığı dönem olan iki yüz elli yıl sonra kullanılanlarla karşılaştırıldığında Hansa Birliği gemilerinin ufak olduğunu açığa çıkarır.

Cromwell'in Uzun Parlamento'yu Lağvetmesi (1653) ve Onu Lordlar Koruyucusu Yapması. Cromwell Parlamento ile iyi geçinme konusunda I. Charles'ın yaptığından daha iyisini başaramamıştır. "Bakiye Parlamento" hiç sevilmeyen bir hal almıştı; çünkü onun üyeleri göğsü kabarık dindarlar olmasına karşın, rüşvet kabul ediyorlardı ve kendi akrabalarını yönetim makamlarına terfi ettirme arayışı içindeydiler. Üyeler, yeni seçim olmaksızın, on üç yıldır makamlarını işgal ediyorlardı ve ordunun başı artık halkın temsilcileri olarak yeni isimlerin Parlamentoya gönderilmesi gerektiğini hissetmişti. Onların kendi güçlerini uzatmak için bir yasa tasarısı sunduklarını anladığında, Cromwell kızmış ve bencillikleri nedeniyle onları azarlamıştı. Bir üye tarafından sözü kesildiğinde, şöyle haykırmıştı: "Bu kadarı yeter. Ben buna bir son veriyorum. Daha fazla burada oturmanız uygun değildir"; ve askerlerini çağırarak Meclis üyelerini dışarı çıkardı ve evlerine gönderdi. O böylece (Nisan 1653 tarihinde) Uzun Parlamentoyu sonlandırarak, "Tanrı-korkusu-olan" kişilerden kurulu, kendisinin oluşturduğu bir Parlamentoyu oturuma çağırdı; üyeler kendisi ve ordusundan seçtiği subaylardan oluşuyordu. Bu olağandışı yapı Bareboneler Parlamentosu diye bilinir çünkü üyelerinden birinin Püriten adı Praisegod Barebone idi. Bu sofu insanların pek çoğu ticaretten anlamayan ve iş yapması zor kişilerdi. Daha makul olan küçük bir

kısmı bir kış sabahı (Aralık, 1653) erkenden uyanmıştı ve rakiplere protesto etme şansı bırakmadan Parlamentoyu lağvetmiş ve onun gücünü Cromwell'in yüce otoritesine bırakmıştı.

ŞEKİL 85. Cromwell Döneminde Hollanda Savaş Gemisi

Hansa Birliği'nin müreffeh günlerinden beri denizcilik alanında meydana gelen ilerlemeleri anlamak için bu deniz aracının şek. 84'teki gemi ile karşılaştırılması gerekir

Koruyucu'nun Dış Politikası. "Saltanat vekili"ne benzer bir unvan olan Tanrı Koruyucusu olarak yaklaşık beş yıl boyunca görev yapan Cromwell makamın kraliyet amblemlerini kullanmaya reddetmiş olmasına karşın, uygulamada İngiltere kralı idi. Cromwell'in kendisine yardımcı olan bir konseyi vardı fakat o aslında arkasında ordunun bulunduğu bir diktatördü. İngiltere uzun bir dönem boyunca çatışma içinde olmuştu ve –Cromwell gibi dürüst ve becerikli biri tarafından gerçekleştirilen– tek adam liderliği dönem için yönetimin tek olası formu olarak görünmüştü. O,

yurt içinde yönetimi kalıcı olarak tesis etmede başarılı olamazken, yabancı uluslarla baş etmede dikkat çekici başarılar elde etmişti. Kısa süre içinde Fransa ile bir müttefiklik oluşturmuştu ve İngiliz askerî birlikleri İspanya'ya karşı büyük bir zafer kazanmada Fransızlara yardımcı olmuştu. Böylelikle İngiltere Dunkirk'ü ve Jamaika Batı Hint adasını ele geçirmişti. Fransız kral genç XIV. Louis ilkin Cromwell'e nasıl hitap edeceği konusunda monarkların olağan nazik yönteminde "kuzenim" demekte tereddüt yaşamıştı, ancak kısa süre içinde İngiliz hükümdarın isteği doğrultusunda Cromwell'e "baba" bile demesi gerektiğini kabul etmişti. Koruyucu hiç kuşkusuz Avrupa'daki en güçlü kişi idi. Cromwell gerçekten de kendisini bir monark rolünü oynamaya zorlamıştı ve pek çok kişiye I. James ve I. Charles gibi despotik görünmüştü.

ŞEKİL 86. Cumhuriyet Yönetimi Altındaki İngiltere'nin Büyük Mührü

Bu mühür illüstrasyon olarak kayda değer bir şekilde küçültülmüştür. O bize İngiltere'nin kısa bir dönem boyunca bir cumhuriyet iken Avam Kamarası'nın bir oturumunun görünümü hakkında fikir verir. Konuşma yaptıkları zaman haricinde üyelerin şapkaları kafalarında olacak şekilde oturmaları yüzlerce yıl boyunca gelenek olarak devam etmiştir.

Cromwell'in Ölümü (1658). Cromwell 1658 yılında öldü; ve bu dönemde İngiltere üzerinde büyük bir fırtına eserken, şövalyeler şeytanın gaspçı ruhunu yurda getirmiş olduğunu iddia etmişlerdi. Cromwell'in ölmekte olduğu doğruydu fakat o şeytanın aracısı değildi. O hayata gözlerini Tanrıya son bir dokunuş duası ile dürüstçe bir çabayla, ona hizmet etmeye sadık bir şekilde kapamıştı:

Sen beni yarattın ve çok değersiz olmama karşın insanlarına iyilik bahşettin ve Sana hizmet etmemizi sağladın: ve onların pek çoğu bana çok yüce bir değer verirken, başkaları ölümünü dileyecek ve bundan memnuniyet duyacaktır. Zavallı bir solucan gibi ayak altında çiğneme arzusu için affet çünkü onlar da senin insanlarındır; ve İsa Mesih'in uğruna olsa bile bu kısa duanın budalalığını affet ve senin inayetinle bize güzel bir gece bahşet. Amin.

3. İNGİLİZLERİN KRALLARINI GERİ ÇAĞIRMASI

II. Charles'ın Taht için Çağrılması (1660-1685). Cromwell'in ölümünü takip eden karmaşa içinde halkın bir askerî yönetimden bıkmış olduğu ve bir kez daha bir krala sahip olmaktan memnuniyet duyacakları aşikâr hale gelmişti. 1660'da toplanan yeni Parlamento sürgündeki Prens Charles'tan başkaldırıda yer almış olan herkesin affedileceğini bildiren bir mesaj almıştı. Krallık mülkü olarak el konulan topraklar mevcut sahiplerinin ellerinde kalacaktı ve Parlamentodan dinsel hoşgörünün teminat altına alınacağına dair her yasaya rıza gösterilecekti. Parlamento bu bildirinin alınmasıyla birlikte resmî bir şekilde "bu krallığın kadim ve temel yasalarına göre, yönetimin kral, lordlar ve avam tabakası tarafından gerçekleştirileceği" kararını duyurmuştur.

Charles birkaç hafta sonra halkın bir kesimi tarafından sevinçle karşılanmıştır. Püriten devrimi dönemi sona ermişti, cumhuriyet ve diktatörlük geçmişte kalan şeylerdi ve İngiltere bir kez daha yönetimin merkezine Stuart ailesini almıştı.

Parlamento Güçlerinin Tanınması. II. Charles tahta çıkışında Büyük İmtiyaz, Haklar Dilekçesi ve halkın özgürlüğünü teminat altına alan başka önemli hükümler üzerine yemin etmişti. Yeni kral tarafından verilen tüm vaatlerde, daha önceki acı deneyimlerden dersler alınmış olduğu aşikârdı ve artık ne kralın kafasında ne de insanların zihninde mutlakiyete dair herhangi bir mesele yoktu. Üstünlüğü olmasa bile, Parlamentonun tüm gücü yönetim kademesi tarafından tanınmıştı.

II. Charles babası gibi oldukça başına buyruk davranıyordu fakat konuları daha az ciddiye alıyordu ve daha fazla öngörüsü vardı. Bundan başka onu ne kadar ileri gidebileceği konusunda uyaran üzüntü verici bir anımsatıcı vardı. Her ne kadar üşengeç ve keyfine düşkün biri olsa da ve Parlamentoyu kurnazlıkla alt etmeye çalışsa da hiçbir zaman inatçı ve meydan okuyucu değildi. Ne zaman pes edeceğini biliyordu; çünkü kendisinin ifade ettiği gibi, yeniden seyahatler yapmasına neden olacak herhangi bir şeyi yapma niyetinde değildi. Kral artık tahtının *ilahi hak* ile değil *halkın memnuniyeti* ile korunduğunun farkına varmıştı.

Püritanizme Karşı Tepki. Ulusun büyük bir kısmı bir kez daha bir krallarının olmasından hakikaten memnundu. Onlar yalnızca katı ordu kurallarından değil, ayrıca Püriten etkinin şiddetinden ve kasvetinden bıkmışlardı. Yaşantılarının daha fazla neşe ve serbestlik içinde geçmesini istiyorlardı. Püriten rejimi sürecinde tiyatrolar kapatılmıştı ve ayı-kışkırtma, horoz dövüşü ve bovling gibi popüler oyunlara yasak gelmişti. Pazar günleri yapılan sporlar ve oyunlar yasaklanmıştı ve onun yerine gün boyu devam eden Püriten ayini ve açıkhava etkinlikleri geçmişti. Kiliseler kendi sanat eserlerinden ve vitray pencerelerden sadeleştirilmişti ve yalın, çirkin yerlere dönüşmüştü. Bu hoşgörüsüz baskıya karşı doğal bir tepki oluşmuştu ve bu pervasız savurganlık ve bol keseden yapılan masraflar hoşnutsuzluk doğurmuştu.

Anglikan Kilisesinin Yeniden Tesis Edilmesi ve Kilise Üyesi Olma Zorunluluğu. Kralın geri dönmesiyle birlikte ulusal Anglikan Kilisesinin yeniden tesis edilmesi gerçekleşmişti. Püritenliği

dizginlemek için birkaç hoşgörü yasası tasarlanmıştı ve Devlet Kilisesine üye olma yürürlüğe girmişti. Presbiteryenler ve Bağımsızların şehir makamlarından uzaklaştırılması için bir çaba söz konusuydu. 1662 yılında Tekbiçimlilik Yasası ruhban sınıfının her üyesi ve okul müdürlerinin tümünün dua kitabında yer alan her şeye uygun davranması konusunu düzenliyordu. Yaklaşık iki bin yönetici kendi inançlarına aykırı olan bu zorunlulukları kabul etmek yerine mevkilerinden istifa etmişti. Gizli Dinsel Toplantı Yasası (1664) yasa ile uyumlu olmayan her dinsel toplantıyı yasaklamıştı. Beş Mil Yasası (1665) kendi daha eski kiliselerinin papazlık bölgelerinin beş mil dışına çıkan üst düzey yöneticilere Dinsel Birlik'ten feragat ettiklerine dair yemin etmeleri ve krala karşı silah taşımalarının yasalara aykırı olduğunu beyan etmeleri düzenlemesiydi. Lonca Yasası (1661) tüm kasaba veya şehir makamlarını dolduranların aynı yemini etmesini gerekli kılıyordu. Bu durumda tüm şehir makamları İngiltere Kilisesi üyeleri tarafından elde tutulmuştu. Bu yasalar Anglikan Kilisesinin bir kez daha eski güçlü konumuna kavuştuğunu ve kurallar bakımından ayrışan tüm Protestanları –Presbiteryenler, Vaftizciler, Kuveykırlar, Bağımsızlar ve başka mezhepler– *Muteziller* adlı bir yasal sınıfa yöneltmişti. Onlar sayısal bakımdan çok sayıda kişiydi ve daha önceki başkaldırıda birbiriyle bağlantılı oldukları için, yasa ile katı bir şekilde düzenlenmedikçe devrimci ve tehlikeli olduklarından korkuluyordu.

Kral Tarafından Bahşedilen Hoşgörü. Kral Yerleşik Kilise ibadetinin zorla yaptırılamayacağına dair ifadelerin yer aldığı yasaya karşı bildirgeleri birkaç kez yayınlamaya çalışmıştı ve daha sonra Roma Katoliklerine karşı yasaların askıya alınmasına dair bildiri yayınlamıştı. Kral gizliden gizliye Katolik inancına doğru bir değişim uyguluyordu ve kendi dost Katoliklere yardım etme konusunda hevesliydi. Ancak Parlamento bildirgeleri protesto ettiği zaman onları geri çekmişti. Parlamento daha sonra hoşgörüsüz Sınama Yasası'nı (1672) geçirmişti. Buna göre, kamu makamını işgal eden kişilerin İngiliz Kilisenin görüşlerini kabul edip etmemesine bakılmaksızın belirleneceği güvence altına alınıyordu.

Bu yasa İngiliz Kilisesi üyeleri haricindeki herkesi makamlardan dışarıda tutmaya karşı yapılmıştı ve on dokuzuncu yüzyıla kadar yürürlükte kalacaktı.[32]

Hollanda ile Savaşın Yenilenmesi. Cromwell tarafından başlatılmış olan Hollanda ile eski savaş Doğu ve Batı Hint Adaları ve Kuzey Amerika'daki ticaret ve sömürge üzerine rekabetin bir sonucu olarak yeniden patlak vermişti. Her iki ülke de müreffeh idi ve her biri diğerinin talihine yönelik olarak son derece kıskançtı. Hiçbiri nihai zafer elde etmemişti; fakat İngilizler Hollanda'dan bazı Batı Hint adalarını ele geçirmişti ve 1664'te kralın kardeşi York Dükü'nün onuruna New York şeklinde yeniden isimlendirilen Hollanda yerleşimi olan Yeni Amsterdam'ı zaptetmişti. İngilizlerin kendi fetihlerini elde tuttuğu ve Maluku Adaları'nı devrettiği barış antlaşması 1667'de yapıldı.

4. İNGİLTERE'NİN BİR MEŞRUTİ MONARŞİ OLUŞTURMASI

II. Charles ve Onun Parlamentosu. Biz şimdi II. Charles ve onun ardılının politikasının İngiltere'de nasıl bir meşruti monarşi yerleşmesine neden olduğunu göreceğiz. Charles'ın eylemlerinde her zaman Parlamento ile uyum halinde olduğu farz edilmemelidir. Onun dinsel meselelere yönelik tavrı tümüyle değişik idi. Yıllar boyunca XIV. Louis'nin gizlice yaptığı ödemeler ile Fransız politikasını desteklemek için büyük miktarda ödeme sağlamıştı. Ancak Charles Parlamentoya açık bir şekilde muhalif olmamıştı. Onun çok sayıda becerikli üst düzey yöneticisi vardı fakat Parlamento ile ters düştükleri zaman onları azletme konusunda tereddüt etmeyecekti.

Kralın Haleflik Konusunda Kardeşinin Dışlanmasını Reddetmesi. Yalnızca tek meselede taviz vermemişti ve bu kendinden sonra

32 Birleşik Devletler anayasasında herhangi kamu makamının bir niteliği olarak hiçbir dinsel sınanmanın gerekli kılınmadığını beyan eden böyle bir yasa bulunmaktadır.

gelecek olan kardeşi James'in haklarının korunması konusundaydı. James coşkulu bir Katolik idi ve o kral olduğu zaman Protestan dinine saldıracağına dair genel bir korku vardı. Charles Katolik halefinin güçlerini sınırlamayı istiyordu (ve James'in iki kızı Anne ve Mary'yi Protestan inancına göre yetiştirmesi gerektiği konusunda yönlendirmişti), ancak aynı zamanda Parlamentonun kraliyet tacını James'ten mahrum edecek bir yasanın geçmesine izin vermesini istemiyordu. Yasanın son oylamaya gelmesine izin vermekten ziyade Parlamentoyu üç kez feshetmişti. Böylece bu meselenin bir iç savaşla sonuçlanabileceğine dair net bir duruş sergilemişti. Ancak halk Katoliklerden korktuğundan daha fazla savaştan korkuyordu ve nihayetinde kralın lehine bir tepki oluştu. Charles keşfetmiş olduğu bir açık noktayı kullanarak desteğin kendine dönmesini sağlamıştı ve James'in tahta çıkmasını güvence altına almıştı.

II. James'in Kral Olması (1685-1688). II. Charles'ın ölümüyle birlikte kardeşi II. James olarak tahta çıktı. James Katolik inancına duyduğu sempatisini gizleme girişiminde bulunmadı. O, kardeşinin zorlu durumlar karşısında sergilediği kıvrak zekâya, sükûnete ve esnekliğe sahip değildi. Tersine olarak, başlangıçtan itibaren nezaketsiz ve dik kafalı tarzı ile, kendi tebaasına yabancılaşma konusunda her şeyi yapmıştı. Düşmanlarını cezalandırmada uyguladığı şiddet ve kendi fikirlerini dayatmak için toprak yasalarının pervasızca ihlâl edilmesi genel bir hoşnutsuzluk oluşturmuştu. Onun sorunlarının çoğu Katolik ülkü tarafını tutma konusundaki kararlılığı idi. O, Sınama Yasası'na rağmen yönetici ve üniversite makamlarına Katolikleri atamak için "dağıtıcı" gücünün kullanımını getirmiştir ve ona karşı çıkıldığında, babası I. Charles'ın yaptığı gibi Parlamentoyu lağvetmiştir. O nihayetinde Katolikler ve Mutezillere karşı tüm yasaları askıya alan bir Günahların Kilise Tarafından Bağışlanması Bildirgesi yayınlamış ve onun vaiz kürsüsünden okunmasını emretmiştir. Bunu yapmayı reddeden üst düzey yöneticiler asi olarak mahkeme önüne çıkarılmıştır.

Meseleler James ve onun Katolik eşi Modenalı Mary'nin bir oğlu olduğu zaman zirve noktasına çıkmıştır. II. James'in dinsel görüşlerine rağmen, Protestan prenses kuzeni olan Oranjlı William ile evlenmişti. İngilizler kralın Protestan kızı Mary'nin kendisinden

sonra tahta çıkacağı beklentisiyle bazı şeyleri hoşgörmüştü. Taht için bir Katolik varisin doğması durumu değiştirmişti. James zaten sevilmeyen biriydi ve ona daha fazla katlanılması için hiçbir sebep görünmüyordu. Parlamento temsilcileri bundan dolayı William ve Mary'ye kral ve kraliçe olmaları için İngiltere'ye davet etmek amacıyla Hollanda'ya elçi göndermişlerdi (1688).

1688 "Şanlı Devrim." William Kasım 1688'de karaya çıktı ve Londra'ya doğru ilerledi. Orada hangi taraftan olduklarından bağımsız olarak tüm İngiliz Protestanlarından genel destek almıştı. II. James, William'a karşı çıkmaya başladı fakat ordusu savaşmayı reddetti ve saray mensupları onu yalnız bıraktı. William James'in ülkede kalma konusunda diretmesi durumunda ne yapacağını bilmediği için onun Fransa'ya gitmesinden memnun olmuştu. Yeni bir Parlamento Kral II. James'i "temel yasaları ihlâl etmek ve kraliyetten kendini geri çekmek" zemininde tahtın vârissiz olduğu duyurdu.

Haklar Bildirgesi (1689). James anayasayı ihlâl etmekle suçlanarak bir Haklar Bildirgesi hazırlandı ve eş hükümdarlar olarak William ve Mary atandı. İngiliz meşrutiyet tarihi içinde önemli bir abide olan Haklar Bildirgesi bir kez daha İngiliz ulusunun temel haklarını ifade etmiş ve Kral John'un Büyük İmtiyaz ve Haklar Dilekçesi'nin kral üzerine yerleştirmiş olduğu sınırlamaları kaleme almıştır. 1688 yılının bu barışçıl devrimi (kendilerinin onu nitelendirmekten hoşlandıkları şekilde "Şanlı Devrim") itibarıyla İngilizler kendilerini Stuartlardan ve onların ilahi hak ile hükmetme iddialarından kurtarmışlardır; Parlamento hakları bir kez daha tesis edilmiştir; ve Katolik meselesi Papa'nın hükmünün egemen olması lehine açık bir şekilde tutum takınmış olan bir kralın tahttan indirilmesiyle pratik bir şekilde çözülmüştür.

Anglikan Kiliselerindeki ibadetlere katılma konusunda zafiyet göstermiş olmak nedeniyle verilen tüm cezalardan Mutezilleri özgür kılan Hoşgörü Yasası Parlamentodan geçmiştir ve onların kendi toplantılarına katılma olanağı sağlanmıştır. Katolikler bile, hoşgörü yasası içine dâhil edilmemiş olmalarına karşın, ibadetlerini rahatsız edilmeksizin yapabilmeleri yönünde kendilerine olanak tanınmıştır.

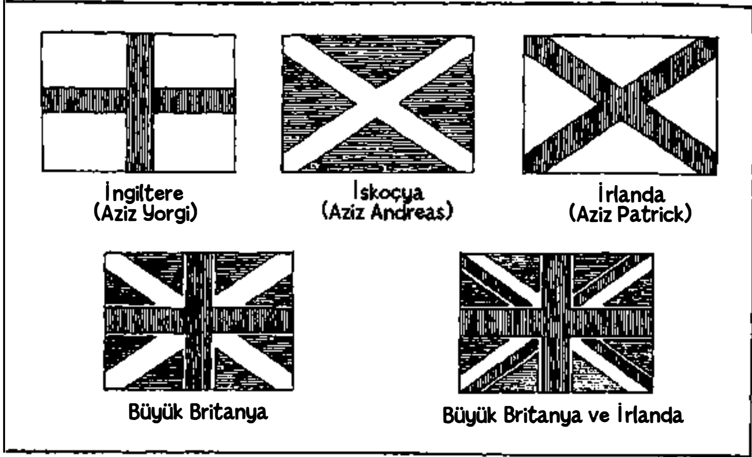
5. 1688 DEVRİMİ'NDEN SONRA İNGİLTERE

"Şanlı Devrim'in Başardığı Şey. Tanınan bir tarihçi 1688 Devriminin "Şanlı Devrim" diye adlandırılmasının nedeninin silahlar veya kahramanca fedakârlıklar nedeniyle değil, kan dökülmeden gerçekleştirilmesi olduğunu söylemişti. Bu devrimde hiçbir savaş olmamıştır, rıza ile barışçıl bir şekilde ülkeyi uzun zaman boyunca kızgın ve hasmane kamplara bölmüş olan iki sorunlu mesele –din ve en iyi yönetim şekli sorunları– çözüme kavuşturulmuştur. 1688'de yapılan bu farklılıkların ayarlanması zamanın testinden geçmiştir. Daha ötesi, huzur ortamı öylesine başarılı olmuştur ki, bir *yazılı* anayasaya gerek duyulmamıştır. Elbette kraliyet gücünün sınırlarını belirleyen Haklar Bildirgesi ve sınırlı bir derecede dinsel özgürlüğe olanak tanıyan Hoşgörü Yasası vardı; ancak yeni meşruti yönetimin mekanizması, koşullar onu gerektirdikçe, daha sonra başarıya ulaşmıştır ve yasaya dönüşmüştür. Devrim İngiliz üslubuna ve geleneklerine uygun bir yönetim sistemi üzerine ilkelerini oturtmuştur ve İngilizlerin gereksinimlerine uygun şekilde kademeli olarak geliştirilmiştir.

İngiltere'nin Bir Protestan Ülke Olarak Kalması. Haklar Bildirgesi'nde İngiltere'nin kalıcı bir şekilde bir Protestan ülke olarak kalacağı duyurulmuştu. Katolik olan veya "Papacı doğan" hiç kimsenin "krallığın yönetimi veya tacına sahip olamayacağı, miras veya sahiplik yaşamayacağı" hükme bağlanmıştır. Hem William hem de Mary Protestan idi ve William Avrupa'nın reformu gerçekleştirmiş prenslerinin lideri olarak görülüyordu. Birkaç yıl sonra yönetimin Protestan karakteri tahtın bir Protestan tarafından sürdürüleceğine dair Veraset Yasası'nı (1701) yeniden onaylamıştı. Hüküm süren aile içinde hiçbir Protestan varis olmadığı için, Parlamento Anne'in ölümünden sonra tacın en yakın Protestan akrabaya, Hanover Ailesinin bir Alman prensesine, gitmesi yönünde düzenleme yapmıştı.

Tam olarak gerçekleşmese bile, dinsel hoşgörü 1689 Hoşgörü Yasası ile genişletilmişti. Muteziller onu desteklemek konusunda Anglikanlara katılarak devrimin ilkelerine sadakatlarını göstermişlerdi. Bu durumda muteziller meşru olarak tanınmıştı ve kendi

kiliselerine sahip olmalarına ve rahatsız edilmeksizin kendi ibadet şekillerini sürdürmelerine olanak tanınmıştı. Ancak onların kamu makamlarına atanmalarına izin verilmemişti; bu makamlar İngiltere Kilisesinin adamları için rezerve edilmişti. Ancak onlar dinsel ibadetlerini kendilerine özgü bir şekilde gerçekleştirecek ve artık zulme uğramayacaklardı. Her ne kadar çok sayıda merhametsiz yasa halen yürürlükte olsa da, bunlar genel olarak göz ardı edilecekti.

ŞEKİL 87. Birleşik Krallık Bayrağı

Aziz Yorgi ve Aziz Andreas'ın haçlarının birleşimiyle oluşan Büyük Britanya bayrağı "James" isminin Fransızca formu olan Jacques ifadesinden türeyerek Jack Birliği diye adlandırılır (burada Büyük Britanya'nın ilk kralı olan I. James'e atıfta bulunulmaktadır). İrlanda haçı 1801'de onun Büyük Britanya ile birleşmesi sonucunda ilave edilmiştir. Dikine çizgiler kırmızı, yatay çizgiler ise mavidir.

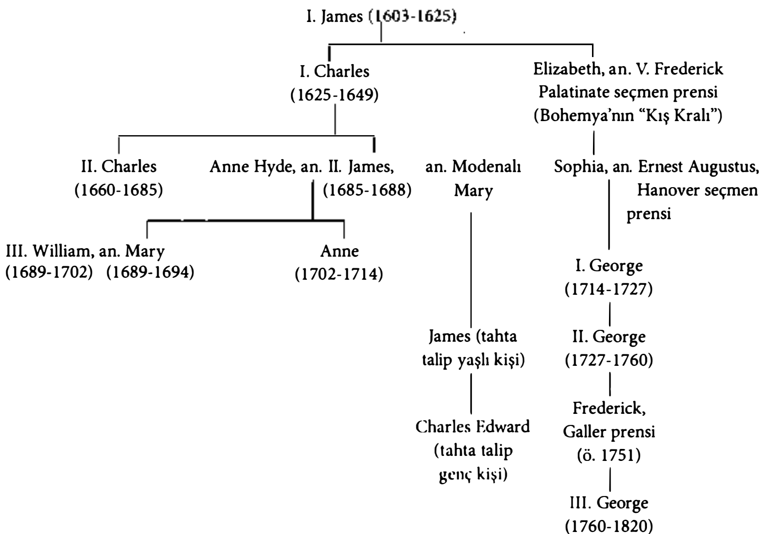
Meşruti Monarşinin Tesis Edilmesi. Devrim tarafından karara bağlanmış diğer büyük sorun ülkenin yönetiminde kral ve Parlamentonun göreli gücü idi. Kral ve Parlamento arasındaki eski rekabete kesin olarak son verildi ve kraliyetin gücü ile Parlamento'daki halk temsilcilerinin gücünün özenli bir şekilde ayrıştırıldığı bir meşruti monarşi tesis edildi. Bu konu daha sonra ele alınacaktır.

İskoçya ve İngiltere'nin Birliği (1707). William Mary'den yaklaşık sekiz yıl daha fazla yaşadı ve bu süreçte tek başına hüküm sürdü. 1702 yılında onun ölümüyle, Mary'nin küçük kız

kardeşi Anne tahta çıktı. İngiltere ve İskoçya'nın nihai birliğinin meydana geldiği dönem Anne'in hükümranlığı süreciydi. İki ülkenin I. James'in tahta çıkmasından beri aynı hükümdar altında yönetildikleri doğruydu fakat her biri kendi bağımsız parlamentosunu ve yönetim sistemini korumuştu. Nihai olarak, 1707'de her iki ulus kendi yönetimlerini tek yönetim şeklinde birleştirmeye razı olmuşlardı. İngiliz Avam Kamarası'nın kırk-beş üyesi buna göre İskoçya'da seçilmişti ve on altı İskoç lordu İngiliz Lordlar Kamarası'na ilave edilmişti. Bu şekilde, tüm Büyük Britanya adası tek bir yönetim altında toplanmıştı ve böylelikle sorun çıkma tehlikesi büyük ölçüde azalmıştı. Birleşik Jack, Büyük Britanya Birleşik Krallığı'nın bayrağı olarak kabul edilmişti (şek. 87).

Hanoverli I. George'un Tahta Çıkması (1714-1727). Anne'in çocuklarının hiçbiri kendisinden fazla yaşamadığı için, tahta çıkmasından önce yapılmış düzenlemeye göre, tahtı en yakın Protestan varise bırakması gerekiyordu. Bu kişi Hanover Seçmen Prensi ile evlenmiş olan I. James'in torunu Sophia'nın oğluydu:[33]

33

Sonuç olarak İngiltere'nin yeni kralı olan I. George aynı zamanda Hanover seçmen prensiydi ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir üyesiydi.[34]

Devrimden Sonra İngiliz Dış Politikası. Oranjlı William'ın 1689'da tahta çıkışı on sekizinci yüzyılda İngiltere'nin dış politikası üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Hollanda ve İngiltere arasındaki eski ticari rekabet ortadan kalkmıştı ve iki ülke dostane ilişkiler oluşturmuştu; çünkü onlar pek çok ortak şeye sahipti. Bu, bir Hollandalı prensin İngiltere kralı olmasıyla sınırlı değildi, aynı zamanda İngiltere ve Hollanda dinsel hoşgörü ve basın özgürlüğüne olanak tanıma konusunda liderlerdi. Her iki ülke XIV. Louis'ye düşmandı ve göreceğimiz gibi, her zaman Fransa'nın düşmanı konumundaydılar. William, Oranj Prensi olarak, Louis'nin Hollanda'yı ele geçirme girişimlerinden ülkesini kurtarmıştı. Louis sürgündeki II. James'i kraliyet üslubu içinde tutmuştu ve İngiltere tahtına yeniden onu getirmek tehdidinde bulunmuştu; çünkü Louis İngiltere'de bir Katolik hükümdar görmeyi tercih ederdi.

On sekizinci yüzyıl sürecinde, İngiltere yalnızca toprak elde etme amacıyla değil, aynı zamanda çeşitli uluslarlar arasındaki gücü eşitlemek ve böylece bir "güç dengesi" sürdürmek için, anakıta üzerinde savaşlara katılmıştı. Uzak topraklarda kendi lehine olacak durumlar için savaşları finanse etmişti. Fransa, bu savaşlarda onun baş düşmanı idi; ve başka farklılıklara ilave edilmiş bu durum, İngiltere ve Fransa'nın bir yüzyıldan daha uzun zaman boyunca düşman kalmalarına neden olmuştu.

Sınırlı Monarşinin İngiltere'de Ne Anlama Geldiği. 1688 Devrimi ile oluşan durumun en önemli kısmı İngiliz yönetiminin kalıcı formunun belirlenmesiydi. İlahi hak ile yönetilen bir mutlak monarşiden kesin olarak vazgeçilmişti. Kralın gücü ve Parlamentonun gücüne dair uzun zamandır devam eden sorun çözüme kavuşturulmuştu. Bu andan itibaren kral tacına yalnızca ilahi bir

---

34 Başlangıçta yedi seçmen prens vardı; ancak Bavyera Dükü Otuz Yıl Savaşı sürecinde bir seçmen prens olmuştu ve 1692'de I. George'un babası "Hanover Seçmen Prensi" unvanını almıştı.

doğanın herhangi miras yoluyla geçen hakkı şeklinde değil, Parlamentonun onayıyla sahip olacaktı. Kral ve Parlamento birlikte yönetecekti fakat Parlamento daha üstündü. Diğer taraftan, cumhuriyet döneminde olduğu gibi, monarşinin yürürlükten kaldırılmamış olması gerçeği Parlamentonun bir meşruti monarşiye sahip olduğunu gösteriyordu. Yani kralın kendi düşüncesine göre değil, anayasaya göre yönetmesi tercih edilmişti. Bu nedenle onun gücü son derece kısıtlıydı.

İngiliz Anayasası. İngiliz anayasasının aslında ne olduğu sorulabilir çünkü yazılı bir anayasa belgesi yoktur. 1215'in Büyük İmtiyazı, 1628'in Haklar Dilekçesi ve 1689'un Haklar Bildirgesi İngiliz anayasasının üç önemli belgesidir; fakat onların tümü değildir çünkü İngiliz anayasası yazılı değildir. O, İngiliz yönetiminin kabul edilmiş formuna verilen isimdir. Bu form kademeli olarak özgürlüğün bu imtiyazları, başka yasa ve yönetmelikler ve çok sayıda geleneğin temeli üzerinde gelişmiştir. Yazılı belgeler önemlidir çünkü onlar yalın bir şekilde Parlamento aracılığıyla kendi kendini yöneten halkın haklarını ifade eder ve kralın gücü üzerine belirli sınırlamalar koyar.

Monarşi Üzerine Daha İleri Sınırlamalar. Parlamento ve kral arasındaki gücün bölünmesini etkileyen birkaç başka mesele devrimden kısa bir süre sonra çözüme kavuşturulmuştur. Daha önceden krala tahsis edilmiş olan vergilerin büyük bölümü yılda sadece tek seferde resmî bir kararla veriliyordu. Bu, Parlamentonun yıllık toplantısını teminat altına alıyordu; çünkü diğer türlü hiçbir vergi yasal olarak oylanamazdı veya yönetimin devamını sağlayacak kazanç toplanamazdı. 1689 Başkaldırı Yasası ordunun bir yıl için tek seferde masraflarının karşılanmasını sağlamıştı. Bu da Parlamentonun yıllık toplantısını gerekli kılıyordu. Bu tedbirler kralın ordunun denetimini elinde tutması veya herhangi büyük miktarda fonun idare edilmesini önlüyordu ve kraliyet tahtını hem geliri hem de askerî birliklerin muhafaza edilmesi açısından bağımlı hale getiriyordu. Böylece, Stuart dönemini karanlıklaştıran eski kötülükler artık sonsuza dek olanaksızdı.

Siyasi Partiler: Whigler ve Toriler. Bir *mutlak* monarşide, bugün aşina olduğumuz şekilde hiçbir siyasi parti yoktur; hiçbiri olamaz. Siyasi partiler ancak halkın yönetimde pay sahibi olduğu yerlerde ortaya çıkar—burada halk veya onların temsilcileri bir kongre veya parlamentoda toplanmıştır ve devlet meseleleri üzerine kendi görüşlerini ifade etmede özgürdür. Bir mutlak monarşide, yalnızca kralın istekleri önemlidir ve halkın düşüncelerine dair hiçbir tartışma yoktur. Eğer insanlar kraliyetin fikirlerine karşıt fikirlere sahipse, en iyisi bunları kendilerine saklamaları olacaktır.

Ancak bir *meşruti* monarşi veya bir *demokraside* halkın temsilcileri yönetimi idare eder ve orada insanlar kendi tercihlerini ifade etmede serbesttir, devletin nasıl idare edileceğine dair pek çok fikir ifade edilmiştir; ve bu fikirler doğal olarak farklılık gösterir. Onlar belirli ilkeler ve eylem programları üzerinde uzlaşan gruplar veya klikler ortaya çıkarır. Bu klikler kendi görüşlerini temsil edenlerin gücü elinde bulundurmasını sağlamak için siyasî partiler şeklinde örgütlenir.

İngiltere Avrupa'nın başka ulusal devletlerinden önce siyasi partilere sahipti çünkü Stuartlar döneminde Parlamento ve kral arasındaki mücadelede, Parlamento kralın muhalefetine rağmen kendi fikirlerinin hissedilmesi için yeterli gücü elde etmişti. I. Charles'ın Parlamentosunun üyeleri hem din hem de yönetim hakkında uzlaşamamıştı ve bizim yönetim diye adlandırdığımız yapı içinde Şövalyelerin ve Yuvarlak Kafalıların partileri vardı. II. Charles döneminde aynı sorunlar halkı bölmüştü ve siyasi partiler bir kez daha etkin hale gelmişti. Şövalyelerin ardılları olan *Toriler* kralların ilahi gücünü ve Anglikan Kilisesinin üstünlüğünü önceliyordu; Yuvarlak Kafalıların ardılı olan *Whigler* ise Parlamentonun gücüne inanıyordu ve Mutezillerin dinsel hoşgörüsünü öne çıkarıyordu. Whigler ve Toriler arasındeki rekabet II. Charles'ın hükümranlığı sürecinde çok ciddi idi; çünkü Whigler bariz bir şekilde Katolik olan kralın kardeşi James'in taḥtın varisliğini önleyecek olan Hariç Tutma Yasası'nın geçmesini istiyordu. Diğer taraftan Toriler, Anglikan Kilisesine sadık bir şekilde, James'i kral

olarak kabul etmeye hazırdı, miras yoluyla geçen krallığın ilahi karakterine güçlü bir şekilde inanıyordu.

Devrimden sonra, her iki parti yurt içi ve yurt dışı meselelerde takip edilmesi gereken en iyi politika konusunda birbirinden farklı görüşlere sahip olmayı sürdürmüştü. Biz onların geçmiş tarihini burada ele alamayız. Genel olarak, Toriler toprak sahiplerinin ve Anglikanların partisi iken, Whigler tüccarları, iş insanlarını, Mutezilleri ve aristokrasinin küçük bir kısmını temsil ediyordu. On dokuzuncu yüzyılda Toriler Muhafazakâr partiye dönüşürken, Whigler Liberal parti haline gelmiştir.

Kabine Sistemi ve Başbakan. İngiliz yönetim mekanizmasının böylesine önemli bir kısmını oluşturan kabine sistemi kademeli bir şekilde gelişmiştir. Devrim döneminde bir kabine oluşumu için uygun koşullar yoktu fakat daha sonra bu sistem yönetimi en etkin bir şekilde gerçekleştirme araçları olarak gelişmişti. “Kabine” ismi kralın ve başlıca bakanlarının bir odada veya kabinde özel olarak toplanma alışkanlığından gelir. William ilkin kendi bakanlarını her bir partiden seçmiştir fakat onların fikir ayrılıkları devlet meselelerinin yürütülmesinde aksamalara neden olmuştur. Nihayetinde, bakanları Avam Kamarası'nda bir çoğunluk sahibi olan partiden seçmenin en iyi yöntem olduğunda karar kılınmıştır.

O dönemde kabine kralın başlıca bakanlarının küçük bir grubu idi. Bugün olduğu gibi ülkenin yönetilmesinden sorumlulardı. Sözcü olarak bir baş bakan vardı. Onun aracılığıyla izlenmesi gereken politikalar tasarı şeklinde sunulurdu. Parlamentonun kabul ettiği bu tasarıların üzerine tartışma yapılırdı ve oylanırdı. Eğer Parlamento tarafından onaylanırsa, onlar halkın isteği olarak uygulamaya konurdu. Temsilcilerin onları red veya kabul etme olasılığı vardı. Onlar Parlamento oylamasında reddedilirse, kabine genellikle tek yapı olarak istifa ederdi. Ardından kral karşı partinin üyelerinden oluşan bir kabine seçerdi. Herhangi bir yasa geçtiğinde imzalaması için krala sunulurdu. Bu bir formalite veya nezaket idi çünkü kralın Parlamentonun bir yasasını veto etme gücü yoktu.

William'ın kendisi ilkin bakandı ve Anne döneminde, Marlborough Dükü savaş döneminde askerî meseleleri üzerine almıştı. I. George'un kabinesindeki önde gelen bakan Robert Walpole idi. O, bu unvanı taşımasa da, İngiltere'nin ilk başbakanı olmuştu.

İngiltere'nin İlk Başbakanı Walpole. Anne'in ölümünde, Mutabakat Yasası'nı hiçe sayan Torilerin pek çoğu tahta çıkmasında (popüler bir şekilde "Tahta talip yaşlı kişi" diye adlandırılan) II. James'in oğluna yardım etmeye hazırdı. Bu, Whiglere kendi rakiplerini James yanlıları ve vatan hainleri olarak suçlayarak sevilmeyen kişiler yapma fırsatı vermiştir. Onlar yeni Hanoverli kralın I. George olarak tahta çıkmasını sağlamıştı ve Whigler yaklaşık elli yıllık bir dönem boyunca, I. George (1714-1727) ve II. George (1727-1760) yönetimi altında Parlamentoyu denetim altında tutabilmişti.

I. George İngilizce konuşamayan biri olarak, kısa süre içinde kabine toplantılarına katılmaya son vermiş ve yönetimin idaresini onun ellerine bırakmıştır. Zorlu bir finansal durumdan çıkmak gerekli olduğu zaman, sayılara ilişkin becerisi ünlü olan Robert Walpole ilk Hazine Bakanı ve Maliye Şansölyesi olarak atanmıştı. Durumlarla başa çıkma, genel birikim ve makul olma konusunda becerisini gösteren Walpole, kısa süre içinde şöhretini artırmış ve kabine lideri olmuştu.

II. George da kabinesiyle nadiren bir araya gelirdi. Meselelerin idare edilmesinde Walpole'a güveniyordu, böylece grubun sözcüsü olan Walpole yirmi-bir yıl boyunca gerçekten başbakan olmuştu. Walpole, cana yakın, aklı başında ve tedbirli idi. Onun politikası savaştan kaçınmak ve yurt içinde sorun yaratan parti ayrılıklarını önlemekti. Barışın sürdürülmesi ile ticaretin gelişmesinde ve zenginliğin artmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Parlamentoda Yozlaşma. Whig kabinesi Parlamento'daki Whig partisi çoğunluğunu koruduğu müddetçe, gücünü devam ettirebilirdi. Walpole, bunu yapmak için parti denetimi sağlama ve tedbirler aracılığıyla gerekli olan oyu elde etmek için düzenli bir rüşvet sistemine başvurma konusunda tereddüt etmemişti.

Walpole'un kendisi hiçbir zaman rüşvet kabul etmeyen bir kişi olarak bilinirken, Parlamento üyelerinin açık bir şekilde rüşvet aldıkları ve etki altında kaldıkları fütursuzca bir yozlaşma döneminin yaşandığı belirtilmelidir.

III. George'un Bağımsız Bir Şekilde Hükmetme Girişimleri. 1760 yılında tahta çıkan III. George daha önceki krallar tarafından keyfi sürülen gücün bazılarını yeniden ele geçirme girişiminde bulundu. O, kabine sisteminden hoşlanmamıştı ve "Kral'ın Dostları" olarak bilinen kendisinin bir partisini yaratmada başarılı olmuştu. İstediği şekilde yönetimi yürütmede kendisine yardımcı olacak küçük bir grubun desteğini elde etmek için rüşvetin ve iltimasın çeşitli yollarını kullanan Whig yöntemlerini benimsemişti. Bir Alman prensesi olan annesi anakıta üzerindeki krallar gibi olması gerektiğini öğretmişti; ve Parlamento tarafından dayatılan kısıtlamalara karşın güçlü ve keyfi bir şekilde yönetebilmişti. Amerikan sömürgelerinin ana ülkeden bağımsızlıklarını duyurmaları onun hükümranlığı sırasında olmuştur ve hiç kuşkusuz onun durumu incelikten yoksun bir şekilde ele alması kısmen Amerikan Devrimi'nin sebebidir. Savaş süreci boyunca III. George uygulamada başbakanlığı kendisi üstlenmişti.

Parlamentonun Gerçekte Halkın Temsilcisi Olmaması. İngiltere'nin temsilî yönetime yönelik büyük ilerlemeler kaydettiği doğrudur fakat günümüzün *temsilî* yönetimi göz önüne alındığında daha kat edilecek çok mesafe vardı. On sekizinci yüzyılda onun Parlamentosu ünlü bir kurum olduğu halde, İngiliz halkının yalnızca çok küçük bir kısmını temsil ediyordu. Oy verme düzeni çok demode ve adaletsiz idi. Her idari bölgeden ve orta-ölçekli kasabadan iki temsilci vardı. Ancak liste on altıncı yüzyıldan beri revize edilmemiş olduğundan temsiliyeti eşitlikten uzak kılan çok sayıda değişiklik meydana gelmişti. Çok sayıda kasaba, çeşitli nedenlerle ebat olarak küçülmüştü veya tamamen yok olmuştu; ancak toprak sahipleri, üzerinde yalnızca birkaç ev veya arazi parçası olsa bile Parlamentoya iki üye gönderebiliyordu. Diğer taraftan, imalat ve ticaretin artmasına bağlı olarak, yeni

ve gelişen merkezler daha önceleri kasaba niteliği kazanmamış olmaları nedeniyle hiçbir temsilciye sahip değildi. Parlamentonun denetimi yönetim makamlarında ikna gücüne ve büyük etkiye sahip olan çok az sayıda insanın elindeydi. Dahası, yalnızca belli miktarda toprak sahibi olanların oy verme ayrıcalığı vardı. Bu, görüleceği gibi, orta sınıfın büyük bir kısmını ve daha yoksul olanların tümünü dışarıda bırakıyordu. Bu durumda İngiliz halkının yalnızca küçük bir kısmı adil bir şekilde temsil edilmişti.

Parlamentodaki sandalyeler alınıp satılıyordu ve tedbirler üzerine oylamalar para ile kolaylıkla etki altında kalabiliyordu. Yalnızca yönetim değil, aynı zamanda Kilise de genel uygulamaya teslim olmuştu; çünkü kilise makamları sıklıkla soylular için ayrılıyordu. Ordu ve donanmada da rüşvet için bol miktarda fırsat vardı.

Reform Talebinin Artması. İlerlemeler olmasına karşın, İngiliz sistemi, İngiliz ulusunun bir bütün olarak temsil edilmediği bir aristokrasi idi. Parlamentodaki zengin tüccarların ve büyük mülk sahibi lordların etkili olmasına karşı çok miktarda memnuniyetsizlik vardı. İngiliz sisteminin kusurlarını halka işaret eden artan sayıda yazar vardı. Onlar her bireyin oy verme hakkının ve İngiltere'nin yazılı olmayan anayasasının kaleme alınması gereğinin sözcülüğünü yapıyorlardı. Fransa'daki politik topluluklar ile iletişim halinde olan politik kulüpler kurulmuştu; gazeteler ve kitapçıklar baskı makinelerinden büyük miktarlarda yağıyordu ve reform Avam Kamarası'nda destek bulmuştu.

Genç Pitt. Bu reform talebi en sonunda (Chatman Kontu'nun oğlu olan) genç Pitt'i ikna etmişti. O, 1783'ten 1801'e kadar başbakan olarak görev yapmıştı. Pitt Avam Kamarası'na temsiliyetteki eşitsizliğin bazılarının ortadan kaldırılması için yasalar sunmuştu. Ancak 1789'da başlayan Fransız Devrimi'nin şiddeti İngiltere'yi uzun ve bıktırıcı bir savaşa sokmuştu. Fransa'daki karmaşa daha önceden değişimin yanında olan İngilizlerin halka daha fazla güç verme yönünde önerge sunma konusunda cesaretini kırmıştı.

İngiltere'nin Bir Çağdaş Özgür Yönetime Sahip Olması Fakat Bir Demokrasi Olmaması. Başka Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında İngiltere'nin bir özgür yönetime sahip olduğu açıktır; çünkü onun kralı ne halkın efendisi ne tebaanın geçimini sağlayan kişi ne de keyfi yasalar yayınlayabilen biridir. Kamu meseleleri gazetelerde ve kitapçıklarda ele alınmaktadır, böylece yönetimin ağır meseleleri halkın bilgisi olmadan, kralın sarayında gizlice karara bağlanamazdı. Yine de, İngiliz sistemini demokratik olarak nitelendirmek teyit edilmesi çok zor bir şey olacaktır. Miras yoluyla geçen Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası ulusu değil, toprak sahiplerinin ve zengin ticaret insanlarının küçük bir azınlığını temsil ediyordu. Yönetim makamları Yerleşik Kilisenin üyelerinin tekelindeydi ve yoksullar acımasız yasalarla baskı altına alınmıştı. Çalışanların kendi çıkarlarını savunmak için birlikler oluşturması yasaklanmıştı. Çiftçilerin seçim sandığına gidip Parlamento üyeleri için oy kullanması III. George'un tahta çıkmasından ancak bir yüzyıl sonra olacaktı.

Ancak İngiltere hâlihazırda birbiri peşi sıra sınıfların oy kullanabileceği şekilde kademeli olarak geliştirilebilen bir sistem tesis etmişti. İngiltere'de çağdaş bir demokrasi oluşturmak için Fransa'dakine benzer acıların çekileceği bir devrime gereksinim yoktu.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. I. James neden Parlamento ile çekişme halindeydi? I. Charles ve Parlamento arasındaki başlıca iki zorluk neydi? Haklar Dilekçesi'nin yanı sıra İngilizlerin sahip olduğu başka özgürlük sözleşmeleri nelerdir? I. Charles'ın hükümranlığında böylesine ani gelişen dinsel sorunları betimleyin. Püritenler neden Parlamento ile müttefiklik yapmıştı? Parlamento ve kral arasındaki mücadelede İngiliz Kilisesinin tutumu nasıldı? Yıldız Salonu ve Yüksek Komisyon Mahkemesi nedir? Kralın infaz edilmesine yol açan koşullar nelerdi?

2. Anglikan Kilisesinin yerini hangi kilise yönetim biçimi almıştı? Uluslar Topluluğu yönetimini betimleyin. Cromwell'in kişiliğini ve yöntemlerini betimleyin.

3. II. Charles'a kral olması daveti yapılmadan önce hangi vaatlerde bulunulmuştu? Charles'ın Parlamento ile olan ilişkilerini tasvir edin. Anglikan Kilisesini korumak için hangi yasalar yürürlüğe girmişti? New York mevcut ismini nasıl almıştı?

4. II. James neden sevilmeyen biriydi? Onun tahtı kaybetmesine ne sebep olmuştur? Durumu çözüme kavuşturmak için William ve Mary'ye ne önerilmişti? Haklar Bildirgesi'nin hükümlerinden bazıları nelerdi?

5. 1688 Devrimi ile çözüme kavuşturulan ulusal meseleler nelerdi? Yönetim neden devrimden sonra Katoliklere daha hoşgörülü davranmıştı? İngiltere ve Fransa'nın on sekizinci yüzyıldaki Avrupa savaşlarında birbirlerine karşıt taraflarda olmalarının birkaç nedenini söyleyin. İngiltere ve İskoçya nihayetinde nasıl birleşmiştir?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *yargı yetkisi, temel, ziyaretler, üç yılda bir yapılan, incelikli ayinler, teşhir direği, kırbaç cezası, uluslar topluluğu, denizcilik, ticaret savaşı, Muteziller, tekbiçimlilik, resmî kiliseye karşı olma, üçlü tanrı anlayışını reddeden düşünce mensubu.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Stuart ailesinin her iki tarafının VII. Henry ile olan akrabalığını gösterebilir misiniz? I. James ile Elizabeth arasındaki akrabalık nasıldı?

2. Bir askerî yönetimin karakteristik özelliklerinin bazıları nelerdir?

3. Bir mutlak monarşinin hangi nitelikleri İngilizler için her zaman kötü olmuştur? Daha erken dönemden örnekler verin.

4. II. Charles'ın hükümranlığında dinsel yasalar neden böylesine hoşgörüsüzdü?

5. İngiltere dinsel meselelerde devrimden sonra Hollanda gibi başka Avrupa ülkelerinden daha hoşgörülü müydü? İngiliz anayasasının doğası nedir? O hangi önemli belgeleri içerir?

TARTIŞMA KONULARI

1. On yedinci yüzyıl İngiliz yönetim tarihi içinde önemli bir dönemdi.

2. Püriten rejimi çok sıkıntılı bir dönemdi.

3. Lord Koruyucu gerçekten bir diktatördü.

4. İngilizler Hollandalılarla rekabette ve kendi gemi taşımacılığı yasalarında çok bencilce bir ulusal politika takip etmişti.

5. Haklar Bildirgesi bugünün İngiliz hâkimiyetinin gücünü etkilemiştir.

6. "Bir kişi, doğru veya yanlış olsun, kendi partisinin düşüncelerine bağlı kalmalıdır."

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt II, bölüm xxx, kısım i, 302, James'in Püritenlerden hoşlanmaması; kısım ii, "Haklar Dilekçesi"; kısım iii, "I. Charles'ın Kişisel Yönetimi; Dinsel Taraflar"; kısım iv, "Uzun Parlamentonun Erken Dönem Yasaları"; kısım v, "İç Savaş"; kısım vi; "I. Charles'ın infaz edilmesi"; kısım, vii, "Uluslar Topluluğu ve Cromwell"; kısım viii, "Stuart Ailesinin Restorasyon Hareketi: II. Charles"; kısım ix, "II Charles yönetimi altındaki dinsel meseleler"; kısım x, "II. James ve 1688 Devrimi." CHEYNEY, *Readings in English History,* bölüm xiv, "Stuart Ailesinin Kişisel Monarşisi"; bölüm xv, "Büyük Başkaldırı ve Uluslar Topluluğu"; bölüm xv, "Büyük Başkaldırı ve Uluslar Topluluğu"; bölüm xvi, "Restorasyon ve Devrim."

2. Tamamlayıcı. Bugün yönetimde kabine sistemine sahip olan önemli ülkeleri bulun. Eğer bir İngiliz kabinesinin teklifi Parlamento tarafından reddedilirse, kabine istifa ederdi. Aynı koşullar

altında Birleşik Devletler'de ne olur? Birleşik Jack nedir? Onu ezberden çizebilir misiniz?

3. Konu Çalışmaları. "Kralların ilahi hakka sahip olması" teorisi: ROBINSON, *Readings*, bölüm xxx., kısım i, 303. Yönetimin Püriten Pazara yönelik tutumu: CHEYNEY, bölüm xiv, 246; ROBINSON, *Readings*, bölüm xxx, 308-309. "Mavi yasalar" nedir? Oliver Cromwell: CHEYNEY, *A Short History of England*, bölüm xv; FIRTH, *Oliver Cromwell*; JOHN BUCHAN, *Oliver Cromwell*.

BÖLÜM XI • XIV. LOUIS'NİN MUTLAK MONARŞİSİ

XIV. LOUIS'YE MİRAS KALAN KRALLIK • TEPE NOKTASINDA MONARŞİ • LOUIS'NİN KOMŞULARIYLA SAVAŞ YAPMA NEDENİ • LOUIS'NİN BİR KRALLIĞI SAĞLAMA ALMASI VE BİR İMPARATORLUĞU KAYBETMESİ

XIV. Louis "Tanrı'nın lütfu ile" başa gelmiş bir monarkın en mükemmel örneğidir. İngiltere'nin Stuart ailesinin kralları İngiliz halkını kendilerinin uygun gördükleri şekilde yönetmesi için "ilahi hak" sahibi olduklarına inandırmaya çalışmıştı. Ancak uzun ve trajik bir mücadeleden sonra onlar güçlerinin Parlamento tarafından mutlak surette sınırlandığı bir krallığı kabul etmeye zorlanmıştır.

Her nasılsa Fransa'da Kilisenin iki büyük kardinali kralın kendi bölgesinin mutlak efendisi oluncaya dek kraliyet gücünü inşa etmiştir. Dahası, ünlü bir piskopos halka bu yönetim ideasının bizatihi Kutsal Metinler'den çıkarıldığını anlatmıştır. Hatta kralı eleştiren herhangi kişinin Tanrı'nın kendisinde kusur bulduğunu iddia etmiştir; çünkü kral "Tanrı'nın silüeti"dir.

Mucize Louis'nin kendisinin bir tür Tanrı olduğuna inanması değil, Fransız halkının bu fikirlere inanması ve uzun zamandan beri kendi hükümdarlarının tiranlığının ızdırabını yaşamaları ve onların müsrifliğinin bedelini ödemeleridir. Ancak Louis'nin ölümünden seksen yıl sonra Fransız monarşisi "insan hakları"nın tesis edildiği bir devrimle korkunç bir sona ulaşacaktır.

Demokrasi yönetimi içinde yaşayan bizler böylesine bir baskı altında yaşamanın ne anlama geldiğinin güç belâ ayırdına varabiliriz; ancak insanların canlarının ve servetlerinin gaddar bir hükümdar tarafından Tanrı adına elinden alınabildiği bir ortamdan bizim kendi sahip olduğumuz özgürlükleri değerlendirerek uygarlığın ilerleyişine işaret koyabiliriz.

---

1. XIV. LOUIS'YE MİRAS KALAN KRALLIK

XIV. Louis'nin Mutlak Monarşiyi Tepe Noktasına Taşıması. Mutlak monarşi XIV. Louis yönetimi altında kendi tepe noktasına ulaşmıştı. Bir ifade daha önce hiçbir zaman böylesine mükemmel ve tam bir anlam kazanmamıştı. Orta Çağlar'ın kralları, görmüş olduğumuz gibi, genellikle feodal lordlardan biraz daha fazlasıydı ve ordularına bağlı oldukları kendi büyük vassallarından

zar zor daha önemliydiler. Krallar yüzyıllar boyunca kendi kural tanımaz soylularından daha iyi duruma ulaşma mücadelesi vermişti ve ancak kendi ordularını bulundurmaya yetecek miktarda paraya sahip oldukları zaman bunda başarılılardı. Bu destek ile bir ulusal devlet inşa edebilirler ve meseleleri kendi saraylarından idare edebilirlerdi.

İngiltere kralları VII. Henry ve VIII. Henry kesin olarak mutlak monarklar idi. Ancak arka planda her zaman göz önünde bulundurmaları gereken Parlamento vardı. Bu yapı Tudor monarklarının itaatkâr ve sadık hizmetkârları olduğu halde, bununla birlikte olası bir denetim unsuru olarak kalmıştı ve sıklıkla başvurulan bir kurum olma özelliğini korumuştu. Dahası, hak taleplerini yüksek sesle dillendirmiş olan bir halk aşırı despotik bir egemen gücün eylemleriyle karşı karşıya kalmıştı.

Bir Kişisel Monarşinin Ne Anlama Geldiği. Diğer taraftan, XIV. Louis yönetimi bir *kişisel* monarşi idi. Yani, kralın tek otorite olmakla kalmayıp, kendi tebaasının hiçbir müdahale ile karşılaşmadan canını ve malını alabilen bir yönetimdi. Louis'nin fikirlerinin tartışılabileceği veya fon onaylaması için başvurmak zorunda olduğu herhangi bir Parlamento yoktu. Devlet meselelerini kendi atamış olduğu bakanların yardımıyla hiçbir eleştiri veya şikâyet durumu olmaksızın gerçekleştiriyordu. Her şeyin merkezinde kral vardı; onun fikirleri, arzuları, projeleri, ne denli budalaca veya tehlikeli olursa olsun, yasa niteliğindeydi. Böylesine bir güç ve ayrıcalığın döneminin insanları üzerinde bıraktığı büyük izlenim nedeniyle, büyük bir Fransız yazarın onun hükümranlık döneminin tarihini "XIV. Louis Çağı" diye nitelendirmesine neden olmuştu. Kısıtsız monarşinin nasıl işlediğini görmek için ilk olarak Louis'ye miras kalan krallığın ne tür bir yapı olduğunu anımsayalım, ardından onun bir monarkın nasıl yaşaması ve yönetmesi gerektiğini düşündüğünü ve son olarak arzuladığı şeylerin komşularıyla nasıl savaşmasına yol açtığını görelim.

İki Büyük Kardinalin Fransız Monarşisini Güçlendirmesi. IV. Henry ve onun yetenekli bakanı Sully, on altıncı yüzyılın yıkıcı iç

savaşlarından sonra, kralın otoritesini kurmak ve Fransa'nın refahını sağlamak için çok fazla şey yapmıştı. Onlar kral için tehdit unsuru olan hırslı soyluları bastırmıştı; krallığın finansını akıllıca idare etmişlerdi, imalatı, çiftçiliği ve ticareti teşvik etmişlerdi.

XIII. Louis döneminde Fransa'da kralı üstün kılan bu politikaların temellerini atan kişi Kardinal Richelieu idi. Richelieu, büyük bir açıkgözlülük, cesaret ve kararlılık ile yönetimin tüm denetiminin monarkın eline geçmesini kademeli bir şekilde gerçekleştirmişti. Richelieu Sınıflar Meclisi'nin toplantıya çağrılması veya ona danışılmasını reddetmişti. Meclis 1614 yılında lağvedilmişti. Onların toplanmasının yönetime yardımcı olmaktan ziyade bir ayak bağı olacağını iddia etmişti. Kralın, bölgesindeki sınıfların bir grup eski kafalı temsilcisi tarafından değil, atamış olduğu kişiler tarafından yardım alarak daha iyi yöneteceğini öne sürüyordu. Bu durumda kral ve atanmış yöneticileri devletin tüm yönetimini denetim altında tutuyordu. Varlığını sürdüren yerel birlikler büyük ölçüde vergilerin toplanmasında faydalı oluyordu ve kralın büyük bakanı tarafından idare ediliyorlardı. Kral, bir Parlamento olmaksızın, vergi toplama gücüne sahipti ve yaptığı şeyin hesabını vermeksizin para harcama hakkı vardı. Kral tarafından parası ödenen ve yönlendirilen büyük bir daimî ordu bağımsızlığının sağlanmasına hizmet etmişti. Richelieu, krallığın iki tehlike kaynağı –Huguenotlar ve soylular– ile süratli bir şekilde başa çıkmıştı. Öneme sahip bir politik güce dönüşen Huguenotlar konusunda kardinal onların dinsel görüşlerine dair serbest bırakmıştı fakat tahkim edilmiş kasabalardan yoksun kılmıştı ve toplanmalarını yasaklamıştı. Bazı durumlarda vilayetlerin valileri olan soyluların orduya sahip olma ve vergi toplama durumunu ortadan kaldırmış ve onların yerine doğrudan doğruya kraliyet tarafından atanan valiler (*yöneticiler*) yerleştirmişti. Ülke korumasında gerekli olmayan soylulara ait tüm tahkim edilmiş kaleler yıkılmıştı. Richelieu, bir casuslar sistemi ile, kraliyet gücüne karşı herhangi bir komployu öğrenebiliyordu ve komplocular hemen ölüme mahkûm ediliyordu.

XIV. Louis'nin çocukluğu döneminde yönetimden sorumlu olan Richelieu'nun ardılı Kardinal Mazarin öncellerinin politikasını daha ileri taşımış ve memnuniyetsiz soyluların bir son başkaldırısını bastırmıştı. Bundan dolayı Louis fiili hükümdar olarak tahta çıktığı zaman, sahne zaten onun "büyük monark" oyununu sahnelemek için hazırdı. Böylesine bir mükemmellik ve böyle bir görkemin ortasında onun yaptığı şey Avrupa'daki her prens için bir kıskançlık ve umutsuzluk kaynağı idi.

Louis'nin Kralların İlahi Hakkına Olan İnancı. Louis yalnızca mükemmel ustalık ile büyük monarşi oynamıyor, aynı zamanda tanrısal olarak böyle yapmasının takdir edildiğine inanıyordu. İngiliz halkının kabul etmesi için boşu boşuna denemiş olan I. James ile aynı krallık düşüncesine sahipti. Tanrı'nın insanlara kralları göndermiş olduğunu tartışmaya açıyordu. Monarkların Onun temsilcileri olarak görülmesi gerektiği Onun isteğiydi ve kralın tüm tebaası sorgusuz sualsiz veya herhangi bir şikâyette bulunmaksızın mutlak bir şekilde itaatkâr olmalıydı; çünkü kendilerini prenslerine teslim ederek gerçekte Tanrı'nın kendisine teslim oluyorlardı. Eğer kral iyi ve bilge ise, onun tebaası Efendisine minnettar olmalıydı; eğer budala ve gaddar ise, kendi günahları nedeniyle Tanrı'nın onlara göndermiş olduğu gayet-hak-edilmiş bir ceza olarak kötücül hükümdarı yine de kabul etmek zorundalardı. Ancak hiçbir durumda onun gücünü sınırlayamaz veya ona başkaldıramazlardı.

İngilizlerin ve Fransızların Mutlak Monarşi Konusunda Ayrışmaları. Bu mutlak monarşi teorisi İngiltere'de hiç de iyi karşılanmamıştı. James *Monarşilerin Gerçek Yasası Üzerine* başlıklı kitabında onu çok dikkatli bir şekilde kaleme almıştı; ancak ne o ne de oğlu ve torunları Parlamento ile başarılı bir şekilde yönetimi sürdürememişti.

XIV. Louis'nin I. James'e göre birkaç avantajı vardı. İlk etapta, Parlamento geleneği, mahkemeler ve İngiltere'deki insan haklarının çeşitli bildirgeleri Stuart ailesinin mutlak hükümdarlar olmada hak sahibi olduklarını iddia etmelerini olanaksız kılmıştı.

Ancak Fransa'da Sınıflar Meclisi, Louis yönetmeye başladığı zaman, kırk-yedi yıldır toplanmamıştı ve ulusun temsilcilerinin 1789 yılında bir başka çağrısından önce yüz yirmi beş yıl daha geçecektir. Krallığın ölçüsüz otoritesine karşı ne güçlü bir duygu vardı, ne de insanlar İngilizlerin yapmış oldukları gibi yakınmalarını etkin bir şekilde dillendiriyordu. Hakların ve güçlerin ne şekilde yetkilendirilmiş olduğuna dair hiçbir devlet belgesi yoktu.

Fransız halk, kendi krallarına İngilizlerden daha bağlıydı. Fransa, İngiltere gibi denizle korunmuyordu. Fransa'nın her tarafında ülkeyi istila etmek için kral ve Sınıflar Meclisi arasındaki herhangi uyuşmazlığın avantajını kullanabilecek komşuları vardı. Böylelikle Fransızlar, zaman zaman ulus onun tiranlığından ızdırap çekse de, tüm önemli sorunları krala bırakmanın en iyisi olduğunu hissetmişti.

Louis'nin Bir Kral Gibi Görünmesi ve Davranması. Louis'nin I. James'e göre bir diğer avantajı insanları büyük bir kral olarak doğduğuna inandırmasıydı: "bu işe uygun görünüyordu." Onun sarayında bulunmuş olan birkaç kişinin anıları kralın çok canlı bir betimlemesini verir. O, "bir heykeltıraşın model olarak seçeneği orantılara" sahip yakışıklı bir adamdı. En küçük hareketinde doğal ve etkileyici bir görkem olan "bir kahraman figürüne" sahipti; bilardo oynarken bile güçlü bir

ŞEKİL 88. XIV. Louis

Versay Sarayı'nda bulunan Rigaud tarafından yapılmış bir resimden

monark havasını koruduğu söylenirdi. Ancak tüm ihtişamıyla her eylemine cazibe katardı. Yazar Saint-Simon "Onun devleti temsil eden resmî elbisesinde veya askerî birliğinin başında at üzerindeyken asil ve haşmetli olduğunu" söylemiştir. James hantal ve paytak yürüyüşlü iken ve doğallıktan uzak ve yorucu bir şekilde konuşurken, Louis'nin "mükemmel bir çehresi, havası ve görünüşü" vardı. O açıkhavada olmayı seviyordu ve her gün saatlerce zamanını alıştırma yaparak geçiriyordu. En kötü havalarda bile bu alışkanlığından vazgeçmiyordu. Onun kendi sıra dışı güçleri olduğuna dair küçük bir mucize vardı ve bu onun komutanlık ettiği kişiler tarafından paylaşılıyordu. Dahası, Louis her ne kadar parlak zekâlı olmasa da, hızlı bir anlayışa sahipti. Ne çok fazla ne de çok az konuşuyordu. Bir krala göre gayretli biriydi ve düzenli saatler boyunca çalışıyor, yönetimin ayrıntılarının pek çoğuna kişisel olarak katılıyordu.

Louis'nin Kendi Krallığını Yönetmesi. Louis devletin tüm birimlerini kişisel denetimi altında tutmak istiyordu. Bunun için gerekli olan enerjiye ve dikkate fazlasıyla sahipti. Louis'nin becerikli bakanları vardı; ancak asla onların çok fazla güç elde etmesine izin vermiyordu. Ayrıca onların çok fazla bağımsız ideaya sahip olmalarından hoşlanmıyordu. Babasının yaşadığı şekilde Richelieu tarafından üstlenilen bir danışmanın kendisine hükmetmesi durumuna asla razı olmazdı.

Louis'nin kendini beğenmişliği krallığının görkeminde ve Fransa'nın ayakta durmasında onu kuşatan yetenekli uzmanların çalışmalarına bağlı olduğunu anlamasına pek olanak vermemişti. Onun savunma bakanı olan Louvois en ünlü askerî idarecilerden biriydi. Fransa için Avrupa'daki en büyük ve en iyi daimî orduyu kurmuş ve devam ettirmişti. Bir usta mühendis olan Vauban devletin kuzey ve güney sınırları boyunca büyük tahkimatlar sırası inşa etmişti. Louis ayrıca askerî birliklerini komuta etmesi için Condé ve Turenne gibi büyük generallere sahipti.

Colbert'in Reformları. Ancak Louis'nin tüm bakanları içinde Fransa için en fazla şey yapmış olan kişi büyük finans bakanı

Colbert idi. Louis'nin hükümranlığı sırasında Colbert çok sayıda önemli yönetim hizmetlerinde bulunmuş ve başarılı işler gerçekleştirmiştir. Yönetimin büyük miktarlarda parasının memurlar tarafından boşa harcanmasına ve çalınmasına son vermiştir. Günümüze daha yakın yeni bir muhasebe sistemi tanıtmıştır ve dürüst temsilciler atamaya çalışmıştır. Soyluları ödeme yapmaktan özgür kılan, ancak memurların yoksul, savunmasız köylülerden her kuruşu koparmalarına izin verilen eski vergilendirme sistemini düzeltmek için çok az şey yapabileceğini anlamıştır. Ancak yükümlülüklerin tüm sınıflara daha birbirine yakın dağıldığı bir gümrük vergi sistemi tanıtmıştır. Çiftçiliği teşvik etmiş ve borca girmiş olanların yükümlülüklerini yerine getirmede yaşadıkları sıkıntılara karşı köylüleri korumuştur. Yollar ve kanalları geliştirmiştir; imalatı teşvik etmiş ve üretilen malların nitelik ve niceliği üzerine katı bir yönetim denetlemesi getirmiştir. Yeni endüstriler tanıtmış ve mucitlerin haklarını korumuştur. Yurt içinde yapılan malların yabancı mallarla rekabet edebilmesi için gümrük vergileri koymuştur. Ticarî gemi taşımacılığını inşa etmek için yönetimin ödemeler yapmasını veya desteklemede bulunmasını sağlamıştır. Ayrıca donanma gücünü artırma ve sömürgelerin Fransız ürünleri için bir pazar olması arayışında olmuştur.

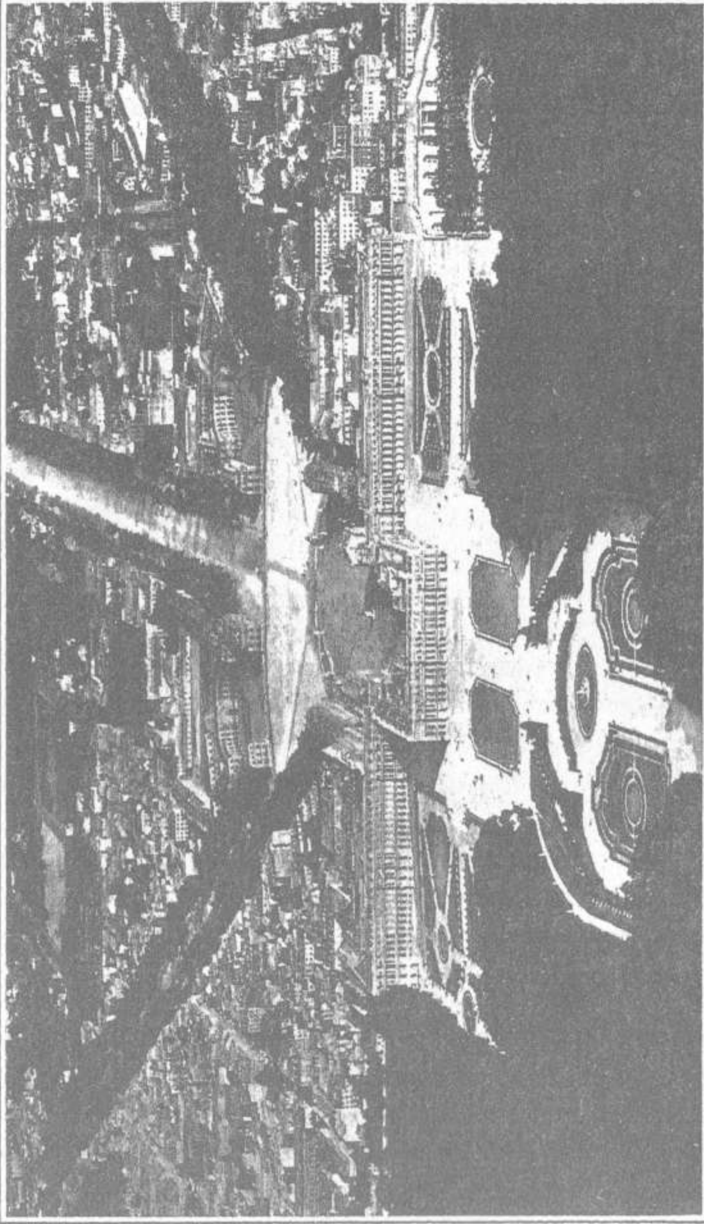
2. TEPE NOKTASINDA MONARŞİ

Louis'nin Saltanatının Bıraktığı İzlenim. XIV. Louis'nin saltanatının bu denli ünlü olmasının başlıca nedenlerinin biri ona bir debdebe karakteristik özelliği veren böyle bir görkemin ortasında meydana gelmiş olmasıdır. Louis kendi emsal hükümdarlarının sahip olmayı umut edemeyeceği bir ölçekte mutlak monarşiye öncülük etmiştir. Louis yönetimi altında elde edilen saray yaşantısının önemi yeni bir şeydi. Tudorlar ve Stuartlar gibi başka monarşiler lüks içinde yaşamışlardı fakat hiçbir zaman ne böylesine şatafatlı saraylara sahip olmuşlardı, ne de saray mensupları şimdi olduğu gibi böylesine ayrıcalıklı görünmüştü. Onlar hayatın olağan görevleri ve yükümlülüklerinden ve halkın geri kalanından çok uzakta, kendilerine ait neşeli bir dünyada ikamet ediyorlardı.

Versay'daki kraliyet sarayındaki müsriflik başka prensler ve onların konforu-seven soyluları üzerinde derin bir izlenim bırakmıştı. Ancak onun temsil ettiği boşuna ziyan edilen israf en sonunda Fransız kralların gücünün yok edilmesine yardımcı olmuştu.

Kralın Versay'daki Sarayı. XIV. Louis çevresindekilerin onun makamının görkemine uygun olması konusunda özenliydi. Sarayı Batıdakilerin hayalini kurabileceği herhangi bir şeyin ötesinde muhteşemdi. Paris'in yaklaşık on mil yakınında bulunan Versay'da muazzam bir saray inşa ettirmişti. Sarayda sonsuz sayıda salon, misafir odaları, yatak odaları ve onların arkasında uzanan engin bir doğal yaşam alanına sahipti. Bu alanda yer alan kasabada Majesteye yakın olma ayrıcalığına sahip kişiler veya kraliyet sarayının gereksinimlerini karşılayanlar oturuyordu. Bu saray ve törenlerin yapıldığı daha az görkemli iki veya üç konak binlerce köylü ve askere ödeme yapılmaksızın inşa ettirilmiştir. Tefrişatlar ve dekorasyonlar sarayın görkemine yakışır derecede zengin ve değerliydi ve ziyaretçileri halen hayran bırakmaktadır. Yüz yıldan daha uzun bir süre boyunca Versay'daki bu muhteşem "şato" Fransız krallarının ikametgâhı ve onların yönetim makamı olmayı sürdürmüştür.

XIV. Louis'nin Sarayında Yaşam. Bu görkem ve lüks artık iyi-tahkim-edilmiş kalelerinin içindeki mülklerde yaşamayan soyluları cezbetmişti. Onlar artık kralın askerî birlikleri için savaşmaya hazırdı. Soylular kralın maiyetinde olmaktan ve ona hizmet etmekten memnundu. Onu akşam ziyafette görüyorlardı ve sabahleyin devlet tören alayında selamlıyorlardı. Onun giydiği elbisenin etek kısmına dokunmak, akşam yemeğinde ona yeni bir peçete vermek büyük bir onur olarak telakki ediliyordu. Saray mensuplarının kendileri ve dostları için iltimas, konaklama ve maaşı-iyi-olan makamlar elde etme umudu içinde olmaları için krala yakın olmaları gerekiyordu. Ve belki de arada sırada yönetim politikasında küçük bir değişiklik için etkide bulunmanın yolu krala yakın olmaktan geçiyordu. Çünkü onlar artık tümüyle kendi monarklarının iyi niyetine bağlı idiler.

ŞEKİL 89. Versay'daki Saray

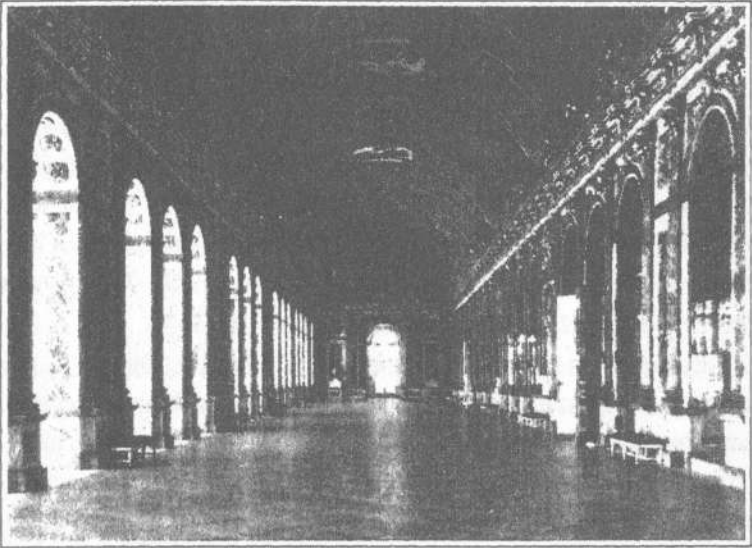
Louis'nin Sarayının H. G. Wells Tarafından Canlı Bir Şekilde Resmedilmesi. H. G. Wells *Tarihin Ana Hatları* adlı yapıtında Versay'daki sarayın ihtişamının çok çarpıcı bir resmini ve Louis'nin ailesi ve saray mensuplarının tedarikleri için üretilmesi gereken lüks tüketim mallarını kısa bir metinde vermiştir.

Salonları, koridorları, aynaları, terasları, çeşmeleri, parkları ve manzaraları ile Versay'daki büyük saray dünyanın gıpta ettiği ve hayranlık duyduğu bir yerdi. Kral evrensel bir sahteliği kışkırtmıştı. Avrupa'daki her kral ve prenscik kendi tebaasının işgücüyle ve elde ettikleri kredilerle kendi imkânlarının çok ötesinde kendi Versay saraylarını inşa ediyordu. Her yerlerdeki soylular kendi şatolarını yeni bir şablona göre yeniden inşa ediyordu veya genişletiyordu. Büyük bir güzel ve incelikli kumaş ve mobilya endüstrisi gelişmişti. Şatafatlı sanatlar her yerde serpilmişti: sumermeri, çini, yaldızlı ahşap işleri, metal işler, damgalı deri, çokça müzik, muhteşem resimler, güzel baskılar ve ciltlemeler, lezzetli yemekler, bereketli bağbozumları, aynaların ve güzel mobilyaların ortasında kabarık peruklar, ipekler ve danteller içinde tuhaf bir "centilmen" ırkı ortaya çıkmıştı. Onlar hayran bırakan hasırlarla desteklenmiş yüksek kırmızı topuklu ayakkabılar üzerinde temkinliydiler; ve kabarık saç kuleleri altında daha da mükemmel "bayanlar" ipek ve saten kumaştan yapılmış, teller ile genişletilmiş giysiler içindeydi. Onlar arasında kendi dünyasının güneşi olan muhteşem Louis, kendi güneş ışığının nüfuz etmediği daha düşük karanlıkları olanların yetersiz beslenmiş, asık suratlı ve acı acı bakan yüzlerinden habersizdi.[35]

Sanat ve Edebiyatın Bir Hamisi Olarak XIV. Louis. Louis büyük bir monark olmanın gereğinin sanat, edebiyat ve eğitimin lütufkâr bir hamisi olmaktan geçtiğini bilecek kadar akıllıydı ve sarayını döneminin büyük yeteneklerinin merkezi yapmıştı. Bir zamanlar bir oyun yazarı ve oyuncu olan Moliére insanların kibir

35 H. G. Wells, *The Outline of History,* 2. Cilt, s. 238. The Macmillan Company, 1920.

ve budalalıklarına eğlenceli bir tarzda dokunduğu komedilerle saraydakileri hoşnut ediyordu. Richelieu'nun döneminde *Le Cid* adlı ünlü trajedisiyle şöhret elde etmiş olan Corneille belki de Fransız trajedi yazarlarının en seçkini olan Racine'in değerli bir varisi olmuştur. Madam de Sévigné'nin cezbedici mektupları güzel bir şekilde yazılmıştır ve aynı zamanda saraydaki hayata dair bize bir anlık bakış sunmaktadır. Saint-Simon'ın ünlü anılarında, saray mensuplarının sayısız entrikalarının yanı sıra kralın zayıflığı nadir görülen beceri ve ince zekâ ile serbestçe ifşa edilmiştir.

ŞEKİL 90. Versay'daki Büyük Salonlardan Biri

Edebiyatçılara kral tarafından cömertçe yardım ediliyordu. Colbert, Richelieu tarafından yaratılmış olan Fransız Akademisi'ni desteklemişti. Bu kurum hangi sözcüklerin kullanılması gerektiğini seçerek Fransızca lisanını daha belagatli ve etkileyici yapmaya özel önem vermişti. Şimdi bu kurumun kırk üyesinden biri olmak bir Fransız için en büyük onurdur. Halen varlığını sürdüren *Journal des Savants* bu dönemde bilimin teşvik edilmesi için kurulmuştur. Colbert Paris'te bir gökbilimsel gözlemevi inşa etmişti; ve yaklaşık yalnızca on altı bin kitabı olan Kraliyet Kütüphanesi

gelişmeye başlayarak yaklaşık dört milyon ciltlik geniş bir koleksiyona sahip olmuştu—Bu, tüm dünyadan akademisyenleri Paris'e çekmeye devam eden, varlığını sürdüren en büyük kütüphanelerden biridir. Kısacası, XIV. Louis ve bakanları herhangi bir yönetimin başlıca amaçlarından birinin sanatçıları, yazarları ve bilim insanlarını desteklemek olduğuna inanmıştı.

3. LOUIS'NİN KOMŞULARIYLA SAVAŞ YAPMA NEDENİ

Resmin Karanlık Yüzü. Bu parıltılı resmin, Louis'nin etrafındakilerle gözlerinin kamaşmış olması nedeniyle göremediği, daha karanlık bir tarafı vardı. Kralın iyi görünümünü betimleyen aynı yazar Saint-Simon, ayrıca onun sınırsız gösterişini betimler. O, kralın nasıl saray mensuplarının saçma sapan yağcılıklarının keyfini çıkardığını, kendisini kahramanca poz verirken temsil eden resimlerin ve dizelerin tadına nasıl vardığını ve bakanlarının herhangi birine karşı nasıl üstünlük tasladığını anlatır. Tüm bunlar neden böylesine ölümcül hatalar yaptığını açıklar.

Bununla birlikte, kral çok hırslıydı ve onun hırsları hiçbir surette her zaman barışçıl değildi. Kendi güzel diyarlarından memnun olmak ve enerjisini onun gücünü ve zenginliğini artırmaya adamak yerine, bunun tam tersini yapmıştı. Bu kendisinin ve soylularının büyük miktarda para kaybetmesine neden olmakla kalmayacak, ayrıca şöhretini daha da artırmanın bir aracı olarak savaşa dönüşecekti. O, çoğu rakip Hapsburg ailesine ait olan komşularının topraklarına göz dikmişti. Topraklarına bitişik olan bölgeler için her türden hak iddia etmeye başlamıştı ve nihayetinde, hükümdarlığının son kısmında Fransa'yı yıllarca sürecek bir savaşa sürüklemiş ve neredeyse mahvoluşun eşiğine getirmiştir.

Louis'nin Fransa için Doğal Sınırları Arzu Etmesi. Louis sağlam ordusu ve büyük generallerinden dolayı çok gururlu idi. Krallığı Sezar dönemindeki Galya antik dönem sınırlarına genişletme yönünde atalarının hayalini gerçekleştirebileceğini düşünmeye

başlamıştı. Fransa'nın "doğal sınırları" kuzeyde ve doğuda Ren Nehri ve güneydoğuda Alpler ve güneyde Akdeniz ve karla-kaplı Pireneler olarak görünüyordu. Richelieu bakanlığının ilk görevinin Fransa'nın sınırlarını doğaya göre tesis etmek olduğuna inanmıştı. Mazarin, Savoy ve Nice'i kazanmak ve kuzeyde Ren Nehri'ne ulaşmak için çok çalışmıştı. Onun ölümünden önce, Fransa en azından Alsace'ı kazanmış ve Pirenelere ulaşmıştı.

İspanyol Hollandası'nın İstila Edilmesi (1667). XIV. Louis ilkin dikkatini İspanyol Hollandası'nın fethedilmesine çevirdi. Bölgenin İspanya Kralı II. Charles'ın (1665-1700) ablası olan eşine ait olduğunu iddia etti. Hollanda sınırında bulunan birkaç kasabayı kolaylıkla ele geçirdi ve ardından yönünü güneye çevirerek Franche-Comté'yi bütünüyle fethetti. Burası İspanya'nın uzakta bulunan bir vilayetiydi. Ülkenin diğer topraklarından izole edilmiş bir alandı ve Fransa'nın aç kralı için iştah kabartan bir lokmaydı. Bu fetihler, başta Hollanda olmak üzere, Avrupa'da paniğe neden oldu. Fransa ile Hollanda arasında tampon bölge ortadan kalkmıştı; çünkü XIV. Louis rahat durmayan bir komşu olacaktı. Hollanda, İngiltere ve İsveç bir Üçlü Müttefiklik oluşturarak Louis'nin ilerlemesini durdurma ve onu İspanya ile barış yapmaya zorlama girişiminde bulundu. Louis şimdilik bir düzine sınır kasabasını ele geçirmiş olmaktan tatmin olacak ve Franche-Comté bölgesini geri verecekti.

XIV. Louis'nin Üçlü Müttefikliği Dağıtması. Hollanda, Fransa'nın kibirli kralını durdurmak için İngiltere ve İsveç'i yanına almakla başarı elde etmişti. Bu durum XIV. Louis için çok rahatsız ediciydi. Hollanda onun önünde bir engel olarak bulunuyordu. Louis Hollanda'nın başarılı ticaret ve sömürgecilik girişimlerine kıskançlıkla bakıyordu. İngiltere kralı II. Charles'a rüşvet vererek Üçlü Müttefikliği parçalayıp Hollanda'ya karşı yeni bir savaş durumunda İngiltere'nin Fransa'ya yardım edeceğine dair gizli bir anlaşma imzaladı.

XIV. Louis Yönetimi Altında Fransa

XIV. Louis'nin Hollanda'yı İstila Etmesi (1672). Ardından XIV. Louis Lorraine dükalığını ele geçirerek Avrupa'da bir kez daha tedirginlik yarattı. Lorraine bölgesi onu Hollanda'nın sınırına getirmişti. Yüz bin kişinin başında Ren Nehri'ni geçti (1672) ve güney Hollanda'yı kolaylıkla fethetti. An itibarıyla Hollanda gerekçesi kaybolmuş görünüyordu. Ancak Oranjlı William büyük atası Suskun William'ın ruhunu göstermişti: hendeklerin önündeki bentler kaldırıldı ve bölgeyi su bastı. Böylelikle Fransız ordusunun

Amsterdam'ı alması ve kuzeye doğru ilerlemesi denetim altına alınmıştı. İmparator Louis'ye karşı bir ordu gönderdi ve İngiliz Parlamentosu II. Charles'ı Fransa ile ittifakını koparmaya mecbur bıraktı ve Hollanda ile barış yapılmasını sağladı.

Altı yılın sonunda, genel bir barış sağlandığında (1678) başlıca hükümler Hollanda'nın daha önceki sınırlarında kalması ve Fransa'nın bu kez XIV. Louis tarafından bizzat fethedilmiş olan Franche-Comté'yi elinde tutması şeklindeydi. Böylelikle İspanyol topraklarının bu parçası, Fransa ve İspanya'nın yüz elli yıldan uzun bir zaman üzerinde mücadele etmesinden sonra, en sonunda Fransa'nın bir parçası olmuştu. Takip eden on yıl boyunca hiçbir açık savaş olmayacaktı fakat Louis önemli bir serbest kent olan Strasburg'u ele geçirdi ve kendi topraklarına daha az çarpıcı fakat eşit derecede haksız ilave topraklar kattı.

O sınırını Ren Nehri'ne daha yakın hale getirmişti fakat bunun bedeli ağır olmuştu. Hazine tam takırdı ve Colbert çok endişeli bir şekilde vergiler ve dış krediler aracılığıyla para bulmaya çalışıyordu. Ancak Louis ordusu konuşulmaya ve Avrupa'da korku salmaya devam ettiği müddetçe bu tür zorlukları dert etmiyordu.

Louis'nin Protestan Tebaasına Karşı Tutumu. XIV. Louis'nin felaket getiren savaşlara girişmesinde olduğu gibi kendi Protestan tebaasına karşı tutumunu belirleyen şey bir devlet adamlığından ziyade hasmane bir tavır içinde olmasıdır. Huguenotlar ilgilerini imalat, ticaret ve bankacılığa çevirmişlerdi; "bir Huguenot kadar zengin" ifadesi Fransa'da yaygın bir özdeyiş haline gelmişti. On beş milyon Fransız arasında belki de bir milyon Huguenot vardı ve onlar hiç kuşkusuz ulusun en tutumlu ve girişimci kısmını oluşturuyordu. Ancak Katolik ruhban sınıfı Protestanların sindirilmesi yönündeki çabalarına son vermemişti.

Nantes Buyruğu'nun Geri Alınması ve Sonuçlar. XIV. Louis Protestanların her zaman karşı karşıya kaldıkları bitmek bilmez serzenişlere ve maruz kaldıkları adaletsizliğe yönelik, durum daha ciddi bir hal almadan önce, yönetimin dizginlerini güç belâ kendi ellerine almıştı. Şu veya bu bahane ile onların kiliseleri tahrip

ediliyordu. Kaba saba askerler içinde yaşamaları için Huguenotların evlerine, Protestan "kâfirleri" korkutarak kralın dinini kabul etmeleri umuduyla, gönderiliyordu.

En sonunda XIV. Louis kendi memurları tarafından tüm Huguenotların bu sert tedbirlerle zorla din değiştirmeleri konusunda yönlendirilmişti. Bu sebeple 1685'te, Huguenotların dostu IV. Henry tarafından 1598'de onların korunması için onaylanmış olan Nantes Buyruğu'nu geri çekti ve yürürlükten kaldırdı. Bu durumda Protestanlar yasa dışı hale gelmişti ve yöneticileri ölüm cezasına çarptırılmıştı. Bazıları İngiltere'ye, bazıları Prusya'ya ve bazıları Amerika'ya olmak üzere binlerce Huguenot kendi becerileri ve birikimlerini yanlarında taşıyarak Fransa'nın rakiplerini güçlendirecek şekilde ülke dışına kaçmışlardı. Bu, İspanyol Engizisyonu ve Aziz Bartholmeo'nun Katledilmesi ile oluşmuş olan hiddetli dinsel hoşgörüsüzlüğün batı Avrupa'daki son büyük ve korkunç bir örneğiydi.

Louis'nin Palatinate'ye Saldırması. XIV. Louis şimdi Ren Nehri üzerinde bir Protestan toprağı olan Palatinate'yi fethetmeye karar vermişti. Bunun için kolaylıkla bir hak iddiasında bulunmuştu. Planına dair söylentiler ve Nantes Buyruğu'nun geri çekilmesinin Protestan ülkelerde tahrik ettiği öfke Fransız kralına karşı Oranjlı William'ın başını çektiği bir müttefiklik ile sonuçlanmıştı. Louis, Heidelberg'deki bir seçmen prensin şatosu dâhil olmak üzere çok sayıdaki şatoyu yıkarak ve tüm kasabaları yakarak Palatinate'de korkunç bir yıkım ile Avrupa'nın kuşkularını kısa sürede haklı çıkarmıştı. Ancak on yıl sonra, Louis muharebelere başlamadan önceki koşullara geri döneceği bir barışa razı olmuştu. O, hayatının son ve en hırslı girişimine hazırlanıyordu. Bu, onun savaşlarla dolu tüm hükümranlığının en uzun ve en kanlı savaşı olacaktı.

4. LOUIS'NİN BİR KRALLIĞI SAĞLAMA ALMASI VE BİR İMPARATORLUĞU KAYBETMESİ

İspanyol Tahtının Veraset Meselesi. Louis'nin savaşlarının dördüncüsü ve sonuncusu, daha sonraki tarih üzerine etkileri nedeniyle en önemlisidir. Louis torunu için tahtı sağlama alma hevesi içinde Fransa'yı Yeni Dünya'da bir imparatorluk inşa etme olasılığını sona erdirecek bir savaşın içine sokmuştu. Rekabetten zaferle çıkan rakibi İngiltere olmuştu ve okyanuslara hâkim olmaya başlamıştı ve Amerika ve Hindistan'da geniş bir sömürge imparatorluğu kurmuştu.

İspanya kralı II. Charles'ın ne çocuğu ne de erkek kardeşi vardı ve Avrupa ömrü hastalıklarla geçen kralın ölmesi durumunda geniş krallık topraklarının ne olacağını uzun zamandır tartışıyordu. II. Philip tahta çıktığında İspanya bir süre için zenginliğe sahipti, İspanyol Hapsburgların son güçsüz temsilcileri İspanya tahtına itaat ediyorlardı.

XIV. Louis, II. Charles'ın ablasıyla evlenmişti; imparator Leopold ise küçük kız kardeşiyle evliydi. İki hükümdar bir süredir Charles'ın İspanyol topraklarını kendi aralarında bölüşmeyi değerlendiriyordu. Mesele hasta kralın ölümünden kâr elde etmeyi umanlarla sınırlı değildi, tüm Avrupa'yı ilgilendiriyordu. Çünkü eğer Fransa büyük bir Bourbon monarşisinin İspanyol tacından elde edilebileceğini görürse, Leopold da V. Charles'ın sahip olduğuna benzer bir imparatorluğa ulaşabileceğini hesaplıyordu. Hepsi bu değildi. İspanya'nın deniz-aşırı sömürgelerinin Fransa'nın sömürgeleriyle birleşmesi Yeni Dünya'da gerçek bir imparatorluk yaratacaktı ve ticaret tekeli tesis edecek İngilizler ve Hollandalıların ticarî ve sömürgesel hırslarına ölümcül bir darbe indirilecekti. Başta İngiltere olmak üzere bu ulusların çıkarı güç dengesinin korunması şeklindeydi; yani, kıta üzerinde hiçbir ülkenin tehdit yaratacak ölçüde güçlü olmaması.

XIV. Louis'nin diplomasi alanında büyük becerisi vardı. Her ne kadar İspanya Louis'nin daha önceki savaşlarının kurbanı olsa da, Charles öldüğü zaman XIV. Louis'nin torunu Philip'in İspanyol monarkı olması yönünde uzlaşma arayışındaydı.

Anjoulu Philip'in İspanya Kralı Olması. Şimdi Louis'nin anlık olarak vermesi gereken bir karar vardı. Torununun tahtını sağlama almak Bourbon ailesine Kuzey ve Güney Amerika'nın büyük bir kısmının yanı sıra Hollanda'dan Sicilya'ya kadar batı Avrupa'nın denetimini bırakmak anlamına gelecekti. Buna olanak tanımalı mıydı? Yoksa bu olasılığı reddetmeli miydi? Louis, imparator ve artık İngiltere kralı olan Oranjlı William'ın gözlerinin sürekli üzerinde olduğunu bilerek onların Fransa'nın nüfuzunun genişlemesine asla izin vermeyeceklerini biliyordu. Fransa kralının toprak parçaları üzerindeki çok daha az ciddi saldırıları denetim altında tutmak için büyük fedakârlıklar yapmaya hazır olduklarını hâlihazırda göstermişlerdi. Yine de, aile gururu Louis'yi hatalı olarak kendi ülkesinin savaşa girme riskini almasına neden olmuştu. O, vasiyeti kabul etti ve Fransız sarayındaki İspanyol elçisine V. Philip'i yeni kralı olarak selamlayabileceğine dair bilgi vermişti. Dönemin önde gelen Fransız gazeteleri Pirenelerin ötesinin artık olmadığını duyurmuştu.

İspanyol Veraset Savaşı. İngiltere kralı William kısa süre içinde Louis'nin eski düşmanları İngiltere, Hollanda ve İspanyol imparatorun en önemli üyeleri olduğu yeni bir Büyük Müttefiklik (1701) oluşturmada başarılı olmuştu. William'ın kendisi savaş yeni başladığında öldü fakat Kraliçe Anne (1702-1714) uzun İspanyol Veraset Savaşı'nı güçlü bir şekilde sürdürmüştü. Büyük İngiliz generali, Marlborough Dükü ve Avusturya komutanı Savoylu Eugene Fransızları Hollanda'dan, Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan ve İtalya'dan çıkarmıştı; Amerika'da bile, Fransız ve İngiliz sömürgecileri arasında, Amerikan tarihinde Kraliçe Anne Savaşı diye bilinen muharebeler vardı. En önemli savaşlar Fransızlara karşı yapılmıştı; ve halkının ve zenginliğinin yıkımıyla Fransa'ya büyük hasar veren on yıllık savaştan sonra, XIV. Louis uzlaşma yollarını değerlendirmeye başlamıştı. Uzun bir tartışmadan sonra 1713'te bir barış imzalanmıştı.

Utrecht Antlaşması (1713). Utrecht Antlaşması Avrupa haritasını önceki hiçbir antlaşmanın yapmadığı kadar –Vestfalya

Antlaşması'ndan bile daha fazla– değiştirmiştir. Başlıca savaşçıların her biri, üzerine kavgaya tutuştukları İspanyol ganimettinden kendi payını almıştı. Bourbon V. Philip'in İspanya'yı ve onun sömürgelerini İspanyol ve Fransız taçlarının hiçbir zaman birleşmemesi gerektiği koşuluyla elde tutmasına izin verilmişti.

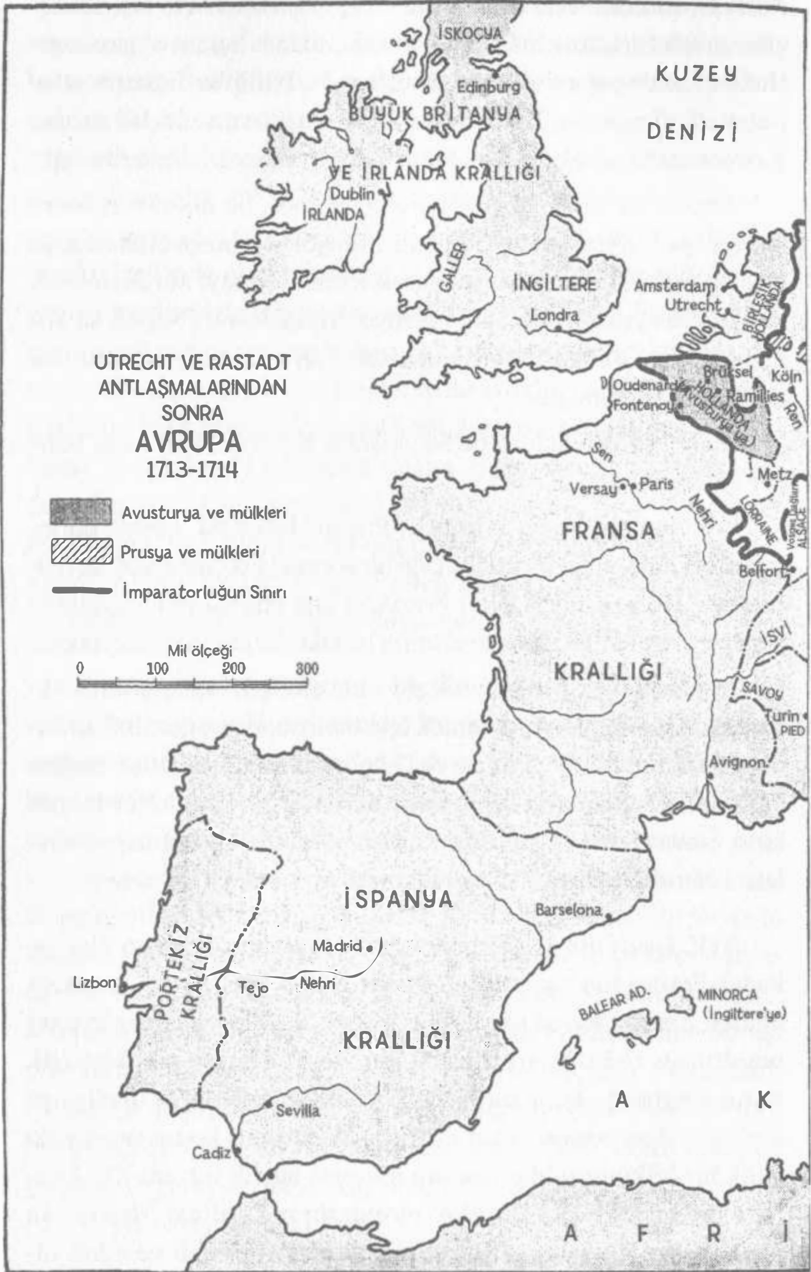
Avusturya İspanyol Hollanda'yı yenince, bu noktadan sonra Avusturya Hollandası diye adlandırılmıştır. Bu bölge Hollanda ve Fransa arasında bir bariyer olarak hizmet etmeyi sürdürmüştü. Avusturya ayrıca İtalya'daki İspanyol topraklarını (Napoli ve Milano) almıştı. Bunlar 1866 yılına kadar İtalya üzerinde bir tutunma noktası oluşturmuştu.

Hollanda kendisini Fransa'ya karşı koruyan belli başlı bariyer kalelerini geri almıştı.

Brandenburg seçmen prensi "Prusya'daki Kral" olarak tanınmıştı. Bu hüküm takip ettiğimizde bir sonraki bölümde özel ilgi görecektir. Hohenzollern ailesi Prusya'yı inşa etmişti ve nihayetinde yeni bir Cermen İmparatorluğunun hükümdarlarına dönüşmüştü.

İngiltere savaştan pek çok şey elde etmişti. İspanya'dan, Akdeniz'e dar girişi komuta etmek için bu zamandan günümüze kadar izin veren Minorca Adası ve Cebelitarık'ı almıştı. Onun başlıca kazanımları Avrupa'da değil, Yeni Dünya'da idi. Orada Newfoundland, Nova Scotia ve Hudson Körfezi bölgesini elde etmiş ve böylece Fransızları Kuzey Amerika'nın dışına itmeye başlamıştı.

XIV. Louis'nin Hükümranlığının Sonunda Fransa. Her ne kadar Fransa hiç toprak kaybetmemiş olsa da, savaşın sonunda hemen hemen harap olmuştu. Savaşın maliyeti hazinenin içini boşaltmıştı ve insanları yoksulluğun derinliklerine sürüklemişti. Bunu vergilerde bariz bir artış, para biriminde değer düşüşü ve krallığın iflas etmesi takip etmişti. Muhteşem Louis yetmiş-iki yıllık bir hükümranlıktan sonra ülkesini büyük torunu XV. Louis'ye devretmişti. Bu, *mutlak monarşinin* Kardinal Mazarin'in genç krala 1661 yılında devretmiş olduğu müreffeh ve etkili ülkeye yaptığı şeydi. Böylelikle tüm monarkların en şanlı kayıtlarını "Tanrı'nın inayetiyle" sona erdirmişti.

Utrecht ve Rastadt Antlaşmalarından

DANİMARKA VE NORVEÇ KRALLIĞI
İSVEÇ KRALLIĞI
Kopenhag
BALTIK DENİZİ
Köningsberg
PRUSYA
Stralsund
İSVEÇ POMERANYA
PRUSYA
Bremen
Verden
Berlin
Hannover
SAKSONYA
POLONYA
SİLEZYA
BOHEMYA
Prag
İMPARATORLUK
BAVYERA BÖLGESİ
MORAVIA
AVUSTURYA BAŞ DÜKALIĞI
Rastadt
Blendeim
Münih
Strasburg
Viyana
Buda
Peşte
MACARİSTAN KRALLIĞI
TRANSİLVANYA
Baden
TYROL
Timişoara
VENEDİK CUMHURİYETİ
MİLANO DÜKALIĞI
Venedik
Piacenza
PARMA B.
MODENA B.
CENOVA CUM.
Cenova
Lucca
Floransa
TOSKANA B.
KİLİSE DEVLETLERİ
Tuna Nehri
OSMANLI DOMİNYONLARI
Ragusa
Cattaro
KORSİKA
Roma
NAPOLİ (Avusturya'ya)
Napoli
SARDİNYA (Avusturya'ya) (daha sonra, 1720, Savoy'a)
Palermo
Messina
SİCİLYA (Savoy'a) (daha sonra, 1720, Avusturya'ya)
MORA
CANDİA
AKDENİZ

Sonra Avrupa

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Mutlak monarşi ne demektir? Kendi güçlerine bağlı olarak XIV. Louis'nin ve Stuartların konumunu karşılaştırın. Fransa'da Sınıflar Meclisi neye dönüşmüştü? Louis sarayını desteklemek için parayı nasıl elde etmişti? Soylular parayı nereden elde ediyordu?

2. Versay'daki sarayı betimleyin. Louis sanat ve edebiyatı desteklemek için ne yapmıştı?

3. Louis'nin savaş girişimlerinin arkasında yatan gerekçeler nelerdi? Louis Hollanda ile olan savaşını nasıl finanse etmişti? Louis'nin Huguenotlara karşı tutumunun sonuçlarından biri neydi?

4. XIV. Louis'nin dört büyük savaşının bir listesini yapın ve kazandığı ve kaybettiği savaşları anlatın. İspanyol Veraset Savaşı'nın en yıkıcı etkileri neydi? Louis'nin tahta çıkmasında ve ölümünde Fransa'nın konumunu karşılaştırın.

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *otokrasi, demokrasi, mutlak monarşi, yürürlükten kaldırma, hami, görünüm, şato, Üçlü Müttefiklik, halef olma hakkı, tekel.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Fransa ve İngiltere kendi yönetim teorileri tarihinde neden ayrışmıştır?

2. Bir mutlak monarşi ve bir meşruti monarşi arasındaki fark nedir? Büyük Britanya bugün hangi monarşi formuna sahiptir? Fransa hangi yönetim formuna sahiptir?

3. Colbert'in oluşturmuş olduğu yönetim şeklinde ticarete müdahale olmasının dezavantajları nelerdi?

4. Krallığın kutsanmış karakteristik özelliklerine dair daha erken dönem örnekler verebilir misiniz?

TARTIŞMA KONULARI

1. Meşruti monarşi, mutlak monarşi üzerine bir ilerlemedir.

2. Huguenotlara yapılan zulümler Fransa'nın esenliği için bir yaradır.

3. Tüm ülkelerin "doğal sınırları" olmalıdır.

4. XIV. Louis monarşiye karşı büyük bir başkaldırı için zemin hazırlanmasına yardımcı olmuştu.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt II, bölüm xxxi, bölüm i, Richelieu'nun Fransa monarşisini güçlendirmesi; bölüm ii, Piskopos Bossuet tarafından ortaya konan "ilahi hak" teorisi; bölüm iii, "Colbert ve Çalışması"; bölüm iv, Bir İngilizin XIV. Louis'nin hükümranlığının ilk kısmında Fransa betimlemesi; bölüm v, Condé Prensi Louis'i nasıl ağırlamıştı; 340, "Saint-Simon'ın XIV. Louis portresi"; bölüm vi, Louis'nin Huguenotlara karşı tutumu; bölüm vii, "İspanyol Veraset Savaşı'nın nasıl meydana geldiği"; 344, Louis'nin Anjoulu Philip'i İspanya kralı olarak ilan etmesi.

2. Konu Çalışmaları. Richelieu ve Mazarin: ROBINSON (yukarıdaki referans); HAYES, *Modern Europe*, Cilt I, bölüm vi; PERKINS, *Richelieu* ve *France under Mazarin*. Colbert'in çalışması: ROBINSON (yukarıdaki referans); HAYES, *Modern Europe*, Cilt I. bölüm vi. Huguenotlar: ROBINSON (yukarıdaki referans); WAKEMAN, *The Ascendancy of France*, bölüm xi; HASSALL, *Louis XIV*, bölüm ix.

BÖLÜM XII • RUSYA, AVUSTURYA VE PRUSYA'NIN BÜYÜK GÜÇLERE DÖNÜŞMESİ

AVRUPA'DA BİRBİRLERİNE RAKİP GÜÇLERİN GELİŞİMİ • RUSYA'NIN BİR BATILI DEVLETE DÖNÜŞMESİ • HAPSBURGLARIN ORTA AVRUPA'DA BİR AVUSTURYA "İMPARATORLUĞU" İNŞA ETMESİ • BÜYÜK FREDERICK'İN PRUSYA'YI GÜÇLÜ BİR KRALLIĞA DÖNÜŞTÜRMESİ • "AYDINLANMIŞ" MONARKLARIN POLONYA'YI KENDİ ARALARINDA BÖLÜŞMESİ

Hiç kuşkusuz gazetelerde, küçük veya büyük Avrupalı güçler anlamına gelen "Avrupalı güçler", "büyük güçler" veya "küçük güçler" ifadelerini görmüşsünüzdür. "Yönetim" veya "devlet" için *güç* sözcüğü feodal dönemlerde uygun olmazdı; çünkü bütün bir krallığı temsil etmeye yetecek güçte hiçbir merkezî yönetim o zaman yoktu. Bu, devletin başka devletlerle müzakerelerde bulunduğu ve yönetiminin bu yönde eylemde bulunduğu birleşik bir yapı olduğunu gösterir. Dahası, güçler sanki bireylermiş gibi, kendi iradelerini ortaya koyabildiği ve ifade edebildiği için, biz bazen onlardan sanki kişiymiş gibi bahsederiz. Böylece "Amerika düşündü" veya "Fransa hissetti" veya "Büyük Britanya hoş görmedi" gibi ifadeler görürüz. Bu, aldırışsız bir konuşma şeklinde; çünkü hiçbir halk yapısı gerçekte tek bir zihin olamaz. Bunun anlamı bu ülkelerin yönetiminin belirli bir tavır almış olduğu veya çoğunluk kamuoyu düşüncesinin gazetelerde ifade edilmiş olduğu gibi veya belki de halkın oylarıyla belirlendiği şeklindedir.

Biz ayrıca Fransa ve İngiltere'nin güçlü ulusal devletler geliştirmiş olduğunu hâlihazırda görmüştük. On sekizinci yüzyıl orta ve doğu Avrupa'da başka üç önemli gücün –Rusya, Avusturya ve Prusya– doğduğunu görmüştük. Bu güçler de Avrupa uluslarının büyük ailesine ait olacaktır.

Bugün Avrupa'daki ciddi problemleri anlamak için, bu güçlerin nasıl geliştiğini ve birbirleriyle nasıl başa çıktıklarını öğrenmek zorundayız; çünkü uluslararası politika ulusların arasındaki uzun-süredir-devam-eden dostluk veya düşmanlık alışkanlıklarıyla büyük ölçüde etkilenmiştir. Savaş şeklinde mücadele geleneğinin eski olduğu Avrupa'da kalıcı barışın elde edilmesinin ne denli zor olduğunu anlayabiliriz.

1. AVRUPA'DA BİRBİRLERİNE RAKİP GÜÇLERİN GELİŞİMİ

Feodal Krallıkların Ulusal Devletlere Dönüşmesi. Bildiğimiz gibi, feodal dönemlerde krallar daha önceden kendilerinin sahip olduğu toprakların sahipliğini yeniden elde etmeye çalışmakla ve kendi muhalif soylularıyla savaşmakla meşguldü. Daha sonraki Orta Çağlar'da kendi isyankâr vassallarını fethettikleri ve kendi güçlerini krallıkları içinde üstün kıldıkları zaman, onlar daimî ordular tesis etmişlerdi. Ödemeleri kraliyet tarafından yapılan askerlere kendi muharebelerinde güvenebilirlerdi.

Onlar, kendi krallıklarını birleştirmede başarılı olarak, kendi bölgelerini nasıl genişletebileceklerini ve kendi krallıklarının önemini nasıl artırabileceklerini görmek için etrafa bakmada özgür kalmışlardı. Biz İngiltere'nin nasıl güçlü bir ulusal yönetim inşa ettiğini ve Fransa'nın, kendi açıkgöz devlet bakanlarının kılavuzluğu altında, XIV. Louis dönemi itibarıyla Avrupa meselelerinde önde gelen yer işgal etmiş olduğunu görmüştük. Ancak Louis miras kalan adil krallıktan memnun değildi, sınırlarını nasıl genişletebileceğini ve böylece Fransa için nasıl daha fazla "şan" elde edebileceği arayışı içindeydi. Louis, Avrupa'daki her daha az talihli prensin hırsına dönüşecek olan bir model olmuştu.

Avrupa'nın Kalıcı Olarak Bölünmesi: Ulusalcılık. Avrupa'nın yazgısı Roma'daki bir imparatora sadakat ile birbirine bağlanmış olan tek büyük imparatorluk olarak kalmak değildi. Tersine olarak, yüzyıllar boyunca onun toprakları üzerinde savaşlar olacaktı ve sayısız kere el değiştirecekti. On sekizinci yüzyıl itibarıyla, bir evrensel İmparatorluk ve bir evrensel Kilise eski idealinden vazgeçilmişti. Sürekli artan bir ayrışma duygusu veya *ulusalcılık* ile Avrupa'nın kalıcı olarak ulusal devletlere bölündüğü aşikârdı—bu duygu birbirlerine karşı rakiplik tutumunun artmasını teşvik etmişti. Gerçekten de, çeşitli müttefiklikler ile hâlihazırda oluşturulmuş olan imparatorlukların, savaş dönemlerinde, "güç dengesi"ni sürdürme korkusu çok büyüktü.

On sekizinci yüzyılda güçlü ulusal devletlerin gelişimiyle, Avrupa'nın haritası çok daha fazla olarak bugün olduğu şekilde görünmeye başlamıştı. Orta ve doğu Avrupa'da, yirminci yüzyıla kadar önemli devletler olarak kalan üç güç ortaya çıkmıştı. Büyük Frederick yönetimi altındaki Prusya krallığı kuzey Avrupa'daki en önemli güce dönüşmüştü; bu, çağdaş Almanya'nın merkezine dönüşecekti. Orta Avrupa'da Hapsburgların mülkleri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na gelişiyordu. Bu imparatorluk Birinci Dünya Savaşı'na kadar varlığını sürdürmüştü. Rusya, Büyük Pedro yönetimi altında, batıya doğru baskı kurmaya ve kendisini Doğulu bir güçten bir Avrupalı güce dönüştürmeye başlamıştı.

Monarkların Kendilerini Nasıl Gördükleri. On sekizinci yüzyılda tüm monarkların birbirine benzer bir şekilde paylaştıkları belli başlı "politik teoriler" veya yönetim fikirleri vardı. Bunların bazılarının ne olduğunu bilmemiz gerekir, çünkü vazgeçilmeden önce pek çoğu uzun süre boyunca varlığını sürdürürken, başkaları günümüze kadar ulaşmıştır.

On sekizinci yüzyıl hükümdarları genel olarak kendi makamlarına ilahi onaylanma ile sahip olduklarına inanmışlardı ve bundan dolayı eylemlerinden kendi tebaalarına karşı olmaktan ziyade Tanrı'ya karşı sorumlu olduklarını düşünüyorlardı. Onlar *otokrasiye*, yani üzerlerinde hiçbir denetim olmaksızın, canlarının istediği gibi yönetme yüce hakkına sahip olduklarına inanıyorlardı. Kendi tebaası için en iyi olanı yapması gerektiğine inanmışlardı fakat bunun ne olduğuna karar vermede halkın düşündüğü veya istediği şeyden bağımsız olarak karar veriyorlardı. Dahası, yönettikleri kişiler üzerinde yaşam ve ölüm gücüne sahip olmaları gerekiyordu. Kendi krallıklarını neredeyse kişisel mülkleri olarak görüyorlardı ve bu mülkün veraset yoluyla kendi ailesine kalması gerektiğini düşünüyorlardı. Bu fikirler hüküm sürdüğü müddetçe, bir devletin kaderinin hükümdarının bilgeliğine veya budalalığına bağlı olduğunu görmek kolaydır. Ve çoğu hükümdarın kendi egemenlik alanlarını ve önemlerini ne pahasına olursa olsun genişletme hırsı içinde olduğu görülür.

Monarkların Birbirlerinin Üstesinden Gelmesi. Monarkların bu hedeflere ulaşmaları için çeşitli yollar vardı. Bunların biri kendi ailesinin üyelerinden birinin evlenmesi aracılığıyla kendi bölgelerini sağlamlaştırmaktı. Bir başkası, birbirini alt etmeye çalışarak, bol miktarda entrika ile –anlaşmalar yapma ve müttefiklikler oluşturma yoluyla– müzakere etmekti. Yönetimler arasındaki bu müzakereler genel olarak *diplomasi* diye adlandırılır. Ardından onlar zorlukları aşmanın en kolay yolu olarak, en küçük bahane ile kolaylıkla savaş çıkarırlardı ve "güç haktır" anlayışı içinde fethetme hakkına sahip olduklarına inanırlardı.

Doğal olarak sıklıkla çatışmalar meydana geliyordu. Böylelikle, on sekizinci yüzyıl, tıpkı ondan öncekiler gibi, bir savaşlar öyküsüdür. Biz tüm savaşları veya onların ne hakkında olduklarına dair her şeyi hatırlama umudu içinde olamayız. Biz yalnızca daha önemli olan birkaç tanesi hakkında konuşacağız—bunlar Avrupa'nın geleceği üzerine devam eden etkileri olan savaşlardır. "Büyük politika oyunu" adı verilen şeyin doğasını göstermek yeterli olacaktır—bu, çok eski ve halen devam eden bir oyundur. Geriye bakıldığında çok sayıda başkasının yanı sıra bu monarkların Avrupa'yı etrafına oturup dikkatle baktıkları bir oyun tahtası olarak kullanmış oldukları görülür. Her bir güç, rakipleri üzerine bir avantaj elde etmek için kendi ordusunu, kendi donanmasını, kendi parasını veya kendi diplomasisini kullanarak kendi elini oynamıştı. Oyunun bahis konusu olan şeyi daha fazla toprak, daha fazla güç, daha fazla şan idi. Bu büyük güçlerin, Avusturya, Rusya ve Prusya'nın oyuna nasıl dâhil olduklarını ve ellerini nasıl oynadıklarını görelim.

2. RUSYA'NIN BİR BATILI DEVLETE DÖNÜŞMESİ

Slav Halkları. Şimdiye kadar Ruslar, Polonyalılar ve doğu Avrupa'nın çok sayıda başka ulusunun ait olduğu Slav halklarından bahsetmek için çok az fırsatımız oldu. Ancak onlar birlikte Avrupa'daki çok sayıdaki ırkı oluşturur ve on dokuzuncu yüzyılın başında yüz elli milyonluk nüfusa sahip olan halkın kullandığı Slavca dilini konuşuyorlardı. Biz şimdi bu Slav ülkelerinin

en büyüğü olan Rusya'ya bakışlarımızı çevirelim; çünkü bu tarihten itibaren Rusya dünya meselelerinde gitgide daha önemli bir rol oynayacaktır.

Lisanları Yunanca, Latince, Keltçe ve Almanca'nın da ait olduğu Hint-Avrupalı grubunun biri olan Slavlar şimdi güneybatı Rusya olan Dinyeper, Don ve Vistül nehirleri boyunca, Hristiyan Çağı'nın başlangıcı kadar erken dönemde, yerleşmişlerdi. Doğu Gotlar Roma İmparatorluğu'na doğru baskı yaptıktan sonra, Slavlar onların örneğini takip etti ve güneydoğu Avrupa'nın büyük bir kısmını fethetti. Lombardlar İtalya'ya doğru güneye hareket ettikleri zaman, Slavlar onların arkasına, halen yaşadıkları Adriyatik Denizi'nin kuzeyine, doğu Alplere doğru baskı kurmuştu. Slavların üç ana kolu vardır: (1) Ruslar; (2) Polonyalılar, Bohemyalılar (Çekler), Morovyalılar ve Slovakları kapsayan Rusya ve Almanya arasında bulunan grup; (3) şimdi eski Yugoslavya ve Bulgaristan'da bulunan Balkan slavları.

"Slav Tehlikesi." Slavlar daha önceki yerleşim bölgelerinden batıya doğru her yöne yayılarak ve sayıca artarak "barbar istilaları" denilen hareketlilik içinde olmuşlardır. Bugün onlar doğru Avrupa'nın büyük bir kısmını işgal etmiştir. Bir sonraki sayfada bulunan haritada Slavlar tarafından hâlihazırda işgal edilmiş olan bölge gösterilir. Doğuda Rusya'nın büyük bir Slav nüfusu olduğu için, Avrupalılar Slavların karşı konulamaz sayılarda ilerlemesinden korkmuşlardı. Bunun sonucu olarak, yakın tarihlere kadar "Slav tehlikesi"nden çokça bahsedilmiştir.

Rusya'nın Başlangıçları. Tüm Slav imparatorlukların en büyüğü olan Rusya Karpat Dağları'nın doğu yamaçları üzerinde yaşayan kabilelerin kuzey ve doğusuna doğru kademeli genişlemesi ile başlamıştı. Bu kabileler orta Rusya'nın ormanları içinden ilerlemişler, alan temizlemesi yapmışlar ve köy ve daha sonraları kasabalara dönüşecek olan yerleşim yerleri kurmuşlardır.

Biz bu Slav kabilelerin yüzyıllar boyunca diğer göçebe kabilelerle yaptıkları savaşların tarihini takip edemeyiz. Ancak dokuzuncu yüzyıl kadar erken dönemde, Kuzeyli çetelerin Baltık

Denizi'nin doğu bölgelerini istila ettiklerini biliyoruz. Bu girişimci Kuzeyliler –bu durumda İsveçliler– batı Rusya'nın büyük suyollarını takip etmişler ve Karadeniz'in güneyine doğru kendilerine yol bulmuşlardır. Onlar ticaret istasyonları ve yerleşim birimleri kurmuşlar ve daha sonra onuncu yüzyılda Konstantinopol'de imparatorun muhafız askerleri olarak görülmüşlerdir. İsveçli istilacılar Rusya'nın gelişiminde büyük etkiye sahipti; çünkü dönemin tarih kitaplarında belirtilen erken dönem Rus hükümdarları Slav isimlerinden ziyade İsveçli isimlerine sahiptir. Rusya isminin türetildiği farz edilen *Rous* veya *Rus* sözcüğü onların kabilelerinden birinin adından gelmiştir.

Slavların Avrupa'ya Nüfuz Etmesi

Yunan Kilisesinin Rusya'da Tesis Edilmesi. Bahsetmemiz gereken ilk Rus hükümdar Büyük Vladimir'dir (980-1015). Vladimir Konstantinopol'deki imparatorun kız kardeşi ile evlenmiştir ve Hristiyanlığı kabul etmiştir. Rusya bu şekilde Doğu veya Yunan Kilisesi çatısı altına girmiştir. İki yüzyıl boyunca Rus Kilisesinin görevlileri Yunandı ve Kilisenin başı Roma'daki Papa'dan ziyade Konstantinopol'deki Patrik idi. Rusya ve Konstantinopol'ün hükümdarları arasında artık dört dörtlük bir şekilde tesis edilmiş olan bağlantı büyük bir felaketin yüzyıllarca geri bıraktığı Rusya uygarlığında hızlı bir gelişmeye sebebiyet vermiş olabilir.

Moğol İstilaları. Rusya coğrafik açıdan Rusların nihayetinde fethetmelerinin kaderlerinde var olduğu kuzey Asya'nın engin düzlüklerinin bir uzantısından başka bir şey değildir. Bu nedenle on üçüncü yüzyılda doğudan süpürerek gelen Moğolların büyük istilasına maruz kalmıştı. Kuzey Çin ve orta Asya'yı fethetmiş olan güçlü Moğol hükümdarı Cengiz Han (1162-1227) Avrupa'ya o dönemde çok sayıda prensliğe bölünmüş olan Rusya'nın üzerinden geçecek şekilde azılı atlı çeteleri göndermişti. Rus prensleri Büyük Han'a bağlı hale gelmişler ve sık sık onun üç bin mil uzaklıkta olan sarayını ziyaret etmek zorunda kalmışlardır. Taçlarını ona vermemenin alternatifi kellelerinin uçurulması idi. Moğollar Rusları haraca bağlamıştı fakat yasaları ve dinleri konusunda onları rahat bırakmışlardı.

Rusya'da Moğol İşgalinin Etkisi. Büyük Han'ın tahtının önünde yerlere kapanmaya gitmiş olan Rus prenslerinden hiçbiri onun üzerinde Moskova prensinden daha fazla olumlu izlenim bırakmamıştı. Han prens ve rakipleri arasındaki tüm çekişmelerde alışkanlık şeklinde onun lehine karar veriyordu. Moğol gücü azalmaya ve Moskova prensleri daha güçlü hale gelmeye başladığında onlar artık haraç ödemeyi reddetme cesareti gösterdiler ve böylece kendilerini Moğol boyunduruğundan özgür kıldılar. Ancak Moğol işgali kendi izini bırakmıştı; çünkü Moskova prensleri haklarında hiçbir şey bilmedikleri batı Avrupa'nın hükümdarlarından ziyade Konstantinopol'deki hükümdarları ve hanları taklit etmişlerdi. Sarayın kostümleri ve görgü kuralları Konstantinopol'den gelmiş görünüyordu. Rus silahları Çinlilerin silahlarına öykünmüştü ve onları başlığı bir sarık idi.

Rusya'nın Bir Özgür Monarşiye Dönüşmesi. Büyük Ivan (1462-1502) ve ardıllarının yönetimi altında Rusya birleşik bir monarşinin formunu almaya başladı. Moğolların boyunduruğunu üzerlerinden atmışlardı (1480). Ülke büyük ölçüde genişlemişti ve onun engin alanları doğrudan Moskova'daki dükün denetimine girmişti. Dahası, Rus Kilisesi Konstantinopol'den bağımsızlığını elde etmişti. Bizans Kilisesi 1439'da Roma'daki Papa'nın etkisi

altına girmişti ve 1453'te başkent Türklerin eline geçmişti. Moskova bu durumda "Üçüncü Roma" olduğunu ve onun patriğinin Ortodoks Yunan Hristiyanların gerçek kilisesinin başı olduğunu iddia etmişti. Korkunç Ivan (1533-1584) kral veya imparatora denk olacak şekilde kendisini Çar ilan etmişti.[36] O, *miras yoluyla kalan* toprakları alarak ve onlara kendi yerinden başka mülkler vererek soyluların çoğunu güçten mahrum bırakmıştı. Onlar çarlığa zorunlu olarak hizmette bulunuyorlardı. Ivan tümü kendi gücünü mutlak kılacak bir bakış açısıyla yönetim tarzı ve vergilerin toplanmasında çok sayıda reform gerçekleştirmişti. Hükümranlığı bir terör kâbusu yaratacak şekilde zalimlik ve kan dökmeyi içeren otoritesini pekiştirmişti.

Romanovlar (1613-1917). Korkunç Ivan hükümranlığından sonra ülke bir iç savaş ve anarşi dönemine girmişti. Bu dönem nihayetinde Romanov ailesinin bir üyesi olan Mihail'in yeni çar seçilmesiyle sona ermişti. Mihail'in seçilmesi önemliydi; çünkü bu seçim tahtı 1917 büyük devrimine kadar üç yüzyıl boyunca Rusya'yı yönetecek olan Romanov ailesine getirmişti. Rusya'yı Doğulu bir ülkeden bir Batı ülkesine dönüştürmeye karar veren ve onu Avrupalı ulusların ailesine sokan kişi 1682 yılında tahta çıkmış olan Mihail'in büyük torunu I. Pedro idi. Pedro Romanov ailesinin en tanınmış kişisidir.

ŞEKİL 91. Büyük Pedro

Kneller tarafından yapılmış bir resimden

I. Pedro'nun Rusya'nın Çarı Olması. I. Pedro (1682-1725

36 "Çar" sözcüğü *Sezar*'dan (Almanca *Kaiser*) türetilmiştir fakat Slav kitaplarında Roma imparatorlarının yanı sıra antik dönemin krallarının unvanı şeklinde kullanılmıştı. Büyük Pedro kendisini *imparator*, yani "hükümdar" diye adlandırmıştı. Çar ayrıca "Tüm Rusların Otokratı" olarak biliniyordu.

arasında hüküm sürmüştür) iki metrenin üzerinde uzunluğa sahip, güçlü ve etkili biriydi. Bunu kurnazlığı, bazı ideallerini gerçekleştirme konusunda pratik olması ve en kaba saba gaddarlığı ile birleştirmişti. Kendisinin çok az eğitimi olmasına karşın, eğitim konusuna büyük bir saygısı vardı. Bir çocukken mekanik ve özellikle gemilerde bulunan tüm düzenekler ile çok ilgiliydi. Kendi elleriyle tekne inşa etmeyi öğrenmişti. Vaktini hiç boşa harcamazdı, yönetim konusunda sıkı çalışırdı ancak her sınıftan insanlarla içki içerek saatler geçirmeyi severdi.

Pedro'nun Rusya'yı Bir Avrupa Gücüne Dönüştürmesi. Pedro'nun tahta çıkış döneminde Rusya halen geri kalmış bir ülke idi ve Avrupalılar tarafından yarı barbar bir devlet olarak görülüyordu. Her ne kadar onun öncelleri tarafından bir merkezî yönetim temeli oluşturulmasında çok şey yapılmış olsa da, Rusların yaşam tarzları ve gelenekleri halen Doğulu idi ve ülke yönetim, askerî meseleler, imalat, eğitim, bilim ve sanat alanlarında Avrupa'da yapılmış olan ilerlemelerden neredeyse hiç etkilenmemişti. Dahası, Rusya'nın denizlere açılan bir kapısı halen yoktu. Pedro krallığının batı Avrupa ülkelerinin çok gerisinde olduğunun ve kendi yönetiminin daha çok bir Moğol prensinin yönetimine benzediğinin farkına varmıştı. Kendisine kalan bu despotik güce hiçbir itirazı yoktu fakat kendisinin kabaca donatılmış askerlerinin Batılı devletlerin iyi-silahlanmış ve çok-disiplinli askerî birlikleriyle asla başa çıkamayacağını biliyordu. Rusya bir deniz limanı ve gemileri olmaksızın ticaret yapamayacağını ve dünya meselelerinde söz sahibi olamayacağını biliyordu. Bu durumda Pedro Batılı kurumlara ve alışkanlıklara öykünmeye karar vermişti. Kendi ifadesiyle Batı kendi barbar diyarları için Rusya'nın uzaklara bakabileceği "bir pencere olma" niteliğine sahipti.

Pedro'nun Avrupa'daki Yolculukları. Pedro, 1697-1698 yıllarında kimliğini saklayarak Türklere karşı Rusya için yardım sağlamak umuduyla Avrupa'yı ziyaret eden bir komisyona katılmıştı. Komisyon herhangi bir başarı kazanamazken, Pedro'nun kendisi Almanya, Hollanda ve İngiltere'yi ziyaret etmek için fırsata sahip

olmuş ve savaş gemisi inşa etmekten oymabaskı yapmaya kadar imalatın daha yeni yöntemlerinin yanı sıra ilgili olduğu her sanat ve bilim hakkında bilgi sahibi olmuştu. Bu kaba, yarı-yabani kuzeyli devin keskin gözlerinden hiçbir şey kaçmamıştı. Bir hafta boyunca bir Hollandalı işçinin dizinin dibinden ayrılmamış ve Amsterdam yakınındaki Zaandam'da bulunan gemi tersanesinde çalışmıştı. İngiltere, Hollanda ve Almanya'da ustalar, bilim insanları, gemi kaptanları ve ağır silah uzmanları ile içli dışlı olmuştu ve geri döndüğü zaman Rusya'nın reformu ve gelişiminde bu deneyimlerden yardım almıştı.

Pedro kraliyet muhafızı veya *Streltzi* adı verilen Rus soylularının bir başkaldırısı ile yurda çağrılmıştı. İsyancılardan korkunç bir intikam almıştı ve onların çoğunun kellesini kendisinin uçurduğu anlatılmaktadır. Barbar olduğunu açık ederek, onların bedenlerini, gücüne karşı isyan edenlerin başına neler geldiğinin herkes tarafından bilinmesi için gömülmeksizin tüm kış boyunca açıkta bırakmıştır.

Pedro'nun Çar'ın Gücünü Rusya'da Mutlak Hale Getirmesi. Pedro şimdi krallığı boyunca gücünü mutlak hale getirmeye karar vermişti. Bu nedenle Streltzi'yi lağvederek ve kendine bağlı güçlü bir askerî makine yaratarak işe başlamıştı. Doğrudan kendi denetimi altında büyük bir daimî ordu kurmuştu. Yalnızca kendisine karşı sorumlu olan yabancı subaylar tarafından eğitilen ve disiplin altına alınan askerî birlikleri vardı. O, ülkeyi vilayetlere ayırmıştı. Onların her biri işleri yeterli miktarda vergi toplamak olan bir askerî yetkilinin yönetimi altındaydı. Tüm yerel yönetimleri lağvetmişti ve ülke Çar'ın kendi atanmış memurlarının gözetimi altındaydı. Soyluların eski meclisi olan Duma Pedro'nun kendisi tarafından atanmış, soyluların bir danışma konseyi ile yer değiştirmişti.

Pedro, kendisini Rusya'nın mutlak "otokratı" kılma konusunda, Kilise ile hiçbir sonuna sahip değildi. Bu durumda onu gerçekten bir devlet birimi yapmıştı. Moskova patriği Kilisenin başı olarak bertaraf edilmişti ve Rusya'daki tüm dinsel aktivitelerden

doğrudan sorumlu olan bir "Kutsal Rahipler Meclisi" oluşturmuştu. Bu kurum Pedro tarafından atanmıştı ve onun üyeleri doğrudan Çar'a karşı sorumluydu.

Serflerin Durumu. Rusya'daki köylü çiftçiler daha önceleri bir yerden başka bir yere hareket etme konusunda özgürdü. Ancak zaman geçtikçe, onların durumları değişmişti; çünkü onların çoğu toprak sahibine olan kiralarını ödeyemez duruma düşmüştü ve böylece toprak sahiplerinin denetimi altına girmişlerdi. Bazen, ağır vergileri ödeyemediklerinde, çiftçiler kendi az miktarda mülkünü Kiliseye veya bir soyluya devrediyordu ve onların kiracıları oluyorlardı. On yedinci yüzyılın başlarında, köylüleri istedikleri yere gitme konusunda daha önceki özgürlüklerinden mahrum eden ve borçlarını ödemede sıkı bir gözetim altında tutan çok sayıda karar yürürlüğe girdi. Böylelikle, serfler toprak sahibinin mülkünün yalnızca bir kısmına dönüştü, toprakla birlikte satılıyordu veya değiştokuş yapılıyordu. Bu, onları fiilen köle konumuna düşürmüştü.

Büyük Pedro'nun yasaları insanların bu meselelere daha fazla dikkat kesilmesine neden olmuştu ve daha üstteki sınıflar ve serflerin sefalet yaşayan kısmı arasında haklar ve ayrıcalıklar konusunda gitgide genişleyen bir uçuruma sebep olmuştu. Serflerin kendilerini korumalarının hiçbir yolu yoktu ve sıklıkla kendi efendilerinden kötü muamele görüyorlar, kamçı veya başka bedensel cezalara çarptırılıyorlar ve hatta işkenceye uğruyorlardı.

Pedro'nun Kendi Bölgesini Batılaştırması. Pedro Rusya'ya Avrupalı bir görünüm vermeye kararlıydı. Halkının sıkı sıkıya bağlı olduğu Doğulu sakallar ve uzun, dökümlü giysilerden vazgeçmesini ve Avrupalılar gibi giyinmelerini sağlamıştı. Doğuya özgü inziva içinde olan daha zengin sınıfların kadınlarını, Batı'da yaygın olduğu gibi, dışarı çıkmaları ve sosyal etkinliklerde erkeklerle bir araya gelmeye zorlamıştı. Yabancıları Rusya'ya yerleşmeye davet etmişti ve genç Rusları çalışmaları için yurt dışına göndermişti.

Büyük Pedro ve Katerina'nın İlave Ettiği Bölgeleri Gösteren Rusya Haritası

Pedro'nun Denize Açılan Bir Kapı Elde Etmesi. Pedro, her şeyden önemlisi, Rusya'nın denize kıyısı olan bazı toprakları elde etmesinin zorunlu olduğunun farkına varmıştı. Karadeniz'e doğru özlem dolu gözlerle bakıyordu. Ancak bu yönde Osmanlı Türkleri ile yüz yüze gelmişti. Bu, aşılması zor güce karşı çok fazla başarı elde etmesi kaderinde olmasa bile, Baltık Denizi üzerinde çok arzuladığı bir kıyı şeridini elde etmişti. Pedro'nun almak istediği vilayetler Rus sınırı ve Baltık Denizi arasında bulunuyordu. Burası bu dönemde iyi bir savaşçı ve enerji dolu genç monark XII. Charles yönetimi altında İsveç'e aitti. Bu cesur genç hükümdar bir dönem boyunca Danimarka, Polonya ve Rusya ile savaşa girerek ve

çok sayıda şaşırtıcı zaferler elde ederek Avrupa'da büyük şaşkınlık yaratmıştı. Ancak Rusya'ya nüfuz etme girişimi başarısız olmuştu çünkü ordusu yenilgiye uğramıştı. Charles Türk bölgesine kaçmayı başarmıştı fakat Çar'ın kuvvetlerine karşı bir zafer elde etmek için Sultan'dan yeterli yardım alamamıştı. Pedro'nun Baltık Denizi'ne ulaşma planları genç İsveçli hükümdar tarafından geciktirilmişti; fakat Charles'ın ölümünden üç yıl sonra (1715) Pedro İsveç'i daha önceleri Rusya'yı denizden kopuk tutan Livonya, Estonya ve başka İsveç bölgelerini kendisine terk etmeye zorladı.

Pedro'nun St. Petersburg'da Yeni Bir Başkent Kurması. Pedro, eski alışkanlıklarına ısrarla yapışarak, İsveç'ten fethetmiş olduğu toprakların kısmı üzerinde kendi yeni Rusya'sı için iyi bir yeni başkent olarak Moskova'yı kurdu. Neva üzerindeki bataklık toprağı kuruttu ve muazzam masraflar yaparak Rusya'nın ilk gerçek limanını yarattı. Yeni kenti üzerine Avrupalı modele göre yapılan güzel binalar inşa ettirdi ve yönetim koltuğunu Moskova'dan kendi adından türetilen yeni başkenti St. Petersburg'a taşıdı.[37]

Rusya'nın Çariçesi II. Katerina (1762-1796). Pedro'yu çok sayıda önemsiz hükümdar takip etmişti; fakat 1762'de dikkat çekici yeteneğe sahip bir Alman prensesi tahta çıktı ve II. Katerina unvanını aldı. Katerina Büyük Frederick'in yöneticilerden birinin kızıydı ve Pedro'nun kızı Çariçe Elizabeth'in ricasıyla tahtın varisi olan kuzenine uygun bir eş olarak Pedro tarafından seçilmişti.

On dört yaşındaki bu deneyimsiz kız kendisini St. Petersburg'daki sarayın entrikalarının ortasında bulmuştu. Yunan Kilisesine katılarak Sophie olan adını Katerina şeklinde değiştirmişti ve bu adıyla ünlü olmuştu. Ülkeyi III. Pedro adıyla altı ay boyunca yöneten kocası bu konuma layık biri olmadığını kanıtlamıştı. Pedro karısına kötü davranmaya başladığında Katerina imparatorluk muhafızlarının desteğini kazanmış ve kendisini imparatoriçe olarak ilan etmişti. Pedro tahttan çekilmeye zorlanmıştı

37 Birinci Dünya Savaşı'nda başkent *Petrograd*'a ve 1924'te *Leningrad*'a taşınmıştır. Leningrad ismini Çarlık yönetimini devirmiş olan komünistlerin baş lideri Lenin'den almıştır.

ve Katerina'nın destekçilerinin bazıları tarafından olasılıkla kadının sessiz rızasıyla ölüme mahkûm edilmişti.

Katerina'nın Rusya'yı Büyük Bir Güç Haline Getirmesi. Büyük Pedro'nun Rusya'yı bir *Avrupalı* güç haline getirdiği söylenir fakat II. Katerina onu bir *büyük* güç yapmıştır. Katerina hırslı, ahlaki değerleri hiçe sayan ve iki yüzlüydü fakat yöneticilerinin seçilmesinde ve idare edilmesinde kurnazdı ve politika oyununu bir erkek gibi oynuyordu. Onun tek ölçütü kraliyet otoritesini artırmaya yönelikti; çünkü tıpkı on sekizinci yüzyıl emsal monarkları gibi, Katerina katıksız bir despottu.

Katerina Osmanlı Türklerine karşı başarılı bir savaşın sonucu olarak Azak şehrinin ve Karadeniz'in kuzeyini çevreleyen bölgenin sahipliğini ele geçirdi. Dahası, Rus gemileri artık Çanakkale ve Boğaziçi'nden geçme hakkını elde etmişlerdi ve böylece Akdeniz'e ulaşabileceklerdi. Daha sonra öğreneceğimiz gibi, Katerina kendi bölgesinin sınırlarını Avrupa yönünde daha da batıya doğru zorluyordu. Haritaya bir göz atmak, II. Katerina tarafından Rusya'ya ilave edilen bölgenin Büyük Pedro tarafından elde edilmiş olandan kapsam olarak çok daha büyük olduğunu gösterecektir.

ŞEKİL 92. Büyük Katerina

Rosselin tarafından yapılan bir portreden

Rusya Hakkında Neden Bilgi Sahibi Olunması Gerektiği. Görmüş olduğumuz gibi, Rusya yalnızca büyük bir Avrupa gücü değil, dünya meselelerinde daha sonrasında söz sahibi olacak bir ülkeydi. *Sovyet Cumhuriyeti* ve *komünizm* hakkında konuşan insanlar, bu bölümde öğrenmekte olduğunuz bu ülke hakkında konuşmaktadır. Çünkü bunlar Rusya'nın daha sonraki yönetim şekli ve onun ekonomik sisteminin isimleridir.

Büyük Pedro'nun döneminden beri yaklaşık üç yüz yıl geçmiştir. Rusya bugün bir dünya gücüdür. Yerleşimcileri artık bir Çar'ın hükümdarlığı altında değil, çalışan sınıfın yönetimi altındadır. Pedro'nun döneminden beri uzunca bir dönem boyunca –yaklaşık 1920'li yıllara kadar– insan kitleleri serfler, cahil, çok-çalışan, yoksul, sıklıkla neredeyse açlık çeken durumunda kalmıştır. Diğer taraftan soylular, nüfusun yalnızca küçük bir kısmını oluşturan kesim, ülke topraklarına ve zenginliğine sahip olmuştur ve kendileri için ırgat gibi çalışan milyonlarca kişiyi buyrukları altında tutmuşlardır. Despotik Çarlar ve onların yöneticileri kitlelerin bu durumunu değiştirmek için hiçbir şey yapmamıştır. Bu, elbette Çarlık yönetimi altında eziyet çeken insanların köleliğinin, aşırı çalışmalarının, işkence görmelerinin ve Sibirya'ya sürgün edilmelerinin ürkütücü öyküsünün yalnızca bir kısmıdır.

1917 Rus Devrimi. 1917 yılında büyük bir devrim gerçekleşti. Çar ve ailesi öldürüldü (Temmuz, 1918), başka ülkelere kaçamamış olan tüm soylular katledildi ve tüm topraklarına ve zenginliklerine el konuldu. Özel mülklerinin gelirleriyle yaşayanlar uzaklaştırıldı. Ülkenin denetimi çalışan sınıfın temsilcilerinin eline geçti. Onlar yalnızca yönetimi değil, madenleri, bankaları, demiryollarını, tüm endüstrinin idaresini ve gündelik hayatın kontrolünü ele aldılar. Yönetimin rızası olmaksızın hiç kimsenin herhangi bir şeye sahip olmasına izin verilmedi. Bu sistem *komünizm* diye adlandırıldı.

Rusya'nın Yarattığı Sorun. İşçi sınıfının yönetimi Rusya'da uzun dönem boyunca devam etmiştir; ve yönetim tarihinde böyle bir dönem hiç duyulmadığı için ve dünyanın bunun kalıcı olarak sürdürülebileceğine ikna olmaması nedeniyle, bu süreç "Rus deneyimi" olarak ifade edilmiştir. Sovyet cumhuriyeti ve onun komünist öğretileri tüm dünya boyunca büyük telaşa neden olmuştur ve çok sayıda düşman edinmiştir. Çok sayıda insan devrimin gaddar karakteri ve merhametsiz, baskıcı tedbirlerle şaşkınlık yaşamıştır. Çarlık rejimi altında kendi ızdıraplarını yaşayan Rus kitleleri için yaygın sempati olmasına karşın, çok sayıda insan çalışan kesimin büyük bir ülkenin meselelerini yönlendirme becerisi olduğuna inanmamıştır. Başta özel mülkiyete saldırı olmak üzere Rus ekonomik ve sosyal öğretileri onaylanmamıştır.

Her şeyden önce, Rus propagandasının etkilerinden korkulmuştur. Komünistlerin kendileri için seçmiş oldukları devrimsel fikirler ve yöntemleri takip etmeleri için başkalarını teşvik etme ve karmaşa yaratma konusunda başka ülkelerin insanlarını etkilemeye çalışma haklarının olmadığına inanılır.

3. HAPSBURGLARIN ORTA AVRUPA'DA BİR AVUSTURYA "İMPARATORLUĞU" İNŞA ETMESİ

Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Zayıflığı. Otuz Yıl Savaşı Kutsal Roma İmparatorluğu'nu kötü bir durum içinde bırakmıştı. Onun toprakları üzerine yapılan uzun ve kanlı muharebeler sırasında köylerin hepsi yağmalanmış ve haritadan silinmişti ve nüfus eskisine göre yarı yarıya azalmıştı. Savaşı sona erdiren antlaşmalarla, İmparatorluk bölgesini İsveç ve Fransa'ya kaybetmiştir. Ayrıca İsviçre ve Hollanda kendi tam bağımsızlıklarını elde etmiştir. Dahası, Alman prensleri Kiliseden almış oldukları toprakları elde tutma hakkının yanı sıra, imparatorun müdahalesi olmaksızın kendi bölgeleri üzerinde bağımsız hükümdarlar olarak eylemde bulunma gücüne sahipti. Avrupa'nın başka ülkeleriyle birleşme yönünde genel hareketin tersine, imparatorlukta böyle bir eğilim yoktu. Her bir prens kendi prensliğinin önemini artırma niyetindeydi ve sahip oldukları hakları daha yüksek bir güce dönüştürmek için XIV. Louis'nin yöntemlerini taklit ediyordu. İmparatorluğun kısımlarını güçlü bir ulusal devlete dönüştürmek için yeterince güçlü bir ekonomik veya vatansever güdü yoktu. Bu durumda, ortaçağ döneminden beri "Cermen vatanlarını" oluşturan dükalıklar, taşralar, başpiskoposluklar ve serbest şehirlerin bir gönüllü birlikteliği kalmıştı.

Avusturyalı Hapsburglar ve Onların Bölgeleri. Her ne kadar bu belli belirsiz bölgenin Hapsburg imparatorunun kulağa hoş gelen "İmparator" unvanını destekleyecek hiçbir gerçek gücü olmamasına karşın, Avusturya arşidükü olarak, kendine ait geniş bir bölgenin üzerinde hüküm sürüyordu. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun derebeyleri olarak Hapsburgların konumu ve Avusturya'da merkezlenmiş onların aile topraklarının hükümdarları olarak konumları arasında bu durumda bir ayrım yapılmalıdır. Avusturya her ne kadar

imparatorluk içinde bulunsa da, (aynı zamanda imparator olan) onun arşidükü sınırlarının tümüyle dışında bulunan başka geniş bölgelere sahipti. O, bu aile dominyonlarının egemeni olarak, ordu oluşturabilir ve muhtelif "Cermen vatanları"nın göstermelik bir hükümdarı olanların keyfini süremeyeceği güçler uygulayabilirdi.

Avusturya İmparatorluğu'nun Gelişmesi. On sekizinci yüzyıl itibarıyla Hapsburglar orta Avrupa'da çok sayıda farklı toprak ve çok sayıda farklı halk içeren büyük bir imparatorluk inşa etmişti. V. Charles'ın geniş krallığının bölünmesinde onun kardeşi Ferdinand'a vermiş olduğu topraklar akılda tutulmalıdır. Ferdinand evlilik aracılığıyla Bohemya ve Macaristan krallıklarını hâlihazırda elde etmişti. Ayrıca Hapsburg ailesinin Cermen topraklarını almıştı. Bunlar Karintiya, Kranjska, Steiermark ve Tyrol bölgeleriyle Avusturya'yı kapsıyordu. Hapsburgluların sahip olduğu zamandan beri, evlilik, miras ve fetih aracılığıyla kendi dominyonlarına büyük ölçüde ilaveler olmuştu.

Yaklaşık 1660 yılında Avrupa'daki Türk Toprakları

1730 Yılında Avusturya Toprakları

Hapsburgların Türklerle Mücadelesi. Macaristan'ın denetim altında tutulması Hapsburgların ciddi sıkıntı içinde olmalarının nedeniydi; çünkü bu orayı neredeyse tümüyle fethetmiş olan Türkler ile sürekli bir mücadeleyi içeriyordu. Osmanlı Türkleri 1453 yılında Konstantinopol'ü ele geçirdikten sonra, güneydoğu Avrupa'yı istila etmeye ve istikrarlı bir şekilde kuzeye doğru baskı yapmaya başlamıştı. Venedik cumhuriyeti ve Hapsburgların büyük kısmı İslamî orduların denetimine geçmişti. Ancak Türkler bununla birlikte Macaristan'ın neredeyse tümünü baskı altında tutmuş ve işgal etmişti. 1682 yılında, büyük bir kuvvetle, Avusturya'yı istila etmişler ve Viyana'yı kuşatmışlardı: Avusturya başkenti, Polonya kralının zamanında yardımı olmasaydı pekâlâ Türklerin eline geçebilirdi. Polonya kralı Türkleri yenilgiye uğratmış ve şehri özgür kılmıştı. Bundan sonra, Avrupa'nın Hristiyan güçleri

İslam ordularının istilası nedeniyle paniğe kapılmış ve Türkleri geri püskürtmek için imparatora para ve insan kaynağı sağlamıştır. Yaklaşık on altı yıllık bir mücadeleden sonra, istilacılar geri püskürtüldü ve Hapsburglar tüm Macaristan ve (doğuda) Transilvanya'yı yeniden kazanmıştı. 1699 yılında Sultan bu toprakların Hapsburglara ait olduğunu kabul etmişti.

Hapsburg Diyarlarındaki Çeşitli Halklar. İspanyol Veraset Savaşı'nın bitmesinden sonra, Hapsburglar V. Charles'ın imparatorluğunun İspanyol kısımlarının düşmanları olan Burbonlara geçtiğini görmüşlerdi; ancak onlara İspanyol Hollandası, Milano düklüğü ve İki Sicilya krallığı düşmüştü. Avusturya böylece İtalya'da bir tutunma noktasının yanı sıra Kuzey Denizi üzerinde bir bölgenin sahipliğini elde etmişti.

Ancak her biri kendi diline, geleneğine ve kurumlarına sahip böylesine muhtelif bir halklar grubunu birleştirmek ve yönetmek sorunu Hapsburgların gücüne ve maharetine yük oluşturmuştu. Avusturya'da daha çok Cermen vardı; Bohemya ve Moravya'da Cermenler ve Çekler adlı bir slav halk vardı; Galiçya'da Polonyalılar vardı; Macaristan ve Transilvanya'da Romanyalıların ve daha küçük insan gruplarının yanı sıra Macarlar bulunuyordu; her ikisi de slav olan Hırvatlar ve Slovenler güneyde idi; Milano'da İtalyanlar; ve Hollanda'da Flamanlar ve Valonlar vardı.

Her ne kadar Hapsburglar Almanya'da gerçek güce sahip olmasa ve çeşitli halkları kendi denetimleri altında tutma yönünde sürekli problemle karşı karşıya kalsa bile, onlar yine de Birinci Dünya Savaşı'na yol açan Avrupa'daki başlıca egemen ailelerden biriydi. Onlar evlilik aracılığıyla başka yöneten

ŞEKİL 93. Maria Theresa

Von Listard tarafından yapılan bir resimden

ailelerin çoğu ile akraba idi; onlar Katolikliğin sadık savunucuları idi; onlar kendi emsal monarkların mutlakiyetçi fikirlerini paylaşıyordu; ve onlar kendi engin bölgelerinde bir araya getirebildikleri büyük ordularıyla kendi idealarını kendi bölgeleri içinde koruyabiliyor ve uluslararası rekabetin büyük oyunu içinde kendi ellerini oynayabiliyorlardı.

Maria Theresa'nın Tahta Çıkması (1740). 1700 yılında, İspanyol Hapsburgların son doğrudan erkek varisi öldüğünde, onun büyük krallığının denetimini kimin elinde tutması gerektiğini belirlemeye dair bir Avrupa savaşı çıkmıştı. Benzer bir felaket bir nesil sonra Cermen Hapsburgların başına gelmişti; çünkü 1740 yılında İmparator VI. Charles varisi ve geniş topraklarını yönetmesi için adı Maria Theresa olan yalnızca bir kız çocuk bırakmıştı. İspanya'da neler olup bittiğini bilen Charles, tüm dominyonlarını Maria Theresa'ya bıraktığı vasiyetinin kabul edilmesi için diğer Avrupa güçlerinden güvence sözü alma konusunda çok uğraş vermişti. Ancak Maria Theresa'nın tahta oturmasının üzerinden çok geçmeden muhteris komşuları yaptıkları anlaşmaya adını verdikleri "Pragmatik Yaptırım"ı hiçe saymışlar ve Maria Theresa'nın topraklarını ele geçirmenin planlarını yapmaya başlamışlardı. Onun önde gelen düşmanı Prusya'nın yeni taç giymiş kralı II. Frederick idi. Biz şimdi kuzeydeki rakibin nasıl antik dönem Hapsburg gücüne ciddi bir tehdit oluşturacak derecede güç kazandığına bakmalıyız.

4. BÜYÜK FREDERICK'İN PRUSYA'YI GÜÇLÜ BİR KRALLIĞA DÖNÜŞTÜRMESİ

Brandenburg'un Hohenzollernlere Satılması. Brandenburg seçmen bölgesi yüzyıllar boyunca Almanya'nın parçası olmuştu ve onun büyük bir öneme sahip olmasının belli bir sebebi yoktu. On beşinci yüzyılın başlarında, Brandenburg seçmen prensinin eski soyunun nesli tükenmişti ve İmparator Brandenburg'u o zamana değin önemsiz bir toprak sahibi aile olan Hohenzollernlere satmıştı. Hohenzollernler küçük Berlin şehrinin doğusuna ve batısına

doğru yaklaşık doksan ila yüz mil boyunca uzanan bir şerit şeklinde bölge ile başlayarak, kendi sınırlarını, Prusya krallığının Almanya'nın yaklaşık üçte ikisini işgal ettiği on dokuzuncu yüzyıla kadar yavaş yavaş genişletmişti. Daha önceki azar azar toprak ilaveleri konusunda söylenmesi gereken bir şey yoktur. Hohenzollern ailesinin yönetimdeki üyelerinin hemen her biri atalarından kendilerine kalan toprağa ilaveler yapmıştır. Ancak Otuz Yıl Savaşı'nın hemen öncesine kadar hiçbir büyük genişleme meydana gelmemişti. Yaklaşık bu dönemde Brandenburg seçmen prenslikleri Cleves ve Mark'a miras kalmıştı ve böylece Ren Nehri bölgesinde ilk tutunma noktasını elde etmişlerdi.

Prusya'nın Brandenburg Seçmen Prensi Tarafından Ele Geçirilmesi. Oldukça önemli olan şey, birkaç yıl sonra, Brandenburg seçmen prenslerinin doğuya doğru uzak bir bölgede olan Prusya dükalığını ele geçirmesiydi. Burası Brandenburg'u Polonya bölgesinden ayırıyordu. "Doğu Prusya" başlangıçta dinsiz slavların yerleşmiş olduğu Baltık üzerinde bir bölgenin adıydı. Burası on üçüncü yüzyılda haçlı seferine çıkan şövalyelerin tarikatlarının biri (Tötonik Tarikatı) tarafından fethedilmişti. Onlar Kutsal Topraklar'ı terk ettikleri zaman, on üçüncü yüzyılda, başka işgal edecek yerler aramıştı.

Cermen şövalyeler Prusya'yı fethettikten sonra, orayı Cermen sömürgecilerle doldurmaya başlamıştı. Luther'in döneminde (1525) şövalyeler Protestanlığı benimsemiş ve tarikatı dağıtmıştı. Onlar daha sonra toprakları Prusya dükalığı haline getirmişti ve Brandenburg'un seçmen prenslerinin bir akrabası olan Büyük Usta onların ilk dükü olmuştu. Yaklaşık yüz yıl sonra (1618) Hohenzollernlerin bu kolunun soyu tükenmişti ve o dönemde dükalık Brandenburg seçmen prensine kalmıştı.

Büyük Seçmen Prensin Egemenlik Bölgeleri (1640-1688). Bütün bunlara rağmen, o zamana dek muğlak seçim bölgesi 1640 yılında aşılması zor bir güç haline gelmişti. Büyük Seçmen Prens olarak bilinen Frederick William bu tarihte Brandenburg tahtına çıkmıştı. Onun egemenlik bölgeleri Ren Nehri'nden Vistül

Nehri'ne ve ötesine dağılmıştı ve ordusu az sayıda askerden kurulu olmasına karşın güçlü soyluların muhalifliğine karşı otoritesini koruyordu. Bu bölgenin merkezi Brandenburg idi. Batıya doğru uzakta Ren vadisi üzerinde sınırlarını oluşturan Mark ve bu nehrin her iki kıyısı üzerinde bulunan Cleves vardı. Doğuya doğru uzakta, Vistül Nehri boyunca, Prusya dükalığı bulunuyordu.

Ancak Büyük Seçmen Prens bu bölgeleri güçlü bir devlete dönüştürme görevini üzerine almıştı. Doğası gereği kaba sabaydı, rakiplerini yok etme konusunda kalpsizdi, başka hükümdarlarla başa çıkmada kalleşti ve çağdaşı XIV. Louis'nin inceliklerinden bütünüyle yoksundu. Kendi bölgesini ve gücünü artırma konusunda kararlılık içinde işe koyulmuştu.

Otuz Yıl Savaşı'nın son günlerinde kurnazca taktiklerle Vestfalya Anlaşması aracılığıyla Minden ve Halberstadt piskoposlukları ve Baltık kıyısında ona iyi bir kıyı sunan Farther Pomerania dükalığını güvence altına almayı başarmıştı.

Brandenburg Büyük Seçmen Prensinin Bölgeleri

Büyük Seçmen Prensin Reformları. O, yurt içindeki çıkarlarının askerî güce bağlı olduğunu bilerek, vergi ödeyenlerin protestolarına rağmen, uygunluğun ötesinde bir ordu oluşturdu. XIV. Louis tarafından oluşturulan model üzerinde bir mutlak

monarşi yaratmada başarılı olmuştu. Louis'ye karşı müttefikliklerinde İngiltere ve Hollanda'ya katıldı ve Brandenberg ordusu bilinir olmaya başlandı ve bu ordudan çekiniliyordu. İyi bir protestan olmasına karşın kayda değer bir ölçüde dinsel özgürlüğe izin verilmişti. Katolikleri kamu makamlarına kabul etti ve diğer taraftan Fransa'nın zulme uğramış Huguenotlarını hoş karşıladı ve hatta kendi egemenlik bölgesi içinde yerleşmeleri için onlara özel teşvik sundu.

Brandenburg'un Prusya Krallığına Dönüşmesi (1701). Bu, Büyük Seçmen Prensin 1688 yılında oğlu I. Frederick'e bıraktığı müthiş mirasa göre olmuştu; ve oğulun kariyeri babasınınki kadar parlak olmamasına karşın, o "seçmen prens" unvanını "kral" olarak değiştirmişti, böylelikle *seçim bölgesi* de *krallık* olarak değişecekti.[38] "Prusya'daki Kral" unvanı[39] "Brandenburg Kralı" unvanından daha doğal görünüyordu çünkü Prusya tümüyle İmparatorluk sınırları dışında bulunuyordu ve sonuç olarak onun hükümdarı imparatora herhangi bir şekilde bağlı değildi, tümüyle bağımsızdı.

Büyük Frederick'in Öldüğü Dönemde Prusya

38 Prusya'daki kral olarak onun unvanı I. Frederick idi.

39 O Prusya'nın tümünün kralı değildi. Büyük Frederick bu unvanı "Prusya Kralı" diye değiştirmişti.

I. Frederick William'ın Büyük Bir Ordu Kurması (1713-1740). Yeni krallığın ikinci hükümdarı I. Frederick William kendisini tümüyle krallığını idare etmek, uzun boylu askerler seçmek, askerî taburları eğitmek, av partileri yapmak ve güçlü tütünler içmeye adamış olan kaba ve yontulmamış biriydi. Çocukluğundan beri askerî hayata tutkulu bir şekilde düşkündü. İri cüsseli askerleriyle özellikle gurur duyuyordu ve Avrupa'nın her kesiminden onları büyük masraflar yaparak birliğine katıyordu. Büyük Seçmen Prens döneminde yirmi-yedi bin olan Prusya ordusunu, neredeyse Fransa veya Avusturya'ya denk gelecek şekilde seksen-dört bine yükseltmişti. O, "benim mavi çocuklarım" diye hitap ettiği adamlarını sürekli olarak eğitiyordu.

Dahası, Frederick William sürekli tasarruf ederek ve lüks tüketimi kısarak çok miktarda para biriktirmişti. Saray hizmetkârlarının büyük bir kısmını işten çıkarmış, saray mücevheratının pek çoğunu müzayedelerde satmış ve gümüş aile masalarının büyük kısmını eriterek madeni paraya dönüştürmüştü. Sonuç olarak, oğlu II. Frederick'e yalnızca hayranlık uyandıran bir ordu değil, aynı zamanda bol miktarda altın tedariki bırakmıştı. Gerçekten de çok daha seçkin oğlunun başarılarını mümkün kılan onun çektiği zahmet idi.

"Büyük" Diye Adlandırılan II. Frederick (1740-1789). Bu erken dönemde II. Frederick babasının askerî hayata olan ilgisini paylaşmıyordu ve onun ilgisi kitaplara ve müziğe idi. Fransızca dilinin özel bir hayranıydı ve bu dili kendi diline yeğliyordu. Ancak kral olur olmaz hızlı bir şekilde "Büyük" unvanı kazanacağı savaşçı girişimlerde muazzam enerji ve beceri gösterdi. Talih kafasındakileri tasarlama konusunda onun lehineydi.

Frederick'in Silezya'yı Avusturya'dan Alması. Genç Maria Theresa Hapsburg bölgelerinin hükümdarı olarak babası VI. Charles'ın yerine geçmişti. Frederick Brandenburg'un güneydoğusunda bulunan Hapsburg bölgesini bir şerit halinde çevreleyen Silezya'yı işgal etme fırsatı ele geçirmişti. Bu bölgede Cermenler yaşıyordu. Prusya büyük bir Slav öge içerdiği için, Frederick, yalnızca zengin

ve verimli bir vilayet olduğu için değil, aynı zamanda kendi tebasına büyük miktarda Cermen ilave edeceği için Silezya'nın sahipliğini elde etme arzusu içindeydi. Buna uygun bir şekilde ordusunu almak istediği bölgeye sürdü ve savaş ilan etmeksizin veya toprak üzerinde hak sahibi olduğuna dair bir muğlak ve antik dönem iddiası dışında herhangi bir bahane sunmadan önemli Breslau kentini işgal etti.[40]

ŞEKİL 94. Büyük Frederick

Antoine Pesne tarafından yapılan bir resimden

Avusturya Veraset Savaşı. Fransa, Frederick örneğini takip ederek, Maria Theresa üzerine saldırıda Bavyera'ya katılmıştı. Bir süre boyunca kendi bölgesini elde tutma mücadelesi beyhude gibi görünmüştü fakat onun saltanatı altındaki çeşitli halkların tümünün sadakati olağanüstü bir cesaret ve enerji ortaya çıkarmıştı. Fransızlar geri püskürtülmüştü fakat Maria Theresa Silezya'yı savaşı sona erdirmesi konusunda ikna olması için Frederick'e bırakmaya zorlanmıştı. Nihayetinde, İngiltere ve Hollanda güç dengesini sürdürmek için bir müttefiklik içine katılmıştı çünkü Fransa'nın Avusturya Hollandası'nı ilhak ettiğini görme arzuları yoktu. Birkaç yıl sonra (1748) savaştan yorulmuş olan tüm güçler silahlarını bıraktılar ve diplomaside *status quo ante bellum* denilen düşmanlıkların başlamasından önceki koşullara geri dönülmesi anlamına gelen durum için uzlaşmaya vardılar.

40 Hiçbir kadın imparatoriçe olarak seçilmemiş olduğundan, Bavyera dükü İmparator VII. Charles olarak Kutsal Roma İmparatorluğu'nun başına geçmişti. Ancak 1745'te onun ölümüyle birlikte, Lorraine dükü olan Maria Theresa'nın kocası Francis İmparator seçilmişti. Onların oğlu II. Joseph 1765'te babasının yerine geçmişti ve 1790'da ölümü üzerine kardeşi II. Leopold seçilmişti.

II. Frederick'in Prusya'yı Güçlendirmesi. Ancak Frederick'in Silezya'yı elde tutmasına izin verilmişti. Böylece daha önceki topraklarının yaklaşık üçte biri kadar olan toprağı ülkesine katmıştı. O şimdi dikkatini bataklıkları kurutarak, imalatı teşvik ederek ve yeni bir kanunname oluşturarak krallığını daha zengin hale getirmeye yöneltmişti. Ayrıca ünlü Fransız yazar Voltaire'i Berlin'de evi olacak şekilde davet etmişti ve seçkin yazarlarla arkadaşlık etmek için zaman bulmuştu. Frederick ve Voltaire iki ya da üç yıl boyunca çeşitli fikir tartışmaları yürüttükten sonra Voltaire Prusya kralının sarayından ayrılmıştır.

Bir Yedi Yıl Savaşı'nda Frederick'i Yenilgiye Uğratmaya Çalışan Güçler. Maria Theresa hiçbir surette Silezya'nın kaybedilmesi konusunda uzlaşmamıştı ve güvenilmez Frederick'i defetmek ve kaybettiği bölgeyi yeniden kazanmak için planlar uygulamaya başladı. Bu, çağdaş tarih içindeki en önemli savaşlardan birine neden olmuştu. Yalnızca Avrupa güçleri değil, Hindistan'ın Hint racalarından Virginia ve New England sömürgelerine kadar tüm dünya bu savaşa dahil olmuştu. Bu Yedi Yıl Savaşı (1756-1763) bir sonraki bölümde daha ayrıntılı bir şekilde işlenecektir. Biz burada yalnızca Prusya kralının savaşta oynadığı rolü belirteceğiz.

Maria Theresa'nın Paris'teki büyükelçisi Fransız sarayı ile başa çıkmada öylesine becerikliydi ki, Hapsburg Ailesi ile iki yüz yıllık düşmanlığa rağmen, 1756 yılında Prusya'ya karşı Avusturya ile bir müttefiklik kurmaya ikna etmişti. Ayrıca Rusya, İsveç ve Saksonya da Prusya'ya bir saldırıda bulunma konusunda anlaşmıştı. Pusulanın her yönünden gelen düşmanları Maria Theresa'nın düşmanının tümüyle yok edilmesi tehdidinde bulunmuştu. Frederick'in orduları büsbütün yok edilecek ve Prusya'nın yeni krallığı Avrupa haritasından bütünüyle yok olacak gibi görünüyordu.

Frederick'in Muzaffer Savunması. Ancak bu savaşta Frederick "Büyük" unvanını kazanacak ve Büyük İskender'den Napolyon'a kadar dünyanın görmüş olduğu en becerikli generallere denk olduğunu gösterecekti. Frederick düşmanlarının sayısının çokluğundan yılmamış bir şekilde ve birkaç muharebeyi kaybetmiş

olmaktan dolayı cesaretini kaybetmeden Fransızları yenilgiye uğratmış ve 1757'de Rossbach'ta belki de tüm savaşlarının en ünlüsü olan muharebede Cermen düşmanlarını alt etmiştir. Bir ay sonra Breslau'dan çok uzak olmayan Leuthen'de Avusturyalıların geri çekilmesini sağlamıştır. Bunun üzerine İsveçliler ve Ruslar alanı terk etmiş ve Frederick'i bir süre boyunca durumun efendisi halinde bırakmıştır.

Bu noktada İngiltere, Fransızların dikkatini meşgul etmişti ve Frederick'i başka düşmanlarıyla başa çıkmada özgür bırakmıştı. İngiliz yönetimi tarafından ödenen para ordusunu etkin tutmaya yardımcı olmuştu ancak bir zaman sonra yenilgiye uğramaktan kurtulamayacaktı. Frederick'in coşkulu bir hayranı olan yeni bir Çar'ın tahta çıkması Rusya'nın Prusya ile barış yapmasını sağlayacaktı. Bunun üzerine Maria Theresa istemeyerek bir kez daha eski düşmanıyla mücadeleden vazgeçmeye razı olmuştu. Kısa bir süre sonra, İngiltere ve Fransa anlaşmaya vardı ve genel bir antlaşma 1763'te Paris'te yapıldı.

5. "AYDINLANMIŞ" MONARKLARIN POLONYA'YI KENDİ ARALARINDA BÖLÜŞMESİ

"Müşfik" Despotlar. Bizim takip ettiğimiz savaşların monarkları –Büyük Frederick, Büyük Katerina ve Maria Theresa– ve ayrıca Maria Theresa'nın oğlu II. Joseph sıklıkla "aydınlanmış" veya "müşfik" despotlar diye adlandırılmıştır. Bir bakıma onlar daha yaşlı krallardan daha fazla "aydınlanmış" idiler: onlar kitap okurlardı, reformlara karşı ilgi duyarlardı ve dönemin eğitimli insanlarıyla dostluk kuruyorlardı. Ancak onlar görevlerinin halklarının iyiliği için ellerinden gelen her şeyi yapmak olduğuna inanan daha önceki dönemlerin monarkları olan Şarlman, Büyük Alfred, Aziz Louis ve daha önceki dönemlerin çok sayıda başka monarkından daha hayırsever değillerdi. Diğer taraftan, sekizinci yüzyılın monarkları kelimenin tam anlamıyla despottu. Yönetme işini çok ciddiye alıyorlardı; çünkü yönetimi tebaaları ile paylaşmalarına olanak tanıyan hiçbir fikre sahip değillerdi. Devletin tüm gücünün kendilerine ait olduğuna inanıyorlardı ve bunu uygulamaya

niyetlilerdi. Dahası, daha önceki kralların yapmış oldukları gibi savaşı serbest bir şekilde sürdürüyorlardı ve en ufak bir gerekçe olmaksızın hiç tereddüt etmeden birbirlerinin topraklarını yağmalıyorlardı.

Çalışkan Büyük Frederick. Büyük Frederick kral olduğunda, kendisini daha az müziğe ve felsefeye ve daha çok devletin pratik sorunlarına adamıştı. O erken uyanırdı ve tüm gün boyunca meşguldü. Başbakanı kendisiydi ve yönetimin tüm branşlarının etkin başı kendisiydi. Orduyu denetliyordu, savaşta ona önderlik ediyordu, dış işleri meseleleriyle uğraşıyordu, hazineyi koruyordu, mahkemelere gözetmenlik yapıyordu ve memurlarının eylemlerini izleyerek krallığı boyunca yolculuklar yapıyordu. Kendisi dindar bir kişi değilken, başkalarına karşı hoşgörülüydü ve tebaasının Tanrıya istediği şekilde ibadet etmesi gerektiğine inanıyordu. Huguenotları ve Cizvitleri eşit samimiyetle karşılamıştı ve Protestanların yanı sıra Katoliklerin de ibadetlerini yapmasına olanak tanımıştı.

Maria Theresa ve Büyük Katerina. Maria Theresa kendi ülkesine tutkulu bir adanma göstermişti ve görmüş olduğumuz gibi saygın ve gözü pek biriydi. Kendi parçalanmış bölgesindeki muhtelif halkları birleştirmeye çaba göstermiş ve eğitim ve hukuk alanlarında reformlar gerçekleştirmişti. Ayrıca dinsel hoşgörü konusunda daha ileri seviyelere ulaşılmıştı—ancak tüm bunlar saltanatın mutlak otoritesini zayıflayan unsurlar değildi. Yalnızca belli bir noktaya kadar zayıflatmıştı.

Büyük Katerina, tıpkı Frederick gibi, çok çalışkandı. Her gün sabah altıda kalkardı ve kendi kahvaltısını hazırlardı. Bundan sonra, ordu, donanma, mali işler ve dış işleri meselelerine ilişkin konularda kendisine sunulan raporları inceleme sıkıcı işine başlardı. Katherine ayrıca yine Frederick gibi felsefe ile ilgiliydi ve seçkin ve eğitimli kişilerle mektuplaşmaktan hoşlanıyordu. Reform hakkında çok fazla konuşuyordu; ancak serfleri önceden olduğundan çok daha sıkı çalıştırıyordu çünkü onların efendilerine yaptıkları muamele nedeniyle şikâyet etmelerini bile yasaklamıştı.

II. Joseph ve Onun Başarısız Reformları. 1780 yılında Maria Theresa'nın ölümüyle onun görevini devralan oğlu II. Joseph kendi krallığında mükemmel bir gelişme sağlama konusuyla gerçekten ilgileniyordu. Krallığını birleşik ve iyi organize olmuş bir devlet yapma bakış açısıyla, bölgeyi yeni vilayetlere yeniden bölmüştü ve buralara kendi yeni sistemini gerçekleştirecek olan özel olarak seçilmiş temsilcileri eski memurlarla yer değiştirmişti. Krallığın resmî dili Almanca idi. Yüzlerce manastırı lağvederek Kilisenin gücünü azaltmıştı ve mülklerini hayırseverlik amacıyla ve okul olarak kullanmıştı. Kendi piskoposlarını atadı ve Roma'ya para gönderilmesini yasakladı. Dinsel hoşgörülü davranmayı tercih etmişti. Daha önce vergiden muaf olan soyluları ve ruhban sınıfını vergiye tabi kılmıştı. Kendi dominyonlarında serfleri özgürleştirdi ve başka kısımlarda köylülerin kendi lordlarına yükümlü oldukları hizmetleri azaltmıştı. Ancak Joseph'in şaşırtıcı reformları umduğu gibi karşılanmamıştı. Eski alışkanlıklarını kaybetmiş olanlar onu bir baskıcı olarak değerlendirmişti ve her taraftan bir protesto fırtınasıyla karşılanmıştı. Niyetleri iyi olmasına karşın, değişiklikleri tanıtmadaki otokratik yöntemleri iyi niyetini yenilgiye uğratmıştı. O, yenilmiş ve cesareti kırılmış bir adam olarak öldü.

Komşuları için Av Olan Polonya. "Aydınlanmış" monarklar otokratik oldukları kadar hırslıydılar. Çoğu kendilerine ait olmayan toprakları krallıklarına ilave etme konusunda hiç vicdan azabı çekmiyordu. Şimdi onların zayıf komşularının birini nasıl kendi avantajlarına kullandıklarını ve Polonya krallığının tümüyle yok olmasına neden olacak şekilde bu bölgeyi nasıl bölüştüklerine bakalım.

Polonya, Rusya'nın istisnasıyla, Avrupa'daki en büyük alana sahip krallık idi. Uçsuz bucaksız düz alanları kaplıyordu ve hiçbir doğal sınırı yoktu. Nüfusu Polonyalılar, Almanlar, Ruslar ve Yahudileri içerecek şekilde karışıktı. Yönetimi hayal edilebilecek en kötü yönetimdi. Polonya, kendini savunabilen güçlü bir monarşiye gelişebilmek yerine bir feodal anarşi konumunda kalmıştı. Krallık miras yoluyla aktarılmıyordu, her bir yeni hükümdar soyluların kurultayı tarafından seçiliyordu. Seçimler düzensizdi ve

Avrupalı güçler istikrarlı olarak kendi çıkarları lehine olabilecek bir adayın seçilmesini sağlamak için müdahalede bulunuyordu. Krala hiçbir güç verilmemişti: savaş ilan edemezdi, barış anlaşması yapamazdı, vergi koyamazdı veya kurultayın izni olmaksızın bir yasa çıkaramazdı. Ancak kurultayın kendisinin de çok az yetkisi vardı; çünkü soylulardan birinin veto etmesi durumunda hiçbir kanun yürürlüğe giremezdi. Onlar nadiren herhangi bir yasa üzerinde uzlaştıkları için, toplantılarının çoğu hiçbir şey başarılmaksızın sona ererdi.

Polonya Soyluları ve Köylüler. Polonya'daki soylular çok sayıdaydı. Çoğu yalnızca küçük bir toprak sahibi olan çok yoksul kişiler olmak üzere onlardan belki de bir buçuk milyon kişi vardı. Efendisinin mülkünün ortasında otursa bile, kuyruğunun komşu topraklar üzerinde kaldığı benzetmesinden yola çıkan zavallı soylu köpeği şeklinde bir deyiş vardı. Az sayıdaki Alman kasabaları haricinde hiçbir tüccar sınıfı yoktu. Köylüler gerçekten sefalet içindeydi. Onlar serf olmaktan köle konumuna geçmişlerdi. Belli başlı koşullar altında efendileri onları ölüme bile mahkûm edebiliyordu. Polonya'nın açgözlü ve güçlü komşuları –Prusya, Rusya ve Avusturya– için bir kurban olması tehlikesini görmek kolaydı—her taraftan kuşatılmış talihsiz konumdaki bir krallıktı.

Frederick'in Batı Prusya'yı Almak İstemesi. Frederick'in Avusturya'nın en iyi vilayetlerinden birini ele geçirmesi ve elinde tutması başarısı onu tatmin etmemişti. Onun krallığının orta kısımları –Brandenburg, Silezya ve Pomerania– Batı Prusya olarak bilinen büyük bir yol ile Doğu Prusya'dan tümüyle koparılmıştı. Bu, Polonya krallığına aitti. Frederick'in krallığındaki bu boşluğu doldurma isteği çok büyüktü. O, Polonya'nın kendi bölgesini savunabilecek koşullarının olmadığını gayet iyi biliyordu.

Rusya'ya hükmeden Büyük Katerina Polonya meselesindeki herhangi gelişmeyi önleme isteğinde Frederick ile aynı görüşteydi ve Rusya'nın genel karmaşadan menfaat elde edebilmesi için karmaşanın devam etmesini arzuluyordu.

Şekil 95. Polonya'nın Bölünmesinin Bir Karikatürü

II. Katerina, İmparator II. Joseph ve II. Frederick'in her biri Polonya haritası üzerinde almak istedikleri yeri işaret ediyorlar. Polonya kralı başından düşmekte olan tacını tutmaya çalışıyor. Harita üzerinde Polonya'dan geri kalan uzaktaki denizdir.

Polonya'nın Bölünmesi (1772, 1793, 1795). Prusya, Rusya ve Avusturya 1772'de bahtsız krallığın birer dilimini alma konusunda anlaşmaya varmıştı. Avusturya üç milyon Polonyalı ve Rusun yaşadığı bir şeridi belirlemişti. Böylelikle iki yeni halk türü ilave etmiş olacaktı ve hâlihazırda ırklar ve diller muhtelif koleksiyonuna iki dil daha eklemiş olacaktı. Prusya'ya küçük bir parça verilmişti; fakat orası Alman nüfusuna sahip olarak Batı Prusya tarafından istenmişti. Rusya'nın doğudaki parçası tümüyle Rusların yerleşmiş oldukları bir yerdi. Polonya kurultayı Rus birliklerinin ilerlemesi ile bölünmeyi onaylamaya mecbur bırakılmıştı.

Rusya ve Prusya Polonya'yı karmaşa içinde tutma politikasını sürdürdü ve ardından namertçe böylesine tehlikeli bir komşuya artık tahammül edemeyeceklerini duyurdu. 1793 yılında, ikinci bir paylaşma yönünde ilerlediler. Bu bölünmede Avusturya, Bavyera'nın Avusturya Hollandası ile değiş tokuş edilmesini teminat altına alma konusunda başkalarının kendisine yardımcı olmayı deneyeceklerine dair bir vaadi ile oyalanmıştı.

Polonya'nın Bölünmesi

1795 yılında parçalanmış ülkeden geri kalanlar üçüncü ve son bölünmesi üçü –Rusya, Prusya ve Avusturya– arasında çok daha keskin bir münakaşa sonrasında yapılmıştı. Polonya kralı tahtı bırakmaya zorlanmıştı ve Polonya haritadan silinmişti.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Avrupa'nın ayrı devletlere kalıcı olarak bölünmesiyle oluşan problemler nelerdi? Monarklar kendi devletlerinin gücünü artırmak için hangi araçları kullanmışlardı? Dönemin hüküm süren üç ailesinin ismini veriniz ve onların hangi çağdaş devletleri inşa ettiklerini söyleyiniz.

2. Ruslar Roma Katolik Kilisesinin parçası olmak yerine neden Hristiyanlığın Yunan formunu benimsemişti? Moğol istilasının Rusya'nın alışkanlıkları ve kurumları üzerinde sahip olduğu etki neydi? Büyük Pedro kendi krallığını Batılılaştırmak için ne yapmıştı? Çar'ın gücünü mutlak kılmak için hangi önlemleri almıştı?

3. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun İmparatorunun neden gücü yoktu? İmparator olarak Hapsburg hükümdarının önemi ve Avusturya arşidükü olarak önemi arasında ayrım yapın. Hapsburglar böyle geniş toprakları nasıl elde etmişti?

4. Brandenburg Prusya krallığına nasıl dönüşmüştü? I. Frederick William'ın politikasının Prusya tarihi üzerine kalıcı etkileri nelerdi? II. Frederick "Büyük" unvanını nasıl elde etmişti?

5. On sekizinci yüzyıl monarklarının bazıları neden "aydınlanmış" diye nitelendirilmiştir? Polonya'daki hangi koşullar güçlü komşuları için onu kolay lokma yapmıştı? Polonya'ya ne oldu?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *ulusalcılık, kişileştirme, politik teoriler, otokratik, diplomasi, Moskof, Sovyet, komünist, Pragmatik Yaptırım, doğal sınırlar.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Büyük bir gücü küçük bir güçten ayıran şey nedir? Bugünün büyük güçlerinin bazılarının adını yazın. Seçilmiş olanlarla karşılaştırıldığında veraset yoluyla gelen hükümdarlara yapılan itirazları görüyor musunuz?

2. Bugün hangi ülkeler Slav kökenlidir? XIV. Louis ve Büyük Pedro aynı dönemde hüküm sürüyordu; bu dönemde iki ülkenin uygarlığını karşılaştırın.

3. Hapsburg bölgesinin nüfusu İngiltere ve Fransa'nın nüfusundan nasıl ayrışmıştır? Bu, başka ülkelerin sahip olmadıkları hangi problemleri yaratmıştır?

4. Büyük Frederick Prusya'nın başarı elde etmesi için ne yapmıştı?

5. Günümüzde Polonya adlı bir ülke var mıdır? O ne zaman yeniden kurulmuştur?

TARTIŞMA KONULARI

1. Ulusalcılık ruhu savaşları teşvik etmiştir.

2. Rusya'nın yirminci yüzyılın başlarındaki yönetimi büyük ölçüde Çarlık rejimi altındaki halkının gördüğü zulüme bağlıdır.

3. Hapsburg hükümdarları Avrupa'nın neredeyse her parçasını şu ya da bu zamanda denetim altında tutmuştur.

4. Frederick William ve oğlu Prusya'yı bir askerî devlet olarak başlatmıştı; Büyük Frederick onların çalışmasını sürdürmüştür.

5. On sekizinci yüzyılın aydınlanmış monarkları gerçekten aydınlanmış değillerdi. Polonya'yı bölen güçler kendi yönetimleri altında daha iyi yönetileceğini iddia etmişlerdi.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt II, bölüm xxxii, kısım ii, 347, 350, Büyük Pedro'nun Bıraktığı İzler; 348, Pedro'nun St. Petersburg'u kurması; 352, Pedro'nun krallığını Batılılaştırması; kısım iii, "Türklerin Viyana önünde yenilgiye uğraması"; kısım iv, Büyük Seçici Prensin Huguenot mültecileri iyi karşılaması; kısım v, 358, Babası tarafından yönlendirilen Büyük Frederick'in eğitimi; 359 ve 359a, Büyük Frederick ve babasının iki mektupta gösterildiği şekilde ilişkisi; kısım vii, Frederick'in Alman edebiyatı değerlendirmesi—Alman yazarları takdir etmeyen bir Alman; kısım viii, Maria Theresa'nın Polonya'nın bölünmesinde oynadığı rol.

2. Tamamlayıcı. Ulusları kişiselleştirme alışkanlığı eski bir alışkanlıktır; Eski Ahit'ten örnekler bulunuz. Güncel gazetelerde hangi örnekleri bulabilirsiniz? Pedro tarafından ve Büyük Katerina tarafından Rusya'ya katılan bölgeleri gösteren bir harita yapın. Büyük Frederick'in iki önemli savaşında müttefiklerinin dizisini gösteren bir tablo yapın. Bu ülkelerin neden bu tarafı seçtiklerine dair gerekçelerini yazın.

3. Konu Çalışmaları. Cengiz Han (ansiklopediye bakınız). Büyük Frederick'in Fransızlar üzerine etkisi: CARLYLE, *History of Frederick the Great.*

BÖLÜM XIII • DENİZLER ÖTESİNE TAŞINAN AVRUPA UYGARLIĞI

AVRUPA GENİŞLEMESİNİN YENİ BİR UYGARLIK ÇAĞINA İŞARET ETMESİ • DOĞU'YA YAPILAN ERKEN DÖNEM KEŞİF SEFERLERİ • FRANSA VE İNGİLTERE'NİN HİNDİSTAN'I DENETİM ALTINDA TUTMA YARIŞI • BATILI DÜNYANIN ERKEN DÖNEM KÂŞİFLERİ • KUZEY AMERİKA'DAKİ İNGİLİZLER VE FRANSIZLAR • FRANSA VE İNGİLTERE'NİN KUZEY AMERİKA İÇİN MÜCADELESİ • İNGİLTERE'NİN ON ÜÇ AMERİKAN SÖMÜRGESİNİ KAYBETMESİ

Avrupa yerküre üzerinde bulunan toprağın ancak on ikide birini kaplar fakat yirminci yüzyılın başlarında dünya nüfusunun beşte üçlük kısmını Avrupalıların torunları veya Avrupalı devletler tarafından yönetilen yerleşimciler oluşturmuştur. Örneğin Asya'da ve Afrika'da Fransızların sahip olduğu topraklar Avrupa'nın tümünden daha büyük bir alanı kaplar. Büyük Britanya adası İngiliz İmparatorluğu'nun alanının yalnızca yüzde biridir, ki bu dünyanın kuru topraklarının beşte birini içerir. Avrupalılar ve onların torunları Amerika Birleşik Devletleri'nin halkını oluşturmaktadır.

Avrupalıların okyanusları aşmaya başlaması ve dünyanın büyük kısmında hak iddia etmesi insanoğlunun öyküsü içinde en önemli bölümlerden birini oluşturur. Bu, Avrupa uygarlığının yeryüzünün her kesimine taşınmış olduğunu, uzak ülkelerin hayatını biçimlendirdiğini ve fikirleri ve koşulları etkilediğini gösterir. Böylece bugün insanlığın ortak mirası olan bir dünya uygarlığına kaynaşmıştır.

1.AVRUPA GENİŞLEMESİNİN YENİ BİR UYGARLIK ÇAĞINA İŞARET ETMESİ

Avrupalıların Dünyayı Keşfetmek için İleri Çıkması. Geçen bölümde perde büyük bir dram –bizim çağdaş dünyamız dramı– üzerine yükselmiştir. Bunda biz Avrupalıların batıya doğru nasıl yelken açtıklarını ve keşfedilmemiş ve gelişmemiş yeni bir kıta olan Amerika'yı nasıl bulduklarını; doğuya doğru yelken açmalarının hâlihazırda bir kadim uygarlığa sahip olan bir kıtayı, Hindistan'ı nasıl bulduklarını; hem Doğu hem de Batı'da başka toprak parçalarını ve adaları nasıl bulduklarını öğreniriz. Keşfetmek

ve sömürmek için bir bütün yeni dünya denizleri aşan erken dönem maceraperestleri ödüllendirmiştir.

Avrupalıların yerkürenin uzak kesimleri ile nasıl ilişkiler geliştirdiklerinin öyküsü dünyanın ulusları tarafından halen oynanan büyük dramın açılış perdesidir. Çünkü Avrupalı denizcilerin ufak gemileri ilkin çekine çekine suları aşmaya giriştiklerinde, kendi uzak hedeflerine ulaşmaları onların aylarca zamanını almıştır. Yirminci yüzyılın başında büyük buharlı gemiler kafileler halinde doğuya ve batıya düzenli haftalık programlara göre yola çıkmakta ve minimum zaman içinde bir yabancı limana ulaşmaktadır. Düzenli yolculuk "rota"ları dalgaları aşmaktadır. Uçaklar dünyanın etrafını dolaşmaktadır ve telgraf kabloları ve radyo dalgaları dünyamızın her parçasına anlık iletişim sunmaktadır. Yerkürenin her tarafından gelen haberler onun yüzeyi boyunca aşağı yukarı her âna ışık tutarak haberleri iletmektedir.

Ürünlerin ve Bilginin Aktarılması. Yalnızca bu kadar değil. Doğu'nun ürünleri Batı'ya taşınmıştır ve Batı'nınkiler Doğu'ya gönderilmiştir. Bu sürekli aktarım ile, her ulus artık başka ülkelerin lüks tüketim malları ve sanatının yanı sıra gıda, giysi ve ev gereçlerinin keyfini sürebilir. Böylece hayat erişilebilir maddesel şeylerin çeşitliliği ile ve çok-uzak halkların bilgi ve bilimsel keşifleri ile her yerde zenginleşmiştir.

Keşif Çağı ile Avrupa'da açılmış olan bu dünya-çapında dramın bir başka çarpıcı özelliği *Avrupalı* uygarlığın dünyanın tüm kısımlarına taşınmış olması olgusudur. Doğuya giden Batı orada izini bırakmıştır. Avrupa uygarlığı yalnızca Doğu'ya değil, aynı zamanda Batı'ya da taşınmıştı—Amerika kıtası halen onun geleneklerini yaşamakta ve miras bırakmaktadır. İlk yolculuklar ticarî nedenlerle yapılmışken, Avrupalılar daha sonra Yeni Dünya'ya yerleşme ve kendi anavatanlarına ait olan sömürgeler oluşturma fikri ile ilerlemişlerdir.

Avrupa'nın Çocuğu Olan Amerika. Amerika'da, yerleşimciler toprakları elde etmiş ve bugün büyük ölçüde bu öncülerin torunlarından oluşan nüfusa sahip büyük bir kıta geliştirmişlerdir. Bu

durumda Amerika'nın kökleri –bizim bu kitapta hakkında bilgi sahibi olduğumuz– Avrupa'da bulunur. Böylece bu cilt, uzun zaman önce başlamış ve kademeli olarak günümüze yaklaşarak Amerikalıların atalarıyla her zaman ilintili olmuştur.

Doğu'nun Batı Üzerindeki Etkisi. Biz şimdiye kadar Uzak Doğu hakkında pek bir şeyler söyleme fırsatı bulamadık. Ancak Hindistan ve Çin'de çok eski bir uygarlık vardı. On sekizinci yüzyıla kadar Doğulu fikirler Avrupalıların gündelik hayatını çok az etkilemişti; ancak Batı Doğu ile tanıştığı zaman, Doğulu uygarlıklar Avrupa halkını etkilemeye başlamıştı. Bu konu Batı'nın Doğu eğitimi ve felsefesine ne denli çok şey borçlu olduğunun gösterileceği takip eden ciltte ele alınacaktır. Ancak çağdaş dünyanın büyük bölümünde egemen olan Batı uygarlığı idi. Bunu bilim alanındaki ilerlemeler ve hayatın maddesel şeylerinin gelişimindeki dehâ sayesinde başarmışlardır. Örnek olarak, Japonya ancak on dokuzuncu yüzyılda Batılı uygarlığı benimsediği zaman büyük dünya güçlerinden biri olma yolunda hızlıca mesafe kaydetmiştir.

Avrupa'nın Denizler Ötesine Genişlemesi. Dünyanın uzak kesimlerindeki Avrupalıların büyük dramının yalnızca ana hatları verilebilir. Muhtelif güçler tarafından oynanan rollerin ayrıntılı bir açıklaması kitabımızın bu bölümünde olduğundan daha fazla yer alacaktır. Ancak Avrupa'nın güçleri hakkında öğrenmiş olduğumuz olguların bazılarını anımsarsak, onların bazılarının neden küçük bir rol oynarken veya hiç rol oynamazken, diğerlerinin uzak toprakları denetim altında tutmak için hevesli bir şekilde yarışa girdiğini, rekabet için daha uygun olduğunu anlarız. Avrupa'nın deniz aşırı büyük macerasında biz bir kez daha güçlerin kendi eski uluslararası oyunda rakiplerini kurnazlıkla yenmenin aynı yöntemlerini kullanarak Avrupa kıtası üzerinde uzun zaman boyunca kendi mücadelelerini sürdürdüklerini görürüz.

Bazı Güçlerin Yarışa Katılmama Nedeni. Güçlerin bazılarının yeni girişimde yer almamalarının sağlam gerekçeleri hiçbir ticarî

kazançları olmaması ve hiçbir sömürge kuramamalarıdır. İtalya, Rusya, Kutsal Roma İmparatorluğu, Prusya ve çok sayıda daha az önemli devlet denizler ötesinde üstünlük elde etmek için rekabet yapabilecek çok az şeye sahipti veya hiçbir şeye sahip değildi.

Keşif ve ticaret için erken dönem keşif seferleri genel olarak ya bir ülke yönetimi tarafından ya da onun onay veya desteğiyle üstleniliyordu. İtalya, Papalık devletleri, küçük krallıklar ve kuzeyin bağımsız kentlerine bölünmüştü. Kazanç ya da şan kazanmak için yabancı bir projeyi hayata geçirmeye yetecek kadar güçlü veya zengin hiçbir merkezî yönetim yoktu. Her ne kadar İtalyan şehir-devletleri yakınlarındaki limanlar aracılığıyla Doğu'nun lüks tüketim mallarına ilişkin hareketli bir ticareti ilk yapanlar olsa da okyanusları aşacak keşif seferlerini karşılayacak ve uzak topraklardaki yerleşimleri koruyacak konumda değildi. Rusya'nın Doğuda geniş bir gelişmemiş bölgesi varken, onun Batıdaki "pencere"si Baltık Denizi'ni görüyordu. Çarların hırsı Avrupa'da daimî mücadelelerde elde edebileceklerinin yanı sıra güneyde Karadeniz'e kadar olan bölgelerdeki toprakları fethetmekle sınırlıydı. "Almanyalar" halen bir krallıklar, seçmen prenslikler, piskoposluklar, şehir-devletler toplamıydı. Onlar göstermelik olarak imparatorun derebeyliği altındaydı. Hiçbir merkezî politika, hiçbir donanma ve hiçbir vatanseverlik yoktu. Avusturyalı Hapsburglar kendi parçalanmış dominyonlarını ve yabancı halklarını pekiştirmek ve denetim altında tutabilmek için ellerinden gelen her şeyi yapıyordu. On sekizinci yüzyıl itibarıyla güçlü bir askerî güce dönüşmüş olan Prusya Kıta üzerinde kendi konumunu ve gücünü sağlamlaştıracak tüm yönlere bakıyordu. Bu ulusların gözleri kendi komşularının topraklarının ötesini göremezdi; böylece onlar Avrupa toprağı için bir sonsuz kapışma içinde güçlerini ve paralarını umursamazca boşa harcıyordu. Yabancı kıyılara keşif seferleri için ne paraları ne de enerjileri vardı.

Yabancı Diyarlarda Fırsat Gören Güçler. Ancak gözleri açılmış ve hayal güçleri Doğu'nun zenginlik öyküleriyle tutuşmuş olan başka devletler vardı. Onlar bu hazine arayışı içinde Batı'da yeni bir dünyaya rastgelmiş ve aynı zamanda onun kaynaklarını

keşfetmeye başlamıştı. Portekizliler ve İspanyollar, bildiğimiz gibi, keşiflerde ve dış ticarette öncü olmuştu. Hollanda, İspanya'nın boyunduruğundan kurtulduktan sonra İngiltere'nin öfkelenmesine neden olacak bir deniz gücü inşa etmişti. Fransa, XIV. Louis'nin hükümdarlığı sürecinde, Bakan Colbert'in çabaları sayesinde kendi filosunu büyük ölçüde artırmıştı. İngiltere uzun zamandan beri gemilerini çoğaltıyordu ve başka Avrupa güçleri Kıta üzerindeki verimsiz savaşlarla kendi kendilerini tüketirken, denizler üzerinde yavaş yavaş üstünlüğünü tesis ediyordu.

Şimdi tek tek bu ülkelerin nasıl çabalar gösterdiğini, ardından geri düşmelerini, nihayetinde İngiltere'nin denizler üzerinde güç konusundaki yarışta nasıl muzaffer olduğunu görelim. İngiltere dış ticarette avantaj olduğunu gören tek ülke değildi, fakat kısa süre içinde kendi küçük adasını güçlü bir dünya imparatorluğunun merkezi yapacak şekilde yabancı kıyılar üzerinde genişletilmiş bir Britanya inşa etmenin öneminin farkına varmıştı.

2. DOĞU'YA YAPILAN ERKEN DÖNEM KEŞİF SEFERLERİ

Portekiz'in Doğu ile Ticaret Bağlantıları Oluşturması. On beşinci yüzyılda ve on altıncı yüzyılın başlarında Avrupa'ya Amerika ve Hindistan'a dair bilgi taşıyan yolculuklar, bildiğimiz gibi, ağırlıklı olarak Portekizliler ve İspanyollar tarafından yapılmıştı. Portekiz, Doğu ile doğrudan ticaret tesis etmenin avantajlarının farkına varan ilk ülke idi; ve Vasco da Gama'nın 1498'de değerli yüklerle vatanına dönmesinden sonra, Portekizliler Doğu Hint Adaları'nın kendilerine ait olduğunu ilan ettiler.

1493'te Papa VI. Alexander, keşfetme hakkı iddiasında bulunan bu iki öncü arasında uygarlaşmamış dünyayı bölüştürdü. Buna göre doğu Brezilya, Afrika ve doğusu Portekiz'e tahsis edildi ve Batı'nın bilinmeyen toprakları ise İspanya'ya verildi. Portekizliler Hürmüz'de Hindistan'da bulunan Goa'da ve Dio'da ve Seylan, Cava ve Sumatra adalarında ticaret istasyonları tesis etmişti. Onlar iki bin mil daha uzakta bulunan Baharat Adaları'na kadar

ulaşmıştı. Çünkü on altıncı yüzyılın büyük kısmında Portekiz Doğu ve Avrupa arasındaki zengin ticareti tekeline almıştı. Bu, daha önceleri Doğu'nun ürünlerini Akdeniz limanlarına getiren İslamîlerin elindeydi. Oradan İtalyan tüccarlarına devrediliyordu.

İtalyan şehirlerinin zenginliği azaldıkça, Lizbon zenginliğini ve önemini artırdı; çünkü başka ulusların tüccarları onun gemilerinin getirdiği lüks tüketim mallarını elde etmek için Lizbon limanına üşüşüyordu. Ancak Portekiz yeni ve kârlı girişimde pay sahibi olmak amacıyla onu imrenerek izleyen başka ülkelerden korunmak için aşırı küçüktü ve aşırı güçsüzdü. Portekiz'in ticaret istasyonları binlerce mil öteye dağılmıştı, onların hiçbir uygun koruması yoktu ve anavatan yeni topraklara onları savunmak amacıyla yerleşimciler göndermek için yeterince büyük bir nüfusa sahip değildi. 1580'de İspanya kralı II. Philip Portekiz'i ilhâk etti ve Lizbon limanı İspanya ile savaş halinde bulunan Fransa, İngiltere ve Hollanda'ya kapatılmıştı. Bu, Hollanda'ya Portekiz'in ticaretini ele geçirme ve Cava, Sumatra ve başka Portekiz topraklarında kendi kendilerine tesis etme olanağı vermişti.

İspanya'nın Kısa Bir Üstünlük Sürmesi. Portekiz Doğu Hint Adaları ile meşgulken, İspanya'nın ilgisi onun Amerika'daki geniş imparatorluğuna odaklanmıştı. Meksika ve Peru'daki altın ve gümüş madenleri ve Yeni Dünya'daki muazzam alanın anlatılmaz zenginliği onu Avrupa'da yüksek dereceli öneme sahip bir konuma yükseltmişti. Dahası, II. Philip Portekiz'i ilhâk ettiği zaman bir süre boyunca Portekiz topraklarının ve Doğu'daki ticaretin denetimini elde etmişti. Ancak İspanyol soylular kısa süre içinde Batı'dan onlara gelen hazineyi boşa harcamışlardı; ve yönetim tarafından yüksek vergiler onların sömürgeleri ile yapılan ticareti yok etmişti. II. Philip tarafından Hollanda'ya karşı yapılan insanlık dışı muamele onun en zengin Avrupalı vilayetlerinin başkaldırısına yol açmıştı ve 1588'de İspanya "Yenilmez Donanması"nı kaybetmişti. Yüzyılın sonu itibarıyla kaynakları savurganca ve yanlış yönetimle tüketilmiş olan İspanya bir ikincil güç kademesine düşmüştü.

Hindistan'da Portekizlilerin Yerine Hollandalıların Geçmesi; Dutch East India Şirketi. Hollanda, İspanya'dan özgürlüğünü elde ettikten sonra dikkatini denizlere çevirmişti ve zengin şehirlerinin zaten serpilen ticaretini artırmak için güçlü bir filo inşa etmişti. 1595 yılında, Ümit Burnu yoluyla Hindistan'a ilk keşif seferini göndermişti; çünkü İspanyollar Amerika'dan gelen zenginliği onların Portekiz'e tabi olan ticari rotalarını korumak için taşımakla meşguldü. İlk keşif seferinin başarısı Hollandalılar arasında büyük heyecan yaratmıştı ve 1602 yılı itibarıyla altmış ila yetmiş deniz aracı Hindistan'a ve Malay Takımadaları'na yelken açmıştı. Aynı yıl Dutch East India Şirketi gelişen Hollanda ticaretini düzenlemek ve korumak için kuruldu. Bu şirket hızlıca ticarethaneler tesis etti ve on yedinci yüzyılın kapanışına kadar Portekizlilere ait olan en avantajlı istasyonları tek tek ele geçirdi. Portekizlilerin inşa etmiş olduğu engin ticarî imparatorluktan yalnızca Goa ve birkaç küçük nokta kalmıştı.

İngilizlerin Hollandalıların Rakibi Olması; English East India Şirketi. Bu sırada Hollandalılar İngilizlerin tembel tembel oturmadıklarını ve satmak için İngiltere'ye getirdikleri mallardan muazzam bir kâr elde ederek komşularından hasat topladıklarını görmüştü. 1591 yılı kadar erken bir dönemde bazı İngiliz tüccarlar Plymouth'dan bir keşif seferi başlatmıştı. Her ne kadar onların girişimi başarılı olmasa da, Londra tüccarları 1600 yılında English East India Şirketi'ni organize etmiş ve yönetim tarafından İngilizlere Hindistan ile ticaret tekeli sağlayacak şekilde bir ayrıcalık onaylanmıştı. İngilizler biri Kalküta yakınında olmak üzere Hindistan'da çok sayıda temsilcilik tesis etmede başarılı olmuştu ve Madras'ta bir kale inşa etmişti (1640).

Ancak Hollanda Avrupa'nın ticarî gemilerinin yarısına sahipti ve Doğu ve Avrupa arasında gerçekleşen ticaretin büyük bir kısmını denetim altında tutuyordu. İngiliz Parlamentosu 1651 yılında, Hollanda ticaretini azaltmak ve İngiliz gemi taşımacılığını artırmak umuduyla sadece İngiliz gemilerine Asya'dan, Afrika'dan ve Amerika'dan İngiltere'ye mal getirme onayı veren Denizcilik

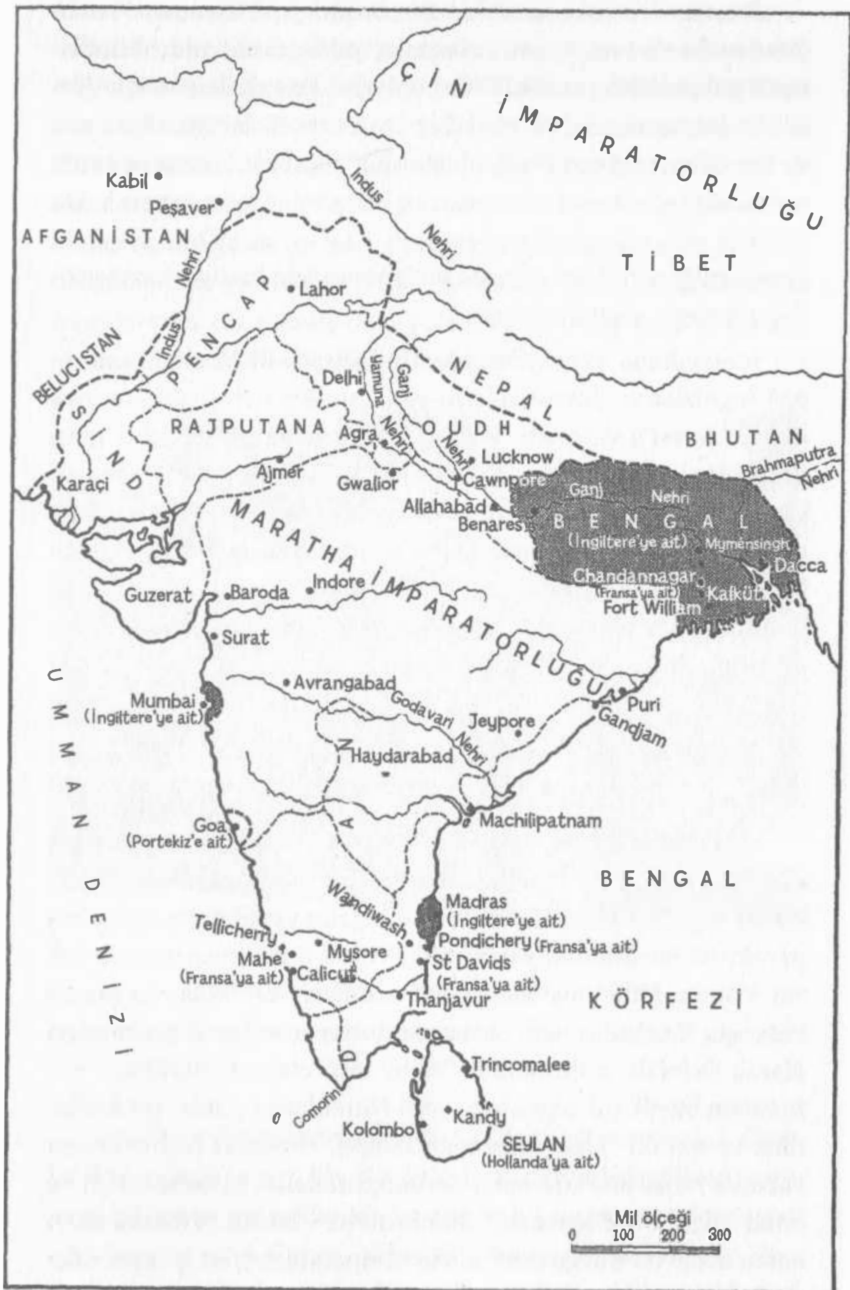
Yasası'nı yürürlüğe soktu. Bu, bildiğimiz gibi, Hollanda ve İngiltere arasında denizde yapılan kısa bir savaşa neden olmuştu.

Birkaç yıl sonra, Kral II. Charles East India Şirketi'ne madenî para basma hakkı şeklinde yeni bir imtiyaz tanımıştı. Ayrıca adaleti sağlama, doğu sularına kendi adına yelken açmış bağımsız İngiliz tüccarlarını cezalandırma ve son olarak Hristiyan-olmayan devletlere savaş ilan etme ve barış antlaşması yapma imtiyazı tanınmıştı. 1651 Denizcilik Yasası denizler ötesinden İngiltere'ye ticarî mal taşıyan deniz araçlarının İngiltere menşeli olması gerektiği ifadesiyle pekiştirilmişti. Ayrıca Hollandalıların İngiliz ticaretinden pay almalarını önlemek için İngiliz temsilcileri atanmıştı. İki rakip arasında savaş bir kez daha patlak vermişti. 1664 yılında İngilizler Manhattan adasının yanı sıra Hollandalılara ait olan Batı Hint Adaları'nın bazılarının sahipliğini ele geçirdi. Diğer taraftan Hollanda İngilizleri Baharat Adaları'ndan çıkarmakta başarılı olmuştu. 1689'da Oranjlı William İngiltere Kralı olduğunda Hollandalılar artık Hindistan'da İngilizlerle karşı karşıya gelmeyeceklerdi.

On Sekizinci Yüzyıl Sürecinde Hollanda. Hollanda artık denizlerin hâkimi olmadığı halde, on sekizinci yüzyıl boyunca kârlı bir ticaretin ve önemli toprakları elde tutmanın keyfini sürmeye devam etmişti. Bu, Hindistan yolunun yarısı olan Ümit Burnu, Seylan Adası, Hindistan'da birkaç önemli yerleşim yeri ve Maluku veya Baharat Adaları, Cava, Sumatra, Borneo, Celebes, Malay Yarımadası ve Siyam dominyonları ve predominanslarını içeriyordu. Onlar Japonya ile ticareti ve baharat ticaretinin büyük kısmını tekelleştirmişti. Yine de onların süreci denetim altındaydı ve Hindistan ve Kuzey Amerika'yı denetim altına almak için şimdi İngiltere ile savaşanlar onlar değil Fransızlardı.[41]

---

41 Hollanda, daha sonraki savaşlarda verdiği kayıplara rağmen, uzun zaman boyunca 700.000 mil kareden fazla bir alan ve yaklaşık 60 milyon nüfusa sahip Cava, Sumatra, Celebes, Maluku adalarını, Borneo'nun bir kısmını ve başka adaları elinde tutmaya devam etmiştir.

Yaklaşık 1763'te Hindistan

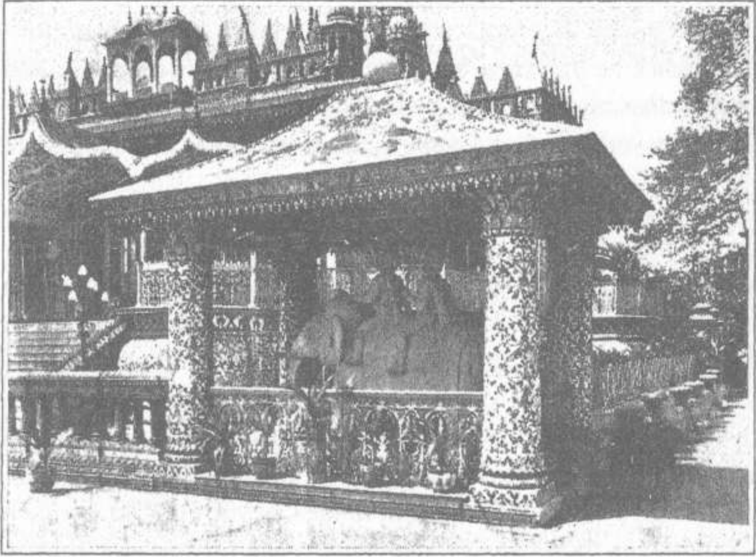
Fransızların Hindistan'da Bir Başlangıç Yapması; French East India Şirketi. Fransız tüccarlar yaklaşık elli yıldır Hindistan'a gidiyorlardı; ancak XIV. Louis'nin French East India Şirketi'ni kurması, ona elli yıllık bir ticaret tekeli imtiyazı tanıması ve top dökme, askerî birlik oluşturma, garnizon kurma ve kendi egemenliği adına savaş ilan etme ve barış antlaşması yapma hakkı vermesi 1664 yılına kadar olmamıştı. Kral ayrıca şirkete girişimin gerektirdiği zorlukları aşmada kullanması için kraliyet hazinesinden hibelerle destek olmuştur.

1669 yılında, yeni şirket yönetimi altında ilk Fransız keşif seferi İngilizler ve Portekizlilerin yanı sıra bir temsilcilik kurmuş olduğu Surat'a varmıştı. Buradan temsilcilerini her yöne göndermişlerdi. Üç yıl sonra, Kalküta'nın hemen kuzeyinde bulunan Chandannagar'da kendilerini takviye ederek Bengal'de İngilizlerin rakibine dönüşmüşlerdi. Onlar ayrıca Hindistan'ın güneydoğu kıyıları üzerinde bulunan Pondichery köyünde yaklaşık yüz on üç dönümlük bir alanı satın alarak Fransızların Hindistan'daki dominyonlarının başkenti yapmayı hedeflemişlerdi.

3. FRANSA VE İNGİLTERE'NİN HİNDİSTAN'I DENETİM ALTINDA TUTMA YARIŞI

On Sekizinci Yüzyılda Hindistan'ın Durumu. On sekizinci yüzyılın başlarında, Hindistan bir kadim ve yüksek derecede gelişmiş uygarlığı olan iki yüz milyon kişinin yaşadığı geniş bir imparatorluktu. Bundan yaklaşık iki yüzyıl önce yarımadanın kuzey kısmını fethetmiş olan İslamî orduların bir istilasına maruz kalmıştı. "Moğollar" adlı bir imparatorlar soyu kendi başkentleri olarak Delhi'de muhteşem bir saray tesis etmişti. Hindistan nüfusunun büyük bir çoğunluğu yerli Hindulardır. Onlar bir kadim dine ve sıkı bir "kast" sistemine sahipti. Hindular hiçbir zaman yabancı imparatorlara karşı herhangi sadakat hissetmemişti ve onlar güçlü bir düşmanlık beslemişlerdi—İslamî ordulara karşı halen böyle bir duygu sahibidirler. İmparatorlar, en iyi dönemlerinde bile, engin yarımada üzerinde katı kontrol sağlayamamıştır ve yerli prenslerin pek çoğu imparatorluk içinde muhtelif diyarları

idare etmeyi sürdürmüştü. 1707'de Büyük Moğol Avrangzeb öldüğünde, imparatorluk parçalanmaya başlamıştı; çünkü imparatorun yöneticileri, *subahdarlar* ve *nawablar* (*naboblar*), Hindu prenslerin (*Rajalar*) yanı sıra kendi bölgelerinin denetimini kendi ellerine almışlardı. Delhi'deki sarayında halen bir imparator olmasına karşın, onun çok az gücü vardı. Bu koşullar altında, Hindistan'da bir tutunma noktası elde etmeye on sekizinci yüzyılda başlamış olan yabancılar imparatorun kendisinden ziyade onun topraklarına göz dikmiş olan yerel yöneticilerle daha doğrudan bir şekilde anlaşma yapmak zorundaydı.

ŞEKİL 96. Cayna Tapınağı, Kalküta, Hindistan

Caynalar, Hinduizm inanışına muhalif görüşte olan, Hindistan'daki küçük fakat zengin ve önemli bir mezheptir

İngiliz ve Fransızların Hindistan'daki Yerleşimleri. I. Charles döneminde (1639) English East India Şirketi Hindistan'ın güneydoğu kıyısı üzerinde, Madras önemli istasyonuna dönüşecek olan bir köy satın almıştı. Yaklaşık aynı zamanda, Bengal bölgesinde ticarî noktalar tesis edilmişti ve Kalküta tahkim edilmişti. Mumbai zaten bir İngiliz istasyonuydu. Moğol veya hükümdar,

ilkin kendi geniş diyarlarının kenarında birkaç yabancının varlığını güç belâ fark etmişti; ancak on yedinci yüzyıl bitmeden önce, English East India Şirketi ve yerli yöneticiler arasında husumetler başlamıştı. Yabancılar bulundukları konumu korumak için savaşmak zorunda olacaklardı.

Fransız dominyonunun merkezi Pondichéry idi. Yalnızca iki yüzü Avrupalı olmak üzere altmış binlik bir nüfusu vardı. Pondichéry yöneticisi Dupleix yerel yöneticiler arasındaki münakaşalardan avantaj elde ederek kendisini Hindistan'da lider konumuna getirmiş ve İngilizleri defetmiş bir hırslı ve enerjik askerdi. Önemli yerlilerle müttefiklikler kurmuş ve Pondichéry'yi takviye etmişti. Dupleix'in çok az Fransız askeri vardı; ancak İngilizler tarafından hızlıca benimsenen bir gelenek olan yerlilerden gönüllüleri askere alma sürecini başlatmıştı. İngilizlerin *sepoy* diye adlandırdıkları bu yerli askerler Avrupa tarzında savaşmak için eğitilmişti.

Dupleix ve Robert Clive Arasındaki Mücadele. Ancak İngiliz sömürgeciler, esasen tüccar olmaları gerçeğine rağmen, askerî beceri ve enerji konusunda Dupleix'in kendisine denk olan bir lideri Madras'taki kâtipler arasında keşfetmişlerdi. Bu kişi, o dönemde yalnızca yirmi beş yaşında olan Robert Clive idi. O, sepoylardan büyük bir kuvvet organize etmiş ve şaşırtıcı cesaretiyle onlar üzerinde dikkat çekici bir etki bırakmıştı. Avrupa'da Yedi Yıl Savaşı'nın henüz başladığı bir dönemde (1756) bazı İngiliz tüccarların mallarına el konulması ve yüz kırk altı İngilizin –Kalküta'nın "Kara Deliği" denilen– küçük bir hücreye atıldığı, sabah olmadan çoğunun boğdurulduğu haberi Clive'e ulaşmıştı. Clive hemen Bengal'e gitti ve nawabı Kalküta'yı İngilizlere teslim etmeye zorladı. Daha sonra, Avrupalıların ve sepoyların küçük bir ordusu ile, Plassey'de nawabın çok daha büyük kuvvetine karşı parlak bir zafer elde etti (1757). O, daha sonra kendi seçtiği bir nawabı Bengal'de iktidar koltuğuna yerleştirdi. Fransa ve İngiltere hâlihazırda savaşta iken Chandannagar'daki Fransız yerleşiminin sahipliğini ele geçirdi. Yedi Yıl Savaşı sona ermeden önce, İngilizler Machilipatham ve Wandiwash'ı elde etmiş, Pondichéry'yi zaptetmiş ve böylece Fransızları Madras bölgesindeki

daha önceki gücünden yoksun bırakmış ve kendilerini Hindistan'ın efendileri olarak kabul ettirmişti.

Her ne kadar Fransa, İngiltere'nin kendisinden almış olduğu kasabaları geri almış olsa da, yerli yöneticiler üzerindeki etkisini kalıcı olarak kaybetmişti. Clive Britanya'nın adını büyük ölçekte korkulan devletler arasına yazdırmıştı. English East India Şirketi'nin kuvvetleri Hindistan'da Fransız denetimi tehlikesine son vermekle kalmamış, ayrıca on dokuzuncu yüzyılda İngiliz gücünün Hindistan boyunca yayılacağı bir merkeze dönüşecek olan Bengal'i fethetmeye başlamıştı.

4. BATILI DÜNYANIN ERKEN DÖNEM KÂŞİFLERİ

Amerika'daki İspanyollar ve Portekizliler. Portekizliler, Hollandalılar, İngilizler ve Fransızlar Doğu ile olan ticaretin denetimini elde etmek için mücadele yürütürken, Batıda gelişmeyi bekleyen geniş bir yeni dünya uzanıyordu. Batıya doğru erken dönem keşif seferleri yalnızca bu ödül hatırına değil, Doğu'nun efsanevî zenginliklerine daha kısa bir rota arayışında üstlenilmişti. Ancak kâşifler batıya yelken açmışken önlerine kocaman bir kıta çıkmıştır. Çok azı bulmuş oldukları şeyi hayal etmişti. Kolomb, Cathay'ın hazinelerini bulamamış olmasına karşın, Amerika'ya dört keşif seferi yaptıktan sonra Asya kıyılarını keşfettiğine inanarak ölmüştü. Üstlendiği görev için Kolomb'a para kaynağı sağlayan kişi İspanyol kraliçe İsabella idi ve sonuç olarak yeni-bulunan adalar ve bitişik anakıtada İspanya'nın hak sahibi olduğunu iddia etmişti.

Kolomb ve başkaları İspanya çıkarları için Karayip Denizi'ni keşfederken Afrika'dan Hindistan'a giden Portekizli bir komutan olan Cabral Brezilya'ya ulaşacak kadar uzağa yelken açmıştı. Bunun üzerine güneye doğru olan kıyılar, bu şekilde Yeni Dünya'da engin bir bölgenin sahipliğine erişen Portekizliler tarafından hızla keşfedilmişti.

Meksika Körfezi boyunca yelken açmış olan İspanyollar Orta ve Güney Amerika'nın kıyıları tarafından çevrelenmişti ve 1513 yılında Balboa Panama kanalını geçmiş ve dağ yüksekliğini aşarak

Pasifik Okyanusu'nun engin sularına yukarıdan bakmıştır. Macellan'ın yolculuğu onları Patagonya'nın kıraç kıyıları boyunca adını aldığı ve bu nedenle Pasifik denen boğaza taşımıştır.

İspanyolların Meksika ve Peru'daki Hazineyi Bulması. Meksika'da İspanyollar nihayetinde uzun zamandan beri ve hevesle arayışında oldukları hazineye rastlamışlardı. 1519'da, kâşiflerin en cesuru olan Cortes küçük bir mürettebat ile birlikte Küba'dan batıya doğru yelken açtı ve Vera Cruz'da karaya çıktı. Cortes, ülkenin iç kısmındaki krallığın zenginliğini işiterek, yaklaşık iki yüz millik yüksek platoyu aşarak Aztek yerlilerinin zengin başkentine ulaştı. Burada imparator Montezuma'yı esir aldı, Meksika şehrini ele geçirdi ve Meksika Körfezi'nden Pasifik Okyanusu'na kadar uzanan sekiz yüz mil uzunluğundaki bir toprağı, onların bölgeyi adlandırdıkları şekilde Yeni İspanya'yı, fethetmeye başladı. Cortes şehrin gümüş, altın, değerli taşlar ve yerlilerin yüzyıllardır biriktirdikleri seçkin Aztek işçiliğinin ziynet eşyası deposunu yağmaladı. İspanyol gemileri yurtlarına tüm Avrupa'da hayranlık uyandıran ve heyecan veren hazinelerle yüklü olarak geri dönmüştü.

Uzun zaman önce, İspanyolların Peru'nun İnka halkının arasında bulmuş olduğu daha da büyük bir zenginlik olduğuna dair söylentiler ulaşmıştı. Cortes'in Meksiko'yu almasından on yıl sonra, Pizarro Peru'yu istila etti ve onun halkını gaddarca hükmü altına aldı. Ülke talan edilmişti ve Peru madenlerinden gümüş ve altın And Dağları boyunca Panama Kanalı'na taşınıyordu, oradan yılda iki kez İspanya'ya gemilerle götürülüyordu. Yeni Dünya'dan getirilen İspanyol hazinesi Peru'nun fethedilmesiyle birlikte üç katına çıkmıştı. İngiliz, Fransız ve başka denizcilerin İspanyol kalyonlarına saldırmak ve İspanya'nın Yeni Dünya'da ele geçirdiği zenginlikten bir pay kapmak için bahane bulmaları hiç şaşırtıcı değil.

İspanyolların Kuzey Amerika'ya Olan İlgilerini Kaybetmeleri. İspanyollar, Peru'daki böylesine zengin bir hasadı topladıktan sonra daha fazla gümüş ve altın deposu arayışında olarak Kuzey Amerika'ya keşif seferleri yaptılar. Ancak arada sırada denk geldikleri Kızıldereli köylerinden başka bir şey bulmaksızın

ormanlar ve bataklıklar içinden dolaştıkları zaman, Kuzey Amerika'ya olan ilgilerini kaybettiler ve başta Fransa ve İngiltere olmak üzere başka Avrupalı güçlerle üzerine savaş verdikleri Florida ve Meksika haricinde orayı terk ettiler.[42]

İspanya'nın Yerlilere Hükmetmesi ve Onların Dinlerini Dönüştürmesi. İspanya'nın politikası Yeni Dünya'daki topraklarını sıkı bir şekilde tutmaktı ve üç yüzyıl boyunca krallığı temsil eden genel valiler aracılığıyla ele geçirmiş oldukları yerlilere hükmetmişti. Kâfirlerin dine yöneltilmesi İspanyollar için her zaman önemli addedildiği için, kâşifleri rahipler takip etmişti. Onlar Şili'den Kaliforniya'ya kadar misyon çalışması yapmıştı ve yalnızca Yeni İspanya'da 1600 yılı itibarıyla dört yüz manastır kurulmuştu.[43] İspanyollar büyük sayılarda göç etmemişti; fakat on sekizinci yüzyılın bitmesi itibarıyla, tüm sömürgelerde olasılıkla yaklaşık üç veya dört milyon tanesinin yerel ırkları kanları karışmadan kalmıştı. Bunların yanı sıra çok sayıda melez vardı.

İspanya'nın Filipinler'i İşgal Etmesi (1565). Ancak İspanya Macellan'ın gösterdiği yol olan batıya doğru baskı kurdu. Japonya'nın güneyinde uzaklarda keşfedilmiş olan takım adalara kendi adını verme konusunda kırk-dört yıl sonra hak iddia etmişti. Buraya adaları işgal etmek için Yeni İspanya'dan (Meksika) askerler ve din adamları gönderilmişti. Onların orada keşfettikleri şey "çok sayıda ve zengin gıda ve altının yerleşimcilerle birlikte bulunması" idi. Adalar grubuna daha önceden Filipin Adaları adı verilmişti. İsim o dönemde İspanyol tahtının varisi olan II. Philip'ten geliyordu. 1571 yılında Manila şehri Luzon adası üzerinde kurulmuştu ve İspanyol yönetiminin adalardaki merkezi olmuştu.

Takımada bin yedi yüz ila bin sekiz yüz adadan oluşuyordu. Buralarda farklı dil ve uygarlığa sahip çok sayıda kabilelerde üç farklı ırktan yerleşimciler vardı. İspanyollar erken dönemde Sulu

42 İspanya St. Augustine (Florida) şehrini 1565'te ve Santa Fe (New Mexico) şehrini 1598'de, ana topraklarının kuzeyinde kurmuştu.

43 Kaliforniya'daki misyon evlerinin bazıları sürekli bakım görmüştür ve bugün görülebilir.

Sultanlığı tarafından yenilgiye uğramıştı ve başta halen İslamiyet'e bağlı olan Morolar olmak üzere daha yabani kabileler üzerinde tam bir denetimi hiçbir zaman elde etmemişti. Ancak rahipler ve Cizvitler adaların büyük kısmını Hristiyanlaştırmıştı. Onların gösterdikleri özen ile, kenevir, tütün, kahve, şeker ve pirinç gibi doğal ürünler geliştirilmişti.

5. KUZEY AMERİKA'DAKİ İNGİLİZLER VE FRANSIZLAR

İngiltere'nin Cabot'un Keşfi Üzerine Dayandırılan Kuzey Amerika'da Hak İddia Etmesi. Her ne kadar İngiltere daha sonra Yeni Dünya'da büyük bir etki kullanacak olsa da, onun keşfedilmesinin üzerinden yüz veya daha fazla yıl yıl akıp gitmesine izin vermişti. Ülkenin denizcileri Hindistan'a batıdan bir geçiş için boşu boşuna arayıştan başka bir şey yapmamıştır ve karşılaştığı İspanyol gemilerini yağmalamıştır. 1497 yılında, İtalyan asıllı John Cabot "Zipango adası ve Doğulu kervanların mallarını İskenderiye'ye getirdikleri topraklara" ulaşma umuduyla Bristol'den batıya doğru yelken açmıştı. Ancak o yalnızca Asya'nın bir parçası sandığı çorak Labrador kıyılarını keşfetmişti. Bundan sonra en azından yüz elli yıl boyunca Kuzey Amerika hakkında çok az şey biliniyordu. Denizciler Pasifik Okyanusu'na ve Baharat Adaları'na batı yönünden bir geçiş arayışını sürdürmüşlerdi.

Verrazano (1524) ve Cartier'in (1534) Fransa Adına Kuzey Amerika Üzerinde Hak İddia Etmesi. Fransa'nın hizmetinde bulunan bir İtalyan komutan olan Verrazano 1522 yılında Cortes tarafından İspanya'ya sevk edilen hazine gemilerinden ikisini ele geçirmişti ve onları Fransız krala teslim etmişti. I. Francis İspanya'ya akan zenginliklerden öylesine etkilenmişti ki Verrazano'yu Florida'dan Newfoundland'e kadar kıyı boyunca keşif ve Doğu Hint Adaları'na bir kuzeybatı geçişi için araştırma yapmakla görevlendirdi. Fransa bu keşif üzerine Yeni Fransa adını verdiği Kuzey Amerika üzerinde hak iddia etmişti. On yıl sonra Jacques

Cartier St. Lawrence Nehri'nden yukarı yönde yola koyuldu ve hükümdarının adına toprakları zaptetti.

Yeni İskoçya (Nova Scotia) ve Kanada'da Fransız Yerleşimleri. 1604 yılında bir Fransız şirketi o zaman Nova Scotia diye adlandırılan Acadia'daki Kraliyet Limanı'nda kalıcı bir yerleşim kurmayı başardı; dört yıl sonra Fransız kâşifler, tüccarlar ve misyonerler, üs olarak kullandıkları bu yerden batı yönüne ve doğu yönüne yol alıyordu. 1642'de Montreal kalıcı olarak kurulmuştu. Fransız şirketleri Kanada'da yerleşmeyi kabul eden Fransızların her birine teşvik sunuyordu, fakat sert iklimi ve zor hayat koşulları en maceraperest olanlar haricinde herkesi bundan geri bırakıyordu. Fransız kâşifler ve misyonerler Pasifik Okyanusu'nu bulma umudu içinde batıya doğru baskı kurmuştu; bunun yerine Büyük Göller'i keşfetmişlerdi ve onun çevresindeki tüm topraklar üzerinde hak iddia etmişlerdi.

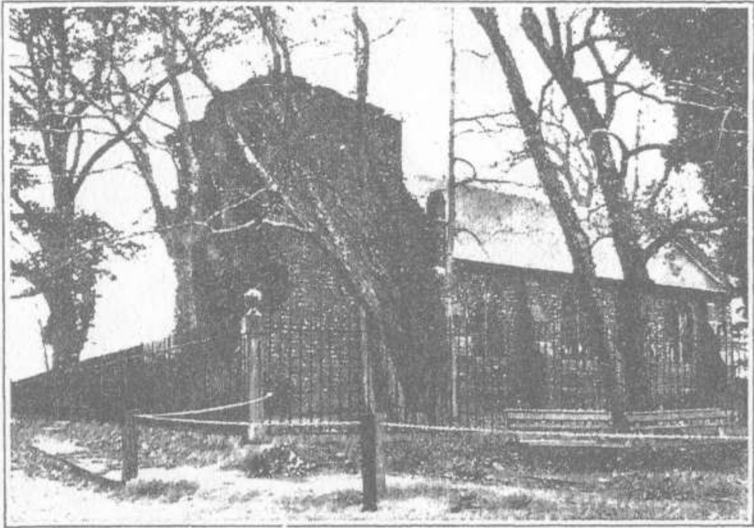
Mississippi'nin Keşfedilmesi. 1673 yılında, bir Cizvit misyoner olan Baba Marquette ve kıdemli bir kâşif ve tüccar olan Juliet Mississippi'yi keşfetme işini üstlenmişlerdi. Nehrin canavarlarla dolu olduğuna dair Kızıldereliler tarafından söylenenlere kulak asmadan yola koyulan cesur maceraperestler nehir boyunca Meksika Körfezi'nin yakınına kadar aşağı doğru ilerlediler. La Salle birkaç yıl sonra 1682 yılının Ocak ayında Michigan Gölü'nden eşlikçileriyle ona katılarak Nisan ayında Mississippi'nin ağzına ulaşıp görevini tamamladı. La Salle sonradan Fransa adına resmî bir şekilde büyük nehir tarafından sulanan tüm bölge için hak iddiasında bulundu ve bölgenin ismini XIV. Louis'e ithafen Louisiana koydu.

İngiltere'nin Kıyı Şeridi Sömürgeleri. Kuzey Amerika'daki İngiliz topraklarının en umut vadedeni Birleşik Devletler'e gelişecek olan sömürgelerdi. Fransızlar Büyük Göller etrafında ve Mississippi vadisinde gezinirken, İngilizler Yeni İngiltere'den Florida'ya kadar Atlantik kıyılarını yavaş yavaş işgal ediyorlardı ve buralara yerleşiyorlardı. Champlain'in Quebec'i kurmasından bir yıl önce, İngilizler kendi ilk başarılı sömürgesini tesis etmişti.

Buraya kralları I. James'e ithafen Jamestown adını vermişlerdi. Büyük bir zorluk döneminden sonra anavatandan yardım geldi ve gitgide daha fazla zenginleşen sömürgeciler iç kesimlere doğru kendi yollarını buldu ve Virginia'nın verimli vadilerinin sahipliğini ele geçirdi. Yeni İngiltere sömürgecileri Virginia'nın sömürgecilerinden köklü bir şekilde ayrışıyordu. Virginia sömürgesi bir ticarî girişim olarak bir Londra şirketi tarafından destekleniyordu; Yeni İngiltere sömürgesinin tümüyle farklı bir kökeni vardı. 1620'de *Mayflower* gemisi Plymouth'a varmıştı. Gemi İngiliz Kilisesinin dinsel ayinlerine katlanamayan katı, dindar İngilizleri ve istedikleri şekilde ibadet edebilecekleri kalıcı yurtlar bulmak için Yeni Dünya'ya kaçmış olanları taşıyordu. Dokuz yıl sonra, Massachusetts Körfezi Şirketi binlerce varlıklı püriteni cezbetmeye başladı. Onların dünyevî zenginliği sömürgeye hiç de az olmayan bir katkı sunuyordu. Massachusetts'den bir grup Connecticut'ta bir sömürge olarak kendi kendilerine yerleşim yeri kurmuşlardı. Connecticut Nehri'nin vadisindeki verimli çiftçilik toprakları onları cezbetmişti. Roger Williams başkanlığındaki bir başka grup Rhode Adası sömürgesini kurmuştu. Onlar Massachusetts'deki Püritenlerin yönetimi altında mümkün olandan daha fazla dinsel özgürlük arayışında idi. 1632'de Lord Baltimore'a bağışlanan Maryland anavatanda zulüm görmüş olan Romalı Katolikler için bir sığınağa dönüşmüştü. Kuzey ve Güney Karolina II. Charles'ın Virginia'nın güneyinde büyük bir toprak bağışlamış olduğu İngiliz saray mensupları tarafından kurulmuştu. 1681'de II. Charles tarafından William Penn'e bağışlanan Pennsylvania, İngiltere'de savaşa muhalif olmaları ve dinsel kanaatları nedeniyle nefret edilen Kuveykırların serpilen bir sömürgesi olarak gelişmişti. New Hampshire 1679'da ayrı bir sömürgeye dönüşmüştü, Georgia 1733'te kurulmuştu ve Delaware, daha önceden kendi meclisi olmasına karşın, Devrim'e kadar Pennsylvania valilerinin yönetimi altında kalmıştı.

İngiltere'nin Yeni Amsterdam'ı Hollandalılardan Alması. Önemli bir yerleşim ticaret savaşlarından biri Hollanda tarafında gerçekleşmişti. Bir İngiliz denizci olan Henry Hudson Hollanda

bayrağı altında yelken açmışken adını vereceği bir nehir keşfetmişti (1609) ve Manhattan adası onun ağzında bulunuyordu. Dutch West India Şirketi bu ada üzerinde kendi Yeni Amsterdam sömürgesini tesis etmişti ve Hollanda Hudson vadisini ve şimdi New Jersey olan yeri işgal ederek onu Yeni Hollanda diye adlandırmıştı. Ancak Hollanda'nın Kuzey Amerika'daki kısa tarihi, 1664 yılında, toprakları İngilizler tarafından fethedildiği zaman sona ermişti.

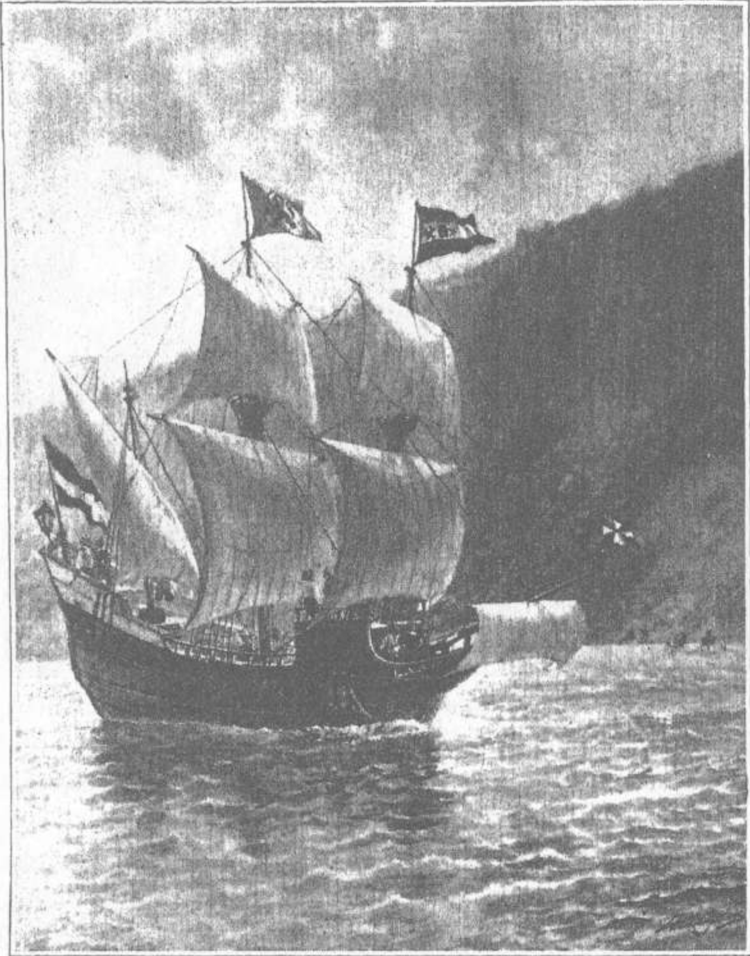
ŞEKİL 97. Virginia, Jamestown'da 1639'da İnşa Edilmiş
Eski Kilisenin Kalıntıları

Kule ilk binanın parçasıdır. Kilise daha sonraki bir tarihte kullanıma uygun hale getirilmiştir

İngiltere'nin Nova Scotia, Newfoundland ve Hudson Körfezi Bölgesini Ele Geçirmesi. Bundan başka Avrupa'daki savaşlar genellikle muhtelif ulusların dâhil olduğu sömürgeler arasındaki küçük savaşlar ile birlikte oluyordu. (Sömürgeciler tarafından Kraliçe Anne Savaşı diye adlandırılan) İspanyol Veraset Savaşı sürecinde Yeni İngiltere yerleşimcileri Nova Scotia (daha sonra Acadia) bölgesindeki Fransız Port Royal[44] müstahkem mevkisini

44 Şimdi Annapolis

ele geçirmişti. Fransa, savaşın sonunda Utrecht Barışı (1713) ile Nova Scotia'yı İngiltere'ye bıraktı ve iki ülke arasında ihtilaf konusu olan Newfoundland ve Hudson Körfezi yakınındaki bölgede İngiltere'nin hakkını tanıdı.[45]

ŞEKİL 98. Henry Hudson'ın Adını Verdiği Nehirde "Yarımay" Adlı Küçük Gemisinin Yelken Açmış Olarak İlerlemesi

H. A. Ogden tarafından yapılan bir resimden

45 İngilizler 1670'te bir Hudson Körfezi Şirketi organize etti ve Yeni Fransa'nın kuzeyindeki engin bölgede hak iddia etti.

1750'de Yeni Dünya'nın Haritası. Yeni Dünya'nın 1750 yılındaki haritası kıtanın çeşitli Avrupalı ülkeler arasında aşağıdaki gibi bölünmüş olduğunu gösterir. Bunlar iki yüz elli yıl boyunca, varlığının bilinmesinden beri kendi keşif seferleri ve sömürgeleşmelere katılımda bulunan ülkelerdir. Fransızlar, Yeni Fransa (Kanada) bölgesinin yanı sıra Allegheny'den Rocky Dağları'na ve Büyük Göller'den Meksika Körfezi'ne uzanan Louisiana'yı elinde tutmuştu. Burası (1718'de Fransız Misssissippi Şirketi tarafından kurulan) New Orleans'tan Montreal'e kadar uzanan dağınık kaleler tarafından savunulmuştu. Fransa ayrıca Güney Amerika'nın kuzeydoğu kıyısı üzerinde bulunan Guyana adasının ve Haiti adasının bir kısmını da elinde tutmuştu. İngiliz Hudson's Bay Şirketi sıklıkla maceraperest avcılar tarafından ziyaret edilen engin bir tam-keşfedilmemiş Yeni Fransa'nın kuzeyinde uzanan bölge üzerinde hak iddia etmişti. İngiliz sömürgeleri Newfoundland'den Savannah'ın güney ucuna kadar Atlantik kıyılarının tümünü işgal etmişti. İngiltere, Bahamalar, Jamaika ve Belize (İngiliz Honduras) bölgelerinin yanı sıra yerleşimlere sahipti. Fransa gibi, Güney Amerika'nın kıyısı üzerinde bulunan Guyana'da bir bölüme sahipti; fakat bunu 1667 yılında Yeni Amsterdam ve onların başka Kuzey Amerika'daki toprakları için mübadelede Hollanda'ya bırakmıştı. Ancak genel olarak (Portekiz'in olan) Brezilya haricindeki Güney Amerika'nın tümü ve Batı Hint Adaları, Orta Amerika, Florida, Meksika dahil olmak üzere Santa Fe ve St. Augustine'in güneyindeki tüm bölge ve Guyana İspanyol Saltanatına aitti. Kuzey Amerika'nın kuzeybatı kısımları, Brezilya'nın iç kesimleri ve Güney Amerika'nın güney kısmı çevresindeki tüm bölgeler az biliniyordu veya hiç keşfedilmemişti.

6. FRANSA VE İNGİLTERE'NİN KUZEY AMERİKA İÇİN MÜCADELESİ

Fransız ve İngiliz Sömürgelerinin Karşılaştırılması. Fransa ve İngiltere arasındaki Kuzey Amerika'nın sahipliği için rekabette Fransızlar açık ara bir dezavantaja sahipti. Onların bölgesi kolayca korunamayacak kadar çok genişti. XIV. Louis'nin bütün

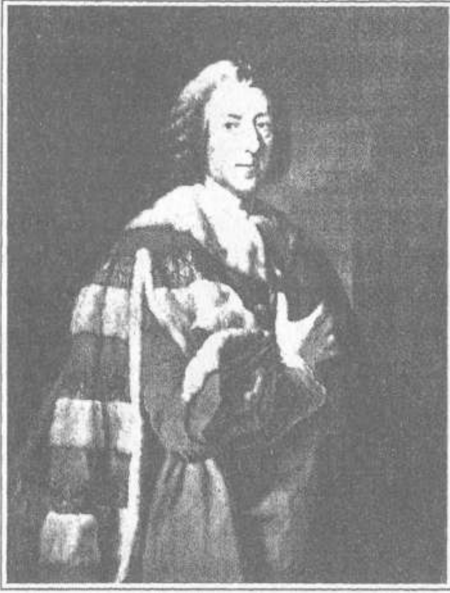
kuvveti tüketici savaşları Amerika'ya olan göçü sınırlıyordu ve sömürgelere uygun finansal desteğin gönderilmesini engelliyordu. Nantes Buyruğu'nun geri alınmasından sonra Yeni Dünya'da sığınacak yer arayışında olabilecek Huguenotların kâfir olmaları gerekçesiyle girişi yasaklanmıştı. Fransız kralı sömürgeleri sıkı kontrol altında tutuyordu ve onların kendi meselelerinde özgürlük veya kendi kendini yönetmelerine izin verilmemişti. Dahası Amerika'ya gelen Fransızlar daha çok tüccar, kâşif ve misyonerdi. Onlar, İngilizler gibi kalıcı yerleşim oluşturmayla ilgili değillerdi. Sonuç olarak, 1754'te İngiltere ile savaş patlak verdiğinde Fransız sömürgelerinin dağınık nüfusu toplamda yüz binden daha azdı.

Massachusetts'ten Georgia'ya kadar İngiliz sömürgelerinde durum oldukça farklıydı. Onlar ebat, nüfus, din, ticaret ve endüstri açısından büyük ölçüde değişiklik gösteriyordu; İngiltere'ye Sadakat şeklinde bir ortak bağa sahipti ve dahası herhangi bir girişim konusunda Fransızlardan çok daha kolay bir şekilde duruma karşı vaziyet alabiliyordu. Yine, İngilizlerin beşte dördü deniz kıyısında kısa bir mesafe içinde yaşıyordu ve bunun sonucu olarak Kaskaskia veya Detroit'teki bir Fransız ile karşılaştırıldığında anavatan ile iletişim kurması çok daha kolaydı. Sömürgelerin her birinin kendi yönetimi ve kendi temsilciler meclisi vardı. Onların oyladıkları vergiler ve geçen yasalar kralın onayına sunuluyordu. İngiliz yerleşimcilerinin çoğu kalıcı yurtlar arayışındaydı; az sayıda tüccar, avcı, misyoner ve gezgin maceraperest vardı. Sömürgesel endüstri ve ticaret gelişiyordu ve nüfus hızla artıyordu. İspanyol Veraset Savaşı'nın sonunda yarım milyondan daha az olan İngiliz yerleşimci varken 1750 yılı itibarıyla bu sayı üçe katlanmıştı.

Fransız ve Kızıldereli Savaşı (1754). İngiliz sömürgeleri yavaş yavaş gelişirken iç kesimlere doğru baskı yapıyordu ve böylece Büyük Göller'in güneyindeki bölgenin tümünde hak iddia eden Fransızlarla çatışma haline gelmişlerdi. 1754 yılında Fransızlar (Duquesne adını verdikleri) bir İngiliz kalesini ele geçirmişti. Burası şimdi Pittsburgh'un olduğu noktada bulunmaktadır. Takip eden iki yıllık süreçte savaş İngilizler için kötü bir şekilde ilerlemişti. İngilizler ormanlık alanda savaşmaya alışık değillerdi ve Kızılderelilerden ürkmüşlerdi. Dahası, İngiliz generaller sömürge subaylarından tavsiye alma konusunda aşırı gururluydu.

1750'de Yeni Dünya

ŞEKİL 99. William Pitt

Chatham Dükü olan William Pitt, herhangi başka birinden daha fazla olarak, Yedi Yıl Savaşı'nda İngiltere'nin zaferlerinden sorumludur. Açıkgöz bir devlet adamı olmasının yanı sıra büyük bir hatiptir. Kendi yüce idealleri ile ülkesine esin kaynağı olmuştur. Parlamentoda Amerikan sömürgecilerin gerekçelerini cesurca savunmuş fakat kralın politikasını denetleyemeden önce 1778'de ölmüştür (Richard Brompton tarafından yapılan bir resimden)

Ancak 1757'de durum değişmişti. Büyük İngiliz devlet adamı William Pitt, yönetimin başına gelmişti. Baskı altında olan sömürgelere takviyeler göndermişti ve ayrıca kendi kuvvetlerini komuta etmek için sömürge subaylarının becerisini tanımıştı. Sömürgeciler kendi adlarına para ve askerî birlikler ile karşılık vermişti. Onlar Cape Breton Adası üzerindeki Louisburg'u almış, Pittsburg diye yeniden adlandırılan Fort Duquesne'yi ele geçirmiş ve Fransızları batılı New York'tan sürmüştü.

İngilizlerin Kanada'yı Ele Geçirmesi. Ertesi yıl, İngilizler Kanada'yı fethetmeye başlayabilmişti. Onlar Ticonderoga'yı ve Champlain Gölü kıyısındaki Crown Point'i ve Fort Niagara'yı aldı. Ardından, General Wolfe yönetimi altındaki İngilizler Quebec'e saldırmak için Louisburg'dan St. Lawrence'a doğru yol aldılar. Quebec Kanada'daki Fransız kuvvetinin anahtarı konumundaydı. Wolfe, kendi birlikleri için bir karaya çıkma yeri elde etmek amacıyla üç ay boyunca çalıştıktan sonra kasabanın üzerinde bulunan hisarın yükseltisi karanlık bir gecede ortaya çıkmıştı. Ertesi sabah, Fransız general Montcalm İngilizler tarafından oluşturulan Wolfe'un ordusunu görmekten hayrete düşmüştü. Kısa bir savaşta, İngilizler muzaffer oldu fakat Wolfe ve Montcalm öldürülmüştü.

Bu zamandan itibaren Kanada fethi hızla ilerledi. Fransız kaleleri birbiri peşi sıra kısa sürede teslim oldu ve Montreal zaptedildikten (1760) sonra, Fransızlar eşit olmayan rekabetten vazgeçti ve askerî birliklerini Fransa'ya geri çağırdı.

İngiltere'nin Kuzey Amerika'nın Denetimini Ele Geçirmesi. Yedi Yıl Savaşı'nı bitiren Paris Barış Antlaşması'nda (1763) Fransa Kuzey Amerika'daki tüm bölgelerinden vazgeçmişti. Kanada ve Mississippi'nin doğusundaki bölge, New Orleans haricinde, İngiltere'ye bırakılmıştı; nehrin batısını, New Orleans ile birlikte müttefiki olan İspanya'ya vermişti.[46] İspanya ise Florida'yı İngiltere'ye bırakmıştı. Bunun karşılığında İngiltere zaptetmiş olduğu Havana ve Manila'yı iade edecekti. İngiltere, bu şekilde uygulamada Kuzey Amerika'nın keşfetmiş ve geliştirmiş olduğu tüm kesimlerinin sahipliğini, Meksika istisnasıyla, elde edecekti. İspanya'nın bölgesi Louisiana ile büyük ölçüde genişlemişken, o Mississipi'nin batısındaki bu geniş bölgeyi sömürgeleştirme konumunda değildi. Burası kırk yıl sonra Birleşik Devletler tarafından satın alınacaktır.

7. İNGİLTERE'NİN ON ÜÇ AMERİKAN SÖMÜRGESİNİ KAYBETMESİ

İngiliz Ticareti ve Denizcilik Yasaları. İngiltere Kanada'yı ele geçirip Fransızları geniş bölgeden sürmelerinin üzerinden uzun zaman geçmeden özgürlüklerine müdahaleyi daha fazla kabullenmeyi reddeden on üç Amerikan sömürgesini kaybetti.

İngiliz yerleşimciler İspanya ve Fransa'nın yerleşimcilerinden daha fazla özgürlüğün keyfini sürüyorlardı. İngiltere, başka Avrupalı ülkeler gibi, sömürgelerini kârın meşru bir kaynağı olarak

---

46 Bugün Kuzey Amerika'nın Fransız işgalinin yegâne izleri New Orleans'ın Fransızca-konuşan Kreole insanları ve Montreal ve Quebec'te çeşitli bölgelerde yaşayan Fransız asıllı Kanadalılardır. Fransız kâşiflerin Illinois'nın çimenlik düzlüklerine verdikleri "prairie" (çayır) ismi halen kullanılmaktadır; ve "Detroit", "Vincennes", "Terre Haute", "Des Moines" ve "Baton Rouge" gibi isimler bize ilk kâşiflerin ve misyonerlerin milliyetini anımsatır. Joliet, La Salle ve Marquette'nin her birinin anısına adanmış bir kasaba vardır.

görüyordu. Başka sömürge kuran ülkeler gibi, sömürgelerin ticaretini kendi çıkarı doğrultusunda denetim altında tutma arayışında olarak bir dizi ticaret ve denizcilik yasasını yürürlüğe sokmuştu. İmparatorluğa zarar verecek yasalar değil, sadece İngiliz ticaretini rakiplerinin ticaretine karşı koruyacak yasalar yürürlüğe giriyordu. Ancak sömürgecilere göre, bu kanunlar onları İngiliz tebaası olarak sahip oldukları haklardan yoksun bırakıyordu ve kendi yeni yurtlarının özgürce gelişmesine müdahale anlamına geliyordu. Onlar üç bin mil uzakta yaşayan bakanlar tarafından düzenlenen ticaret yönetmeliğine itiraz ettiler. Dahası, onların hızla artan zenginliği ve nüfusu kendilerine ve geleceklerine dair güven verdi ve Parlamenter müdahaleye karşı onları hoşgörüsüz hale getirdi.

Anavatan Yönetiminin Yeni Topraklara Müdahalesi. Rahatsız edici ticaret yasalarından biri (1660) aralarında şeker, tütün, pamuk ve çivitin olduğu belli başlı ürünlerin yalnızca İngiltere'ye veya İngiliz sömürgelerine satılabileceğine dair hükümdü.[47] Sömürgecilerin başka ürünleri ihraç etmesi tümüyle yasaklanmıştı ve hatta üretilmeleri bile yasaktı. Örneğin, bol miktarda iyi kalite kürke sahip olmalarına karşın yabancı ülkelere ve hatta İngiltere'ye bunlardan yapılmış şapka satamazlardı. Onlar bol miktarda bulunan şeker ve pekmeze karşılık Fransız yerlileri ile kârlı bir kereste tedarik piyasası inşa etmişlerdi. Ancak İngiliz tüccarlar bunun kendi ticaretleri açısından rekabet yaratması nedeniyle buna itiraz etmişlerdi ve sömürgelerin bu malları ithal etmesi yasaklanmıştı.

Buna ek olarak, ilkin İngiltere'ye gönderilmedikçe Avrupalı ülkelerden gelen malların sömürgelere ithal edilmesini yasaklayan bir başka yasa (1663) vardı. Böylece İngiltere mallara vergi koyabiliyordu ve sevkiyatın İngiliz gemileriyle yapılmasını sağlıyordu. Böylelikle eğer Filadelfiya'dan bir tüccar Fransız şarapları veya Hollanda saatleri istiyorsa, onları İngiliz tüccarlar aracılığıyla satın almak zorundaydı. Eğer bir sömürgeci mallarını yabancılara

47 Bu yasa Hollanda'ya karşı daha önceki Denizcilik Yasası'nın yenilenmiş haliydi.

satmak istiyorsa, onları İngiliz gemileriyle ve İngiltere üzerinden göndermeye mecbur bırakılmıştı.

Sömürgecilerin Ticaret Yasalarını Göz Ardı Etmesi. Sömürgeciler doğal olarak bu yasalara uymuyorlardı. Onlar serpilen bir ticaret ile meşgullerdi ve anavatan yönetimi tarafından dayatılan kısıtlamalara rağmen kendi endüstrilerini inşa etmişlerdi. Denizcilik ve ticaret yasaları sıkı sıkıya denetlenmiyordu ve iş insanları "gümrük kaçakçılığı" ile bu yasaları deliyordu. Bundan başka, anavatan Avrupa'da kendi savaşlarıyla meşguldü. Başbakan Walpole, Utrecht Barışı'ndan sonra yirmi yıl boyunca sömürgelerin bağımsızlığına müdahale etmeyi reddetmişti.

1763'ten Sonra İngiliz Politikasındaki Değişim. Yedi Yıl Savaşı'nın bitmesi ve Kanada ve Ohio vadisinin fethedilmesi ile birlikte, İngiliz yönetiminin tutumu değişmişti. İlk etapta, Kızılderelilere karşı bu engin yeni bölgenin korunması için büyük bir ordu gerekecekti. Savaşın maliyeti büyük olacaktı ve yönetim sömürgelerin kendi paylarına düşen kısmını ödemeleri gerektiğine inanıyorlardı—İngiliz borcu ikiye katlanmıştı ve yurt içindeki vergiler tırmanmıştı. Bu durumda sömürgeler için yeni bir politika planlanmıştı. Gümrük büroları ve kaçakçılık davalarına bakan mahkemeler, ticaret yasalarının artık sıkı sıkıya denetleneceği şekilde, yeniden düzenlenmişti. Yabancı ülkelerden sömürgelere ithal edilen ipek, şarap, kahve ve başka ürünler üzerine vergiler zorla toplanıyordu. Sömürgelerin altın veya gümüşe sahip olmadıkları zaman kâğıt para basmaları yasaklanmıştı. Son olarak, Parlamento vergilendirme aracılığıyla sabit bir kazancı güvence altına almaya karar vermişti.

Damga Vergisi Yasasının Sömürgecileri Ayağa Kaldırması. 1765 yılının Mart ayında, Parlamento tüm resmî ve ticarî belgeler üzerine birkaç şiling için birkaç pens tutarında bir damga vergisi konmasını sağlayan bir yasayı yürürlüğe soktu. Gazeteler ve kitapçıkların yanı sıra kiralama, vasiyet, ipotek ve satış faturaları gibi tüm belgeler bu yasanın kapsamındaydı. Bu yasa sömürgecileri

daha önceki yasalarda olduğundan daha fazla öfkelendirmişti. Her yerde protestolar ve yeni vergiye yönelik kınamalar vardı. Bunun "beyan olmaksızın vergi" anlamına geldiği söyleniyordu. Sömürge meclisleri yasanın kaldırılacağını duyurdu ve protesto niteliğinde krala bir dilekçe gönderildi. Damga vergisinin kaldırılması büyük bir heyecan dalgası yaratmıştı. Parlamento daha sonra cam, kâğıt ve çay üzerine olan vergileri artırmaya karar vermişti fakat bir kez daha sömürgecilerin protestoları öylesine şiddetli olmuştu ki çay haricinde tüm vergiler kaldırılmıştı. East India Şirketi'nin etkin lobi çalışması nedeniyle çay üzerine vergi korunmuştu.

ŞEKİL 100. Massachusetts, Marblehead, Doak Evi

"Boston Çay Partisi" (1773). Ancak sömürgecilerin çay üzerine çok makul bir vergi ödemesi yönündeki çaba ve East India Şirketi'nin çayının çok düşük bir fiyat karşılığı Boston piyasalarından toplanması yönündeki baskı 1773 yılında soruna neden oldu. "Kaçak" çay tedariklerine sahip olanların bunu elden çıkarmaları ve küçük bir miktar bile olsa fiyat kırmaları adaletsiz vergilendirmeye karşı yeni bir çığlığın yükselmesine neden olmuştu. Bir grup genç adam Boston'daki bir çay gemisinin güvertesine çıktı ve geminin yükünü denize döktü.

Parlamentonun üyelerinin hatırı sayılır bir kısmı sömürgecilere dayatılan vergilere karşı çıkmıştı. Avam Kamarası'nın belki de en becerikli üyesi olan Edmund Burke bakanlığı, Amerikalıların vergi konusunda kendileriyle baş başa bırakılması yönünde çağrı yaptı; ancak III. George ve Parlamentodaki Tory Partisi sömürgecileri muhalefetleri nedeniyle affetmeyecekti. Sorunun büyük ölçüde Yeni İngiltere ile sınırlı olduğuna inanarak, Boston limanını ticarete kapattılar, validen izin almaksızın kasaba toplantılarının yapılmasını yasakladılar ve sömürgeye askerî birlikler yerleştirdiler. Bu şiddetli cezalandırma tüm sömürgelerdeki insanları direnç göstermesi yönünde harekete geçirdi.

Kıtasal Kongrenin Savaş İlan Etmesi. Bu yasalar Massachusetts'i mecbur kılmak yerine sömürgelerin geri kalanında öylesine bir korkuya neden oldu ki, tüm sömürgelerden temsilcilerinin bir kongresi ne yapılabileceğini görmek için 1774 yılında Filadelfiya'da toplanmıştı. Bu, sömürgelerin kendi özgürlüklerinin savunmasında ilk birleşik eylemdi. Kongre bir Haklar ve Şikâyetler Bildirgesi yayınlamıştı. Talepleri 1763 yılından beri geçen yasaların feshedilmesiydi; ancak bunların en önemlisi, Büyük Britanya ile olan ticaretin sömürgecilerin şikâyetleri giderilene kadar sonlandırılmasının duyurulmasıydı. Ertesi yıl Amerikalılar Massachusetts, Lexington'da İngiliz birlikleriyle karşı karşıya geldi ve Bunker Tepesi'nde onlara karşı cesurca bir karşı duruş yapıldı. İkinci Kongre (1775) savaş için hazırlık yapmaya karar kıldı ve George Washington komutası altında bir ordu oluşturdu. 6 Haziran'da nihayet Büyük Britanya'ya karşı savaş ilan edildi.

Bağımsızlık Bildirgesi (4 Temmuz 1776). Bu zamana kadar çok az sömürgeci sömürgelerin anavatandan ayrılmasını açık bir şekilde kışkırtmıştı; savaş, İngiliz tebaası olarak kendilerinden alındığına inandıkları hakların yeniden kazanılması için başlamıştı. Ancak kral sömürgecileri asiler olmakla suçladı ve Amerika'daki İngiliz askerlerinin sayısını artırdı. Olaylar hızla gelişti ve Temmuz 1776'da Kongre "bu birleşik sömürgeler özgür ve bağımsız

olmalıdır; ki onlar İngiliz saltanatına olan tüm tabiiyetinden tenzih edilmiştir" duyurusunu yapmıştı.

Bağımsızlık elde etme yönünde tutum alan taraf nüfus içinde azınlıktaydı. İngiltere'den ayrılmaya karşı çıkan sözüm ona "Toriler" belki de savaşı savunan "vatanseverler"den daha çok sayıdaydı. Sömürgecilerin yaklaşık üçte biri farklı düşüncedeydi.

Fransa'nın Sömürgecilere Yardım Etmesi. Sömürgeciler savaşlarında eski düşmanına karşı Fransa'nın yardımını talep etmişlerdi. Ancak Kral Louis'nin yöneticileri sömürgecilerin anavatanın gücünü aşacak kadar direnç gösterip gösteremeyecekleri konusunda kararsızdı. Ancak 1777'de Amerikalılar Saratoga'daki Burgoyne galibiyetinden sonra, Fransa yeni cumhuriyetin bağımsızlığını tanıyacağı Birleşik Devletler ile bir müttefiklik antlaşması yaptı. Bu, İngiltere'ye karşı savaş ilan etmeye denk idi. Fransız yönetimi ödünç para vererek sömürgecilere yardımcı oldu ve Amerikan gerekçesinin yarattığı heyecan Fransa'da öylesine büyüktü ki, aralarında Lafayette Markizi'nin de olduğu çok sayıda genç soylu Amerikan ordusunda gönüllü olarak savaşmak için Atlas Okyanusu'nu aştı.

Devrimin Başarısı. İngiltere'de savaşın tavsiye edilebilirliğine ilişkin çok farklı fikirler ve sömürgecilere karşı bu denli şiddetli askerî operasyonların yapılmaması gerektiği yönündeki Parlamento söylemlerine çok fazla sempati vardır. Ne olursa olsun, Amerikalıların savaşı kazanmaları hiç de kolay olmamıştı. Washington'ın becerisi ve kahramanca özverilerine rağmen, onlar galip oldukları muharebelerden daha fazlasında mağlup olmuşlardır. Fransız filosunun yardımı İngiliz general Cornwallis'i Yorktown'da teslim olmaya zorlayarak (1781) savaşın başarılı bir şekilde sona ermesinde büyük öneme sahipti. Savaşın başlıca sonucu bölgesi Mississippi Nehri'ne kadar genişleyen Birleşik Devletler'in bağımsızlığının İngiltere tarafından tanınması idi. Mississippi'nin batısında kalan engin Louisiana bölgesi İspanya'nın elinde kalacaktı. İngiltere'nin 1763 yılından beri sahip olduğu Florida da şimdi İspanya'ya geri verilmişti.

ŞEKİL 101. Washington'ın Göreve Başlama Töreni

New York Kent Müzesi'nde bulunan Dwight Franklin tarafından yapılmış bir minyatür grubundan

İspanya ve Portekiz kendi Amerikan topraklarını İngilizlerden bir kuşak daha uzun süre ellerinde tutabilmişti fakat sonunda uygulamada tüm Batı Yarımküresi, Kanada istisnasıyla, kendisini Avrupalı egemenliğinden özgür kılmıştı. Batıda İspanya denetiminin son kalıntılarından biri olan Küba kendi bağımsızlığını 1898'de Birleşik Devletler'in yardımıyla elde etmişti.

SONSÖZ

Uygarlığın Öyküsü kitabının ilk iki cildinin (*İlk Çağ'dan Orta Çağ'a Uygarlığın Öyküsü* ve *Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a Uygarlığın Öyküsü*) sonunda Birleşik Devletler'in kuruluşuna kadar gelmiş olduk. Bunun dünya tarihi içinde önemli sonuçları olmuştur.

1. Birleşik Devletler'in kurulması Avrupa'nın deniz aşırı genişlemesinin sonuçlarından biriydi. Cesur Avrupalılar bilinmeyen bir okyanusu geçme girişiminde bulunmuş, bu kıtayı keşfetmiş ve buraya yerleşerek burayı kendi kalıcı yurtları yapmaya karar

vermiştir. Onlar muhtelif sebeplerle gelmiştir ve siz bunların pek çoğunu biliyorsunuz.

2. Avrupalı insanların batıya olduğu kadar doğuya hareket etmesi büyük bir göç oluşturmuştur—bu, yıllar boyunca devam eden ve halen süren bir göçtür; kısmen barışçıl olan bir göçtür, ancak sıklıkla savaşlarla ve fetihlerle birlikte gerçekleşmiştir. Amerika sık sık "eritme potası" diye adlandırılır çünkü çok sayıda farklı halk bu ülkenin kıyılarına yerleşmiş ve kendi alışkanlıkları ve geleneklerini yaygın Amerikan yaşantısına katmışlardır.

3. Biz uygarlığın öyküsünün Erken Taş Devri'nden Amerikan Devrimi'ne kadar izini sürdük. Yeni keşiflerin daha öncekilere nasıl eklendiğini ve nesilden nesile nasıl aktarıldığını gördük. Eski şeylerden nasıl vazgeçilip yeni şeylerin nasıl denendiğini gördük. Uygarlığın gerçekten bir *başarılar birikimi* olduğunu ve bilginin ve becerinin Atlas Okyanusu'nu aşarak nasıl Amerika kıtasına geldiğini gördük.

4. Her ne kadar Avrupalılar yeni ve gelişmemiş bir toprağa gelmiş olsa da, onlar yabani insanlar değil, medeni insanlar olarak, dönemin bilgi ve deneyimi ile donanmış olarak gelmiştir. Ancak bu şekilde büyük zorluklarla karşılaştıkları koşulları aşmasını bilmişlerdir. Onlar nasıl ev inşa edebileceklerini, ekin yetiştirebileceklerini, giysi yapabileceklerini, gemi inşa edebileceklerini, işletme kurabileceklerini ve endüstri oluşturabileceklerini biliyorlardı. Nasıl birlikte yaşayabileceklerini ve kendi kendilerini nasıl yönetebileceklerini biliyorlardı. Onlar yeni problemlerle başa çıkmak için hazırlanmış olan bir uygarlığı miras almışlardı ve kendileri için yeni bir dünya oluşturmuşlardı.

5. Nihayetinde kendilerini anavatandan özgür kıldıklarında ve bağımsız bir uluslar topluluğu yarattıklarında büyük ve özgür bir cumhuriyet vizyonuna sahiplerdi. Hiçbir krala, hiçbir soyluya, başkalarını reddeden hiçbir ayrıcalıklı sınıfa sahip olmamaya karar verdiler. Yasalar önünde herkes eşitti ve herkesin "yaşama, özgür olma ve mutluluk arayışı" konusunda aynı fırsata sahip olması gerekiyordu. Ayrıca Yeni Dünya'da dinsel özgürlük olmasına

karar verilmişti. Böylelikle daha önceki dönemlerin hata ve zorluklarının pek çoğu yok olmuştu.

6. Kendi mirasları sayesinde hızlıca ilerleme kaydetme konumuna sahiplerdi.

Amerikan Cumhuriyeti'nin kurulmasının üzerinden iki yüz yıldan daha uzun bir zaman geçmiştir. Taş Devri'nden Bağımsızlık Bildirgesi'ne kadar olan uzun dönem ile karşılaştırıldığında bu kısa bir zaman aralığıdır. Ancak bu göreli kısa zaman içinde on sekizinci yüzyıl dünyasından günümüzün dünyasına dönüşüm meydana gelmiştir.

İlk etapta, on üç küçük sömürge dünyadaki en büyük güçlerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'ne dönüşmüştür. Kendi kendini yönetme hayali gerçek olmuştur ve pek çok başka ülke krallıktan demokrasiye geçmiştir. On sekizinci yüzyılın mutlakçılığı sona ermiştir.

Uygarlığın maddesel yönü tümüyle değişmiştir. Kışın ısıtılan, yazın soğutulan, sağlam inşa edilmiş evleri olan kocaman şehirler kurulmuştur; çiftlikler makinelerle ekilip biçilmeye başlamıştır; binlerce fabrikada bulunan makineler çok sayıda insanın yaptığı işi yapmaktadır; demiryolları her ülkenin en ücra köşelerine ulaşmıştır; buharlı gemiler, uçaklar, telgraf, telefon ve radyo yapılmıştır—bunlar sömürge günlerinde hayali bir kurulamaz şeylerdi.

Ancak bu ve çok daha fazlası insanoğlunun başarısıyla olanaklı olmuştur. O, insan bilgisi ve insanoğlunun yaptığı çok sayıda bilimsel keşiflerdeki büyük artışlar sayesinde olmuştur. Bu bilgi yaşam koşullarını geliştirmede, konforun ve lüksün milyonlara ulaştırılmasında kullanılırken, çok daha büyük bir şeyi yapmıştır. O, insanoğluna dünyanın ve kendisinin yeni bir anlayışını vermiştir—sonsuz gelişme için ona beceriler ve kapasite sunmuştur. Entelektüel ve spiritüel bir gelişmenin bir geleceği önünde açılmıştır; insana kendine inanç katmıştır; yeni umutlar yaratmıştır. Bu, bizim varisi olduğumuz uygarlıktır.

Öykünün devamı sonraki ciltlerde ele alınacaktır. Uygarlığımızın başarılarını tam olarak takdir etmek ve onun getirdiği

problem ve sorumlulukları anlamak ancak temelinde yatanları iyi bilmekle mümkün olabilir.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. On sekizinci yüzyılda ve bugün Avrupa, Amerika ve Hindistan arasındaki olası iletişim araçlarını karşılaştırın. Yabancı topraklar arayışı konusunda Avrupalıların ileriye atılma güdüsü neydi? Hangi güçler uzak toprakların keşfedilmesi veya sömürgeleştirilmesinde hiç görev almamıştır? Avrupa toprağı için mi yoksa uzak bölgeler için mi yapılan savaşın daha büyük kazanç getirdiğini düşünüyorsunuz?

2. Hangi ülke ilk olarak Doğu ile ticaret bağlantıları kurmuştur? Portekiz Hindistan'daki önemli konumunu nasıl kaybetmişti? İspanya neden sömürge kuran bir ülke olarak başarısız olmuştur?

3. İngilizler Hindistan'da ilk tutunma noktasını nasıl elde etmişti? Fransızlar yerleşimlerini nerede yapmıştı? Clive'in Hindistan'da İngiliz üstünlüğünü nasıl tesis ettiğini betimleyin.

4. İspanyolların Meksika ve Peru'daki fetihlerini betimleyin. İspanyollar Kuzey Amerika'ya olan ilgilerini nasıl kaybetmişti?

5. Fransızların Kanada'daki keşiflerini betimleyin. Kuzey Amerika'daki İngiliz yerleşimlerinin bir değerlendirmesini yapın. İngilizler Utrecht Antlaşması ile hangi bölgeyi elde etmişti?

6. Fransız sömürgelerinin karşı karşıya geldiği zorlukları betimleyin. İngiliz sömürgeler neden daha başarılı idi? Yedi Yıl Savaşı'nın sonunda İngiltere hangi bölgeyi elde etti?

7. İngiltere'nin denizcilik ve ticaret yasalarını betimleyin. Amerikan sömürgelerinin başkaldırısına neden olan başlıca olayları yazın. Devrim'in başlıca sonuçlarını yazın.

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *sözleşmeli, şirketler, tekel, Moğol, sepoy, kastlar, subahdar, nawab (nabob), Cathay, Zipangu, Aztekler.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Kendi anavatanlarında yaşamak yerine insanları yeni bir ülkede zorlu bir hayatı tercih etmelerine iten şey nedir?

2. Batı Avrupalılar, Batı'dan ziyade neden Doğu bölgelerine ulaşmaya çabalıyordu?

3. Bugün Büyük Britanya'nın Hindistan ile olan ilişkisi nasıldır?

4. Harita üzerinde yaklaşık 1750 yılında Kuzey Amerika'daki İspanyol, Fransız ve İngiliz alanlarını gösterin.

5. İngiltere neden dünyadaki en başarılı sömürge kuran ülkeydi?

6. Birleşik Devletler ve Kanada'da bugün varlığını sürdüren Fransız işgalinin izleri nelerdir?

7. Fransızlar Amerikan sömürgelerine karşı neden sempati duyuyordu?

TARTIŞMA KONULARI

1. Avrupalıların Amerika'ya göç etmesini barbarların istilası ile, gücün hedefleri ve sonuçları açısından karşılaştırın.

2. "Yüzde yüz Amerikalı" ifadesi ne anlama gelir? Doğum veya kültür açısından değerlendirildiğinde böyle bir kişi var mıdır?

3. Kanada ve Birleşik Devletler komşudur, ancak hiçbir sınır duvarı dikilmemiştir. Bunun nedeni nedir?

4. Amerika'nın Avrupa uygarlığına olan borcunu tartışın.

5. Yabancı bölgeleri fethetme ve ilhâk etme bağlamında on sekizinci yüzyıldan beri ulusların fikirlerinde nasıl değişiklikler olmuştur? Bazı Avrupalılar Japonya ve İtalya'nın politikasına itirazda bulunmuştur.

6. Amerika'nın dünya uygarlığına olan katkısı.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON, *Readings*, Cilt II, bölüm xxxiii, kısım ii, "Büyük Moğol'un I. James'e Mektubu"; bölüm iii, "İngiliz Fethinden önce Hindistan'ın Durumu"; bölüm

iv, "İngiltere'nin Hindistan Üzerinde Denetim Kurması"; bölüm vi, "Yeni İngiltere ve Pennsylvania'daki Yerleşimler."

2. Tamamlayıcı. Bir İngiliz ve bir Amerikalı arasında Devrim dönemine ilişkin bir tartışma düzenleyin. İngilizler sömürgeleri savunur; Amerikan ise ana vatan olmayı. Önerilen yardımlar: *Readings*, Cilt II, bölüm xxxiii, kısım vi; MUZZEY, *A History of Our Country,* bölüm v; BEARD, *The Rise of American Civilization,* bölüm v; BURKE, *Essay on Conciliation*. Sömürgeci ülkelerin kendi mevcut sömürgelerinin alan ve nüfusunu karşılaştıran bir tablo yapın. Listeye İtalya ve Almanya'yı ekleyin. Almanya sömürgelerini ne zaman kaybetmiştir? Marquette'nin Mississippi Nehri'ni keşfetmesinin betimlemesini okuyun: *Readings*, Cilt II, bölüm xxxiii, kısım v. Sözleşmeli şirketlerin kısa bir değerlendirmesini yapın: CHEYNEY, *The European Background of American History,* bölüm vii.

KAYNAKÇA

Aşağıdaki kaynakça her bir bölümün sonunda verilen referansları tamamlar. Toplam 4 ciltlik Uygarlığın Öyküsü kitaplarının ilk cildi olan *İlk Çağ'dan Orta Çağ'a Uygarlığın Öyküsü* yapıtının kaynakça bölümü de burada yer almaktadır.

İlk Çağ'dan Orta Çağ'a Uygarlığın Öyküsü:

BÖLÜM I

BREASTED, J. H., *Ancient Times* (2. Baskı, Boston, 1935), BURKITT, M. C., *Old Stone Age* (New York ve Cambridge University Press, 1933); *Our Early Ancestors* (New York ve Cambridge University Press, 1929); *Our Forerunners* (Londra, 1924). BUXTON, L. H. D., *Primitive Labour* (Londra, 1924). CHILDE, V. G., *The Most Ancient East* (New York, 1929). COLE, F. C., *The Long Road from Savagery to Civilization* (Baltimore, 1933). GARDNER, H., *Art Through The Ages* (New York, 1926), bölüm i, HIBBEN, T., *The Carpenter's Tool Chest* (Philadelphia, 1933), KUMMER, F. A., *First Days of Knowledge* (New York, 1923). MACALISTER. R. A. S., *A Text-book of European Archaelogy* (Cambridge, 1921), Cilt I. MARETT, R. R., *Anthropology* (New York, 1912). OSBORN, H. F., *Man Rises to Parnassus* (2. Baskı, Princeton University Press, 1928); *Men of the Stone Age* (3. Baskı, New York, 1919). QUENNEL, M. ve C. H. B., *Everyday Life in Prehistoric Times* (2. Baskı, Londra, 1931). WILDER, H. H., *Man's Prehistoric Past* (gözden geçirilmiş baskı, New York, 1923).

BÖLÜM II

A. Tarihler. BREASTED, J. H., *History of the Ancient Egyptians* (New York, 1913); *History of Egypt* (2. Baskı, New York, 1924). HALL, H. R. H., *The Ancient History of the Near East* (7. Baskı, Londra, 1927). QUIBELL, A. A., *Egyptian History and Art* (New York, 1923).

B. Sanat ve Arkeoloji. AMERICAN COUNCIL OF EDUCATION, COMMITTE ON MATERIALS OF INSTRUCTION, Uygarlığın Başarıları dizisi (5835 Kimbark Avenue, Chicago, Illinois). BELL, E., *The*

Architecture of Ancient Egypt (Londra, 1915). BOSTON MUSEUM OF FINE ARTS, Bulletin, 1903-. BRITISH MUSEUM, *A General Introductory Guide to the Egyptian Collections* (yeni ve gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı, Londra, 1930). CROSS, L. (Ed.), *Pre-Greek Art* (Student Series M of The University Prints, Cambridge, Massachusetts, 1925). GARDNER, H., *Art Through The Ages*, bölümler ii-iii. MASPERO, SIR G., *Art in Egypt* (Ars Una: Species Mille. Genel Sanat Tarihi dizileri, New York, 1930). METROPOLITAN MUSEUM OF ART (New York), Bulletin 1905 -. PETRIE, SIR W. M. F., *The Arts of Crafts of Ancient Egypt* (Edinburg ve Londra, 1923).

C. Mitoloji ve Din. BREASTED, J. H., *The Dawn of Conscience* (New York, 1934); *Development of Religion and Thought in Ancient Egypt* (New York, 1912). GARDINER, A. H., "Egypt: Ancient Religion" makalesi, Encyclopedia Brittanica'da (11. Baskı). SHORTER, A. W., *An Introduction to Egyption Religion* (Londra, 1931).

D. Sosyal Hayat. ERMAN, A., *Life in Ancient Egypt* (New York, 1894) (Almanca yeni baskı, Ranke, Tübingen, 1923). GLANVILLE, S. R. K., *Daily Life in Ancient Egypt* (Londra, 1930); *The Egyptians* (Londra, 1933). GULICK, C. B., *Modern Traits in Old Greek Life* (New York, 1927), SHORTER, A. W., *Everyday Life in Ancient Egypt* (Londra, 1932).

E. Kazılar ve Keşif. CARTER, H. ve MACE, A. C., *The Tomb of Tut-ankh-Amen* (3 cilt; New York, 1923-1933).

F. İngilizce Özgün Kaynaklar. BREASTED, J. H., *Ancient Records of Egypt* (5 cilt; University of Chicago Press, 1906-1907). ERMAN, A., *The Literature of the Ancient Egyptians* (Londra, 1927). PEET, T. E., *A Comparative Study of the Literatures of Egypt, Palestine and Mesopotamia* (Oxford University Press, 1931).

G. Bugün Olduğu Şekilde Anıtlar. BAIKIE, J., *Egyptian Antiquities in the Nile Valley* (Londra, 1932). BREASTED, J. H., *Egypt Through the Stereoscope: A Journey Through the Land of the Pharoahs* (Keystone View Co., Meadville, Pennsylvania, 1908; 100 görüntü, kılavuz kitap ve haritalar). MURRAY, M. A., *Egyptian Temples* (Londra, 1931).

BÖLÜM III

A. Tarihler. BAILEY, A. E. ve KENT, C. F., *History of the Hebrew Commonwealth* (New York, 1920). DELADORTE, L. J., *Mesopotamia* (New York, 1925). GADD, C. J., *History and Monuments of Ur* (New

York, 1929). GOODSPEED, E. J., *The Story of the Old Testament* (University of Chicago Press, 1934). HALL, H. R. H., *Ancient History of the Near East*. KENT, C. F., *History of the Hebrew People* (Cilt I, 10. Baskı: Cilt II, 9. Baskı; New York, 1906); *A History of the Jewish People during the Babylonian, Persian and Greek Periods* (3. Baskı, New York, 1927). KING, L. W., *History of Babylon from the Foundation of the Monarchy to the Persian Conquest* (New York, 1915). KNOPF, C. S., *The Old Testament Speaks* (New York, 1933). KNOTT, L. A., *Students History of the Hebrews* (New York, 1927). OLMSTEAD, A. T. E., *History of Assyria* (New York, 1923). PRICE, I. M., *The Dramatic Story of Old Testament History* (New York, 1929). ROGERS, R. W., *History of Babylonia and Assyria* (6. Baskı, New York, 1925). WOOLLEY, C. L., *The Sumerians* (Oxford, 1928).

B. Sanat ve Arkeoloji. ALBRIGHT, W. F., *The Archaelogy of Palestine and the Bible* (New York, 1932). BARTON, G. A., *Archaelogy and the Bible* (5. Baskı, American Sunday-School Union, Philedelphia, 1927). BELL, E., *Early Architecture in Western Asia* (Londra, 1924), bölümler i-iv, vii-x. CROSS, L. (Ed.), *Pre-Greek Art*, GARDNER H., *Art Through the Ages*, bölüm iv. GARSTANG, J., *Foundations of Bible History: Joshua, Judges* (New York, 1931). HARCOURT-SMITH, S., *Babylonian Art* (New York, 1928). KOLDEWEY, R., *The Excavations at Babylon* (New York ve Londra, 1914). MEISSNER, B., *Babylonien and Assyrien* (2. Cilt; Heidelberg, 1920-1925). *Museum Journal of the University of Pennsylvania* (Philadelphia) 1910 -. OLMSTEAD, A. T. E., History Teacher's Magazine'de "A Visit to Babylon" makalesi, Cilt VIII (1917), ss. 79-81. WOOLLEY, C. L., *Ur of the Chaldees: a Record of Seven Years of Excavation* (Londra, 1929).

C. Mitoloji ve Din. BARTON, G. A., *Religion of Israel* (2. Baskı, University of Pennsylvania Press, 1928). CHAMBERLIN, G. L., *Hebrew Prophets* (University of Chicago Press, 1911). JASTROW, M., *Aspects of Religious Belief and Practice in Babylonia and Assyria* (New York, 1911). PEDERSEN, J. P. E., *Israel: Its Life and Culture* (Londra, 1926). SMITH, H. P., *Religion of Israel* (New York, 1928).

D. Sosyal Hayat. BUDDEN, C. W. ve HASTINGS, E., *Local Colour of the Bible* (3 cilt; Edinburg, 1922-1925). HUNTING, H. B., *Hebrew Life and Times* (New York, 1921). JASTROW, M., *The Civilization of Babylonia and Assyria* (Philadelphia, 1915).

E. Edebiyat. LEWIS, F. G., *How the Bible Grew* (University of Chicago Press, 1926). WILD, L. H., *Literary Guide to the Bible* (gözden geçirilmiş baskı, New York, 1925).

F. İngilizce'de Özgün Kaynaklar. BOTSFORD, G. W. ve L. S., *Source-book of Ancient History* (New York, 1913), bölümler iii-iv. HARPER, R. F., *The Code of Hammurabi, King of Babylon* (University of Chicago Press, 1904). JOHNS, C. H. W. (çev.), *The Oldest Code of Laws in the World* (Edinburg ve New York, 1911). LUCKENBILL, D. D., *Ancient Records of Assyria and Babylonia* (2 cilt; University of Chicago Press, 1926-1927).

G. Bugün Olduğu Şekilde Anıtlar. CROSBY, R. L., *Geography of Bible Lands* (New York, 1921). HURLBUT, J. L., *Traveling in the Holy Land Through the Stereoscope* (Keystone Wiew Co., Meadville, Pennsylvania, 1900; 100 görüntü kılavuz kitap ve haritalar). Babil ve Asuriye'de varlığını sürdüren binalar bir harabe durumundadır. Mezopotamya'daki sitelerin fotoğrafları Keystone View Co., Meadville, Pennsylvania'dan elde edilebilir.

BÖLÜM IV

A. Tarihler. AHL., A. W., *Outline of Persian History* (New York, 1922) (çivi yazıları kitabelerine dayanmıştır). GROUSSET, R., *Civilizations of the East* (New York, 1931), Cilt I, ss. 112-133, HALL, H. R. H., *Ancient History of the Near East* (7. Baskı, 1927). HOGARTH, D. G., *The Ancient East* (New York, 1915). HUART, C. I., *Ancient Persia and Iranian Civilization* (New York, 1927). ROGERS, R. W., *History of Ancient Persia* (New York, 1929). ROSS, SIR E. D., *The Persians* (Oxford University Press, 1931).

B. Sanat ve Arkeoloji. BELL, E., *Early Architecture in Western Asia*, bölümler v-vi, xi. WOOLLEY, C. L., *Dead Towns and Living Men* (Londra ve New York, 1932).

C. Sosyal Hayat. GLOVER, T. R., *From Pericles to Philip* (4. Baskı, Londra, 1926), bölüm vii. JACKSON, A. V. W., *Zoroaster, the Prophet of Ancient Iran* (New York, 1899).

D. Araştırma ve Keşif. BREASTED, CHARLES, National Geographic Magazine'de "Exploring the Secrets of Persepolis", Cilt 64 (1933), ss. 381-420. GARSTANG, J., *The Hittite Empire* (Londra, 1929); *The Land of the Hittites* (New York, 1910). HOGARTH, D. G., *Kings of the Hittites*

(Oxford University Press, 1926). JACKSON, A. V. W., *Persia, Past and Present* (New York, 1909). STURTEVANT, E. H., "The Hittite Tablets from Boghaz Kevi" Classical Weekly'de, cilt XVIII, No. 22 (20 Nisan 1925).

E. İngilizce'de özgün Kaynaklar. BOTSFORD, G. W. ve L. S., *Source-book of Ancient History,* bölüm v.

BÖLÜMLER V-XI

A. Ege Uygarlığı. BELL, E., *Prehellenic Architecture in the Aegean* (Londra, 1926). BURN, A. R., *Minoans, Philistines and Greeks,* B.C. 1400-900 (New York, 1930). EVANS, SIR A. J., *Palace of Minos* (3 cilt: Londra 1921-1928). GARDNER, H., *Art Through The Ages,* bölüm v. GLASGOW, G., *The Minoans* (Londra 1923). GLOTZ, G., *The Aegean Civilization* (New York, 1925). HALL, N. R. H., *The Civilization of Greece in the Bronze Age* (Londra, 1928). HAWES, C. H. ve H. B., *Crete, the Forerunner of Greece* (4. Baskı, New York, 1922). NILSSON, M. P., *Homer and Mycenae* (Londra, 1933). TOLMAN, H. C. ve SCOGGIN, G. C., *Mycenaean Troy* (New York, 1903).

B. Genel ve Politik Tarihler. ALLCROFT, A. H. ve MASON, W. F., *History of Sicily,* 491-289 B.C. (Londra, 1912). BEVAN, E. R., *History of Egypt under the Ptolemaic Dynasty* (Londra, 1927); House of Seleucus (2 cilt; Londra, 1902). BOTSFORD, G. W., *Hellenic History* (New York, 1924). BURY, J. B., *History of Greece* (2. Baskı, Londra, 1924). BURY, J. B. ve KIMBALL, E., *Students' History of Greece* (New York, 1916). CARY, M., *Documentary Sources of Greek History* (Oxford, 1927); *The Legacy of Alexander* (New York, 1932). CURTEIS, A. M., *Rise of the Macedonian Empire* (New York, 1916). FLEMING, W. B., *History of Tyre* (Columbia University Press, 1915). GROTE, G., *History of Greece* (10 cilt; Londra 1904-1907). GRUNDY, G. B., *History of the Greek and Roman World* (Londra, 1926). HALL. H. R. H., *Ancient History of the Near East.* HENDERSON, B. W., *The Great War between Athens and Sparta* (Londra, 1927). JAMES, H. R., *Our Hellenic Heritage* (New York, 1927). MACALISTER, R. A. S., *The Philistines* (Londra, 1913). McCARTNEY, E. S., *Warfare by Land and Sea* (Boston, 1923). MACURDY, G. H., *Hellenistic Queens* (Johns Hopkins Press, 1932). MILLS, D., *Book of the Ancient Greeks* (New York, 1925). RAWLINSON, H. G., Bactria (Londra, 1912). SELTMAN, C. T., *Athens, Its History and Coinage before the Persian Invasian* (Cambridge University Press, 1924). TARN, W. W., *Antigonos Gonatas* (Oxford, 1913).

C. Yapısal ve Kurumsal Tarihler. BONNER, R. J., *Aspects of Athenian Democracy* (University of California Press, 1933). CALHOUN, G. M., *Athenian Clubs in Politics and Litigation* (University of Texas, 1913); *Growth of Criminal Law in Ancient Greece* (University of California Press, 1927). FOWLER, W. W., *The City-State of the Greeks and Romans* (Londra, 1926). GLOVER, T. R., *Democracy in the Ancient World* (New York, 1927). HALLIDAY, W. R., *The Growth of the City State* (Londra, 1923). URE, P. N., *The Origin of Tyranny* (Cambridge University Press, 1922). ZIMMERN, A. E., *Greek Commonwealth* (5. Baskı, Oxford, 1931).

D. Ekonomik ve Sosyal Hayat. BRITISH MUSEUM, *A Guide to the Exhibition illustrating Greek and Roman Life* (3. Baskı, Londra, 1929). BURY, J. B., BARBER, E. A., BEVAN. E. ve TARN, W. W., *The Hellenistic Age* (2. baskı, Cambridge University Press, 1925). CALHOUN, G. M., *The Ancient Greeks and the Evolution of Standarts in Business* (Boston, 1926); *Business Life of Ancient Athens* (University of Chicago Press, 1926). DAVIS, W. S., *A Day in Old Athens* (New York, 1914). DOBSON, J. F., *Ancient Education and its Meaning to Us* (New York, 1932). GARDINER, E. N., *Athetics of the Ancient World* (Oxford, 1930). GLOTZ, G., *Ancient Greece at Work* (New York, 1926). GULICK, C. B., *Life of the Ancient Greeks* (New York, 1929); *Modern Traits in Old Greek Life* (New York, 1927). McCLEES, H., *Daily Life of the Greeks and Romans as Illustrated by the Classical Collections* (Metropolitan Museum of Art, New York, 1925). QUENNELL, M. ve C. H. B., *Everyday Things in Homeric Greece* (Londra, 1929). ROSTOVTZEFF, M. I., *Out of the Past of Greece and Rome* (Yale University Press, 1932), ss. 93d. TARN, W. W., *Hellenistic Civilization* (2. Baskı, Londra, 1930). TREVER, A. A., *A History of Greek Economic Thought* (University of Chicago Press, 1916). WRIGHT, F. A., *Greek Social Life* (New York, 1925).

E. Din ve Mitoloji. ADAM. J., *The Religious Teachers of Greece* (Edinburg, 1923). BULFINCH, *Age of Fable* (Everyman's Library, New York, 1916). GAYLEY, C. M., *The Classic Myths In English Literature and in Art* (Boston, 1911). HARRISON, J. E., *Mythology* (Boston, 1924); *Myths of Greece and Rome* (Benn's Sixpenny Library Londra, 1928). HOWE, G. ve HARRER. G. A., *Handbook of Classical Mythology* (New York, 1929). MOORE. C. H., *The Religious Thought of the Greeks from Homer to the Triumph of Christianity* (2. gözden geçirilmiş baskı, Harvard University Press, 1925). NILSSON, M. P., *History of Greek Religion* (Oxford, 1925).

F. Sanat ve Arkeoloji. *American Journal of Archeology* (Baltimore), 1885 -. *Art and Archaelogy* (Washington, D. C.), 1914 -. BEAZLEY, J. D. ve ASHMOLE, B., *Greek Sculpture and Painting* (New York, 1932). BELL, E., *Hellenic Architecture* (Londra, 1920). DICKINS, G., *Hellenistic Sculpture* (Oxford, 1920). GARDNER, E. A., *Greece and the Aegean* (Londra, 1933); *Handbook of Greek Sculpture* (2. Baskı, Londra, 1920). GARDNER, H., *Art Through the Ages.* HOPPIN, J. C., *A Handbook of Attic Red-Figured Vases* (2 cilt; Harvard University Press, 1919); *A Handbook of Greek Black-Figured Vases* (Paris, 1924). MAGOFFIN, R. V. D., *The Lure and Lore of Archaelogy* (Baltimore, 1930). PFUHL, E., *Masterpieces of Greek Drawing and Painting* (New York, 1926). POLAND, F., REISINGER, E. ve WAGNER, R., *The Culture of Ancient Greece and Rome* (Boston, 1926). RICHTER, G. M., *The Craft of Athenian Pottery* (Yale University Press, 1923)

G. Edebiyat, Felsefe ve Bilim. ALLEN, J. T., *Stage Antiquities of the Greeks and Romans* (New York, 1927). BOWRA, C. M., *Tradition and Design in the Iliad* (Oxford, 1930). BRETT, G. S., *Psychology, Ancient and Modern* (New York, 1928). BURTON, H. E., *The Discovery of the Ancient World* (Harvard University Press, 1932). CARY, M. ve WARMINGTON, E. H., *The Ancient Explorers* (Londra, 1929). FOWLER, H. N., *History of Ancient Greek Literature* (yeni ve gözden geçirilmiş baskı, New York 1928). HEIBERG, J. L., *Mathematics and Physical Science in Classical Antiquity* (Oxford University Press, 1922). LANG, A., *Homer and the Epic* (New York, 1893). LEAF, W., *Homer and History* (New York, 1915). MORE, G., *Aristophanes and the War Party* (Londra, 1919); *History of Ancient Greek Literature* (Appleton's Dollar Library, New York, 1927). ULLMAN, B. L., *Ancient Writing and Its Influence*, (New York, 1932).

H. Kaynak Seçkisi ve Çevirisi Yapılan Yazarlar. AESCHYLUS, tüm eserleri (H. W. Smyth, Loeb Classical Library, New York, 1922-1926); Oyunlar (Everyman's Library, New York, 1928; Dünya Klasikleri, Londra, 1925). ARISTOTLE, *On the Athenian Constitution* (E. Poste, 2. Baskı, New York, 1892); *Politics* (Loeb Classical Library New York, 1932). ARRIAN, *Anabasis of Alexander* (Loeb Classical Library, New York, 1929-1933). BOTSFORD, G. W. ve L. S., *Source-book of Ancient History.* BOTSFORD, G. W. ve SIHLER, E. G., *Hellenic Civilization* (New York, 1924). DEMOSTHENES, *Oration on the Crown ve Third Philippic* (A. W. Pickard-Cambridge, *The Public Orations of Demosthenes*, Cilt II., Oxford,

1912). EURIPIDES, oyunlar (Everyman's Library, New York, 1925-1929). HERODOTUS, tarih (Everyman's Library, New York, 1930; Loeb Classical Library, New York, 1924-1929). HILL, IDA C. (THALLON), *Readings in Greek History* (Boston, 1914). HOMER, *Iliad* (Everyman's Library, New York 1921; A Lang, W. Leaf ve E. Meyers, gözden geçirilmiş baskı, New York 1929; Loeb Classical Library, New York, 1928-1929); Odyssey (S. H. Butcher ve A. Lang, Londra, 1929; Everyman's Library, New York, 1920; Loeb Classical Library, New York, 1927-1928). PLUTARCH, *Lives* (Everyman's Library, Worlds Classics, yeni baskı, New York, 1925). THUCYDIDES, *History of the Peloponnesian War* (Everyman's Library, New York, 1933; Loeb Classical Library, New York, 1919-1923). XENOPHON, eserler (Loeb Classical Library, New York, 1918).

BÖLÜMLER XII-XIX

A. Genel ve Politik Tarihler. BAKER, G. P., *Constantine The Great and the Christian Revolution* (New York, 1930). BOAK, A. E. R., *History of Rome to A.D. 565* (gözden geçirilmiş baskı, New York, 1929). FELL R. A. L., *Etruria and Rome* (Cambridge University Press, 1924). FERRERO. G., *Greatness and Decline of Rome*, (5 Cilt; New York, 1909). FERRERO, G. ve BARRAGALLO, C., *Short History of Rome* (2 cilt; New York, 1918-1919), FOWLER, W. W., *Rome* (New York, 1912). FRANK, T., *History of Rome* (New York, 1923). FREEMAN, E. A., *Story of Sicily: Phoenician, Greek and Roman* (2. Baskı, New York, 1894). GROUSSET, R., *The Civilizations of the East*, Cilt I, ss. 133-162. HAVELL, H. L., *Republican Rome* (Londra, 1923). HEITLAND, W. E., *Short History of the Roman Republic* (Cambridge University Press, 1916). HOW, W. W. ve LEIGH. H. D., *History of Rome to the Death of Caesar* (New York, 1917). McCARTNEY, E. S., *Warfare by Land and Sea.* RANDALL-MACIVER. D., *The Etruscans* (Oxford, 1927). ROSTOVTZEFF, M. I., *History of the Ancient World* (Oxford, 1928), Cilt II.

B. Yapısal ve Kurumsal Tarihler. ABBOTT, F. F., *History and Description of Roman Political Institutions* (3. Baskı, Boston, 1911); *Roman Politics* (Boston, 1923). ABBOTT, F. F. ve JOHNSON, A. C., *Municipal Administration in the Roman Empire* (Princeton University Press, 1926). ARNOLD, W. T., *Roman System of Provincial Administration* (3. baskı, E. S. Bouchier tarafından gözden geçirilmiş, Oxford, 1914). BUCKLAND, W. W., *Manual of Roman Private Law* (Cambridge University Press, 1928). FRANK, T., *Roman Imperialism* (New York, 1921).

HADLEY, J., *Introduction to Roman Law* (yeni gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı, A. F. Murison tarafından, Londra, 1921).

C. Ekonomik ve Sosyal Hayat. ABBOTT, F. F., *Common People of Ancient Rome* (New York, 1917). BAILEY, C. (Ed). *The Legacy of Rome* (Oxford University Press, 1924). CHARLESWORTH, M. P., *Trade-routes and Commerce of the Roman Empire* (2. baskı, Cambridge University Press, 1926). DAVIS, W. S., *A Day in Old Time* (Boston, 1925); *Influence of Wealth in Imperial Rome* (New York, 1933). DILL, SIR S., *Roman Society from Nero to Marcus Aurelius* (Londra, 1925). FOWLER, W. W., *Social Life at Rome in the Age of Cicero* (New York, 1926). FRANK, T., *Economic History of Rome* (2. Baskı, Johns Hopkins Press, 1927); *Economic Survey of Ancient Rome* (Johns Hopkins Press, 1933), Cilt I. FRIEDLANDER, L., *Roman Life and Manners under the Early Empire* (7. Baskı; 4 cilt; cilt I, 2. Baskı, New York, 1909-1928). GLOTZ G., *Ancient Greece at Work*. GWYNN, A. O., *Roman Education from Cicero to Quintilian* (Oxford, 1926). HARRISON. F. (Ed.), *Roman Farm Management; the Treatises of Cato and Varro* (çeviri, New York, 1913). HEITLAND, W. E., *Agricola, a Study in Agriculture and Rustic Life in the Greco-Roman World* (Cambridge University Press, 1921). JOHNSTON, H. W., *Private Life of the Romans* (Mary Johnston tarafından gözden geçirilmiş, Chicago, 1932). LOUIS P., *Ancient Rome at Work* (New York, 1927). McDANIEL, W. B., *Roman Private Life and Its Survivals* (New York, 1929). QUENNELL, M. ve C. H. B., *Everyday Life in Roman Britain* (Londra, 1924). ROSTOVTZEFF, M. I., *Out of the Past of Greece and Rome* ve *The Social and Economic History of the Roman Empire* (Oxford, 1926). SHOWERMAN, G., *Rome and the Romans* (New York, 1931). SOTTAS, J., Mariner's Mirror'da "The Ship of St Paul's Last Voyage" yazısı, Cilt VII (1921), ss. 258-266. TREBLE, H. A. ve KING, K. M., *Everyday Life in Rome* (Oxford, 1930).

D. Mitoloji ve Din. CARTER J. B., *Religion of Numa* (New York, 1906); *Religious Life of Ancient Rome* (Boston, 1911). FOWLER, W. W., *Religious Experience of the Roman People* (Londra, 1922). GLOVER, T. R., *Conflict of Religions in the Early Roman Empire* (11. Baskı, Londra 1927). PAIS E., *Ancient Legends of Roman History* (New York, 1905).

E. Sanat ve Arkeoloji. EHRENBERG, V., Morgenland'de "Karthago", Heft 14 (1927). ENGELMANN, W., *New Guide to Pompeii* (2. Baskı, Leipzig, 1929). MAGOFFIN, R. V. D., *The Lure and Lore of Archaeology* (Baltimore, 1930). POULSEN, F., *Etruscan Tomb Paintings* (Oxford,

1922). STRONG, E., *Art in Ancient Rome* (Ars Una: Species Mille) (2 cilt; New York 1928). WARSHER, T., *Pompeii in Three Hours* (Roma, 1930).

F. Edebiyat, Felsefe ve Bilim. BOISSIER, G., *Cicero and His Friends* (New York 1925). DUFF, J. W., *Literary History of Rome, from the Origins to the Close of the Golden Age* (7. Baskı, Londra, 1927); *Literary History of Rome in the Silver Age* (New York, 1927). FRANK T., *Life and Literature in the Roman Republic* (University of California Press, 1930). ROLFE, J. C., *Cicero and his lnfluence* (Boston, 1923). SIKES, E. E., *Roman Poetry* (Londra, 1923). TEUFFEL, W. S., *History of Roman Literature* (2 cilt; L. Schwabe tarafından gözden geçirilmiş, Londra, 1900).

G. Kaynak Seçkileri. BOTSFORD, G. W. ve L. S., *Source-book of Ancient History*. LAING, G. J., *Masterpieces of Latin Literature* (Boston, 1903). MUNRO, D. C., *Source Book of Roman History* (Boston, 1911).

H. Çevirisi Yapılan Yazarlar. AUGUSTUS, *Monumentum Ancyranum* (W. Fainley, Pennyslvania Translations and Reprints, Cilt V. No. 1; E. G. Hardy, Monumentum Ancyranum, 1923); D. Robinson, *The Deeds of Augustus as Recorded on the Monumentum Antiochenum*, 1926. AURELLUS ANTONINUS, MARCUS, *Meditations* (Loeb Classical Library, Londra, 1924; Everyman's Library, New York, 1919). CAESAR, JULIUS, *Gallic War* (Everyman's Library New York, 1915; Loeb Classical Library, New York, 1917). CICERO, mektuplar (E. S. Shuckburg, 4 cilt, Londra, 1915-1920; Loeb Classical Library, New York, 1912-1929); konuşmalar (Loeb Classical Library, New York, 1923-1931). HORACE, tüm eserler, (Everyman's Library, 1911). JOSEPHUS, eserler (Loeb Classical Library, New York, 1926-). LIVY *History of Rome* (Everyman's Library, New York, 1913-1924; Loeb Classical Library, New York, 1919; D. Spillan ve C. R. Edmonds, 2 cilt, New York, 1922). POLYBIUS, tarihler (Loeb Classical Library, New York, 1922-1927). STRABO, *Geography* (Loeb Classical Library, New York, 1917-1933). TACITUS, *Annals* (A. J. Church ve W. J. Brodribb, Londra, 1921; Loeb Classical Library, New York, 1925-1931).

BÖLÜM XIX

A. Orta Çağlar Çalışmalarına Rehberler. Orta Çağlar çalışmaları için hayranlık uyandıran ders özeti ve kapsamlı bir kaynakça şu kitaplarda bulunur: PAETOW, L. J., *A Guide to the Study of Medieval History* (1931); THOMPSON, J. W., *Reference Studies in Medieval History.*

B. Genel Okuma. ADAMS, G. B., *Civilization during the Middle Ages,* bölümler i, ii, iv, v. BAYNES, N. H., *The Byzantine Empire*. BOUSSONNADE, P., *Life and work in Medieval Europe,* bölümler i-iii. BURY, J. B., *The Invasion of Europe by the Barbarians* ve *The Later Roman Empire.* CHEYNEY, *Short History of England.* DILL, S., *Roman Society in the Last Century of the Western Empire.* Encyclopaedia of Social Sciences, "Migrations" makalesi. GUMMERE, F. B., *Germanic Origins.* MUNRO ve SONTAG, *The Middle Ages* (1928), bölümler iii-v, vii. ROBINSON, J. H., *The New History,* bölüm vi (The Fall of Rome). THORNDIKE, L., *History of Medieval Europe,* bölümler iii, v, vii.

Döneme ilişkin ilave çalışmalar HODGKIN'in sekiz ciltlik dizisi olan *Italy and her Invaders* ve *Theodoric the Goth* başlıklı küçük kitabıdır. GIBBON, *The Decline and Fall of the Roman Empire* (ed. J. B. Bury) yüz elli yıl önce yazılmış olmasına karşın halen önemini korumaktadır.

DOROTHY MILLS'in *Middle Ages* ve E. M. TAPPAN'ın *Heroes of the Middle Ages* özellikle genç okur için yazılmıştır.

C. Kaynak Materyal. HAYES, C. J. H., *An Introduction to the Sources relating to the Germanic Invasions.* Erken dönem Cermenlerin bir değerlendirmesi için bakınız; TACITUS, Germania, OGG, *A Source Book of Medieval History,* bölümler i-iv. THATCHER ve McNEAL, *A Source Book for Medieval History.*

BÖLÜM XX

Genel Okuma. *A. Hristiyan Kilisesi.* Cambridge Medieval History, Cilt I. bölümler iv, v. FLICK, A. C., *The Rise of the Medieval Church,* FOAKES-JACKSON, F. J., *History of the Christian Church to 461. A. D.* MUNRO ve SONTAG, *The Middle Ages,* bölümler ii, vi, xiii. THORDIKE, *History of Medieval Europe,* bölüm vi. WALKER, W., *The History of the Christian Church.*

B. Manastır Hayatı. CUTTS, E. L., *Scenes and Characters of the Middle Ages,* Kısım I (Orta Çağlar'ın Keşişleri). GASQUET, F., *English Monastic Life,* bölümler i, ii, iii, v. TAYLOR, H. O., *Classical Heritage of the Middle Ages.* THOMPSON, J. W., *Economic and Social History of the Middle Ages,* bölüm v. THORNDIKE, a.g.e., bölüm ix. WORKMAN, *Evolution of the Monastic Ideal.*

C. Muhammed ve Takipçileri. AMEER ALI, *The Life and Teachings of Mohammed.* BECKER, C. H., *Christianity and Islam.* Cambridge

Medieval History, Cilt II., bölüm x. GIBBON, *Decline and Fall of the Roman Empire*, bölümler I, li. GILMAN, *The Saracens*, HOGARTH, D., *Arabia*. MARGOLIOUTH, D. S., *Mohammed and the Rise of Islam*. MUNRO ve SONTAG, a.g.e., bölüm ix. THORNDIKE, a.g.e., bölüm x.

D. Kaynak Materyali. AYER, J. C., *A Source Book of Ancient Church History Life of Saint Columban* (Çeviri ve yeniden baskı, University of Pennsylvania, Cilt II., No. 7). GREGORY, BISHOP OF TOURS, *History of the Franks* (E. Brehaut. The Rule of Saint Benedict.) F. Gasquet. Kuralların bazıları ayrıca HENDERSON, E. F., *Select Historical Documents of the Middle Ages*, ve THATCHER ve McNEAL, *A Source Book for Medieval History* kitaplarında bulunur. The Koran (J. M. Rodwell; Everyman's Library). Çok sayıda başka çeviri vardır. LANE-POOLE, S., *Speeches and Table Talk of the Prophet Mohammed*.

BÖLÜM XXI

A. Genel Okuma. ADAMS, *Civilization during the Middle Ages*. BOISSONNADE, P., *Life and Work in Medieval Europe*, Kitap I, bölümler viii-x; Kitap II. Bölümler i-iii, Cambridge Medieval History, Cilt II, bölümler xviii-xx. CUTTS, *Scenes and Characters of the Middle Ages*, Kısım II. DAVIS, H. W. C., *Charlemagne*. DAVIS, W. S., *Life on a Medieval Barony*, DU CHAILLU, *The Viking Age*. GJERSET, K., *History of the Norwegian People*. HASKINS, *The Normans in European History*. HODGKIN, Charles the Great. MAWER, A., *The Vikings*. MUNRO ve SONTAG, *The Middle Ages*, bölümler x-xii. SALZMANN, L., *Life in the Middle Ages*, bölüm ii. SEIGNOBOS, *Feodal Régime*. THOMPSON, *Economic and Social History of the Middle Ages*, bölüm viii. THORNDIKE, *History of Medieval Europe*, bölümler xi-xiv.

HAAREN ve POLAND, *Famous Men of the Middle Ages*, bölüm ix (Charlemagne). TAPPAN, *Heroes of the Middle Ages*, bölüm ix; *In Feodal Times*, bölümler i, iii, iv, vi.

B. Kaynak Materyal. DUNCALF ve KREY. *Parallel Source Problems in Medieval History*, ss. 3-26. EGINHARD ve ST. GALL KEŞİŞİ tarafından *Early Lives of Charlemagne* (A. J. Grant [çev.]). OGG, *Source Book of Medieval History*, bölüm x. THATCHER ve McNEAL, *A Source Book for Medieval History*, ss. 341-417.

BÖLÜM XXII

A. Genel Okuma. BRYCE, *The Holy Roman Empire*, bölümler xi-ii-xi. *Cambridge Medieval History,* Cilt V, bölümler i-iii, xii-xiii. COTTERILL, H. B., *Medieval Italy*, Kısım IV. DAVIS, H. W. C., *Medieval Europe*, bölümler v-viii. FLICK, A. C., *The Rise of the Medieval Church.* HENDERSON, E. F., *History of Germany in the Middle Ages.* MUNRO ve SONTAG. *The Middle Ages*, bölümler xiv-xv. THOMPSON, *The Middle Ages*, bölümler xv-xvii ve *Feodal Germany.* THORNDIKE, *History of Medieval Europe*, bölüm xv. TOUT, *The Empire and the Papacy.*

B. Kaynak Materyal. DUNCALF ve KREY, *Parallel Source Problems in Medieval History* (Problem II, Canossa). HENDERSON, *Select Historical Documents of the Middle Ages.* THATCHER ve McNEAL, *A Source Book for Medieval History.*

Kaynakça

Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a Uygarlığın Öyküsü

BÖLÜM I

A. Genel Okuma. ADAMS, G. B., *The Growth of the French Nation. Cambridge Medieval History,* ciltler v, xvii-xix. CHEYNEY, E. P., *Short History of England.* DAVIS, W. S., *History of France.* EVANS, JOAN, *Life in Medieval France.* HASSALL, *The French People,* bölümler viii-ix. HUTTON, W. H., *Philip Augustus.* LANG, A., *The Maid of France.* LOWELL, F. C., *Joan of Arch.* LUCHAIRE, *Social Life at the Time of Philip Augustus.* MUNRO ve SONTAG, *The Middle Ages,* bölümler xxiii, xxxv-xxxvi. PERRY, F., *Saint Louis the Most Christian King.* TILLEY, A. A. (Ed). *Medieval France,* bölümler ii-iv. THORDIKE, *History of Medieval Europe,* bölümler xiv, xxvi.

B. Kaynak Materyal. FROISSART, SIR JOHN, *Chronicles of England, France and the Adjoining Countries.* Ayrıca bakınız, *The Boy's Froissart* (ed. Lanier). *Memoirs of Philip de Commines.*

BÖLÜM II

A. Genel Okuma. ADAMS. G. B., *Constitutional History of England* (gözden geçirilmiş baskı, 1934); *History of England from the Norman Conquest to the Death of John.* CHENNEY, *Social and Industrial History of England and Short History of England.* CROSS, *A History of England and Greater Britain,* DAVIS, H. W. C. (Ed), *Medieval England.* GREEN, *Short History of English People.* HASKINS, *The Normans in European History,* bölüm iii. Ayrıca politik tarih üzerine HUNT ve POOLE tarafından editörlüğü yapılan büyük diziler vardır. TRAIL ve MANN, *Social England.* Ortaçağ İngiltere'sinde yaşama dair referanslar için Bölüm V'in altındaki kitaplara bakınız. McKECHNIE, *Magna Carta.* MUNRO ve SONTAG, *The Middle Ages,* bölümler xvii, xviii, xxxv-xxxvi. NORGATE, K., *England under the Angevin Kings.* THORNDIKE, *History of Medieval Europe,* bölüm xxv.

B. *Kaynak Materyal.* BLAND, BROWN ve TAWNEY. *English Economic History: Select Documents.* CHEYNEY, *Readings in English History.* COLBY, *Selections from the Sources of English.* HENDERSON, Seçki, *Historical Documents of the Middle Ages,* Kitap I. KENDALL, *Source Book of English History.* LEE, *Source Book of English History.* MORGAN, R. B., *Readings in English Social History.* STUBBS, *Select Charters* (1913).

BÖLÜM III

A. *Genel Okuma.* ARCHER ve KINGSFORD, *The Crusades.* BAYNES, N. H., *The Byzantine Empire* (Ev Üniversitesi Serisi). *Cambridge Medieval History,* Cilt V, bölümler vi-ix. CUTTS, *Scenes and Characters of the Middle Ages.* DAVIS, *Medieval Europe,* bölümler vii, viii. *Encyclopaedia Brittannica* (14. Baskı). ERNEST BARKER tarafından yazılmış "Crusades" maddesi. JUSSERAND, *English Wayfaring Life in the Middle Ages.* KREY, A. C., *The First Crusade.* LANE-POOLE, S. *Saladin and the Fall of Jerusalem.* LANE-POOLE ve GILMAN, *The Moors in Spain.* MUNRO ve SONTAG, *The Middle Ages,* bölümler xx-xxi, xxv. NORGATE, K., *Richard the Lion Heart.* PAETOW, L. J. (Ed.), *The Crusades* (makaleler). SALZMANN, *English Life in the Middle Ages.* SCHEVILL, F., *History of the Balkan Peninsula.* THORNDIKE, *History of Medieval Europe,* bölüm xvi. WEBSTER, *History of Commerce,* bölümler vi-vii. WRIGHT. J. K., *Georgraphical Lore in the Time of the Crusades.*

B. *Kaynak Materyal.* THATCHER ve McNEAL, *A Source Book for Medieval History,* bölüm IX. Çeviriler ve yeniden baskılar, University of Pennsylvania, Cilt I. Numaralar 2, 4; Cilt III, No. 1. VILLEHARDOUIN ve JOINVILLE, *Memoirs of the Crusades.*

BÖLÜM IV

A. *Genel Okuma.* ABBOTT, W. C., *Expansion of Europe,* Vol I, bölümler i, iii. ABRAM, A., *English Life and Manners in the Middle Ages,* bölümler iii (şehir hayatı), vii (ticaret hayatı), xiii-xvi, BEAZLEY, *The Down of Modern Geography,* Cilt III. BOISSONNADE, P., *Life and Work in the Middle Ages,* Kitap II, bölümler iv, vi-viii. CHEYNEY, *Social and Industrial History of England.* COTTERILL, H. B., *Medieval Italy.* COULTON, G. G., *The Medieval Village.* CRUMP ve JACOBS, *The Legacy of the Middle Ages.* CUNNINGHAM, *Western Civilization in its Economic Aspects,* Cilt II. CUTTS, E. L., *Scenes and Characters of the*

Middle Ages, Kısım VII. GIBBINS. *Industrial History of England*. JAYNE, *Vasco da Gama and His Successors*. KNIGHT, M. M., *Economic History of Europe to the End of the Middle Ages*. LIPSON, E., *An Economic Introduction to the History of England*, bölümler ii, v, vi-viii. LODGE, R., *Close of the Middle Ages*. MARTIN, *The Golden Age of Prince Henry the Navigator*. MUNRO ve SONTAG. *The Middle Ages*, bölümler xxvi, xxviii, xxix. PIRENNE, *Medieval Cities*. POWER, E., *Medieval People*. SALZMANN, L. *English Life in the Middle Ages*, bölümler ii-iv (taşra, şehir ve ev yaşantısı), xi (endüstri, ticaret ve finans). SYNGE, *A Book of Discovery*. SYMONDS, *Age of Despots*. THORNDIKE, *History of Medieval Europe*, bölümler xvii-xix, xxxii. TICKNER, *Social and Industrial History of England*. VINOGRADOV, *Growth of the Manor*.

B. Kaynak Materyal. BLAND, BROWN ve TAWNEY, *English Economic History: Select Documents*. MARCO POLO, *Travels* (Everyman's Library). OGG, *A Source Book of Medieval History*, bölüm xx. THATCHER ve McNEAL, *A Source Book for Medieval History*, Kısım X. *Travels of Sir John Mandeville* (Macmillan).

BÖLÜM V

A. Genel Okuma. BULFINCH, *The Age of Chivalry*. BURCKHARDT, *The Civilization of the Renaissance*. CORNISH, *Chivalry*. CRUMP ve JACOB, *The Legacy of the Middle Ages*. CUTTS, *Scenes and Characters of the Middle Ages*, Kısım VII. DAVIS, H. W. C. (Ed), *Medieval England*, bölüm vi. DE VINNE, *Invention of Printing*. HASKINS, *The Renaissance of the Twelfth Century ve The Rise of Universities*. HEARNSHAW, F. J. C., *Medieval Contributions to Modern Civilization*, bölümler iv-v. HULME, *Renaissance and Reformation*. MELLER, *A Knight's Life in the Days of Chivalry*. MUNRO ve SONTAG, *The Middle Ages*, bölümler, xxxi, xl. PRESTAGE (ed), *Chivalry*, bölüm ix. PUTNAM, *Books and their Makers during the Middle Ages*, RAIT, *Life in the Medieval University*. RANDALL, *The Making of the Modern Mind*, Kitap II. RASHDALL, *History of the Universities in the Middle Ages*. SAINTBURY, *The Flourishing of Romance*, SANDAYS, *History of Classical Scholarship*. SEDGWICK ve TYLER, *History of Science*. SMITH, J. H., *The Troubadors at Home*. SMITH, P., *Erasmus*. TAYLOR, H. O., *The Medieval Mind*. TICKNER, *A Social and Industrial History of England*, bölümler ii-iv (okullar, üniversiteler ve kitaplar). TILLEY, A. A. (Ed), *Medieval France*, bölümler vi-x. THORNDIKE, *History of Magic and*

Experimental Science. THORNDIKE, *History of Medieval Europe,* bölümler xx-xxi. VAN DYCK, *The History of Paintings.* WALSH, *The Thirteenth the Greatest of Centuries.*

B. Kaynak Materyal. STEELE, *Medieval Lore* (on üçüncü yüzyılın bir ansiklopedisinden özetler). *The Song of Roland* (Çev. O'Hagan). *Aucassin and Nicolette* (çev.) MALORY, *Morte d'Arthur* (On beşinci yüzyılda İngiliz okuyucular için yapılmış Yuvarlak Masa öykülerinin bir seçkisi). ROBINSON ve ROLFE, *Petrarch* (mektuplar). WHITCOMB, *Literary Source Book of the Italian Renaissance.* SCHEVILL, F., *The First Century of Italian Humanism* (kaynak problemler). COULTON, *Life In the Middle Ages,* Ciltler II ve III veya *Medieval Garner* (1 cilt)

BÖLÜM VI

A. Genel Okuma. ABBOTT, W. C., *The Expansion of Europe,* Cilt I. ADAMS, G. B., *Growth of the French Nation,* ARMSTRONG, E., *Charles V.* Arnold ve GUILLAUME, *The Legacy of Islam.* BRYCE, *Holy Roman Empire,* bölüm xiv. *Cambridge Medieval History,* Cilt VIII, bölüm xv; Cilt II, bölüm ii. CHAPMAN, C. E., *History of Spain.* HAYES, C. J. H., *A Political and Cultural History of Modern Europe,* Cilt I. bölüm i. JOHNSON, *Europe in the Sixteenth Century.* MERRIMAN, R. B., *Rise of the Spanish Empire,* Ciltler II, III. MUNRO ve SONTAG, *The Middle Ages,* Cilt II. Bölüm xxiii.

B. Kaynak materyal. *Memoris of Philip de Commines* (ed. A. R. Scoble) (y. 1460-1500). DE MONSTRELET, *Chronicles.*

BÖLÜM VII

A. Genel Okuma. ROBINSON, *Western Europe* (son baskı, 2 Cilt). Kilisenin bir tam değerlendirmesine sahiptir. CREIGHTON, *History of the Papacy,* Cilt III. CUTTS, *Scenes and Characters of the Middle Ages* ve *Parish Priest and Their People.* FOAKES-JACKSON, *Introduction to the History of Christianity.* GASQUET, *English Monastic Life.* HAYES, *Political and Cultural History,* Cilt I, bölüm iv. HEATH, S., *Pilgrim Life in the Middle Ages.* JESSOPP, *The Coming of the Friars.* LEA H. C., *A History of the Inquisition of the Middle Ages.* MUNRO ve SONTAG, *The Middle Ages,* bölümler xxxii, xxxiv, xxxviii. PASTOR, *History of the Popes.* SABATIER, *Saint Francis.* SMITH, *Age of the Reformation,* bölüm i ve *Erasmus.* TAYLOR, H. O., *The Medieval Mind.*

B. Kaynak Materyal. THATCHER ve McNEAL, *A Source Book for Medieval History*. SCOTT, HYMA ve NOYES, *Readings in Medieval History*. COULTON, G. G., *Life in the Middle Ages*, Ciltler I ve IV.

BÖLÜM VIII

A. Genel Okuma. BEARD, *Martin Luther*, *Cambridge Modern History*, Cilt II. CHAMBEAS, R. W., *Thomas More*. CHEYNEY, *Short History of England*, bölüm xii. EMERTON, *Erasmus*, Encyclopaedia Britannica (11. Baskı). J. H. ROBINSON tarafından yazılan "Reformasyon makalesi. GASQUET, *The Eve of the Reformation*. HULME, *Renaissance and Reformation*. JACKSON, S. M., *Huldreich Zwingli*. JANSSEN, *History of the German People*, Ciltler I-II. LINDSAY, *History of the Reformation* (2 cilt). McGIFFERT, *Martin Luther*. PASTOR, *History of the Popes*. POLLARD, *Henry VIII*. SHAPIRO, J. S., *Social Reform and the Reformation*. SMITH, P., *The Age of the Reformation* ve *The Life and Letters of Martin Luther ve Erasmus*. TAYLOR, H. O., *Thought and Expression in the Sixteenth Century* (2 cilt). WALKER, W., *John Calvin*.

B. Kaynak Materyal. CHEYNEY, *Readings in English History*, bölüm xii. GEE ve HARDY, *Documents Illustrative of English Church History*. HAZLITT, *Luther's Table Talk*. *Luther's Primary Works* ve *The Augsburg Confession* (ed. Wace ve Buchheim). SMITH, P., *Luther's Correspondence*. WHITCOMB, *Source Book of the German Renaissance*.

BÖLÜM IX

Genel okuma. ADAMS, *Growth of the French Nation*, bölüm xi. *Cambridge Modern History*, Cilt II, bölümler ix, xv, xvii-xix; Cilt III, bölümler i, vi-viii, xv, xix, xx; Cilt IV, bölümler i, iii-vi, xiii-xiv. GINDELY, *History of the Thirty Years' War*. HAYES, *A Political and Cultural History of Modern Europe*, Cilt I, bölümler iv-v. JOHNSON, *Europe in the Sixteenth Century*, bölümler vii-ix. LINDSAY, *History of the Reformation*, Cilt II. MOTLEY, *Rise of the Dutch Republic*. PERKINS, J. B., *France under Mazarin*, bölümler iv, v, vi, vii, x. PUTNAM, RUTH, *William the Silent*. SMITH, P., *Age of the Reformation*. WAKEMAN, *Ascendancy of France*, bölümler i-v.

GRIFFIS'in, *Brave Little Holland* ve HAAREN ve POLAND'ın *Famous Men of the Middle Ages* (Henry IV, Gustavus Adolphus, Charles V) özellikle genç okuyucular için yazılmıştır.

BÖLÜM X

A. Genel Okuma. ADAMS. G. B., *Constitutional History of England* (1934). BUCHAN, *Oliver Cromwell*, Cambridge Modern History, Cilt III, bölüm xvii; Cilt IV, bölümler viii-xii. CHEYNEY, *Short History of England*. CROSS, *History of England*. GARDINER, *The First Two Stuarts and the Puritan Revolution*. HAYES, *A Political and Cultural History of Europe*, Cilt I, bölümler ix-x, MACAULAY, *Essay on Milton ve History of England*. POLLARD, *History of England*, bölüm v. TREVELYAN, *England under the Stuarts*.

B. Kaynak Materyal. BLAND, BROWN ve TAWNEY, *English Economic History*, Kısım II. CHEYNEY, *Readings in English History*. CLARENDON, *History of the Great Rebellion*. COLBY, *Selections from the Sources of English History*, Kısım VI (Stuart Dönemi). DYKES, *Source Book of Constitutional History from 1660*. GARDINER, S. R., *Constitutional Documents of the Puritan Revolution*. GEE ve HARDY, *Documents Illustrative of English Church History*. LEE, *Source Book of English History*. MORGAN, R. B., *Readings in English Social History*, Kitap IV. PROTHERO, *Select Statutes . . . of the Reigns of Elizabeth and James I*. ROBERTSON, C. G., *Select Statutes . . . to illustrate English Constitutional History, 1660-1832*.

BÖLÜM XI

A. Genel Okuma. ABBOTT, *Expansion of Europe*, bölüm xxv. ADAMS, *Growth of the French Nation*, Cambridge Modern History, Cilt V (XIV. Louis Çağı). HASSALL, A., *Louis XIV*. HAYES, A *Political and Cultural History of Modern Europe*, Cilt I, bölüm vi. JOHNSON, A. H., *The Age of the Enlightened Despot*, bölümler i-iii. LOWELL, *The Eve of the French Revolution*. PERKINS, *France under Louis XIV* ve *France under the Regency*, bölümler i-x. TAINE, *The Ancient Régime*. WAKEMAN, *Ascendancy of France*, bölümler ix-xi, xiv-xv. WELLS, *Outline of History*, Cilt II, bölüm xxxvi.

B. Kaynak materyal. SAINT-SIMON, *Memoirs* (İngilizce çeviri, 3 cilt).

BÖLÜM XII

Genel Okuma. ABBOTT, *Expansion of Europe*, Cilt II. ANTHONY, K., *Catherine the Great*. ATKINSON, *History of Germany (1715-1815)*.

BAIN, R. N., *The Pupils of Peter the Great* ve *Slavonic Europe: A Political History of Poland and Russia from 1447 to 1796*. BRIGHT, *Maria Therasa ve Joseph II*. Cambridge Modern History, ciltler V-VI. CARLYLE, *Frederick the Great*. HASSALL, *The Balance of Power*. HAYES, *A Political and Cultural History of Modern Europe*, Cilt I, bölümler vii-viii. HENDERSON, *Short History of Germany*. JOHNSON, *The Age of the Enlightened Despot*, Bölümler iv, vii, ix, x. KLUCHEVSKY, *A History of Russia*. MARRIOTT ve ROBERTSON, *Evolution of Prussia*. PARES, B. A., *History of Russia*. PHILLIPS, *History of Poland* (Home University Library). PLATONOV, *History of Russia*. POKROVSKY, *History of Russia*. RAMBAUD, *History of Russia*. REDDAWAY, W. F., *Frederick the Great and the Rise of Prussia*. TUTTLE, H., *History of Prussia*. WALISZEWSKI, *Life of Peter the Great*.

BÖLÜM XIII

A. Genel Okuma. ABBOTT, *The Expansion of Europe*, Cilt II. ANDRÉ MARIUS, *Columbus*. BAKER, J. N. L., *History of Geographical Discovery and Exploration*. BEAZLEY, *The Dawn of Modern Geography*. BOLTON ve MARSHALL, *Colonization of North America*. BOURNE, *Spain in America*. CHEYNEY, *European Background of America*. CUNNINGHAM, W., *Growth of Industry and Commerce*. DANVERS, *The Portuguese in India*. FISKE, *The American Revolution*. HAYES, *A Political and Cultural History of Modern Europe*, Cilt I. bölümler ix-x. HUNTER, *A Brief History of the Indian People*. JAYNE, *Vasco da Gama and his Successors*. MERRIMAN, *The Rise of the Spanish Empire*. MUZZEY, *A History of Our Country* (1936). PARKMAN, *The Struggle for a Continent*. PRESCOTT, *The Conquest of Mexico* ve *The Conquest of Peru*. ROBINSON, J. HOWARD, *The Development of the Bristish Empire*. SMITH, *Oxford History of India*. SYNGE, *Book of Discovery*. VAN LOON, *Golden Book of the Dutch Navigators*. WILLIAMSON, J. A., *Short History of British Expansion*.

B. Kaynak Materyal. CHEYNEY, *Readings in English History*. HART, *American History as told by Contemporaries*. Jesuit Relations and Allied Documents (1 cilt: ed. Kenton). MUZZEY, *Readings in American History*. ROBINSON ve BEARD, *Readings in Modern European History*, Cilt I, bölümler vi-vii.

Dizin

A

C

Ç

D

E

F

G

H

M

R

S

Ş

T

U

Ü

V

W

Y

Z

Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a

Uygarlığın Öyküsü

James Harvey Robinson
James Henry Breasted
Emma Peters Smith

Orta Çağ ile birlikte yönetim ve ticaret alanında büyük değişimler yaşanmaya başlamıştır. İlk önceleri mutlak gücü elde tutan krallar, prensler ve soylular zaman içinde bu gücü halkın temsilcileri ile paylaşmak durumunda kalacaktır. Bu dönemin savaşları başlangıçta siyasi güç elde etmek için yapılıyorken zamanla din ve ticaret savaşlarına dönüşecektir. Bazı yörelerde özgürlük düşüncesinin kök bulmasıyla birlikte Parlamento güçlenecektir. Ancak döneme damgasını vuran olaylar dizisi Haçlı Seferleri olmuştur. Dünya din savaşları ile çalkalanırken bazı bölgelerde kentler gelişmekte ve ticaret belirleyici olmaktadır. Bunun sonucunda ortaya çıkan Rönesans ile birlikte sanat ve bilim hak ettiği değeri görmeye başlar. Matbaanın bulunması ve üniversitelerin gelişmesi din olgularının da sorgulanmasına yol açacaktır. Din alanında Reform hareketinin fitilini Martin Luther ateşleyecektir ve Calvin ve Zwingli onu takip edecektir. Ulus-devletlerin oluşması nedeniyle Papalık devletleri gücünü kaybedecek ve her ülke kendi Kilisesini tesis etmeye başlayacaktır.

Dönemin bir başka belirleyicisi ise yapılan keşif seferleri olur. Doğu'nun zenginliklerine ulaşmak için yola çıkan denizci gezginler Amerika kıtalarını bulur ve orada sömürgeler oluşturur. Afrika, Hindistan ve Asya'nın bazı ada ülkeleri Avrupa'nın büyük güçlerinin sömürge oluşturma çabalarının mağdurları olacaktır. Bunu mutlak monarşiye geri dönüş yapan ve meşruti monarşiyi özümseyen ülkelerin çatışmaları izler. Dönem Kuzey Amerika kıtasında ABD'nin kurulması ve Fransız Devrimi ile birlikte farklı bir yöne doğru ilerleyecektir.

retorikkitap.com
retorikkitap

RETORİK TARİH

